

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

खुद्दकनिकाये

जातक-अट्ठकथा

चतुत्थो भागो

१०. दसकनिपातो

[४३९] १. चतुद्वारजातकवण्णना

चतुद्वारमिदं नगरन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं दुब्बचभिक्षुं आरब्ध कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु नवकनिपातस्स पठमजातके वित्थारितमेव । इध पन सत्था तं भिक्षुं “सच्चं किर त्वं भिक्षु दुब्बचो”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “पुब्बेपि त्वं भिक्षु दुब्बचताय पण्डितानं वचनं अकत्वा खुरचक्कं आपादेसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते कस्सपदसबलस्स काले बाराणसियं असीतिकोटिविभवस्स सेट्ठिनो एको पुत्तो मित्तविन्दको नाम अहोसि । तस्स मातापितरो सोतापन्ना अहेसुं, सो पन दुस्सीलो अस्सद्धो । अथ नं अपरभागे पितरि कालकते माता कुटुम्बं विचारेन्ती आह — “तात, तया दुल्लभं मनुस्सत्तं लद्धं, दानं देहि, सीलं रक्खाहि, उपोसथकम्मं करोहि, धम्मं सुणाही”ति । अम्म, न मय्हं दानादीहि अत्थो, मा मं किञ्चि अवचुत्थ, अहं यथाकम्मं गमिस्सामीति । एवं वदन्तम्पि नं एकदिवसं पुण्णमुपोसथदिवसे माता आह — “तात, अज्ज अभिलक्खितो महाउपोसथदिवसो, अज्ज उपोसथं समादियित्वा विहारं गन्त्वा सब्बरत्तिं धम्मं सुत्वा एहि, अहं ते सहस्सं दस्सामी”ति । सो “साधू”ति धनलोभेन उपोसथं समादियित्वा भुत्तपातरासो विहारं गन्त्वा दिवसं वीतिनामेत्वा रत्तिं यथा एकम्पि धम्मपदं कण्णं न पहरति, तथा एकस्मिं पदेसे निपज्जित्वा निदं ओक्कमित्वा पुनदिवसे पातोव मुखं धोवित्वा गेहं गन्त्वा निसीदि ।

माता पनस्स “अज्ज मे पुत्तो धम्मं सुत्वा पातोव धम्मकथिकत्थेरं आदाय आगमिस्सती”ति यागुं खादनीयं भोजनीयं पटियादेत्वा आसनं पञ्चपेत्वा तस्सागमनं पटिमानेन्ती तं एककं आगतं दिस्वा “तात, धम्मकथिको केन न आनीतो”ति वत्वा “न मय्हं धम्मकथिकेन अत्थो”ति वुत्ते “तेन हि यागुं पिवा”ति आह । सो “तुम्हेहि मय्हं सहस्सं पटिस्सुत्तं, तं ताव मे देथ, पच्छा पिविस्सामी”ति आह । “पिव, तात, पच्छा दस्सामी”ति । “गहेत्वाव पिविस्सामी”ति । अथस्स माता सहस्सभण्डिकं पुरतो ठपेसि । सो यागुं पिवित्वा सहस्सभण्डिकं गहेत्वा वोहारं करोन्तो न चिरस्सेव वीससतसहस्सं उप्पादेसि । अथस्स एतदहोसि — “नावं उपट्ठपेत्वा वोहारं करिस्सामी”ति । सो नावं उपट्ठपेत्वा “अम्म, अहं नावाय वोहारं करिस्सामी”ति आह । अथ नं माता “त्वं तात, एकपुत्तको, इमस्मिं घरे धनम्पि बहु, समुदो अनेकादीनवो, मा गमी”ति निवारेसि । सो “अहं गमिस्सामेव, न सक्का मं निवारेतु”न्ति वत्वा “अहं तं, तात, वारेस्सामी”ति मातरा हत्थे गहितो हत्थं विस्सज्जापेत्वा मातरं पहरित्वा पातेत्वा अन्तरं कत्वा गन्त्वा नावाय समुदं पक्खन्दि ।

नावा सत्तमे दिवसे मित्तविन्दकं निस्साय समुदपिट्ठे निच्चला अट्ठासि । काळकणिसलाका करियमाना

मित्तविन्दकस्सेव हत्थे तिक्खत्तुं पति । अथस्स उळुम्पं दत्त्वा “इमं एकं निस्साय बहू मा नस्सन्तू”ति तं समुद्वपिट्ठे खिपिंसु । तावदेव नावा जवेन महासमुद्वं पक्खन्दि । सोपि उळुम्पे निपज्जित्वा एकं दीपकं पापुणि । तत्थ फलिकविमाने चतस्सो वेमानिकपेतियो अद्वस । ता सत्ताहं दुक्खं अनुभवन्ति, सत्ताहं सुखं । सो ताहि सद्धिं सत्ताहं दिब्बसम्पत्तिं अनुभवति । अथ नं ता दुक्खानुभवनत्थाय गच्छमाना “सामि, मयं सत्तमे दिवसे आगमिस्साम, याव मयं आगच्छाम, ताव अनुक्कण्ठमानो इधेव वसा”ति वत्त्वा अगमंसु । सो तण्हावसिको हुत्वा तस्मिंयेव फलके निपज्जित्वा पुन समुद्वपिट्ठेन गच्छन्तो अपरं दीपकं पत्त्वा तत्थ रजतविमाने अट्ट वेमानिकपेतियो दिस्वा एतेनेव उपायेन अपरस्मिं दीपके मणिविमाने सोळस, अपरस्मिं दीपके कनकविमाने द्वत्तिंस वेमानिकपेतियो दिस्वा ताहि सद्धिं दिब्बसम्पत्तिं अनुभवित्वा तासम्पि दुक्खं अनुभवितुं गतकाले पुन समुद्वपिट्ठेन गच्छन्तो एकं पाकारपरिक्खितं चतुद्वारं नगरं अद्वस । उस्सदनिरयो किरिसे, बहू नं नेरयिकसत्तानं कम्मकरणानुभवनद्वानं मित्तविन्दकस्स अलङ्कृतपटियत्तनगरं विय हुत्वा उपट्ठासि ।

सो “इमं नगरं पविसित्वा राजा भविस्सामी”ति चिन्तेत्वा खुरचक्कं उक्खिपित्वा सीसे पच्चमानं नेरयिकसत्तं अद्वस । अथस्स तं तस्स सीसे खुरचक्कं पदुमं विय हुत्वा उपट्ठासि । उरे पञ्चङ्गिकबन्धनं उरच्छदपसाधनं हुत्वा सीसतो गलन्तं लोहितं लोहितचन्दनविलेपनं विय हुत्वा परिदेवनसद्वो मधुरसरो गीतसद्वो विय हुत्वा उपट्ठासि । सो तस्स सन्तिकं गन्त्वा “भो पुरिस, चिरं तथा पदुमं धारितं, देहि मे एत”न्ति आह । “सम्म, नयिदं पदुमं, खुरचक्कं एत”न्ति । “त्वं मय्हं अदातुकामताय एवं वदसी”ति । नेरयिकसत्तो चिन्तेसि “मय्हं कम्मं खीणं भविस्सति, इमिनापि मया विय मातरं पहरित्वा आगतेन भवितब्बं, दस्सामिस्स खुरचक्क”न्ति । अथ नं “एहि भो, गण्ह इम”न्ति वत्त्वा खुरचक्कं तस्स सीसे खिपि, तं तस्स मत्थकं पिसमानं भस्सि । तस्मिं खणे मित्तविन्दको तस्स खुरचक्कभावं जत्त्वा “तव खुरचक्कं गण्ह, तव खुरचक्कं गण्हा”ति वेदनाप्पत्तो परिदेवि, इतरो अन्तरधायि । तदा बोधिसत्तो रुक्खदेवता हुत्वा महन्तेन परिवारेन उस्सदचारिकं चरमानो तं ठानं पापुणि । मित्तविन्दको तं ओलोकेत्वा “सामि देवराज, इदं मं चक्कं सण्हकरणियं विय तिलानि पिसमानं ओतरति, किं नु खो मया पापं पकत”न्ति पुच्छन्तो द्वे गाथा अभसि —

१. “चतुद्वारमिदं नगरं, आयसं दळ्ळपाकारं ।
ओरुद्धपटिरुद्धोस्मि, किं पापं पकतं मया ॥
२. “सब्बे अपिहिता द्वारा, ओरुद्धोस्मि यथा दिजो ।
किमाधिकरणं यक्ख, चक्काभिनिहतो अह”न्ति ॥

तत्थ दळ्ळपाकारन्ति थिरपाकारं । “दळ्ळतोरण”न्तिपि पाठो, थिरद्वारन्ति अत्थो । ओरुद्धपटिरुद्धोस्मीति अन्तो कत्त्वा समन्ता पाकारेन रुद्धो, पलायनद्वानं न पज्जायति । किं पापं पकतन्ति किं नु खो मया पापकम्मं कतं । अपिहिताति थकिता । यथा दिजोति पज्जरे पक्खित्तो सकुणो विय । किमाधिकरणन्ति किं कारणं । चक्काभिनिहतोति चक्केन अभिनिहतो ।

अथस्स देवराजा कारणं कथेतुं छ गाथा अभसि —

३. “लद्धा सतसहस्सानि, अतिरेकानि वीसति ।
अनुकम्पकानं जातीनं, वचनं सम्म नाकरि ॥

४. “लङ्घिं समुद्रं पक्खन्दि, सागरं अप्पसिद्धिकं ।
चतुब्भि अट्टज्झगमा, अट्टाहिपि च सोळस ॥
५. “सोळसाहि च बात्तिस, अतिच्छं चक्कमासदो ।
इच्छाहतस्स पोसस्स, चक्कं भमति मत्थके ॥
६. “उपरिविसाला दुप्पूरा, इच्छा विसटगामिनी ।
ये च तं अनुगिज्झन्ति, ते होन्ति चक्कधारिनो ॥
७. “बहुभण्डं अवहाय, मगं अप्पटिवेक्खिय ।
येसज्चेतं असङ्घातं, ते होन्ति चक्कधारिनो ॥
८. “कम्मं समेक्खे विपुलज्ज भोगं, इच्छं न सेवेय्य अनत्थसंहितं ।
करेय्य वाक्यं अनुकम्पकानं, तं तादिसं नातिवत्तेय्य चक्क”न्ति ॥

तत्थ लब्धा सतसहस्सानि, अतिरेकानि वीसतीति त्वं उपोसथं कत्वा मातु सन्तिका सहस्सं गहेत्वा वोहारं करोन्तो सतसहस्सानि च अतिरेकानि वीसतिसहस्सानि लभित्वा । नाकरीति तेन धनेन असन्तुट्ठो नावाय समुद्रं पविसन्तो समुद्रे आदीनवज्ज कथेत्वा मातुया वारियमानोपि अनुकम्पकानं जातीनं वचनं न करोसि, सोतापन्नं मातरं पहरित्वा अन्तरं कत्वा निक्खन्तोयेवासीति दीपेति ।

लङ्घिन्ति नावं उल्लङ्घनसमत्थं । पक्खन्दीति पक्खन्दोसि । अप्पसिद्धिकन्ति मन्दसिद्धिं विनासबहुलं । चतुब्भि अट्टाति अथ नं निस्साय ठिताय नावाय फलकं दत्वा समुद्रे खित्तोपि त्वं मातरं निस्साय एकदिवसं कतस्स उपोसथकम्मस्स निस्सन्देन फलिकविमाने चतस्सो इत्थियो लभित्वा ततो रजतविमाने अट्ट, मणिविमाने सोळस, कनकविमाने द्वत्तिस अधिगतोसीति । अतिच्छं चक्कमासदोति अथ त्वं यथालब्धेन असन्तुट्ठो “अत्र उत्तरितरं लभिस्सामी”ति एवं लब्धं लब्धं अतिक्कमनलोभसङ्घाताय अतिच्छाय समन्नागतत्ता अतिच्छो पापपुग्गलो तस्स उपोसथकम्मस्स खीणत्ता द्वत्तिस इत्थियो अतिक्कमित्वा इमं पेतनगरं आगन्त्वा तस्स मातुपहारदानअकुसलस्स निस्सन्देन इदं खुरचक्कं सम्पत्तोसि । “अत्रिच्छ”न्तिपि पाठो, अत्र अत्र इच्छमानोति अत्थो । “अत्रिच्छा”तिपि पाठो, अत्रिच्छायाति अत्थो । भमतीति तस्स ते इच्छाहतस्स पोसस्स इदं चक्कं मत्थकं पिसमानं इदानि कुम्भकारचक्कं विय मत्थके भमतीति अत्थो ।

ये च तं अनुगिज्झन्तीति तण्हा नामेसा गच्छन्ती उपरूपरि विसाला होति, समुद्रो विय च दुप्पूरा, रूपादीसु तस्स तस्स इच्छनइच्छाय विसटगामिनी, तं एवरूपं तण्हं ये च अनुगिज्झन्ति गिद्धा गधिता हुत्वा पुनप्पुनं अल्लीयन्ति । ते होन्ति चक्कधारिनोति ते एवं पच्चन्ता खुरचक्कं धारेन्ति । बहुभण्डन्ति मातापितूनं सन्तकं बहुधनं ओहाय । मगगन्ति गन्तब्बं अप्पसिद्धिकं समुद्रमगं अपच्चवेक्खित्वा यथा त्वं पटिपन्नो, एवमेव अज्जेसम्पि येसज्चेतं असङ्घातं अवीमंसितं, ते यथा त्वं तथेव तण्हावसिका हुत्वा धनं पहाय गमनमगं अनपेक्खित्वा पटिपन्ना चक्कधारिनो होन्ति । कम्मं समेक्खेति तस्मा पण्डितो पुरिसो अत्तना कत्तब्बकम्मं “सदोसं नु खो, निद्दोस”न्ति समेक्खेय्य पच्चवेक्खेय्य । विपुलज्ज भोगन्ति अत्तनो धम्मलब्धं धनरासिम्पि समेक्खेय्य । नातिवत्तेय्याति तं तादिसं पुग्गलं इदं चक्कं न अतिवत्तेय्य नावत्थरेय्य । “नातिवत्तेती”तिपि पाठो, नावत्थरतीति अत्थो ।

तं सुत्वा मित्तविन्दको “इमिना देवपुत्तेन मया कतकम्मं तथतो जातं, अयं मय्हं पच्चनपमाणम्पि जानिस्सति, पुच्छामि न”न्ति चिन्तेत्वा नवमं गाथमाह —

९. “कीवचिरं नु मे यक्ख, चक्कं सिरसि ठस्सति ।
कति वस्ससहस्सानि, तं मे अक्खाहि पुच्छितो”ति ॥

अथस्स कथेन्तो महासत्तो दसमं गाथमाह —

१०. “अतिसरो पच्चसरो, मित्तविन्द सुणोहि मे ।
चक्कं ते सिरसि माविद्धं, न तं जीवं पमोक्खसी”ति ॥

तत्थ **अतिसरो**ति अतिसरीतिपि अतिसरो, अतिसरिस्सतीतिपि अतिसरो । **पच्चसरो**ति तस्सेव वेवचनं । इदं वुत्तं होति — सम्म मित्तविन्दक, सुणोहि मे वचनं, त्वज्झि अतिदारुणस्स कम्मस्स कतत्ता अतिसरो, तस्स पन न सक्का वस्सगणनाय विपाको पज्जापेतुन्ति अपरिमाणं अतिमहन्तं विपाकदुक्खं सरिस्ससि पटिपज्जिस्ससीति अतिसरो । तेन ते “एत्तकानि वस्ससहस्सानी”ति वत्तुं न सक्कोमि । **सिरसिमाविद्धन्ति** यं पन ते इदं चक्कं सिरस्मिं आविद्धं कुम्भकारचक्कमिव भमति । **न तं जीवं पमोक्खसीति** तं त्वं याव ते कम्मविपाको न खीयति, ताव जीवमानो न पमोक्खसि, कम्मविपाके पन खीणे इदं चक्कं पहाय यथाकम्मं गमिस्ससीति ।

इदं वत्वा देवपुत्तो अत्तनो देवद्वानमेव गतो, इतरोपि महादुक्खं पटिपज्जि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा मित्तविन्दको अयं दुब्बचभिक्खु अहोसि, देवराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

चतुद्वारजातकवण्णना पठमा ।

[४४०] २. कण्हजातकवण्णना

कण्हो वतायं पुरिसोति इदं सत्था कपिलवत्थुं उपनिस्साय निग्रोधारामे विहरन्तो सितपातुकम्मं आरब्ध कथेसि । तदा किर सत्था सायन्हसमये निग्रोधारामे भिक्खुसङ्घपरिवृतो जङ्घविहारं अनुचङ्कममानो अज्जतरस्मिं पदेसे सितं पात्वाकासि । आनन्दत्थेरो “को नु खो हेतु, को पच्चयो भगवतो सितस्स पातुकम्माय, न अहेतु तथागता सितं पातुकरोन्ति, पुच्छिस्सामि तावा”ति अज्जलिं पग्गय्ह सितकारणं पुच्छि । अथस्स सत्था “भूतपुब्बं, आनन्द, कण्हो नाम इसि अहोसि, सो इमस्मिं भूमिप्पदेसे विहासि झायी झानरतो, तस्स सीलतेजेन सक्कस्स भवनं कम्पी”ति सितकारणं वत्वा तस्स वत्थुनो अपाकटत्ता थेरेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बाराणसियं एकेन असीतिकोटिविभवेन अपुत्तकेन ब्राह्मणेन सीलं समादियित्वा पुत्ते पत्थिते बोधिसत्तो तस्स ब्राह्मणिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति । काळवण्णत्ता पनस्स नामग्गहणदिवसे “कण्हकुमारो”ति नामं अकंसु । सो सोळसवस्सकाले मणिपटिमा विय सोभग्गप्पत्तो हुत्वा पितरा सिप्पुग्गहणत्थाय पेसितो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गहेत्वा पच्चागच्छि । अथ नं पिता अनुरूपेन दारेन संयोजेसि । सो अपरभागे मातापितूनं अच्चयेन सब्बिस्सरियं पटिपज्जि । अथेकदिवसं रतनकोट्टागारानि विलोकेत्वा वरपल्लङ्कमज्झगतो सुवण्णपट्टं आहरापेत्वा

“एतकं धनं असुकेन उप्पादितं, एतकं असुकेना”ति पुब्बजातीहि सुवण्णपट्टे लिखितानि अक्खरानि दिस्वा चिन्तेसि “येहि इमं धनं उप्पादितं, ते न पज्जायन्ति, धनमेव पज्जायति, एकोपि इदं धनं गहेत्वा गतो नाम नत्थि, न खो पन सक्का धनभण्डिकं बन्धित्वा परलोकं गन्तुं। पज्चन्नं वेरानं साधारणभावेन हि असारस्स धनस्स दानं सारो, बहुरोगसाधारणभावेन असारस्स सरीरस्स सीलवन्तेसु अभिवादनादिकम्मं सारो, अनिच्चाभिभूतभावेन असारस्स जीवितस्स अनिच्चादिवसेन विपस्सनायोगो सारो, तस्मा असारेहि भोगेहि सारग्गहणत्थं दानं दस्सामी”ति।

सो आसना वुट्ठाय रज्जो सन्तिकं गन्त्वा राजानं आपुच्छित्वा महादानं पवत्तेसि। याव सत्तमा दिवसा धनं अपरिक्खीयमानं दिस्वा “किं मे धनेन, याव मं जरा नाभिभवति, तावदेव पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो भविस्सामी”ति चिन्तेत्वा गेहे सब्बद्वारानि विवरापेत्वा “दिन्नं मे, हरन्तू”ति असुचिं विय जिगुच्छन्तो वत्थुकामे पहाय महाजनस्स रोदन्तस्स परिदेवन्तस्स नगरा निक्खमित्वा हिमवन्तपदेसं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अत्तनो वसनत्थाय रमणीयं भूमिभागं ओलोकेन्तो इमं ठानं पत्वा “इध वसिस्सामी”ति एकं इन्दवारुणीरुक्खं गोचरगामं अधिद्वाय तस्सेव रुक्खस्स मूले विहासि। गामन्तसेनासनं पहाय आरज्जिको अहोसि, पण्णसालं अकत्वा रुक्खमूलिको अहोसि, अब्भोकासिको नेसज्जिको। सचे निपज्जितुकामो, भूमियंयेव निपज्जति, दन्तमूसलिको हुत्वा अनग्गिपक्कमेव खादति, थुसपरिक्खित्तं किज्जि न खादति, एकदिवसं एकवारमेव खादति, एकासनिको अहोसि। खमाय पथवीआपतेजवायुसमो हुत्वा एते एतके धुतङ्गगुणे समादाय वत्तति, इमस्मिं किर जातके बोधिसत्तो परमप्पिच्छो अहोसि। सो न चिरस्सेव अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा ज्ञानकीळं कीळन्तो तत्थेव वसति, फलाफलत्थम्पि अज्जत्थ न गच्छति, रुक्खस्स फलितकाले फलं खादति, पुप्फितकाले पुप्फं खादति, सपत्तकाले पत्तानि खादति, निप्पत्तकाले पपटिकं खादति। एवं परमसन्तुडो हुत्वा इमस्मिं ठाने चिरं वसति।

सो एकदिवसं पुब्बहसमये तस्स रुक्खस्स पक्कानि फलानि गण्णि, गणहन्तो पन लोलुप्पचारेन उट्ठाय अज्जस्मिं पदेसे न गण्हाति, यथानिसिन्नोव हत्थं पसारेत्वा हत्थप्पसारणट्टाने ठितानि फलानि संहरति, तेसुपि मनापामनापं अविचिन्तित्वा सम्पत्तसम्पत्तमेव गण्हाति। एवं परमसन्तुडस्स तस्स सीलतेजेन सक्कस्स पण्डुकम्बलसिलासनं उण्हाकारं दस्सेसि। तं किर सक्कस्स आयुक्खयेन वा उण्हं होति पुज्जक्खयेन वा, अज्जस्मिं वा महानुभावसत्ते तं ठानं पत्थेन्ते, धम्मिकानं वा महिद्धिकसमणब्राह्मणानं सीलतेजेन उण्हं होति। सक्को “को नु खो मं ठाना चावेतुकामो”ति आवज्जेत्वा इमस्मिं पदेसे वसन्तं कण्हं इसिं रुक्खफलानि उच्चिनन्तं दिस्वा चिन्तेसि “अयं इसि घोरतपो परमजित्तिन्द्रियो, इमं धम्मकथाय सीहनादं नदापेत्वा सुकारणं सुत्वा वरेन सन्तप्पेत्वा इममस्स रुक्खं धुवफलं कत्वा आगमिस्सामी”ति। सो महन्तेनानुभावेन सीधं ओतरित्वा तस्मिं रुक्खमूले तस्स पिट्ठिपस्से ठत्वा “अत्तनो अवण्णे कथिते कुज्झिस्सति नु खो, नो”ति वीमंसन्तो पठमं गाथमाह —

११. “कण्हो वतायं पुरिसो, कण्हं भुज्जति भोजनं।

कण्हे भूमिपदेसस्मिं, न मय्हं मनसो पियो”ति॥

तत्थ कण्होति काळवण्णो। भोजनन्ति रुक्खफलभोजनं।

कण्हो इसि सक्कस्स वचनं सुत्वा “को नु खो मया सद्धिं कथेती”ति दिब्बचक्खुना उपधारेन्तो “सक्को”ति जत्वा अनिवत्तित्वा अनोलोकेत्वाव दुतियं गाथमाह —

१२. “न कण्हो तचसा होति, अन्तोसारो हि ब्राह्मणो ।
यस्मिं पापानि कम्मानि, स वे कण्हो सुजम्पती”ति ॥

तत्थ तचसाति तचेन कण्हो नाम न होतीति अत्थो । अन्तोसारोति अब्भन्तरे
सीलसमाधिपज्जाविमुत्तिविमुत्तिजाणदस्सनसारेहि समन्नागतो । एवरूपो हि बाहितपापत्ता ब्राह्मणो नाम होति । स वेति
यस्मिं पन पापानि कम्मानि अत्थि, सो यत्थ कत्थचि कुले जातोपि येन केनचि सरीरवण्णेन समन्नागतोपि काळकोव ।

एवञ्च पन वत्वा इमेसं सत्तानं कण्हभावकरानि पापकम्मानि एकविधादिभेदेहि वित्थारेत्वा सब्बानिपि तानि गरहित्वा
सीलादयो गुणे पसंसित्वा आकासे चन्दं उट्ठापेन्तो विय सक्कस्स धम्मं देसेसि । सक्को तस्स धम्मकथं सुत्वा पमुदितो
सोमनस्सजातो महासत्तं वरेन निमन्तेन्तो ततियं गाथमाह —

१३. “एतस्मिं ते सुलपिते, पतिरूपे सुभासिते ।
वरं ब्राह्मण ते दम्मि, यं किञ्चि मनसिच्छसी”ति ॥

तत्थ एतस्मिन्ति यं इदं तथा सब्बञ्जुबुद्धेन विय सुलपितं, तस्मिं सुलपिते तुम्हाकमेव अनुच्छविकत्ता पतिरूपे
सुभासिते यं किञ्चि मनसा इच्छसि, सब्बं ते यं वरं इच्छितं पत्थितं, तं दम्मीति अत्थो ।

तं सुत्वा महासत्तो चिन्तेसि “अयं किं नु खो अत्तनो अवण्णे कथिते कुज्झिस्सति, नोति मं वीमंसन्तो मय्हं
छविवण्णञ्च भोजनञ्च वसनट्ठानञ्च गरहित्वा इदानि मय्हं अकुद्धभावं जत्वा पसन्नचित्तो वरं देति, मं खो पनेस
‘सक्किस्सरियब्बिस्सरियानं अत्थाय ब्रह्मचरियं चरती’तिपि मज्जेय्य, तत्रस्स निक्कङ्खभावत्थं मय्हं परेसु कोधो वा दोसो
वा मा उप्पज्जतु, परसम्पत्तियं लोभो वा परेसु सिनेहो वा मा उप्पज्जतु, मज्झत्तोव भवेय्यन्ति इमे मया चत्तारो वरे गहेतुं
वट्ठती”ति । सो तस्स निक्कङ्खभावत्थाय चत्तारो वरे गणहन्तो चतुत्थं गाथमाह —

१४. “वरञ्चे मे अदो सक्क, सब्बभूतानमिस्सर ।
सुनिक्कोधं सुनिदोसं, निल्लोभं वुत्तिमत्तनो ।
निस्सेहमभिकङ्खामि, एते मे चतुरो वरे”ति ॥

तत्थ वरञ्चे मे अदो सक्काति सचे त्वं मय्हं वरं अदासि । सुनिक्कोधन्ति अकुज्जनवसेन सुट्ठु निक्कोधं ।
सुनिदोसन्ति अदुस्सनवसेन सुट्ठु निदोसं । निल्लोभन्ति परसम्पत्तीसु निल्लोभं । वुत्तिमत्तनोति एवरूपं अत्तनो वुत्तिं ।
निस्सेहन्ति पुत्तधीतादीसु वा सविज्जाणकेसु धनधज्जादीसु वा अविज्जाणकेसु अत्तनो सन्तकेसुपि निस्सेहं अपगतलोभं ।
अभिकङ्खामीति एवरूपं इमेहि चतूहङ्गेहि समन्नागतं अत्तनो वुत्तिं अभिकङ्खामि । एते मे चतुरो वरेति एते निक्कोधादिके
चतुरो मय्हं वरे देहीति ।

किं पनेस न जानाति “यथा न सक्का सक्कस्स सन्तिके वरं गहेत्वा वरेन कोधादयो हनितु”न्ति । नो न जानाति,
सक्के खो पन वरं देन्ते न गणहामीति वचनं न युत्तन्ति तस्स च निक्कङ्खभावत्थाय गण्हि । ततो सक्को चिन्तेसि
“कण्हपण्डितो वरं गणहन्तो अतिविय अनवज्जे वरे गण्हि, एतेसु वरेसु गुणदोसं एतमेव पुच्छिस्सामी”ति । अथ नं पुच्छन्तो
पञ्चमं गाथमाह —

१५. “किंनु कोधे वा दोसे वा, लोभे स्नेहे च ब्राह्मण ।
आदीनवं त्वं पस्ससि, तं मे अक्खाहि पुच्छितो”ति ॥

तस्सत्थो — ब्राह्मण किं नु खो त्वं कोधे दोसे लोभे स्नेहे च आदीनवं पस्ससि, तं ताव मे पुच्छितो अक्खाहि, न हि मयं
एत्थ आदीनवं जानामाति ।

अथ नं महासत्तो “तेन हि सुणाही”ति वत्त्वा चतस्सो गाथा अभ्यासि —

१६. “अप्पो हुत्वा बहु होति, वड्ढते सो अखन्तिजो ।
आसङ्गी बहुपायासो, तस्मा कोधं न रोचये ॥

१७. “दुट्ठस्स फरुसा वाचा, परामासो अनन्तरा ।
ततो पाणि ततो दण्डो, सत्थस्स परमा गति ।
दोसो कोधसमुद्धानो, तस्मा दोसं न रोचये ॥

१८. “आलोपसाहसाकारा, निकती वज्जनानि च ।
दिस्सन्ति लोभधम्मेषु, तस्मा लोभं न रोचये ॥

१९. “स्नेहसङ्गथिता गन्था, सेन्ति मनोमया पुथू ।
ते भुसं उपतापेन्ति, तस्मा स्नेहं न रोचये”ति ॥

तत्थ अखन्तिजोति सो अनधिवासकजातिकस्स अखन्तितो जातो कोधो पठमं परित्तो हुत्वा पच्छा बहु होति अपरापरं
वड्ढति । तस्स वड्ढनभावो **खन्तिवादीजातकेन** (जा० १.४.४९ आदयो) चेव **चूळधम्मपालजातकेन** (जा० १.५.४४
आदयो) च वण्णेतब्बो । अपिच तिस्सामच्चस्सपेत्य भरियं आदिं कत्वा सब्बं सपरिजनं मारेत्वा पच्छा अत्तनो मारितवत्थु
कथेतब्बं । **आसङ्गी**ति आसङ्गकरणो । यस्स उप्पज्जति, तं आसत्तं लग्गितं करोति, तं वत्थुं विस्सज्जेत्वा गन्तुं न देति,
निवत्तित्वा अक्कोसनादीनि कारेति । **बहुपायासो**ति बहुना कायिकचेतसिकदुक्खसङ्घातेन उपायासेन किलमथेन
समन्नागतो । कोधं निस्साय हि कोधवसेन अरियादीसु कतवीतिक्कमा दिट्ठधम्मे चेव सम्पराये च वधबन्धविप्पटिसारादीनि
चेव पज्जविधबन्धनकम्मकरणादीनि च बहूनि दुक्खानि अनुभवन्तीति कोधो बहुपायासो नाम । **तस्मा**ति यस्मा एस एवं
अनेकादीनवो, तस्मा कोधं न रोचेमि ।

दुट्ठस्साति कुज्जनलक्खणेन कोधेन कुज्जित्वा अपरभागे दुस्सनलक्खणेन दोसेन दुट्ठस्स पठमं ताव “अरे, दास,
पेस्सा”ति फरुसवाचा निच्छरति, वाचाय अनन्तरा आकड्ढनविकड्ढनवसेन हत्थपरामासो, ततो अनन्तरा उपक्कमनवसेन
पाणि पवत्तति, ततो दण्डो, दण्डप्पहारे अतिक्कमित्वा पन एकतोधारउभतोधारस्स सत्थस्स परमा गति, सब्बपरियन्ता
सत्थनिप्फत्ति होति । यदा हि सत्थेन परं जीविता वोरोपेत्वा पच्छा तेनेव सत्थेन अत्तानं जीविता वोरोपेति, तदा दोसो
मत्थकप्पत्तो होति । **दोसो कोधसमुद्धानो**ति यथा अनम्बिलं तक्कं वा कज्जिकं वा परिणामवसेन परिवत्तित्वा अम्बिलं
होति, तं एकजातिकम्पि समानं अम्बिलं अनम्बिलन्ति नाना वुच्चति, तथा पुब्बकाले कोधो परिणमित्वा अपरभागे दोसो
होति । सो अकुसलमूलत्तेन एकजातिकोपि समानो कोधो दोसोति नाना वुच्चति । यथा अनम्बिलतो अम्बिलं, एवं सोपि

कोधतो समुद्धातीति कोधसमुद्धानो । तस्माति यस्मा एवं अनेकादीनवो दोसो, तस्मा दोसम्पि न रोचेमि ।

आलोपसाहसाकाराति दिवा दिवस्सेव गामं पहरित्वा विलुम्पनानि च आवुधं सरीरे ठपेत्वा “इदं नाम मे देही”ति साहसाकारा च । **निकती वज्जनानि चाति** पतिरूपकं दस्सेत्वा परस्स हरणं निकति नाम, सा असुवण्णमेव “सुवण्ण”न्ति कूटकहापणं “कहापणो”ति दत्त्वा परसन्तकग्गहणे दट्ठब्बा । पटिभानवसेन पन उपायकुसलताय परसन्तकग्गहणं वज्जनं नाम । तस्सेवं पवत्ति दट्ठब्बा — एको किर उजुजातिको गामिकपुरिसो अरज्जतो ससकं आनेत्वा नदीतीरे ठपेत्वा न्हायितुं ओतरि । अथेको धुत्तो तं ससकं सीसे कत्वा न्हायितुं ओतिण्णो । इतरो उत्तरित्वा ससकं अपस्सन्तो इतो चितो च विलोकेसि । तमेनं धुत्तो “किं भो विलोकेसी”ति वत्त्वा “इमस्मिं मे ठाने ससको ठपितो, तं न पस्सामी”ति वुत्ते “अन्धबाल, त्वं न जानासि, ससका नाम नदीतीरे ठपिता पलायन्ति, पस्स अहं अत्तनो ससकं सीसे ठपेत्वाव न्हायामी”ति आह । सो अप्पटिभानताय “एवं भविस्सती”ति पक्कामि । एककहापणेन मिगपोतकं गहेत्वा पुन तं दत्त्वा द्विकहापणघनकस्स मिगस्स गहितवत्थुपेत्थ कथेतब्बं । **दिस्सन्ति लोभधम्मेषूति** सक्क, इमे आलोपादयो पापधम्मा लोभसभावेषु लोभाभिभूतेषु सत्तेषु दिस्सन्ति । न हि अलुब्धा एवरूपानि कम्मानी करोन्ति । एवं लोभो अनेकादीनवो, तस्मा लोभम्पि न रोचेमि ।

स्नेहसङ्गथिता गन्थाति आरम्भणेषु अल्लीयनलक्खणेन स्नेहेन सङ्गथिता पुनप्पुनं उप्पादवसेन घटिता सुत्तेन पुष्फानि विय बद्धा नानप्पकारेषु आरम्भणेषु पवत्तमाना अभिज्झाकायगन्था । **सेन्ति मनोमया पुथूति** ते पुथूसु आरम्भणेषु उप्पन्ना सुवण्णादीहि निब्बत्तानि सुवण्णादिमयानि आभरणादीनि विय मनेन निब्बत्तत्ता मनोमया अभिज्झाकायगन्था तेषु आरम्भणेषु सेन्ति अनुसेन्ति । **ते भुसं उपतापेन्तीति** ते एवं अनुसयिता बलवतापं जनेन्ता भुसं उपतापेन्ति अतिकिलमेन्ति । तेषं पन भुसं उपतापने “सल्लविद्धोव रूप्पती”ति (सु० नि० ७७३) गाथाय वत्थु, “पियजातिका हि गहपति, सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा पियप्पभुतिका” (म० नि० २.३५३), “पियतो जायती सोको”तिआदीनि (ध० प० २१२) सुत्तानि च आहरितब्बानि । अपिच मङ्गलबोधिसत्तस्स दारके दत्त्वा बलवसोकेन हृदयं फलि, वेस्सन्तरबोधिसत्तस्स महन्तं दोमनस्सं उदपादि । एवं पूरितपारमीनं महासत्तानं पेमं उपतापं करोतियेव । अयं स्नेहे आदीनवो, तस्मा स्नेहम्पि न रोचेमीति ।

सक्को पज्जहविस्सज्जनं सुत्वा “कण्हपण्डित तया इमे पज्जा बुद्धलीळाया साधुकं कथिता, अतिविय तुट्ठोस्मि ते, अपरम्पि वरं गण्हाही”ति वत्त्वा दसमं गाथमाह —

२०. “एतस्मिं ते सुलपिते, पतिरूपे सुभासिते ।
वरं ब्राह्मण ते दम्मि, यं किञ्चि मनसिच्छसी”ति ॥

ततो बोधिसत्तो अनन्तरगाथमाह —

२१. “वरज्जे मे अदो सक्क, सब्भभूतानमिस्सर ।
अरज्जे मे विहरतो, निच्चं एकविहारिनो ।
आबाधा मा उप्पज्जेय्युं, अन्तरायकरा भुसा”ति ॥

तत्थ **अन्तरायकरा भुसाति** इमस्स मे तपोकम्मस्स अन्तरायकरा ।

तं सुत्वा सक्को “कण्हपण्डितो वरं गण्हन्तो न आमिससन्निस्सितं गण्हाति, तपोकम्मनिस्सितमेव गण्हाती”ति चिन्तेत्वा भिय्योसोमत्ताय पसन्नो अपरम्पि वरं ददमानो इतरं गाथमाह —

२२. “एतस्मिं ते सुलपिते, पतिरूपे सुभासिते ।
वरं ब्राह्मण ते दम्मि, यं किञ्चि मनसिच्छसी”ति ॥

बोधिसत्तोपि वरगगहणापदेसेन तस्स धम्मं देसेन्तो ओसानगाथमाह —

२३. “वरञ्चे मे अदो सक्क, सब्भभूतानमिस्सर ।
न मनो वा सरीरं वा, मं-कते सक्क कस्सचि ।
कदाचि उपहञ्जेथ, एतं सक्क वरं वरे”ति ॥

तत्थ मनो वाति मनोद्वारं वा । सरीरं वाति कायद्वारं वा, वचीद्वारम्पि एतेसं गहणेन गहितमेवाति वेदितब्बं । मं-कतेति मम कारणा । उपहञ्जेथाति उपघातं आपज्जेय्य अपरिसुद्धं अस्स । इदं वुत्तं होति — सक्क देवराज, मम कारणा मं निस्साय मम अनत्थकामताय कस्सचि सत्तस्स किस्मिञ्चि काले इदं तिविधम्पि कम्मद्वारं न उपहञ्जेथ, पाणातिपातादीहि दसहि अकुसलकम्मपथेहि विमुत्तं परिसुद्धमेव भवेय्याति ।

इति महासत्तो छसुपि ठानेसु वरं गण्हन्तो नेक्खम्मनिस्सितमेव गण्हि, जानाति चेस “सरीरं नाम ब्याधिधम्मं, न तं सक्का सक्केन अब्याधिधम्मं कातु”न्ति । सत्तानञ्चि तीसु द्वारेसु परिसुद्धभावो असक्कायत्तोव, एवं सन्तोपि तस्स धम्मदेसनत्थं इमे वरे गण्हि । सक्कोपि तं रुक्खं धुवफलं कत्वा महासत्तं वन्दित्वा सिरसि अञ्जलिं पतिट्ठपेत्वा “अरोगा इधेव वसथा”ति वत्वा सकट्टानमेव गतो । बोधिसत्तोपि अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “आनन्द, पुब्बे मया निवुत्थभूमिप्पदेसो चेसो”ति वत्वा जातकं समोधानेसि —
“तदा सक्को अनुरुद्धो अहोसि, कण्हपण्डितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कण्हजातकवण्णना दुतिया ।

[४४१] ३. चतुपोसथिकजातकवण्णना

२४-३८. यो कोपनेय्योति इदं चतुपोसथिकजातकं पुण्णकजातके आवि भविस्सति ।

चतुपोसथिकजातकवण्णना ततिया ।

[४४२] ४. सङ्खजातकवण्णना

बहुस्सुतोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सब्बपरिक्खारदानं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं कियेको उपासको तथागतस्स धम्मदेसनं सुत्वा पसन्नचित्तो स्वातनाय निमन्तेत्वा अत्तनो घरद्वारे मण्डपं कारेत्वा अलङ्कित्वा पुनदिवसे तथागतस्स कालं आरोचापेसि । सत्था पञ्चसतभिक्षुपरिवारो तत्थ गन्त्वा पञ्चत्ते आसने निसीदि । उपासको सपुत्तदारो सपरिजनो बुद्धप्पमुखस्स भिक्षुसङ्घस्स महादानं दत्वा पुन स्वातनायाति एवं सत्ताहं निमन्तेत्वा महादानं पवत्तेत्वा सत्तमे दिवसे सब्बपरिक्खारं अदासि । तं पन ददमानो उपाहनदानं उस्सन्नं कत्वा अदासि । दसबलस्स दिन्नो उपाहनसङ्घाटो

सहस्सगघनको अहोसि, द्विन्नं अगगसावकानं पच्चसतगघनको, सेसानं पच्चन्नं भिक्खुसतानं सतगघनको । इति सो सब्बपरिक्खारदानं दत्त्वा अत्तनो परिसाय सद्धिं भगवतो सन्निके निसीदि । अथस्स सत्था मधुरेन सरेन अनुमोदनं करोन्तो “उपासक, उळारं ते सब्बपरिक्खारदानं, अत्तमनो होहि, पुब्बे अनुप्पन्ने बुद्धे पच्चेकबुद्धस्स एकं उपाहनसङ्घाटं दत्त्वा नावाय भिन्नाय अप्पतिट्ठे महासमुद्देपि उपाहनदाननिस्सन्देन पतिट्ठं लभिसु, त्वं पन बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स सब्बपरिक्खारदानं अदासि, तस्स ते उपाहनदानस्स फलं कस्मा न पतिट्ठा भविस्सती”ति वत्त्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते अयं बाराणसी मोळिनी नाम अहोसि । मोळिनिनगरे ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते सङ्घो नाम ब्राह्मणो अट्ठो महद्धनो महाभोगो पहूतवित्तुपकरणो पहूतधनधज्जसुवण्णरजतो चतूसु नगरद्वारेसु नगरमज्जे निवेसनद्वारे चाति छसु ठानेसु छ दानसालायो कारेत्त्वा देवसिकं छसतसहस्सानि विस्सज्जेन्तो कपणद्धिकानं महादानं पवत्तेसि । सो एकदिवसं चिन्तेसि “अहं गेहे धने खीणे दातुं न सक्खिस्सामि, अपरिक्खीणेयेव धने नावाय सुवण्णभूमिं गन्त्वा धनं आहरिस्सामी”ति । सो नावं बन्धापेत्त्वा भण्डस्स पूरापेत्त्वा पुत्तदारं आमन्तेत्त्वा “यावाहं आगच्छामि, ताव मे दानं अनुपच्छिन्दित्वा पवत्तेय्याथा”ति वत्त्वा दासकम्मकरपरिवृतो छत्तं आदाय उपाहनं आरुह मज्झन्हिकसमये पट्टनगामाभिमुखो पायासि । तस्मिं खणे गन्धमादने एको पच्चेकबुद्धो आवज्जेत्त्वा तं धनाहरणत्थाय गच्छन्तं दिस्वा “महापुरिसो धनं आहरितुं गच्छति, भविस्सति नु खो अस्स समुद्दे अन्तरायो, नो”ति आवज्जेत्त्वा “भविस्सती”ति जत्त्वा “एस मं दिस्वा छत्तज्ज उपाहनज्ज मय्हं दत्त्वा उपाहनदाननिस्सन्देन समुद्दे भिन्नाय नावाय पतिट्ठं लभिस्सति, करिस्सामिस्स अनुग्गह”न्ति आकासेनागन्त्वा तस्साविदूरे ओतरित्त्वा चण्डवातातापे अङ्गारसन्थरसदिसं उण्णवालुकं मद्दन्तो तस्स अभिमुखो आगच्छि ।

सो तं दिस्वाव “पुज्जक्खेत्तं मे आगतं, अज्ज मया एत्थ दानबीजं रोपेतुं वट्ठती”ति तुट्ठचित्तो वेगेन तं उपसङ्कमित्त्वा वन्दित्वा “भन्ते, मय्हं अनुग्गहत्थाय थोकं मग्गा ओक्कम्म इमं रुक्खमूलं उपसङ्कमथा”ति वत्त्वा तस्मिं रुक्खमूलं उपसङ्कमन्ते रुक्खमूले वालुकं उस्सापेत्त्वा उत्तरासङ्गं पज्जपेत्त्वा पच्चेकबुद्धं निसीदापेत्त्वा वन्दित्वा वासितपरिस्सावितेन उदकेन पादे धोवित्त्वा गन्धतेलेन मक्खेत्त्वा अत्तनो उपाहना ओमुज्चित्त्वा पप्फोटेत्त्वा गन्धतेलेन मक्खेत्त्वा तस्स पादेसु पटिमुज्चित्त्वा “भन्ते, इमा उपाहना आरुह छत्तं मत्थके कत्त्वा गच्छथा”ति छत्तुपाहनं अदासि । सो अस्स अनुग्गहत्थाय तं गहेत्त्वा पसादसंवट्ठनत्थं पस्सन्तस्सेवस्स उप्पतित्त्वा गन्धमादनमेव अगमासि । बोधिसत्तोपि तं दिस्वा अतिविय पसन्नचित्तो पट्टनं गन्त्वा नावं अभिरुहि । अथस्स महासमुद्दं पटिपन्नस्स सत्तमे दिवसे नावा विवरं अदासि, उदकं उस्सिज्चितुं नासक्खिंसु । महाजनो मरणभयभीतो अत्तनो अत्तनो देवता नमस्सित्त्वा महाविरवं विरवि । महासत्तो एकं उपट्ठाकं गहेत्त्वा सकलसरीरं तेलेन मक्खेत्त्वा सप्पिना सद्धिं सक्खरचुण्णं यावदत्थं खादित्त्वा तम्पि खादापेत्त्वा तेन सद्धिं कूपकयट्ठिमत्थकं आरुह “इमाय दिसाय अम्हाकं नगर”न्ति दिसं ववत्थपेत्त्वा मच्छकच्छपपरिपन्थतो अत्तानं मोचेन्तो तेन सद्धिं उसभमतं अतिक्कमित्त्वा पति । महाजनो विनासं पापुणि । महासत्तो पन उपट्ठाकेन सद्धिं समुद्दं तरितुं आरभि । तस्स तरन्तस्सेव सत्तमो दिवसो जातो । सो तस्मिम्पि काले लोणोदकेन मुखं विक्खालेत्त्वा उपोसथिको अहोसियेव ।

तदा पन चतूहि लोकपालेहि मणिमेखला नाम देवधीता “सचे समुद्दे नावाय भिन्नाय तिसरणगता वा सीलसम्पन्ना वा मातापितुपट्ठाका वा मनुस्सा दुक्खप्पत्ता होन्ति, ते रक्खेय्यासी”ति समुद्दे आरक्खणत्थाय ठपिता होति । सा अत्तनो इस्सरियेन सत्ताहमनुभवित्त्वा पमज्जित्त्वा सत्तमे दिवसे समुद्दं ओलोकेन्ती सीलाचारसंयुत्तं सङ्घब्राह्मणं दिस्वा “इमस्स सत्तमो दिवसो समुद्दे पतितस्स, सचे सो मरिस्सति अतिविय गारुह्हा मे भविस्सती”ति संविग्गमानहदया हुत्वा एकं सुवण्णपातिं नानगरसभोजनस्स पूरेत्त्वा वातवेगेन तत्थ गन्त्वा तस्स पुरतो आकासे ठत्वा “ब्राह्मण, त्वं सत्ताहं निराहारो,

इदं दिब्बभोजनं भुञ्जा'ति आह । सो तं ओलोकेत्वा “अपनेहि तव भत्तं, अहं उपोसथिको”ति आह । अथस्स उपट्ठाको पच्छतो आगतो देवतं अदिस्वा सदमेव सुत्वा “अयं ब्राह्मणो पकतिसुखुमालो सत्ताहं निराहारताय दुक्खितो मरणभयेन विलपति मज्जे, अस्सासेस्सामि न”न्ति चिन्तेत्वा पठमं गाथमाह —

३९. “बहुस्सुतो सुतधम्मोसि सङ्ख, दिट्ठा तथा समणब्राह्मणा च ।
अथक्खणे दस्सयसे विलापं, अज्जो नु को ते पटिमन्तको मया”ति ॥

तत्थ सुतधम्मोसीति धम्मोपि तथा धम्मिकसमणब्राह्मणानं सन्तिके सुतो असि । दिट्ठा तथाति तेसं पच्चये देन्तेन वेय्यावच्चं करोन्तेन धम्मिकसमणब्राह्मणा च तथा दिट्ठा । एवं अकरोन्तो हि पस्सन्तोपि ते न पस्सतियेव । अथक्खणेति अथ अक्खणे सल्लपन्तस्स कस्सचि अभावेन वचनस्स अनोकासे । दस्सयसेति “अहं उपोसथिको”ति वदन्तो विलापं दस्सेसि । पटिमन्तकोति मया अज्जो को तव पटिमन्तको पटिवचनदायको, किंकारणा एवं विप्पलपसीति?

सो तस्स वचनं सुत्वा “इमस्स देवता न पज्जायति मज्जे”ति चिन्तेत्वा “सम्म, नाहं मरणस्स भायामि, अत्थि पन मे अज्जो पटिमन्तको”ति वत्वा दुतियं गाथमाह —

४०. “सुभू सुभा सुप्पटिमुक्ककम्बु, पग्गह सोवण्णमयाय पातिया ।
“भुज्जस्सु भत्तं” इति मं वदेति, सद्धावित्ता, तमहं नोति ब्रूमी”ति ॥

तत्थ सुभूति सुभमुखा । सुभाति पासादिका उत्तमरूपधरा । सुप्पटिमुक्ककम्बूति पटिमुक्कसुवण्णालङ्कारा । पग्गह्याति सुवण्णपातिया भत्तं गहेत्वा उक्खिपित्वा । सद्धावित्ताति सद्धा चेव तुट्ठचित्ता च । “सद्धं चित्तं”न्तिपि पाठो, तस्सत्थो सद्धन्ति सदहन्तं, चित्तन्ति तुट्ठचित्तं । तमहं नोतीति तमहं देवतं उपोसथिकत्ता पटिक्खिपन्तो नोति ब्रूमि, न विप्पलपामि सम्माति ।

अथस्स सो ततियं गाथमाह —

४१. “एतादिसं ब्राह्मण दिस्वान यक्खं, पुच्छेय्य पोसो सुखमासिसानो ।
उट्ठेहि नं पज्जलिकाभिपुच्छ, देवी नुसि त्वं उद मानुसी नू”ति ॥

तत्थ सुखमासिसानोति एतादिसं यक्खं दिस्वा अत्तनो सुखं आसीसन्तो पण्डितो पुरिसो “अम्हाकं सुखं भविस्सति, न भविस्सती”ति पुच्छेय्य । उट्ठेहीति उदकतो उट्ठानाकारं दस्सेन्तो उट्ठह । पज्जलिकाभिपुच्छाति अज्जलिको हुत्वा अभिपुच्छ । उद मानुसीति उदाहु महिद्धिका मानुसी त्वन्ति ।

बोधिसत्तो “युत्तं कथेसी”ति तं पुच्छन्तो चतुत्थं गाथमाह —

४२. “यं त्वं सुखेनाभिसमेक्खसे मं, भुज्जस्सु भत्तं इति मं वदेसि ।
पुच्छामि तं नारि महानुभावे, देवी नुसि त्वं उद मानुसी नू”ति ॥

तत्थ यं त्वन्ति यस्मा त्वं सुखेन मं अभिसमेक्खसे, पियचक्खूहि ओलोकेसि । पुच्छामि तन्ति तेन कारणेन तं

पुच्छामि ।

ततो देवधीता द्वे गाथा अभसि —

४३. “देवी अहं सङ्खं महानुभावा, इधागता सागरवारिमज्झे ।
अनुकम्पिका नो च पदुट्टचित्ता, तवेव अत्थाय इधागतास्मि ॥

४४. “इधन्नपानं सयनासनञ्च, यानानि नानाविविधानि सङ्खं ।
सब्बस्स त्याहं पटिपादयामि, यं किञ्चि तुय्हं मनसाभिपत्थितं”न्ति ॥

तत्थ इधाति इमस्मिं महासमुद्वे । नानाविविधानीति बहूनि च अनेकप्पकारानि च हत्थियानअस्सयानादीनि अत्थि ।
सब्बस्स त्याहन्ति तस्स अन्नपानादिनो सब्बस्स सामिकं कत्वा तं ते अन्नपानादिं पटिपादयामि ददामि । यं किञ्चीति
अज्जम्पि यं किञ्चि मनसा इच्छितं, तं सब्बं ते दम्मीति ।

तं सुत्वा महासत्तो “अयं देवधीता समुद्वपिट्ठे मय्हं ‘इदञ्चिदञ्च दम्मी’ति वदति, किं नु खो एसा मया कतेन
पुज्जकम्मेन दातुकामा, उदाहु अत्तनो बलेन, पुच्छिस्सामि ताव न”न्ति चिन्तेत्वा पुच्छन्तो सत्तमं गाथमाह —

४५. “यं किञ्चि यिट्ठञ्च हुतञ्च मय्हं, सब्बस्स नो इस्सरा त्वं सुगत्ते ।
सुस्सोणि सुब्भमु सुविलगगमज्झे, किस्स मे कम्मस्स अयं विपाको”ति ॥

तत्थ यिट्ठन्ति दानवसेन यजितं । हुतन्ति आहुनपाहुनवसेन दिन्नं । सब्बस्स नो इस्सरा त्वन्ति तस्स अम्हाकं
पुज्जकम्मस्स त्वं इस्सरा, “इमस्स अयं विपाको, इमस्स अय”न्ति ब्याकरितुं समत्थाति अत्थो । सुस्सोणीति
सुन्दरऊरुलक्खणे । सुब्भमूति सुन्दरभमुके । सुविलगगमज्झेति सुदुविलगिततनुमज्झे । किस्स मेति मया कतकम्मेसु
कतरकम्मस्स अयं विपाको, येनाहं अप्पतिट्ठे समुद्वे पतिट्ठं लभामीति ।

तं सुत्वा देवधीता “अयं ब्राह्मणो ‘यं तेन कुसलं कतं, तं कम्मं न जानाती’ति अज्जाय पुच्छति मज्जे, कथयिस्सामि
दानिस्सा”ति तं कथेन्ती अट्ठमं गाथमाह —

४६. “घम्मे पथे ब्राह्मण एकभिक्खुं, उग्घट्टपादं तसितं किलन्तं ।
पटिपादयी सङ्खं उपाहनानि, सा दक्खिणा कामदुहा तवज्जा”ति ॥

तत्थ एकभिक्खुन्ति एकं पच्चेकबुद्धं सन्धायाह । उग्घट्टपादन्ति उण्णवालुकाय घट्टितपादं । तसितन्ति पिपासितं ।
पटिपादयीति पटिपादेसि, योजेसीति अत्थो । कामदुहाति सब्बकामदायिका ।

तं सुत्वा महासत्तो “एवरूपेपि नाम अप्पतिट्ठे महासमुद्वे मया दिन्नउपाहनदानं मम सब्बकामददं जातं, अहो सुदिन्नं मे
पच्चेकबुद्धस्स दान”न्ति तुट्टचित्तो नवमं गाथमाह —

४७. “सा होतु नावा फलकूपपन्ना, अनवस्सुता एरकवातयुत्ता ।

अञ्जस्स यानस्स न हेत्थ भूमि, अज्जेव मं मोळिनिं पापयस्सू’ति ॥

तस्सत्थो — देवते, एवं सन्ते मय्हं एकं नावं मापेहि, खुदकं पन एकदोणिकनावं मापेहि, यं नावं मापेस्ससि, सा होतु नावा बहूहि सुसिब्बितेहि फलकेहि उपपन्ना, उदकपवेसनस्साभावेन अनवस्सुता, एरकेन सम्मा गहेत्वा गच्छन्तेन वातेन युत्ता, ठपेत्वा दिब्बनावं अञ्जस्स यानस्स एत्थ भूमि नत्थि, ताय पन दिब्बनावाय अज्जेव मं मोळिनिनगरं पापयस्सूति ।

देवधीता तस्स वचनं सुत्वा तुट्ठचित्ता सत्तरतनमयं नावं मापेसि । सा दीघतो अट्ठउसभा अहोसि वित्थारतो चतुउसभा, गम्भीरतो वीसतियट्ठिका । तस्सा इन्दनीलमया तयो कूपका, सोवण्णमयानि योत्तानि रजतमयानि पत्तानि सोवण्णमयानि च फियारित्तानि अहेसुं । देवता तं नावं सत्तन्नं रतनानं पूरेत्वा ब्राह्मणं आलिङ्गित्वा अलङ्कृतनावाय आरोपेसि, उपट्ठाकं पनस्स न ओलोकेसि । ब्राह्मणो अत्तना कतकल्याणतो तस्स पत्तिं अदासि, सो अनुमोदि । तदा देवता तम्पि आलिङ्गित्वा नावाय पतिट्ठापेसि । अथ नं नावं मोळिनिनगरं नेत्वा ब्राह्मणस्स घरे धनं पतिट्ठापेत्वा अत्तनो वसनट्ठानमेव अगमासि । सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा —

४८. “सा तत्थ वित्ता सुमना पतीता, नावं सुचित्तं अभिनिम्मिनित्वा ।

आदाय सङ्खं पुरिसेन सद्धिं, उपानयी नगरं साधुरम्म”न्ति ॥ —

इमं ओसानगाथं अभासि ।

तत्थ साति भिक्खवे, सा देवता तत्थ समुद्धमज्जे तस्स वचनं सुत्वा वित्तिसङ्घाताय पीतिया समन्नागतत्ता वित्ता । सुमनाति सुन्दरमना पामोज्जेन पतीतचित्ता हुत्वा विचित्रनावं निम्मिनित्वा ब्राह्मणं परिचारकेन सद्धिं आदाय साधुरम्मं अतिरमणीयं नगरं उपानयीति ।

ब्राह्मणोपि यावजीवं अपरिमितधनं गेहं अज्झावसन्तो दानं दत्त्वा सीलं रक्खित्वा जीवितपरियोसाने सपरिसो देवनगरं परिपूरेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उपासको सोतापत्तिफले पतिट्ठहि ।

तदा देवधीता उप्लवण्णा अहोसि, उपट्ठाकपुरिसो आनन्दो, सङ्खब्राह्मणो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

सङ्खजातकवण्णना चतुत्था ।

[४४३] ५. चूळबोधिजातकवण्णना

यो ते इमं विसालक्खिन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कोधनं भिक्खुं आरब्ध कथेसि । सो किर भिक्खु निय्यानिके बुद्धसासने पब्बजित्वापि कोधं निगगहेतुं नासक्खि, कोधनो अहोसि उपायासबहुलो, अप्पम्पि वुत्तो समानो अभिसज्जि कुप्पि ब्यापज्जि पतिट्ठयि । सत्था तस्स कोधनभावं सुत्वा पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर त्वं कोधनो”ति पुच्छित्वा “सच्चं भन्ते”ति वुत्ते “भिक्खु कोधो नाम वारेतब्बो, एवरूपो हि इधलोके च परलोके च अनत्थकारको, त्वं निक्कोधस्स बुद्धस्स सासने पब्बजित्वा कस्मा कुज्झसि, पोराणकपण्डिता बाहिरसासने पब्बजित्वापि कोधं न करिंसू”ति वत्त्वा अतीतं

आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते अज्जरस्मिं कासिनिगमे एको ब्राह्मणो अड्डो महद्धनो महाभोगो अपुत्तको अहोसि, तस्स ब्राह्मणी पुत्तं पत्थेसि । तदा बोधिसत्तो ब्रह्मलोका चवित्वा तस्सा कुच्छियं निब्बत्ति, तस्स नामग्गहणदिवसे “बोधिकुमारो”ति नामं करिंसु । तस्स वयप्पत्तकाले तक्कसिलं गन्त्वा सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा पच्चागतस्स अनिच्छन्तस्सेव मातापितरो समानजातिका कुला कुमारिकं आनेसुं । सापि ब्रह्मलोका चुताव उत्तमरूपधरा देवच्छरपटिभागा । तेसं अनिच्छमानानज्जेव अज्जमज्जं आवाहविवाहं करिंसु । उभिन्नं पनेतेसं किलेससमुदाचारो नाम न भूतपुब्बो, संरागवसेन अज्जमज्जस्स ओलोकनं नाम नाहोसि, सुपिनेपि मेथुनधम्मो नाम न दिट्ठपुब्बो, एवं परिसुद्धसीला अहेसुं ।

अथापरभागे महासत्तो मातापितूसु कालकतेसु तेसं सरीरकिच्चं कत्वा तं पक्कोसित्वा “भदे, त्वं इमं असीतिकोटिधनं गहेत्वा सुखेन जीवाही”ति आह । “किं करिस्सथ तुम्हे पन, अय्यपुत्ता”ति? “मय्हं धनेन किच्चं नत्थि, हिमवन्तपदेसं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अत्तनो पतिट्ठं करिस्सामी”ति । “किं पन अय्यपुत्त पब्बज्जा नाम पुरिसानज्जेव वट्ठती”ति? “इत्थीनम्पि वट्ठति, भदे”ति । “तेन हि अहं तुम्हेहि छट्ठितखेळं न गण्हिस्सामि, मय्हम्पि धनेन किच्चं नत्थि, अहम्पि पब्बजिस्सामी”ति । “साधु, भदे”ति । ते उभोपि महादानं दत्वा निक्खमित्वा रमणीये भूमिभागे अस्समं कत्वा पब्बजित्वा उज्जाचरियाय फलाफलेहि यापेन्ता तत्थ दसमत्तानि संवच्छरानि वसिंसु, ज्ञानं पन नेसं न ताव उप्पज्जति । ते तत्थ पब्बज्जासुखेनेव दस संवच्छरे वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय जनपदचारिकं चरन्ता अनुपुब्बेन बाराणसिं पत्वा राजुय्याने वसिंसु ।

अथेकदिवसं राजा उय्यानपालं पण्णाकारं आदाय आगतं दिस्वा “उय्यानकीळिकं कीळिस्साम, उय्यानं सोधेही”ति वत्वा तेन सोधितं सज्जितं उय्यानं महन्तेन परिवारेन अगमासि । तस्मिं खणे ते उभोपि जना उय्यानस्स एकपस्से पब्बज्जासुखेन वीतिनामेत्वा निसिन्ना होन्ति । अथ राजा उय्याने विचरन्तो ते उभोपि निसिन्नके दिस्वा परमपासादिकं उत्तमरूपधरं परिब्बाजिकं ओलोकेन्तो पटिबद्धचित्तो अहोसि । सो किलेसवसेन कम्पन्तो “पुच्छिस्सामि ताव, अयं परिब्बाजिका इमस्स किं होती”ति बोधिसत्तं उपसङ्गमित्वा “पब्बजित अयं ते परिब्बाजिका किं होती”ति पुच्छि । महाराज, किञ्चि न होति, केवलं एकपब्बज्जाय पब्बजिता, अपिच खो पन मे गिहिकाले पादपरिचारिका अहोसीति । तं सुत्वा राजा “अयं किरेतस्स किञ्चि न होति, अपिच खो पन गिहिकाले पादपरिचारिका किरस्स अहोसि, सचे पनाहं इस्सरियबलेन गहेत्वा गच्छेय्यं, किं नु खो एस करिस्सति, परिग्गण्हिस्सामि ताव न”न्ति चिन्तेत्वा उपसङ्गमित्वा पठमं गाथमाह —

४९. “यो ते इमं विसालक्खिं, पियं संम्हितभासिनिं ।

आदाय बला गच्छेय्य, किं नु कयिरासि ब्राह्मणा”ति ॥

तत्थ संम्हितभासिनिन्ति मन्दहसितभासिनिं । बला गच्छेय्याति बलक्कारेण आदाय गच्छेय्य । किं नु कयिरासीति तस्स त्वं ब्राह्मण किं करेय्यासीति?

अथस्स कथं सुत्वा महासत्तो दुतियं गाथमाह —

५०. “उप्पज्जे मे न मुच्चेय्य, न मे मुच्चेय्य जीवतो ।

रजं व विपुला वुट्ठि, खिप्पमेव निवारये'ति ॥

तस्सत्थो — महाराज, सचे इमं गहेत्वा गच्छन्ते किस्मिञ्चि मम अब्भन्तरे कोपो उप्पज्जेय्य, सो मे अन्तो उप्पज्जित्वा न मुच्चेय्य, यावाहं जीवामि, ताव मे न मुच्चेय्य । नास्स अन्तो घनसन्निवासेन पतिट्ठातुं दस्सामि, अथ खो यथा उप्पन्नं रजं विपुला मेघवुट्ठि खिप्पं निवारेति, तथा खिप्पमेव नं मेत्ताभावनाय निग्गहेत्वा वारेस्सामीति ।

एवं महासत्तो सीहनादं नदि । राजा पनस्स कथं सुत्वापि अन्धबालताय पटिबद्धं अत्तनो चित्तं निवारेतुं असक्कोन्तो अज्जतरं अमच्चं आणापेसि “इमं परिब्बाजिकं राजनिवेसनं नेही”ति । सो “साधू”ति पटिस्सुणित्वा “अधम्मो लोके वत्तति, अयुत्त”न्ति आदीनि वत्त्वा परिदेवमानं येव नं आदाय पायासि । बोधिसत्तो तस्सा परिदेवनसदं सुत्वा एकवारं ओलोकेत्वा पुन न ओलोकेसि । तं रोदन्तिं परिदेवन्तिं राजनिवेसनमेव नयिसु । सोपि बाराणसिराजा उय्याने पपज्जं अकत्वाव सीघतरं गन्त्वा तं परिब्बाजिकं पक्कोसापेत्वा महन्तेन यसेन निमन्तेसि । सा यसस्स अगुणं पब्बजाय एव गुणं कथेसि । राजा केनचि परियायेन तस्सा मनं अलभन्तो तं एकस्मिं गब्भे कारेत्वा चिन्तेसि “अयं परिब्बाजिका एवरूपं यसं न इच्छति, सोपि तापसो एवरूपं मातुगामं गहेत्वा गच्छन्ते कुज्झित्वा ओलोकितमत्तम्पि न अकासि, पब्बजिता खो पन बहुमाया होन्ति, किञ्चि पयोजेत्वा अनत्थम्पि मे करेय्य, गच्छामि ताव जानामि किं करोन्तो निसिन्नो”ति सण्ठातुं असक्कोन्तो उय्यानं अगमासि । बोधिसत्तोपि चीवरं सिब्बन्तो निसीदि । राजा मन्दपरिवारोव पदसदं अकरोन्तो सणिकं उपसङ्गमि । बोधिसत्तो राजानं अनोलोकेत्वा चीवरमेव सिब्बि । राजा “अयं कुज्झित्वा मया सद्धिं न सल्लपती”ति मज्जमानो “अयं कूटतापसो ‘कोधस्स उप्पज्जितुं न दस्सामि, उप्पन्नम्पि नं खिप्पमेव निग्गणिहस्सामी’ति पठममेव गज्जित्वा इदानि कोधेन थद्धो हुत्वा मया सद्धिं न सल्लपती”ति सज्जाय ततियं गाथमाह —

५१. “यं नु पुब्बे विकत्थित्थो, बलम्हिव अपस्सितो ।
स्वज्ज तुण्हकतो दानि, सङ्घाटिं सिब्बमच्छसी”ति ॥

तत्थ बलम्हिव अपस्सितोति बलनिस्सितो विय हुत्वा । तुण्हकतोति किञ्चि अवदन्तो । सिब्बमच्छसीति सिब्बन्तो अच्छसि ।

तं सुत्वा महासत्तो “अयं राजा कोधवसेन मं नालपतीति मज्जति, कथेस्सामि दानिस्स उप्पन्नस्स कोधस्स वसं अगतभाव”न्ति चिन्तेत्वा चतुत्थं गाथमाह —

५२. “उप्पज्जि मे न मुच्चित्थ, न मे मुच्चित्थ जीवतो ।
रजं व विपुला वुट्ठि, खिप्पमेव निवारयि”न्ति ॥

तस्सत्थो — महाराज, उप्पज्जि मे, न न उप्पज्जि, न पन मे मुच्चित्थ, नास्स पविसित्वा हृदये ठातुं अदासिं, इति सो मम जीवतो न मुच्चित्थेव, रजं विपुला वुट्ठि विय खिप्पमेव नं निवारेसिन्ति ।

तं सुत्वा राजा “किं नु खो एस कोपमेव सन्धाय वदति, उदाहु अज्जं किञ्चि सिप्पं सन्धाय कथेसि, पुच्छिस्सामि ताव न”न्ति चिन्तेत्वा पुच्छन्तो पज्जमं गाथमाह —

५३. “किं ते उप्पज्जि नो मुच्चि, किं ते न मुच्चि जीवतो ।

रजंव विपुला वुद्धि, कतमं तं निवारयी'ति ॥

तत्थ किं ते उप्पज्जि नो मुच्चीति किं तव उप्पज्जि चेव न मुच्चि च ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो “महाराज, एवं कोधो बहुआदीनवो महाविनासदायको, एसो मम उप्पज्जि, उप्पन्नञ्च नं मेत्ताभावनाय निवारेसि”न्ति कोधे आदीनवं पकासेन्तो —

५४. “यम्हि जाते न पस्सति, अजाते साधु पस्सति ।
सो मे उप्पज्जि नो मुच्चि, कोधो दुम्मेधगोचरो ॥

५५. “येन जातेन नन्दन्ति, अमिक्का दुक्खमेसिनो ।
सो मे उप्पज्जि नो मुच्चि, कोधो दुम्मेधगोचरो ॥

५६. “यस्मिञ्च जायमानम्हि, सदत्थं नावबुज्झति ।
सो मे उप्पज्जि नो मुच्चि, कोधो दुम्मेधगोचरो ॥

५७. “येनाभिभूतो कुसलं जहाति, परक्करे विपुलञ्चापि अत्थं ।
स भीमसेनो बलवा पमद्दी, कोधो महाराज न मे अमुच्चय ॥

५८. “कट्ठस्मिं मत्थमानस्मिं, पावको नाम जायति ।
तमेव कट्ठं डहति, यस्मा सो जायते गिनि ॥

५९. “एवं मन्दस्स पोसस्स, बालस्स अविजानतो ।
सारम्भा जायते कोधो, सोपि तेनेव डहति ॥

६०. “अग्गीव तिणकट्ठस्मिं, कोधो यस्स पवड्ढति ।
निहीयति तस्स यसो, काळपक्खेव चन्दिमा ॥

६१. “अनेधो धूमकेतूव, कोधो यस्सूपसम्मति ।
आपूरति तस्स यसो, सुक्कपक्खेव चन्दिमा’ति ॥ — इमा गाथा आह ।

तत्थ न पस्सतीति अत्तत्थम्पि न पस्सति, पगेव परत्थं । साधु पस्सतीति अत्तत्थं परत्थं उभयत्थम्पि साधु पस्सति । दुम्मेधगोचरोति निप्पज्जानं आधारभूतो गोचरो । दुक्खमेसिनोति दुक्खं इच्छन्ता । सदत्थन्ति अत्तनो अत्थभूतं अत्थतो चेव धम्मतो च वुद्धि । परक्करेति विपुलम्पि अत्थं उप्पन्नं परतो कारेति, अपनेथ, न मे इमिना अत्थोति वदति । स भीमसेनोति सो कोधो भीमाय भयजननिया महतिया किलेससेनाय समन्नागतो । पमद्दीति अत्तनो बलवभावेन उळारेपि सत्ते गहेत्वा अत्तनो वसे करणेन मद्दनसमत्थो । न मे अमुच्चयति मम सन्निका मोक्खं न लभति, हृदये वा पन मे खीरं विय मुहुत्तं दधिभावेन न पतिद्वहित्थातिपि अत्थो ।

कटुस्मिं मत्थमानस्मिन्ति अरणीसहितेन मत्थियमाने, “मद्मानस्मि”न्तिपि पाठो । **यस्माति** यतो कट्टा जायति, तमेव डहति । **गिनीति** अग्नि । **बालस्स अविजानतोति** बालस्स अविजानन्तस्स । **सारम्भा जायतेति** अहं त्वन्ति आकट्टनविकट्टनं करोन्तस्स करणुत्तरियलक्खणा सारम्भा अरणीमत्थना विय पावको कोधो जायति । **सोपि तेनेवाति** सोपि बालो तेनेव कोधेन कट्टं विय अग्निना डहति । **अनेधो धूमकेतूवाति** अनिन्धनो अग्नि विय । **तस्साति** तस्स अधिवासनखन्तिया समन्नागतस्स पुग्गलस्स सुक्कपक्खे चन्दो विय लद्धो यसो अपरापरं आपूरतीति ।

राजा महासत्तस्स धम्मकथं सुत्वा तुट्ठो एकं अमच्चं आणापेत्वा परिब्बाजिकं आहरापेत्वा “भन्ते निक्कोधतापस, उभोपि तुम्हे पब्बज्जासुखेन वीतिनामेन्ता इधेव उय्याने वसथ, अहं वो धम्मिकं रक्खावरणगुत्तिं करिस्सामी”ति वत्वा खमापेत्वा वन्दित्वा पक्कामि । ते उभोपि तत्थेव वसिंसु । अपरभागे परिब्बाजिका कालमकासि । बोधिसत्तो तस्सा कालकताय हिमवन्तं पविसित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा चत्तारो ब्रह्मविहारे भावेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने कोधनो भिक्खु अनागामिफले पतिट्ठहि ।

तदा परिब्बाजिका राहुलमाता अहोसि, राजा आनन्दो, परिब्बाजको पन अहमेव अहोसिन्ति ।

चूळबोधिजातकवण्णना पञ्चमा ।

[४४४] ६. कण्हदीपायनजातकवण्णना

सत्ताहमेवाहन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उक्कण्ठितभिक्खुं आरब्ध कथेसि । वत्थु **कुसजातके** (जा० २.२०.१ आदयो) आवि भविस्सति । सत्था तं भिक्खुं “सच्चं किर त्वं भिक्खु उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “सच्चं भन्ते”ति वुत्ते “भिक्खु पोरानकपण्डिता अनुप्पन्ने बुद्धे बाहिरकपब्बज्जं पब्बजित्वा अतिरेकपज्जासवस्सानि अनभिरता ब्रह्मचरियं चरन्ता हिरोत्तपभेदभयेन अत्तनो उक्कण्ठितभावं न कस्सचि कथेसुं, त्वं कस्मा एवरूपे निय्यानिकसासने पब्बजित्वा मादिसस्स गरुनो बुद्धस्स सम्मुखे ठत्वा चतुपरिसमज्झे उक्कण्ठितभावं आवि करोसि, किमत्थं अत्तनो हिरोत्तपं न रक्खसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते वंसरट्ठे कोसम्बियं नाम नगरे कोसम्बको नाम राजा रज्जं कारेसि । तदा अज्जरस्मिं निगमे द्वे ब्राह्मणा असीतिकोटिधनविभवा अज्जमज्जं पियसहायका कामेसु दोसं दिस्वा महादानं पवत्तेत्वा उभोपि कामे पहाय महाजनस्स रोदन्तस्स परिदेवन्तस्स निक्खमित्वा हिमवन्तपदेसे अस्समपदं कत्वा पब्बजित्वा उज्झाचरियाय वनमूलफलाफलेन यापेन्ता पण्णास वस्सानि वसिंसु, झानं उप्पादेतुं नासक्खिंसु । ते पण्णासवस्सच्चयेन लोणम्बिलसेवनत्थाय जनपदं चरन्ता कासिरट्ठं सम्पापुणिंसु । तत्र अज्जरस्मिं निगमगामे दीपायनतापसस्स गिहिसहायो मण्डब्यो नाम अत्थि, ते उभोपि तस्स सन्तिकं अगमंसु । सो ते दिस्वाव अत्तमनो पण्णसालं कारेत्वा उभोपि ते चतूहि पच्चयेहि उपट्ठहि । ते तत्थ तीणि चत्तारि वस्सानि वसित्वा तं आपुच्छित्वा चारिकं चरन्ता बाराणसिं पत्वा अतिमुत्तकसुसाने वसिंसु । तत्थ दीपायनो यथाभिरन्तं विहरित्वा पुन तस्सेव सहायस्स सन्तिकं गतो । मण्डब्यतापसो तत्थेव वसि ।

अथेकदिवसं एको चोरो अन्तोनगरे चोरिकं कत्वा धनसारं आदाय निक्खन्तो “चोरो”ति जत्वा पटिबुद्धेहि

घरस्सामिकेहि चेव आरक्खमनुस्सेहि च अनुबद्धो निद्धमनेन निक्खमित्वा वेगेन सुसानं पविसित्वा तापसस्स पण्णसालद्वारे भण्डिकं छट्टेत्वा पलायि। मनुस्सा भण्डिकं दिस्वा “अरे दुट्ठजटिल, त्वं रत्तिं चोरिकं कत्वा दिवा तापसरूपेन चरसी”ति तज्जेत्वा पोथेत्वा तं आदाय नेत्वा रज्जो दस्सयिंसु। राजा अनुपपरिक्खित्वाव “गच्छथ, नं सूलं उत्तासेथा”ति आह। ते तं सुसानं नेत्वा खदिरसूलं आरोपयिंसु, तापसस्स सरीरे सूलं न पविसति। ततो निम्बसूलं आहरिंसु, तम्पि न पविसति। अयसूलं आहरिंसु, तम्पि न पविसति। तापसो “किं नु खो मे पुब्बकम्म”न्ति ओलोकेसि, अथस्स जातिस्सरजाणं उप्पज्जि, तेन पुब्बकम्मं ओलोकेत्वा अदस। किं पनस्स पुब्बकम्मन्ति? कोविळारसूले मक्खिकावेधनं। सो किर पुरिमभवे वड्ढकिपुत्तो हुत्वा पितु रुक्खतच्छनट्ठानं गन्त्वा एकं मक्खिकं गहेत्वा कोविळारसलाकाय सूलं विय विज्झि। तमेनं पापकम्मं इमं ठानं पत्वा गण्हि। सो “न सक्का इतो पापा मया मुच्चितु”न्ति जत्वा राजपुरिसे आह “सचे मं सूलं उत्तासेतुकामत्थ, कोविळारसूलं आहरथा”ति। ते तथा कत्वा तं सूलं उत्तासेत्वा आरक्खं दत्वा पक्कमिंसु।

आरक्खका पटिच्छन्ना हुत्वा तस्स सन्तिकं आगच्छन्ते ओलोकेन्ति। तदा दीपायनो “चिरदिट्ठो मे सहायो”ति मण्डब्यस्स सन्तिकं आगच्छन्तो “सूलं उत्तासितो”ति तं दिवसज्जेव अन्तरामगगे सुत्वा तं ठानं गन्त्वा एकमन्तं ठितो “किं सम्म कारकोसी”ति पुच्छित्वा “अकारकोम्ही”ति वुत्ते “अत्तनो मनोपदोसं रक्खितुं सक्खि, नासक्खी”ति पुच्छि। “सम्म, येहि अहं गहितो, नेव तेसं, न रज्जो उपरि मय्हं मनोपदोसो अत्थी”ति। “एवं सन्ते तादिसस्स सीलवतो छाया मय्हं सुखा”ति वत्वा दीपायनो सूलं निस्साय निसीदि। अथस्स सरीरे मण्डब्यस्स सरीरतो लोहितबिन्दूनि पतिंसु। तानि सुवण्णवण्णसरीरे पतितपतितानि सुस्सित्वा काळकानि उप्पज्जिंसु। ततो पट्टायेव सो कण्हदीपायनो नाम अहोसि। सो सब्बरत्तिं तत्थेव निसीदि।

पुनरिदिवसे आरक्खपुरिसा आगन्त्वा तं पवत्तिं रज्जो आरोचेसु। राजा “अनिसामेत्वाव मे कत”न्ति वेगेन तत्थ गन्त्वा “पब्बजित, कस्मा सूलं निस्साय निसिन्नोसी”ति दीपायनं पुच्छि। महाराज, इमं तापसं रक्खन्तो निसिन्नोम्हि। किं पन त्वं महाराज, इमस्स कारकभावं वा अकारकभावं वा जत्वा एवं कारेसीति? सो कम्मस्स असोधितभावं आचिक्खि। अथस्स सो “महाराज, रज्जा नाम निसम्मकारिना भवितब्बं, अलसो गिही कामभोगी न साधू”ति आदीनि वत्वा धम्मं देसेसि। राजा मण्डब्यस्स निदोसभावं जत्वा “सूलं हरथा”ति आणापेसि। सूलं हरन्ता हरितुं न सक्खिंसु। मण्डब्यो आह — “महाराज, अहं पुब्बे कतकम्मदोसेन एवरूपं भयं सम्पत्तो, मम सरीरतो सूलं हरितुं न सक्का, सचे मय्हं जीवितं दातुकामो, ककचं आहरापेत्वा इमं सूलं चम्मसमं छिन्दापेही”ति। राजा तथा कारेसि। अन्तोसरीरे सूलो अन्तोयेव अहोसि। तदा किर सो सुखुमं कोविळारसलाकं गहेत्वा मक्खिकाय वच्चमगं पवेसेसि, तं तस्स अन्तोसरीरेयेव अहोसि। सो तेन कारणेन अमरित्वा अत्तनो आयुक्खयेनेव मरि, तस्मा अयम्पि न मतो। राजा तापसे वन्दित्वा खमापेत्वा उभोपि उय्याने वसापेन्तो पटिजग्गि, ततो पट्टाय मण्डब्यो आणिमण्डब्यो नाम जातो। सो राजानं उपनिस्साय तत्थेव वसि, दीपायनो पन तस्स वणं फासुकं कत्वा अत्तनो गिहिसहायमण्डब्यस्स सन्तिकमेव गतो।

तं पण्णसालं पविसन्तं दिस्वा एको पुरिसो सहायस्स आरोचेसि। सो सुत्वाव तुट्ठचित्तो सपुत्तदारो बहू गन्धमालतेलफाणितादीनि आदाय तं पण्णसालं गन्त्वा दीपायनं वन्दित्वा पादे धोवित्वा तेलेन मक्खेत्वा पानकं पायेत्वा आणिमण्डब्यस्स पवत्तिं सुणन्तो निसीदि। अथस्स पुत्तो यज्जदत्तकुमारो नाम चङ्कमनकोटियं गेण्डुकेन कीळि, तत्र चेकस्मिं वम्मिके आसीविसो वसति। कुमारस्स भूमियं पहटगेण्डुको गन्त्वा वम्मिकबिले आसीविसस्स मत्थके पति। सो अजानन्तो बिले हत्थं पवेसेसि। अथ नं कुद्धो आसीविसो हत्थे डंसि। सो विसवेगेन मुच्चितो तत्थेव पति। अथस्स मातापितरो सप्पेन डड्ढभावं जत्वा कुमारकं उक्खिपित्वा तापसस्स सन्तिकं आनेत्वा पादमूले निपज्जापेत्वा “भन्ते,

पब्बजिता नाम ओसधं वा परित्तं वा जानन्ति, पुत्तकं नो आरोगं करोथा”ति आहंसु। अहं ओसधं न जानामि, नाहं वेज्जकम्मं करिस्सामीति। “तेन हि भन्ते, इमस्मिं कुमारके मेत्तं कत्वा सच्चकिरियं करोथा”ति वुत्ते तापसो “साधु, सच्चकिरियं करिस्सामी”ति वत्वा यज्जदत्तस्स सीसे हत्थं ठपेत्वा पठमं गाथमाह —

६२. “सत्ताहमेवाहं पसन्नचित्तो, पुज्जत्थिको आचरिं ब्रह्मचरियं।
अथापरं यं चरितं ममेदं, वस्सानि पज्जास समाधिकानि।
अकामकोवापि अहं चरामि, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु।
हतं विसं जीवतु यज्जदत्तो”ति॥

तत्थ अथापरं यं चरितन्ति तस्मा सत्ताहा उत्तरि यं मम ब्रह्मचरियं। अकामकोवापीति पब्बज्जं अनिच्छन्तोयेव। एतेन सच्चेन सुवत्थि होतूति सचे अतिरेकपण्णासवस्सानि अनभिरतिवासं वसन्तेन मया कस्सचि अनारोचितभावो सच्चं, एतेन सच्चेन यज्जदत्तकुमारस्स सोत्थिभावो होतु, जीवितं पटिलभतूति।

अथस्स सह सच्चकिरियाय यज्जदत्तस्स थनप्पदेसतो उद्धं विसं भस्सित्वा पथविं पाविसि। कुमारो अक्खीनि उम्मीलेत्वा मातापितरो ओलोकेत्वा “अम्मताता”ति वत्वा परिवत्तित्वा निपज्जि। अथस्स पितरं कण्हदीपायनो आह — “मया ताव मम बलं कतं, त्वम्पि अत्तनो बलं करोही”ति। सो “अहम्पि सच्चकिरियं करिस्सामी”ति पुत्तस्स उरे हत्थं ठपेत्वा दुतियं गाथमाह —

६३. “यस्मा दानं नाभिनन्दिं कदाचि, दिस्वानहं अतिथिं वासकाले।
न चापि मे अप्पियतं अवेदुं, बहुस्सुता समणब्राह्मणा च।
अकामकोवापि अहं ददामि, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु।
हतं विसं जीवतु यज्जदत्तो”ति॥

तत्थ वासकालेति वसनत्थाय गेहं आगतकाले। न चापि मे अप्पियतं अवेदुन्ति बहुस्सुतापि समणब्राह्मणा “अयं नेव दानं अभिनन्दति न अम्हे”ति इमं मम अप्पियभावं नेव जानिंसु। अहज्जि ते पियचक्खूहियेव ओलोकेमीति दीपेति। एतेन सच्चेनाति सचे अहं दानं ददमानो विपाकं असद्दिहत्वा अत्तनो अनिच्छाय दम्मि, अनिच्छनभावं मम परे न जानन्ति, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतूति अत्थो।

एवं तस्स सच्चकिरियाय सह कटितो उद्धं विसं भस्सित्वा पथविं पाविसि। कुमारो उट्ठाया निसीदि, ठातुं पन न सक्कोति। अथस्स पिता मातरं आह “भद्दे, मया अत्तनो बलं कतं, त्वं इदानि सच्चकिरियं कत्वा पुत्तस्स उट्ठाया गमनभावं करोही”ति। “सामि, अत्थि मय्हं एकं सच्चं, तव पन सन्तिके कथेतुं न सक्कोमी”ति। “भद्दे, यथा तथा मे पुत्तं अरोगं करोही”ति। सा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा सच्चं करोन्ती ततियं गाथमाह —

६४. “आसीविसो तात पहूततेजो, यो तं अडंसी बिलरा उदिच्च।
तस्मिज्ज मे अप्पियताय अज्ज, पितरज्ज ते नत्थि कोचि विसेसो।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु, हतं विसं जीवतु यज्जदत्तो”ति॥

तत्थ ताताति पुत्तं आलपति । पट्टततेजोति बलवविसो । बिलराति विवरा, अयमेव वा पाठो । उदिच्चाति उट्टहित्वा, वम्मिकबिलतो उट्टायाति अत्थो । पितरञ्च तेति पितरि च ते । अट्टकथायं पन अयमेव पाठो । इदं वुत्तं होति — “तात, यज्जदत्त तस्मिञ्च आसीविसे तव पितरि च अप्पियभावेन मय्हं कोचि विसेसो नत्थि । तञ्च पन अप्पियभावं ठपेत्वा अज्ज मया कोचि जानापितपुब्बो नाम नत्थि, सचे एतं सच्चं, एतेन सच्चेन तव सोत्थि होतू”ति ।

सह च सच्चकिरियाय सब्बं विसं भस्सित्वा पथविं पाविसि । यज्जदत्तो निब्बिसेन सरीरेन उट्टाय कीळितुं आरब्धो । एवं पुत्ते उट्टिते मण्डब्यो दीपायनस्स अज्झासयं पुच्छन्तो चतुत्थं गाथमाह —

६५. “सन्ता दन्तायेव परिब्बजन्ति, अज्जत्र कण्हा नत्थाकामरूपा ।
दीपायन किस्स जिगुच्छमानो, अकामको चरसि ब्रह्मचरिय”न्ति ॥

तस्सत्थो — ये केचि खत्तियादयो कामे पहाय इध लोके पब्बजन्ति, ते अज्जत्र कण्हा भवन्तं कण्हं ठपेत्वा अज्जे अकामरूपा नाम नत्थि, सब्बे ज्ञानभावनाय किलेसानं समितत्ता सन्ता, चक्खादीनि द्वारानि यथा निब्बिसेवनानि होन्ति, तथा तेसं दमितत्ता दन्ता हुत्वा अभिरताव ब्रह्मचरियं चरन्ति, त्वं पन भन्ते दीपायन, किंकारणा तपं जिगुच्छमानो अकामको हुत्वा ब्रह्मचरियं चरसि, कस्मा पुन न अगारमेव अज्झावससीति ।

अथस्स सो कारणं कथेन्तो पञ्चमं गाथमाह —

६६. “सद्भाय निक्खम्म पुनं निवत्तो, सो एळमूगोव बालो वतायं ।
एतस्स वादस्स जिगुच्छमानो, अकामको चरामि ब्रह्मचरियं ।
विज्जुप्पसत्थञ्च सतञ्च ठानं, एवम्पहं पुज्जकरो भवामी”ति ॥

तस्सत्थो — कण्हो कम्मञ्च फलञ्च सद्वहित्वा ताव महन्तं विभवं पहाय अगारा निक्खमित्वा यं जहि, पुन तदत्थमेव निवत्तो । सो अयं एळमूगो गामदारको विय बालो वताति इमं वादं जिगुच्छमानो अहं अत्तनो हिरोत्तप्पभेदभयेन अनिच्छमानोपि ब्रह्मचरियं चरामि । किञ्च भिय्यो पब्बज्जापुज्जञ्च नामेतं विज्जूहि बुद्धादीहि पसत्थं, तेसंयेव च सतं निवासट्ठानं । एवं इमिनापि कारणेन अहं पुज्जकरो भवामि, अस्सुमुखोपि रुदमानो ब्रह्मचरियं चरामियेवाति ।

एवं सो अत्तनो अज्झासयं कथेत्वा पुन मण्डब्यं पुच्छन्तो छट्ठं गाथमाह —

६७. “समणे तुवं ब्राह्मणे अद्धिके च, सन्तप्पयासि अन्नपानेन भिक्खं ।
ओपानभूतं वरं तव यिदं, अन्नेन पानेन उपेतरूपं ।
अथ किस्स वादस्स जिगुच्छमानो, अकामको दानमिमं ददासी”ति ॥

तत्थ भिक्खन्ति भिक्खाय चरन्तानं भिक्खञ्च सम्पादेत्वा ददासि । ओपानभूतंवाति चतुमहापथे खतसाधारणपोक्खरणी विय ।

ततो मण्डब्यो अत्तनो अज्झासयं कथेन्तो सत्तमं गाथमाह —

६८. “पितरो च मे आसुं पितामहा च, सद्धा अहुं दानपती वदञ्जू ।
तं कुल्लवत्तं अनुवत्तमानो, माहं कुले अन्तिमगन्धनो अहुं ।
एतस्स वादस्स जिगुच्छमानो, अकामको दानमिमं ददामी”ति ॥

तत्थ “आसु”न्ति पदस्स “सद्धा”ति इमिना सम्बन्धो, सद्धा अहेसुन्ति अत्थो । अहुन्ति सद्धा हुत्वा ततो उत्तरि दानजेड्डका चेव “देथ करोथा”ति वुत्तवचनस्स अत्थजाननका च अहेसुं । तं कुल्लवत्तन्ति तं कुलवत्तं, अट्टकथायं पन अयमेव पाठो । माहं कुले अन्तिमगन्धनो अहुन्ति “अहं अत्तनो कुले सब्बपच्छिमको चेव कुलपलापो च मा अहु”न्ति सल्लक्खेत्वा एतं “कुलअन्तिमो कुलपलापो”ति वादं जिगुच्छमानो दानं अनिच्छन्तोपि इदं दानं ददामीति दीपेति ।

एवञ्च पन वत्वा मण्डब्बो अत्तनो भरियं पुच्छमानो अट्टमं गाथमाह —

६९. “दहरिं कुमारिं असमत्थपज्जं, यं तानयिं जातिकुला सुगत्ते ।
न चापि मे अप्पियतं अवेदि, अज्जत्र कामा परिचारयन्ता ।
अथ केन वण्णेन मया ते भोति, संवासधम्मो अहु एवरूपो”ति ॥

तत्थ असमत्थपज्जन्ति कुटुम्बं विचारेतुं अप्पटिबलपज्जं अतितरुणिज्जेव समानं । यं तानयिन्ति यं तं आनयिं, अहं दहरिमेव समानं तं जातिकुलतो आनेसिन्ति वुत्तं होति । अज्जत्र कामा परिचारयन्ताति एत्तकं कालं विना कामेन अनिच्छाय मं परिचारयन्तापि अत्तनो अप्पियतं मं न जानापेसि, सम्पियायमानरूपाव परिचरि । केन वण्णेनाति केन कारणेन । भोतीति तं आलपति । एवरूपोति आसीविससमानपटिकूलभावेन मया सद्धिं तव संवासधम्मो एवरूपो पियसंवासो विय कथं जातोति ।

अथस्स सा कथेन्ती नवमं गाथमाह —

७०. “आरा दूरे नयिध कदाचि अत्थि, परम्परा नाम कुले इमस्मिं ।
तं कुल्लवत्तं अनुवत्तमाना, माहं कुले अन्तिमगन्धिनी अहुं ।
एतस्स वादस्स जिगुच्छमाना, अकामिका पद्धचराम्हि तुहं”न्ति ॥

तत्थ आरा दूरेति अज्जमज्जवेवचनं । अतिदूरेति वा दस्सेन्ती एवमाह । इधाति निपातमत्तं, न कदाचीति अत्थो । परम्पराति पुरिसपरम्परा । इदं वुत्तं होति — सामि, इमस्मिं अम्हाकं जातिकुले दूरतो पट्ठाया याव सत्तमा कुलपरिवट्ठा पुरिसपरम्परा नाम न कदाचि अत्थि, एकित्थियापि सामिकं छट्ठेत्वा अज्जो पुरिसो गहितपुब्बो नाम नत्थीति । तं कुल्लवत्तन्ति अहम्पि तं कुलवत्तं कुलपवेणिं अनुवत्तमाना अत्तनो कुले पच्छिमिका पलालभूता मा अहुन्ति सल्लक्खेत्वा एतं कुलअन्तिमा कुलगन्धिनीति वादं जिगुच्छमाना अकामिकापि तुहं पद्धचराम्हि वेय्यावच्चकारिका पादपरिचारिका जाताम्हीति ।

एवञ्च पन वत्वा “मया सामिकस्स सन्तिके अभासितपुब्बं गुहं भासितं, कुज्झेय्यपि मे अयं, अम्हाकं कुलूपकतापसस्स सम्मुखेयेव खमापेस्सामी”ति चिन्तेत्वा खमापेन्ती दसमं गाथमाह —

७१.

“मण्डव्य भासिं यमभासनेय्यं, तं खम्यतं पुत्तकहेतु मज्ज ।
पुत्तपेमा न इध परत्थि किञ्चि, सो नो अयं जीवति यज्जदत्तो”ति ॥

तत्थ तं खम्यतन्ति तं खमयतु । पुत्तकहेतु मज्जाति तं मम भासितं अज्ज इमस्स पुत्तस्स हेतु खमयतु । सो नो अयन्ति यस्स पुत्तस्स कारणा मया एतं भासितं, सो नो पुत्तो जीवति, इमस्स जीवितलाभभावेन मे खम सामि, अज्जतो पट्टाय तव वसवत्तिनी भविस्सामीति ।

अथ नं मण्डव्यो “उट्ठेहि भद्रे, खमामि ते, इतो पन पट्टाय मा फरुसचित्ता अहोसि, अहम्पि ते अप्पियं न करिस्सामी”ति आह । बोधिसत्तो मण्डव्यं आह — “आवुसो, तथा दुस्सङ्गरं धनं सङ्गरित्वा कम्मज्ज फलज्ज असद्वहित्वा दानं ददन्तेन अयुत्तं कतं, इतो पट्टाय दानं सद्वहित्वा देही”ति । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा बोधिसत्तं आह — “भन्ते, तथा अम्हाकं दक्खिणेय्यभावे ठत्वा अनभिरतेन ब्रह्मचरियं चरन्तेन अयुत्तं कतं, इतो पट्टाय इदानि यथा तयि कतकारा महप्फला होन्ति, एवं चित्तं पसादेत्वा सुद्धचित्तो अभिरतो हुत्वा ब्रह्मचरियं चराही”ति । ते महासत्तं वन्दित्वा उट्ठाय अगमंसु । ततो पट्टाय भरिया सामिके सस्नेहा अहोसि, मण्डव्यो पसन्नचित्तो सट्ठाय दानं अदासि । बोधिसत्तो अनभिरतिं विनोदेत्वा ज्ञानाभिज्जं उप्पादेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितो भिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा मण्डव्यो आनन्दो अहोसि, भरिया विसाखा, पुत्तो राहुलो, आणिमण्डव्यो सारिपुत्तो, कण्हदीपायनो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

कण्हदीपायनजातकवण्णना छट्ठा ।

[४४५] ७. निग्रोधजातकवण्णना

न वाहमेतं जानामीति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि । एकदिवसज्हि भिक्खू तेन “आवुसो देवदत्त, सत्था तव बहूपकारो, त्वज्जि सत्थारं निस्साय पब्बज्जं लभि उपसम्पदं लभि, तेपिटकं बुद्धवचनं उगगणिह, ज्ञानं उप्पादेसि, लाभसक्कारोपि ते दसबलस्सेव सन्तको”ति भिक्खूहि वुत्ते तिणसलाकं उक्खिपित्वा “एत्तकम्पि समणेन गोतमेन मय्हं कतं गुणं न पस्सामी”ति वुत्ते धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि देवदत्तो अकतज्जू मित्तदुब्धी”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते राजगहे मगधमहाराजा नाम रज्जं कारेसि । तदा राजगहसेट्ठि अत्तनो पुत्तस्स जनपदसेट्ठिनो धीतरं आनेसि, सा वज्झा अहोसि । अथस्सा अपरभागे सक्कारो परिहायि । “अम्हाकं पुत्तस्स गेहे वज्झित्थिया वसन्तिया कथं कुलवंसो वट्ठिस्सती”ति यथा सा सुणाति, एवम्पि कथं समुट्ठापेन्ति । सा तं सुत्वा “होतु गब्भिनिआलयं कत्वा एते वज्जेस्सामी”ति चिन्तेत्वा अत्तनो अत्थचारिकं धातिं आह “अम्म, गब्भिनियो नाम किज्ज किज्ज करोन्ती”ति गब्भिनिपरिहारं पुच्छित्वा उतुनिकाले पटिच्छादेत्वा अम्बिलादिरुचिका हुत्वा हत्थपादानं उद्धुमायनकाले हत्थपादपिड्डियो कोट्टापेत्वा बहलं कारेसि, दिवसे दिवसेपि पिलोतिकावेठनेन च उदरवट्ठनं वट्ठेसि, थनमुखानि काळानि कारेसि, सरीरकिच्चं करोन्तीपि अज्जत्र तस्सा धातिया अज्जेसं सम्मुखट्ठाने न करोति । सामिकोपिस्सा गब्भपरिहारं अदासि । एवं नव मासे वसित्वा “इदानि जनपदे पितु घरं गन्त्वा विजायिस्सामी”ति ससुरे आपुच्छित्वा रथमारुहित्वा महन्तेन परिवारेन राजगहा निक्खमित्वा मगं पटिपज्जि ।

तस्सा पन पुरतो एको सत्थो गच्छति । सत्थेन वसित्वा गतट्ठानं एसा पातरासकाले पापुणाति ।

अथेकदिवसं तस्मिं सत्थे एका दुग्गतित्थी रत्तिया एकस्मिं निग्रोधमूले पुत्तं विजायित्वा पातोव सत्थे गच्छन्ते “अहं विना सत्थेन गन्तुं न सक्खिस्सामि, सक्का खो पन जीवन्तिया पुत्तं लभितु”न्ति निग्रोधमूलजाले जलाबुज्जेव गब्भमलज्ज अत्थरित्वा पुत्तं छट्टेत्वा अगमासि । दारकस्सपि देवता आरक्खं गण्हिंसु । सो हि न यो वा सो वा, बोधिसत्तोयेव । सो पन तदा तादिसं पटिसन्धिं गण्हि । इतरा पातरासकाले तं ठानं पत्वा “सरीरकिच्चं करिस्सामी”ति ताय धातिया सद्धिं निग्रोधमूलं गता सुवण्णवण्णं दारकं दिस्वा “अम्म, निप्फन्नं नो किच्च”न्ति पिलोतिकायो अपनेत्वा उच्छङ्गपदेसं लोहितेन च गब्भमलेन च मक्खेत्वा अत्तनो गब्भवुट्ठानं आरोचेसि । तावदेव नं साणिया परिक्खिपित्वा हट्टुट्ठो सपरिजनो राजगहं पण्णं पेसेसि । अथस्सा सस्सुससुरा विजातकालतो पट्टाय “पितु कुले किं करिस्सति, इधेव आगच्छतू”ति पेसयिंसु । सा पटिनिवत्तित्वा राजगहमेव पाविसि । तत्थ तं सम्पटिच्छित्वा दारकस्स नामं करोन्ता निग्रोधमूले जातत्ता “निग्रोधकुमारो”ति नामं करिंसु । तं दिवसज्जेव अनुसेट्टिसुणिसापि विजायनत्थाय कुलघरं गच्छन्ती अन्तरामग्गे एकस्सा रुक्खसाखाय हेट्ठा पुत्तं विजायि, तस्स “साखकुमारो”ति नामं करिंसु । तं दिवसज्जेव सेट्ठिं निस्साय वसन्तस्स तुन्नकारस्स भरियापि पिलोतिकन्तरे पुत्तं विजायि, तस्स “पोत्तिको”ति नामं करिंसु ।

महासेट्ठि उभोपि ते दारके “निग्रोधकुमारस्स जातदिवसज्जेव जाता”ति आणापेत्वा तेनेव सद्धिं संवट्ठेसि । ते एकतो वट्ठित्वा वयप्पत्ता तक्कसिलं गन्त्वा सिप्पं उगण्हिंसु । उभोपि सेट्ठिपुत्ता आचरियस्स द्वे सहस्सानि अदंसु । निग्रोधकुमारो पोत्तिकस्स अत्तनो सन्तिके सिप्पं पट्टपेसि । ते निप्फन्नसिप्पा आचरियं आपुच्छित्वा निक्खन्ता “जनपदचारिकं चरिस्सामा”ति अनुपुब्बेन बाराणसिं पत्वा एकस्मिं रुक्खमूले निपज्जिंसु । तदा बाराणसिरज्जो कालकतस्स सत्तमो दिवसो, “स्वे फुस्सरथं योजेस्सामा”ति नगरे भेरिं चरापेसुं । तेसुपि सहायेसु रुक्खमूले निपज्जित्वा निदायन्तेसु पोत्तिको पच्चूसकाले उट्ठाय निग्रोधकुमारस्स पादे परिमज्जन्तो निसीदि । तस्मिं रुक्खे वुत्थकुक्कुटेसु उपरिकुक्कुटो हेट्ठाकुक्कुटस्स सरीरे वच्चं पातेसि । अथ नं सो “केनेतं पातित”न्ति आह । “सम्म, मा कुज्झि, मया अजानन्तेन पातित”न्ति आह । “अरे, त्वं मम सरीरं अत्तनो वच्चट्ठानं मज्जसि, किं मम पमाणं न जानासी”ति । अथ नं इतरो “अरे त्वं ‘अजानन्तेन मे कत’न्ति वुत्तेपि कुज्झसियेव, किं पन ते पमाण”न्ति आह । “यो मं मारेत्वा मंसं खादति, सो पातोव सहस्सं लभति, तस्मा अहं मानं करोमी”ति । अथ नं इतरो “अरे एत्तकमत्तेन त्वं मानं करोसि, मं पन मारेत्वा यो थूलमंसं खादति, सो पातोव राजा होति, यो मज्झिमंसं खादति, सो सेनापति, यो अट्ठिनिस्सितं खादति, सो भण्डागारिको होती”ति आह ।

पोत्तिको तेसं कथं सुत्वा “किं नो सहस्सेन, रज्जमेव वर”न्ति सणिकं रुक्खं अभिरुहित्वा उपरिसयितकुक्कुटं गहेत्वा मारेत्वा अङ्गारे पचित्वा थूलमंसं निग्रोधस्स अदासि, मज्झिमंसं साखस्स अदासि, अट्ठिमंसं अत्तना खादि । खादित्वा पन “सम्म निग्रोध, त्वं अज्ज राजा भविस्ससि, सम्म साख, त्वं सेनापति भविस्ससि, अहं पन भण्डागारिको भविस्सामी”ति वत्वा “कथं जानासी”ति पुट्ठो तं पवत्ति आरोचेसि । ते तयोपि जना पातरासवेलाय बाराणसिं पविसित्वा एकस्स ब्राह्मणस्स गेहे सप्पिसक्करयुत्तं पायासं भुज्जित्वा नगरा निक्खमित्वा उय्यानं पविसिंसु । निग्रोधकुमारो सिलापट्टे निपज्जि, इतरे द्वे बहि निपज्जिंसु । तस्मिं समये पच्च राजककुधभण्डानि अन्तो ठपेत्वा फुस्सरथं विस्सज्जेसुं । तत्थ वित्थारकथा

महाजनकजातके (जा० २.२२.१२३ आदयो) आवि भविस्सति । फुस्सरथो उय्यानं गन्त्वा निवत्तित्वा आरोहनसज्जो हुत्वा अट्ठासि । पुरोहितो “उय्याने पुज्जवता सत्तेन भवितब्ब”न्ति उय्यानं पविसित्वा कुमारं दिस्वा पादन्ततो साटकं अपनेत्वा पादेसु लक्खणानि उपधारेत्वा “तिट्ठतु बाराणसियं रज्जं, सकलजम्बुदीपस्स अधिपतिराजा भवितुं युत्तो”ति सब्बतालावचरे पगगणापेसि । निग्रोधकुमारो पबुज्जित्वा मुखतो साटकं अपनेत्वा महाजनं ओलोकेत्वा परिवत्तित्वा निपन्नो थोकं

वीतिनामेत्वा सिलापट्टे पल्लङ्गेन निसीदि । अथ नं पुरोहितो जण्णुना पतिट्ठाय “रज्जं ते देव पापुणाती”ति वत्वा “साधू”ति वुत्ते तत्थेव रतनरासिम्हि ठपेत्वा अभिसिञ्चि । सो रज्जं पत्वा साखस्स सेनापतिट्ठानं दत्वा महन्तेन सक्कारेन नगरं पाविसि, पोत्तिकोपि तेहि सद्धिज्जेव अगमासि । ततो पट्ठाय महासत्तो बाराणसियं धम्मेन रज्जं कारेसि ।

सो एकदिवसं मातापितूनं सरित्वा साखं आह — “सम्म, न सक्का मातापितूहि विना वत्तितुं, महन्तेन परिवारेन गन्त्वा मातापितरो नो आनेही”ति । साखो “न मे तत्थ गमनकम्मं अत्थी”ति पटिक्खिपि । ततो पोत्तिकं आणापेसि । सो “साधू”ति तत्थ गन्त्वा निग्रोधस्स मातापितरो “पुत्तो वो रज्जे पतिट्ठितो, एथ गच्छामा”ति आह । ते “अत्थि नो ताव विभवमत्तं, अलं तत्थ गमनेना”ति पटिक्खिपिंसु । साखस्सपि मातापितरो अवोच, तेपि न इच्छिंसु । अत्तनो मातापितरो अवोच, “मयं तात तुन्नकारकम्मेन जीविस्साम अल”न्ति पटिक्खिपिंसु । सो तेसं मनं अलभित्वा बाराणसिमेव पच्चागन्त्वा “सेनापतिस्स घरे मग्गकिलमथं विनोदेत्वा पच्छा निग्रोधसहायं पस्सिस्सामी”ति चिन्तेत्वा तस्स निवेसनद्वारं गन्त्वा “सहायो किर ते पोत्तिको नाम आगतोति सेनापतिस्स आरोचेही”ति दोवारिकं आह, सो तथा अकासि । साखो पन “अयं मय्हं रज्जं अदत्वा सहायनिग्रोधस्स अदासी”ति तस्मिं वेरं बन्धि । सो तं कथं सुत्वाव कुद्धो आगन्त्वा “को इमस्स सहायो उम्मत्तको दासिपुत्तो, गण्हथ न”न्ति वत्वा हत्थपादजण्णुकप्परेहि कोट्टापेत्वा गीवायं गाहापेत्वा नीहरापेसि ।

सो चिन्तेसि “साखो मम सन्निका सेनापतिट्ठानं लभित्वा अकतज्जू मित्तदुब्धी, मं कोट्टापेत्वा नीहरापेसि, निग्रोधो पन पण्डितो कतज्जू सप्पुरिसो, तस्सेव सन्निकं गमिस्सामी”ति । सो राजद्वारं गन्त्वा “देव, पोत्तिको किर नाम ते सहायो द्वारे ठितो”ति रज्जो आरोचापेसि । राजा पक्कोसापेत्वा तं आगच्छन्तं दिस्वा आसना वुट्ठाय पच्चुगन्त्वा पटिसन्थारं कत्वा मस्सुकम्मादीनि कारापेत्वा सब्बालङ्कारपटिमण्डितेन परिभुत्तनानगरसभोजनेन तेन सद्धिं सुखनिसिन्नो मातापितूनं पवत्तिं पुच्छित्वा अनागमनभावं सुणि । साखोपि “पोत्तिको मं रज्जो सन्निके परिभिन्देय्य, मयि पन गते किञ्चि वत्तुं न सक्खिस्सती”ति तत्थेव अगमासि । पोत्तिको तस्स सन्निकेयेव राजानं आमन्तेत्वा “देव, अहं मग्गकिलन्तो साखस्स गेहं गन्त्वा विस्समित्वा इधागमिस्सामी”ति अगमिं । अथ मं साखो “नाहं तं जानामी”ति वत्वा कोट्टापेत्वा गीवायं गाहापेत्वा नीहरापेसीति सद्वहेय्यासि त्वं एत”न्ति वत्वा तिस्सो गाथा अभसि —

७२. “न वाहमेतं जानामि, को वायं कस्स वाति वा ।

यथा साखो वदि एव, निग्रोध किन्ति मज्जसि ॥

७३. “ततो गलविनीतेन, पुरिसा नीहरिंसु मं ।

दत्वा मुखपहारानि, साखस्स वचनंकरा ॥

७४. “एतादिसं दुम्मतिना, अकतज्जुन दुब्धिना ।

कतं अनरियं साखेन, सखिना ते जनाधिपा”ति ॥

तत्थ किन्ति मज्जसीति यथा मं साखो अचरि, किं त्वम्पि एवमेव मज्जसि, उदाहु अज्जथा मज्जसि, मं साखो एवं वदेय्याति सद्वहसि, तं न सद्वहसीति अधिप्पायो । गलविनीतेनाति गलग्गाहेन । दुब्धिनाति मित्तदुब्धिना ।

तं सुत्वा निग्रोधो चतस्सो गाथा अभसि —

७५. “न वाहमेतं जानामि, नपि मे कोचि संसति ।
यं मे त्वं सम्म अक्खासि, साखेन कारणं कतं ॥

७६. “सखीनं साजीवकरो, मम साखस्स चूभयं ।
त्वं नोसिस्सरियं दाता, मनुस्सेसु महन्ततं ।
तयामा लब्भिता इद्धी, एत्थ मे नत्थि संसयो ॥

७७. “यथापि बीजमग्गिम्हि, ड्हति न विरूहति ।
एवं कतं असप्पुरिसे, नस्सति न विरूहति ॥

७८. “कतञ्जुम्हि च पोसम्हि, सीलवन्ते अरियवृत्तिने ।
सुखेत्ते विय बीजानि, कतं तम्हि न नस्सती”ति ॥

तत्थ संसतीति आचिक्खति । **कारणं कतन्ति** आकट्टनविकट्टनपोथनकोट्टनसङ्घातं कारणं कतन्ति अत्थो । **सखीनं साजीवकरोति** सम्म, पोत्तिकं त्वं सहायकानं सुआजीवकरो जीविकाय उप्पादेता । **मम साखस्स चूभयन्ति** मय्हञ्च साखस्स च उभिन्नम्पि सखीनन्ति अत्थो । **त्वं नोसिस्सरियन्ति** त्वं नो असि इस्सरियं दाता, तव सन्निका इमा सम्पत्ती अम्हेहि लब्धा । **महन्ततन्ति** महन्तभावं ।

एवञ्च पन वत्वा एत्तकं कथेन्ते निग्रोधे साखो तत्थेव अट्ठासि । अथ नं राजा “साख इमं पोत्तिकं सञ्जानासी”ति पुच्छि । सो तुण्ही अहोसि । अथस्स राजा दण्डं आणापेन्तो अट्ठमं गाथमाह —

७९. “इमं जम्मं नेकतिकं, असप्पुरिसचिन्तकं ।
हनन्तु साखं सत्तीहि, नास्स इच्छामि जीवित”न्ति ॥

तत्थ जम्मन्ति लामकं । **नेकतिकन्ति** वञ्चकं ।

तं सुत्वा पोत्तिको “मा एस बालो मं निस्साय नस्सतू”ति चिन्तेत्वा नवमं गाथमाह —

८०. “खमतस्स महाराज, पाणा न पटिआनया ।
खम देव असप्पुरिसस्स, नास्स इच्छामहं वध”न्ति ॥

तत्थ **खमतस्साति** खमतं अस्स, एतस्स असप्पुरिसस्स खमथाति अत्थो । **न पटिआनयाति** मतस्स नाम पाणा पटिआनेतुं न सक्का ।

राजा तस्स वचनं सुत्वा साखस्स खमि, सेनापतिट्ठानम्पि पोत्तिकस्सेव दातुकामो अहोसि, सो पन न इच्छि । अथस्स सब्बसेनानीनं विचारणारहं भण्डागारिकट्ठानं नाम अदासि । पुब्बे कियेत्तं ठानन्तरं नाहोसि, ततो पट्ठाय जातं । अपरभागे पोत्तिको भण्डागारिको पुत्तधीताहि वट्ठमानो अत्तनो पुत्तधीतानं ओवादवसेन ओसानगाथमाह —

८१. “निग्रोधमेव सेवेय्य, न साखमुपसंवसे ।

निग्रोधस्मिं मतं सेय्यो, यज्चे साखस्मि जीवित”न्ति ॥

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, देवदत्तो पुब्बेपि अकतञ्जूयेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा साखो देवदत्तो अहोसि, पोत्तिको आनन्दो, निग्रोधो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

निग्रोधजातकवण्णना सत्तमा ।

[४४६] ८. तक्कलजातकवण्णना

न तक्कला सन्ति न आलुवानीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं पितुपोसकं उपासकं आरब्ध कथेसि । सो किर दल्लिदकुले पच्चाजातो मातरि कालकताय पातोव उट्ठाय दन्तकट्टुमुखोदकदानादीनि करोन्तो भतिं वा कसिं वा कत्वा लद्धविभवानुरूपेण यागुभत्तादीनि सम्पादेत्वा पितरं पोसेसि । अथ नं पिता आह — “तात, त्वं एककोव अन्तो च बहि च कत्तब्बं करोसि, एकं ते कुलदारिकं आनेस्सामि, सा ते गेहे कत्तब्बं करिस्सती”ति । “तात, इत्थियो नाम घरं आगता नेव मय्हं, न तुम्हाकं चित्तसुखं करिस्सन्ति, मा एवरूपं चिन्तयित्थ, अहं यावजीवं तुम्हे पोसेत्वा तुम्हाकं अच्चयेन जानिस्सामी”ति । अथस्स पिता अनिच्छमानस्सेव एकं कुमारिकं आनेसि । सा ससुरस्स च सामिकस्स च उपकारिका अहोसि नीचवृत्ति । सामिकोपिस्सा “मम पितु उपकारिका”ति तुस्सित्वा लद्धं लद्धं मनापं आहरित्वा देति, सापि तं ससुरस्सेव उपनामेसि । सा अपरभागे चिन्तेसि “मय्हं सामिको लद्धं लद्धं पितु अदत्वा मय्हमेव देति, अद्धा पितरि निस्सेहो जातो, इमं महल्लकं एकेनुपायेन मम सामिकस्स पटिकूलं कत्वा गेहा निक्कट्ठापेस्सामी”ति ।

सा ततो पट्ठाय उदकं अतिसीतं वा अच्चुण्हं वा, आहारं अतिलोणं वा अलोणं वा, भत्तं उत्तण्डुलं वा अतिकिलिन्नं वाति एवमादीनि तस्स कोधुप्पत्तिकारणानि कत्वा तस्मिं कुज्झन्ते “को इमं महल्लकं उपट्ठातुं सक्खिस्सती”ति फरुसानि वत्वा कलहं वट्ठेसि । तत्थ तत्थ खेळपिण्डादीनि छुट्टेत्वापि सामिकं उज्झापेसि “पस्स पितु कम्मं, ‘इदञ्चिदञ्च मा करी’ति वृत्ते कुज्झति, इमस्मिं गेहे पितरं वा वसापेहि मं वा”ति । अथ नं सो “भदे, त्वं दहरा यत्थ कत्थचि जीवितुं सक्खिस्ससि, मय्हं पिता महल्लको, त्वं तस्स असहन्ती इमम्हा गेहा निक्खमा”ति आह । सा भीता “इतो पट्ठाय एवं न करिस्सामी”ति ससुरस्स पादेसु पतित्वा खमापेत्वा पकतिनियामेनेव पटिजगितुं आरभि । अथ सो उपासको पुरिमदिवसेसु ताय उब्बाळ्हो सत्थु सन्तिकं धम्मस्सवनाय अगन्त्वा तस्सा पकतिया पतिट्ठितकाले अगमासि । अथ नं सत्था “किं, उपासक, सत्तट्ठ दिवसानि धम्मस्सवनाय नागतोसी”ति पुच्छि । सो तं कारणं कथेसि । सत्था “इदानि ताव तस्सा कथं अगगहेत्वा पितरं न नीहरापेसि, पुब्बे पन एतस्सा कथं गहेत्वा पितरं आमकसुसानं नेत्वा आवाटं खणित्वा तत्थ नं पक्खिपित्वा मारणकाले अहं सत्तवस्सिको हुत्वा मातापितूनं गुणं कथेत्वा पितुघातककम्मा निवारेसि, तदा त्वं मम कथं सुत्वा तव पितरं यावजीवं पटिजगित्वा सग्गपरायणो जातो, स्वायं मया दिन्नो ओवादो भवन्तरगतम्पि न विजहति, इमिना कारणेन तस्सा कथं अगगहेत्वा इदानि तथा पिता न नीहटो”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते अज्जरस्मिं कासिगामे एकस्स कुलस्स घरे एकपुत्तको अहोसि नामेन सविट्ठको नाम । सो मातापितरो पटिजगन्तो अपरभागे मातरि कालकताय पितरं पोसेसीति सब्बं वत्थु पच्चुप्पन्नवत्थुनियामेनेव कथेतब्बं । अयं पनेत्थ विसेसो । तदा सा इत्थी “पस्स पितु कम्मं, ‘इदञ्चिदञ्च मा करी’ति वृत्ते कुज्झती”ति वत्वा “सामि, पिता ते चण्डो फरुसो निच्चं कलहं करोति, जराजिण्णो ब्याधिपीळितो न चिरस्सेव मरिस्सति, अहञ्च एतेन सद्धिं एकगेहे वसितुं न सक्कोमि, सयम्पेस कतिपाहेन मरिस्सतियेव, त्वं एतं आमकसुसानं नेत्वा आवाटं

खणित्वा तत्थ नं पक्खिपित्वा कुद्दालेन सीसं छिन्दित्वा जीवितक्खयं पापेत्वा उपरि पंसुना छादेत्वा आगच्छाही”ति आह । सो ताय पुनप्पुनं वुच्चमानो “भद्दे, पुरिसमारणं नाम भारियं, कथं नं मारेस्सामी”ति आह । “अहं ते उपायं आचिक्खिस्सामी”ति । “आचिक्ख तावा”ति । “सामि, त्वं पच्चूसकाले पितु निसिन्नद्वानं गन्त्वा यथा सब्बे सुणन्ति, एवं महासदं कत्वा ‘तात, असुकगामे तुम्हाकं उद्धारणको अत्थि, मयि गते न देति, तुम्हाकं अच्चयेन न दस्सतेव, स्वे यानके निसीदित्वा पातोव गच्छिस्सामी”ति वत्वा तेन वुत्तवेलायमेव उट्ठाय यानकं योजेत्वा तत्थ निसीदापेत्वा आमकसुसानं नेत्वा आवाटं खणित्वा चोरेहि अच्छिन्नसदं कत्वा मारेत्वा आवाटे पक्खिपित्वा सीसं छिन्दित्वा न्हायित्वा आगच्छा”ति ।

सविट्ठको “अत्थेस उपायो”ति तस्सा वचनं सम्पटिच्छित्वा यानकं गमनसज्जं अकासि । तस्स पनेको सत्तवस्सिको पुत्तो अत्थि पण्डितो ब्यत्तो । सो मातु वचनं सुत्वा “मय्हं माता पापधम्मा पितरं मे पितुघातकम्मं कारेति, अहं इमस्स पितुघातकम्मं कातुं न दस्सामी”ति सणिकं गन्त्वा अय्यकेन सद्धिं निपज्जि । सविट्ठकोपि इतराय वुत्तवेलाय यानकं योजेत्वा “एहि, तात, उद्धारं सोधेस्सामी”ति पितरं यानके निसीदापेसि । कुमारोपि पठमतरं यानकं अभिरुहि । सविट्ठको तं निवारेतुं असक्कोन्तो तेनेव सद्धिं आमकसुसानं गन्त्वा पितरञ्च कुमारकेन सद्धिं एकमन्ते ठपेत्वा सयं ओतरित्वा कुद्दालपिटकं आदाय एकस्मिं पटिच्छन्नद्वाने चतुरस्सावाटं खणितुं आरभि । कुमारको ओतरित्वा तस्स सन्तिकं गन्त्वा अजानन्तो विय कथं समुट्ठापेत्वा पठमं गाथमाह —

८२. “न तक्कला सन्ति न आलुवानि, न बिळालियो न कळम्बानि तात ।
एको अरञ्जम्हि सुसानमज्झे, किमत्थिको तात खणासि कासु”न्ति ॥

तत्थ न तक्कला सन्तीति पिण्डालुकन्दा न सन्ति । आलुवानीति आलुवकन्दा । बिळालियोति बिळारिवल्लिकन्दा । कळम्बानीति तालकन्दा ।

अथस्स पिता दुतियं गाथमाह —

८३. “पितामहो तात सुदुब्बलो ते, अनेकब्याधीहि दुखेन फुट्ठो ।
तमज्जहं निखणिस्सामि सोब्भे, न हिस्स तं जीवितं रोचयामी”ति ॥

तत्थ अनेकब्याधीहीति अनेकेहि ब्याधीहि उप्पन्नेन दुखेन फुट्ठो । न हिस्स तन्ति अहज्जि तस्स तव पितामहस्स तं दुज्जीवितं न इच्छामि, “एवरूपा जीविता मरणमेवस्स वर”न्ति मज्जमानो तं सोब्भे निखणिस्सामीति ।

तं सुत्वा कुमारो उपट्ठं गाथमाह —

८४. “सङ्कप्पमेतं पटिलद्ध पापकं, अच्चाहितं कम्म करोसि लुद्ध”न्ति ॥

तस्सत्थो — तात, त्वं “पीतरं दुक्खा पमोचेस्सामी”ति मरणदुखेन योजेन्तो एतं पापकं सङ्कप्पं पटिलद्धा तस्स च सङ्कप्पवसेन हितं अतिक्कम्म ठितत्ता अच्चाहितं कम्मं करोसि लुद्धन्ति ।

एवञ्च पन वत्वा कुमारो पितु हत्थतो कुद्दालं गहेत्वा अविदूरे अज्जतरं आवाटं खणितुं आरभि । अथ नं पिता उपसङ्कमित्वा “कस्मा, तात, आवाटं खणसी”ति पुच्छि । सो तस्स कथेन्तो ततियं गाथमाह —

“मयापि तात पटिलच्छसे तुवं, एतादिसं कम्म जरूपनीतो ।
तं कुल्लवत्तं अनुवत्तमानो, अहम्पि तं निखणिस्सामि सोब्भे”ति ॥

तस्सत्थो — तात, अहम्पि एतस्मिं सोब्भे तं महल्लककाले निखणिस्सामि, इति खो तात, मयापि कते इमस्मिं सोब्भे तुवं जरूपनीतो एतादिसं कम्मं पटिलच्छसे, यं एतं तथा पवत्तितं कुलवत्तं, तं अनुवत्तमानो वयप्पत्तो भरियाय सद्धिं वसन्तो अहम्पि तं निखणिस्सामि सोब्भेति ।

अथस्स पिता चतुर्थं गाथमाह —

८५. “फरुसाहि वाचाहि पकुब्बमानो, आसज्ज मं त्वं वदसे कुमार ।
पुत्तो ममं ओरसको समानो, अहीतानुकम्पी मम त्वंसि पुत्ता”ति ॥

तत्थ पकुब्बमानोति अभिभवन्तो । आसज्जाति घट्टेत्वा ।

एवं वुत्ते पण्डितकुमारको एकं पटिवचनगाथं, द्वे उदानगाथाति तिस्सो गाथा अभासि —

८६. “न ताहं तात अहितानुकम्पी, हितानुकम्पी ते अहम्पि तात ।
पापज्ज तं कम्म पकुब्बमानं, अरहामि नो वारयितुं ततो ॥

८७. “यो मातरं वा पितरं सविट्ठ, अदूसके हिंसति पापधम्मो ।
कायस्स भेदा अभिसम्परायं, असंसयं सो निरयं उपेति ॥

८८. “यो मातरं वा पितरं सविट्ठ, अन्नेन पानेन उपट्ठहाति ।
कायस्स भेदा अभिसम्परायं, असंसयं सो सुगतिं उपेती”ति ॥ —

इमं पन पुत्तस्स धम्मकथं सुत्वा पिता अट्ठमं गाथमाह —

८९. “न मे त्वं पुत्त अहितानुकम्पी, हितानुकम्पी मे त्वंसि पुत्त ।
अहज्ज तं मातरा वुच्चमानो, एतादिसं कम्म करोमि लुद्ध”न्ति ॥

तत्थ अहज्ज तं मातराति अहज्ज ते मातरा, अयमेव वा पाठो ।

तं सुत्वा कुमारो “तात, इत्थियो नाम उप्पन्ने दोसे अनिग्गहमाना पुनप्पुनं पापं करोन्ति, मम माता यथा पुन एवरूपं न करोति, तथा नं पणामेतुं वट्ठती”ति नवमं गाथमाह —

९०. “या ते सा भरिया अनरियरूपा, माता ममेसा सकिया जनेत्ति ।
निद्धापये तज्ज सका अगारा, अज्जम्पि ते सा दुखमावहेय्या”ति ॥

सविट्ठको पण्डितपुत्तस्स कथं सुत्वा सोमनस्सजातो हुत्वा “गच्छाम, ताता”ति सद्धिं पुत्तेन च पितरा च यानके

निसीदित्वा पायासि । सापि खो अनाचारा “निक्खन्ता नो गेहा काळकणी”ति हट्टुत्तु अल्लगोमयेन गेहं उपलिम्पेत्वा पायासं पचित्वा आगमनमगं ओलोकेन्ती ते आगच्छन्ते दिस्वा “निक्खन्तं काळकणिं पुन गहेत्वा आगतो”ति कुञ्जित्वा “अरे निकतिक, निक्खन्तं काळकणिं पुन आदाय आगतोसी”ति परिभासि । सविट्ठको किञ्चि अवत्वा यानकं मोचेत्वा “अनाचारे किं वदेसी”ति तं सुकोट्टितं कोट्टेत्वा “इतो पट्टाय मा इमं गेहं पाविसी”ति पादे गहेत्वा निक्कट्टि । ततो पितरञ्च पुत्तञ्च न्हापेत्वा सयम्पि न्हायित्वा तयोपि पायासं परिभुज्जिंसु । सापि पापधम्मा कतिपाहं अज्जस्मिं गेहे वसि । तस्मिं काले पुत्तो पितरं आह — “तात, मम माता एत्तकेन न बुज्झति, तुम्हे मम मातु मङ्कुभावकरणत्थं ‘असुकगामके मम मातुलधीता अत्थि, सा मय्हं पितरञ्च पुत्तञ्च मञ्च पटिजग्गिस्सति, तं आनेस्सामी”ति वत्वा मालागन्धादीनि आदाय यानकेन निक्खमित्वा खेतं अनुविचरित्वा सायं आगच्छथा”ति । सो तथा अकासि ।

पटिविस्सककुले इत्थियो “सामिको किर ते अज्जं भरियं आनेतुं असुकगामं नाम गतो”ति तस्सा आचिक्खिंसु । सा “दानिम्हि नट्ठा, नत्थि मे पुन ओकासो”ति भीता तसिता हुत्वा “पुत्तमेव याचिस्सामी”ति पण्डितपुत्तस्स सन्तिकं गन्त्वा तस्स पादेसु पतित्वा “तात, तं ठपेत्वा अज्जो मम पटिसरणं नत्थि, इतो पट्टाय तव पितरञ्च पितामहञ्च अलङ्कतचेतियं विय पटिजग्गिस्सामि, पुन मय्हं इमस्मिं घरे पवेसनं करोही”ति आह । सो “साधु, अम्म, सचे पुन एवरूपं न करिस्सथ, करिस्सामि, अप्पमत्ता होथा”ति वत्वा पितु आगतकाले दसमं गाथमाह —

९१. “या ते सा भरिया अनरियरूपा, माता ममेसा सकिया जनेत्ति ।

दन्ता करेणूव वसूपनीता, सा पापधम्मा पुनरावजातू”ति ॥

तत्थ करेणूवाति तात, इदानी सा आनेज्जकारणं कारिका हत्थिनी विय दन्ता वसं उपनीता निब्बिसेवना जाता । पुनरागजातूति पुन इमं गेहं आगच्छतूति ।

एवं सो पितु धम्मं कथेत्वा गन्त्वा मातरं आनेसि । सा सामिकञ्च ससुरञ्च खमापेत्वा ततो पट्टाय दन्ता धम्मेन समन्नागता हुत्वा सामिकञ्च ससुरञ्च पुत्तञ्च पटिजग्गि । उभोपि च पुत्तस्स ओवादे ठत्वा दानादीनि पुज्जानि करित्वा सगगपरायणा अहेसुं ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने पितुपोसको सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा पिता च पुत्तो च सुणिसा च तेयेव अहेसुं, पण्डितकुमारो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

तक्कलजातकवण्णना अट्टमा ।

[४४७] ९. महाधम्मपालजातकवण्णना

किं ते वतन्ति इदं सत्था पठमगमनेन कपिलपुरं गन्त्वा निग्रोधारामे विहरन्तो पितु निवेसने रज्जो असद्वहनं आरब्ध कथेसि । तदा हि सुद्धोदनमहाराजा वीसतिसहस्सभिक्षुपरिवारस्स भगवतो अत्तनो निवेसने यागुखज्जकं दत्वा अन्तराभत्ते सम्मोदनीयं कथं कथेन्तो “भन्ते, तुम्हाकं पधानकाले देवता आगन्त्वा आकासे ठत्वा ‘पुत्तो ते सिद्धत्थकुमारो अप्पाहारताय मतो’ति मय्हं आरोचेसु”न्ति आह । सत्थारा च “सद्वहि, महाराजा”ति वुत्ते “न सद्वहिं, भन्ते, आकासे ठत्वा कथेन्तियोपि देवता, ‘मम पुत्तस्स बोधितले बुद्धत्तं अप्पत्वा परिनिब्बानं नाम नत्थी’ति पटिक्खिपि”न्ति आह । “महाराज,

पुब्बेपि त्वं महाधम्मपालकालेपि ‘पुत्तो ते मतो इमानिस्स अट्ठीनी’ति दस्सेत्वा वदन्तस्सपि दिसापामोक्खाचरियस्स ‘अम्हाकं कुले तरुणकाले कालकिरिया नाम नत्थी’ति न सदहि, इदानीं पन कस्मा सदहिस्ससी’ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते कासिरट्ठे धम्मपालगामो नाम अहोसि। सो धम्मपालकुलस्स वसनताय एतं नामं लभि। तत्थ दसन्नं कुसलकम्मपथानं पालनतो “धम्मपालो”त्वेव पज्जातो ब्राह्मणो पटिवसति, तस्स कुले अन्तमसो दासकम्मकरापि दानं देन्ति, सीलं रक्खन्ति, उपोसथकम्मं करोन्ति। तदा बोधिसत्तो तस्मिं कुले निब्बत्ति, “धम्मपालकुमारो”त्वेवस्स नामं करिंसु। अथ नं वयप्पत्तं पिता सहस्सं दत्वा सिण्णुगगहणत्थाय तक्कसिलं पेसेसि। सो तत्थ गन्त्वा दिसापामोक्खाचरियस्स सन्तिके सिण्णं उग्गण्हि, पज्चन्नं माणवकसतानं जेट्ठन्तेवासिको अहोसि। तदा आचरियस्स जेट्ठपुत्तो कालमकासि। आचरियो माणवकपरिवुतो जातिगणेन सद्धिं रोदन्तो कन्दन्तो सुसाने तस्स सरीरकिच्चं कारेति। तत्थ आचरियो च जातिवग्गो चस्स अन्तेवासिका च रोदन्ति परिदेवन्ति, धम्मपालोयेवेको न रोदति न परिदेवति। अपिच खो पन तेसु पज्चसतेसु माणवेसु सुसाना आगम्म आचरियस्स सन्तिके निसीदित्वा “अहो एवरूपो नाम आचारसम्पन्नो तरुणमाणवो तरुणकालेयेव मातापितूहि विप्पयुत्तो मरणप्पत्तो”ति वदन्तेसु “सम्मा, तुम्हे ‘तरुणो’ति भणथ, अथ कस्मा तरुणकालेयेव मरति, ननु अयुत्तं तरुणकाले मरितु”न्ति आह।

अथ नं ते आहंसु “किं पन सम्म, त्वं इमेसं सत्तानं मरणभावं न जानासी”ति? जानामि, तरुणकाले पन न मरन्ति, महल्लककालेयेव मरन्तीति। ननु अनिच्चा सब्बे सङ्खारा हुत्वा अभाविनोति? “सच्चं अनिच्चा, दहरकाले पन सत्ता न मरन्ति, महल्लककाले मरन्ति, अनिच्चतं पापुणन्ती”ति। “किं सम्म, धम्मपाल, तुम्हाकं गेहे न केचि मरन्ती”ति? “दहरकाले पन न मरन्ति, महल्लककालेयेव मरन्ती”ति। “किं पनेसा तुम्हाकं कुलपवेणी”ति? “आम कुलपवेणी”ति। माणवा तं तस्स कथं आचरियस्स आरोचेसुं। अथ नं सो पक्कोसापेत्वा पुच्छि “सच्चं किर तात धम्मपाल, तुम्हाकं कुले दहरकाले न मीयन्ती”ति? “सच्चं आचरिया”ति। सो तस्स वचनं सुत्वा चिन्तेसि “अयं अतिविय अच्छरियं वदति, इमस्स पितु सन्तिकं गन्त्वा पुच्छित्वा सचे एतं सच्चं, अहम्पि तमेव धम्मं पूरेस्सामी”ति। सो पुत्तस्स कत्तब्बकिच्चं कत्वा सत्तट्ठदिवसच्चयेन धम्मपालं पक्कोसापेत्वा “तात, अहं खिप्पं आगमिस्सामि, याव ममागमना इमे माणवे सिण्णं वाचेही”ति वत्वा एकस्स एळकस्स अट्ठीनि गहेत्वा धोवित्वा पसिब्बके कत्वा एकं चूळुपट्टाकं आदाय तक्कसिलतो निक्खमित्वा अनुपुब्बेन तं गामं पत्वा “कतरं महाधम्मपालस्स गेह”न्ति पुच्छित्वा गन्त्वा द्वारे अट्ठासि। ब्राह्मणस्स दासमनुस्सेसु यो यो पठमं अदस, सो सो आचरियस्स हत्थतो छत्तं गण्हि, उपाहनं गण्हि, उपट्टाकस्सपि हत्थतो पसिब्बकं गण्हि। “पुत्तस्स वो धम्मपालकुमारस्स आचरियो द्वारे ठितोति कुमारस्स पितु आरोचेथा”ति च वुत्ता “साधू”ति गन्त्वा आरोचयिंसु। सो वेगेन द्वारमूलं गन्त्वा “इतो एथा”ति तं घरं अभिनेत्वा पल्लङ्गे निसीदापेत्वा सब्बं पादधोवनादिकिच्चं अकासि।

आचरियो भुत्तभोजनो सुखकथाय निसिन्नकाले “ब्राह्मण, पुत्तो ते धम्मपालकुमारो पज्जवा तिण्णं वेदानं अट्ठारसन्नज्ज सिप्पानं निप्फत्ति पत्तो, अपिच खो पनेकेन अफासुकेन जीवितक्खयं पत्तो, सब्बे सङ्खारा अनिच्चा, मा सोचित्था”ति आह। ब्राह्मणो पाणिं पहरित्वा महाहसितं हसि। “किं नु ब्राह्मण, हससी”ति च वुत्ते “मय्हं पुत्तो न मरति, अज्जो कोचि मतो भविस्सती”ति आह। “ब्राह्मण, पुत्तोयेव ते मतो, पुत्तस्सेव ते अट्ठीनि दिस्वा सदहा”ति अट्ठीनि नीहरित्वा “इमानि ते पुत्तस्स अट्ठीनी”ति आह। एतानि एळकस्स वा सुनखस्स वा भविस्सन्ति, मय्हं पन पुत्तो न मरति, अम्हाकाज्झि कुले याव सत्तमा कुलपरिवट्टा तरुणकाले मतपुब्बा नाम नत्थि, त्वं मुसा भणसीति। तस्मिं खणे सब्बेपि पाणिं

पहरित्वा महाहसितं हसिंसु । आचरियो तं अच्छरियं दिस्वा सोमनस्सप्पत्तो हुत्वा “ब्राह्मण, तुम्हाकं कुलपवेणियं दहरानं अमरणेन न सक्का अहेतुकेन भवितुं, केन वो कारणेन दहरा न मीयन्ती”ति पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१३. “किं ते वतं किं पन ब्रह्मचरियं, किस्स सुचिण्णस्स अयं विपाको ।
अक्खाहि मे ब्राह्मण एतमत्थं, कस्मा नु तुम्हं दहरा न मीयरे”ति ॥

तत्थ वतन्ति वतसमादानं । ब्रह्मचरियन्ति सेट्ठचरियं । किस्स सुचिण्णस्साति तुम्हाकं कुले दहरानं अमरणं नाम कतरसुचरितस्स विपाकोति ।

तं सुत्वा ब्राह्मणो येसं गुणानं आनुभावेन तस्मिं कुले दहरा न मीयन्ति, ते वण्णयन्तो —

१३. “धम्मं चराम न मुसा भणाम, पापानि कम्मनि परिवज्जयाम ।
अनरियं परिवज्जेमु सब्बं, तस्मा हि अम्हं दहरा न मीयरे ॥

१४. “सुणोम धम्मं असतं सतज्ज, न चापि धम्मं असतं रोचयाम ।
हित्वा असन्ते न जहाम सन्ते, तस्मा हि अम्हं दहरा न मीयरे ॥

१५. “पुब्बेव दाना सुमना भवाम, ददम्पि वे अत्तमना भवाम ।
दत्त्वापि वे नानुत्तप्पाम पच्छा, तस्मा हि अम्हं दहरा न मीयरे ॥

१६. “समणे मयं ब्राह्मणे अद्धिके च, वनिब्बके याचनके दलिद्दे ।
अन्नेन पानेन अभितप्पयाम, तस्मा हि अम्हं दहरा न मीयरे ॥

१७. “मयज्ज भरियं नातिक्कमाम, अम्हे च भरिया नातिक्कमन्ति ।
अज्जत्र ताहि ब्रह्मचरियं चराम, तस्मा हि अम्हं दहरा न मीयरे ॥

१८. “पाणातिपाता विरमाम सब्बे, लोके अदिन्नं परिवज्जयाम ।
अमज्जपा नोपि मुसा भणाम, तस्मा हि अम्हं दहरा न मीयरे ॥

१९. “एतासु वे जायरे सुत्तमासु, मेधाविनो होन्ति पहूतपज्जा ।
बहुस्सुता वेदगुनो च होन्ति, तस्मा हि अम्हं दहरा न मीयरे ॥

१००. “माता पिता च भगिनी भातरो च, पुत्ता च दारा च मयज्ज सब्बे ।
धम्मं चराम परलोकहेतु, तस्मा हि अम्हं दहरा न मीयरे ॥

१०१. “दासा च दास्यो अनुजीविनो च, परिचारका कम्मकरा च सब्बे ।
धम्मं चरन्ति परलोकहेतु, तस्मा हि अम्हं दहरा न मीयरे”ति ॥ —

इमा गाथा आह ।

तत्थ **धम्मं चरामा**ति दसकुसलकम्मपथधम्मं चराम, अत्तनो जीवितहेतु अन्तमसो कुन्थकिपिल्लिकम्पि जीविता न वोरोपेम, परभण्डं लोभचित्तेन न ओलोकेमाति सब्बं वित्थारेतब्बं । मुसावादो चेत्थ मुसावादिस्स अकरणपापं नाम नत्थीति उस्सन्नवसेन पुन वुत्तो । ते किर हसाधिप्पायेनपि मुसा न भणन्ति । **पापानी**ति सब्बानि निरयगामिकम्मानि । **अनरियन्ति** अरियगरहितं सब्बं असुन्दरं अपरिसुद्धं कम्मं परिवज्जयाम । **तस्मा हि अम्हन्ति** एत्थ हि-कारो निपातमत्तो, तेन कारणेन अम्हाकं दहरा न मीयन्ति, अन्तरा अकालमरणं नाम नो नत्थीति अत्थो । “तस्मा अम्ह”न्तिपि पाठो । **सुणोमा**ति मयं किरियवादानं सप्पुरिसानं कुसलदीपनम्पि असप्पुरिसानं अकुसलदीपनम्पि धम्मं सुणोम, सो पन नो सुतमत्तकोव होति, तं न रोचयाम । तेहि पन नो सद्धिं विग्गहो वा विवादो वा मा होतूति धम्मं सुणाम, सुत्वापि हित्वा असन्ते सन्ते वत्ताम, एकम्पि खणं न जहाम सन्ते, पापमित्ते पहाय कल्याणमित्तसेविनोव होमाति ।

समणे मयं ब्राह्मणेति मयं समितपापे बाहितपापे पच्चेकबुद्धसमणब्राह्मणेपि अवसेसधम्मिकसमणब्राह्मणेपि अद्धिकयाचके सेसजनेपि अन्नपानेन अभितप्पेमाति अत्थो । पाळियं पन अयं गाथा “पुब्बेव दाना”ति गाथाय पच्छतो आगता । **नातिक्कमामा**ति अत्तनो भरियं अतिक्कमित्वा बहि अज्जं मिच्छाचारं न करोम । **अज्जत्र ताही**ति ता अत्तनो भरिया ठपेत्वा सेसइत्थीसु ब्रह्मचरियं चराम, अम्हाकं भरियापि सेसपुरिसेसु एवमेव वत्तन्ति । **जायरे**ति जायन्ति । **सुत्तमासू**ति सुसीलासु उत्तमित्थीसु । इदं वुत्तं होति — ये एतासु सम्पन्नसीलासु उत्तमित्थीसु अम्हाकं पुत्ता जायन्ति, ते मेधाविनोति एवंपकारा होन्ति, कुतो तेसं अन्तरा मरणं, तस्मापि अम्हाकं कुले दहरा न मरन्तीति । **धम्मं चरामा**ति परलोकत्थाय तिविधसुचरितधम्मं चराम । **दास्यो**ति दासियो ।

अवसाने —

१०२. “धम्मो हवे रक्खति धम्मचारिं, धम्मो सुचिण्णो सुखमावहति ।
एसानिसंसो धम्मे सुचिण्णे, न दुग्गतिं गच्छति धम्मचारी ॥

१०३. “धम्मो हवे रक्खति धम्मचारिं, छत्तं महन्तं विय वस्सकाले ।
धम्मेन गुत्तो मम धम्मपालो, अज्जस्स अट्ठीनि सुखी कुमारो”ति ॥ —

इमाहि द्वीहि गाथाहि धम्मचारीनं गुणं कथेसि ।

तत्थ **रक्खती**ति धम्मो नामेसो रक्खितो अत्तनो रक्खितं पटिरक्खति । **सुखमावहती**ति देवमनुस्ससुखज्जेव निब्बानसुखज्ज आवहति । **न दुग्गति**न्ति निरयादिभेदं दुग्गतिं न गच्छति । एवं ब्राह्मण, मयं धम्मं रक्खाम, धम्मोपि अम्हे रक्खतीति दस्सेति । **धम्मेन गुत्तो**ति महाछत्तसदिसेन अत्तना गोपितधम्मेन गुत्तो । **अज्जस्स अट्ठीनी**ति तया आनीतानि अट्ठीनि अज्जस्स एळकस्स वा सुनखस्स वा अट्ठीनि भविस्सन्ति, छड्ढेथेतानि, मम पुत्तो सुखी कुमारोति ।

तं सुत्वा आचरियो “मय्हं आगमनं सुआगमनं, सफलं, नो निष्फल”न्ति सज्जातसोमनस्सो धम्मपालस्स पितरं खमापेत्वा “मया आगच्छन्तेन तुम्हाकं वीमंसनत्थाय इमानि एळकअट्ठीनि आभतानि, पुत्तो ते अरोगोयेव, तुम्हाकं रक्खितधम्मं मय्हम्पि देथा”ति पण्णे लिखित्वा कतिपाहं तत्थ वसित्वा तक्कसिलं गन्त्वा धम्मपालं सब्बसिप्पानि

सिक्खापेत्वा महन्तेन परिवारेन पेसेसि ।

सत्था सुद्धोदनमहाराजस्स इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने राजा अनागामिफले पतिट्ठहि । तदा मातापितरो महाराजकुलानि अहेसुं, आचरियो सारिपुत्तो, परिसा बुद्धपरिसा, धम्मपालकुमारो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

महाधम्मपालजातकवण्णना नवमा ।

[४४८] १०. कुक्कुटजातकवण्णना

नास्मसे कतपापम्हीति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तस्स वधाय परिसक्कनं आरब्ध कथेसि । धम्मसभायज्झि भिक्खू देवदत्तस्स अगुणकथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, देवदत्तो धनुग्गहादिपयोजनेन दसबलस्स वधत्थमेव उपायं करोती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि एस मय्हं वधाय परिसक्कियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते कोसम्बियं कोसम्बको नाम राजा रज्जं कारेसि । तदा बोधिसत्तो एकस्मिं वेळुवने कुक्कुटयोनियं निब्बत्तित्वा अनेकसतकुक्कुटपरिवारो अरज्जे वसति, तस्साविदूरे एको सेनो वसति । सो उपायेन एकेकं कुक्कुटं गहेत्वा खादन्तो ठपेत्वा बोधिसत्तं सेसे खादि, बोधिसत्तो एककोव अहोसि । सो अप्पमतो वेलाय गोचरं गहेत्वा वेळुवनं पविसित्वा वसति । सो सेनो तं गण्हितुं असक्कोन्तो “एकेन नं उपायेन उपलापेत्वा गण्हिस्सामी”ति चिन्तेत्वा तस्साविदूरे साखाय निलीयित्वा “सम्म कुक्कुटराज, त्वं मय्हं कस्मा भायसि, अहं तथा सद्धिं विस्सासं कत्तुकामो, असुकस्मिं नाम पदेसे सम्पन्नगोचरो, तत्थ उभोपि गोचरं गहेत्वा अज्जमज्जं पियसंवासं वसिस्सामी”ति आह । अथ नं बोधिसत्तो आह “सम्म, मय्हं तथा सद्धिं विस्सासो नाम नत्थि, गच्छ त्व”न्ति । “सम्म, त्वं मया पुब्बे कतपापताय न सद्वहसि, इतो पट्ठाय एवरूपं न करिस्सामी”ति । “न मय्हं तादिसेन सहायेनत्थो, गच्छ त्व”न्ति । इति नं यावततियं पटिक्खपित्वा “एतेहि अङ्गेहि समन्नागतेन पुग्गलेन सद्धिं विस्सासो नाम कातुं न वट्ठती”ति वनघटं उन्नादेन्तो देवतासु साधुकारं ददमानासु धम्मकथं समुट्ठापेन्तो —

१०४. “नास्मसे कतपापम्हि, नास्मसे अलिकवादिने ।
नास्मसे अत्तत्थपज्जम्हि, अतिसन्तेपि नास्मसे ॥

१०५. “भवन्ति हेके पुरिसा, गोपिपासिकजातिका ।
घसन्ति मज्जे मित्तानि, वाचाय न च कम्मुना ॥

१०६. “सुक्खज्जलिपग्गहिता, वाचाय पलिगुण्ठिता ।
मनुस्सफेग्गू नासीदे, यस्मिं नत्थि कतज्जुता ॥

१०७. “न हि अज्जज्जचित्तानं, इत्थीनं पुरिसान वा ।
नानाविकत्वा संसग्गं, तादिसम्पि च नास्मसे ॥

१०८. “अनरियकम्ममोक्कन्तं, अथेतं सब्बघातिनं ।
निसितंव पटिच्छन्नं, तादिसम्पि च नास्मसे ॥

१०९. “मित्तरूपेण धेकच्चे, साखल्येन अचेतसा ।
विविधेहि उपायन्ति, तादिसम्पि च नास्मसे ॥

११०. “आमिसं वा धनं वापि, यत्थ पस्सति तादिसो ।
दुब्धिं करोति दुम्मेधो, तज्ज हन्त्वान गच्छती”ति ॥ — इमा गाथा आह ।

तत्थ नास्मसेति नास्ससे । अयमेव वा पाठो, न विस्ससेति वुत्तं होति । कतपापम्हीति पठमं कतपापे पुग्गले । अलिकवादिनेति मुसावादिमिहि न विस्ससे । तस्स हि अकत्तब्बं नाम पापं नत्थि । नास्मसे अत्तत्थपज्जम्हीति अत्तनो अत्थाय एव यस्स पज्जा स्नेहवसेन न भजति, धनत्थिकोव भजति, तस्मिं अत्तत्थपज्जेपि न विस्ससे । अतिसन्तेति अन्तो उपसमे अविज्जमानेयेव च बहि उपसमदस्सनेन अतिसन्ते विय पटिच्छन्नकम्मन्तेपि बिलपटिच्छन्नआसीविससदिसे कुहकपुग्गले । गोपिपासिकजातिकाति गुन्नं पिपासकजातिका विय, पिपासितगोसदिसाति वुत्तं होति । यथा पिपासितगावो तित्थं ओतरित्वा मुखपूरं उदकं पिवन्ति, न पन उदकस्स कत्तब्बयुत्तकं करोन्ति, एवमेव एकच्चे “इदञ्चिदञ्च करिस्सामा”ति मधुरवचनेन मित्तानि घसन्ति, पियवचनानुच्छविकं पन न करोन्ति, तादिसेसु विस्सासो महतो अनत्थाय होतीति दीपेति ।

सुखज्जलिपग्गहिताति पग्गहिततुच्छअज्जलिनो । वाचाय पलिगुण्ठिताति “इदं दस्साम, इदं करिस्सामा”ति वचनेन पटिच्छादिका । मनुस्सफेग्गूति एवरूपा असारका मनुस्सा मनुस्सफेग्गू नाम । नासीदेति न आसीदे एवरूपे न उपगच्छेय्य । यस्मिं नत्थीति यस्मिञ्च पुग्गले कतज्जुता नत्थि, तम्पि नासीदेति अत्थो । अज्जज्जचित्तानन्ति अज्जेनज्जेन चित्तेन समन्नागतानं, लहुचित्तानन्ति अत्थो । एवरूपानं इत्थीनं वा पुरिसानं वा न विस्ससेति दीपेति । नानाविकत्वा संसग्गन्ति योपि न सक्का अनुपगन्त्वा एतस्स अन्तरायं कातुन्ति अन्तरायकरणत्थं नानाकारणेहि संसग्गमाविकत्वा दळ्हं करित्वा पच्छा अन्तरायं करोति, तादिसम्पि पुग्गलं नास्मसे न विस्ससेय्याति दीपेति ।

अनरियकम्ममोक्कन्तति अनरियानं दुस्सीलानं कम्मं ओतरित्वा ठितं । अथेतन्ति अथिरं अप्पतिट्ठितवचनं । सब्बघातिनन्ति ओकासं लभित्वा सब्बेसं उपघातकरं । निसितं पटिच्छन्नन्ति कोसिया वा पिलोतिकाय वा पटिच्छन्नं निसितखग्गमिव । तादिसम्पीति एवरूपम्पि अमित्तं मित्तपतिरूपकं न विस्ससेय्य । साखल्येनाति मट्ठवचनेन । अचेतसाति अचित्तकेन । वचनमेव हि नेसं मट्ठं, चित्तं पन थळं फरुसं । विविधेहीति विविधेहि उपायेहि ओतारापेक्खा उपगच्छन्ति । तादिसम्पीति यो एतेहि अमित्तेहि मित्तपतिरूपकेहि सदिसो होति, तम्पि न विस्ससेति अत्थो । आमिसन्ति खादनीयभोजनीयं । धनन्ति मज्जपटिपादकं आदिं कत्वा अवसेसं । यत्थ पस्सतीति सहायकगेहे यस्मिं ठाने पस्सति । दुब्धिं करोतीति दुब्धिचित्तं उप्पादेति, तं धनं हरति । तज्ज हन्त्वानाति तज्ज सहायकम्पि छेत्वा गच्छति । इति इमा सत्त गाथा कुक्कुटराजा कथेसि ।

१११. “मित्तरूपेण बहवो, छन्ना सेवन्ति सत्तवो ।
जहे कापुरिसे हेते, कुक्कुटो विय सेनकं ॥

११२. “यो च उप्पतितं अत्थं, न खिप्पमनुबुज्झति ।
अमित्तवसमन्वेति, पच्छा च मनुत्तप्पति ॥

११३. “यो च उप्पतितं अत्थं, खिप्पमेव निबोधति ।
मुच्चते सत्तुसम्बाधा, कुक्कुटो विय सेनका ॥

११४. “तं तादिसं कूटमिवोड्डितं वने, अधम्मिकं निच्चविधंसकारिनं ।
आरा विवज्जेय्य नरो विचक्खणो, सेनं यथा कुक्कुटो वंसकानने”ति ॥ —

इमा चतस्सो धम्मराजेन भासिता अभिसम्बुद्धगाथा ।

तत्थ जहे कापुरिसे हेतेति भिक्खवे, एते कापुरिसे पण्डितो जहेय्य । ह-कारो पनेत्थ निपातमत्तं । पच्छा च
मनुतप्पतीति पच्छा च अनुतप्पति । कूटमिवोड्डितन्ति वने मिगानं बन्धनत्थाय कूटपासं विय ओड्डितं ।
निच्चविधंसकारिनन्ति निच्चं विद्धंसनकरं । वंसकाननेति यथा वंसवने कुक्कुटो सेनं विवज्जेति, एवं विचक्खणो
पापमित्ते विवज्जेय्य ।

सोपि ता गाथा वत्वा सेनं आमन्तेत्वा “सचे इमस्मिं ठाने वसिस्ससि, जानिस्सामि ते कत्तब्ब”न्ति तज्जेसि । सेनो ततो
पलायित्वा अज्जत्र गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं भिक्खवे देवदत्तो पुब्बेपि मय्हं वधाय परिसक्की”ति वत्वा जातकं समोधानेसि
— “तदा सेनो देवदत्तो अहोसि, कुक्कुटो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कुक्कुटजातकवण्णना दसमा ।

[४४९] ११. मट्टकुण्डलीजातकवण्णना

अलङ्कृतो मट्टकुण्डलीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं मतपुत्तं कुटुम्बिकं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किकेकस्स
बुद्धपट्टाकस्स कुटुम्बिकस्स पियपुत्तो कालमकासि । सो पुत्तसोकसमप्पितो न न्हायति न भुज्जति न कम्मन्ते विचारेति, न
बुद्धपट्टानं गच्छति, केवलं “पियपुत्तक, मं ओहाय पठमतरं गतोसी”ति आदीनि वत्वा विप्पलपति । सत्था पच्चूससमये
लोकं ओलोकेन्तो तस्स सोतापत्तिफलूपनिस्सयं दिस्वा पुनदिवसे भिक्खुसङ्घपरिवुतो सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा
कतभत्तकिच्चो भिक्खू उय्योजेत्वा आनन्दत्थेरेन पच्छासमणेन तस्स घरद्वारं अगमासि । सत्थु आगतभावं कुटुम्बिकस्स
आरोचेसुं । अथस्स गेहजनो आसनं पज्जपेत्वा सत्थारं निसीदापेत्वा कुटुम्बिकं परिगगहेत्वा सत्थु सन्तिकं आनेसि । तं
वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नं सत्था करुणासीतलेन वचनेन आमन्तेत्वा “किं, उपासक, पुत्तकं अनुसोचसी”ति पुच्छित्वा
“आम, भन्ते”ति वुत्ते “उपासक, पोरणकपण्डिता पुत्ते कालकते सोकसमप्पिता विचरन्तापि पण्डितानं कथं सुत्वा
‘अलब्धनीयद्वान’न्ति तथतो जत्वा अप्पमत्तकम्पि सोकं न करिंसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते एकस्स महाविभवस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो पञ्चदससोळसवस्सकाले एकेन
ब्याधिना फुट्ठो कालं कत्वा देवलोके निब्बत्ति । ब्राह्मणो तस्स कालकिरियतो पट्टाय सुसानं गन्त्वा छारिकपुज्जं आविज्झन्तो
परिदेवति, सब्बकम्मन्ते परिच्चजित्वा सोकसमप्पितो विचरति । तदा देवपुत्तो अनुविचरन्तो तं दिस्वा “एकं उपमं कत्वा
सोकं हरिस्सामी”ति तस्स सुसानं गन्त्वा परिदेवनकाले तस्सेव पुत्तवण्णी हुत्वा सब्बाभरणपटिमण्डितो एकस्मिं पदेसे
ठत्वा उभो हत्थे सीसे ठपेत्वा महासद्देन परिदेवि । ब्राह्मणो सद्दं सुत्वा तं ओलोकेत्वा पुत्तपेमं पटिलभित्वा तस्स सन्तिके
ठत्वा “तात माणव, इमस्मिं सुसानमज्झे कस्मा परिदेवसी”ति पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

११५. “अलङ्कृतो मट्टकुण्डली, मालधारी हरिचन्दनुस्सदो ।
बाहा पग्गय्ह कन्दसि, वनमज्झे किं दुक्खितो तुव”न्ति ॥

तत्थ अलङ्कृतोति नानाभरणविभूसितो । मट्टकुण्डलीति करणपरिनिद्धितेहि मट्टेहि कुण्डलेहि समन्नागतो ।
मालधारीति विचित्रकुसुममालधरो । हरिचन्दनुस्सदोति सुवण्णवण्णेन चन्दनेन अनुलितो । वनमज्झेति सुसानमज्झे । किं
दुक्खितो तुवन्ति किंकारणा दुक्खितो त्वं, आचिक्ख, अहं ते यं इच्छसि, तं दस्सामीति आह ।

अथस्स कथेन्तो माणवो दुतियं गाथमाह —

११६. “सोवण्णमयो पभस्सरो, उप्पन्नो रथपज्जरो मम ।
तस्स चक्कयुगं न विन्दामि, तेन दुक्खेन जहामि जीवित”न्ति ॥

ब्राह्मणो सम्पटिच्छन्तो ततियं गाथमाह —

११७. “सोवण्णमयं मणीमयं, लोहमयं अथ रूपियामयं ।
पावद रथं करिस्सामि ते, चक्कयुगं पटिपादयामि त”न्ति ॥

तत्थ पावदाति यादिसेन ते अत्थो यादिसं रोचेसि, तादिसं वद, अहं ते रथ करिस्सामि । पटिपादयामि तन्ति तं
पज्जरानुरूपं चक्कयुगं अधिगच्छापेमि ।

तं सुत्वा माणवेन कथिताय गाथाय पठमपादं सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा कथेसि, सेसं माणवो ।

११८. “सो माणवो तस्स पावदि, चन्दसूरिया उभयेत्थ भातरो ।
सोवण्णमयो रथो मम, तेन चक्कयुगेन सोभती”ति ॥

ब्राह्मणो तदनन्तरं आह —

११९. “बालो खो त्वंसि माणव, यो त्वं पत्थयसि अपत्थियं ।
मज्जामि तुवं मरिस्ससि, न हि त्वं लच्छसि चन्दसूरिये”ति ॥ —

ब्राह्मणेन वुत्तगाथाय अपत्थियन्ति अपत्थेतब्बं ।

ततो माणवो आह —

१२०. “गमनागमनम्पि दिस्सति, वण्णधातु उभयेत्थ वीथियो ।
पेतो पन नेव दिस्सति, को नु खो कन्दतं बाल्यतरो”ति ॥

माणवेन वुत्तगाथाय गमनागमनन्ति उगमनञ्च अत्थगमनञ्च । वण्णोयेव वण्णधातु । उभयेत्थ वीथियोति एत्थ
आकासे “अयं चन्दस्स वीथि, अयं सूरियस्स वीथी”ति एवं उभयगमनागमनभूमियोपि पज्जायन्ति । पेतो पनाति परलोकं

गतसत्तो पन न दिस्सतेव । को नु खोति एवं सन्ते अम्हाकं द्विन्नं कन्दन्तानं को नु खो बाल्यतरोति ।

एवं माणवे कथेन्ते ब्राह्मणो सल्लक्खेत्वा गाथमाह —

१२१. “सच्चं खो वदेसि माणव, अहमेव कन्दतं बाल्यतरो ।

चन्दं विय दारको रुदं, पेतं कालकताभिपत्थये”ति ॥

तत्थ चन्दं विय दारकोति यथा दहरो गामदारको “चन्दं देथा”ति चन्दस्सत्थाय रोदेय्य, एवं अहम्पि पेतं कालकतं अभिपत्थेमीति ।

इति ब्राह्मणो माणवस्स कथाय निस्सोको हुत्वा तस्स थुतिं करोन्तो सेसगाथा अभसि —

१२२. “आदित्तं वत मं सन्तं, घतसित्तं पावकं ।

वारिना विय ओसिज्जं, सब्बं निब्बापये दरं ॥

१२३. “अब्बही वत मे सल्लं, यमासि हृदयस्सितं ।

यो मे सोकपरेतस्स, पुत्तसोकं अपानुदि ॥

१२४. “सोहं अब्बूहसल्लोस्मि, वीतसोको अनाविलो ।

न सोचामि न रोदामि, तव सुत्त्वान माणवा”ति ॥

अथ नं माणवो “ब्राह्मण, यस्सत्थाय त्वं रोदसि, अहं ते पुत्तो, अहं देवलोके निब्बत्तो, इतो पट्ठाय मा मं अनुसोचि, दानं देहि, सीलं रक्खाहि, उपोसथं करोही”ति ओवदित्वा सकट्टानमेव गतो । ब्राह्मणोपि तस्सोवादे उत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा कालकतो देवलोके निब्बत्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेहि, सच्चपरियोसाने कुटुम्बिको सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा धम्मदेसकदेवपुत्तो अहमेव अहोसिन्ति ।

मट्टकुण्डलीजातकवण्णना एकादसमा ।

[४५०] १२. बिलारकोसियजातकवण्णना

अपचन्तापीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं दानवित्तं भिक्खुं आरब्ध कथेसि । सो किर भगवतो धम्मदेसनं सुत्वा सासने पब्बजित्वा पब्बजितकालतो पट्ठाय दानवित्तो अहोसि दानज्झासयो, पत्तपरियापन्नम्पि पिण्डपातं अज्जस्स अदत्वा न भुज्जि, अन्तमसो पानीयम्पि लभित्वा अज्जस्स अदत्वा न पिवि, एवं दानाभिरतो अहोसि । अथस्स धम्मसभायं भिक्खू गुणकथं कथेसुं । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते तं भिक्खुं पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर त्वं भिक्खु दानवित्तो दानज्झासयो”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “भिक्खवे अयं पुब्बे अस्सद्धो अहोसि अप्पसन्नो, तिण्णगेन तेलबिन्दुम्पि उद्धरित्वा कस्सचि न अदासि, अथ नं अहं दमेत्वा निब्बिसेवनं कत्वा दानफलं जापेसिं, तमेव दाननिन्नं चित्तं भवन्तरेपि न पजहती”ति वत्वा भिक्खूहि याचितो अतीतं

आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सेट्टिकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कुटुम्बं सण्ठपेत्वा पितु अच्चयेन सेट्टिट्ठानं पत्वा एकदिवसं धनविलोकनं कत्वा “धनं पञ्जायति, एतस्स उप्पादका न पञ्जायन्ति, इमं धनं विस्सज्जेत्वा महादानं दातुं वट्ठती”ति दानसालं कारेत्वा यावजीवं महादानं पवत्तेत्वा आयुपरियोसाने “इदं दानवत्तं मा उपच्छिन्दी”ति पुत्तस्स ओवादं दत्वा तावतिसभवने सक्को हुत्वा निब्बत्ति । पुत्तोपिस्स तथेव दानं दत्वा पुत्तं ओवदित्वा आयुपरियोसाने चन्दो देवपुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, तस्स पुत्तो सूरियो हुत्वा निब्बत्ति, तस्सपि पुत्तो मातलिसङ्गाहको हुत्वा निब्बत्ति, तस्स पुत्तो पञ्चसिखो गन्धब्बदेवपुत्तो हुत्वा निब्बत्ति । छट्ठो पन अस्सद्दो अहोसि थद्दचित्तो निस्नेहो मच्छरी, दानसालं विद्धंसेत्वा झापेत्वा याचके पोथेत्वा नीहरापेसि, कस्सचि तिणगगेन उद्धरित्वा तेलबिन्दुम्पि न देति । तदा सक्को देवराजा अत्तनो पुब्बकम्मं ओलोकेत्वा “पवत्तति नु खो मे दानवंसो, उदाहु नो”ति उपधारेन्तो “पुत्तो मे दानं पवत्तेत्वा चन्दो हुत्वा निब्बत्ति, तस्स पुत्तो सूरियो, तस्स पुत्तो मातलि, तस्स पुत्तो पञ्चसिखो गन्धब्बदेवपुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, छट्ठो पन तं वंसं उपच्छिन्दी”ति पस्सि ।

अथस्स एतदहोसि “इमं पापधम्मं दमेत्वा दानफलं जानापेत्वा आगमिस्सामी”ति । सो चन्दसूरियमातलिपञ्चसिखे पक्कोसापेत्वा “सम्मा, अम्हाकं वंसे छट्ठो कुलवंसं समुच्छिन्दित्वा दानसालं झापेत्वा याचके नीहरापेसि, न कस्सचि किञ्चि देति, एथ नं दमेस्सामा”ति तेहि सद्धिं बाराणसिं अगमासि । तस्मिं खणे सेट्टि राजुपट्ठानं कत्वा आगन्त्वा सत्तमे द्वारकोट्टके अन्तरवीथिं ओलोकेन्तो चङ्कमति । सक्को “तुम्हे मम पविट्टकाले पच्छतो पटिपाटिया आगच्छथा”ति वत्वा गन्त्वा सेट्टिस्स सन्तिके ठत्वा “भो महासेट्टि, भोजनं मे देही”ति आह । “ब्राह्मण नत्थि तव इध भत्तं, अज्जत्थ गच्छा”ति । “भो महासेट्टि, ब्राह्मणेहि भत्ते याचिते न दातुं न लब्भती”ति । “ब्राह्मण, मम गेहे पक्कम्पि पचितब्बम्पि भत्तं नत्थि, अज्जत्थ गच्छा”ति । “महासेट्टि, एकं ते सिलोकं कथेस्सामि, तं सुणाही”ति । “नत्थि मय्हं तव सिलोकेनत्थो, मा इध तिट्ठा”ति । सक्को तस्स कथं असुणन्तो विय द्वे गाथा अभसि —

१२५. “अपचन्तापि दिच्छन्ति, सन्तो लद्धान भोजनं ।

किमेव त्वं पचमानो, यं न दज्जा न तं समं ॥

१२६. “मच्छेरा च पमादा च, एवं दानं न दीयति ।

पुज्जं आकङ्खमानेन, देय्यं होति विजानता”ति ॥

तासं अत्थो — महासेट्टि अपचन्तापि सन्तो सप्पुरिसा भिक्खाचरियाय लद्धम्पि भोजनं दातुं इच्छन्ति, न एकका परिभुज्जन्ति । किमेव त्वं पचमानो यं न ददेय्यासि, न तं समं, तं तव अनुरूपं अनुच्छविकं न होति । दानज्हि मच्छेरेन च पमादेन चाति द्वीहि दोसेहि न दीयति, पुज्जं आकङ्खमानेन विजानता पण्डितमनुस्सेन दातब्बमेव होतीति ।

सो तस्स वचनं सुत्वा “तेन हि गेहं पविसित्वा निसीद, थोकं लच्छसी”ति आह । सक्को पविसित्वा ते सिलोके सज्जायन्तो निसीदि । अथ नं चन्दो आगन्त्वा भत्तं याचि । “नत्थि ते भत्तं, गच्छा”ति च वुत्तो “महासेट्टि अन्तो एको ब्राह्मणो निसिन्नो, ब्राह्मणवाचनकं मज्जे भविस्सति, अहम्पि भविस्सामी”ति वत्वा “नत्थि ब्राह्मणवाचनकं, निक्खमा”ति वुच्चमानोपि “महासेट्टि इद्ध ताव सिलोकं सुणाही”ति द्वे गाथा अभसि —

१२७. “यस्सेव भीतो न ददाति मच्छरी, तदेवाददतो भयं ।
जिघच्छा च पिपासा च, यस्स भायति मच्छरी ।
तमेव बालं फुसति, अस्मिं लोके परमि च ॥

१२८. “तस्मा विनेय्य मच्छेरं, दज्जा दानं मलाभिभू ।
पुज्जानि परलोकस्मिं, पतिट्ठा होन्ति पाणिन”न्ति ॥

तत्थ यस्स भायतीति “अहं अज्जेसं दत्त्वा सयं जिघच्छितो च पिपासितो च भविस्सामी”ति यस्सा जिघच्छाय पिपासाय भायति । तमेवाति तज्जेव जिघच्छापिपासासङ्घातं भयं एतं बालं निब्बत्तनिब्बत्तद्वाने इधलोके परलोके च फुसति पीळेति, अच्चन्तदालिद्वियं पापुणाति । मलाभिभूति मच्छरियमलं अभिभवन्तो ।

तस्सपि वचनं सुत्वा “तेन हि पविस, थोकं लभिस्ससी”ति आह । सोपि पविसित्वा सक्कस्स सन्तिके निसीदि । ततो थोकं वीतिनामेत्वा सूरियो आगन्त्वा भत्तं याचन्तो द्वे गाथा अभसि —

१२९. “दुद्धदं ददमानानं, दुक्करं कम्म कुब्बतं ।
असन्तो नानुकुब्बन्ति, सतं धम्मो दुरन्नयो ॥

१३०. “तस्मा सतज्च असतं, नाना होति इतो गति ।
असन्तो निरयं यन्ति, सन्तो सग्गपरायणा”ति ॥

तत्थ दुद्धदन्ति दानं नाम दुद्धदं मच्छेरं अभिभवित्वा दातव्यतो, तं ददमानानं । दुक्करन्ति तदेव दानकम्मं दुक्करं युद्धसदिसं, तं कुब्बतं । नानुकुब्बन्तीति असप्पुरिसा दानफलं अजानन्ता तेसं गतमग्गं नानुगच्छन्ति । सतं धम्मोति सप्पुरिसानं बोधिसत्तानं धम्मो अज्जेहि दुरनुगमो । असन्तोति मच्छरियवसेन दानं अदत्त्वा असप्पुरिसा निरयं यन्ति ।

सेट्ठि गहेतब्बगहणं अपस्सन्तो “तेन हि पविसित्वा ब्राह्मणानं सन्तिके निसीद, थोकं लच्छसी”ति आह । ततो थोकं वीतिनामेत्वा मातलि आगन्त्वा भत्तं याचित्वा “नत्थी”ति वचनमत्तकालमेव सत्तमं गाथमाह —

१३१. “अप्पस्मेके पवेच्छन्ति, बहुनेके न दिच्छरे ।
अप्पस्मा दक्खिणा दिन्ना, सहस्सेन समं मिता”ति ॥

तत्थ अप्पस्मेके पवेच्छन्तीति महासेट्ठि एकच्चे पण्डितपुरिसा अप्पस्मिम्पि देय्यधम्मे पवेच्छन्ति, ददन्तियेवाति अत्थो । बहुनापि देय्यधम्मेन समन्नागता एके सत्ता न दिच्छरे न ददन्ति । दक्खिणाति कम्मज्च फलज्च सद्वित्त्वा दिन्नदानं । सहस्सेन समं मिताति एवं दिन्ना कटच्छुभत्तमत्तापि दक्खिणा सहस्सदानेन सद्धिं मिता, महाफलत्ता सहस्सदानसदिसाव होतीति अत्थो ।

तम्पि सो “तेन हि पविसित्वा निसीदा”ति आह । ततो थोकं वीतिनामेत्वा पज्चसिखो आगन्त्वा भत्तं याचित्वा “नत्थि गच्छा”ति वुत्ते “अहं न गतपुब्बो, इमस्मिं गेहे ब्राह्मणवाचनकं भविस्सति मज्जे”ति तस्स धम्मकथं आरभन्तो अट्ठमं गाथमाह —

१३२. “धम्मं चरे योपि समुज्झकं चरे, दारज्ज पोसं ददमप्पकस्मिं ।

सतं सहस्सानं सहस्सयागिनं, कलम्पि नाग्घन्ति तथाविधस्स ते”ति ॥

तत्थ धम्मन्ति तिविधसुचरितधम्मं । समुज्झकन्ति गामे वा आमकपक्कभिक्षाचरियं अरज्जे वा फलाफलहरणसङ्घातं उज्झं यो चरेय्य, सोपि धम्ममेव चरे । दारज्ज पोसन्ति अत्तनो च पुत्तदारं पोसेन्तोयेव । ददमप्पकस्मिन्ति परित्ते वा देय्यधम्मे धम्मिकसमणब्राह्मणानं ददमानो धम्मं चरेति अत्थो । सतं सहस्सानं सहस्सयागिनन्ति परं पोथेत्वा विहेठेत्वा सहस्सेन यागं यजन्तानं सहस्सयागीनं इस्सरानं सतसहस्सम्पि । कलम्पि नाग्घन्ति तथाविधस्स तेति तेसं सतसहस्ससङ्घातानं सहस्सयागीनं यागा तथाविधस्स धम्मेन समेन देय्यधम्मं उप्पादेत्वा देन्तस्स दुग्गतमनुस्सस्स सोळसिं कलं न अग्घन्तीति ।

सेट्ठि पञ्चसिखस्स कथं सुत्वा सल्लक्खेसि । अथ नं अनग्घकारणं पुच्छन्तो नवमं गाथमाह —

१३३. “केनेस यज्जो विपुलो महग्घतो, समेन दिन्नस्स न अग्घमेति ।

कथं सतं सहस्सानं सहस्सयागिनं, कलम्पि नाग्घन्ति तथाविधस्स ते”ति ॥

तत्थ यज्जोति दानयागो सतसहस्सपरिच्चागवसेन विपुलो, विपुलत्ताव महग्घतो । समेन दिन्नस्साति धम्मेन दिन्नस्स केन कारणेन अग्घं न उपेति । कथं सतं सहस्सानन्ति ब्राह्मण, कथं सहस्सयागीनं पुरिसानं बहूनां सहस्सानं सतसहस्ससङ्घाता इस्सरा तथाविधस्स धम्मेन उप्पादेत्वा दायकस्स एकस्स दुग्गतमनुस्सस्स कलं नाग्घन्तीति ।

अथस्स कथेन्तो पञ्चसिखो ओसानगाथमाह —

१३४. “ददन्ति हेके विसमे निविट्ठा, छेत्वा वधित्वा अथ सोचयित्वा ।

सा दक्खिणा अस्सुमुखा सदण्डा, समेन दिन्नस्स न अग्घमेति ।

एवं सतं सहस्सानं सहस्सयागिनं, कलम्पि नाग्घन्ति तथाविधस्स ते”ति ॥

तत्थ विसमेति विसमे कायकम्मादिमिह निविट्ठा । छेत्वाति किलमेत्वा । वधित्वाति मारेत्वा । सोचयित्वाति ससोके कत्वा ।

सो पञ्चसिखस्स धम्मकथं सुत्वा “तेन हि गच्छ, गेहं पविसित्वा निसीद, थोकं लच्छसी”ति आह । सोपि गन्त्वा तेसं सन्तिके निसीदि । ततो बिलारकोसियो सेट्ठि एकं दासिं आमन्तेत्वा “एतेसं ब्राह्मणानं पलापवीहीनं नाळिं नाळिं देही”ति आह । सा वीही गहेत्वा ब्राह्मणे उपसङ्कमित्वा “इमे आदाय यत्थ कत्थचि पचापेत्वा भुज्जथा”ति आह । “न अम्हाकं वीहिना अत्थो, न मयं वीहिं आमसामा”ति । “अय्य, वीहिं किरते नामसन्ती”ति? “तेन हि तेसं तण्डुले देही”ति । सा तण्डुले आदाय गन्त्वा “ब्राह्मणा तण्डुले गण्ठथा”ति आह । “मयं आमकं न पटिगगणहामा”ति । “अय्य, आमकं किर न गण्ठन्ती”ति । “तेन हि तेसं करोटियं वट्ठेत्वा गोभत्तं देही”ति । सा तेसं करोटियं वट्ठेत्वा महागोणानं पक्कभत्तं आहरित्वा अदासि । पञ्चपि जना कबळे वट्ठेत्वा मुखे पक्खिपित्वा गले लगापेत्वा अक्खीनि परिवत्तेत्वा विस्सट्ठसज्जा मता विय निपज्जिंसु । दासी ते दिस्वा “मता भविस्सन्ती”ति भीता गन्त्वा सेट्ठिनो आरोचेसि “अय्य, ते ब्राह्मणा गोभत्तं गिलितुं असक्कोन्ता मता”ति ।

सो चिन्तेसि “इदानीं अयं पापधम्मो सुखुमालब्राह्मणानं गोभत्तं दापेसि, ते तं गिलितुं असक्कोन्ता मताति मं गरहिस्सन्ती”ति । ततो दासिं आह — “खिप्पं गन्त्वा एतेसं करोटिकेसु भत्तं हरित्वा नानग्गरसं सालिभत्तं वड्ढेही”ति । सा तथा अकासि । सेट्ठि अन्तरपीथिं पटिपन्नमनुस्से पक्कोसापेत्वा “अहं मम भुज्जननियामेन एतेसं ब्राह्मणानं भत्तं दापेसि, एते लोभेन महन्ते पिण्डे कत्वा भुज्जमाना गले लगापेत्वा मता, मम निदोसभावं जानाथा”ति वत्वा परिसं सन्निपातेसि । महाजने सन्निपतिते ब्राह्मणा उट्ठाय महाजनं ओलोकेत्वा “पस्सथिमस्स सेट्ठिस्स मुसावादितं, ‘अम्हाकं अत्तनो भुज्जनभत्तं दापेसि’न्ति वदति, पठमं गोभत्तं अम्हाकं दत्वा अम्हेसु मतेसु विय निपन्नेसु इमं भत्तं वड्ढापेसी”ति वत्वा अत्तनो मुखेहि गहितभत्तं भूमियं पातेत्वा दस्सेसुं । महाजनो सेट्ठिं गरहि “अन्धबाल, अत्तनो कुलवंसं नासेसि, दानसालं झापेसि, याचके गीवायं गहेत्वा नीहरापेसि, इदानीं इमेसं सुखुमालब्राह्मणानं भत्तं देन्तो गोभत्तं दापेसि, परलोकं गच्छन्तो तव घरे विभवं गीवायं बन्धित्वा गमिस्ससि मज्जे”ति ।

तस्मिं खणे सक्को महाजनं पुच्छि “जानाथ, तुम्हे इमस्मिं गेहे धनं कस्स सन्तक”न्ति? “न जानामा”ति । “इमस्मिं नगरे असुककाले बाराणसियं महासेट्ठि नाम दानसालं कारेत्वा महादानं पवत्तयी”ति सुतपुब्बं तुम्हेहीति । “आम सुणामा”ति । “अहं सो सेट्ठि, दानं दत्वा सक्को देवराजा हुत्वा पुत्तोपि मे तं वंसं अविनासेत्वा दानं दत्वा चन्दो देवपुत्तो हुत्वा निब्बत्तो, तस्स पुत्तो सूरियो, तस्स पुत्तो मातलि, तस्स पुत्तो पञ्चसिखो गन्धब्बदेवपुत्तो हुत्वा निब्बत्तो । तेसु अयं चन्दो, अयं सूरियो, अयं मातलिसङ्गाहको, अयं इमस्स पापधम्मस्स पिता पञ्चसिखो गन्धब्बदेवपुत्तो, एवं बहुगुणं एतं दानं नाम, कत्तब्बमेव कुसलं पण्डितेही”ति कथेन्ता महाजनस्स कङ्कच्छेदनत्थं आकासे उष्पतित्वा महन्तेनानुभावेन महन्तेन परिवारेण जलमानसरीरा अट्ठुंसु, सकलनगरं पज्जलन्तं विय अहोसि । सक्को महाजनं आमन्तेत्वा “मयं अत्तनो दिब्बसम्पत्तिं पहाय आगच्छन्ता इमं कुलवंसनासकरं पापधम्मबिलारकोसियं निस्साय आगता, अयं पापधम्मो अत्तनो कुलवंसं नासेत्वा दानसालं झापेत्वा याचके गीवायं गहेत्वा नीहरापेत्वा अम्हाकं वंसं समुच्छिन्दि, ‘अयं अदानसीलो हुत्वा निरये निब्बत्तेय्या’ति इमस्स अनुकम्पाय आगताम्हा”ति वत्वा दानगुणं पकासेन्तो महाजनस्स धम्मं देसेसि । बिलारकोसियो सिरस्मिं अज्जलिं पतिट्ठपेत्वा “देव, अहं इतो पट्ठाय पोराणकुलवंसं अनासापेत्वा दानं पवत्तेस्सामि, अज्ज आदिं कत्वा अन्तमसो उदकदन्तपोनं उपादाय अत्तनो लङ्काहारं परस्स अदत्वा न खादिस्सामी”ति सक्कस्स पटिज्जं अदासि । सक्को तं दमेत्वा निब्बिसेवनं कत्वा पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठपेत्वा चत्तारो देवपुत्ते आदाय सकट्टानमेव गतो । सोपि सेट्ठि यावजीवं दानं दत्वा तावतिसंभवने निब्बत्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, अयं भिक्खु पुब्बे अस्सद्धो अहोसि कस्सचि किञ्चि अदाता, अहं पन नं दमेत्वा दानफलं जानापेसि, तमेव चित्तं भवन्तरगतम्पि न जहाती”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सेट्ठि अयं दानपतिको भिक्खु अहोसि, चन्दो सारिपुत्तो, सूरियो मोग्गल्लानो, मातलि कस्सपो, पञ्चसिखो आनन्दो, सक्को पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

बिलारकोसियजातकवण्णना द्वादसमा ।

[४५१] १३. चक्कवाकजातकवण्णना

वण्णवा अभिरूपोसीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं लोलभिक्खुं आरब्ध कथेसि । सो किर चीवरादीहि अतित्तो “कहं सङ्गभत्तं, कहं निमन्तन”न्ति परियेसन्तो विचरति, आमिसकथायमेव अभिरमति । अथज्जे पेसला भिक्खू तस्सानुगगहेन सत्थु आरोचेसुं । सत्था तं पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर त्वं भिक्खु लोलो”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “भिक्खु कस्मा एवरूपे निय्यानिकसासने पब्बजित्वा लोलो अहोसि, लोलभावो च नाम पापको, पुब्बेपि त्वं लोलभावं

निस्साय बाराणसियं हत्थिकुणपादीहि अतित्तो महाअरञ्जं पविट्ठो'ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते एको लोलकाको बाराणसियं हत्थिकुणपादीहि अतित्तो “अरञ्जं नु खो कीदिस”न्ति अरञ्जं गन्त्वा तत्थपि फलाफलेहि असन्तुट्ठो गङ्गाय तीरं गन्त्वा विचरन्तो जयम्पतिके चक्कवाके दिस्वा “इमे सकुणा अतिविय सोभन्ति, इमे इमस्मिं गङ्गातीरे बहुं मच्छमंसं खादन्ति मज्जे, इमे पटिपुच्छित्वा मयापि इमेसं भोजनं गोचरं खादित्वा वण्णवन्तेन भवितुं वट्ठती”ति तेसं अविदूरे निसीदित्वा चक्कवाकं पुच्छन्तो द्वे गाथा अभसि —

१३५. “वण्णवा अभिरूपोसि, घनो सज्जातरोहितो ।

चक्कवाक सुरूपोसि, विप्पसन्नमुखिन्द्रियो ॥

१३६. “पाठीनं पावुसं मच्छं, बलजं मुज्जरोहितं ।

गङ्गाय तीरे निसिन्नो, एवं भुज्जसि भोजन”न्ति ॥

तत्थ घनोति घनसरीरो । सज्जातरोहितोति उत्तत्तसुवण्णं विय सुट्ठुजातरोहितवण्णो । पाठीनन्ति पाठीननामकं पासाणमच्छं । पावुसन्ति महामुखमच्छं, “पाहुस”न्तिपि पाठो । बलजन्ति बलजमच्छं । मुज्जरोहितन्ति मुज्जमच्छञ्च रोहितमच्छञ्च । एवं भुज्जसीति एवरूपं भोजनं मज्जे भुज्जसीति पुच्छति ।

चक्कवाको तस्स वचनं पटिक्खपन्तो ततियं गाथमाह —

१३७. “न वाहमेतं भुज्जामि, जङ्गलानोदकानि वा ।

अज्जत्र सेवालपणका, एतं मे सम्म भोजन”न्ति ॥

तस्सत्थो — अहं सम्म, अज्जत्र सेवाला च पणका च सेसानि जङ्गलानि वा ओदकानि वा मंसानि आदाय एतं भोजनं न भुज्जामि, यं पनेतं सेवालपणकं, एतं मे सम्म, भोजनन्ति ।

ततो काको द्वे गाथा अभसि —

१३८. “न वाहमेतं सदहामि, चक्कवाकस्स भोजनं ।

अहम्पि सम्म भुज्जामि, गामे लोणियतेलियं ॥

१३९. “मनुस्सेसु कतं भत्तं, सुचिं मंसूपसेचनं ।

न च मे तादिसो वण्णो, चक्कवाक यथा तुव”न्ति ॥

तत्थ यथा तुवन्ति यथा तुवं सोभगप्पत्तो सरीरवण्णो, तादिसो मय्हं वण्णो नत्थि, एतेन कारणेन अहं तव “सेवालपणकं मम भोजन”न्ति वदन्तस्स वचनं न सदहामीति ।

अथस्स चक्कवाको दुब्बण्णकारणं कथेत्वा धम्मं देसेन्तो सेसगाथा अभसि —

१४०:“सम्पस्सं अत्तनि वेरं, हिंसयं मानुसिं पजं ।
उत्तस्तो घससी भीतो, तेन वण्णो तवेदिसो ॥

१४१:“सब्बलोकविरुद्धोसि, धङ्क पापेन कम्मुना ।
लद्धो पिण्डो न पीणेति, तेन वण्णो तवेदिसो ॥

१४२:“अहम्पि सम्म भुज्जामि, अहिंसं सब्बपाणिनं ।
अप्पोस्सुक्को निरासङ्की, असोको अकुतोभयो ॥

१४३:“सो करस्सु आनुभावं, वीतिवत्तस्सु सीलियं ।
अहिंसाय चर लोके, पियो होहिसि मंमिव ॥

१४४:“यो न हन्ति न घातेति, न जिनाति न जापये ।
मेत्तंसो सब्बभूतेसु, वेरं तस्स न केनची’ति ॥

तत्थ सम्पस्सन्ति सम्म काक त्वं परेसु उप्पन्नं अत्तनि वेरचित्तं सम्पस्समानो मानुसिं पजं हिंसन्तो विहेठेन्तो ।
उत्तस्तोति भीतो । घससीति भुज्जसि । तेन ते एदिसो बीभच्छवण्णो जातो । धङ्काति काकं आलपति । पिण्डोति भोजनं ।
अहिंसं सब्बपाणिनन्ति अहं पन सब्बसत्ते अहिंसन्तो भुज्जामीति वदति । सो करस्सु आनुभावन्ति सो त्वम्पि वीरियं
करोहि, अत्तनो सीलियसङ्घातं दुस्सीलभावं वीतिवत्तस्सु । अहिंसायाति अहिंसाय समन्नागतो हुत्वा लोके चर । पियो
होहिसि मंमिवाति एवं सन्ते मया सदिसोव लोकस्स पियो होहिसि । न जिनातीति धनजानिं न करोति । न जापयेति
अज्जेपि न कारेति । मेत्तंसोति मेत्तकोट्टासो मेत्तचित्तो । न केनचीति केनचि एकसत्तेनपि सद्धिं तस्स वेरं नाम नत्थीति ।

तस्मा सचे लोकस्स पियो भवितुं इच्छसि, सब्बवेरेहि विरमाहीति एवं चक्कवाको काकस्स धम्मं देसेसि । काको
“तुम्हे अत्तनो गोचरं म्हं न कथेथ, का का’ति वस्सन्तो उप्पतित्वा बाराणसियं उक्कारभूमियज्जेव ओतरि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने लोलभिक्षु
अनागामिफले पतिट्ठहि । तदा काको लोलभिक्षु अहोसि, चक्कवाकी राहुलमाता, चक्कवाको पन अहमेव अहोसिन्ति ।

चक्कवाकजातकवण्णना तेरसमा ।

[४५२] १४. भूरिपज्जजातकवण्णना

१४५-१५४. सच्चं किराति इदं भूरिपज्जजातकं महामङ्गलजातके (जा० २.२२.५९० आदयो) आवि भविस्सति ।

भूरिपज्जजातकवण्णना चुद्धसमा ।

[४५३] १५. महामङ्गलजातकवण्णना

किंसु नरोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो महामङ्गलसुत्तं (खु० पा० ५.१ आदयो) आरब्ध कथेसि ।

राजगहनगरस्मिहि केनचिदेव करणीयेन सन्थागारे सन्निपतितस्स महाजनस्स मज्झे एको पुरिसो “अज्ज मे मङ्गलकिरिया

अथी”ति उट्ठाय अगमासि । अपरो तस्स वचनं सुत्वा “अयं ‘मङ्गल’न्ति वत्ताव गतो, किं एतं मङ्गलं नामा”ति आह । तमज्जो “अभिमङ्गलरूपदस्सनं मङ्गलं नाम । एकच्चो हि कालस्सेव उट्ठाय सब्बसेतं उसभं वा पस्सति, गम्भिनित्थिं वा रोहितमच्छं वा पुण्णघटं वा नवनीतं वा गोसप्पिं वा अहतवत्थं वा पायासं वा पस्सति, इतो उत्तरि मङ्गलं नाम नत्थी”ति आह । तेन कथितं एकच्च “सुकथित”न्ति अभिनन्दिंसु । अपरो “नेतं मङ्गलं, सुतं नाम मङ्गलं । एकच्चो हि ‘पुण्णा’ति वदन्तानं सुणाति, तथा ‘वट्ठा’ति ‘वट्ठमाना’ति सुणाति, ‘भुज्जा’ति ‘खादा’ति वदन्तानं सुणाति, इतो उत्तरि मङ्गलं नाम नत्थी”ति आह । तेन कथितम्पि एकच्च “सुकथित”न्ति अभिनन्दिंसु । अपरो “न एतं मङ्गलं, मुतं नाम मङ्गलं । एकच्चो हि कालस्सेव उट्ठाय पथविं आमसति, हरिततिणं अल्लगोमयं परिसुद्धसाटकं रोहितमच्छं सुवण्णरजतभाजनं आमसति, इतो उत्तरि मङ्गलं नाम नत्थी”ति आह । तेन कथितम्पि एकच्च “सुकथित”न्ति अभिनन्दिंसु । एवं दिट्ठमङ्गलिका सुतमङ्गलिका मुतमङ्गलिकाति तिस्सोपि परिसा हुत्वा अज्जमज्जं सज्जापेतुं नासक्खिंसु, भुम्मदेवता आदिं कत्वा याव ब्रह्मलोका “इदं मङ्गल”न्ति तथतो न जानिंसु ।

सक्को चिन्तेसि “इमं मङ्गलपज्जं सदेवके लोके अज्जत्र भगवता अज्जो कथेतुं समत्थो नाम नत्थि, भगवन्तं उपसङ्कमित्वा इमं पज्जं पुच्छिस्सामी”ति । सो रत्तिभागे सत्थारं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा अज्जलिं पगग्ह “बहू देवा मनुस्सा चा”ति पज्जं पुच्छि । अथस्स सत्था द्वादसहि गाथाहि अट्ठतिंस महामङ्गलानि कथेसि । मङ्गलसुत्ते विनिवट्ठन्तेयेव कोटिसतसहस्समत्ता देवता अरहत्तं पापुणिंसु, सोतापन्नादीनं गणनपथो नत्थि । सक्को मङ्गलं सुत्वा सकट्टानमेव गतो । सत्थारा मङ्गले कथिते सदेवको लोको “सुकथित”न्ति अभिनन्दि । तदा धम्मसभायं तथागतस्स गुणकथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, सत्था अज्जेसं अविसयं मङ्गलपज्जं सदेवकस्स लोकस्स चित्तं गहेत्वा कुक्कुच्चं छिन्दित्वा गगनतले चन्दं उट्ठापेन्तो विय कथेसि, एवं महापज्जो, आवुसो, तथागतो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “अनच्छरियं, भिक्खवे, इदानेव सम्बोधिप्पत्तस्स मम मङ्गलपज्जकथनं, स्वाहं बोधिसत्तचरियं चरन्तोपि देवमनुस्सानं कङ्खं छिन्दित्वा मङ्गलपज्जं कथेसि”न्ति वत्ता अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं गामे विभवसम्पन्नस्स ब्राह्मणस्स कुले निब्बत्ति, “रक्खितकुमारो”तिस्स नाम अकंसु । सो वयप्पत्तो तक्कसिलायं उग्गहितसिप्पो कतदारपरिग्गहो मातापितूनं अच्चयेन रतनविलोकनं कत्वा संविग्गमानसो महादानं पवत्तेत्वा कामे पहाय हिमवन्तपदेसे पब्बजित्वा झानाभिज्जं निब्बत्तेत्वा वनमूलफलाहारो एकस्मिं पदेसे वासं कप्पेसि । अनुपुब्बेनस्स परिवारो महा अहोसि, पज्ज अन्तेवासिकसतानि अहेसुं । अथेकदिवसं ते तापसा बोधिसत्तं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा “आचरिय, वस्सारत्तसमये हिमवन्ततो ओतरित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय जनपदचारिकं गच्छाम, एवं नो सरीरज्ज थिरं भविस्सति, जङ्घविहारो च कतो भविस्सती”ति आहंसु । ते “तेन हि तुम्हे गच्छथ, अहं इधेव वसिस्सामी”ति वुत्ते तं वन्दित्वा हिमवन्ता ओतरित्वा चारिकं चरमाना बाराणसिं पत्वा राजुय्याने वसिंसु । तेसं महासक्कारसम्मानो अहोसि । अथेकदिवसं बाराणसियं सन्थागारे सन्निपतिते महाजनकाये मङ्गलपज्जो समुट्ठाति । सब्बं पच्चुप्पन्नवत्थुनयेनेव वेदितब्बं ।

तदा पन मनुस्सानं कङ्खं छिन्दित्वा मङ्गलपज्जं कथेतुं समत्थं अपस्सन्तो महाजनो उय्यानं गन्त्वा इसिगणं मङ्गलपज्जं पुच्छि । इसयो राजानं आमन्तेत्वा “महाराज, मयं एतं कथेतुं न सक्खिस्साम, अपिच खो अम्हाकं आचरियो रक्खिततापसो नाम महापज्जो हिमवन्ते वसति, सो सदेवकस्स लोकस्स चित्तं गहेत्वा एतं मङ्गलपज्जं कथेस्सती”ति वदिंसु । राजा “भन्ते, हिमवन्तो नाम दूरे दुग्गमोव, न सक्खिस्साम मयं तत्थ गन्तुं, साधु वत तुम्हेयेव आचरियस्स सन्तिकं गन्त्वा पुच्छित्वा उग्गण्हित्वा पुनागन्त्वा अम्हाकं कथेथा”ति आह । ते “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा आचरियस्स सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा

कतपटिसन्धारा आचरियेन रज्जो धम्मिकभावे जनपदचारित्ते च पुच्छिते तं दिट्ठमङ्गलादीनं उप्पत्तिं आदितो पट्टाय कथेत्वा रज्जो याचनाय च अत्तनो पज्जसवनत्थं आगतभावं पकासेत्वा “साधु नो भन्ते, मङ्गलपज्जं पाकटं कत्वा कथेथा”ति याचिसु । ततो जेड्ढन्तेवासिको आचरियं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१५५: “किंसु नरो जप्पमधिच्च काले, कं वा विज्जं कतमं वा सुतानं ।
सो मच्चो अस्मिञ्च परमिह लोके, कथं करो सोत्थानेन गुत्तो”ति ॥

तत्थ कालेति मङ्गलपत्थनकाले । विज्जन्ति वेदं । सुतानन्ति सिक्खितब्बयुत्तकपरियत्तीनं । अस्मिञ्चाति एत्थ चाति निपातमत्तं । सोत्थानेनाति सोत्थिभावावहेन मङ्गलेन । इदं वुत्तं होति — “आचरिय, पुरिसो मङ्गलं इच्छन्तो मङ्गलकाले किंसु नाम जप्पन्तो तीसु वेदेषु कतरं वा वेदं कतरं वा सुतानं अन्तरे सुतपरियत्तिं अधीयित्वा सो मच्चो इमस्मिञ्च लोके परमिह च कथं करो एतेसु जप्पादीसु किं केन नियामेन करोन्तो सोत्थानेन निरपराधमङ्गलेन गुत्तो रक्खितो होति, तं उभयलोकहितं गहेत्वा ठितमङ्गलं अम्हाकं कथेही”ति ।

एवं जेड्ढन्तेवासिकेन मङ्गलपज्जं पुट्ठो महासत्तो देवमनुस्सानं कङ्खं छिन्दन्तो “इदञ्चिदञ्च मङ्गल”न्ति बुद्धलीलाय मङ्गलं कथेन्तो आह —

१५६: “यस्स देवा पितरो च सब्बे, सरीसपा सब्बभूतानि चापि ।
मेत्ताय निच्चं अपचितानि होन्ति, भूतेसु वे सोत्थानं तदाहु”ति ॥

तत्थ यस्साति यस्स पुग्गलस्स । देवाति भुम्मदेवे आदिं कत्वा सब्बेपि कामावचरदेवा । पितरो चाति ततुत्तरि रूपावचरब्रह्मानो । सरीसपाति दीघजातिका । सब्बभूतानि चापीति वुत्तावसेसानि च सब्बानिपि भूतानि । मेत्ताय निच्चं अपचितानि होन्तीति एते सब्बे सत्ता दसदिसाफरणवसेन पवत्ताय अप्पनाप्पत्ताय मेत्ताभावनाय अपचिता होन्ति । भूतेसु वेति तं तस्स पुग्गलस्स सब्बसत्तेसु सोत्थानं निरन्तरं पवत्तं निरपराधमङ्गलं आहु । मेत्ताविहारी हि पुग्गलो सब्बेसं पियो होति परूपक्कमेन अविकोपियो । इति सो इमिना मङ्गलेन रक्खितो गोपितो होतीति ।

इति महासत्तो पठमं मङ्गलं कथेत्वा दुतियादीनि कथेन्तो —

१५७: “यो सब्बलोकस्स निवातवुत्ति, इत्थीपुमानं सहदारकानं ।
खन्ता दुरुत्तानमप्पटिकूलवादी, अधिवासनं सोत्थानं तदाहु ॥

१५८: “यो नावजानाति सहायमत्ते, सिप्पेन कुल्याहि धनेन जच्चा ।
रुचिपज्जो अत्थकाले मतीमा, सहायेसु वे सोत्थानं तदाहु ॥

१५९: “मित्तानि वे यस्स भवन्ति सन्तो, संविस्सत्था अविसंवादकस्स ।
न मित्तदुब्धी संविभागी धनेन, मित्तेसु वे सोत्थानं तदाहु ॥

१६०: “यस्स भरिया तुल्यवया समग्गा, अनुब्बता धम्मकामा पजाता ।
कोलिनिया सीलवती पतिब्बता, दारेसु वे सोत्थानं तदाहु ॥

१६१. “यस्स राजा भूतपति यसस्सी, जानाति सोचेय्यं परक्कमञ्च ।
अद्वेज्जता सुहदयं ममन्ति, राजूसु वे सोत्थानं तदाहु ॥

१६२. “अन्नञ्च पानञ्च ददाति सद्धो, मालञ्च गन्धञ्च विलेपनञ्च ।
पसन्नचित्तो अनुमोदमानो, सग्गेसु वे सोत्थानं तदाहु ॥

१६३. “यमरियधम्मेन पुनन्ति वुद्धा, आराधिता समचरियाय सन्तो ।
बहुस्सुता इसयो सीलवन्तो, अरहन्तमज्झे सोत्थानं तदाहू”ति ॥ —

इमा गाथा अभसि ।

तत्थ निवातवुत्तीति मुदुचित्ताय सब्बलोकस्स नीचवुत्ति होति । **खन्ता दुरुत्तानन्ति** परेहि वुत्तानं दुडुवचनानं अधिवासको होति । **अप्पटिकूलवादीति** “अक्कोच्छि मं, अवधि म”न्ति युगगाहं अकरोन्तो अनुकूलमेव वदति । **अधिवासनन्ति** इदं अधिवासनं तस्स सोत्थानं निरपराधमङ्गलं पण्डिता वदन्ति ।

सहायमत्तेति सहाये च सहायमत्ते च । तत्थ सहपंसुकीळिता सहाया नाम, दस द्वादस वस्सानि एकतो वुत्था सहायमत्ता नाम, ते सब्बेपि “अहं सिप्पवा, इमे निसिप्पा”ति एवं सिप्पेन वा “अहं कुलीनो, इमे न कुलीना”ति एवं कुलसम्पत्तिसङ्घाताहि कुल्याहि वा, “अहं अट्ठो, इमे दुग्गता”ति एवं धनेन वा, “अहं जातिसम्पन्नो, इमे दुज्जाता”ति एवं जच्चा वा नावजानाति । **रुचिपज्जोति** साधुपज्जो सुन्दरपज्जो । **अत्थकालेति** कस्सचिदेव अत्थस्स कारणस्स उप्पन्नकाले । **मतीमाति** तं तं अत्थं परिच्छिन्दित्वा विचारणसमत्थताय मतिमा हुत्वा ते सहाये नावजानाति । **सहायेसूति** तं तस्स अनवजाननं सहायेसु सोत्थानं नामाति पोराणकपण्डिता आहु । तेन हि सो निरपराधमङ्गलेन इधलोके च परलोके च गुत्तो होति । तत्थ पण्डिते सहाये निस्साय सोत्थिभावो **कुसनाळिजातकेन** (जा० १.१.१२१ आदयो) कथेतब्बो ।

सन्तोति पण्डिता सप्पुरिसा यस्स मित्तानि भवन्ति । **संविस्सत्थाति** घरं पविसित्वा इच्छितिच्छितस्सेव गहणवसेन विस्सासमापन्ना । **अविसंवादकस्साति** अविसंवादनसीलस्स । **न मित्तदुब्भीति** यो च मित्तदुब्भी न होति । **संविभागी धनेनाति** अत्तनो धनेन मित्तानं संविभागं करोति । **मित्तेसूति** मित्ते निस्साय लद्धब्बं तस्स तं मित्तेसु सोत्थानं नाम होति । सो हि एवरूपेहि मित्तेहि रक्खितो सोत्थिं पापुणाति । तत्थ मित्ते निस्साय सोत्थिभावो **महाउक्कुसजातकादीहि** (जा० १.१४.४४ आदयो) कथेतब्बो ।

तुल्यवयाति समानवया । **समग्गाति** समग्गवासा । **अनुब्बताति** अनुवत्तिता । **धम्मकामाति** तिविधसुचरितधम्मं रोचेति । **पजाताति** विजायिनी, न वज्झा । **दारेसूति** एतेहि सीलगुणेहि समन्नागते मातुगामे गेहे वसन्ते सामिकस्स सोत्थि होतीति पण्डिता कथेन्ति । तत्थ सीलवन्तं मातुगामं निस्साय सोत्थिभावो **मणिचोरजातक-** (जा० १.२.८७ आदयो) **सम्बूलजातक-** (जा० १.१६.२९७ आदयो) **खण्डहालजातकेहि** (जा० २.२२.९८२ आदयो) कथेतब्बो ।

सोचेय्यन्ति सुचिभावं । **अद्वेज्जताति** अद्वेज्जताय न एस मया सद्धिं भिज्जित्वा द्विधा भविस्सतीति एवं अद्वेज्जभावेन यं जानाति । **सुहदयं ममन्ति** सुहदो अयं ममन्ति च यं जानाति । **राजूसु वेति** एवं राजूसु सेवकानं सोत्थानं नामाति पण्डिता कथेन्ति । **ददाति सद्धोति** कम्मञ्च फलञ्च सद्धित्वा ददाति । **सग्गेसु वेति** एवं सग्गे देवलोके सोत्थानं निरपराधमङ्गलन्ति

पण्डिता कथेन्ति, तं पेतवत्थुविमानवत्थूहि वित्थारेत्वा कथेतब्बं ।

पुनन्ति वुद्धाति यं पुग्गलं जाणवुद्धा अरियधम्मणे पुनन्ति परिसोधेन्ति । समचरियायाति सम्मापटिपत्तिया । बहुस्सुताति पटिवेधबहुस्सुता । इसयोति एसितगुणा । सीलवन्तोति अरियसीलेन समन्नागता । अरहन्तमज्झेति अरहन्तानं मज्जे पटिलभितब्बं तं सोत्थानन्ति पण्डिता कथेन्ति । अरहन्तो हि अत्तना पटिविद्धमग्गं आचिक्खित्वा पटिपादेन्ता आराधकं पुग्गलं अरियमग्गेन पुनन्ति, सोपि अरहाव होति ।

एवं महासत्तो अरहत्तेन देसनाय कूटं गणहन्तो अट्ठहि गाथाहि अट्ठ महामङ्गलानि कथेत्वा तेसज्जेव मङ्गलानं थुतिं करोन्तो ओसानगाथमाह —

१६४: “एतानि खो सोत्थानानि लोके, विज्जुप्पसत्थानि सुखुद्रयानि ।
तानीध सेवेथ नरो सपज्जो, न हि मङ्गले किञ्चनमत्थि सच्च”न्ति ॥

तत्थ न हि मङ्गलेति तस्मिं पन दिट्ठसुतमुतप्पभेदे मङ्गले किञ्चनं एकमङ्गलम्पि सच्चं नाम नत्थि, निब्बानमेव पनेकं परमत्थसच्चन्ति ।

इसयो तानि मङ्गलानि सुत्वा सत्तट्ठदिवसच्चयेन आचरियं आपुच्छित्वा तत्थेव अगमंसु । राजा तेसं सन्तिकं गन्त्वा पुच्छि । ते तस्स आचरियेन कथितनियामेन मङ्गलपज्जं कथेत्वा हिमवन्तमेव आगमंसु । ततो पट्ठाय लोके मङ्गलं पाकटं अहोसि । मङ्गलेसु वत्तित्वा मतमता सग्गपथं पूरेसु । बोधिसत्तो चत्तारो ब्रह्मविहारे भावेत्वा इसिगणं आदाय ब्रह्मलोके निब्बत्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपाहं मङ्गलपज्जं कथेसि”न्ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा इसिगणो बुद्धपरिसा अहोसि, मङ्गलपज्जपुच्छको जेड्ढन्तेवासिको सारिपुत्तो, आचरियो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

महामङ्गलजातकवण्णना पन्नरसमा ।

[४५४] १६. घटपण्डितजातकवण्णना

उट्ठेहि कण्हाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो मतपुत्तं कुटुम्बिकं आरब्ध कथेसि । वत्थु मट्ठकुण्डलिसदिसमेव । इध पन सत्था तं उपासकं “किं, उपासक, सोचसी”ति वत्वा “आम, भन्ते”न्ति वुत्ते “उपासक, पोराणकपण्डिता पण्डितानं कथं सुत्वा मतपुत्तं नानुसोचिसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते उत्तरपथे कंसभोगे असितज्जननगरे महाकंसो नाम राजा रज्जं कारेसि । तस्स कंसो च, उपकंसो चाति द्वे पुत्ता अहेसुं, देवगब्भा नाम एका धीता । तस्सा जातदिवसे नेमित्तका ब्राह्मणा “एतिस्सा कुच्छियं निब्बत्तपुत्ता कंसगोत्तं कंसवंसं नासेस्सन्ती”ति ब्याकरिंसु । राजा बलवसिनेहेन धीतरं विनासेतुं नासक्खि, “भातरो जानिस्सन्ती”ति यावतायुकं ठत्वा कालमकासि । तस्मिं कालकते कंसो राजा अहोसि, उपकंसो उपराजा । ते चिन्तयिंसु “सचे मयं भगिनिं नासेस्साम, गारय्हा भविस्साम, एतं कस्सचि अदत्वा निस्सामिकं कत्वा पटिजग्गिस्सामा”ति । ते एकथूणकं पासादं कारेत्वा तं तत्थ वसापेसुं । नन्दिगोपा नाम तस्सा परिचारिका अहोसि । अन्धकवेण्डो नाम दासो तस्सा सामिको आरक्खमकासि ।

तदा उत्तरमधुराय महासागरो नाम राजा रज्जं कारेसि । तस्स सागरो, उपसागरो चाति द्वे पुत्ता अहेसुं । तेसु पितु अच्चयेन सागरो राजा अहोसि, उपसागरो उपराजा । सो उपकंसस्स सहायको एकाचरियकुले एकतो उग्गहितसिप्पो । सो सागरस्स भातु अन्तेपुरे दुब्भित्वा भायमानो पलायित्वा कंसभोगे उपकंसस्स सन्निकं अगमासि । उपकंसो तं रज्जो दस्सेसि, राजा तस्स महन्तं यसं अदासि । सो राजुपट्टानं गच्छन्तो देवगब्भाय निवासं एकथम्भं पासादं दिस्वा “कस्सेसो निवासो”ति पुच्छित्वा तं कारणं सुत्वा देवगब्भाय पटिबद्धचित्तो अहोसि । देवगब्भापि एकदिवसं तं उपकंसेन सद्धिं राजुपट्टानं आगच्छन्तं दिस्वा “को एसो”ति पुच्छित्वा “महासागरस्स पुत्तो उपसागरो नामा”ति नन्दिगोपाय सन्निका सुत्वा तस्मिं पटिबद्धचित्ता अहोसि । उपसागरो नन्दिगोपाय लज्जं दत्त्वा “भगिनि, सक्खिस्ससि मे देवगब्भं दस्सेतु”न्ति आह । सा “न एतं सामि, गरुक”न्ति वत्त्वा तं कारणं देवगब्भाय आरोचेसि । सा पकतियाव तस्मिं पटिबद्धचित्ता तं वचनं सुत्वा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा नन्दिगोपा उपसागरस्स सज्जं दत्त्वा रत्तिभागे तं पासादं आरोपेसि । सो देवगब्भाय सद्धिं संवासं कप्पेसि । अथ नेसं पुनप्पुनं संवासेन देवगब्भा गब्भं पटिलभि ।

अपरभागे तस्सा गब्भपतिट्टानं पाकटं अहोसि । भातरो नन्दिगोपं पुच्छिंसु, सा अभयं याचित्वा तं अन्तरं कथेसि । ते सुत्वा “भगिनिं नासेतुं न सक्का, सचे धीतरं विजायिस्सति, तम्पि न नासेस्साम, सचे पन पुत्तो भविस्सति, नासेस्सामा”ति चिन्तेत्वा देवगब्भं उपसागरस्सेव अदंसु । सा परिपुण्णगब्भा धीतरं विजायि । भातरो सुत्वा हट्टतुट्ठा तस्सा “अज्जनदेवी”ति नामं करिंसु । तेसं भोगवट्टमानं नाम भोगगामं अदंसु । उपसागरो देवगब्भं गहेत्वा भोगवट्टमानगामे वसि । देवगब्भाय पुनपि गब्भो पतिट्टासि, नन्दिगोपापि तं दिवसमेव गब्भं पटिलभि । तासु परिपुण्णगब्भासु एकदिवसमेव देवगब्भा पुत्तं विजायि, नन्दिगोपा धीतरं विजायि । देवगब्भा पुत्तस्स विनासनभयेन पुत्तं नन्दिगोपाय रहस्सेन पेसेत्वा तस्सा धीतरं आहरापेसि । तस्सा विजातभावं भातिकानं आरोचेसुं । ते “पुत्तं विजाता, धीतर”न्ति पुच्छित्वा “धीतर”न्ति वुत्ते “तेन हि पोसेथा”ति आहंसु । एतेनुपायेन देवगब्भा दस पुत्ते विजायि, दस धीतरो नन्दिगोपा विजायि । दस पुत्ता नन्दिगोपाय सन्निके वट्टन्ति, धीतरो देवगब्भाय । तं अन्तरं कोचि न जानाति । देवगब्भाय जेट्टपुत्तो वासुदेवो नाम अहोसि, दुतियो बलदेवो, ततियो चन्ददेवो, चतुत्थो सूरियदेवो, पञ्चमो अग्गिदेवो, छट्ठो वरुणदेवो, सत्तमो अज्जुनो, अट्ठमो पज्जुनो, नवमो घटपण्डितो, दसमो अङ्कुरो नाम अहोसि । ते अन्धकवेण्डदासपुत्ता दस भातिका चेटकाति पाकटा अहेसुं ।

ते अपरभागे वुद्धिमन्वाय थामबलसम्पन्ना कक्खळा फरुसा हुत्वा विलोपं करोन्ता विचरन्ति, रज्जो गच्छन्ते पण्णाकारेपि विलुम्पन्तेव । मनुस्सा सन्निपतित्वा “अन्धकवेण्डदासपुत्ता दस भातिका रट्ठं विलुम्पन्ती”ति राजङ्गणे उपक्कोसिंसु । राजा अन्धकवेण्डं पक्कोसापेत्वा “कस्मा पुत्तेहि विलोपं कारापेसी”ति तज्जेसि । एवं दुतियम्पि ततियम्पि मनुस्सेहि उपक्कोसे कते राजा तं सन्तज्जेसि । सो मरणभयभीतो राजानं अभयं याचित्वा “देव, एते न मय्हं पुत्ता, उपसागरस्स पुत्ता”ति तं अन्तरं आरोचेसि । राजा भीतो “केन ते उपायेन गण्हामा”ति अमच्चे पुच्छित्वा “एते, देव, मल्लयुद्धवित्तका, नगरे युद्धं कारेत्वा तत्थ ने युद्धमण्डलं आगते गाहापेत्वा मारेस्सामा”ति वुत्ते चारुरज्ज, मुट्टिकज्जाति द्वे मल्ले पोसेत्वा “इतो सत्तमे दिवसे युद्धं भविस्सती”ति नगरे भेरिं चरापेत्वा राजङ्गणे युद्धमण्डलं सज्जापेत्वा अक्खवाटं कारेत्वा युद्धमण्डलं अलङ्कारापेत्वा धजपटाकं बन्धापेसि । सकलनगरं सङ्गुभि । चक्कातिचक्कं मज्जातिमज्जं बन्धित्वा चारुरमुट्टिका युद्धमण्डलं आगन्त्वा वग्गन्ता गज्जन्ता अप्फोटेन्ता विचरिंसु । दस भातिकापि आगन्त्वा रजकवीथिं विलुम्पित्वा वण्णसाटके निवासेत्वा गन्धापणोसु गन्धं, मालाकारापणोसु मालं विलुम्पित्वा विलित्तगता मालधारिनो कतकण्णपूरा वग्गन्ता गज्जन्ता अप्फोटेन्ता युद्धमण्डलं पविसिंसु ।

तस्मिं खणे चारुरो अप्फोटेन्तो विचरति । बलदेवो तं दिस्वा “न नं हत्थेन छुपिस्सामी”ति हत्थिसालतो महन्तं

हत्थियोत्तं आहरित्वा वगित्वा गज्जित्वा योत्तं खिपित्वा चारुरं उदरे वेठेत्वा द्वे योत्तकोटियो एकतो कत्वा वत्तेत्वा उक्खिपित्वा सीसमत्थके भमेत्वा भूमियं पोथेत्वा बहि अक्खवाटे खिपि । चारुरे मते राजा मुट्टिकमल्लं आणापेसि । सो उट्ठाय वगित्वा गज्जित्वा अप्फोटेसि । बलदेवो तं पोथेत्वा अट्ठीनि सञ्चुण्णेत्वा “अमल्लोम्हि, अमल्लोम्ही”ति वदन्तमेव “नाहं तव मल्लभावं वा अमल्लभावं वा जानामी”ति हत्थे गहेत्वा भूमियं पोथेत्वा जीवितक्खयं पापेत्वा बहि अक्खवाटे खिपि । मुट्टिको मरन्तो “यक्खो हुत्वा तं खादितुं लभिस्सामी”ति पत्थनं पट्टपेसि । सो कालमत्तिकअटवियं नाम यक्खो हुत्वा निब्बत्ति । राजा “गण्हथ दस भातिके चेटके”ति उट्ठहि । तस्मिं खणे वासुदेवो चक्कं खिपि । तं द्विन्नम्पि भातिकानं सीसानि पातेसि । महाजनो भीततसितो “अवस्सया नो होथा”ति तेसं पादेसु पतित्वा निपज्जि । ते द्वेपि मातुले मारेत्वा असितञ्जननगरे रज्जं गहेत्वा मातापितरो तत्थ कत्वा “सकलजम्बुदीपे रज्जं गण्हिस्सामा”ति निक्खमित्वा अनुपुब्बेन कालयोनकरज्जो निवासं अयुज्जनगरं गन्त्वा तं परिक्खिपित्वा ठितं परिखारुक्खगहनं विद्धंसेत्वा पाकारं भिन्दित्वा राजानं गहेत्वा तं रज्जं अत्तनो हत्थगतं कत्वा द्वारवतिं पापुणिसु । तस्स पन नगरस्स एकतो समुद्धो एकतो पब्बतो, अमनुस्सपरिग्गहितं किर तं अहोसि ।

तस्स आरक्खं गहेत्वा ठितयक्खो पच्चामित्ते दिस्वा गद्रभवेसेन गद्रभरवं रवति । तस्मिं खणे यक्खानुभावेन सकलनगरं उप्पतित्वा महासमुद्धे एकस्मिं दीपके तिट्ठति । पच्चामित्तेसु गतेसु पुनागन्त्वा सकट्टानेयेव पतिट्ठाति । तदापि सो गद्रभो तेसं दसन्नं भातिकानं आगमनं जत्वा गद्रभरवं रवि । नगरं उप्पतित्वा दीपके पतिट्ठाय तेसु नगरं अदिस्वा निवत्तन्तेसु पुनागन्त्वा सकट्टाने पतिट्ठासि । ते पुन निवत्तिसु, पुनपि गद्रभो तथेव अकासि । ते द्वारवतिनगरे रज्जं गण्हितुं असक्कोन्ता कण्हदीपायनस्स इसिनो सन्निकं गन्त्वा वन्दित्वा “भन्ते, मयं द्वारवतियं रज्जं गहेतुं न सक्कोम, एकं नो उपायं करोथा”ति पुच्छित्वा “परिखापिट्ठे असुकस्मिं नाम ठाने एको गद्रभो चरति । सो हि अमित्ते दिस्वा विरवति, तस्मिं खणे नगरं उप्पतित्वा गच्छति, तुम्हे तस्स पादे गण्हथ, अयं वो निप्फज्जनूपायो”ति वुत्ते तापसं वन्दित्वा गन्त्वा गद्रभस्स पादेसु गहेत्वा निपतित्वा “सामि, ठपेत्वा तुम्हे अज्जो अम्हाकं अवस्सयो नत्थि, अम्हाकं नगरं गण्हनकाले मा रवित्था”ति याचिसु । गद्रभो “न सक्का न विरवितुं, तुम्हे पन पठमतरं आगन्त्वा चत्तारो जना महन्तानि अयनङ्गलानि गहेत्वा चतूसु नगरद्वारेसु महन्ते अयखाणुके भूमियं आकोटेत्वा नगरस्स उप्पतनकाले नङ्गलानि गहेत्वा नङ्गलबद्धं अयसङ्गलिकं अयखाणुके बन्धेय्याथ, नगरं उप्पतितुं न सक्खिस्सती”ति आह ।

ते “साधू”ति वत्वा तस्मिं अविरवन्तेयेव नङ्गलानि आदाय चतूसु नगरद्वारेसु खाणुके भूमियं आकोटेत्वा अट्ठसु । तस्मिं खणे गद्रभो विरवि, नगरं उप्पतितुमारभि । चतूसु द्वारेसु ठिता चतूहि अयनङ्गलेहि गहेत्वा नङ्गलबद्धा अयसङ्गलिका खाणुकेसु बन्धिसु, नगरं उप्पतितुं नासक्खि । दस भातिका ततो नगरं पविसित्वा राजानं मारेत्वा रज्जं गण्हिसु । एवं ते सकलजम्बुदीपे तेसट्ठिया नगरसहस्सेसु सब्बराजानो चक्केन जीवितक्खयं पापेत्वा द्वारवतियं वसमाना रज्जं दस कोट्टासे कत्वा विभजिसु, भगिनिं पन अज्जनदेविं न सरिसु । ततो पुन “एकादस कोट्टासे करोमा”ति वुत्ते अङ्कुरो “मम कोट्टासं तस्सा देथ, अहं वोहारं कत्वा जीविस्सामि, केवलं तुम्हे अत्तनो जनपदे मय्हं सुद्धं विस्सज्जेथा”ति आह । ते “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तस्स कोट्टासं भगिनिया दत्वा सद्धिं ताय नव राजानो द्वारवतियं वसिसु । अङ्कुरो पन वणिज्जमकासि । एवं तेसु अपरापरं पुत्तधीताहि वट्ठमानेसु अट्ठाने गते मातापितरो कालमकंसु ।

तदा किर मनुस्सानं वीसतिवस्ससहस्सायुककालो अहोसि । तदा वासुदेवमहाराजस्स एको पुत्तो कालमकासि । राजा सोकपरेतो सब्बकिच्चाणि पहाय मज्जस्स अट्ठनिं परिग्गहेत्वा विलपन्तो निपज्जि । तस्मिं काले घटपण्डितो चिन्तेसि “ठपेत्वा मं अज्जो कोचि मम भातु सोकं हरितुं समत्थो नाम नत्थि, उपायेनस्स सोकं हरिस्सामी”ति । सो उम्मत्तकवेसं

गहेत्वा “ससं मे देथ, ससं मे देथा”ति आकासं उल्लोकेन्तो सकलनगरं विचरि । “घटपण्डितो उम्मत्तको जातो”ति सकलनगरं सङ्खुभि । तस्मिं काले रोहिणेय्यो नाम अमच्चो वासुदेवरज्जो सन्तिकं गन्त्वा तेन सद्धिं कथं समुद्वापेन्तो पठमं गाथमाह —

१६५. “उट्ठेहि कण्ह किं सेसि, को अत्थो सुपनेन ते ।
योपि तुय्हं सको भाता, हदयं चक्खु च दक्खिणं ।
तस्स वाता बलीयन्ति, घटो जप्पति केसवा”ति ॥

तत्थ कण्हाति गोत्तेनालपति, कण्हायनगोत्तो किरिसे । को अत्थोति कतरा नाम वड्ढि । हदयं चक्खु च दक्खिणन्ति हदयेन चेव दक्खिणचक्खुना च समानोति अत्थो । तस्स वाता बलीयन्तीति तस्स हदयं अपस्मारवाता अवत्थरन्तीति अत्थो । जप्पतीति “ससं मे देथा”ति विप्पलपति । केसवाति सो किर केससोभनताय “केसवा”ति पज्जायित्थ, तेन तं नामेनालपति ।

एवं अमच्चेन वुत्ते तस्स उम्मत्तकभावं जत्वा सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा दुतियं गाथमाह —

१६६. “तस्स तं वचनं सुत्वा, रोहिणेय्यस्स केसवो ।
तरमानरूपो वुट्ठासि, भातुसोकेन अट्ठितो”ति ॥

राजा उट्ठाय सीधं पासादा ओतरित्वा घटपण्डितस्स सन्तिकं गन्त्वा उभोसु हत्थेसु दळ्हं गहेत्वा तेन सद्धिं सल्लपन्तो ततियं गाथमाह —

१६७. “किं नु उम्मत्तरूपोव, केवलं द्वारकं इमं ।
ससो ससोति लपसि, को नु ते ससमाहरी”ति ॥

तत्थ केवलं द्वारकं इमन्ति कस्मा उम्मत्तको विय हुत्वा सकलं इमं द्वारवतिनगरं विचरन्तो “ससो ससो”ति लपसि । को तव ससं हरि, केन ते ससो गहितोति पुच्छति ।

सो रज्जा एवं वुत्तेपि पुनप्पुनं तदेव वचनं वदति । राजा पुन द्वे गाथा अभसि —

१६८. “सोवण्णमयं मणीमयं, लोहमयं अथ रूपियामयं ।
सङ्खुसिलापवाळमयं, कारयिस्सामि ते ससं ॥

१६९. “सन्ति अज्जेपि ससका, अरज्जे वनगोचरा ।
तेपि ते आनयिस्सामि, कीदिसं ससमिच्छसी”ति ॥

तत्रायं सङ्खेपत्थो — तेसु सुवण्णमयादीसु यं इच्छसि, तं वद, अहं ते कारेत्वा दस्सामि, अथापि ते न रोचेसि, अज्जेपि अरज्जे वनगोचरा ससका अत्थि, तेपि ते आनयिस्सामि, वद भद्रमुख, कीदिसं ससमिच्छसीति ।

रज्जो कथं सुत्वा घटपण्डितो छट्ठं गाथमाह —

१७०: “न चाहमेते इच्छामि, ये ससा पथविस्सिता ।
चन्दतो ससमिच्छामि, तं मे ओहर केसवा”ति ॥

तत्थ ओहराति ओतारेहि ।

राजा तस्स कथं सुत्वा “निस्संसयं मे भाता उम्मत्तकोव जातो”ति दोमनस्सप्पत्तो सत्तमं गाथमाह —

१७१: “सो नून मधुरं जाति, जीवितं विजहिस्ससि ।
अपत्थियं यो पत्थयसि, चन्दतो ससमिच्छसी”ति ॥

तत्थ जातीति कनिट्ठं आलपन्तो आह । इदं वुत्तं होति — “तात, मय्हं पियजाति सो त्वं नून अतिमधुरं अत्तनो जीवितं विजहिस्ससि, यो अपत्थेतब्बं पत्थयसी”ति ।

घटपण्डितो रज्जो वचनं सुत्वा निच्चलो ठत्वा “भातिक, त्वं चन्दतो ससकं पत्थेन्तस्स तं अलभित्वा जीवितक्खयभावं जानन्तो किं कारणा मतपुत्तं अनुसोचसी”ति वत्वा अट्ठमं गाथमाह —

१७२: “एवं चे कण्ह जानासि, यदज्जमनुसाससि ।
कस्मा पुरे मतं पुत्तं, अज्जापि मनुसोचसी”ति ॥

तत्थ एवन्ति इदं अलब्भनेय्यट्ठानं नाम न पत्थेतब्बन्ति यदि एवं जानासि । यदज्जमनुसाससीति एवं जानन्तोव यदि अज्जं अनुसाससीति अत्थो । पुरेति अथ कस्मा इतो चतुमासमत्थके मतपुत्तं अज्जापि अनुसोचसीति वदति ।

एवं सो अन्तरवीथियं ठितकोव “भातिक, अहं ताव पज्जायमानं पत्थेमि, त्वं पन अपज्जायमानस्स सोचसी”ति वत्वा तस्स धम्मं देसेन्तो पुन द्वे गाथा अभसि —

१७३: “यं न लब्भा मनुस्सेन, अमनुस्सेन वा पुन ।
जातो मे मा मरी पुत्तो, कुतो लब्भा अलब्भियं ॥

१७४: “न मन्ता मूलभेसज्जा, ओसधेहि धनेन वा ।
सक्का आनयितुं कण्ह, यं पेतमनुसोचसी”ति ॥

तत्थ यन्ति भातिक यं एवं जातो मे पुत्तो मा मरीति मनुस्सेन वा देवेन वा पुन न लब्भा न सक्का लब्धुं, तं त्वं पत्थेसि, तदेतं कुतो लब्भा केन कारणेन सक्का लब्धुं, न सक्काति दीपेति । कस्मा? यस्मा अलब्भियं, अलब्भनेय्यट्ठानज्झि नामेतन्ति अत्थो । मन्ताति मन्तपयोगेन । मूलभेसज्जाति मूलभेसज्जेन । ओसधेहीति नानाविधोसधेहि । धनेन वाति कोटिसतसङ्ख्येनपि धनेन वा । इदं वुत्तं होति — “यं त्वं पेतमनुसोचसि, तं एतेहि मन्तपयोगादीहि आनेतुं न सक्का”ति ।

राजा तं सुत्वा “युत्तं, तात, सल्लक्खितं मे, मम सोकहरणत्थाय तया इदं कत”न्ति घटपण्डितं वण्णेन्तो चतस्सो गाथा अभसि —

१७५: “यस्स एतादिसा अस्सु, अमच्चा पुरिसपण्डिता ।
यथा निज्झापये अज्ज, घटो पुरिसपण्डितो ॥

१७६: “आदित्तं वत मं सन्तं, घतसित्तं पावकं ।
वारिना विय ओसिज्जं, सब्बं निब्बापये दरं ॥

१७७: “अब्बही वत मे सल्लं, यमासि हदयस्सितं ।
यो मे सोकपरेतस्स, पुत्तसोकं अपानुदि ॥

१७८: “सोहं अब्बूळहसल्लोस्मि, वीतसोको अनाविलो ।
न सोचामि न रोदामि, तव सुत्त्वान माणवा”ति ॥

तत्थ पठमगाथाय सङ्खेपत्थो — यथा येन कारणेन अज्ज मं पुत्तसोकपरेतं घटो पुरिसपण्डितो सोकहरणत्थाय निज्झापये निज्झापेसि बोधेसि । यस्स अज्जस्सपि एतादिसा पुरिसपण्डिता अमच्चा अस्सु, तस्स कुतो सोकोति । सेसगाथा वुत्तत्थायेव ।

अवसाने —

१७९: “एवं करोन्ति सप्पज्जा, ये होन्ति अनुकम्पका ।
निवत्तयन्ति सोकम्हा, घटो जेट्ठं भातर”न्ति ॥ —

अयं अभिसम्बुद्धगाथा उत्तानत्थायेव ।

एवं घटकुमारेन वीतसोके कते वासुदेवे रज्जं अनुसासन्ते दीघस्स अब्धुनो अच्चयेन दसभातिकपुत्ता कुमारा चिन्तयिंसु “कण्हदीपायनं ‘दिब्बचक्खुको’ति वदन्ति, वीमंसिस्साम ताव न”न्ति । ते एकं दहरकुमारं अलङ्कारित्वा गब्भिनिआकारेन दस्सेत्वा उदरे मसूरकं बन्धित्वा तस्स सन्तिकं नेत्वा “भन्ते, अयं कुमारिका किं विजायिस्सती”ति पुच्छिंसु । तापसो “दसभातिकराजूनं विनासकालो पत्तो, मय्हं नु खो आयुसङ्खारो कीदिसो होती”ति ओलोकेन्तो “अज्जेव मरणं भविस्सती”ति जत्वा “कुमारा इमिना तुम्हाकं को अत्थो”ति वत्वा “कथेथेव नो, भन्ते”ति निबद्धो “अयं इतो सत्तमे दिवसे खदिरघटिकं विजायिस्सति, ताय वासुदेवकुलं नस्सिस्सति, अपिच खो पन तुम्हे तं खदिरघटिकं गहेत्वा ज्ञापेत्वा छारिकं नदियं पक्खिपेय्याथा”ति आह । अथ नं ते “कूटजटिल, पुरिसो विजायनको नाम नत्थी”ति वत्वा तन्तरज्जुकं नाम कम्मकरणं कत्वा तत्थेव जीवितक्खयं पापयिंसु । राजानो कुमारे पक्कोसापेत्वा “किं कारणा तापसं मारयित्था”ति पुच्छित्वा सब्बं सुत्वा भीता तस्स आरक्खं दत्वा सत्तमे दिवसे तस्स कुच्छितो निक्खन्तं खदिरघटिकं ज्ञापेत्वा छारिकं नदियं खिपिंसु । सा नदिया वुहमाना मुखद्वारे एकपस्से लग्गि, ततो एरकं निब्बत्ति ।

अथेकदिवसं ते राजानो “समुद्धकीळं कीळिस्सामा”ति मुखद्वारं गन्त्वा महामण्डपं कारापेत्वा अलङ्कृतमण्डपे खादन्ता

पिवन्ता कीळावसेनेव पवत्तहत्थपादपरामासा द्विधा भिज्जित्वा महाकलहं करिंसु। अथेको अज्जं मुग्गरं अलभन्तो एरकवनतो एकं एरकपत्तं गण्हि। तं गहितमत्तमेव खदिरमुसलं अहोसि। सो तेन महाजनं पोथेसि। अथज्जेहि सब्बेहि गहितगहितं खदिरमुसलमेव अहोसि। ते अज्जमज्जं पहरित्वा महाविनासं पापुणिसु। तेसु महाविनासं विनस्सन्तेसु वासुदेवो च बलदेवो च भगिनी अज्जनदेवी च पुरोहितो चाति चत्तारो जना रथं अभिरुहित्वा पलायिंसु, सेसा सब्बेपि विनट्ठा। तेपि चत्तारो रथेन पलायन्ता काळमत्तिकअटविं पापुणिसु। सो हि मुट्ठिकमल्लो पत्थनं कत्वा यक्खो हुत्वा तत्थ निब्बन्तो बलदेवस्स आगतभावं जत्वा तत्थ गामं मापेत्वा मल्लवेसं गहेत्वा “को युज्झितुकामो”ति वग्गन्तो गज्जन्तो अप्फोटेन्तो विचरि। बलदेवो तं दिस्वाव “भातिक, अहं इमिना सद्धिं युज्झिस्सामी”ति वत्वा वासुदेवे वारेन्तेयेव रथा ओरुह तस्स सन्तिकं गन्त्वा वग्गन्तो गज्जन्तो अप्फोटेसि। अथ नं सो पसारितहत्थेयेव गहेत्वा मूलकन्दं विय खादि। वासुदेवो तस्स मतभावं जत्वा भगिनिज्च पुरोहितज्च आदाय सब्बरत्तिं गन्त्वा सूरियोदये एकं पच्चन्तगामं पत्वा “आहारं पचित्वा आहरथा”ति भगिनिज्च पुरोहितज्च गामं पहिणित्वा सयं एकस्मिं गच्छन्तरे पटिच्छन्नो निपज्जि।

अथ नं जरा नाम एको लुहको गच्छं चलन्तं दिस्वा “सूकरो एत्थ भविस्सती”ति सज्जाय सत्तिं खिपित्वा पादे विज्झित्वा “को मं विज्झी”ति वुत्ते मनुस्सस्स विद्धभावं जत्वा भीतो पलायितुं आरभि। राजा सत्तिं पच्चुपट्टपेत्वा उट्ठाय “मातुल, मा भायि, एही”ति पक्कोसित्वा आगतं “कोसि नाम त्व”न्ति पुच्छित्वा “अहं सामि, जरा नामा”ति वुत्ते “जराय विद्धो मरिस्सतीति किर मं पोराणा ब्याकरिंसु, निस्संसयं अज्ज मया मरितब्ब”न्ति जत्वा “मातुल, मा भायि, एहि पहारं मे बन्धा”ति तेन पहारमुखं बन्धापेत्वा तं उय्योजेसि। बलववेदना पवत्तिंसु, इतरेहि आभतं आहारं परिभुज्जितुं नासक्खि। अथ ते आमन्तेत्वा “अज्ज अहं मरिस्सामि, तुम्हे पन सुखुमाला अज्जं कम्मं कत्वा जीवितुं न सक्खिस्सथ, इमं विज्जं सिक्खथा”ति एकं विज्जं सिक्खापेत्वा ते उय्योजेत्वा तत्थेव जीवितक्खयं पापुणि। एवं अज्जनदेविं ठपेत्वा सब्बेव विनासं पापुणिसूति।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “उपासक, एवं पोराणकपण्डिता पण्डितानं कथं सुत्वा अत्तनो पुत्तसोकं हरिंसु, मा चिन्तयी”ति वत्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उपासको सोतापत्तिफले पतिट्ठहि। तदा रोहिणेय्यो आनन्दो अहोसि, वासुदेवो सारिपुत्तो, अवसेसा बुद्धपरिसा, घटपण्डितो पन अहमेव अहोसिन्ति।

घटपण्डितजातकवण्णना सोळसमा।

इति सोळसजातकपटिमण्डितस्स

दसकनिपातजातकस्स अत्थवण्णना निट्ठिता।

जातकुद्दानं —

चतुद्वारो कण्हुपोसो, सद्धिं बोधि दीपायनो।

निग्रोध तक्कल धम्म-पालो कुक्कुट कुण्डली।

बिलार चक्क भूरि च, मङ्गल घट सोळस॥

दसकनिपातवण्णना निट्ठिता।

११. एकादसकनिपातो

[४५५] १. मातुपोसकजातकवण्णना

तस्स नागस्स विप्पवासेनाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो मातुपोसकभिक्षुं आरब्भ कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु सामजातकवत्थुसदिसमेव । सत्था पन भिक्षू आमन्तेत्वा “मा भिक्षवे, एतं भिक्षुं उज्झायित्थ, पोराणकपण्डिता तिरच्छानयोनियं निब्बत्तापि मातरा वियुत्ता सत्ताहं निराहारताय सुस्समाना राजारहं भोजनं लभित्वापि ‘मातरा विना न भुज्जिस्सामा’ति मातरं दिस्वाव गोचरं गण्हेंसू”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतमाहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे हत्थियोनियं निब्बत्तित्वा सब्बसेतो अहोसि अभिरूपो दस्सनीयो पासादिको लक्खणसम्पन्नो असीतिहत्थिसहस्सपरिवारो । सो जराजिण्णं मातरं पोसेसि, माता पनस्स अन्धा । सो मधुरमधुरानि फलाफलानि हत्थीनं दत्वा मातु सन्तिकं पेसेसि । हत्थी तस्सा अदत्वा अत्तनाव खादन्ति । सो परिगणहन्तो तं पवत्तिं जत्वा “यूथं छुट्टेत्वा मातरमेव पोसेस्सामी”ति रत्तिभागे अज्जेसं हत्थीनं अजानन्तानं मातरं गहेत्वा चण्डोरणपब्बतपादं गन्त्वा एकं नळिनिं उपनिस्साय ठिताय पब्बतगुहायं मातरं ठपेत्वा पोसेसि । अथेको बाराणसिवासी वनचरको मग्गमूळ्हो दिसं ववत्थपेतुं असक्कोन्तो महन्तेन सदेन परिदेवि । बोधिसत्तो तस्स सद्दं सुत्वा “अयं पुरिसो अनाथो, न खो पन मेतं पतिरूपं, यं एस मयि ठिते इध विनस्सेय्या”ति तस्स सन्तिकं गन्त्वा तं भयेन पलायन्तं दिस्वा “अम्भो पुरिस, नत्थि ते मं निस्साय भयं, मा पलायि, कस्मा त्वं परिदेवन्तो विचरसी”ति पुच्छित्वा “सामि, अहं मग्गमूळ्हो, अज्ज मे सत्तमो दिवसो”ति वुत्ते “भो पुरिस, मा भायि, अहं तं मनुस्सपथे ठपेस्सामी”ति तं अत्तनो पिड्डियं निसीदापेत्वा अरज्जा नीहरित्वा निवत्ति । सोपि पापो “नगरं गन्त्वा रज्जो आरोचेस्सामी”ति रुक्खसज्जं पब्बतसज्जं करोन्तोव निक्खमित्वा बाराणसिं अगमासि ।

तस्मिं काले रज्जो मङ्गलहत्थी कालमकासि । राजा “सचे केनचि कत्थचि ओपवय्हं कातुं युत्तरूपो हत्थी दिट्ठो अत्थि, सो आचिक्खतू”ति भेरिं चरापेसि । सो पुरिसो राजानं उपसङ्गमित्वा “मया, देव, तुम्हाकं ओपवय्हो भवितुं युत्तरूपो सब्बसेतो सीलवा हत्थिराजा दिट्ठो, अहं मग्गं दस्सेस्सामि, मया सद्धिं हत्थाचरिये पेसेत्वा तं गण्हापेथा”ति आह । राजा “साधू”ति “इमं मग्गदेसकं कत्वा अरज्जं गन्त्वा इमिना वुत्तं हत्थिनागं आनेथा”ति तेन सद्धिं महन्तेन परिवारेन हत्थाचरियं पेसेसि । सो तेन सद्धिं गन्त्वा बोधिसत्तं नळिनिं पविसित्वा गोचरं गणहन्तं पस्सि । बोधिसत्तोपि हत्थाचरियं दिस्वा “इदं भयं न अज्जतो उप्पन्नं, तस्स पुरिसस्स सन्तिका उप्पन्नं भविस्सति, अहं खो पन महाबलो हत्थिसहस्सम्पि विद्धंसेतुं समत्थो होमि, कुज्झित्वा सरट्ठकं सेनावाहनं नासेतुं, सचे पन कुज्झिस्सामि, सीलं मे भिज्जिस्सति, तस्मा अज्ज सत्तीहि कोट्टियमानोपि न कुज्झिस्सामी”ति अधिट्ठाय सीसं नामेत्वा निच्चलोव अट्ठासि । हत्थाचरियो पदुमसरं ओतरित्वा तस्स लक्खणसम्पत्तिं दिस्वा “एहि पुत्ता”ति रजतदामसदिसाय सोण्डाय गहेत्वा सत्तमे दिवसे बाराणसिं पापुणि । बोधिसत्तमाता पन पुत्ते अनागच्छन्ते “पुत्तो मे राजराजमहामत्तादीहि नीतो भविस्सति, इदानि तस्स विप्पवासेन अयं वनसण्डो वड्ढिस्सती”ति परिदेवमाना द्वे गाथा अभसि —

१. “तस्स नागस्स विप्पवासेन, विरूळ्हो सल्लकी च कुटजा च ।
कुरुविन्दकरवीरा भिससामा च, निवाते पुप्फिता च कणिकारा ॥
२. “कोचिदेव सुवण्णकायुरा, नागराजं भरन्ति पिण्डेन ।

यत्थ राजा राजकुमारो वा, कवचमभिहेस्सति अछम्भितो'ति ॥

तत्थ विरूढहाति वड्डिता नाम, नत्थेत्थ संसयोति असंसयवसेनेवमाह । सल्लकी च कुटजा चाति इन्दसालरुक्खा च कुटजरुक्खा च । कुरुविन्दकरवीरा भिससामा चाति कुरुविन्दरुक्खा च करवीरनामकानि महातिणानि च भिसानि च सामाकानि चाति अत्थो । एते च सब्बे इदानि वड्डिस्सन्तीति परिदेवति । निवातेति पब्बतपादे । पुप्फिताति मम पुत्तेन साखं भञ्जित्वा अखादियमाना कणिकारापि पुप्फिता भविस्सन्तीति वुत्तं होति । कोचिदेवाति कत्थचिदेव गामे वा नगरे वा । सुवण्णकायुराति सुवण्णाभरणा राजराजमहामत्ता । भरन्ति पिण्डेनाति अज्ज मातुपोसकं नागराजं राजारहस्स भोजनस्स सुवड्डितेन पिण्डेन पोसेन्ति । यत्थाति यस्मिं नागराजे राजा निसीदित्वा । कवचमभिहेस्सतीति सङ्गामं पविसित्वा पच्चामित्तानं कवचं अभिहनिस्सति भिन्दिस्सति । इदं वुत्तं होति — “यत्थ मम पुत्ते निसिन्नो राजा वा राजकुमारो वा अछम्भितो हुत्वा सपत्तानं कवचं हनिस्सति, तं मे पुत्तं नागराजानं सुवण्णाभरणा अज्ज पिण्डेन भरन्ती'ति ।

हत्थाचरियोपि अन्तरामग्गेव रज्जो सासनं पेसेसि । तं सुत्वा राजा नगरं अलङ्कारापेसि । हत्थाचरियो बोधिसत्तं कतगन्धपरिभण्डं अलङ्कतपटियत्तं हत्थिसालं नेत्वा विचित्रसाणिया परिक्खिपापेत्वा रज्जो आरोचापेसि । राजा नानगरसभोजनं आदाय गन्त्वा बोधिसत्तस्स दापेसि । सो “मातरं विना गोचरं न गण्हिस्सामी'ति पिण्डं न गण्हि । अथ नं याचन्तो राजा ततियं गाथमाह —

३. “गण्हाहि नाग कबळं, मा नाग किसको भव ।
बहूनि राजकिच्चानि, तानि नाग करिस्ससी'ति ॥

तं सुत्वा बोधिसत्तो चतुत्थं गाथमाह —

४. “सा नूनसा कपणिका, अन्धा अपरिणायिका ।
खाणुं पादेन घट्टेति, गिरिं चण्डोरणं पती'ति ॥

तत्थ सा नूनसाति महाराज, नून सा एसा । कपणिकाति पुत्तवियोगेन कपणा । खाणुन्ति तत्थ तत्थ पतितं रुक्खकलिङ्गरं । घट्टेतीति परिदेवमाना तत्थ तत्थ पादेन पोथेन्ती नून पादेन हनति । गिरिं चण्डोरणं पतीति चण्डोरणपब्बताभिमुखी, पब्बतपादे परिप्फन्दमानाति अत्थो ।

अथ नं पुच्छन्तो राजा पञ्चमं गाथमाह —

५. “का नु ते सा महानाग, अन्धा अपरिणायिका ।
खाणुं पादेन घट्टेति, गिरिं चण्डोरणं पती'ति ॥

बोधिसत्तो छट्ठं गाथमाह —

६. “माता मे सा महाराज, अन्धा अपरिणायिका ।
खाणुं पादेन घट्टेति, गिरिं चण्डोरणं पती'ति ॥

राजा छट्टगाथाय तमत्थं सुत्वा मुञ्चापेन्तो सत्तमं गाथमाह —

७. “मुञ्चथेतं महानागं, योयं भरति मातरं ।
समेतु मातरा नागो, सह सब्बेहि जातिभी”ति ॥

तत्थ योयं भरतीति अयं नागो “अहं, महाराज, अन्धं मातरं पोसेमि, मया विना मय्हं माता जीवितक्खयं पापुणिस्सति, ताय विना मय्हं इस्सरियेन अत्थो नत्थि, अज्ज मे मातु गोचरं अलभन्तिया सत्तमो दिवसो”ति वदति, तस्मा यो अयं मातरं भरति, एतं महानागं खिप्पं मुञ्चथ । सब्बेहि जातिभीति सद्धि एस मातरा समेतु समागच्छतूति ।

अट्टमनवमा अभिसम्बुद्धगाथा होन्ति —

८. “मुत्तो च बन्धना नागो, मुत्तमादाय कुञ्जरो ।
मुहुत्तं अस्सासयित्वा, अगमा येन पब्बतो ॥
९. “ततो सो नळिनिं गन्त्वा, सीतं कुञ्जरसेवितं ।
सोण्डायूदकमाहत्वा, मातरं अभिसिञ्चथा”ति ॥

सो किर नागो बन्धना मुत्तो थोकं विस्समित्वा रज्जो दसराजधम्मगाथाय धम्मं देसेत्वा “अप्पमत्तो होहि, महाराजा”ति ओवादं दत्वा महाजनेन गन्धमालादीहि पूजियमानो नगरा निक्खमित्वा तदहेव तं पदुमसरं पत्वा “मम मातरं गोचरं गाहापेत्वाव सयं गण्हिस्सामी”ति बहुं भिसमुळालं आदाय सोण्डपूरं उदकं गहेत्वा गुहालेणतो निक्खमित्वा गुहाद्वारे निसिन्नाय मातुया सन्तिकं गन्त्वा सत्ताहं निराहारताय मातु सरीरस्स फस्सपटिलाभत्थं उपरि उदकं सिञ्चि, तमत्थं आविकरोन्तो सत्था द्वे गाथा अभसि । बोधिसत्तस्स मातापि “देवो वस्सती”ति सज्जाय तं अक्कोसन्ती दसमं गाथमाह —

१०. “कोयं अनरियो देवो, अकालेनपि वस्सति ।
गतो मे अत्रजो पुत्तो, यो मय्हं परिचारको”ति ॥

तत्थ अत्रजोति अत्ततो जातो ।

अथ नं समस्सासेन्तो बोधिसत्तो एकादसमं गाथमाह —

११. “उट्ठेहि अम्म किं सेसि, आगतो त्याहमत्रजो ।
मुत्तोम्हि कासिराजेन, वेदेहेन यसस्सिना”ति ॥

तत्थ आगतो त्याहन्ति आगतो ते अहं । वेदेहेनाति जाणसम्पन्नेन । यसस्सिनाति महापरिवारेन तेन रज्जा मङ्गलहत्थिभावाय गहितोपि अहं मुत्तो, इदानी तव सन्तिकं आगतो उट्ठेहि गोचरं गण्हाहीति ।

सा तुट्टमानसा रज्जो अनुमोदनं करोन्ती ओसानगाथमाह —

१२. “चिरं जीवतु सो राजा, कासीनं रडुवडुनो ।
यो मे पुत्तं पमोचेसि, सदा वुद्धापचायिक”न्ति ॥

तदा राजा बोधिसत्तस्स गुणे पसीदित्वा नळिनिया अविदूरे गामं मापेत्वा बोधिसत्तस्स च मातु चस्स निबद्धं वत्तं पट्टपेसि । अपरभागे बोधिसत्तो मातरि कालकताय तस्सा सरीरपरिहारं कत्वा कारणडकअस्समपदं नाम गतो । तस्मिं पन ठाने हिमवन्ततो ओतरित्वा पञ्चसता इसयो वसिंसु, तं वत्तं तेसं अदासि । राजा बोधिसत्तस्स समानरूपं सिलापटिमं कारेत्वा महासक्कारं पवत्तेसि । सकलजम्बुदीपवासिनो अनुसंवच्छरं सन्निपतित्वा हत्थिमहं नाम करिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने मातुपोसकभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा राजा आनन्दो अहोसि, पापपुरिसो देवदत्तो, हत्थाचरियो सारिपुत्तो, माता हत्थिनी महामाया, मातुपोसकनागो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

मातुपोसकजातकवण्णना पठमा ।

[४५६] २. जुण्हजातकवण्णना

सुणोहि मय्हं वचनं जनिन्दाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो आनन्दत्थेरेन लद्धवरे आरब्भ कथेसि । पठमबोधियज्झि वीसति वस्सानि भगवतो अनिबद्धपट्टाका अहेसुं । एकदा थेरो नागसमालो, एकदा नागितो, एकदा उपवाणो, एकदा सुनक्खत्तो, एकदा चुन्दो, एकदा नन्दो, एकदा सागतो, एकदा मेघियो भगवन्तं उपट्ठहि । अथेकदिवसं भगवा भिक्षू आमन्तेसि “भिक्षवे, इदानीमिह महल्लको, एकच्चे भिक्षू ‘इमिना मग्गेन गच्छामा’ति वुत्ते अज्जेन गच्छन्ति, एकच्चे मय्हं पत्तचीवरं भूमियं निक्खिपन्ति, निबद्धपट्टाकं मे एकं भिक्षुं जानाथा”ति । “भन्ते, अहं उपट्ठहिस्सामि, अहं उपट्ठहिस्सामी”ति सिरसि अज्जलिं कत्वा उट्ठिते सारिपुत्तत्थेरादयो “तुम्हाकं पत्थना मत्थकं पत्ता, अल”न्ति पटिक्खिपि । ततो भिक्षू आनन्दत्थेरं “त्वं आवुसो, उपट्टाकट्टानं याचाही”ति आहंसु । थेरो “सचे मे भन्ते, भगवा अत्तना लद्धचीवरं न दस्सति, पिण्डपातं न दस्सति, एकगन्धकुटियं वसितुं न दस्सति, मं गहेत्वा निमन्तनं न गमिस्सति, सचे पन भगवा मया गहितं निमन्तनं गमिस्सति, सचे अहं तिरोरट्ठा तिरोजनपदा भगवन्तं दट्ठुं आगतं परिसं आगतक्खणेयेव दस्सेतुं लभिस्सामि, यदा मे कङ्खा उपपज्जति, तस्मिं खणेयेव भगवन्तं उपसङ्गमितुं लभिस्सामि, सचे यं भगवा मम परम्मुखा धम्मं कथेति, तं आगन्त्वा मय्हं कथेस्सति, एवाहं भगवन्तं उपट्ठहिस्सामी”ति इमे चत्तारो पटिक्खेपे चतस्सो च आयाचनाति अट्ठ वरे याचि, भगवापिस्स अदासि ।

सो ततो पट्टाय पञ्चवीसति वस्सानि निबद्धपट्टाको अहोसि । सो पञ्चसु ठानेसु एतदग्गे ठपनं पत्वा आगमसम्पदा, अधिगमसम्पदा, पुब्बहेतुसम्पदा, अत्तत्थपरिपुच्छासम्पदा, तित्थवाससम्पदा, योनिमोमनसिकारसम्पदा, बुद्धूपनिस्सयसम्पदाति इमाहि सत्तहि सम्पदाहि समन्नागतो बुद्धस्स सन्तिके अट्ठवरदायज्जं लभित्वा बुद्धसासने पज्जातो गगनमज्झे चन्दो विय पाकटो अहोसि । अथेकदिवसं भिक्षू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, तथागतो आनन्दत्थेरं वरदानेन सन्तप्पेसी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्षवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्षवे, इदानेव, पुब्बेपाहं आनन्दं वरेन सन्तप्पेसिं, पुब्बेपाहं यं यं एस याचि, तं तं अदासियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स पुत्तो जुण्हकुमारो नाम हुत्वा तक्कसिलायं सिप्पं उगगहेत्वा

आचरियस्स अनुयोगं दत्त्वा रत्तिभागे अन्धकारे आचरियस्स घरा निक्खमित्त्वा अत्तनो निवासट्ठानं वेगेन गच्छन्तो अज्जतरं ब्राह्मणं भिक्खं चरित्त्वा अत्तनो निवासट्ठानं गच्छन्तं अपस्सन्तो बाहुना पहरित्त्वा तस्स भत्तपातिं भिन्दिं, ब्राह्मणो पतित्त्वा विरवि । कुमारो कारुज्जेन निवत्तित्त्वा तं हत्थे गहेत्त्वा उट्ठापेसि । ब्राह्मणो “तया, तात, मम भिक्खाभाजनं भिन्नं, भत्तमूलं मे देही”ति आह । कुमारो “ब्राह्मण, न दानाहं तव भत्तमूलं दातुं सक्कोमि, अहं खो पन कासिकरज्जो पुत्तो जुण्हकुमारो नाम, मयि रज्जे पतिट्ठित्ते आगन्त्वा मं धनं याचेय्यासी”ति वत्त्वा निट्ठितसिप्पो आचरियं वन्दित्त्वा बाराणसिं गन्त्वा पितु सिप्पं दस्सेसि । पिता “जीवन्तेन मे पुत्तो दिट्ठो, राजभूतम्मि नं पस्सिस्सामी”ति रज्जे अभिसिज्जि । सो जुण्हराजा नाम हुत्वा धम्मेन रज्जं कारेसि । ब्राह्मणो तं पवत्तिं सुत्त्वा “इदानीं मम भत्तमूलं आहरिस्सामी”ति बाराणसिं गन्त्वा राजानं अलङ्कतनगरं पदक्खिणं करोन्तमेव दिस्वा एकस्मिं उन्नतप्पदेसे ठितो हत्थं पसारेत्त्वा जयापेसि । अथ नं राजा अनोलोकेत्त्वाव अतिक्कमि । ब्राह्मणो तेन अदिट्ठभावं जत्त्वा कथं समुट्ठापेन्तो पठमं गाथमाह —

१३. “सुणोहि मय्हं वचनं जनिन्द, अत्थेन जुण्हम्हि इधानुपत्तो ।
न ब्राह्मणे अद्भिके तिट्ठमाने, गन्तब्बमाहु द्विपदिन्द सेट्ठा”ति ॥

तत्थ जुण्हम्हीति महाराज, तयि जुण्हम्हि अहं एकेन अत्थेन इधानुपत्तो, न निक्कारणा इधागतोम्हीति दीपेति । अद्भिकेति अद्धानं आगते । गन्तब्बन्ति तं अद्भिकं अद्धानमागतं याचमानं ब्राह्मणं अनोलोकेत्त्वाव गन्तब्बन्ति पण्डिता न आहु न कथेन्तीति ।

राजा तस्स वचनं सुत्त्वा हत्थिं वजिरङ्कुसेन निग्गहेत्त्वा दुतियं गाथमाह —

१४. “सुणोमि तिट्ठामि वदेहि ब्रह्मे, येनासि अत्थेन इधानुपत्तो ।
कं वा त्वमत्थं मयि पत्थयानो, इधागमो ब्रह्मे तदिङ्ख ब्रूही”ति ॥

तत्थ इङ्गाति चोदनत्थे निपातो ।

ततो परं ब्राह्मणस्स च रज्जो च वचनपटिवचनवसेन सेसगाथा कथिता —

१५. “ददाहि मे गामवरानि पञ्च, दासीसतं सत्त गवंसतानि ।
परोसहस्सञ्च सुवण्णनिक्खे, भरिया च मे सादिसी द्वे ददाहि ॥

१६. “तपो नु ते ब्राह्मण भिसरूपो, मन्ता नु ते ब्राह्मण चित्तरूपा ।
यक्खा नु ते अस्सवा सन्ति केचि, अत्थं वा मे अभिजानासि कत्तं ॥

१७. “न मे तपो अत्थि न चापि मन्ता, यक्खापि मे अस्सवा नत्थि केचि ।
अत्थम्मि ते नाभिजानामि कत्तं, पुब्बे च खो सङ्गतिमत्तमासि ॥

१८. “पठमं इदं दस्सनं जानतो मे, न ताभिजानामि इतो पुरत्था ।
अक्खाहि मे पुच्छितो एतमत्थं, कदा कुहिं वा अहु सङ्गमो नो ॥

१९. “गन्धारराजस्स पुरम्हि रम्मे, अवसिम्हसे तक्कसीलायं देव ।
तत्थन्धकारम्हि तिमीसिकायं, अंसेन अंसं समघट्टियिम्ह ॥
२०. “ते तत्थ ठत्त्वान उभो जनिन्द, साराणियं वीतिसारयिम्ह तत्थ ।
सायेव नो सङ्गतिमत्तमासि, ततो न पच्छा न पुरे अहोसि ॥
२१. “यदा कदाचि मनुजेषु ब्रह्मे, समागमो सप्पुरिसेन होति ।
न पण्डिता सङ्गतिसन्थवानि, पुब्बे कतं वापि विनासयन्ति ॥
२२. “बालाव खो सङ्गतिसन्थवानि, पुब्बे कतं वापि विनासयन्ति ।
बहुम्पि बालेषु कतं विनस्सति, तथा हि बाला अकतञ्जुरूपा ॥
२३. “धीरा च खो सङ्गतिसन्थवानि, पुब्बे कतं वापि न नासयन्ति ।
अप्पम्पि धीरेसु कतं न नस्सति, तथा हि धीरा सुकतञ्जुरूपा ॥
२४. “ददामि ते गामवरानि पञ्च, दासीसतं सत्त गवंसतानि ।
परोसहस्सञ्च सुवण्णनिक्खे, भरिया च ते सादिसी द्वे ददामि ॥
२५. “एवं सतं होति समेच्च राज, नक्खत्तराजारिव तारकानं ।
आपूरती कासिपती तथाहं, तथापि मे सङ्गमो अज्ज लद्धो”ति ॥

तत्थ सादिसीति रूपवण्णजातिकुलपदेसेन मया सादिसी एकसदिसा द्वे महायसा भरिया च मे देहीति अत्थो ।
भिसरूपोति किं नु ते ब्राह्मण बलवरूपसीलाचारगुणसङ्घातं तपोकम्मं अत्थीति पुच्छति । मन्ता नु तेति उदाहु विचित्ररूपा
सब्बत्थसाधका मन्ता ते अत्थि । अस्सवाति वचनकारका इच्छितिच्छितदायका यक्खा वा ते केचि सन्ति । कत्तन्ति कतं,
उदाहु तथा कतं किञ्चि मम अत्थं अभिजानासीति पुच्छति । सङ्गतिमत्तन्ति समागममत्तं तथा सद्धि पुब्बे मम आसीति
वदति । जानतो मेति जानन्तस्स मम इदं पठमं तव दस्सनं । न ताभिजानामीति न तं अभिजानामि । तिमीसिकायन्ति
बहलतिमिरायं रत्तियं । ते तत्थ ठत्त्वानाति ते मयं तस्मिं अंसेन अंसं घट्टितट्ठाने ठत्वा वीतिसारयिम्ह तत्थाति तस्मिंयेव
ठाने सरितब्बयुत्तकं कथं वीतिसारयिम्ह, अहं “भिक्खाभाजनं मे तथा भिन्नं, भत्तमूलं मे देही”ति अवचं, त्वं “इदानीहं तव
भत्तमूलं दातुं न सक्कोमि, अहं खो पन कासिकरञ्जो पुत्तो जुण्हकुमारो नाम, मयि रज्जे पतिट्ठिते आगन्त्वा मं धनं
याचेय्यासी”ति अवचाति इमं सारणीयकथं करिम्हाति आह । सायेव नो सङ्गतिमत्तमासीति देव, अम्हाकं सायेव
अज्जमज्जं सङ्गतिमत्तमासि, एकमुहुत्तिकमहोसीति दीपेति । ततोति ततो पन तंमुहुत्तिकमित्तधम्मतो पच्छा वा पुरे वा
कदाचि अम्हाकं सङ्गति नाम न भूतपुब्बा ।

न पण्डिताति ब्राह्मण पण्डिता नाम तंमुहुत्तिकं सङ्गतिं वा चिरकालसन्थवानि वा यं किञ्चि पुब्बे कतगुणं वा न
नासेन्ति । बहुम्पीति बहुकम्पि । अकतञ्जुरूपाति यस्मा बाला अकतञ्जुसभावा, तस्मा तेसु बहुम्पि कतं नस्सतीति
अत्थो । सुकतञ्जुरूपाति सुद्ध कतञ्जुसभावा । एत्थापि तत्थापि तथा हीति हि-कारो कारणत्थो । ददामि तेति ब्राह्मणेन
याचितयाचितं ददन्तो एवमाह । एवं सतन्ति ब्राह्मणो रज्जो अनुमोदनं करोन्तो वदति, सतं सप्पुरिसानं एकवारम्पि समेच्च

सङ्गति नाम एवं होति । नक्खत्तराजारिवाति एत्थ र-कारो निपातमत्तं । तारकानन्ति तारकगणमज्झे । कासिपतीति राजानमालपति । इदं वुत्तं होति — “देव, कासिरट्ठाधिपति यथा चन्दो तारकानं मज्झे ठितो तारकगणपरिवुतो पाटिपदतो पट्टाय याव पुण्णमा आपूरति, तथा अहम्पि अज्ज तया दिन्नेहि गामवरादीहि आपूरामी”ति । **तयापि मेति** मया पुब्बे तया सद्धिं लद्धोपि सङ्गमो अलद्धोव, अज्ज पन मम मनोरथस्स निष्फन्नत्ता मया तया सह सङ्गमो लद्धो नामाति निष्फन्नं मे तया सद्धिं मित्तफलन्ति वदति । बोधिसत्तो तस्स महन्तं यसं अदासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपाहं आनन्दं वरेण सन्तप्पेसिं येवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा ब्राह्मणो आनन्दो अहोसि, राजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

जुण्हजातकवण्णना दुतिया ।

[४५७] ३. धम्मदेवपुत्तजातकवण्णना

यसोकरो पुञ्जकरोहमस्मीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो देवदत्तस्स पथविपवेसनं आरब्ध कथेसि । तदा हि भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, देवदत्तो तथागतेन सद्धिं पटिविरुज्झित्वा पथविं पविट्ठो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न इदानीवेस, भिक्खवे, मम जिनचक्के पहारं दत्त्वा पथविं पविट्ठो, पुब्बेपि धम्मचक्के पहारं दत्त्वा पथविं पविसित्वा अवीचिपरायणो जातोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कामावचरदेवलोके धम्मो नाम देवपुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, देवदत्तो अधम्मो नाम । तेसु धम्मो दिब्बालङ्कारपटिमण्डितो दिब्बरथवरमभिरुह्य अच्छरागणपरिवुतो मनुस्सेसु सायमासं भुज्जित्वा अत्तनो अत्तनो घरद्वारे सुखकथाय निसिन्नेसु पुण्णमुपोसथदिवसे गामनिगमजनपदराजधानीसु आकासे ठत्वा “पाणातिपातादीहि दसहि अकुसलकम्मपथेहि विरमित्वा मातुपट्टानधम्मं पितुपट्टानधम्मं तिविधसुचरितधम्मञ्च पूरेथ, एवं सगगपरायणा हुत्वा महन्तं यसं अनुभविस्सथा”ति मनुस्से दस कुसलकम्मपथे समादपेन्तो जम्बुदीपं पदक्खिणं करोति । अधम्मो पन देवपुत्तो “पाणं हनथा”ति आदिना नयेन दस अकुसलकम्मपथे समादपेन्तो जम्बुदीपं वामं करोति । अथ तेसं आकासे रथा सम्मुखा अहेसुं । अथ नेसं परिसा “तुम्हे कस्स, तुम्हे कस्सा”ति पुच्छित्वा “मयं धम्मस्स, मयं अधम्मस्सा”ति वत्वा मग्गा ओक्कमित्वा द्विधा जाता । धम्मोपि अधम्मं आमन्तेत्वा “सम्म, त्वं अधम्मो, अहं धम्मो, मग्गो मय्हं अनुच्छविको, तव रथं ओक्कामेत्वा मय्हं मग्गं देही”ति पठमं गाथमाह —

२६. “यसोकरो पुञ्जकरोहमस्मि, सदात्थुतो समणब्राह्मणानं ।

मग्गारहो देवमनुस्सपूजितो, धम्मो अहं देहि अधम्म मग्ग”न्ति ॥

तत्थ **यसोकरोति** अहं देवमनुस्सानं यसदायको । दुतियपदेपि एसेव नयो । **सदात्थुतोति** सदा थुतो निच्चपसत्थो । ततो परा —

२७. “अधम्मयानं दळ्ळमारुहित्वा, असन्तसन्तो बलवाहमस्मि ।

स किस्स हेतुम्हि तवज्ज दज्जं, मग्गं अहं धम्म अदिन्नपुब्बं ॥

२८.

“धम्मो हवे पातुरहोसि पुब्बे, पच्छा अधम्मो उदपादि लोके ।
जेट्ठो च सेट्ठो च सनन्तनो च, उय्याहि जेट्ठस्स कनिट्ठ मग्गा ॥

३९. “न याचनाय नपि पातिरूपा, न अरहता तेहं ददेय्यं मग्गं ।
युद्धञ्च नो होतु उभिन्नमज्ज, युद्धमिह यो जेस्सति तस्स मग्गो ॥

३०. “सब्बा दिसा अनुविसटोहमस्मि, महब्बलो अमितयसो अतुल्यो ।
गुणेहि सब्बेहि उपेतरूपो, धम्मो अधम्म त्वं कथं विजेस्ससि ॥

३१. “लोहेन वे हज्जति जातरूपं, न जातरूपेन हनन्ति लोहं ।
सचे अधम्मो हज्जति धम्ममज्ज, अयो सुवण्णं विय दस्सनेय्यं ॥

३२. “सचे तुवं युद्धबलो अधम्म, न तुह वुट्ठा च गरू च अत्थि ।
मग्गञ्च ते दमि पिआप्पियेन, वाचादुरुत्तानिपि ते खमामी”ति ॥ —

इमा छ गाथा तेसज्जेव वचनपटिवचनवसेन कथिता ।

तत्थ स किस्स हेतुमिह तवज्ज दज्जन्ति सोमि अहं अधम्मो अधम्मयानं रथं आरुळ्हो अभीतो बलवा । किंकारणा अज्ज भो धम्म, कस्सचि अदिन्नपुब्बं मग्गं तुहं दम्मीति । पुब्बेति पठमकप्पिककाले इमस्मिं लोके दसकुसलकम्मपथधम्मो च पुब्बे पातुरहोसि, पच्छा अधम्मो । जेट्ठो चाति पुरे निब्बत्तभावेन अहं जेट्ठो च सेट्ठो च पोराणको च, त्वं पन कनिट्ठो, तस्मा मग्गा उय्याहीति वदति । नपि पातिरूपाति अहज्जि ते नेव याचनाय न पतिरूपवचनेन मग्गारहताय मग्गं ददेय्यं । अनुविसटोति अहं चतस्सो दिसा चतस्सो अनुदिसाति सब्बा दिसा अत्तनो गुणेन पत्थटो पज्जातो पाकटो । लोहेनाति अयमुट्ठिकेन । हज्जतीति हनिस्सति । तुवं युद्धबलो अधम्माति सचे त्वं युद्धबलोसि अधम्म । वुट्ठा च गरू चाति यदि तुहं “इमे वुट्ठा, इमे गरू पण्डिता”ति एवं नत्थि । पिआप्पियेनाति पियेनापि अप्पियेनापि ददन्तो पियेन विय ते मग्गं ददामीति अत्थो ।

बोधिसत्तेन पन इमाय गाथाय कथितक्खणेयेव अधम्मो रथे ठातुं असक्कोन्तो अवंसिरो पथवियं पतित्वा पथविया विवरे दिन्ने गन्त्वा अवीचिमहियेव निब्बन्ति । एतमत्थं विदित्वा भगवा अभिसम्बुद्धो हुत्वा सेसगाथा अभासि —

३३. “इदञ्च सुत्वा वचनं अधम्मो, अवंसिरो पतितो उद्धपादो ।
युद्धत्थिको चे न लभामि युद्धं, एत्तावता होति हतो अधम्मो ॥

३४. “खन्तीबलो युद्धबलं विजेत्वा, हन्त्वा अधम्मं निहनित्व भूम्या ।
पायासि वित्तो अभिरुह सन्दनं, मग्गेनेव अतिबलो सच्चनिककमो ॥

३५. “माता पिता समणब्राह्मणा च, असम्मानिता यस्स सके अगारे ।
इधेव निक्खिप्प सरीरदेहं, कायस्स भेदा निरयं वजन्ति ते ।
यथा अधम्मो पतितो अवंसिरो ॥

३६. “माता पिता समणब्राह्मणा च, सुसम्मानिता यस्स सके अगारे ।
इधेव निक्खिप्प सरीरदेहं, कायस्स भेदा सुगतिं वजन्ति ते ।
यथापि धम्मो अभिरुह सन्दनं” न्ति ॥

तत्थ युद्धत्थिको चेति अयं तस्स विलापो, सो किरेवं विलपन्तोयेव पतित्वा पथविं पविट्ठो । एत्तावताति भिक्खवे, यावता पथविं पविट्ठो, तावता अधम्मो हतो नाम होति । खन्तीबलोति भिक्खवे, एवं अधम्मो पथविं पविट्ठो अधिवासनखन्तीबलो तं युद्धबलं विजेत्वा वधित्वा भूमियं निहन्ति पातेत्वा वित्तजातताय वित्तो अत्तनो रथं आरुह मग्गेनेव सच्चनिककमो तथपरक्कमो धम्मदेवपुत्तो पायासि । असम्मानिताति असक्कता । सरीरदेहन्ति इमस्मिंयेव लोके सरीरसङ्घातं देहं निक्खिपित्वा । निरयं वजन्तीति यस्स पापपुग्गलस्स एते सक्कारारहा गेहे असक्कता, तथारूपा यथा अधम्मो पतितो अवंसिरो, एवं अवंसिरा निरयं वजन्तीति अत्थो । सुगतिं वजन्तीति यस्स पनेते सक्कता, तादिसा पण्डिता यथापि धम्मो सन्दनं अभिरुह देवलोकं गतो, एवं सुगतिं वजन्तीति ।

सत्था एवं धम्मं देसेत्वा “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपि देवदत्तो मया सद्धिं पटिविरुज्झित्वा पथविं पविट्ठो”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा अधम्मो देवपुत्तो देवदत्तो अहोसि, परिसापिस्स देवदत्तपरिसा, धम्मो पन अहमेव, परिसा बुद्धपरिसायेवा”ति ।

धम्मदेवपुत्तजातकवण्णना ततिया ।

[४५८] ४. उदयजातकवण्णना

एका निसिन्नाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उक्कण्ठितभिक्खुं आरब्ध कथेसि । वत्थु कुसजातके (जा० २.२०.१ आदयो) आवि भविस्सति । सत्था पन तं भिक्खुं “सच्चं किर त्वं उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “भिक्खु कस्मा किलेसवसेन एवरूपे नित्यानिकसासने पब्बजित्वा उक्कण्ठितोसि? पोरणकपण्डिता समिद्धे द्वादसयोजनिके सुरुन्धननगरे रज्जं कारेन्ता देवच्छरपटिभागाय इत्थिया सद्धिं सत्त वस्ससतानि एकगम्भे वसन्तापि इन्द्रियाणि भिन्दित्वा लोभवसेन न ओलोकेसु”न्ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते कासिरट्ठे सुरुन्धननगरे कासिराजा रज्जं कारेसि, तस्स नेव पुत्तो, न धीता अहोसि । सो अत्तनो देवियो “पुत्ते पत्थेथा”ति आह । अगमहेसीपि रज्जो वचनं सम्पटिच्छित्वा तथा अकासि । तदा बोधिसत्तो ब्रह्मलोका चवित्वा तस्सेव रज्जो अगमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति । अथस्स महाजनस्स हृदयं वट्ठेत्वा जातभावेन “उदयभट्ठो”ति नामं करिंसु । कुमारस्स पदसा चरणकाले अज्जोपि सत्तो ब्रह्मलोका चवित्वा तस्सेव रज्जो अज्जतराय देविया कुच्छिम्हि कुमारिका हुत्वा निब्बत्ति, तस्सापि “उदयभट्ठो”ति नामं करिंसु । कुमारो वयप्पत्तो सब्बसिप्पनिप्फत्ति पापुणि, जातब्रह्मचारी पन अहोसि, सुपिनन्तेनपि मेथुनधम्मं न जानाति, न तस्स किलेसेसु चित्तं अल्लीयि । राजा पुत्तं रज्जे अभिसिञ्चितुकामो “कुमारस्स इदानी रज्जसुखसेवनकालो, नाटकापिस्स पच्चुपट्ठापेस्सामी”ति सासनं पेसेसि । बोधिसत्तो “न मय्हं रज्जेनत्थो, किलेसेसु मे चित्तं न अल्लीयती”ति पटिक्खित्वा पुनप्पुनं वुच्चमानो रत्तजम्बुनदमयं इत्थिरूपं कारेत्वा “एवरूपं इत्थिं लभमानो रज्जं सम्पटिच्छिस्सामी”ति मातापितूनं पेसेसि । ते तं सुवण्णरूपकं सकलजम्बुदीपं परिहारापेत्वा तथारूपं इत्थिं अलभन्ता उदयभट्ठं अलङ्कारेत्वा तस्स सन्तिके ठपेसुं । सा तं सुवण्णरूपकं अभिभवित्वा अट्ठासि । अथ नेसं अनिच्छमानानज्जेव वेमातिकं भगिनिं उदयभट्ठकुमारिं अगमहेसिं कत्वा बोधिसत्तं रज्जे अभिसिञ्चिंसु । ते पन द्वेपि ब्रह्मचरियवासमेव वसिंसु ।

अपरभागे मातापितॄन् अच्चयेन बोधिसत्तो रज्जं कारेसि । उभो एकगब्भे वसमानापि लोभवसेन इन्द्रियानि भिन्दित्वा अज्जमज्जं न ओलोकेसुं, अपिच खो पन “यो अम्हेसु पठमतरं कालं करोति, सो निब्बत्तट्टानतो आगन्त्वा ‘असुकट्टाने निब्बत्तोस्मी’ति आरोचेतू”ति सङ्गरमकंसु । अथ खो बोधिसत्तो अभिसेकतो सत्तवस्ससतच्चयेन कालमकासि । अज्जो राजा नाहोसि, उदयभद्दययेव आणा पवत्ति । अमच्चा रज्जं अनुसांसिंसु । बोधिसत्तोपि चुतिकखणे तावतिसभवने सक्कत्तं पत्त्वा यसमहन्तताय सत्ताहं अनुस्सरितुं नासक्खि । इति सो मनुस्सगणनाय सत्तवस्ससतच्चयेन आवज्जेत्वा “उदयभद्दं राजधीतरं धनेन वीमंसित्वा सीहनादं नदापेत्वा धम्मं देसेत्वा सङ्गरं मोचेत्वा आगमिस्सामी”ति चिन्तेसि । तदा किर मनुस्सानं दसवस्ससहस्सायुककालो होति । राजधीतापि तं दिवसं रत्तिभागे पिहितेसु द्वारेसु ठपितआरक्खे सत्तभूमिकपासादवरतले अलङ्कृतसिरिगब्भे एकिकाव निच्चला अत्तनो सीलं आवज्जमाना निसीदि । अथ सक्को सुवण्णमासकपूरं एकं सुवण्णपातिं आदाय आगन्त्वा सयनगब्भेयेव पातुभवित्वा एकमन्तं ठितो ताय सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

३७. “एका निसिन्ना सुचि सज्जतूरु, पासादमारुह अनिन्दितङ्गी ।
याचामि तं किन्नरनेत्तचक्खु, इमेकरत्तिं उभयो वसेमा”ति ॥

तत्थ सुचीति सुचिवत्थनिवत्था । सज्जतूरुति सुट्ठु ठपितऊरु, इरियापथं सण्ठपेत्वा सुचिवत्था एकिकाव निसिन्नासीति वुत्तं होति । अनिन्दितङ्गीति पादन्ततो याव केसग्गा अनिन्दितसरीरा परमसोभग्गप्पत्तसरीरा । किन्नरनेत्तचक्खूति तीहि मण्डलेहि पच्चहि च पसादेहि उपसोभितत्ता किन्नरानं नेत्तसदिसेहि चक्खूहि समन्नागते । इमेकरत्तिन्ति इमं एकरत्तं अज्ज इमस्मिं अलङ्कृतसयनगब्भे एकतो वसेय्यामाति याचति ।

ततो राजधीता द्वे गाथा अभासि —

३८. “ओकिण्णन्तरपरिखं, दळ्ळमट्टालकोट्टुकं ।
रक्खितं खग्गहत्येहि, दुप्पवेसमिदं पुरं ॥

३९. “दहरस्स युविनो चापि, आगमो च न विज्जति ।
अथ केन नु वण्णेन, सङ्गमं इच्छसे मया”ति ॥

तत्थ ओकिण्णन्तरपरिखन्ति इदं द्वादसयोजनिकं सुरुन्धनपुरं अन्तरन्तरा उदकपरिखानं कदमपरिखानं सुक्खपरिखानं ओकिण्णत्ता ओकिण्णन्तरपरिखं । दळ्ळमट्टालकोट्टुकन्ति थिरतरेहि अट्टालकेहि द्वारकोट्टुकेहि च समन्नागतं । खग्गहत्येहीति आवुधहत्येहि दसहि योधसहस्सेहि रक्खितं । दुप्पवेसमिदं पुरन्ति इदं सकलपुरम्पि तस्स अन्तो मापितं मय्हं निवासपुरम्पि उभयं कस्सचि पविसितुं न सक्का । आगमो चाति इध इमाय वेलाय तरुणस्स वा योब्बनप्पत्तस्स वा थामसम्पन्नयोधस्स वा अज्जस्स वा महन्तम्पि पण्णाकारं गहेत्वा आगच्छन्तस्स आगमो नाम नत्थि । सङ्गमन्ति अथ त्वं केन कारणेन इमाय वेलाय मया सह समागमं इच्छसीति ।

अथ सक्को चतुत्थं गाथमाह —

४०. “यक्खोहमस्मि कल्याणि, आगतोस्मि तवन्तिके ।

त्वं मं नन्दय भदन्ते, पुण्णकंसं ददामि ते”ति ॥

तस्सत्थो — कल्याणि, सुन्दरदस्सने अहमेको देवपुत्तो देवतानुभावेन इधागतो, त्वं अज्ज मं नन्दय तोसेहि, अहं ते इमं सुवण्णमासकपुण्णं सुवण्णपातिं ददामीति ।

तं सुत्वा राजधीता पञ्चमं गाथमाह —

४१. “देवं यक्खं अथ वा मनुस्सं, न पत्थये उदयमतिच्च अज्जं ।
गच्छेव त्वं यक्ख महानुभाव, मा चस्सु गन्त्वा पुनरावजित्था”ति ॥

तस्सत्थो — अहं देवराज, देवं वा यक्खं वा उदयं अतिक्कमित्वा अज्जं न पत्थेमि, सो त्वं गच्छेव, मा इध अट्ठासि, न मे तया आभतेन पण्णाकारेन अत्थो, गन्त्वा च मा इमं ठानं पुनरावजित्थाति ।

सो तस्सा सीहनादं सुत्वा अट्ठत्वा गतसदिसो हुत्वा तत्थेव अन्तरहितो अट्ठासि । सो पुनदिवसे ताय वेलायमेव सुवण्णमासकपूरं रजतपातिं आदाय ताय सद्धिं सल्लपन्तो छट्ठं गाथमाह —

४२. “या सा रति उत्तमा कामभोगिनं, यंहेतु सत्ता विसमं चरन्ति ।
मा तं रतिं जीयि तुवं सुचिम्हिते, ददामि ते रूपियं कंसपूर”न्ति ॥

तस्सत्थो — भद्रे, राजधीते या एसा कामभोगिसत्तानं रतीसु मेथुनकामरति नाम उत्तमा रति, यस्सा रतिया कारण सत्ता कायदुच्चरितादिविसमं चरन्ति, तं रतिं त्वं भद्रे, सुचिम्हिते मनापहसिते मा जीयि, अहम्मि आगच्छन्तो न तुच्छहत्थो आगतो, हिय्यो सुवण्णमासकपूरं सुवण्णपातिं आहरिं, अज्ज रूपियपातिं, इमं ते अहं रूपियपातिं सुवण्णपूरं ददामीति ।

राजधीता चिन्तेसि “अयं कथासल्लापं लभन्तो पुनप्पुनं आगमिस्सति, न दानि तेन सद्धिं कथेस्सामी”ति । सा किञ्चि न कथेसि ।

सक्को तस्सा अकथितभावं जत्वा तत्थेव अन्तरहितो हुत्वा पुनदिवसे तायमेव वेलाय लोहपातिं कहापणपूरं आदाय “भद्रे, त्वं मं कामरतिया सन्तप्पेहि, इमं ते कहापणपूरं लोहपातिं दस्सामी”ति आह । तं दिस्वा राजधीता सत्तमं गाथमाह —

४३. “नारिं नरो निज्झपयं धनेन, उक्कंसती यत्थ करोति छन्दं ।
विपच्चनीको तव देवधम्मो, पच्चक्खतो थोकतरेन एसी”ति ॥

तस्सत्थो — भो पुरिस, त्वं जळो । नरो हि नाम नारिं किलेसरतिकारणा धनेन निज्झापेन्तो सज्जापेन्तो यत्थ नारिया छन्दं करोति, तं उक्कंसति वण्णेत्वा थोमेत्वा बहुतरेन धनेन पलोभेति, तुय्हं पनेसो देवसभावो विपच्चनीको, त्वज्झि मया पच्चक्खतो थोकतरेन एसि, पठमदिवसे सुवण्णपूरं सुवण्णपातिं आहरित्वा, दुतियदिवसे सुवण्णपूरं रूपियपातिं, ततियदिवसे कहापणपूरं लोहपातिं आहरसीति ।

तं सुत्वा सक्को “भद्रे राजकुमारि, अहं छेकवाणिजो न निरत्थकेन अत्थं नासेमि, सचे त्वं आयुना वा वण्णेन वा

वड्ढेय्यासि, अहं ते पण्णाकारं वड्ढेत्वा आहरेय्यं, त्वं पन परिहायसेव, तेनाहम्पि धनं परिहापेमी”ति वत्वा तिस्सो गाथा अभ्यासि —

४४. “आयु च वण्णो च मनुस्सलोके, निहीयति मनुजानं सुगत्ते ।
तेनेव वण्णेन धनम्पि तुहं, निहीयति जिण्णतरासि अज्ज ॥

४५. “एवं मे पेक्खमानस्स, राजपुत्ति यसस्सिनि ।
हायतेव तव वण्णो, अहोरत्तानमच्चये ॥

४६. “इमिनाव त्वं वयसा, राजपुत्ति सुमेधसे ।
ब्रह्मचरियं चरेय्यासि, भिय्यो वण्णवती सिया”ति ॥

तत्थ निहीयतीति परिस्सावने आसित्तउदकं विय परिहायति । मनुस्सलोकस्मिज्झि सत्ता जीवितेन वण्णेन चक्खुपसादादीहि च दिने दिने परिहायन्तेव । जिण्णतरासीति मम पठमं आगतदिवसे पवत्तज्झि ते आयु हिय्यो दिवसं न पापुणि, कुठारिया छिन्नं विय तत्थेव निरुज्झि, हिय्यो पवत्तम्पि अज्जदिवसं न पापुणि, हिय्योव कुठारिया छिन्नं विय निरुज्झि, तस्मा अज्ज जिण्णतरासि जाता । एवं मेति तिट्ठतु हिय्यो च परहिय्यो च, अज्जेव पन मय्हं एवं पेक्खमानस्सेव हायतेव तव वण्णो । अहोरत्तानमच्चयेति इतो पट्ठाय रत्तिन्दिवेसु वीतिवत्तेसु अहोरत्तानं अच्चयेन अपण्णत्तिकभावमेव गमिस्ससीति दस्सेति । इमिनावाति तस्मा भद्रे, सचे त्वं इमिना वयेनेव इमस्मिं सुवण्णवण्णे सरीरे रजाय अविलुत्तेयेव सेट्ठचरियं चरेय्यासि, पब्बजित्वा समणधम्मं करेय्यासि । भिय्यो वण्णवती सियाति अतिरेकतरवण्णा भवेय्यासीति ।

ततो राजधीता इतरं गाथमाह —

४७. “देवा न जीरन्ति यथा मनुस्सा, गत्तेसु तेसं वलियो न होन्ति ।
पुच्छामि तं यक्ख महानुभाव, कथं नु देवान सरीरदेहो”ति ॥

तत्थ सरीरदेहोति सरीरसङ्घातो देहो, देवानं सरीरं कथं न जीरति, इदं अहं तं पुच्छामीति वदति ।

अथस्सा कथेन्तो सक्को इतरं गाथमाह —

४८. “देवा न जीरन्ति यथा मनुस्सा, गत्तेसु तेसं वलियो न होन्ति ।
सुवे सुवे भिय्यतरोव तेसं, दिब्बो च वण्णो विपुला च भोगा”ति ॥

तत्थ यथा मनुस्साति यथा मनुस्सा जीरन्ता रूपेण वण्णेन भोगेन चक्खुपसादादीहि च जीरन्ति, न एवं देवा । तेसज्झि गत्तेसु वलियोपि न सन्ति, मट्ठकञ्चनपट्टमिव सरीरं होति । सुवे सुवेति दिवसे दिवसे । भिय्यतरोवाति अतिरेकतरोव तेसं दिब्बो च वण्णो विपुला च भोगा होन्ति, मनुस्सेसु हि रूपपरिहानि चिरजातभावस्स सक्खि, देवेसु अतिरेकरूपसम्पत्ति च अतिरेकपरिवारसम्पत्ति च । एवं अपरिहानधम्मो नामेस देवलोको । तस्मा त्वं जरं अप्पत्ताव निक्खमित्वा पब्बज, एवं परिहानियसभावा मनुस्सलोका चवित्वा अपरिहानियसभावं एवरूपं देवलोकं गमिस्ससीति ।

सा देवलोकस्स वण्णं सुत्वा तस्स गमनमगं पुच्छन्ती इतरं गाथमाह —

४९. “किंसूध भीता जनता अनेका, मग्गो च नेकायतनं पवुत्तो ।
पुच्छामि तं यक्ख महानुभाव, कत्थद्धितो परलोकं न भाये”ति ॥

तत्थ किंसूध भीताति देवराज, अयं खत्तियादिभेदा अनेका जनता किंभीता कस्स भयेन परिहानियसभावा मनुस्सलोका देवलोकं न गच्छतीति पुच्छति । मग्गोति देवलोकगामिमग्गो । इध पन “कि”न्ति आहरित्वा “को”ति पुच्छा कातब्बा । अयज्हेत्थ अत्थो “अनेकतित्थायतनवसेन पण्डितेहि पवुत्तो देवलोकमग्गो को कतरो”ति वुत्तो । कत्थद्धितोति परलोकं गच्छन्तो कतरस्मिं मग्गे ठितो न भायतीति ।

अथस्सा कथेन्तो सक्को इतरं गाथमाह —

५०. “वाचं मनज्ज पणिधाय सम्मा, कायेन पापानि अकुब्बमानो ।
बहुन्नपानं घरमावसन्तो, सद्धो मुदू संविभागी वदञ्जू ।
सङ्गाहको सखिलो सण्हवाचो, एत्थद्धितो परलोकं न भाये”ति ॥

तस्सत्थो — भद्दे, उदये वाचं मनज्ज सम्मा ठपेत्वा कायेन पापानि अकरोन्तो इमे दस कुसलकम्मपथे समादाय वत्तन्तो बहुअन्नपाने पहतदेय्यधम्मे घरे वसन्तो “दानस्स विपाको अत्थी”ति सद्धाय समन्नागतो मुदुचित्तो दानसंविभागाय संविभागी पब्बजिता भिक्खाय चरमाना वदन्ति नाम, तेसं पच्चयदानेन तस्स वादस्स जाननतो वदञ्जू चतूहि सङ्गाहवत्थूहि सङ्गाहताय सङ्गाहको पियवादिताय सखिलो मडुवचनताय सण्हवाचो एत्थ एत्तके गुणरासिम्हि ठितो परलोकं गच्छन्तो न भायतीति ।

ततो राजधीता तं तस्स वचनं सुत्वा थुतिं करोन्ती इतरं गाथमाह —

५१. “अनुसाससि मं यक्ख, यथा माता यथा पिता ।
उळारवण्ण पुच्छामि, को नु त्वमसि सुब्रहा”ति ॥

तस्सत्थो — यथा मातापितरो पुत्तके अनुसासन्ति, तथा मं अनुसाससि । उळारवण्ण सोभगप्पत्तरूपदारक को नु असि त्वं एवं अच्चुगतसरीरोति ।

ततो बोधिसत्तो इतरं गाथमाह —

५२. “उदयोहमस्मि कल्याणि, सङ्गरत्ता इधागतो ।
आमन्त खो तं गच्छामि, मुत्तोस्मि तव सङ्गरा”ति ॥

तस्सत्थो — कल्याणदस्सने अहं पुरिमभवे तव सामिको उदयो नाम तावतिसभवने सक्को हुत्वा निब्बत्तो, इधागच्छन्तो न किलेसवसेनागतो, तं वीमंसित्वा पन सङ्गरं मोचेस्सामीति सङ्गरत्ता पुब्बे सङ्गरस्स कतत्ता आगतोस्मि, इदानि तं आमन्तेत्वा गच्छामि, मुत्तोस्मि तव सङ्गराति ।

राजधीता अस्ससित्वा “सामि, त्वं उदयभद्रराजा”ति अस्सुधारा पवत्तयमाना “अहं तुम्हेहि विना वसितुं न सक्कोमि, यथा तुम्हाकं सन्तिके वसामि, तथा मं अनुसासथा”ति वत्वा इतरं गाथं अभसि —

५३. “सचे खो त्वं उदयोसि, सङ्गरत्ता इधागतो ।
अनुसास मं राजपुत्त, यथास्स पुन सङ्गमो”ति ॥

अथ नं अनुसासन्तो महासत्तो चतस्सो गाथा अभसि —

५४. “अतिपतति वयो खणो तथेव, ठानं नत्थि धुवं चवन्ति सत्ता ।
परिजीयति अद्भुवं सरीरं, उदये मा पमाद चरस्सु धम्मं ॥

५५. “कसिणा पथवी धनस्स पूरा, एकस्सेव सिया अनञ्जधेय्या ।
तं चापि जहति अवीतरागो, उदये मा पमाद चरस्सु धम्मं ॥

५६. “माता च पिता च भातरो च, भरिया यापि धनेन होति कीता ।
ते चापि जहन्ति अञ्जमञ्जं, उदये मा पमाद चरस्सु धम्मं ॥

५७. “कायो परभोजनन्ति जत्वा, संसारे सुगतिञ्च दुग्गतिञ्च ।
इत्तरवासोति जानियान, उदये मा पमाद चरस्सु धम्मं”न्ति ॥

तत्थ **अतिपततीति** अतिविय पतति, सीधं अतिक्कमति । **वयो**ति पठमवयादितिविधोपि वयो । **खणो तथेवाति** उप्पादट्ठितभङ्गखणोपि तथेव अतिपतति । उभयेनपि भिन्नो इमेसं सत्तानं आयुसङ्खारो नाम सीघसोता नदी विय अनिवत्तन्तो सीधं अतिक्कमतीति दस्सेति । **ठानं नत्थीति** “उप्पन्ना सङ्खारा अभिज्जित्वा तिष्ठन्तू”ति पत्थनायपि तेसं ठानं नाम नत्थि, धुवं एकंसेनेव बुद्धं भगवन्तं आदिं कत्वा सब्बेपि सत्ता चवन्ति, “धुवं मरणं, अद्भुवं जीवितं”न्ति एवं मरणस्सति भावेहीति दीपेति । **परिजीयतीति** इदं सुवण्णवण्णम्पि सरीरं जीरतेव, एवं जानाहि । **मा पमादन्ति** तस्मा त्वं उदयभद्रे मा पमादं आपज्जि, अप्पमत्ता हुत्वा दसकुसलकम्मपथधम्मं चराहीति ।

कसिणाति सकला । **एकस्सेवाति** यदि एकस्सेव रज्जो, तस्मिं एकस्मिंयेव अनञ्जाधीना अस्स । **तं चापि जहति अवीतरागोति** तण्हावसिको पुग्गलो एत्तकेनपि यसेन अतित्तो मरणकाले अवीतरागोव तं विजहति । एवं तण्हाय अपूरणीयभावं जानाहीति दीपेति । **ते चापीति** माता पुत्तं, पुत्तो मातरं, पिता पुत्तं, पुत्तो पितरं, भाता भगिनिं, भगिनी भातरं, भरिया सामिकं, सामिको भरियन्ति एते अञ्जमञ्जं जहन्ति, नाना होन्ति । एवं सत्तानं नानाभावविनाभावं जानाहीति दीपेति ।

परभोजनन्ति विविधानं काकादीनं परसत्तानं भोजनं । **इत्तरवासोति** या एसा इमस्मिं संसारे मनुस्सभूता सुगति च तिरच्छानभूता दुग्गति च, एतं उभयम्पि “इत्तरवासो”ति जानित्वा मा पमादं, चरस्सु धम्मं । इमेसं सत्तानं नानाठानतो आगन्त्वा एकस्मिं ठाने समागमो परित्तो, इमे सत्ता अप्पकस्मिंयेव काले एकतो वसन्ति, तस्मा अप्पमत्ता होहीति ।

एवं महासत्तो तस्सा ओवादमदासि । सापि तस्स धम्मकथाय पसीदित्वा थुतिं करोन्ती ओसानगाथमाह —

५८. “साधु भासतियं यक्खो, अप्पं मच्चान जीवितं ।
कसिरञ्च परित्तञ्च, तञ्च दुक्खेन संयुतं ।
साहं एका पब्बजिस्सामि, हित्वा कासिं सुरुन्धन”न्ति ॥

तत्थ साधूति “अप्पं मच्चान जीवित”न्ति भासमानो अयं देवराजा साधु भासति । किंकारणा? इदञ्चि कसिरञ्च दुक्खं अस्सादरहितं, परित्तञ्च न बहुकं इत्तरकालं । सचे हि कसिरम्पि समानं दीघकालं पवत्तेय्य, परित्तकम्पि समानं सुखं भवेय्य, इदं पन कसिरञ्चेव परित्तञ्च सकलेन वट्टदुक्खेन संयुतं सन्निहितं । साहन्ति सा अहं । सुरुन्धनन्ति सुरुन्धननगरञ्च कसिरट्टञ्च छट्टेत्वा एकिकाव पब्बजिस्सामीति आह ।

बोधिसत्तो तस्सा ओवादं दत्त्वा सकट्टानमेव गतो । सापि पुनदिवसे अमच्चे रज्जं पटिच्छापेत्वा अन्तोनगरेयेव रमणीये उय्याने इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा धम्मं चरित्वा आयुपरियोसाने तावतिसंभवने बोधिसत्तस्स पादपरिचारिका हुत्वा निब्बत्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा राजधीता राहुलमाता अहोसि, सक्को पन अहमेव अहोसिन्ति ।

उदयजातकवण्णना चतुत्था ।

[४५९] ५. पानीयजातकवण्णना

मित्तो मित्तस्साति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो किलेसनिग्गहं आरब्ध कथेसि । एकस्मिञ्चि समये सावत्थिवासिनो पञ्चसता गिहिसहायका तथागतस्स धम्मदेसनं सुत्वा पब्बजित्वा उपसम्पन्ना अन्तोकोटिसन्थारे वसन्ता अट्टरत्तसमये कामवितक्कं वितक्केसुं । सब्बं हेट्ठा वुत्तनयेनेव वेदितब्बं । भगवतो आणत्तिया पनायस्मता आनन्देन भिक्षुसङ्घे सन्निपातिते सत्था पञ्जत्तासने निसीदित्वा अनोदिस्सकं कत्वा “कामवितक्कं वितक्कयित्था”ति अवत्वा सब्बसङ्गाहिकवसेनेव “भिक्षवे, किलेसो खुद्दको नाम नत्थि, भिक्षुना नाम उप्पन्नुप्पन्ना किलेसा निग्गहेतब्बा, पोरानकपण्डिता अनुप्पन्नेपि बुद्धे किलेसे निग्गहेत्वा पच्चेकबोधिजाणं पत्ता”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते कसिरट्टे एकस्मिं गामके द्वे सहायका पानीयतुम्बानि आदाय खेत्तं गन्त्वा एकमन्तं ठपेत्वा खेत्तं कोट्टेत्वा पिपासितकाले आगन्त्वा पानीयं पिवन्ति । तेसु एको पानीयत्थाय आगन्त्वा अत्तनो पानीयं रक्खन्तो इतरस्स तुम्बतो पिवित्वा सायं अरज्जा निक्खमित्वा न्हायित्वा ठितो “अत्थि नु खो मे कायद्वारादीहि अज्ज किञ्चि पापं कत”न्ति उपधारेन्तो थेनेत्वा पानीयस्स पिवितभावं दिस्वा संवेगप्पत्तो हुत्वा “अयं तण्हा वट्ठमाना मं अपायेसु खिपिस्सति, इमं किलेसं निग्गणिहस्सामी”ति पानीयस्स थेनेत्वा पिवितभावं आरम्भणं कत्वा विपस्सनं वट्टेत्वा पच्चेकबोधिजाणं निब्बत्तेत्वा पटिलद्धगुणं आवज्जेन्तो अट्ठासि । अथ नं इतरो न्हायित्वा उट्ठितो “एहि, सम्म, घरं गच्छामा”ति आह । “गच्छ त्वं, मम घरेन किच्चं नत्थि, पच्चेकबुद्धा नाम मय”न्ति । “पच्चेकबुद्धा नाम तुम्हादिसा न होन्ती”ति । “अथ कीदिसा पच्चेकबुद्धा होन्ती”ति? “द्वङ्गुलकेसा कासायवत्थवसना उत्तरहिमवन्ते नन्दमूलकपम्भारे वसन्ती”ति । सो सीसं परामसि, तं खणज्जेवस्स गिहिलिङ्गं अन्तरधायि, सुरत्तदुपट्टं निवत्थमेव, विज्जुलतासदिसं कायबन्धनं बद्धमेव, अलत्तकपाटलवण्णं उत्तरासङ्गचीवरं एकंसं कतमेव, मेघवण्णं पंसुकूलचीवरं दक्खिणअंसकूटे ठपितमेव, भमरवण्णो मत्तिकापत्तो वामअंसकूटे लगितोव अहोसि । सो आकासे ठत्वा धम्मं देसेत्वा उप्पतित्वा नन्दमूलकपम्भारेयेव ओतरि ।

अपरोपि कासिगामेयेव कुटुम्बिको आपणे निसिन्नो एकं पुरिसं अत्तनो भरियं आदाय गच्छन्तं दिस्वा तं उत्तमरूपधरं इत्थिं इन्द्रियानि भिन्दित्वा ओलोकेत्वा पुन चिन्तेसि “अयं लोभो वड्डमानो मं अपायेसु खिपिस्सती”ति संविग्गमानसो विपस्सनं वड्डेत्वा पच्चेकबोधिजाणं निब्बत्तेत्वा आकासे ठितो धम्मं देसेत्वा नन्दमूलकपब्भारमेव गतो ।

अपरोपि कासिगामवासिनोयेव द्वे पितापुत्ता एकतो मग्गं पटिपज्जिंसु । अटवीमुखे पन चोरा उड्डिता होन्ति । ते पितापुत्ते लभित्वा पुत्तं गहेत्वा “धनं आहरित्वा तव पुत्तं गण्हा”ति पितरं विस्सज्जेन्ति, द्वे भातरो लभित्वा कनिट्ठं गहेत्वा जेड्ढं विस्सज्जेन्ति, आचरियन्तेवासिके लभित्वा आचरियं गहेत्वा अन्तेवासिकं विस्सज्जेन्ति, अन्तेवासिको सिप्पलोभेन धनं आहरित्वा आचरियं गण्हित्वा गच्छति । अथ ते पितापुत्तापि तत्थ चोरानं उड्डितभावं जत्वा “त्वं मं ‘पिता’ति मा वद, अहमिं तं ‘पुत्तो’ति न वक्खामी”ति कतिकं कत्वा चोरेहि गहितकाले “तुम्हे अज्जमज्जं किं होथा”ति पुट्ठा “न किञ्चि होमा”ति सम्पजानमुसावादं करिंसु । तेसु अटवितो निक्खमित्वा सायं न्हायित्वा ठितेसु पुत्तो अत्तनो सीलं सोधेन्तो तं मुसावादं दिस्वा “इदं पापं वड्डमानं मं अपायेसु खिपिस्सति, इमं किलेसं निग्गण्हिस्सामी”ति विपस्सनं वड्डेत्वा पच्चेकबोधिजाणं निब्बत्तेत्वा आकासे ठितो पितु धम्मं देसेत्वा नन्दमूलकपब्भारमेव गतो ।

अपरोपि कासिगामेयेव पन एको गामभोजको माघातं कारापेसि । अथ नं बलिकम्मकाले महाजनो सन्निपतित्वा आह “सामि, मयं मिगसूकरादयो मारेत्वा यक्खानं बलिकम्मं करिस्साम, बलिकम्मकालो एसो”ति । तुम्हाकं पुब्बे करणनियामेनेव करोथाति मनुस्सा बहुं पाणातिपातमकंसु । सो बहुं मच्छमंसं दिस्वा “इमे मनुस्सा एत्तके पाणे मारेन्ता ममेवेकस्स वचनेन मारयिंसू”ति कुक्कुच्चं कत्वा वातपानं निस्साय ठितकोव विपस्सनं वड्डेत्वा पच्चेकबोधिजाणं निब्बत्तेत्वा आकासे ठितो महाजनस्स धम्मं देसेत्वा नन्दमूलकपब्भारमेव गतो ।

अपरोपि कासिरट्टेयेव गामभोजको मज्जविककयं वारेत्वा “सामि, पुब्बे इमस्मिं काले सुराछणो नाम होति, किं करोमा”ति महाजनेन वुत्तो “तुम्हाकं पोरणकनियामेनेव करोथा”ति आह । मनुस्सा छणं कत्वा सुरं पिवित्वा कलहं करोन्ता हत्थपादे भज्जित्वा सीसं भिन्दित्वा कण्णे छिन्दित्वा बहुदण्डेन बज्जिंसु । गामभोजको ते दिस्वा चिन्तेसि “मयि अननुजानन्ते इमे इमं दुक्खं न विन्देयु”न्ति । सो एत्तकेन कुक्कुच्चं कत्वा वातपानं निस्साय ठितकोव विपस्सनं वड्डेत्वा पच्चेकबोधिजाणं निब्बत्तेत्वा “अप्पमत्ता होथा”ति आकासे ठत्वा धम्मं देसेत्वा नन्दमूलकपब्भारमेव गतो ।

अपरभागे ते पञ्च पच्चेकबुद्धा भिक्खाचारत्थाय बाराणसिद्वारे ओतरित्वा सुनिवत्था सुपारुता पासादिकेहि अभिक्कमादीहि पिण्डाय चरन्ता राजद्वारं सम्पापुणिंसु । राजा ते दिस्वा पसन्नचित्तो राजनिवेसनं पवेसेत्वा पादे धोवित्वा गन्धतेलेन मक्खेत्वा पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन परिवसित्वा एकमन्तं निसीदित्वा “भन्ते, तुम्हाकं पठमवये पब्बज्जा सोभति, इमस्मिं वये पब्बजन्ता कथं कामेसु आदीनवं पस्सित्थ, किं वो आरम्मणं अहोसी”ति पुच्छि । ते तस्स कथेन्ता —

५९. “मित्तो मित्तस्स पानीयं, अदिन्नं परिभुज्जिसं ।
तेन पच्छा विजिगुच्छिं, तं पापं पकतं मया ।
मा पुन अकरं पापं, तस्मा पब्बजितो अहं ॥

६०. “परदारज्ज दिस्वान, छन्दो मे उदपज्जथ ।
तेन पच्छा विजिगुच्छिं, तं पापं पकतं मया ।
मा पुन अकरं पापं, तस्मा पब्बजितो अहं ॥

६१. “पितरं मे महाराज, चोरा अगण्ह कानने ।
तेसाहं पुच्छितो जानं, अज्जथा नं वियाकरिं ॥

६२. “तेन पच्छा विजिगुच्छिं, तं पापं पकतं मया ।
मा पुन अकरं पापं, तस्मा पब्बजितो अहं ॥

६३. “पाणातिपातमकरुं, सोमयागे उपड्डिते ।
तेसाहं समनुज्जासिं ॥

६४. “तेन पच्छा विजिगुच्छिं, तं पापं पकतं मया ।
मा पुन अकरं पापं, तस्मा पब्बजितो अहं ॥

६५. “सुरामेरयमाधुका, ये जना पठमासु नो ।
बहूनं ते अनत्थाय, मज्जपानमकप्पयुं ।
तेसाहं समनुज्जासिं ॥

६६. “तेन पच्छा विजिगुच्छिं, तं पापं पकतं मया ।
मा पुन अकरं पापं, तस्मा पब्बजितो अहं”न्ति ॥ —

इमा पटिपाटिया पच्च गाथा अभ्रासिंसु । राजापि एकमेकस्स ब्याकरणं सुत्वा “भन्ते, अयं पब्बज्जा तुम्हाकं
येवानुच्छविका”ति थुतिमकासि ।

तत्थ मित्तो मित्तस्साति महाराज, अहं एकस्स मित्तो हुत्वा तस्स मित्तस्स सन्तकं पानीयं इमिना नियामेनेव
परिभुज्जिं । तस्माति यस्मा पुथुज्जना नाम पापकम्मं करोन्ति, तस्मा अहं मा पुन अकरं पापं, तं पापं आरम्मणं कत्वा
पब्बजितोमिह । छन्दोति महाराज, इमिनाव नियामेन मम परदारं दिस्वा कामे छन्दो उप्पज्जि । अगण्हूति अगण्हिंसु ।
जानन्ति तेसं चोरानं “अयं किं ते होती”ति पुच्छितो जानन्तोयेव “न किञ्चि होती”ति अज्जथा ब्याकासिं । सोमयागेति
नवचन्दे उड्डिते सोमयागं नाम यक्खबलिं करिंसु, तस्मिं उपड्डिते । समनुज्जासिन्ति समनुज्जो आसिं । सुरामेरयमाधुकाति
पिड्डसुरादिसुरज्ज पुप्फासवादिमेरयज्ज पक्कमधु विय मधुरं मज्जमाना । ये जना पठमासु नोति ये नो गामे जना पठमं
एवरूपा आसुं अहेसुं । बहूनं तेति ते एकदिवसं एकस्मिं छणे पत्ते बहूनं अनत्थाय मज्जपानं अकप्पयिंसु ।

राजा तेसं धम्मं सुत्वा पसन्नचित्तो चीवरसाटके च भेसज्जानि च दत्वा पच्चेकबुद्धे उय्योजेसि । तेपि तस्स अनुमोदनं
कत्वा तत्थेव अगमंसु । ततो पट्टाय राजा वत्थुकामेसु विरत्तो अनपेक्खो हुत्वा नानगरसभोजनं भुज्जित्वा इत्थियो
अनालपित्वा अनोलोकेत्वा विरत्तचित्तो उट्टाय सिरिगब्भं पविसित्वा निसिन्नो सेतभित्तिं कसिणपरिकम्मं कत्वा ज्ञानं
निब्बत्तेसि । सो ज्ञानप्पत्तो कामे गरहन्तो —

६७. “धिरत्थु सुबहू कामे, दुग्गन्धे बहुकण्टके ।
ये अहं पटिसेवन्तो, नालभिं तादिसं सुख”न्ति ॥ — गाथमाह ।

तत्थ बहुकण्टकेति बहू पच्चामित्ते । ये अहन्ति यो अहं, अयमेव वा पाठो । तादिसन्ति एतादिसं किलेसरहितं ज्ञानसुखं ।

अथस्स अग्गमहेसी “अयं राजा पच्चेकबुद्धानं धम्मकथं सुत्वा उक्कण्ठितरूपो अहोसि, अम्हेहि सद्धिं अकथेत्वाव सिरिगब्भं पविट्ठो, परिग्गण्हिस्सामि ताव न”न्ति चिन्तेत्वा सिरिगब्भद्वारे ठिता रज्ज्वो कामेसु गरहन्तस्स उदानं सुत्वा “महाराज, त्वं कामे गरहसि, कामसुखसदिसं नाम सुखं नत्थी”ति कामे वण्णेन्ती इतरं गाथमाह —

६८. “महस्सादा सुखा कामा, नत्थि कामा परं सुखं ।
ये कामे पटिसेवन्ति, सग्गं ते उपपज्जरे”ति ॥

तत्थ महस्सादाति महाराज, एते कामा नाम महाअस्सादा, इतो उत्तरिं अज्जं सुखं नत्थि । कामसेविनो हि अपाये अनुपगम्म सग्गे निब्बत्तन्तीति अत्थो ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो तस्सा “नस्स वसलि, किं कथेसि, कामेसु सुखं नाम कुतो अत्थि, विपरिणामदुक्खा एते”ति गरहन्तो सेसगाथा अभसि —

६९. “अप्पस्सादा दुखा कामा, नत्थि कामा परं दुखं ।
ये कामे पटिसेवन्ति, निरयं ते उपपज्जरे ॥

७०. “असी यथा सुनिसितो, नेत्तिसोव सुपायिको ।
सत्तीव उरसि खित्ता, कामा दुक्खतरा ततो ॥

७१. “अङ्गारानंव जलितं, कासुं साधिकपोरिसं ।
फालंव दिवसंतत्तं, कामा दुक्खतरा ततो ॥

७२. “विसं यथा हलाहलं, तेलं पक्कुथितं यथा ।
तम्बलोहविलीनंव, कामा दुक्खतरा ततो”ति ॥

तत्थ नेत्तिसोति निक्करुणो, इदम्पि एकस्स खग्गस्स नामं । दुक्खतराति एवं जलितङ्गारकासुं वा दिवसं तत्तं फालं वा पटिच्च यं दुक्खं उप्पज्जति, ततोपि कामायेव दुक्खतराति अत्थो । अनन्तरगाथाय यथा एतानि विसादीनि दुक्खावहनतो दुक्खानि, एवं कामापि दुक्खा, तं पन कामदुक्खं इतरेहि दुक्खेहि दुक्खतरन्ति अत्थो ।

एवं महासत्तो देविया धम्मं देसेत्वा अमच्चे सन्निपातेत्वा “भोन्तो अमच्चा, तुम्हे रज्जं पटिपज्जथ, अहं पब्बजिस्सामी”ति वत्वा महाजनस्स रोदन्तस्स परिदेवन्तस्स उट्ठाय आकासे ठत्वा ओवादं दत्वा अनिलपथेनेव उत्तरहिमवन्तं गन्त्वा रमणीये पदेसे अस्समं मापेत्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा आयुपरियोसाने ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “भिक्षवे, किलेसो खुद्दको नाम नत्थि, अप्पमत्तकोपि पण्डितेहि निग्गहितब्बोयेवा”ति वत्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने पञ्चसता भिक्षू अरहत्ते पतिट्ठहिंसु ।

तदा पच्चेकबुद्धा परिनिब्बायिंसु, देवी राहुलमाता अहोसि, राजा पन अहमेव अहोसिन्ति ।

पानीयजातकवण्णना पञ्चमा ।

[४६०] ६. युधञ्चयजातकवण्णना

मित्तामच्चपरिब्यूहन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो महाभिनिक्खमनं आरब्ध कथेसि । एकदिवसज्झि धम्मसभायं सन्निपतिता भिक्खू “आवुसो, सचे दसबलो अगारं अज्झावसिस्स, सकलचक्कवाळगब्भे चक्कवत्तिराजा अभविस्स सत्तरतनसमन्नागतो चतुरिद्धीहि समिद्धो परोसहस्सपुत्तपरिवारो, सो एवरूपं सिरिविभवं पहाय कामेसु दोसं दिस्वा अङ्कुरत्तसमये छन्नसहायोव कण्टकमारुह निक्खमित्त्वा अनोमनदीतीरे पब्बजित्वा छब्बस्सानि दुक्करकारिकं कत्वा सम्मासम्बोधिं पत्तो”ति सत्थु गुणकथं कथयिंसु । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, तथागतो इदानीव महाभिनिक्खमनं निक्खन्तो, पुब्बेपि द्वादसयोजनिके बाराणसिनगरे रज्जं पहाय निक्खन्तोयेवा”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते रम्मनगरे सब्बदत्तो नाम राजा अहोसि । अयज्झि बाराणसी **उदयजातके** (जा० १.११.३७ आदयो) **सुरुन्धननगरं** नाम जाता, **चूळसुतसोमजातके** (जा० २.१७.१९५ आदयो) **सुदस्सनं** नाम, **सोणनन्दजातके** (जा० २.२०.९२ आदयो) **ब्रह्मवड्डनं** नाम, **खण्डहालजातके** (जा० २.२२.९८२ आदयो) **पुण्डवती** नाम, **सङ्खब्राह्मणजातके** (जा० १.१०.३९ आदयो) **मोळिनी** नाम, इमस्मिं पन युधञ्चयजातके **रम्मनगरं** नाम अहोसि । एवमस्सा कदाचि नामं परिवत्तति । तत्थ सब्बदत्तरज्जो पुत्तसहस्सं अहोसि । युधञ्चयस्स नाम जेट्टपुत्तस्स उपरज्जं अदासि । सो दिवसे दिवसे महादानं पवत्तेसि । एवं गच्छन्ते काले बोधिसत्तो एकदिवसं पातोव रथवरमारुह महन्तेन सिरिविभवेन उय्यानकीळं गच्छन्तो रुक्खगतिणगसाखगमक्कटकसुत्तजालादीसु मुत्ताजालाकारेण लगितउस्सवबिन्दूनि दिस्वा “सम्म सारथि, किं नामेत”न्ति पुच्छित्वा “एते देव, हिमसमये पतनकउस्सवबिन्दूनि नामा”ति सुत्वा दिवसभागं उय्याने कीळित्वा सायन्हकाले पच्चागच्छन्तो ते अदिस्वाव “सम्म सारथि, कहं नु खो एते उस्सवबिन्दू, न ते इदानी पस्सामी”ति पुच्छि । “देव, ते सूरिये उग्गच्छन्ते सब्बेव भिज्जित्वा पथवियं पतन्ती”ति सुत्वा संवेगप्पत्तो हुत्वा “इमेसं सत्तानं जीवितसङ्घारापि तिणगगे उस्सवबिन्दुसदिसाव, मया ब्याधिजरामरणेहि अपीळितेयेव मातापितरो आपुच्छित्वा पब्बजितुं वट्ठती”ति उस्सवबिन्दुमेव आरम्भणं कत्वा आदित्ते विय तयो भवे पस्सन्तो अत्तनो गेहं अगन्त्वा अलङ्कृतपटियत्ताय विनिच्छयसालाय निसिन्नस्स पितु सन्तिकंयेव गन्त्वा पितरं वन्दित्वा एकमन्तं ठितो पब्बज्जं याचन्तो पठमं गाथमाह —

७३. “मित्तामच्चपरिब्यूहं, अहं वन्दे रथेसभं ।
पब्बजिस्सामहं राज, तं देवो अनुमज्जतू”ति ॥

तत्थ **परिब्यूहन्ति** परिवारितं । तं देवोति तं मम पब्बज्जं देवो अनुजानातूति अत्थो ।

अथ नं राजा निवारेन्तो दुतियं गाथमाह —

७४. “सचे ते ऊनं कामेहि, अहं परिपूरयामि ते ।
यो तं हिं सति वारेमि, मा पब्बज युधञ्चया”ति ॥

तं सुत्वा कुमारो ततियं गाथमाह —

७५. “न मत्थि ऊनं कामेहि, हिंसिता मे न विज्जति ।
दीपञ्च कातुमिच्छामि, यं जरा नाभिकीरती”ति ॥

तत्थ दीपञ्चाति तात नेव मय्हं कामेहि ऊनं अत्थि, न मं हिंसन्तो कोचि विज्जति, अहं पन परलोकगमनाय अत्तनो पतिट्ठं कातुमिच्छामि । कीदिसं? यं जरा नाभिकीरति न विद्धंसेति, तमहं कातुमिच्छामि, अमतमहानिब्बानं गवेसिस्सामि, न मे कामेहि अत्थो, अनुजानाथ मं, महाराजाति वदति ।

इति पुनप्पुनं कुमारो पब्बज्जं याचि, राजा “मा पब्बजा”ति वारेति । तमत्थमाविकरोन्तो सत्था उपट्ठं गाथमाह —

७६. “पुत्तो वा पितरं याचे, पिता वा पुत्तमोरस”न्ति ॥

तत्थ वा-कारो सम्पिण्डनत्थो । इदं वुत्तं होति — “एवं, भिक्खवे, पुत्तो च पितरं याचति, पिता च ओरसं पुत्तं याचती”ति ।

सेसं उपट्ठगाथं राजा आह —

“नेगमो तं याचे तात, मा पब्बज युधञ्चया”ति ॥

तस्सत्थो — अयं ते तात निगमवासिमहाजनो याचति, नगरजनोपि मा त्वं पब्बजाति ।

कुमारो पुनपि पञ्चमं गाथमाह —

७७. “मा मं देव निवारेहि, पब्बजन्तं रथेसभ ।

माहं कामेहि सम्मत्तो, जराय वसमन्वगू”ति ॥

तत्थ वसमन्वगूति मा अहं कामेहि सम्मत्तो पमत्तो जराय वसगामी नाम होमि, वट्टदुक्खं पन खेपेत्वा यथा च सब्बज्जुतज्जाणप्पटिविज्झनको होमि, । तथा मं ओलोकेहीति अधिप्पायो ।

एवं वुत्ते राजा अप्पटिभाणो अहोसि । माता पनस्स “पुत्तो ते, देवि, पितरं पब्बज्जं अनुजानापेती”ति सुत्वा “किं तुम्हे कथेथा”ति निरस्सासेन मुखेन सुवण्णसिविकाय निसीदित्वा सीधं विनिच्छयट्ठानं गन्त्वा याचमाना छट्ठं गाथमाह —

७८. “अहं तं तात याचामि, अहं पुत्त निवारये ।

चिरं तं दट्ठमिच्छामि, मा पब्बज युधञ्चया”ति ॥

तं सुत्वा कुमारो सत्तमं गाथमाह —

७९. “उस्सावोव तिणग्गम्हि, सूरियुग्गमनं पति ।

एवमायु मनुस्सानं, मा मं अम्म निवारया”ति ॥

तस्सत्थो — अम्म, यथा तिणग्गे उस्सवबिन्दु सूरियस्स उग्गमनं पतिट्ठातुं न सक्कोति, पथवियं पतति, एवं इमेसं

सत्तानं जीवितं परित्तं तावकालिकं अचिरद्वितिकं, एवरूपे लोकसन्निवासे कथं त्वं चिरं मं पस्ससि, मा मं निवारेहीति ।

एवं वुत्तेपि सा पुनप्पुनं याचियेव । ततो महासत्तो पितरं आमन्तेत्वा अट्ठमं गाथमाह —

८०. “तरमानो इमं यानं, आरोपेतु रथेसभ ।
मा मे माता तरन्तस्स, अन्तरायकरा अहू”ति ॥

तस्सस्थो — तात रथेसभ, इमं मम मातरं तरमानो पुरिसो सुवण्णसिविकायानं आरोपेतु, मा मे जातिजराब्बाधिमरणकन्तारं तरन्तस्स अतिक्कमन्तस्स माता अन्तरायकरा अहूति ।

राजा पुत्तस्स वचनं सुत्वा “गच्छ, भद्रे, तव सिविकाय निसीदित्वा रतिवट्ठनपासादं अभिरुहा”ति आह । सा तस्स वचनं सुत्वा ठातुं असक्कोन्ती नारीगणपरिवृता गन्त्वा पासादं अभिरुहित्वा “का नु खो पुत्तस्स पवत्ती”ति विनिच्छयट्ठानं ओलोकेन्ती अट्ठासि । बोधिसत्तो मातु गतकाले पुन पितरं याचि । राजा पटिबाहितुं असक्कोन्तो “तेन हि तात, तव मनं मत्थकं पापेहि, पब्बजाही”ति अनुजानि । रज्जो अनुज्जातकाले बोधिसत्तस्स कनिट्ठो युधिट्ठिलकुमारो नाम पितरं वन्दित्वा “तात, मय्हं पब्बज्जं अनुजानाथा”ति अनुजानापेसि । उभोपि भातरो पितरं वन्दित्वा कामे पहाय महाजनपरिवृता विनिच्छयतो निक्खमिंसु । देवीपि महासत्तं ओलोकेत्वा “मम पुत्ते पब्बजिते रम्मनगरं तुच्छं भविस्सती”ति परिदेवमाना गाथाद्वयमाह —

८१. “अभिधावथ भदन्ते, सुज्जं हेस्सति रम्मकं ।
युधज्चयो अनुज्जातो, सब्बदत्तेन राजिना ॥

८२. “योहु सेट्ठो सहस्सस्स, युवा कज्चनसन्निभो ।
सोयं कुमारो पब्बजितो, कासायवसनो बली”ति ॥

तत्थ अभिधावथाति परिवारेत्वा ठिता नारियो सब्बा वेगेन धावथाति आणापेति । भदन्तेति एवं गन्त्वा “भदं तव होतू”ति वदथ । रम्मकन्ति रम्मनगरं सन्धायाह । योहु सेट्ठोति यो रज्जो पुत्तो सहस्सस्स सेट्ठो अहोसि, सो पब्बजितोति पब्बज्जाय गच्छन्तं सन्धायेवमाह ।

बोधिसत्तोपि न ताव पब्बजति । सो हि मातापितरो वन्दित्वा कनिट्ठं युधिट्ठिलकुमारं गहेत्वा नगरा निक्खम्म महाजनं निवत्तेत्वा उभोपि भातरो हिमवन्तं पविसित्वा मनोरमे ठाने अस्समपदं करित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा झानाभिज्जं निब्बत्तेत्वा वनमूलफलादीहि यावजीवं यापेत्वा ब्रह्मलोकपरायणा अहेसुं । तमत्थं ओसाने अभिसम्बुद्धगाथाय दीपेति —

८३. “उभो कुमारा पब्बजिता, युधज्चयो युधिट्ठिलो ।
पहाय मातापितरो, सङ्गं छेत्वान मच्चुनो”ति ॥

तत्थ मच्चुनोति मारस्स । इदं वुत्तं होति — भिक्खवे, युधज्चयो च युधिट्ठिलो च ते उभोपि कुमारा मातापितरो पहाय मारस्स सन्तकं रागदोसमोहसङ्गं छिन्दित्वा पब्बजिताति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा “न भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपि तथागतो रज्जं छुट्ट्वा पब्बजितोयेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा मातापितरो महाराजकुलानि अहेसुं, युधिष्ठिलकुमारो आनन्दो, युधञ्चयो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

युधञ्चयजातकवण्णना छट्ठा ।

[४६१] ७. दसरथजातकवण्णना

एथ लक्खण सीता चाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं मतपितिकं कुटुम्बिकं आरब्ध कथेसि । सो हि पितरि कालकते सोकाभिभूतो सब्बकिच्चानि पहाय सोकानुवत्तकोव अहोसि । सत्था पच्चूससमये लोकं ओलोकेन्तो तस्स सोतापत्तिफलूपनिस्सयं दिस्वा पुनदिवसे सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा कतभत्तकिच्चो भिक्खू उय्योजेत्वा एकं पच्छासमणं गहेत्वा तस्स गेहं गन्त्वा वन्दित्वा निसिन्नं मधुरवचनेन आलपन्तो “किं सोचसि उपासका”ति वत्वा “आम, भन्ते, पितुसोको मं बाधती”ति वुत्ते “उपासक, पोराणकपण्डिता अट्ठविधे लोकधम्मे तथतो जानन्ता पितरि कालकते अप्पमत्तकम्पि सोकं न करिंसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं दसरथमहाराजा नाम अगतिगमनं पहाय धम्मेन रज्जं कारेसि । तस्स सोळसन्नं इत्थिसहस्सानं जेट्टिका अगमहेसी द्वे पुत्ते एकञ्च धीतरं विजायि । जेट्टपुत्तो रामपण्डितो नाम अहोसि, दुतियो लक्खणकुमारो नाम, धीता सीता देवी नाम । अपरभागे महेसी कालमकासि । राजा तस्सा कालकताय चिरतरं सोकवसं गन्त्वा अमच्चेहि सञ्जापितो तस्सा कत्तब्बपरिहारं कत्वा अञ्जं अगमहेसिद्वाने ठपेसि । सा रज्जो पिया अहोसि मनापा । सापि अपरभागे गब्भं गण्हित्वा लद्धगब्भपरिहारा पुत्तं विजायि, “भरतकुमारो”तिस्स नाम अकंसु । राजा पुत्तसिनेहेन “भदे, वरं ते दम्मि, गण्हाही”ति आह । सा गहितकं कत्वा ठपेत्वा कुमारस्स सत्तट्ठवस्सकाले राजानं उपसङ्कमित्वा “देव, तुम्हेहि मय्हं पुत्तस्स वरो दिन्नो, इदानिस्स वरं देथा”ति आह । गण्ह, भदेति । “देव, पुत्तस्स मे रज्जं देथा”ति वुत्ते राजा अच्छरं पहरित्वा “नस्स, वसलि, मय्हं द्वे पुत्ता अगिक्खन्था विय जलन्ति, ते मारापेत्वा तव पुत्तस्स रज्जं याचसी”ति तज्जेसि । सा भीता सिरिगब्भं पविसित्वा अञ्जेसुपि दिवसेसु राजानं पुनप्पुनं रज्जमेव याचि ।

राजा तस्सा तं वरं अदत्त्वाव चिन्तेसि “मातुगामो नाम अकतञ्जू मित्तदुब्धी, अयं मे कूटपण्णं वा कूटलञ्जं वा कत्वा पुत्ते घातापेय्या”ति । सो पुत्ते पक्कोसापेत्वा तमत्थं आरोचेत्वा “ताता, तुम्हाकं इध वसन्तानं अन्तरायोपि भवेय्य, तुम्हे सामन्तरज्जं वा अरञ्जं वा गन्त्वा मम मरणकाले आगन्त्वा कुलसन्तकं रज्जं गण्हेय्याथा”ति वत्वा पुन नेमित्तके ब्राह्मणे पक्कोसापेत्वा अत्तनो आयुपरिच्छेदं पुच्छित्वा “अञ्जानि द्वादस वस्सानि पवत्तिस्सती”ति सुत्वा “ताता, इतो द्वादसवस्सच्चयेन आगन्त्वा छत्तं उस्सापेय्याथा”ति आह । ते “साधू”ति वत्वा पितरं वन्दित्वा रोदन्ता पासादा ओतरिंसु । सीता देवी “अहम्पि भातिकेहि सद्धिं गमिस्सामी”ति पितरं वन्दित्वा रोदन्ती निक्खमि । तयोपि जना महापरिवारा निक्खमित्वा महाजनं निवत्तेत्वा अनुपुब्बेन हिमवन्तं पविसित्वा सम्पन्नोदके सुलभफलाफले पदेसे अस्समं मापेत्वा फलाफलेन यापेन्ता वसिंसु ।

लक्खणपण्डितो च सीता च रामपण्डितं याचित्वा “तुम्हे अम्हाकं पितुद्वाने ठिता, तस्मा अस्समेयेव होथ, मयं फलाफलं आहरित्वा तुम्हे पोसेस्सामा”ति पटिञ्जं गण्हिंसु । ततो पट्टाय रामपण्डितो तत्थेव होति । इतरे द्वे फलाफलं आहरित्वा तं पटिजग्गिंसु । एवं तेसं फलाफलेन यापेत्वा वसन्तानं दसरथमहाराजा पुत्तसोकेन नवमे संवच्छरे कालमकासि । तस्स सरीरकिच्चं कारेत्वा देवी “अत्तनो पुत्तस्स भरतकुमारस्स छत्तं उस्सापेथा”ति आह । अमच्चा पन

“छत्तस्सामिका अरञ्जे वसन्ती”ति न अदंसु । भरतकुमारो “मम भातरं रामपण्डितं अरञ्जतो आनेत्वा छत्तं उस्सापेस्सामी”ति पञ्चराजककुधभण्डानि गहेत्वा चतुरङ्गिनिया सेनाय तस्स वसनट्ठानं पत्वा अविदूरे खन्धावारं कत्वा तत्थ निवासेत्वा कतिपयेहि अमच्चोहि सद्धिं लक्खणपण्डितस्स च सीताय च अरञ्जं गतकाले अस्समपदं पविसित्वा अस्समपदद्वारे ठपितकञ्चनरूपकं विय रामपण्डितं निरासङ्कं सुखनिसिन्नं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं ठितो रञ्जो पवत्तिं आरोचेत्वा सद्धिं अमच्चोहि पादेसु पतित्वा रोदति । रामपण्डितो पन नेव सोचि, न परिदेवि, इन्द्रियविकारमत्तम्पिस्स नाहोसि । भरतस्स पन रोदित्वा निसिन्नकाले सायन्हसमये इतरे द्वे फलाफलं आदाय आगमिंसु । रामपण्डितो चिन्तेसि “इमे दहरा मय्हं विय परिगणहनपञ्जा एतेसं नत्थि, सहसा ‘पिता वो मतो’ति वुत्ते सोकं सन्धारेतुं असक्कोन्तानं हदयम्पि तेसं फलेय्य, उपायेन ते उदकं ओतारेत्वा एतं पवत्तिं आरोचेस्सामी”ति । अथ नेसं पुरतो एकं उदकट्ठानं दस्सेत्वा “तुम्हे अतिचिरेन आगता, इदं वो दण्डकम्मं होतु, इमं उदकं ओतरित्वा तिड्ढथा”ति उपट्ठगाथं ताव आह —

८४. “एथ लक्खण सीता च, उभो ओतरथोदक”न्ति ॥

तस्सत्थो — एथ लक्खण सीता च आगच्छथ, उभोपि ओतरथ उदकन्ति ।

ते एकवचनेनेव ओतरित्वा अट्ठंसु । अथ नेसं पितु पवत्तिं आरोचेन्तो सेसं उपट्ठगाथमाह —

“एवायं भरतो आह, राजा दसरथो मतो”ति ॥

ते पितु मतसासनं सुत्वाव विसज्जा अहेसुं । पुनपि नेसं कथेसि, पुनपि ते विसज्जा अहेसुन्ति एवं यावत्तितयं विसज्जितं पत्ते ते अमच्चा उक्खिपित्वा उदका नीहरित्वा थले निसीदापेत्वा लद्धस्सासेसु तेसु सब्बे अज्जमज्जं रोदित्वा परिदेवित्वा निसीदिंसु । तदा भरतकुमारो चिन्तेसि — “मय्हं भाता लक्खणकुमारो च भगिनी च सीता देवी पितु मतसासनं सुत्वाव सोकं सन्धारेतुं न सक्कोन्ति, रामपण्डितो पन नेव सोचति, न परिदेवति, किं नु खो तस्स असोचनकारणं, पुच्छिस्सामि न”न्ति । सो तं पुच्छन्तो दुतियं गाथमाह —

८५. “केन रामप्पभावेन, सोचितब्बं न सोचसि ।

पितरं कालकतं सुत्वा, न तं पसहते दुख”न्ति ॥

तत्थ पभावेनाति आनुभावेन । न तं पसहते दुखन्ति एवरूपं दुक्खं केन कारणेन तं न पीळेति, किं ते असोचनकारणं, कथेहि ताव नन्ति ।

अथस्स रामपण्डितो अत्तनो असोचनकारणं कथेन्तो —

८६. “यं न सक्का निपालेतुं, पोसेन लपतं बहुं ।

स किस्स विज्जू मेधावी, अत्तानमुपतापये ॥

८७. “दहरा च हि वुद्धा च, ये बाला ये च पण्डिता ।

अट्ठा चेव दलिद्दा च, सब्बे मच्चुपरायणा ॥

८८. “फलानमिव पक्कानं, निच्चं पतनतो भयं ।

एवं जातान मच्चानं, निच्चं मरणतो भयं ॥

८९. “सायमेके न दिस्सन्ति, पातो दिट्ठा बहुज्जना ।
पातो एके न दिस्सन्ति, सायं दिट्ठा बहुज्जना ॥

९०. “परिदेवयमानो चे, किञ्चिदत्थं उदब्बहे ।
सम्मूळ्हो हिंसमत्तानं, कयिरा तं विचक्खणो ॥

९१. “किसो विवण्णो भवति, हिंसमत्तानमत्तनो ।
न तेन पेता पालेन्ति, निरत्था परिदेवना ॥

९२. “यथा सरणमादित्तं, वारिना परिनिब्बये ।
एवम्पि धीरो सुतवा, मेधावी पण्डितो नरो ।
खिप्पमुप्पतितं सोकं, वातो तूलंव धंसये ॥

९३. “मच्चो एकोव अच्चेति, एकोव जायते कुले ।
संयोगपरमात्वेव, सम्भोगा सब्बपाणिनं ॥

९४. “तस्मा हि धीरस्स बहुस्सुतस्स, सम्पस्सतो लोकमिमं परञ्च ।
अज्जाय धम्मं हृदयं मनञ्च, सोका महन्तापि न तापयन्ति ॥

९५. “सोहं दस्सञ्च भोक्खञ्च, भरिस्सामि च जातके ।
सेसञ्च पालयिस्सामि, किच्चमेतं विजानतो”ति ॥ —

इमाहि दसहि गाथाहि अनिच्चतं पकासेति ।

तत्थ निपालेतुन्ति रक्खितुं । लपतन्ति लपन्तानं । इदं वुत्तं होति — “तात भरत, यं सत्तानं जीवितं बहुम्पि विलपन्तानं पुरिसानं एकेनापि मा उच्छिज्जीति न सक्का रक्खितुं, सो दानि मादिसो अट्ट लोकधम्मे तथतो जानन्तो विञ्जू मेधावी पण्डितो मरणपरियोसानजीवितेसु सत्तेसु किस्स अत्तानमुपतापये, किंकारणा अनुपकारेन सोकदुक्खेन अत्तानं सन्तापेय्या”ति ।

दहरा चाति गाथा “मच्चु नामेस तात भरत, नेव सुवण्णरूपकसदिसानं दहरानं खत्तियकुमारकादीनं, न वुद्धिप्पत्तानं महायोधानं, न बालानं पुथुज्जनसत्तानं, न बुद्धादीनं पण्डितानं, न चक्कवत्तिआदीनं इस्सरानं, न निद्धनानं दलिद्वादीनं लज्जति, सब्बेपिमे सत्ता मच्चुपरायणा मरणमुखे संभग्गविभग्गा भवन्तियेवा”ति दस्सनत्थं वुत्ता ।

निच्चं पतनतोति इदं वुत्तं होति — यथा हि तात भरत, पक्कानं फलानं पक्ककालतो पट्ठाय “इदानि वण्टा छिज्जित्वा पतिस्सन्ति, इदानि पतिस्सन्ती”ति पतनतो भयं निच्चं धुवं एकंसिकमेव भवति, एवं आसङ्कनीयतो एवं जातानं मच्चानम्पि एकंसिकंयेव मरणतो भयं, नत्थि सो खणो वा लयो वा यत्थ तेसं मरणं न आसङ्कितब्बं भवेय्याति ।

सायन्ति विकाले । इमिना रत्तिभागे च दिट्ठानं दिवसभागे अदस्सनं, दिवसभागे च दिट्ठानं रत्तिभागे अदस्सनं दीपेति । किञ्चिदत्थन्ति “पिता मे, पुत्तो मे”ति आदीहि परिदेवमानोव पोसो सम्मूळ्हो अत्तानं हिंसन्तो किलमेन्तो अप्पमत्तकम्पि अत्थं आहरेय्य । **कयिरा तं विचक्खणो**ति अथ पण्डितो पुरिसो एवं परिदेवं करेय्य, यस्मा पन परिदेवन्तो मतं वा आनेतुं अज्जं वा तस्स वड्ढिं कातुं न सक्कोति, तस्मा निरत्थकत्ता परिदेवितस्स पण्डिता न परिदेवन्ति ।

अत्तानमत्तनोति अत्तनो अत्तभावं सोकपरिदेवदुक्खेन हिंसन्तो । **न तेना**ति तेन परिदेवेन परलोकं गता सत्ता न पालेन्ति न यापेन्ति । **निरत्था**ति तस्मा तेसं मतसत्तानं अयं परिदेवना निरत्थका । **सरणन्ति** निवासगेहं । इदं वुत्तं होति — यथा पण्डितो पुरिसो अत्तनो वसनागारे आदित्ते मुहुत्तम्पि वोसानं अनापज्जित्वा घटसतेन घटसहस्सेन वारिना निब्बापयतेव, एवं धीरो उप्पतितं सोकं खिप्पमेव निब्बापये । तूलं विय च वातो यथा सण्ठातुं न सक्कोति, एवं धंसये विद्धंसेय्याति अत्थो ।

मच्चो एकोव अच्चेतीति एत्थ तात भरत, इमे सत्ता कम्मस्सका नाम, तथा हि इतो परलोकं गच्छन्तो सत्तो एकोव अच्चेति अतिक्कमति, खत्तियादिकुले जायमानोपि एकोव गन्त्वा जायति । तत्थ तत्थ पन जातिमित्तसंयोगेन “अयं मे पिता, अयं मे माता, अयं मे मित्तो”ति संयोगपरमात्वेव सम्भोगा सब्बपाणीनं, परमत्थेन पन तीसुपि भवेसु कम्मस्सकावेते सत्ताति अत्थो ।

तस्माति यस्मा एतेसं सत्तानं जातिमित्तसंयोगं जातिमित्तपरिभोगमत्तं ठपेत्वा इतो परं अज्जं नत्थि, तस्मा । **सम्पस्सतो**ति इमज्च परज्च लोकं नानाभावविनाभावमेव सम्मा पस्सतो । **अज्जाय धम्मन्ति** अट्ठविधलोकधम्मं जानित्वा । **हृदयं मनज्जा**ति इदं उभयम्पि चित्तस्सेव नामं । इदं वुत्तं होति —

“लाभो अलाभो यसो अयसो च, निन्दा पसंसा च सुखज्च दुक्खं ।

एते अनिच्चा मनुजेसु धम्मा, मा सोच किं सोचसि पोडुपादा”ति ॥ (जा० १.४.११४) —

इमेसं अट्ठन्नं लोकधम्मानं येन केनचि चित्तं परियादीयति, तस्स च अनिच्चतं जत्वा ठितस्स धीरस्स पितुपुत्तमरणादिवत्थुका महन्तापि सोका हृदयं न तापयन्तीति । एतं वा अट्ठविधं लोकधम्मं जत्वा ठितस्स हृदयवत्थुज्च मनज्च महन्तापि सोका न तापयन्तीति एवम्पेत्य अत्थो दट्ठब्बो ।

सोहं दस्सज्च भोक्खज्जाति गाथाय — तात भरत, अन्धबालानं सत्तानं विय मम रोदनपरिदेवनं नाम न अनुच्छविकं, अहं पन पितु अच्चयेन तस्स ठाने ठत्वा कपणादीनं दानारहानं दानं, ठानन्तरारहानं ठानन्तरं, यसारहानं यसं दस्सामि, पितरा मे परिभुत्तनयेन इस्सरियं परिभुज्जिस्सामि, जातके च पोसेस्सामि, अवसेसज्च अन्तोपरिजनादिकं जनं पालेस्सामि, धम्मिकसमणब्राह्मणानं धम्मिकं रक्खावरणगुत्तिं करिस्सामीति एवज्हि जानतो पण्डितपुरिसस्स अनुरूपं किच्चन्ति अत्थो ।

परिसा इमं रामपण्डितस्स अनिच्चतापकासनं धम्मदेसनं सुत्वा निस्सोका अहेसुं । ततो भरतकुमारो रामपण्डितं वन्दित्वा “बाराणसिरज्जं सम्पटिच्छथा”ति आह । तात लक्खणज्च, सीतादेविज्च गहेत्वा गन्त्वा रज्जं अनुसासथाति । तुम्हे पन, देवाति । तात, मम पिता “द्वादसवस्सच्चयेन आगन्त्वा रज्जं कारेय्यासी”ति मं अवोच, अहं इदनेव गच्छन्तो तस्स वचनकरो नाम न होमि, अज्जानिपि तीणि वस्सानि अतिक्कमित्वा आगमिस्सामीति । “एत्तकं कालं को रज्जं

कारेस्सती”ति? “तुम्हे कारेथा”ति । “न मयं कारेस्सामा”ति । “तेन हि याव ममागमना इमा पादुका कारेस्सन्ती”ति अत्तनो तिणपादुका ओमुञ्चित्वा अदासि । ते तयोपि जना पादुका गहेत्वा रामपण्डितं वन्दित्वा महाजनपरिवृता बाराणसिं अगमंसु । तीणि संवच्छरानि पादुका रज्जं कारेसुं । अमच्चा तिणपादुका राजपल्लङ्के ठपेत्वा अहुं विनिच्छिनन्ति । सचे दुब्बिनिच्छितो होति, पादुका अञ्जमञ्जं पटिहञ्जन्ति । ताय सञ्जाय पुन विनिच्छिनन्ति । सम्मा विनिच्छितकाले पादुका निस्सद्दा सन्निसीदन्ति । रामपण्डितो तिणं संवच्छरानं अच्चयेन अरञ्जा निक्खमित्वा बाराणसिनगरं पत्वा उय्यानं पाविसि । तस्स आगमनभावं जत्वा कुमारा अमच्चगणपरिवृता उय्यानं गन्त्वा सीतं अगमहेसिं कत्वा उभिन्नम्पि अभिसेकं अकंसु । एवं अभिसेकपत्तो महासत्तो अलङ्कतरथे ठत्वा महन्तेन परिवारेन नगरं पविसित्वा पदक्खिणं कत्वा चन्दकपासादवरस्स महातलं अभिरुहि । ततो पट्टाय सोळस वस्ससहस्सानि धम्मेन रज्जं कारेत्वा आयुपरियोसाने सग्गपुरं पूरेसि ।

१६. “दस वस्ससहस्सानि, सट्ठि वस्ससतानि च ।

कम्बुगीवो महाबाहु, रामो रज्जमकारयी”ति ॥ —

अयं अभिसम्बुद्धगाथा तमतथं दीपेति ।

तत्थ कम्बुगीवोति सुवण्णाळिङ्गसदिसगीवो । सुवण्णज्झि कम्बूति वुच्चति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने कुटुम्बिको सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा दसरथमहाराजा सुद्धोदनमहाराजा अहोसि, माता महामायादेवी, सीता राहुलमाता, भरतो आनन्दो, लक्खणो सारिपुत्तो, परिसा बुद्धपरिसा, रामपण्डितो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

दसरथजातकवण्णना सत्तमा ।

[४६२] ८. संवरजातकवण्णना

जानन्तो नो महाराजाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं ओस्सट्ठवीरियं भिक्खुं आरब्भ कथेसि । सो किर सावत्थिवासी कुलपुत्तो सत्थु धम्मदेसनं सुत्वा पब्बजित्वा लद्धूपसम्पदो आचरियुपज्झायवत्तं पूरेन्तो उभयानि पातिमोक्खानि पगुणानि कत्वा परिपुण्णपञ्चवस्सो कम्मट्ठानं गहेत्वा “अरञ्जे वसिस्सामी”ति आचरियुपज्झाये आपुच्छित्वा कोसलरट्ठे एकं पच्चन्तगामं गन्त्वा तत्थ इरियापथे पसन्नमनुस्सेहि पण्णसालं कत्वा उपट्ठियमानो वस्सं उपगन्त्वा युञ्जन्तो घटेन्तो वायमन्तो अच्चारद्धेन वीरियेन तेमासं कम्मट्ठानं भावेत्वा ओभासमत्तम्पि उप्पादेतुं असक्कोन्तो चिन्तेसि “अद्धा अहं सत्थारा देसितेसु चतूसु पुग्गलेसु पदपरमो, किं मे अरञ्जवासेन, जेतवनं गन्त्वा तथागतस्स रूपसिरिं पस्सन्तो मधुरधम्मदेसनं सुणन्तो वीतिनामेस्सामी”ति । सो वीरियं ओस्सजित्वा ततो निक्खन्तो अनुपुब्बेन जेतवनं गन्त्वा आचरियुपज्झायेहि चेव सन्दिट्ठसम्भत्तेहि च आगमनकारणं पुट्ठो तमतथं कथेत्वा तेहि “कस्मा एवमकासी”ति गरहित्वा सत्थु सन्तिकं नेत्वा “किं, भिक्खवे, अनिच्छमानं भिक्खुं आनयित्था”ति वुत्ते “अयं, भन्ते, वीरियं ओस्सजित्वा आगतो”ति आरोचिते सत्था “सच्चं किरा”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “कस्मा भिक्खु वीरियं ओस्सजि, इमस्मिज्झि सासने निब्बीरियस्स कुसीतपुग्गलस्स अगगफलं अरहत्तं नाम नत्थि, आरद्धवीरिया इमं धम्मं आराधेन्ति, त्वं खो पन पुब्बे वीरियवा ओवादक्खमो, तेनेव कारणेन बाराणसिरञ्जो पुत्तसतस्स सब्बकनिट्ठो हुत्वापि पण्डितानं ओवादे ठत्वा सेतच्छत्तं पत्तोसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते संवरकुमारो नाम पुत्तसतस्स सब्बकनिट्ठो अहोसि । राजा एकेकं पुत्तं “सिक्खितब्बयुत्तकं सिक्खापेथा”ति एकेकस्स अमच्चस्स अदासि । संवरकुमारस्स आचरियो अमच्चो बोधिसत्तो अहोसि पण्डितो ब्यत्तो राजपुत्तस्स पितुट्ठाने ठितो । अमच्चा सिक्खितसिप्पे राजपुत्ते रज्जो दस्सेसुं । राजा तेसं जनपदं दत्त्वा उय्योजेसि । संवरकुमारो सब्बसिप्पस्स निप्फत्तिं पत्त्वा बोधिसत्तं पुच्छि “तात, सचे मं पिता जनपदं पेसेति, किं करोमी”ति? “तात, त्वं जनपदे दीयमाने तं अगगहेत्वा ‘देव अहं सब्बकनिट्ठो, मयिपि गते तुम्हाकं पादमूलं तुच्छं भविस्सति, अहं तुम्हाकं पादमूलेयेव वसिस्सामी’ति वदेय्यासी”ति । अथेकदिवसं राजा संवरकुमारं वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नं पुच्छि “किं तात, सिप्पं ते निट्ठित”न्ति? “आम, देवा”ति । “तुहम्पि जनपदं देमी”ति । “देव तुम्हाकं पादमूलं तुच्छं भविस्सति, पादमूलेयेव वसिस्सामी”ति । राजा तुस्सित्त्वा “साधू”ति सम्पटिच्छि । सो ततो पट्ठाय रज्जो पादमूलेयेव हुत्वा पुनपि बोधिसत्तं पुच्छि “तात अज्जं किं करोमी”ति? “तात राजानं एकं पुराणुय्यानं याचाही”ति । सो “साधू”ति उय्यानं याचित्त्वा तत्थ जातकेहि पुप्फफलेहि नगरे इस्सरजनं सङ्गण्हित्वा पुन “किं करोमी”ति पुच्छि । “तात, राजानं आपुच्छित्त्वा अन्तो नगरे भत्तवेतनं त्वमेव देही”ति । सो तथा कत्त्वा अन्तो नगरे कस्सचि किञ्चि अहापेत्वा भत्तवेतनं दत्त्वा पुन बोधिसत्तं पुच्छित्त्वा राजानं विज्जापेत्वा अन्तो निवेसने दासपोरिसानम्पि हत्थीनम्पि अस्सानम्पि बलकायस्सपि वत्तं अपरिहापेत्वा अदासि, तिरोजनपदेहि आगतानं दूतादीनं निवासट्ठानादीनि वाणिजानं सुङ्कन्ति सब्बकरणीयानि अत्तनाव अकासि । एवं सो महासत्तस्स ओवादे ठत्वा सब्बं अन्तो जनज्य बहिजनज्य नागरे च रट्ठवासिनो च आगन्तुके च आयवत्तने च तेन तेन सङ्गहवत्थुना आबन्धित्वा सङ्गण्हि, सब्बेसं पियो अहोसि मनापो ।

अपरभागे राजानं मरणमज्जे निपन्नं अमच्चा पुच्छिं सु “देव, तुम्हाकं अच्चयेन सेतच्छत्तं कस्स देमा”ति? “तात, मम पुत्ता सब्बेपि सेतच्छत्तस्स सामिनोव । यो पन तुम्हाकं मनं गण्हाति, तस्सेव सेतच्छत्तं ददेय्याथा”ति । ते तस्मिं कालकते तस्स सरीरपरिहारं कत्त्वा सत्तमे दिवसे सन्निपतित्वा “रज्जा ‘यो तुम्हाकं मनं गण्हाति, तस्स सेतच्छत्तं उस्सापेय्याथा’ति वुत्तं, अम्हाकज्ज अयं संवरकुमारो मनं गण्हाती”ति जातकेहि परिवारिता तस्स कज्जनमालं सेतच्छत्तं उस्सापयिंसु । संवरमहाराजा बोधिसत्तस्स ओवादे ठत्वा धम्मेन रज्जं कारेसि । इतरे एकूनसतकुमारा “पिता किर नो कालकतो, संवरकुमारस्स किर सेतच्छत्तं उस्सापेसुं, सो सब्बकनिट्ठो, तस्स छत्तं न पापुणाति, सब्बजेट्ठकस्स छत्तं उस्सापेस्सामा”ति एकतो आगन्त्वा “छत्तं वा नो देतु, युद्धं वा”ति संवरमहाराजस्स पण्णं पेसेत्वा नगरं उपरुन्धिंसु । राजा बोधिसत्तस्स तं पवत्तिं आरोचेत्वा “इदानि किं करोमा”ति पुच्छि । महाराज, तव भातिकेहि सद्धिं युज्जनकिच्चं नत्थि, त्वं पितु सन्तकं धनं सत्तकोट्ठासे कारेत्वा एकूनसतं भातिकानं पेसेत्वा “इमं तुम्हाकं कोट्ठासं पितु सन्तकं गण्हत्य, नाहं तुम्हेहि सद्धिं युज्जामी”ति सासनं पहिणाहीति । सो तथा अकासि । अथस्स सब्बजेट्ठभातिको उपोसथकुमारो नाम सेसे आमन्तेत्वा “ताता, राजानं नाम अभिभवितुं समत्था नाम नत्थि, अयज्ज नो कनिट्ठभातिको पटिसत्तुपि हुत्वा न तिट्ठति, अम्हाकं पितु सन्तकं धनं पेसेत्वा ‘नाहं तुम्हेहि सद्धिं युज्जामी’ति पेसेसि, न खो पन मयं सब्बेपि एकक्खणे छत्तं उस्सापेस्साम, एकस्सेव छत्तं उस्सापेस्साम, अयमेव राजा होतु, एथ तं पस्सित्वा राजकुटुम्बं पटिच्छादेत्वा अम्हाकं जनपदमेव गच्छामा”ति आह । अथ ते सब्बेपि कुमारा नगरद्वारं विवरापेत्वा पटिसत्तुनो अहुत्वा नगरं पविसिंसु ।

राजापि तेसं अमच्चेहि पण्णाकारं गाहापेत्वा पटिमगं पेसेति । कुमारा नातिमहन्तेन परिवारेन पत्तिकाव आगन्त्वा राजनिवेसनं अभिरुहित्वा संवरमहाराजस्स निपच्चकारं दस्सेत्वा नीचासने निसीदिंसु । संवरमहाराजा सेतच्छत्तस्स हेट्ठा सीहासने निसीदि, महन्तो यसो महन्तं सिरिसोभगं अहोसि, ओलोकितोलोकितट्ठानं कम्पि । उपोसथकुमारो संवरमहाराजस्स सिरिविभवं ओलोकेत्वा “अम्हाकं पिता अत्तनो अच्चयेन संवरकुमारस्स राजभावं जत्वा मज्जे अम्हाकं जनपदे दत्त्वा इमस्स न अदासी”ति चिन्तेत्वा तेन सद्धिं सल्लपन्तो तिस्सो गाथा अभसि —

१७. “जानन्तो नो महाराज, तव सीलं जनाधिपो ।
इमे कुमारे पूजेन्तो, न तं केनचि मञ्जथ ॥

१८. “तिष्ठन्ते नो महाराजे, अदु देवे दिवङ्गते ।
जाती तं समनुज्जिंसु, सम्पस्सं अत्थमत्तनो ॥

१९. “केन संवर वत्तेन, सज्जाते अभितिट्ठसि ।
केन तं नातिवत्तन्ति, जातिसङ्घा समागता”ति ॥

तत्थ जानन्तो नोति जानन्तो नु । जनाधिपोति अम्हाकं पिता नरिन्दो । इमेति इमे एकूनसते कुमारे । पाळिपोत्थकेसु पन “अञ्जे कुमारे”ति लिखितं । पूजेन्तोति तेन तेन जनपदेन मानेन्तो । न तं केनचीति खुद्दकेनापि केनचि जनपदेन तं पूजेतब्बं न मञ्जित्थ, “अयं मम अच्चयेन राजा भविस्सती”ति जत्वा मञ्जे अत्तनो पादमूलेयेव वासेसीति । तिष्ठन्ते नोति तिष्ठन्ते नु, धरमानेयेव नूति पुच्छति, अदु देवेति उदाहु अम्हाकं पितरि दिवङ्गते अत्तनो अत्थं वुड्ढिं पस्सन्ता सद्धिं राजकारकेहि नेगमजानपदेहि जातयो तं “राजा होही”ति समनुज्जिंसु । वत्तेनाति सीलाचारेन । सज्जाते अभितिट्ठसीति समानजातिके एकूनसतभातरो अभिभवित्वा तिट्ठसि । नातिवत्तन्तीति न अभिभवन्ति ।

तं सुत्वा संवरमहाराजा अत्तनो गुणं कथेन्तो छ गाथा अभासि —

१००. “न राजपुत्त उसूयामि, समणानं महेसिनं ।
सक्कच्चं ते नमस्सामि, पादे वन्दामि तादिनं ॥

१०१. “ते मं धम्मगुणे युत्तं, सुस्सूसमनुसूयकं ।
समणा मनुसासन्ति, इसी धम्मगुणे रता ॥

१०२. “तेसाहं वचनं सुत्वा, समणानं महेसिनं ।
न किञ्चि अतिमज्जामि, धम्मे मे निरतो मनो ॥

१०३. “हत्थारोहा अनीकट्ठा, रथिका पत्तिकारका ।
तेसं नप्पटिबन्धामि, निविट्ठं भत्तवेतनं ॥

१०४. “महामत्ता च मे अत्थि, मन्तिनो परिचारका ।
बाराणसिं वोहरन्ति, बहुमंससुरोदनं ॥

१०५. “अथोपि वाणिजा फीता, नानारट्ठेहि आगता ।
तेसु मे विहिता रक्खा, एवं जानाहुपोसथा”ति ॥

तत्थ न राजपुत्ताति अहं राजपुत्त, कञ्चि सत्तं “अयं सम्पत्ति इमस्स मा होतू”ति न उसूयामि । तादिनन्ति तादिलक्खणयुत्तानं समितपापताय समणानं महन्तानं सीलक्खन्धादीनं गुणानं एसितताय महेसीनं धम्मिकसमणब्राह्मणानं

पञ्चपतिद्वितेन पादे वन्दामि, दानं ददन्तो धम्मिकञ्च नेसं रक्खावरणगुप्तिं पच्चुपट्टपेन्तो सक्कच्चं ते नमस्सामि, मनेन सम्पियायन्तो च पूजेमीति अत्थो । ते मन्ति ते समणा मं “अयं धम्मकोट्टासे युत्तपयुत्तो सुस्सूसं अनुसूयको”ति तथतो जत्वा मं धम्मगुणे युत्तं सुस्सूसं अनुसूयकं अनुसासन्ति, “इदं कर, इदं मा करी”ति ओवदन्तीति अत्थो । तेसाहन्ति तेसं अहं । हत्थारोहाति हत्थिं आरुह्य युज्जनका योधा । अनीकट्टाति हत्थानीकादीसु ठिता । रथिकाति रथयोधा । पत्तिकारकाति पत्तिनोव । निविट्टन्ति यं तेहि सज्जितं भत्तञ्च वेतनञ्च, अहं तं नप्पटिबन्धामि, अपरिहापेत्वा ददामीति अत्थो ।

महामत्ताति भातिक, मय्हं महापज्जा मन्तेसु कुसला महाअमच्चा चेव अवसेसमन्तिनो च परिचारका अत्थि । इमिना इमं दस्सेति “तुम्हे मन्तसम्पन्ने पण्डिते आचरिये न लभित्थ, अम्हाकं पन आचरिया पण्डिता उपायकुसला, ते नो सेतच्छत्तेन योजेसु”न्ति । बाराणसिन्ति भातिक, मम छत्तं उस्सापितकालतो पट्टाय “अम्हाकं राजा धम्मिको अन्वद्धमासं देवो वस्सति, तेन सस्सानि सम्पज्जन्ति, बाराणसियं बहुं खादितब्बयुत्तकं मच्छमंसं पायितब्बयुत्तकं सुरोदकञ्च जात”न्ति एवं रट्टवासिनो बहुमंससुरोदकं कत्वा बाराणसिं वोहरन्ति । फीताति हत्थिरतनअस्सरतनमुत्तरतनादीनि आहरित्वा निरुपदवा वोहारं करोन्ता फीता समिद्धा । एवं जानाहीति भातिक उपोसथ अहं इमेहि एत्तकेहि कारणेहि सब्बकनिट्ठोपि हुत्वा मम भातिके अभिभवित्वा सेतच्छत्तं पत्तो, एवं जानाहीति ।

अथस्स गुणं सुत्वा उपोसथकुमारो द्वे गाथा अभसि —

१०६. “धम्मेन किर जातीनं, रज्जं कारेहि संवर ।
मेधावी पण्डितो चासि, अथोपि जातिनं हितो ॥

१०७. “तं तं जातिपरिब्यूळ्हं, नानारतनमोचितं ।
अमित्ता नप्पसहन्ति, इन्दंव असुराधिपो”ति ॥

तत्थ धम्मेन किर जातीनन्ति तात संवर महाराज, धम्मेन किर त्वं एकूनसतानं जातीनं अत्तनो जेट्टभातिकानं आनुभावं अभिभवसि, इतो पट्टाय त्वमेव रज्जं कारेहि, त्वमेव मेधावी चेव पण्डितो च जातीनञ्च हितोति अत्थो । तं तन्ति एवं विविधगुणसम्पन्नं तं । जातिपरिब्यूळ्हन्ति अम्हेहि एकूनसतोहि जातकेहि परिवारितं । नानारतनमोचितन्ति नानारतनेहि ओचितं सज्जितं बहुरतनसज्जयं । असुराधिपोति यथा तावतिंसेहि परिवारितं इन्दं असुरराजा नप्पसहति, एवं अम्हेहि आरक्खं करोन्तेहि परिवारितं तं तियोजनसतिके कासिरट्टे द्वादसयोजनिकाय बाराणसिया रज्जं कारेन्तं अमित्ता नप्पसहन्तीति दीपेति ।

संवरमहाराजा सब्बेसम्पि भातिकानं महन्तं यसं अदासि । ते तस्स सन्तिके मासट्टमासं वसित्वा “महाराज जनपदेसु चोरेसु उट्टहन्तेसु मयं जानिस्साम, त्वं रज्जसुखं अनुभवा”ति वत्वा अत्तनो अत्तनो जनपदं गता । राजापि बोधिसत्तस्स ओवादे ठत्वा आयुपरियोसाने देवनगरं पूरेन्तो अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “भिक्षु एवं त्वं पुब्बे ओवादक्खमो, इदानि कस्मा वीरियं न अकासी”ति वत्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने सो भिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि ।

तदा संवरमहाराजा अयं भिक्खु अहोसि, उपोसथकुमारो सारिपुत्तो, सेसभातिका थेरानुथेरा, परिसा बुद्धपरिसा, ओवाददायको अमच्चो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

संवरजातकवण्णना अट्टमा ।

[४६३] ९. सुप्पारकजातकवण्णना

उम्मुज्जन्ति निमुज्जन्तीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पज्जापारमिं आरब्ध कथेसि । एकदिवसज्झि सायन्हसमये तथागतस्स धम्मं देसेतुं निक्खमनं आगमयमाना भिक्खू धम्मसभायं निसीदित्वा “आवुसो, अहो सत्था महापज्जो पुथुपज्जो हासपज्जो जवनपज्जो तिक्खपज्जो निब्बेधिकपज्जो तत्र तत्र उपायपज्जाय समन्नागतो विपुलाय पथवीसमाय, महासमुद्धो विय गम्भीराय, आकासो विय वित्थिण्णाय, सकलजम्बुदीपस्मिज्झि उड्डितपज्जो दसबलं अतिक्कमित्वा गन्तुं समत्थो नाम नत्थि । यथा महासमुद्धे उड्डितऊमियो वेलं नातिक्कमन्ति, वेलं पत्ताव भिज्जन्ति, एवं न कोचि पज्जो दसबलं अतिक्कमति, सत्थु पादमूलं पत्ता भिज्जतेवा”ति दसबलस्स महापज्जापारमिं वण्णेसुं । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, तथागतो इदानीव पज्जवा, पुब्बेपि अपरिपक्के जाणे पज्जवाव, अन्धो हुत्वापि महासमुद्धे उदकसज्जाय ‘इमस्मिं इमस्मिं समुद्धे इदं नाम इदं नाम रतन’न्ति अज्जासी”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते कुरुरट्ठे कुरुराजा नाम रज्जं कारेसि, कुरुकच्छं नाम पट्टनगामो अहोसि । तदा बोधिसत्तो कुरुकच्छे नियामकजेट्टकस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति पासादिको सुवण्णवण्णो, “सुप्पारककुमारो”तिस्स नामं करिंसु । सो महन्तेन परिवारेन वड्डन्तो सोळसवस्सकालेयेव नियामकसिप्पे निप्फत्तिं पत्ता अपरभागे पितु अच्चयेन नियामकजेट्टको हुत्वा नियामककम्मं अकासि, पण्डितो जाणसम्पन्नो अहोसि । तेन आरुळहनावाय ब्यापत्ति नाम नत्थि । तस्स अपरभागे लोणजलपहटानि द्वेपि चक्खूनि नस्सिंसु । सो ततो पट्टाय नियामकजेट्टको हुत्वापि नियामककम्मं अकत्वा “राजानं निस्साय जीविस्सामी”ति राजानं उपसङ्गमि । अथ नं राजा अग्घापनियकम्मे ठपेसि । सो ततो पट्टाय रज्जो हत्थिरतनअस्सरतनमुत्तसारमणिसारादीनि अग्घापेसि ।

अथेकदिवसं “रज्जो मङ्गलहत्थी भविस्सती”ति काळपासाणकूटवण्णं एकं वारणं आनेसुं । तं दिस्वा राजा “पण्डितस्स दस्सेथा”ति आह । अथ नं तस्स सन्तिकं नयिंसु । सो हत्थेन तस्स सरीरं परिमज्जित्वा “नायं मङ्गलहत्थी भवितुं अनुच्छविको, पादेहि वामनधातुको एस, एतज्झि माता विजायमाना अङ्गेन सम्पटिच्छित्तुं नासक्खि, तस्मा भूमियं पतित्वा पच्छिमपादेहि वामनधातुको होती”ति आह । हत्थिं गहेत्वा आगते पुच्छिंसु । ते “सच्चं पण्डितो कथेती”ति वदिंसु । तं कारणं राजा सुत्वा तुट्ठो तस्स अट्ट कहापणे दापेसि ।

पुनेकदिवसं “रज्जो मङ्गलअस्सो भविस्सती”ति एकं अस्सं आनयिंसु । तम्पि राजा पण्डितस्स सन्तिकं पेसेसि । सो तम्पि हत्थेन परामसित्वा “अयं मङ्गलअस्सो भवितुं न युत्तो, एतस्स हि जातदिवसेयेव माता मरि, तस्मा मातु खीरं अलभन्तो न सम्मा वड्डितो”ति आह । सापिस्स कथा सच्चाव अहोसि । तम्पि सुत्वा राजा तुस्सित्वा अट्ट कहापणे दापेसि । अथेकदिवसं “रज्जो मङ्गलरथो भविस्सती”ति रथं आहरिंसु । तम्पि राजा तस्स सन्तिकं पेसेसि । सो तम्पि हत्थेन परामसित्वा “अयं रथो सुसिररुक्खेन कतो, तस्मा रज्जो नानुच्छविको”ति आह । सापिस्स कथा सच्चाव अहोसि । राजा तम्पि सुत्वा अट्टेव कहापणे दापेसि । अथस्स महग्घं कम्बलरतनं आहरिंसु । तम्पि तस्सेव पेसेसि । सो तम्पि हत्थेन परामसित्वा “इमस्स मूसिकच्छिन्नं एकट्ठानं अत्थी”ति आह । सोधेन्ता तं दिस्वा रज्जो आरोचेसुं । राजा सुत्वा तुस्सित्वा

अद्वेव कहापणे दापेसि ।

सो चिन्तेसि “अयं राजा एवरूपानिपि अच्छरियानि दिस्वा अद्वेव कहापणे दापेसि, इमस्स दायो न्हापितदायो, न्हापितजातिको भविस्सति, किं मे एवरूपेन राजुपट्टानेन, अत्तनो वसनट्टानमेव गमिस्सामी”ति । सो कुरुकच्छपट्टनमेव पच्चागमि । तस्मिं तत्थ वसन्ते वाणिजा नावं सज्जेत्वा “कं नियामकं करिस्सामी”ति मन्तेसुं । “सुप्पारकपण्डितेन आरुळ्हाणावा न ब्यापज्जति, एस पण्डितो उपायकुसलो, अन्धो समानोपि सुप्पारकपण्डितोव उत्तमो”ति तं उपसङ्गमित्वा “नियामको नो होही”ति वत्वा “ताता, अहं अन्धो, कथं नियामककम्मं करिस्सामी”ति वुत्ते “सामि, अन्धापि तुम्हेयेव अम्हाकं उत्तमा”ति पुनप्पुनं याचियमानो “साधु ताता, तुम्हेहि आरोचितसज्जाय नियामको भविस्सामी”ति तेसं नावं अभिरुहि । ते नावाय महासमुदं पक्खन्दिंसु । नावा सत्त दिवसानि निरुपद्वा अगमासि, ततो अकालवातं उप्पातितं उप्पज्जि, नावा चत्तारो मासे पकतिसमुद्वपिट्ठे विचरित्वा खुरमालीसमुदं नाम पत्ता । तत्थ मच्छा मनुस्ससमानसरीरा खुरनासा उदके उम्मुज्जनिमुज्जं करोन्ति । वाणिजा ते दिस्वा महासत्तं तस्स समुद्वस्स नामं पुच्छन्ता पठमं गाथमाहं सु —

१०८. “उम्मुज्जन्ति निमुज्जन्ति, मनुस्सा खुरनासिका ।

सुप्पारकं तं पुच्छाम, समुदो कतमो अय”न्ति ॥

एवं तेहि पुट्ठो महासत्तो अत्तनो नियामकसुत्तेन संसन्दित्वा दुतियं गाथमाह —

१०९. “कुरुकच्छा पयातानं, वाणिजानं धनेसिनं ।

नावाय विप्पनट्ठाया, खुरमालीति वुच्चती”ति ॥

तत्थ पयातानन्ति कुरुकच्छपट्टना निक्खमित्वा गच्छन्तानं । धनेसिनन्ति तुम्हाकं वाणिजानं धनं परियेसन्तानं । नावाय विप्पनट्ठायाति तात तुम्हाकं इमाय विदेसं पक्खन्दनावाय कम्मकारकं पकतिसमुदं अतिक्कमित्वा सम्पत्तो अयं समुदो “खुरमाली”ति वुच्चति, एवमेतं पण्डिता कथेन्तीति ।

तस्मिं पन समुदे वजिरं उस्सन्नं होति । महासत्तो “सचाहं ‘अयं वजिरसमुदो’ति एवं एतेसं कथेस्सामि, लोभेन बहुं वजिरं गण्हित्वा नावं ओसीदापेस्सन्ती”ति तेसं अनाचिक्खित्वाव नावं लगापेत्वा उपायेनेकं योत्तं गहेत्वा मच्छगहणनियामेन जालं खिपापेत्वा वजिरसारं उद्धरित्वा नावायं पक्खपित्वा अज्जं अप्पगघभण्डं छट्ठापेसि । नावा तं समुदं अतिक्कमित्वा पुरतो अग्गिमालिं नाम गता । सो पज्जलितअग्गिक्खन्धो विय मज्झन्हिकसूरियो विय च ओभासं मुज्चन्तो अट्ठासि । वाणिजा —

११०. “यथा अग्गीव सूरियोव, समुदो पटिदिस्सति ।

सुप्पारकं तं पुच्छाम, समुदो कतमो अय”न्ति ॥ — गाथाय तं पुच्छिंसु ।

महासत्तोपि तेसं अनन्तरगाथाय कथेसि —

१११. “कुरुकच्छा पयातानं, वाणिजानं धनेसिनं ।

नावाय विप्पनट्ठाया, अग्गिमालीति वुच्चती”ति ॥

तस्मिं पन समुद्धे सुवण्णं उस्सन्नं अहोसि । महासत्तो पुरिमनयेनेव ततोपि सुवण्णं गाहापेत्वा नावायं पक्खिपापेसि । नावा तम्मि समुद्धं अतिक्कमित्वा खीरं विय दधिं विय च ओभासन्तं दधिमालिं नाम समुद्धं पापुणि । वाणिजा —

११२. “यथा दधीव खीरंव, समुद्धो पटिदिस्सति ।
सुप्पारकं तं पुच्छाम, समुद्धो कतमो अय”न्ति ॥ —

गाथाय तस्सपि नामं पुच्छिंसु ।

महासत्तो अनन्तरगाथाय आचिक्खि —

११३. “कुरुकच्छा पयातानं, वाणिजानं धनेसिनं ।
नावाय विप्पनट्ठाय, दधिमालीति वुच्चती”ति ॥

तस्मिं पन समुद्धे रजतं उस्सन्नं अहोसि । सो तम्मि उपायेन गाहापेत्वा नावायं पक्खिपापेसि । नावा तम्मि समुद्धं अतिक्कमित्वा नीलकुसतिणं विय सम्पन्नसस्सं विय च ओभासमानं नीलवण्णं कुसमालिं नाम समुद्धं पापुणि । वाणिजा —

११४. “यथा कुसोव सस्सोव, समुद्धो पटिदिस्सति ।
सुप्पारकं तं पुच्छाम, समुद्धो कतमो अय”न्ति ॥ —

गाथाय तस्सपि नामं पुच्छिंसु ।

सो अनन्तरगाथाय आचिक्खि —

११५. “कुरुकच्छा पयातानं, वाणिजानं धनेसिनं ।
नावाय विप्पनट्ठाय, कुसमालीति वुच्चती”ति ॥

तस्मिं पन समुद्धे नीलमणिरतनं उस्सन्नं अहोसि । सो तम्मि उपायेनेव गाहापेत्वा नावायं पक्खिपापेसि । नावा तम्मि समुद्धं अतिक्कमित्वा नळवनं विय वेळुवनं विय च खायमानं नळमालिं नाम समुद्धं पापुणि । वाणिजा —

११६. “यथा नळोव वेळूव, समुद्धो पटिदिस्सति ।
सुप्पारकं तं पुच्छाम, समुद्धो कतमो अय”न्ति ॥ —

गाथाय तस्सपि नामं पुच्छिंसु ।

महासत्तो अनन्तरगाथाय कथेसि —

११७. “कुरुकच्छा पयातानं, वाणिजानं धनेसिनं ।
नावाय विप्पनट्ठाय, नळमालीति वुच्चती”ति ॥

तस्मिं पन समुद्धे मसारगल्लं वेळुरियं उस्सन्नं अहोसि । सो तम्पि उपायेन गाहापेत्वा नावायं पक्खिपापेसि । अपरो नयो — नळोति विच्छिकनळोपि कक्कटकनळोपि, सो रत्तवण्णो होति । वेळूति पन पवाळस्सेतं नामं, सो च समुद्धो पवाळुस्सन्नो रत्तोभासो अहोसि, तस्मा “यथा नळोव वेळुवा”ति पुच्छिंसु । महासत्तो ततो पवाळं गाहापेसीति ।

वाणिजा नळमालिं अतिक्कन्ता बलवामुखसमुद्धं नाम पस्सिंसु । तत्थ उदकं कट्ठित्वा कट्ठित्वा सब्बतो भागेन उग्गच्छति । तस्मिं सब्बतो भागेन उग्गते उदकं सब्बतो भागेन छिन्नपपातमहासोब्भो विय पज्जायति, ऊमिया उग्गताय एकतो पपातसदिसं होति, भयजननो सद्धो उप्पज्जति सोतानि भिन्दन्तो विय हदयं फालेन्तो विय च । तं दिस्वा वाणिजा भीततसिता —

११८. “महब्भयो भिंसनको, सद्धो सुय्यतिमानुसो ।
यथा सोब्भो पपातोव, समुद्धो पटिदिस्सति ।
सुप्पारकं तं पुच्छाम, समुद्धो कतमो अय”न्ति ॥ —

गाथाय तस्सपि नामं पुच्छिंसु ।

तत्थ सुय्यतिमानुसोति सुय्यति अमानुसो सद्धो ।

११९. “कुरुकच्छा पयातानं, वाणिजानं धनेसिनं ।
नावाय विप्पनट्ठाय, बलवामुखीति वुच्चती”ति ॥ —

बोधिसत्तो अनन्तरगाथाय तस्स नामं आचिक्खित्वा “ताता, इमं बलवामुखसमुद्धं पत्वा निवत्तितुं समत्था नावा नाम नत्थि, अयं सम्पत्तनावं निमुज्जापेत्वा विनासं पापेती”ति आह । तच्च नावं सत्त मनुस्ससतानि अभिरुहिंसु । ते सब्बे मरणभयभीता एकप्पहारेनेव अवीचिम्हि पच्चमानसत्ता विय अतिकारुज्जं रवं मुज्जिंसु । महासत्तो “ठपेत्वा मं अज्जो एतेसं सोत्थिभावं कातुं समत्थो नाम नत्थि, सच्चकिरियाय तेसं सोत्थिं करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा ते आमन्तेत्वा आह — “ताता, खिप्पं मं गन्धोदकेन न्हापेत्वा अहतवत्थानि निवासापेत्वा पुण्णपातिं सज्जेत्वा नावाय धुरे ठपेथा”ति । ते वेगेन तथा करिंसु । महासत्तो उभोहि हत्थेहि पुण्णपातिं गहेत्वा नावाय धुरे ठितो सच्चकिरियं करोन्तो ओसानगाथमाह —

१२०. “यतो सरामि अत्तानं, यतो पत्तोस्मि विज्जुतं ।
नाभिजानामि सज्जिच्च, एकपाणम्पि हिंसितं ।
एतेन सच्चवज्जेन, सोत्थिं नावा निवत्ततू”ति ॥

तत्थ यतोति यतो पट्ठाय अहं अत्तानं सरामि, यतो पट्ठाय चम्हि विज्जुतं पत्तोति अत्थो । एकपाणम्पि हिंसितन्ति एत्थन्तरे सज्जिच्च एकं कुन्थकिपिल्लिकपाणम्पि हिंसितं नाभिजानामि । देसनामत्तमेवेतं, बोधिसत्तो पन तिणसलाकम्पि उपादाय मया परसन्तकं न गहितपुब्बं, लोभवसेन परदारं न ओलोकितापुब्बं, मुसा न भासितपुब्बा, तिणगोनापि मज्जं न पिवितपुब्बन्ति एवं पच्चसीलवसेन पन सच्चकिरियं अकासि, कत्वा च पन पुण्णपातिया उदकं नावाय धुरे अभिसिज्जि ।

चत्तारो मासे विदेसं पक्खन्दनावा निवत्तित्वा इद्धिमा विय सच्चानुभावेन एकदिवसेनेव कुरुकच्छपट्टनं अगमासि । गन्त्वा च पन थलेपि अट्ठसभमत्तं ठानं पक्खन्दित्वा नाविकस्स घरद्वारेयेव अट्ठासि । महासत्तो तेसं वाणिजानं

सुवण्णरजतमणिपवाळमुत्तवजिरानि भाजेत्वा अदासि । “एतकेहि वो रतनेहि अलं, मा पुन समुदं पविसथा”ति तेसं ओवादं दत्त्वा यावजीवं दानादीनि पुज्जानि कत्वा देवपुरं पूरेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, पुब्बेपि तथागतो महापज्जोयेवा”ति वत्त्वा जातकं समोधानेसि — “तदा परिसा बुद्धपरिसा अहेसुं, सुप्पारकपण्डितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सुप्पारकजातकवण्णना नवमा ।

जातकुद्दानं —

मातुपोसक जुण्हो च, धम्म उदय पानीयो ।
युधञ्चयो दसरथो, संवरो च सुप्पारको ।
एकादसनिपातम्हि, सङ्गीता नव जातका ॥

एकादसकनिपातवण्णना निद्धिता ।

१२. द्वादसकनिपातो

[४६४] १. चूळकुणालजातकवण्णना

१-१२लुब्धानं लहुचित्तानन्ति इदं जातकं कुणालजातके (जा० २.२१.कुणालजातक) आवि भविस्सति ।

चूळकुणालजातकवण्णना पठमा ।

[४६५] २. भद्रसालजातकवण्णना

का त्वं सुद्धेहि वत्थेहीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो जातत्थचरियं आरब्ध कथेसि । सावत्थियज्झि अनाथपिण्डिकस्स निवेसने पञ्चन्नं भिक्खुसतानं निबद्धभोजनं पवत्तति, तथा विसाखाय च कोसलरज्जो च । तत्थ पन किञ्चापि नानगरसभोजनं दीयति, भिक्खूनं पनेत्थ कोचि विस्सासिको नत्थि, तस्मा भिक्खू राजनिवेसने न भुज्जन्ति, भत्तं गहेत्वा अनाथपिण्डिकस्स वा विसाखाय वा अज्जेसं वा विस्सासिकानं घरं गन्त्वा भुज्जन्ति । राजा एकदिवसं पण्णाकारं आहटं “भिक्खूनं देथा”ति भत्तगं पेसेत्वा “भत्तगो भिक्खू नत्थी”ति वुत्ते “कहं गता”ति पुच्छित्वा “अत्तनो विस्सासिकगेहेसु निसीदित्वा भुज्जन्ती”ति सुत्वा भुत्तपातरासो सत्थु सन्निकं गन्त्वा “भन्ते, भोजनं नाम किं परम”न्ति पुच्छि । विस्सासपरमं महाराज, कज्जिकमत्तकम्पि विस्सासिकेन दिन्नं मधुरं होतीति । भन्ते, केन पन सद्धिं भिक्खूनं विस्सासो होतीति? “जातीहि वा सेक्खकुलेहि वा, महाराजा”ति । ततो राजा चिन्तेसि “एकं सक्कधीतरं आनेत्वा अग्गमहेसिं करिस्सामि, एवं मया सद्धिं भिक्खूनं जातके विय विस्सासो भविस्सती”ति । सो उट्ठायासना अत्तनो निवेसनं गन्त्वा कपिलवत्थुं दूतं पेसेसि “धीतरं मे देथ, अहं तुम्हेहि सद्धिं जातिभावं इच्छामी”ति ।

साकिया दूतवचनं सुत्वा सन्निपतित्वा मन्तयिंसु “मयं कोसलरज्जो आणापवत्तिट्ठाने वसाम, सचे दारिकं न दस्साम, महन्तं वेरं भविस्सति, सचे दस्साम, कुलवंसो नो भिज्जिस्सति, किं नु खो कातब्ब”न्ति । अथ ने महानामो आह — “मा चिन्तयित्थ, मम धीता वासभक्खत्तिया नाम नागमुण्डाय नाम दासिया कुच्छिस्मिं निब्बत्ति । सा सोळसवस्सुद्धेसिका उत्तमरूपधरा सोभग्गप्पत्ता पितु वंसेन खत्तियजातिका, तमस्स ‘खत्तियकज्जा’ति पेसेस्सामा”ति । साकिया “साधू”ति

सम्पटिच्छित्वा दूते पक्कोसापेत्वा “साधु, दारिकं दस्साम, इदानीं नं गहेत्वा गच्छथा”ति आहंसु। दूता चिन्तेसु “इमे साकिया नाम जातिं निस्साय अतिमानिनो, ‘सदिसी नो’ति वत्वा असदिसिम्पि ददेय्युं, एतेहि सद्धिं एकतो भुज्जमानमेव गणिहस्सामा”ति। ते एवमाहंसु “मयं गहेत्वा गच्छन्ता या तुम्हेहि सद्धिं एकतो भुज्जति, तं गहेत्वा गमिस्सामा”ति। साकिया तेसं निवासद्वानं दापेत्वा “किं करिस्सामा”ति चिन्तयिंसु। महानामो आह — “तुम्हे मा चिन्तयित्थ, अहं उपायं करिस्सामि, तुम्हे मम भोजनकाले वासभखत्तियं अलङ्कुरित्वा आनेत्वा मया एकस्मिं कबळे गहितमत्ते ‘देव, असुकराजा पण्णं पहिणि, इमं ताव सासनं सुणाथा’ति पण्णं दस्सेय्याथा”ति। ते “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तस्मिं भुज्जमाने कुमारिकं अलङ्कुरिंसु।

महानामो “धीतरं मे आनेथ, मया सद्धिं भुज्जतू”ति आह। अथ नं अलङ्कुरित्वा तावदेव थोकं पपञ्चं कत्वा आनयिंसु। सा “पितरा सद्धिं भुज्जिस्सामी”ति एकपातियं हत्थं ओतारेसि। महानामोपि ताय सद्धिं एकपिण्डं गहेत्वा मुखे ठपेसि। दुतियपिण्डाय हत्थे पसारिते “देव, असुकरज्जा पण्णं पहितं, इमं ताव सासनं सुणाथा”ति पण्णं उपनामेसुं। महानामो “अम्म, त्वं भुज्जाही”ति दक्खिणहत्थं पातियायेव कत्वा वामहत्थेन गहेत्वा पण्णं ओलोकेसि। तस्स तं सासनं उपधारेन्तस्सेव इतरा भुज्जि। सो तस्सा भुत्तकाले हत्थं धोवित्वा मुखं विक्खालेसि। तं दिस्वा दूता “निच्छयेनेसा एतस्स धीता”ति निट्ठमकंसु, न तं अन्तरं जानितुं सक्खिंसु। महानामो महन्तेन परिवारेन धीतरं पेसेसि। दूतापि नं सावत्थिं नेत्वा “अयं कुमारिका जातिसम्पन्ना महानामस्स धीता”ति वदिंसु। राजा तुस्सित्वा सकलनगरं अलङ्कारापेत्वा तं रतनरासिम्हि ठपेत्वा अग्गमहेसिद्वाने अभिसिञ्चापेसि। सा रज्जो पिया अहोसि मनापा।

अथस्सा न चिरस्सेव गब्भो पतिट्ठहि। राजा गब्भपरिहारमदासि। सा दसमासच्चयेन सुवण्णवण्णं पुत्तं विजायि। अथस्स नामगहणदिवसे राजा अत्तनो अय्यकस्स सन्तिकं पेसेसि “सक्यराजधीता वासभखत्तिया पुत्तं विजायि, किमस्स नामं करोमा”ति। तं पन सासनं गहेत्वा गतो अमच्चो थोकं बधिरधातुको, सो गन्त्वा रज्जो अय्यकस्सारोचेसि। सो तं सुत्वा “वासभखत्तिया पुत्तं अविजायित्वापि सब्बं जनं अभिभवति, इदानीं पन अतिविय रज्जो वल्लभा भविस्सती”ति आह। सो बधिरअमच्चो “वल्लभा”ति वचनं दुस्सुतं सुत्वा “विटटूभो”ति सल्लक्खेत्वा राजानं उपगन्त्वा “देव, कुमारस्स किर ‘विटटूभो’ति नामं करोथा”ति आह। राजा “पोराणकं नो कुलदत्तिकं नामं भविस्सती”ति चिन्तेत्वा “विटटूभो”ति नामं अकासि। ततो पट्टाय कुमारो कुमारपरिहारेन वट्ठन्तो सत्तवस्सिककाले अज्जेसं कुमारानं मातामहकुलतो हत्थिरूपकअस्सरूपकादीनि आहरियमानानि दिस्वा मातरं पुच्छि “अम्म, अज्जेसं मातामहकुलतो पण्णाकारो आहरियति, मय्दं कोचि किञ्चि न पेसेसि, किं त्वं निम्माता निप्पितासी”ति? अथ नं सा “तात, सक्यराजानो मातामहा दूरे पन वसन्ति, तेन ते किञ्चि न पेसेन्ती”ति वत्वा वज्जेसि।

पुन सोळसवस्सिककाले “अम्म, मातामहकुलं पस्सितुकामोम्ही”ति वत्वा “अलं तात, किं तत्थ गन्त्वा करिस्ससी”ति वारियमानोपि पुनप्पुनं याचि। अथस्स माता “तेन हि गच्छाही”ति सम्पटिच्छि। सो पितु आरोचेत्वा महन्तेन परिवारेन निक्खमि। वासभखत्तिया पुरेतरं पण्णं पेसेसि “अहं इध सुखं वसामि, सामिनो किञ्चि अन्तरं मा दस्सयिंसू”ति। साकिया विटटूभस्स आगमनं जत्वा “वन्दितुं न सक्का”ति तस्स दहरदहरे कुमारके जनपदं पहिणिंसु। कुमारो कपिलवत्थुं सम्पत्ते साकिया सन्थागारे सन्निपतिंसु। कुमारो सन्थागारं गन्त्वा अट्ठासि। अथ नं “अयं ते, तात, मातामहो, अयं मातुलो”ति वदिंसु सो सब्बे वन्दमानो विचरि। सो यावपिट्ठिया रुजनप्पमाणा वन्दित्वा एकम्पि अत्तानं वन्दमानं अदिस्वा “किं नु खो मं वन्दन्ता नत्थी”ति पुच्छि। साकिया “तात, तव कनिट्ठकुमारा जनपदं गता”ति वत्वा तस्स महन्तं सक्कारं करिंसु। सो कतिपाहं वसित्वा महन्तेन परिवारेन निक्खमि। अथेका दासी सन्थागारे तेन निसिन्नफलकं “इदं

वासभखत्तियाय दासिया पुत्तस्स निसिन्नफलकं'न्ति अक्कोसित्वा परिभासित्वा खीरोदकेन धोवि । एको पुरिसो अत्तनो आवुधं पमुस्सित्वा निवत्तो तं गणहन्तो विटटूभकुमारस्स अक्कोसनसदं सुत्वा तं अन्तरं पुच्छित्वा “वासभखत्तिया दासिया कुच्छिस्मिं महानामसक्कस्स जाता”ति जत्वा गन्त्वा बलकायस्स कथेसि । “वासभखत्तिया किर दासिया धीता”ति महाकोलाहलं अहोसि ।

कुमारो तं सुत्वा “एते ताव मम निसिन्नफलकं खीरोदकेन धोवन्तु, अहं पन रज्जे पतिट्ठितकाले एतेसं गललोहितं गहेत्वा मम निसिन्नफलकं धोविस्सामी”ति चित्तं पटुपेसि । तस्मिं सावत्थिं गते अमच्चा सब्बं पवत्तिं रज्जो आरोचेसुं । राजा “सब्बे मय्हं दासिधीतरं अदंसू”ति साकियानं कुञ्जित्वा वासभखत्तियाय च पुत्तस्स च दिन्नपरिहारं अच्छिन्दित्वा दासदासीहि लद्धब्बपरिहारमत्तमेव दापेसि । ततो कतिपाहच्चयेन सत्था राजनिवेसनं आगन्त्वा निसीदि । राजा सत्थारं वन्दित्वा “भन्ते, तुम्हाकं किर जातकेहि दासिधीता मय्हं दिन्ना, तेनस्सा अहं सपुत्ताय परिहारं अच्छिन्दित्वा दासदासीहि लद्धब्बपरिहारमत्तमेव दापेसि”न्ति आह । सत्था “अयुत्तं, महाराज, साकियेहि कतं, ददन्तेहि नाम समानजातिका दातब्बा अस्स । तं पन महाराज, वदामि वासभखत्तिया खत्तियराजधीता खत्तियस्स रज्जो गेहे अभिसेकं लभि, विटटूभोपि खत्तियराजानमेव पटिच्च जातो, मातुगोत्तं नाम किं करिस्सति, पितुगोत्तमेव पमाणन्ति पोराणकपण्डिता दलिद्विथिया कट्टहारिकायपि अगमहेसिद्वानं अदंसु, तस्सा च कुच्छिम्हि जातकुमारो द्वादसयोजनिकाय बाराणसिया रज्जं कत्वा कट्टवाहनराजा नाम जातो”ति **कट्टवाहनजातकं** (जा० १.१.७) कथेसि । राजा सत्थु धम्मकथं सुत्वा “पितुगोत्तमेव किर पमाण”न्ति सुत्वा तुस्सित्वा मातापुत्तानं पकतिपरिहारमेव दापेसि ।

रज्जो पन बन्धुलो नाम सेनापति मल्लिकं नाम अत्तनो भरियं वज्झं “तव कुलघरमेव गच्छाही”ति कुसिनारमेव पेसेसि । सा “सत्थारं दिस्वाव गमिस्सामी”ति जेतवनं पविसित्वा तथागतं वन्दित्वा एकमन्तं ठिता “कहं गच्छसी”ति च पुट्ठा “सामिको मे, भन्ते, कुलघरं पेसेसी”ति वत्वा “कस्मा”ति वुत्ता “वज्झा अपुत्तिका, भन्ते”ति वत्वा सत्थारा “यदि एवं गमनकिच्चं नत्थि, निवत्ताही”ति वुत्ता तुट्ठा सत्थारं वन्दित्वा निवेसनमेव पुन अगमासि । “कस्मा निवत्तसी”ति पुट्ठा “दसबलेन निवत्तिताम्ही”ति आह । सेनापति “दिट्ठं भविस्सति तथागतेन कारण”न्ति आह । सा न चिरस्सेव गब्भं पटिलभित्वा उप्पन्नदोहळा “दोहळो मे उप्पन्नो”ति आरोचेसि । “किं दोहळो”ति? “वेसालिया नगरे लिच्छविराजानं अभिसेकमङ्गलपोक्खरणिं ओतरित्वा न्हत्वा पानीयं पिवितुकामाम्हि, सामी”ति । सेनापति “साधू”ति वत्वा सहस्सथामधनुं गहेत्वा तं रथं आरोपेत्वा सावत्थितो निक्खमित्वा रथं पाजेन्तो वेसालिं पाविसि ।

तस्मिञ्च काले कोसलरज्जो बन्धुलसेनापतिना सद्धिं एकाचरियकुले उगहितसिप्पो महालि नाम लिच्छवी अन्धो लिच्छवीनं अत्थञ्च धम्मञ्च अनुसासन्तो द्वारसमीपे वसति । सो रथस्स उम्मारे पटिघट्टनसदं सुत्वा “बन्धुलमल्लस्स रथपतनसद्दो एसो, अज्ज लिच्छवीनं भयं उप्पज्जिस्सती”ति आह । पोक्खरणिआ अन्तो च बहि च आरक्खा बलवा, उपरि लोहजालं पत्थटं, सकुणानम्पि ओकासो नत्थि । सेनापति पन रथा ओतरित्वा आरक्खके खग्गेन पहरन्तो पलापेत्वा लोहजालं छिन्दित्वा अन्तोपोक्खरणिं भरियं ओतारेत्वा न्हापेत्वा पायेत्वा सयम्पि न्हत्वा मल्लिकं रथं आरोपेत्वा नगरा निक्खमित्वा आगतमग्गेनेव पायासि । आरक्खका गन्त्वा लिच्छवीनं आरोचेसुं । लिच्छविराजानो कुञ्जित्वा पञ्च रथसतानि आरुह्य “बन्धुलमल्लं गण्हिस्सामा”ति निक्खमिंसु । तं पवत्तिं महालिस्स आरोचेसुं । महालि “मा गमित्थ, सो हि वो सब्बे घातयिस्सती”ति आह । तेपि “मयं गमिस्सामयेवा”ति वदिंसु । तेन हि चक्कस्स याव नाभितो पथविं पविट्ठानं दिस्वा निवत्तेय्याथ, ततो अनिवत्तन्ता पुरतो असनिस्सदं विय सुणिस्सथ, तम्हा ठाना निवत्तेय्याथ, ततो अनिवत्तन्ता तुम्हाकं रथधुरेसु छिदं पस्सिस्सथ, तम्हा ठाना निवत्तेय्याथ, पुरतो मागमित्थाति । ते तस्स वचनेन अनिवत्तित्वा तं अनुबन्धिंसुयेव ।

मल्लिका दिस्वा “रथा, सामि, पञ्जायन्ती”ति आह । तेन हि एकस्स रथस्स विय पञ्जायनकाले मम आरोचेय्यासीति । सा यदा सब्बे एको विय हुत्वा पञ्जायिंसु, तदा “एकमेव सामि रथसीसं पञ्जायती”ति आह । बन्धुलो “तेन हि इमा रस्मियो गणहाही”ति तस्सा रस्मियो दत्त्वा रथे ठितोव धनुं आरोपेति, रथचक्कं याव नाभितो पथविं पाविसि, लिच्छविनो तं ठानं दिस्वापि न निवत्तिंसु । इतरो थोकं गन्त्वा जियं पोथेसि, असनिसदो विय अहोसि । ते ततोपि न निवत्तिंसु, अनुबन्धन्ता गच्छन्तेव । बन्धुलो रथे ठितकोव एकं सरं खिपि । सो पञ्चन्नं रथसतानं रथसीसं छिदं कत्वा पञ्च राजसतानि परिकरबन्धनद्वाने विज्झित्वा पथविं पाविसि । ते अत्तनो विद्धभावं अजानित्वा “तिट्ठ रे, तिट्ठ रे”ति वदन्ता अनुबन्धिंसुयेव । बन्धुलो रथं ठपेत्वा “तुम्हे मतका, मतकेहि सद्धिं मय्हं युद्धं नाम नत्थी”ति आह । ते “मतका नाम अम्हादिसा नेव होन्ती”ति वदिंसु । “तेन हि सब्बपच्छिमस्स परिकरं मोचेथा”ति । ते मोचयिंसु । सो मुत्तमत्तेयेव मरित्वा पतितो । अथ ने “सब्बेपि तुम्हे एवरूपा, अत्तनो घरानि गन्त्वा संविधातब्बं संविदहित्वा पुत्तदारे अनुसासित्वा सन्नाहं मोचेथा”ति आह । ते तथा कत्वा सब्बे जीवितक्खयं पत्ता ।

बन्धुलोपि मल्लिकं सावत्थिं आनेसि । सा सोळसक्खत्तुं यमके पुत्ते विजायि, सब्बेपि सूरा थामसम्पन्ना अहेसुं, सब्बसिप्पे निप्फत्तिं पापुणिंसु । एकेकस्सपि पुरिससहस्सपरिवारो अहोसि । पितरा सद्धिं राजनिवेसनं गच्छन्तेहि तेहेव राजङ्गणं परिपूरि । अथेकदिवसं विनिच्छये कूटडुपराजिता मनुस्सा बन्धुलं आगच्छन्तं दिस्वा महारवं विरवन्ता विनिच्छयअमच्चानं कूटडुकारणं तस्स आरोचेसु । सोपि विनिच्छयं गन्त्वा तं अडुं तीरेत्वा सामिकमेव सामिकं, अस्सामिकमेव अस्सामिकं अकासि । महाजनो महासद्देन साधुकारं पवत्तेसि । राजा “किमिद”न्ति पुच्छित्वा तमत्थं सुत्वा तुस्सित्वा सब्बेपि ते अमच्चे हारेत्वा बन्धुलस्सेव विनिच्छयं निरुत्थादेसि । सो ततो पट्टाय सम्मा विनिच्छिनि । ततो पोरानकविनिच्छयिका लज्जं अलभन्ता अप्पलाभा हुत्वा “बन्धुलो रज्जं पत्थेती”ति राजकुले परिभिन्दिंसु । राजा तं कथं गहेत्वा चित्तं निगगहेतुं नासक्खि, “इमस्मिं इधेव घातियमाने गरहा मे उप्पज्जिस्सती”ति पुन चिन्तेत्वा “पयुत्तपुरिसेहि पच्चन्तं पहरापेत्वा ते पलापेत्वा निवत्तकाले अन्तरामग्गे पुत्तेहि सद्धिं मारेतुं वट्ठती”ति बन्धुलं पक्कोसापेत्वा “पच्चन्तो किर कुपितो, तव पुत्तेहि सद्धिं गन्त्वा चोरे गणहाही”ति पहिणित्वा “एत्थेवस्स द्वत्तिसाय पुत्तेहि सद्धिं सीसं छिन्दित्वा आहरथा”ति तेहि सद्धिं अज्जेपि समत्थे महायोधे पेसेसि । तस्मिं पच्चन्तं गच्छन्तेयेव “सेनापति किर आगच्छती”ति सुत्वाव पयुत्तकचोरा पलायिंसु । सो तं पदेसं आवासापेत्वा जनपदं सण्ठपेत्वा निवत्ति ।

अथस्स नगरतो अविदूरे ठाने ते योधा पुत्तेहि सद्धिं सीसं छिन्दिंसु । तं दिवसं मल्लिकाय पञ्चहि भिक्खुसतेहि सद्धिं द्वे अगसावका निमन्तिता होन्ति । अथस्सा पुब्बण्हसमये “सामिकस्स ते सद्धिं पुत्तेहि सीसं छिन्दिंसू”ति पण्णं आहरित्वा अदंसु । सा तं पवत्तिं जत्वा कस्सचि किञ्चि अवत्वा पण्णं उच्छङ्गे कत्वा भिक्खुसङ्घमेव परिविसि । अथस्सा परिचारिका भिक्खूनं भत्तं दत्वा सप्पिचाटिं आहरन्तियो थेरानं पुरतो चाटिं भिन्दिंसु । धम्मसेनापति “उपासिके, भेदनधम्मं भिन्नं, न चिन्तेतब्ब”न्ति आह । सा उच्छङ्गतो पण्णं नीहरित्वा “द्वत्तिसपुत्तेहि सद्धिं पितु सीसं छिन्नन्ति मे इमं पण्णं आहरिंसु, अहं इदं सुत्वापि न चिन्तेमि, सप्पिचाटिया भिन्नाय किं चिन्तेमि, भन्ते”ति आह । धम्मसेनापति “अनिमित्तमनज्जात”न्तिआदीनि (सु० नि० ५७९) वत्वा धम्मं देसेत्वा उट्ठायासना विहारं अगमासि । सापि द्वत्तिस सुणिसायो पक्कोसापेत्वा “तुम्हाकं सामिका अत्तनो पुरिमकम्मफलं लभिंसु, तुम्हे मा सोचित्थ मा परिदेवित्थ, रज्जो उपरि मनोपदोसं मा करित्था”ति ओवदि ।

रज्जो चरपुरिसा तं कथं सुत्वा तेसं निदोसभावं रज्जो कथयिंसु । राजा संवेगप्पत्तो तस्सा निवेसनं गन्त्वा मल्लिकञ्च सुणिसायो चस्सा खमापेत्वा मल्लिकाय वरं अदासि । सा “गहितो मे होतू”ति वत्वा तस्मिं गते मतकभत्तं दत्वा न्हत्वा

राजानं उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा “देव, तुम्हेहि मे वरो दिन्नो, मय्हज्ज अज्जेन अत्थो नत्थि, द्वत्तिंसाय मे सुणिसानं मम च कुलघरगमनं अनुजानाथा”ति आह । राजा सम्पटिच्छि । सा द्वत्तिंसाय सुणिसानं सककुलं पेसेत्वा सयं कुसिनारनगरे अत्तनो कुलघरं अगमासि । राजा बन्धुलसेनापतिनो भागिनेय्यस्स दीघकारायनस्स नाम सेनापतिट्ठानं अदासि । सो पन “मातुलो मे इमिना मारितो”ति रज्जो ओतारं गवेसन्तो विचरति । राजापि निप्पराधस्स बन्धुलस्स मारितकालतो पट्टाय विप्पटिसारी चित्तस्सादं न लभति, रज्जसुखं नानुभोति ।

तदा सत्था साकियानं वेळुं नाम निगमं उपनिस्साय विहरति । राजा तत्थ गन्त्वा आरामतो अविदूरे खन्धावारं निवासेत्वा “महन्तेन परिवारेन सत्थारं वन्दिस्सामा”ति विहारं गन्त्वा पञ्च राजककुधभण्डानि दीघकारायनस्स दत्त्वा एककोव गन्धकुटिं पाविसि । सब्बं धम्मचेतियसुत्तनियामेनेव (म० नि० २.३६४ आदयो) वेदितब्बं । तस्मिं गन्धकुटिं पविट्ठे दीघकारायनो तानि पञ्च राजककुधभण्डानि गहेत्वा विटटूभं राजानं कत्वा रज्जो एकं अस्सं एकज्ज उपट्ठानकारिकं मातुगामं निवत्तेत्वा सावत्थिं अगमासि । राजा सत्थारा सद्धिं पियकथं कथेत्वा निक्खन्तो सेनं अदिस्वा तं मातुगामं पुच्छित्वा तं पवत्तिं सुत्वा “अहं भागिनेय्यं अजातसत्तुं आदाय आगन्त्वा विटटूभं गहेस्सामी”ति राजगहनगरं गच्छन्तो विकाले द्वारेसु पिहितेसु नगरं पविसितुमसक्कोन्तो एकस्साय सालाय निपज्जित्वा वातातपेन किलन्तो रत्तिभागे तत्थेव कालमकासि । विभाताय रत्तिया “देव कोसलनरिन्द, इदानि अनाथोसि जातो”ति विलपन्तिया तस्सा इत्थिया सद्दं सुत्वा रज्जो आरोचेसुं । सो मातुलस्स महन्तेन सक्कारेण सरीरकिच्चं कारेसि ।

विटटूभोपि रज्जं लभित्वा तं वेरं सरित्वा “सब्बेपि साकिये मारेस्सामी”ति महतिया सेनाय निक्खमि । तं दिवसं सत्था पच्चूससमये लोकं वोलोकेन्तो जातिसङ्गस्स विनासं दिस्वा “जातिसङ्गं कातुं वट्ठती”ति चिन्तेत्वा पुब्बण्हसमये पिण्डाय चरित्वा पिण्डपातपटिक्कन्तो गन्धकुटियं सीहसेय्यं कप्पेत्वा सायन्हसमये आकासेन गन्त्वा कपिलवत्थुसामन्ते एकस्मिं कबरच्छाये रुक्खमूले निसीदि । ततो अविदूरे विटटूभस्स रज्जसीमाय अन्तो सन्दच्छायो निग्रोधरुक्खो अत्थि, विटटूभो सत्थारं दिस्वा उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा “भन्ते, किंकारणा एवरूपाय उण्हवेलाय इमस्मिं कबरच्छाये रुक्खमूले निसीदथ, एतस्मिं सन्दच्छाये निग्रोधरुक्खमूले निसीदथ, भन्ते”ति वत्वा “होतु, महाराज, जातकानं छाया नाम सीतला”ति वुत्ते “जातकानं रक्खणत्थाय सत्था आगतो भविस्सती”ति चिन्तेत्वा सत्थारं वन्दित्वा सावत्थिमेव पच्चागमि । सत्थापि उप्पतित्वा जेतवनमेव गतो ।

राजा साकियानं दोसं सरित्वा दुतियं निक्खमित्वा तथेव सत्थारं पस्सित्वा पुन निवत्तित्वा ततियवारे निक्खमित्वा तथेव सत्थारं पस्सित्वा निवत्ति । चतुत्थवारे पन तस्मिं निक्खन्ते सत्था साकियानं पुब्बकम्मं ओलोकेत्वा तेसं नदियं विसपक्खिपनपापकम्मस्स अप्पटिबाहिरभावं जत्वा चतुत्थवारे न अगमासि । विटटूभराजा खीरपायके दारके आदिं कत्वा सब्बे साकिये घातेत्वा गललोहितेन निसिन्नफलकं धोवित्वा पच्चागमि । सत्थरि ततियवारे गमनतो पच्चागन्त्वा पुनदिवसे पिण्डाय चरित्वा निट्ठापितभत्तकिच्चे गन्धकुटियं पविसन्ते दिसाहि सन्निपतिता भिक्खू धम्मसभायं निसीदित्वा “आवुसो, सत्था अत्तानं दस्सेत्वा राजानं निवत्तापेत्वा जातके मरणभया मोचेसि, एवं जातकानं अत्थचरो सत्था”ति भगवतो गुणकथं कथयिंसु । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव तथागतो जातकानं अत्थं चरति, पुब्बेपि चरियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्तो नाम राजा दस राजधम्मे अकोपेत्वा धम्मेन रज्जं कारेन्तो एकदिवसं चिन्तेसि “जम्बुदीपतले राजानो बहुथम्भेसु पासादेसु वसन्ति, तस्मा बहूहि थम्भेहि पासादकरणं नाम अनच्छरियं, यन्नूनाहं

एकथम्भकं पासादं कारेय्यं, एवं सब्बराजूनं अगगराजा भविस्सामी”ति । सो वड्ढकी पक्कोसापेत्वा “मय्हं सोभगगप्पत्तं एकथम्भकं पासादं करोथा”ति आह । ते “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा अरज्जं पविसित्वा उज्जु महन्ते एकथम्भकपासादारहे बहू रुक्खे दिस्वा “इमे रुक्खा सन्ति, मग्गो पन विसमो, न सक्का ओतारेतुं, रज्जो आचिक्खिस्सामा”ति चिन्तेत्वा तथा अकंसु । राजा “केनचि उपायेन सणिकं ओतारेथा”ति वत्त्वा “देव, येन केनचि उपायेन न सक्का”ति वुत्ते “तेन हि मम उय्याने एकं रुक्खं उपधारेथा”ति आह । वड्ढकी उय्यानं गन्त्वा एकं सुजातं उज्जुं गामनिगमपूजितं राजकुलतोपि लद्धबलिकम्मं मङ्गलसालरुक्खं दिस्वा रज्जो सन्तिकं गन्त्वा तमत्थं आरोचेसुं । राजा “उय्याने रुक्खो नाम मम पटिबद्धो, गच्छथ भो तं छिन्दथा”ति आह । ते “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा गन्धमालादिहत्था उय्यानं गन्त्वा रुक्खे गन्धपञ्चङ्गुलिकं दत्त्वा सुत्तेन परिकिखपित्वा पुप्फकण्णिकं बन्धित्वा दीपं जालेत्वा बलिकम्मं कत्वा “इतो सत्तमे दिवसे आगन्त्वा रुक्खं छिन्दिस्साम, राजा छिन्दापेति, इमस्मिं रुक्खे निब्बत्तदेवता अज्जत्थ गच्छतु, अम्हाकं दोसो नत्थी”ति सावेसुं ।

अथ तस्मिं निब्बत्तो देवपुत्तो तं वचनं सुत्वा “निस्संसयं इमे वड्ढकी इमं रुक्खं छिन्दिस्सन्ति, विमानं मे नस्सिस्सति, विमानपरियन्तिकमेव खो पन मय्हं जीवितं, इमज्ज रुक्खं परिवारेत्वा ठितेसु तरुणसालरुक्खेसु निब्बत्तानं मम जातिदेवतानम्पि बहूनि विमानानि नस्सिस्सन्ति । विमानपरियन्तिकमेव मम जातीनं देवतानम्पि जीवितं, न खो पन मं तथा अत्तनो विनासो बाधति, यथा जातीनं, तस्मा नेसं मया जीवितं दातुं वट्ठती”ति चिन्तेत्वा अट्ठरत्तसमये दिब्बालङ्कारपटिमण्डितो रज्जो सिरिगब्भं पविसित्वा सकलगब्भं एकोभासं कत्वा उस्सिसकपस्से रोदमानो अट्ठासि । राजा तं दिस्वा भीततसितो तेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

१३. “का त्वं सुद्धेहि वत्थेहि, अघे वेहायसं ठिता ।
केन त्यास्सूनि वत्तन्ति, कुतो तं भयमागत”न्ति ॥

तत्थ का त्वन्ति नागयक्खसुपण्णसक्कादीसु का नाम त्वन्ति पुच्छति । वत्थेहीति वचनमत्तमेवेतं, सब्बेपि पन दिब्बालङ्कारे सन्धायेवमाह । अघेति अप्पटिघे आकासे । वेहायसन्ति तस्सेव वेवचनं । केन त्यास्सूनि वत्तन्तीति केन कारणेन तव अस्सूनि वत्तन्ति । कुतोति जातिवियोगधनविनासादीनं किं निस्साय तं भयमागतन्ति पुच्छति ।

ततो देवराजा द्वे गाथा अभसि —

१४. “तवेव देव विजिते, भद्दसालोति मं विदू ।
सट्ठि वस्ससहस्सानि, तिट्ठतो पूजितस्स मे ॥

१५. “कारयन्ता नगरानि, अगारे च दिसम्पति ।
विविधे चापि पासादे, न मं ते अच्चमज्जिसुं ।

यथेव मं ते पूजेसुं, तथेव त्वम्पि पूजया”ति ॥

तत्थ तिट्ठतोति सकलबाराणसिनगरेहि चेव गामनिगमेहि च तथा च पूजितस्स निच्चं बलिकम्मज्ज सक्कारज्ज लभन्तस्स मय्हं इमस्मिं उय्याने तिट्ठन्तस्स एत्तको कालो गतोति दस्सेति । नगरानीति नगरपटिसङ्घरणकम्मानि । अगारेचाति भूमिगेहानि । दिसम्पतीति दिसानं पति, महाराज । न मं तेति ते नगरपटिसङ्घरणादीनि करोन्ता इमस्मिं नगरे

पोराणकराजानो मं नातिमज्जिसुं नातिक्कमिसुं न विहेठयिसुं, मम निवासरुक्खं छिन्दित्वा अत्तनो कम्मं न करिंसु, मय्हं पन सक्कारमेव करिंसूति अवच । **यथेवा**ति तस्मा यथेव ते पोराणकराजानो मं पूजयिंसु, एकोपि इमं रुक्खं न छिन्दापेसि, त्वञ्चापि मं तथेव पूजय, मा मे रुक्खं छेदयीति ।

ततो राजा द्वे गाथा अभसि —

१६. “तं इवाहं न पस्सामि, थूलं कायेन ते दुमं ।
आरोहपरिणाहेन, अभिरूपोसि जातिया ॥

१७. “पासादं कारयिस्सामि, एकत्थम्भं मनोरमं ।
तत्थ तं उपनेस्सामि, चिरं ते यक्ख जीवितं”न्ति ॥

तत्थ **कायेना**ति पमाणेन । इदं वुत्तं होति — तव पमाणेन तं विय थूलं महन्तं अज्जं दुमं न पस्सामि, त्वञ्जेव पन आरोहपरिणाहेन सुजातसङ्घाताय समसण्ठानउजुभावप्पकाराय जातिया च अभिरूपो सोभगप्पत्तो एकत्थम्भपासादारहोति । **पासाद**न्ति तस्मा तं छेदापेत्वा अहं पासादं कारापेस्सामेव । **तत्थ** तन्ति तं पनाहं सम्म देवराज, तत्थ पासादे उपनेस्सामि, सो त्वं मया सद्धिं एकतो वसन्तो अग्गगन्धमालादीनि लभन्तो सक्कारप्पत्तो सुखं जीविस्ससि, निवासट्ठानाभावेन मे विनासो भविस्सतीति मा चिन्तयि, चिरं ते यक्ख जीवितं भविस्सतीति ।

तं सुत्वा देवराजा द्वे गाथा अभसि —

१८. “एवं चित्तं उदपादि, सरीरेन विनाभावो ।
पुथुसो मं विकन्तित्वा, खण्डसो अवकन्तथ ॥

१९. “अग्गे च छेत्वा मज्झे च, पच्छा मूलमिह्छिन्दथ ।
एवं मे छिज्जमानस्स, न दुक्खं मरणं सिया”ति ॥

तत्थ **एवं चित्तं उदपादी**ति यदि एवं चित्तं तव उप्पन्नं । **सरीरेन विनाभावो**ति यदि ते मम सरीरेन भद्दसालरुक्खेन सद्धिं मम विनाभावो पत्थितो । **पुथुसो**ति बहुधा । **विकन्तित्वा**ति छिन्दित्वा । **खण्डसो**ति खण्डाखण्डं कत्वा अवकन्तथ । **अग्गे चा**ति अवकन्तन्ता पन पठमं अग्गे, ततो मज्झे छेत्वा सब्बपच्छा मूले छिन्दथ । एवज्झि मे छिज्जमानस्स न दुक्खं मरणं सिया, सुखं नु खण्डसो भवेय्याति याचति ।

ततो राजा द्वे गाथा अभसि —

२०. “हत्थपादं यथा छिन्दे, कण्णनासञ्च जीवतो ।
ततो पच्छा सिरो छिन्दे, तं दुक्खं मरणं सिया ॥

२१. “सुखं नु खण्डसो छिन्नं, भद्दसाल वनप्पति ।
किहेतु किं उपादाय, खण्डसो छिन्नमिच्छसी”ति ॥

तत्थ हत्थपादन्ति हत्थे च पादे च । तं दुक्खन्ति एवं पटिपाटिया छिज्जन्तस्स चोरस्स तं मरणं दुक्खं सिया । सुखं नूति सम्म भदसाल, वज्झप्पत्ता चोरा सुखेन मरितुकामा सीसच्छेदं याचन्ति, न खण्डसो छेदनं, त्वं पन एवं याचसि, तेन तं पुच्छामि “सुखं नु खण्डसो छिन्न”न्ति । किंहेतूति खण्डसो छिन्नं नाम न सुखं, कारणेन पनेत्थ भवितव्वन्ति तं पुच्छन्तो एवमाह ।

अथस्स आचिक्खन्तो भदसालो द्वे गाथा अभसि —

२२. “यञ्च हेतुमुपादाय, हेतुं धम्मूपसंहितं ।
खण्डसो छिन्नमिच्छामि, महाराज सुणोहि मे ॥

२३. “जाती मे सुखसंवद्धा, मम पस्से निवातजा ।
तेपिहं उपहिंसेय्य, परेसं असुखोचित”न्ति ॥

तत्थ हेतुं धम्मूपसंहितन्ति महाराज, यं हेतुसभावयुत्तमेव, न हेतुपतिरूपकं, हेतुं उपादाय आरब्ध सन्धायाहं खण्डसो छिन्नमिच्छामि, तं ओहितसोतो सुणोहीति अत्थो । जाती मेति मम भदसालरुक्खस्स छायाय सुखसंवद्धा मम पस्से तरुणसालरुक्खेसु निब्बत्ता मया कतवातपरित्ताणत्ता निवातजा मम जातका देवसङ्गा अत्थि, ते अहं विसालसाखविटपो मूले छिन्दित्वा पतन्तो उपहिंसेय्यं, संभग्गविमाने करोन्तो विनासेय्यन्ति अत्थो । परेसं असुखोचितन्ति एवं सन्ते मया तेसं परेसं जातिदेवसङ्गानं असुखं दुक्खं ओचितं वड्ढितं, न चाहं तेसं दुक्खकामो, तस्मा भदसालं खण्डसो खण्डसो छिन्दापेमीति अयमेत्थाधिप्पायो ।

तं सुत्वा राजा “धम्मिको वतायं, देवपुत्तो, अत्तनो विमानविनासतोपि जातीनं विमानविनासं न इच्छति, जातीनं अत्थचरियं चरति, अभयमस्स दस्सामी”ति तुस्सित्वा ओसानगाथमाह —

२४. “चेतेय्यरूपं चेतेसि, भदसाल वनप्पति ।
हितकामोसि जातीनं, अभयं सम्म दम्मि ते”ति ॥

तत्थ चेतेय्यरूपं चेतेसीति जातीसु मुदुचित्ताय चिन्तेन्तो चिन्तेतव्वयुत्तकमेव चिन्तेसि । छेदेय्यरूपं छेदेसीतिपि पाठो । तस्सत्थो — खण्डसो छिन्नमिच्छन्तो छेदेतव्वयुत्तकमेव छेदेसीति । अभयन्ति एतस्मिं ते सम्म, गुणे पसीदित्वा अभयं ददामि, न मे पासादेनत्थो, नाहं तं छेदापेस्सामि, गच्छ जातिसङ्घपरिवुतो सक्कतगरुकतो सुखं जीवाति आह ।

देवराजा रज्जो धम्मं देसेत्वा अगमासि । राजा तस्सोवादे ठत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा सगगपुरं पूरेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, पुब्बेपि तथागतो जातत्थचरियं अचरियेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, तरुणसालेसु निब्बत्तदेवता बुद्धपरिसा, भदसालदेवराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

भदसालजातकवण्णना दुतिया ।

[४६६] ३. समुद्वाणिजजातकवण्णना

कसन्ति वपन्ति ते जनाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो देवदत्तस्स पञ्च कुलसतानि गहेत्वा निरये पतितभावं आरब्ध कथेसि । सो हि अग्गसावकेसु परिसं गहेत्वा पक्कन्तेसु सोकं सन्धारेतुं असक्कोन्तो उण्हलोहिते मुखतो निक्खन्ते बलववेदनापीळितो तथागतस्स गुणं अनुस्सरित्वा “अहमेव नव मासे तथागतस्स अनत्थं चिन्तोसिं, सत्थु पन मयि पापचित्तं नाम नत्थि, असीतिमहाथेरानम्पि मयि आघातो नाम नत्थि, मया कतकम्मेन अहमेव इदानी अनाथो जातो, सत्थारापिम्हि विस्सट्ठो महाथेरेहिपि जातिसेट्ठेन राहुलत्थेरेनपि सक्थराजकुलेहिपि, गन्त्वा सत्थारं खमापेस्सामी”ति परिसाय सज्जं दत्त्वा अत्तानं पञ्चकेन गाहापेत्वा रत्तिं रत्तिं गच्छन्तो कोसलरट्ठं सम्पापुणि । आनन्दत्थेरो सत्थु आरोचेसि “देवदत्तो किर, भन्ते, तुम्हाकं खमापेतुं आगच्छती”ति । “आनन्द, देवदत्तो मम दस्सनं न लभिस्सती”ति ।

अथ तस्मिं सावत्थिनगरद्वारं सम्पत्ते पुन थेरो आरोचेसि, भगवापि तथेव अवच । तस्स जेतवने पोक्खरणिा समीपं आगतस्स पापं मत्थकं पापुणि, सरीरे डाहो उप्पज्जि, न्हत्वा पानीयं पिवितुकामो हुत्वा “मञ्चकतो मं आवुसो ओतारेथ, पानीयं पिविस्सामी”ति आह । तस्स ओतारेत्वा भूमियं ठपितमत्तस्स चित्तस्सादे अलद्धेयेव महापथवी विवरमदासि । तावदेव तं अवीचितो अग्गिजाला उट्ठाय परिक्खिपित्वा गण्हि । सो “पापकम्मं मे मत्थकं पत्त”न्ति तथागतस्स गुणे अनुस्सरित्वा —

“इमेहि अट्ठीहि तमग्गपुग्गलं, देवातिदेवं नरदम्मसारथिं ।

समन्तचक्खुं सतपुञ्जलक्खणं, पाणेहि बुद्धं सरणं उपेमी”ति ॥ (मि० प० ४.१.३) —

इमाय गाथाय सरणे पतिट्ठहन्तो अवीचिपरायणो अहोसि । तस्स पन पञ्च उपट्ठाककुलसतानि अहेसुं । तानिपि तप्पक्खिकानि हुत्वा दसबलं अक्कोसित्वा अवीचिम्हियेव निब्बत्तिसु । एवं सो तानि पञ्च कुलसतानि गण्हित्वा अवीचिम्हि पतिट्ठितो ।

अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, देवदत्तो पापो लाभसक्कारगिद्धताय सम्मासम्बुद्धे अट्ठाने कोपं बन्धित्वा अनागतभयमनोलोकेत्वा पञ्चहि कुलसतेहि सद्धिं अवीचिपरायणो जातो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न भिक्खवे, इदनेव देवदत्तो लाभसक्कारगिद्धो हुत्वा अनागतभयं न ओलोकेसि, पुब्बेपि अनागतभयं अनोलोकेत्वा पच्चुप्पन्नसुखगिद्धेन सद्धिं परिसाय महाविनासं पत्तो”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बाराणसितो अविदूरे कुलसहस्सनिवासो महावट्ठकीगामो अहोसि । तत्थ वट्ठकी “तुम्हाकं मञ्चं करिस्साम, पीठं करिस्साम, गेहं करिस्सामा”ति वत्त्वा मनुस्सानं हत्थतो बहं इणं गहेत्वा किञ्चि कातुं न सक्खिंसु । मनुस्सा दिट्ठदिट्ठे वट्ठकी चोदेन्ति पलिबुद्धन्ति । ते इणायिकेहि उपट्ठता सुखं वसितुं असक्कोन्ता “विदेसं गन्त्वा यत्थ कत्थचि वसिस्सामा”ति अरज्जं पविसित्वा रुक्खे छिन्दित्वा महतिं नावं बन्धित्वा नदिं ओतारेत्वा आहरित्वा गामतो गावुतट्ठयोजनमत्ते ठाने ठपेत्वा अट्ठरत्तसमये गामं आगन्त्वा पुत्तदारमादाय नावट्ठानं गन्त्वा नावं आरुह अनुक्कमेन महासमुद्धं पविसित्वा वातवेगेन विचरन्ता समुद्धमज्जे एकं दीपकं पापुणिसु । तस्मिं पन दीपके सयंजातसालिउच्छुकदलिअम्बजम्बुपनसतालनाळिकेरादीनि विविधफलानि अत्थि, अज्जतरो पभिन्ननावो पुरिसो पठमतं तं दीपकं पत्त्वा सालिभत्तं भुज्जमानो उच्छुआदीनि खादमानो थूलसरीरो नग्गो परूळ्हकेसमस्सु तस्मिं दीपके पटिवसति ।

वट्ठकी चिन्तयिंसु “सचे अयं दीपको रक्खसपरिग्गहितो भविस्सति, सब्बेपि अम्हे विनासं पापुणिस्साम,

परिगगण्हिस्साम ताव न”न्ति । अथ सत्तट्ठ पुरिसा सूरा बलवन्तो सन्नद्धपञ्चावुधा हुत्वा ओतरित्वा दीपकं परिगगण्हिंसु । तस्मिं खणे सो पुरिसो भुत्तपातरासो उच्छुरसं पिवित्वा सुखप्पत्तो रमणीये पदेसे रजतपट्टसदिसे वालुकतले सीतच्छायाय उत्तानको निपज्जित्वा “जम्बुदीपवासिनो कसन्ता वपन्ता एवरूपं सुखं न लभन्ति, जम्बुदीपतो मय्हं अयमेव दीपको वर”न्ति गायमानो उदानं उदानेसि । अथ सत्था भिक्खू आमन्तेत्वा “सो भिक्खवे पुरिसो इमं उदानं उदानेसी”ति दस्सेन्तो पठमं गाथमाह —

२५. “कसन्ति वपन्ति ते जना, मनुजा कम्मफलूपजीविनो ।
नयिमस्स दीपकस्स भागिनो, जम्बुदीपा इदमेव नो वर”न्ति ॥

तत्थ ते जनाति ते जम्बुदीपवासिनो जना । कम्मफलूपजीविनोति नानाकम्मानं फलूपजीविनो सत्ता ।

अथ ते दीपकं परिगगणहन्ता पुरिसा तस्स गीतसद्वं सुत्वा “मनुस्ससद्दो विय सुय्यति, जानिस्साम न”न्ति सद्धानुसारेण गन्त्वा तं पुरिसं दिस्वा “यक्खो भविस्सती”ति भीततसिता सरे सन्नहिंसु । सोपि ते दिस्वा अत्तनो वधभयेन “नाहं, सामि, यक्खो, पुरिसोमि, जीवितं मे देथा”ति याचन्तो “पुरिसा नाम तुम्हादिसा नग्गा न होन्ती”ति वुत्ते पुनप्पुनं याचित्वा मनुस्सभावं विज्जापेसि । ते तं पुरिसं उपसङ्कमित्वा सम्मोदनीयं कथं सुत्वा तस्स तत्थ आगतनियामं पुच्छिंसु । सोपि सब्बं तेसं कथेत्वा “तुम्हे अत्तनो पुज्जसम्पत्तिया इधागता, अयं उत्तमदीपो, न एत्थ सहत्थेन कम्मं कत्वा जीवन्ति, सयंजातसालीनज्जेव उच्छुआदीनज्जेत्थ अन्तो नत्थीति अनुक्कण्ठन्ता वसथा”ति आह । इध पन वसन्तानं अम्हाकं अज्जो परिपन्थो नत्थि, अज्जं भयं एत्थ नत्थि, अयं पन अमनुस्सपरिगगहितो, अमनुस्सा तुम्हाकं उच्चारपस्सावं दिस्वा कुज्जेय्युं, तस्मा तं करोन्ता वालुकं वियूहित्वा वालुकाय पटिच्छादेय्याथ, एत्तकं इध भयं, अज्जं नत्थि, निच्चं अप्पमत्ता भवेय्याथाति । ते तत्थ वासं उपगच्छिंसु । तस्मिं पन कुलसहस्से पज्चन्नं पज्चन्नं कुलसतानं जेट्टका द्वे वड्ढकी अहेसुं । तेसु एको बालो अहोसि रसगिद्धो, एको पण्डितो रसेसु अनल्लीनो ।

अपरभागे सब्बेपि ते तत्थ सुखं वसन्ता थूलसरीरा हुत्वा चिन्तयिंसु “चिरं पीता नो सुरा, उच्छुरसेन मेरयं कत्वा पिविस्सामा”ति । ते मेरयं कारेत्वा पिवित्वा मदवसेन गायन्ता नच्चन्ता कीळन्ता पमत्ता तत्थ तत्थ उच्चारपस्सावं कत्वा अप्पटिच्छादेत्वा दीपकं जेगुच्छं पटिकूलं करिंसु । देवता “इमे अम्हाकं कीळामण्डलं पटिकूलं करोन्ती”ति कुज्जित्वा “महासमुद्वं उत्तरापेत्वा दीपकधोवनं करिस्सामा”ति मन्तेत्वा “अयं काळपक्खो, अज्ज अम्हाकं समागमो च भिन्नो, इतो दानि पन्नरसमे दिवसे पुण्णमीउपोसथदिवसे चन्दस्सुग्गमनवेलाय समुद्वं उब्बत्तेत्वा सब्बेपिमे घातेस्सामा”ति दिवसं ठपयिंसु । अथ नेसं अन्तरे एको धम्मिको देवपुत्तो “मा इमे मम पस्सन्तस्स नस्सिंसू”ति अनुकम्पाय तेसु सायमासं भुज्जित्वा घरद्वारे सुखकथाय निसिन्नेसु सब्बालङ्कारपटिमण्डितो सकलदीपं एकोभासं कत्वा उत्तराय दिसाय आकासे ठत्वा “अम्भो वड्ढकी, देवता तुम्हाकं कुद्धा । इमस्मिं ठाने मा वसित्थ, इतो अड्ढमासच्चयेन हि देवता समुद्वं उब्बत्तेत्वा सब्बेव तुम्हे घातेस्सन्ति, इतो निक्खमित्वा पलायथा”ति वत्वा दुतियं गाथमाह —

२६. “तिपज्जरत्तूपगतमिह चन्दे, वेगो महा हेहिति सागरस्स ।
उप्लविस्सं दीपमिमं उळारं, मा वो वधी गच्छथ लेणमज्ज”न्ति ॥

तत्थ उप्लविस्सन्ति इमं दीपकं उप्लवन्तो अज्झोत्थरन्तो अभिभविस्सति । मा वो वधीति सो सागरवेगो तुम्हे मा वधि ।

इति सो तेसं ओवादं दत्वा अत्तनो ठानमेव गतो । तस्मिं गते अपरो साहसिको कक्खळो देवपुत्तो “इमे इमस्स वचनं गहेत्वा पलायेय्युं, अहं नेसं गमनं निवारेत्वा सब्बेपिमे महाविनासं पापेस्सामी”ति चिन्तेत्वा दिब्बालङ्कारपटिमण्डितो सकलदीपं एकोभासं करोन्तो आगन्त्वा दक्खिणाय दिसाय आकासे ठत्वा “एको देवपुत्तो इधागतो, नो”ति पुच्छित्वा “आगतो”ति वुत्ते “सो वो किं कथेसी”ति वत्वा “इमं नाम, सामी”ति वुत्ते “सो तुम्हाकं इध निवासं न इच्छति, दोसेन कथेति, तुम्हे अञ्जत्थ अगन्त्वा इधेव वसथा”ति वत्वा द्वे गाथा अभसि —

२७. “न जातुयं सागरवारिवेगो, उप्पविस्सं दीपमिमं उळारं ।
तं मे निमित्तेहि बहूहि दिट्ठं, मा भेथ किं सोचथ मोदथक्को ॥

२८. “पहूतभक्खं बहुअन्नपानं, पत्तत्थ आवासमिमं उळारं ।
न वो भयं पटिपस्सामि किञ्चि, आपुत्तपुत्तेहि पमोदथक्को”ति ॥

तत्थ न जातुयन्ति न जातु अयं । मा भेथाति मा भायित्थ । मोदथक्कोति पमोदिता पीतिसोमनस्सजाता होथ । आपुत्तपुत्तेहीति याव पुत्तानम्मि पुत्तेहि पमोदथ, नत्थि वो इमस्मिं ठाने भयन्ति ।

एवं सो इमाहि द्वीहि गाथाहि ते अस्सासेत्वा पक्कामि । तस्स पक्कन्तकाले धम्मिकदेवपुत्तस्स वचनं अनादियन्तो बालवड्ढकी “सुणन्तु मे, भोन्तो, वचन”न्ति सेसवड्ढकी आमन्तेत्वा पञ्चमं गाथमाह —

२९. “यो देवोयं दक्खिणायं दिसायं, खेमन्ति पक्कोसति तस्स सच्चं ।
न उत्तरो वेदि भयाभयस्स, मा भेथ किं सोचथ मोदथक्को”ति ॥

तत्थ दक्खिणायन्ति दक्खिणाय, अयमेव वा पाठो ।

तं सुत्वा रसगिद्धा पञ्चसता वड्ढकी तस्स बालस्स वचनं आदियिंसु । इतरो पन पण्डितवड्ढकी तस्स वचनं अनादियन्तो ते वड्ढकी आमन्तेत्वा चतस्सो गाथा अभसि —

३०. “यथा इमे विप्पवदन्ति यक्खा, एको भयं संसति खेममेको ।
तदिद्धं मय्हं वचनं सुणाथ, खिप्पं लहुं मा विनस्सिमह सब्बे ॥

३१. “सब्बे समागम्म करोम नावं, दोणिं दळ्हं सब्बयन्तूपपन्नं ।
सचे अयं दक्खिणो सच्चमाह, मोघं पटिक्कोसति उत्तरोयं ।
सा चेव नो हेहिति आपदत्था, इमञ्च दीपं न परिच्चजेम ॥

३२. “सचे च खो उत्तरो सच्चमाह, मोघं पटिक्कोसति दक्खिणोयं ।
तमेव नावं अभिरुह्णं सब्बे, एवं मयं सोत्थि तरेमु पारं ॥

३३. “न वे सुगण्हं पठमेन सेट्ठं, कनिट्ठमापाथगतं गहेत्वा ।
यो चीध तच्छं पविचेय्य गण्हति, स वे नरो सेट्ठमुपेति ठान”न्ति ॥

तत्थ विष्णवदन्तीति अज्जमज्जं विरुद्धं वदन्ति । लहुन्ति पुरिमस्स अत्थदीपनं । दोणिन्ति गम्भीरं महानावं । सब्बयन्तूपपन्नन्ति सब्बेहि फियारित्तादीहि यन्तेहि उपपन्नं । सा चेव नो हेहिति आपदत्थाति सा च नो नावा पच्छापि उपपन्नाय आपदाय अत्था भविस्सति, इमज्ज दीपं न परिच्चजिस्साम । तरेमूति तरिस्साम । न वे सुगण्हन्ति न वे सुखेन गण्हितब्बं । सेट्ठन्ति उत्तमं तथं सच्चं । कनिट्ठन्ति पठमवचनं उपादाय पच्छिमवचनं कनिट्ठं नाम । इधापि “न वे सुगण्ह”न्ति अनुवत्ततेव । इदं वुत्तं होति — अम्भो वड्ढकी, येन केनचि पठमेन वुत्तवचनं “इदमेव सेट्ठं तथं सच्च”न्ति सुखं न गण्हितब्बमेव, यथा च तं, एवं कनिट्ठं गच्छा वुत्तवचनम्पि “इदमेव तथं सच्च”न्ति न गण्हितब्बं । यं पन सोतविसयं आपाथगतं होति, तं आपाथगतं गहेत्वा यो इध पण्डितपुरिसो पुरिमवचनज्ज पच्छिमवचनज्ज पविचेय्य विचिनित्वा तीरेत्वा उपपरिक्खित्वा तच्छं गण्हाति, यं तथं सच्चं सभावभूतं, तदेव पच्चक्खं कत्वा गण्हाति । स वे नरो सेट्ठमुपेति ठानन्ति सो उत्तमं ठानं उपेति अधिगच्छति विन्दति लभतीति ।

सो एवज्ज पन वत्त्वा आह — “अम्भो, मयं द्विन्नम्पि देवतानं वचनं करिस्साम, नावं ताव सज्जेय्याम । सचे पठमस्स वचनं सच्चं भविस्सति, तं नावं अभिरुहित्वा पलायिस्साम, अथ इतरस्स वचनं सच्चं भविस्सति, नावं एकमन्ते ठपेत्वा इधेव वसिस्सामा”ति । एवं वुत्ते बालवड्ढकी “अम्भो, त्वं उदकपातियं सुसुमारं पस्ससि, अतीव दीघं पस्ससि, पठमदेवपुत्तो अम्हेसु दोसवसेन कथेसि, पच्छिमो सिनेहेनेव, इमं एवरूपं वरदीपं पहाय कुहिं गमिस्साम, सचे पन त्वं गन्तुकामो, तव परिसं गण्हित्वा नावं करोहि, अम्हाकं नावाय किच्चं नत्थी”ति आह । पण्डितो अत्तनो परिसं गहेत्वा नावं सज्जेत्वा नावाय सब्बूपकरणानि आरोपेत्वा सपरिसो नावाय अट्ठासि ।

ततो पुण्णमदिवसे चन्दस्स उग्गमनवेलाय समुद्धतो ऊमि उत्तरित्वा जाणुकपमाणा हुत्वा दीपकं धोवित्वा गता । पण्डितो समुद्धस्स उत्तरणभावं जत्वा नावं विस्सज्जेसि । बालवड्ढकिपक्खिकानि पज्ज कुलसतानि “समुद्धतो ऊमि दीपधोवनत्थाय आगता, एत्तकमेव एत”न्ति कथेन्ता निसीदिसु । ततो पटिपाटिया कटिप्पमाणा पुरिसप्पमाणा तालप्पमाणा सत्ततालप्पमाणा सागरऊमि दीपकम्पि वुद्धमाना आगज्झि । पण्डितो उपायकुसलताय रसे अलग्गो सोत्थिना गतो, बालवड्ढकी रसगिद्धेन अनागतभयं अनोलोकेन्तो पज्जहि कुलसतेहि सद्धिं विनासं पत्तो ।

इतो परा सानुसासनी तमत्थं दीपयमाना तिस्सो अभिसम्बुद्धगाथा होन्ति —

३४. “यथापि ते सागरवारिमज्झे, सकम्मुना सोत्थि वहिसु वाणिजा ।

अनागतत्थं पटिविज्झियान, अप्पम्पि नाच्चेति स भूरिपज्जो ॥

३५. “बाला च मोहेन रसानुगिद्धा, अनागतं अप्पटिविज्झियत्थं ।

पच्चुप्पन्ने सीदन्ति अत्थजाते, समुद्धमज्झे यथा ते मनुस्सा ॥

३६. “अनागतं पटिकयिराथ किच्चं, ‘मा मं किच्चं किच्चकाले ब्यधेसि’ ।

तं तादिसं पटिकतकिच्चकारिं, न तं किच्चं किच्चकाले ब्यधेती”ति ॥

तत्थ सकम्मुनाति अनागतभयं दिस्वा पुरेतरं कतेन अत्तनो कम्मेन । सोत्थि वहिसूति खेमेन गमिसु । वाणिजाति समुद्धे विचरणभावेन वड्ढकी वुत्ता । पटिविज्झियानाति एवं, भिक्खवे, पठमतरं कत्तब्बं अनागतं अत्थं पटिविज्झित्वा इधलोके भूरिपज्जो कुलपुत्तो अप्पमत्तकम्पि अत्तनो अत्थं न अच्चेति नातिवत्तति, न हापेतीति अत्थो ।

अप्पटिविज्झियथन्ति अप्पटिविज्झित्वा अत्थं, पठममेव कत्तब्बं अकत्वाति अत्थो। पच्चुप्पन्नेति यदा तं अनागतं अत्थजातं उप्पज्जति, तदा तस्मिं पच्चुप्पन्ने **सीदन्ति**, अत्थे जाते अत्तनो पतिट्ठं न लभन्ति, समुदे ते बालवड्ढकी मनुस्सा विय विनासं पाप्पुणन्ति।

अनागतन्ति भिक्खवे, पण्डितपुरिसो अनागतं पठमतरं कत्तब्बकिच्चं सम्परायिकं वा दिट्ठधम्मिकं वा **पटिकयिराथ**, पुरेतरमेव करेय्य। किंकारणा? **मा मं किच्चं किच्चकाले ब्यधेसि**, पुरे कत्तब्बज्झि पुरे अकयिरमानं पच्छा पच्चुप्पन्नभावप्पत्तं अत्तनो किच्चकाले कायचित्ताबाधेन ब्यधेति, तं मं मा ब्यधेसीति पठममेव नं पण्डितो करेय्य। **तं तादिसन्ति** यथा पण्डितं पुरिसं। **पटिकतकिच्चकारिन्ति** पटिकच्चेव कत्तब्बकिच्चकारिनं। **तं किच्चं किच्चकालेति** अनागतं किच्चं कयिरमानं पच्छा पच्चुप्पन्नभावप्पत्तं अत्तनो किच्चकाले कायचित्ताबाधकाले तादिसं पुरिमं न ब्यधेति न बाधति। कस्मा? पुरेयेव कतत्ताति।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदमेव, पुब्बेपि देवदत्तो पच्चुप्पन्नसुखे लग्गो अनागतभयं अनोलोकेत्वा सपरिसो विनासं पत्तो”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा बालवड्ढकी देवदत्तो अहोसि, दक्खिणदिसाय ठितो अधम्मिकदेवपुत्तो कोकालिको, उत्तरदिसाय ठितो धम्मिकदेवपुत्तो सारिपुत्तो, पण्डितवड्ढकी पन अहमेव अहोसि”न्ति।

समुद्दवाणिजजातकवण्णना ततिया।

[४६७] ४. कामजातकवण्णना

कामं कामयमानस्साति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं ब्राह्मणं आरब्भ कथेसि। एको किर सावत्थिवासी ब्राह्मणो अचिरवतीतीरे खेत्तकरणत्थाय अरज्जं कोटेसि। सत्था तस्स उपनिस्सयं दिस्वा सावत्थिं पिण्डाय पविसन्तो मग्गा ओक्कम्म तेन सद्धिं पटिसन्थारं कत्वा “किं करोसि ब्राह्मणा”ति वत्वा “खेत्तट्ठानं कोटापेमि भो, गोतमा”ति वुत्ते “साधु, ब्राह्मण, कम्मं करोही”ति वत्वा अगमासि। एतेनेव उपायेन छिन्नरुक्खे हारेत्वा खेत्तस्स सोधनकाले कसनकाले केदारबन्धनकाले वपनकालेति पुनप्पुनं गन्त्वा तेन सद्धिं पटिसन्थारमकासि। वपनदिवसे पन सो ब्राह्मणो “अज्ज, भो गोतम, मय्हं वप्पमङ्गलं, अहं इमस्मिं सस्से निप्फन्ने बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स महादानं दस्सामी”ति आह। सत्था तुण्हीभावेन अधिवासेत्वा पक्कामि। पुनेकदिवसं ब्राह्मणो सस्सं ओलोकेन्तो अट्ठासि। सत्थापि तत्थ गन्त्वा “किं करोसि ब्राह्मणा”ति पुच्छित्वा “सस्सं ओलोकेमि भो गोतमा”ति वुत्ते “साधु ब्राह्मणा”ति वत्वा पक्कामि। तदा ब्राह्मणो चिन्तेसि “समणो गोतमो अभिण्हं आगच्छति, निस्संसयं भत्तेन अत्थिको, दस्सामहं तस्स भत्त”न्ति। तस्सेवं चिन्तेत्वा गेहं गतदिवसे सत्थापि तत्थ अगमासि। अथ ब्राह्मणस्स अतिविय विस्सासो अहोसि। अपरभागे परिणते सस्से “स्वे खेत्तं लायिस्सामी”ति सन्निट्ठानं कत्वा निपन्ने ब्राह्मणे अचिरवतिया उपरि सब्बरत्तिं करकवस्सं वस्सि। महोघो आगन्त्वा एकनाळिमत्तम्पि अनवसेसं कत्वा सब्बं सस्सं समुद्दं पवेसेसि। ब्राह्मणो ओघम्हि पतिते सस्सविनासं ओलोकेत्वा सकभावेन सण्ठातुं नाहोसि, बलवसोकाभिभूतो हत्थेन उरं पहरित्वा परिदेवमानो रोदन्तो निपज्जि।

सत्था पच्चूससमये सोकाभिभूतं ब्राह्मणं दिस्वा “ब्राह्मणस्सावस्सयो भविस्सामी”ति पुनदिवसे सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पिण्डपातपटिकन्तो भिक्खू विहारं पेसेत्वा पच्छासमणेन सद्धिं तस्स गेहद्वारं अगमासि। ब्राह्मणो सत्थु आगतभावं सुत्वा “पटिसन्थारत्थाय मे सहायो आगतो भविस्सती”ति पटिलद्धस्सासो आसनं पज्जपेसि। सत्था पविसित्वा पज्जत्तासने निसीदित्वा “ब्राह्मण, कस्मा त्वं दुम्मनोसि, किं ते अफासुक”न्ति पुच्छि। भो गोतम, अचिरवतीतीरे मया

रुक्खच्छेदनतो पट्टाय कतं कम्मं तुम्हे जानाथ, अहं “इमस्मिं सस्से निप्फन्ने तुम्हाकं दानं दस्सामी”ति विचरामि, इदानी मे सब्बं तं सस्सं महोघो समुद्धमेव पवेसेसि, किञ्चि अवसिट्ठं नत्थि, सकटसतमत्तं धज्जं विनट्ठं, तेन मे महासोको उप्पन्नोति । “किं पन, ब्राह्मण, सोचन्तस्स नट्ठं पुनागच्छती”ति । “नो हेतं भो गोतमा”ति । “एवं सन्ते कस्मा सोचसि, इमेसं सत्तानं धनधज्जं नाम उप्पज्जनकाले उप्पज्जति, नस्सनकाले नस्सति, किञ्चि सङ्खारगतं अनस्सनधम्मं नाम नत्थि, मा चिन्तयी”ति । इति नं सत्था समस्सासेत्वा तस्स सप्पायधम्मं देसेन्तो **कामसुत्तं** (सु० नि० ७७२ आदयो) कथेसि । सुत्तपरियोसाने सोचन्तो ब्राह्मणो सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । सत्था तं निस्सोकं कत्वा उट्ठायासना विहारं अगमासि । “सत्था असुकं नाम ब्राह्मणं सोकसल्लसमप्पितं निस्सोकं कत्वा सोतापत्तिफले पतिट्ठापेसी”ति सकलनगरं अज्जासि । भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, दसबलो ब्राह्मणेन सद्धिं मित्तं कत्वा विस्सासिको हुत्वा उपायेनेव तस्स सोकसल्लसमप्पितस्स धम्मं देसेत्वा तं निस्सोकं कत्वा सोतापत्तिफले पतिट्ठापेसी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपाहं एतं निस्सोकमकासि”न्ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्तस्स रज्जो द्वे पुत्ता अहेसुं । सो जेट्ठकस्स उपरज्जं अदासि, कनिट्ठस्स सेनापतिट्ठानं । अपरभागे ब्रह्मदत्ते कालकते अमच्चा जेट्ठकस्स अभिसेकं पट्टपेसुं । सो “न मय्हं रज्जेनत्थो, कनिट्ठस्स मे देथा”ति वत्वा पुनप्पुनं याचियमानोपि पटिक्खिपित्वा कनिट्ठस्स अभिसेके कते “न मे इस्सरियेनत्थो”ति उपरज्जादीनिपि न इच्छि । “तेन हि सादूनि भोजनानि भुज्जन्तो इधेव वसाही”ति वुत्तेपि “न मे इमस्मिं नगरे किच्चं अत्थी”ति बाराणसितो निक्खमित्वा पच्चन्तं गन्त्वा एकं सेट्ठिकुलं निस्साय सहत्थेन कम्मं करोन्तो वसि । ते अपरभागे तस्स राजकुमारभावं जत्वा कम्मं कातुं नादंसु, कुमारपरिहारेनेव तं परिहरिंसु । अपरभागे राजकम्मिका खेत्तप्पमाणग्गहणत्थाय तं गामं अगमंसु । सेट्ठि राजकुमारं उपसङ्गमित्वा “सामि, मयं तुम्हे पोसेम, कनिट्ठभातिकस्स पण्णं पेसेत्वा अम्हाकं बलिं हारेथा”ति आह । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा “अहं असुकसेट्ठिकुलं नाम उपनिस्साय वसामि, मं निस्साय एतेसं बलिं विस्सज्जेही”ति पण्णं पेसेसि । राजा “साधू”ति वत्वा तथा कारेसि ।

अथ नं सकलगामवासिनोपि जनपदवासिनोपि उपसङ्गमित्वा “मयं तुम्हाकज्जेव बलिं दस्साम, अम्हाकम्पि सुद्धं विस्सज्जापेही”ति आहंसु । सो तेसम्पि अत्थाय पण्णं पेसेत्वा विस्सज्जापेसि । ततो पट्टाय ते तस्सेव बलिं अदंसु । अथस्स महालाभसक्कारो अहोसि, तेन सद्धिज्जेवस्स तण्हापि महती जाता । सो अपरभागेपि सब्बं जनपदं याचि, उपट्ठरज्जं याचि, कनिट्ठोपि तस्स अदासियेव । सो तण्हाय वट्ठमानाय उपट्ठरज्जेनपि असन्तुट्ठो “रज्जं गण्हस्सामी”ति जनपदपरिवुतो तं नगरं गन्त्वा बहिनगरे ठत्वा “रज्जं वा मे देतु युद्धं वा”ति कनिट्ठस्स पण्णं पहिणि । कनिट्ठो चिन्तेसि “अयं बालो पुब्बे रज्जम्पि उपरज्जादीनिपि पटिक्खिपित्वा इदानी ‘युद्धेन गण्हामी’ति वदति, सचे खो पनाहं इमं युद्धेन मारेस्सामि, गरहा मे भविस्सति, किं मे रज्जेना”ति । अथस्स “अलं युद्धेन, रज्जं गण्हतू”ति पेसेसि । सो रज्जं गण्हित्वा कनिट्ठस्स उपरज्जं दत्वा ततो पट्टाय रज्जं कारेन्तो तण्हावसिको हुत्वा एकेन रज्जेन असन्तुट्ठो द्वे तीणि रज्जानि पत्थेत्वा तण्हाय कोटिं नादस ।

तदा सक्को देवराजा “के नु खो लोके मातापितरो उपट्ठहन्ति, के दानादीनि पुज्जानि करोन्ति, के तण्हावसिका”ति ओलोकेन्तो तस्स तण्हावसिकभावं जत्वा “अयं बालो बाराणसिरज्जेनपि न तुस्सति, अहं सिक्खापेस्सामि न”न्ति माणवकवेसेन राजद्वारे ठत्वा “एको उपायकुसलो माणवो द्वारे ठितो”ति आरोचापेत्वा “पविसतू”ति वुत्ते पविसित्वा राजानं जयापेत्वा “किंकारणा आगतोसी”ति वुत्ते “महाराज तुम्हाकं किञ्चि वत्तब्बं अत्थि, रहो पच्चासीसामी”ति आह । सक्कानुभावेन तावदेव मनुस्सा पटिक्कमिंसु । अथ नं माणवो “अहं, महाराज, फीतानि आकिण्णमनुस्सानि

सम्पन्नबलवाहनानि तीणि नगरानि पस्सामि, अहं ते अत्तनो आनुभावेन तेसु रज्जं गहेत्वा दस्सामि, पपञ्चं अकत्वा सीघं गन्तुं वट्ठती”ति आह । सो तण्हावसिको राजा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा सक्कानुभावेन “को वा त्वं, कुतो वा आगतो, किं वा ते लब्धुं वट्ठती”ति न पुच्छि । सोपि एत्तकं वत्वा तावतिसंभवनमेव अगमासि ।

राजा अमच्चे पक्कोसापेत्वा “एको माणवो ‘अम्हाकं तीणि रज्जानि गहेत्वा दस्सामी’ति आह, तं पक्कोसथ, नगरे भेरिं चरापेत्वा बलकायं सन्निपातापेथ, पपञ्चं अकत्वा तीणि रज्जानि गण्हिस्सामी”ति वत्वा “किं पन ते, महाराज, तस्स माणवस्स सक्कारो वा कतो, निवासट्ठानं वा पुच्छित”न्ति वुत्ते “नेव सक्कारं अकासिं, न निवासट्ठानं पुच्छिं, गच्छथ नं उपधारेथा”ति आह । उपधारेन्ता नं अदिस्वा “महाराज, सकलनगरे माणवं न पस्सामा”ति आरोचेसुं । तं सुत्वा राजा दोमनस्सजातो “तीसु नगरेसु रज्जं नट्ठं, महन्तेनमिह यसेन परिहीनो, ‘नेव मे परिब्बयं अदासि, न च पुच्छि निवासट्ठानं’न्ति मय्हं कुज्झित्वा माणवो अनागतो भविस्सती”ति पुनप्पुनं चिन्तेसि । अथस्स तण्हावसिकस्स सरीरे डाहो उप्पज्जि, सरीरे परिडहन्ते उदरं खोभेत्वा लोहितपक्खन्दिका उदपादि । एकं भाजनं पविसति, एकं निक्खमति, वेज्जा तिकिच्छितुं न सक्कोन्ति, राजा किलमति । अथस्स ब्याधितभावो सकलनगरे पाकटो अहोसि ।

तदा बोधिसत्तो तक्कसिलतो सब्बसिप्पानि उगगण्हित्वा बाराणसिनगरे मातापितॄन् सन्तिकं आगतो तं रज्जो पवत्तिं सुत्वा “अहं तिकिच्छिस्सामी”ति राजद्वारं गन्त्वा “एको किर तरुणमाणवो तुम्हे तिकिच्छितुं आगतो”ति आरोचापेसि । राजा “महन्तमहन्ता दिसापामोक्खवेज्जापि मं तिकिच्छितुं न सक्कोन्ति, किं तरुणमाणवो सक्खिस्सति, परिब्बयं दत्वा विस्सज्जेथ न”न्ति आह । तं सुत्वा माणवो “मय्हं वेज्जकम्मेन वेतनं नत्थि, अहं तिकिच्छामि, केवलं भेसज्जमूलमत्तं देतू”ति आह । तं सुत्वा राजा “साधू”ति पक्कोसापेसि । माणवो राजानं वन्दित्वा “मा भायि, महाराज, अहं ते तिकिच्छामि, अपिच खो पन मे रोगस्स समुट्ठानं आचिक्खाही”ति आह । राजा हरायमानो “किं ते समुट्ठानेन, भेसज्जं एव करोही”ति आह । महाराज, वेज्जा नाम “अयं ब्याधि इमं निस्साय समुट्ठितो”ति जत्वा अनुच्छविकं भेसज्जं करोन्तीति । राजा “साधु ताता”ति समुट्ठानं कथेन्तो “एकेन माणवेन आगन्त्वा तीसु नगरेसु रज्जं गहेत्वा दस्सामी”ति आदिं कत्वा सब्बं कथेत्वा “इति मे तात, तण्हं निस्साय ब्याधि उप्पन्नो, सचे तिकिच्छितुं सक्कोसि, तिकिच्छाही”ति आह । किं पन महाराज, सोचनाय तानि नगरानि सक्का लब्धुन्ति? “न सक्का ताता”ति । “एवं सन्ते कस्मा सोचसि, महाराज, सब्बमेव हि सविज्जाणकाविज्जाणकवत्थुं अत्तनो कायं आदिं कत्वा पहाय गमनीयं, चतूसु नगरेसु रज्जं गहेत्वापि त्वं एकप्पहारेनेव न चतस्सो भत्तपातियो भुज्जिस्ससि, न चतूसु सयनेसु सयिस्ससि, न चत्तारि वत्थयुगानि अच्छादेस्ससि, तण्हावसिकेन नाम भवितुं न वट्ठति, अयज्झि तण्हा नाम वट्ठमाना चतूहि अपार्येहि मुच्चितुं न देतीति ।

इति नं महासत्तो ओवदित्वा अथस्स धम्मं देसेन्तो इमा गाथा अभसि —

३७. “कामं कामयमानस्स, तस्स चे तं समिज्झति ।

अद्धा पीतिमनो होति, लद्धा मच्चो यदिच्छति ॥

३८. “कामं कामयमानस्स, तस्स चे तं समिज्झति ।

ततो नं अपरं कामे, धम्मे तण्हं व विन्दति ॥

३९. “गवंव सिङ्गिनो सिङ्गं, वट्ठमानस्स वट्ठति ।

एवं मन्दस्स पोसस्स, बालस्स अविजानतो ।

भिय्यो तण्हा पिपासा च, वड्डमानस्स वड्डति ॥

४०. “पथब्बा सालियवकं, गवास्सं दासपोरिसं ।
दत्त्वा च नालमेकस्स, इति विद्वा समं चरे ॥

४१. “राजा पसह पथविं विजित्वा, ससागरन्तं महिमावसन्तो ।
ओरं समुद्दस्स अतित्तरूपो, पारं समुद्दस्सपि पत्थयेथ ॥

४२. “याव अनुस्सरं कामे, मनसा तित्ति नाज्झगा ।
ततो निवत्ता पटिक्कम्म दिस्वा, ते वे सुतित्ता ये पज्जाय तित्ता ॥

४३. “पज्जाय तित्तिनं सेट्ठं, न सो कामेहि तप्पति ।
पज्जाय तित्तं पुरिसं, तण्हा न कुरुते वसं ॥

४४. “अपचिनेथेव कामानं, अप्पिच्छस्स अलोलुपो ।
समुद्दमत्तो पुरिसो, न सो कामेहि तप्पति ॥

४५. “रथकारोव चम्मस्स, परिकन्तं उपाहनं ।
यं यं चजति कामानं, तं तं सम्पज्जते सुखं ।
सब्बज्जे सुखमिच्छेय्य, सब्बे कामे परिच्चजे”ति ॥

तत्थ कामन्ति वत्थुकामप्पि किलेसकामप्पि । कामयमानस्साति पत्थयमानस्स । तस्स चे तं समिज्झतीति तस्स पुग्गलस्स तं कामितवत्थु समिज्झति चे, निप्फज्जति चेति अत्थो । ततो नं अपरं कामेति एत्थ नन्ति निपातमत्तं । अपरन्ति परभागदीपनं । कामेति उपयोगबहुवचनं । इदं वुत्तं होति — सचे कामं कामयमानस्स तं कामितवत्थु समिज्झति, तस्मिं समिद्धे ततो परं सो पुग्गलो कामयमानो यथा नाम घम्मे गिम्हकाले वातातपेन किलन्तो तण्हं विन्दति, पानीयपिपासं पटिलभति, एवं भिय्यो कामतण्हासङ्घाते कामे विन्दति पटिलभति, रूपतण्हादिका तण्हा चस्स वड्डितियेवाति । गवंवाति गोरूपस्स विय । सिङ्गिन्नोति मत्थकं पदालेत्वा उट्ठितसिङ्गस्स । मन्दस्साति मन्दपज्जस्स । बालस्साति बालधम्मे युत्तस्स । इदं वुत्तं होति — यथा वच्छकस्स वड्डन्तस्स सरीरेनेव सद्धिं सिङ्गं वड्डति, एवं अन्धबालस्सपि अप्पत्तकामतण्हा च पत्तकामपिपासा च अपरापरं वड्डतीति ।

सालियवकन्ति सालिखेत्तयवखेत्तं । एतेन सालियवादिकं सब्बं धज्जं दस्सेति, दुतियपदेन सब्बं द्विपदचतुष्पदं दस्सेति । पठमपदेन वा सब्बं अविज्जाणकं, इतरेण सविज्जाणकं । दत्त्वा चाति दत्त्वापि । इदं वुत्तं होति — तिट्ठन्तु तीणि रज्जानि, सचे सो माणवो अज्जं वा सकलम्पि पथविं सविज्जाणकाविज्जाणकरतनपूरं कस्सचि दत्त्वा गच्छेय्य, इदम्पि एत्तकं वत्थु एकस्सेव अपरियन्तं, एवं दुप्पूरा एसा तण्हा नाम । इति विद्वा समं चरेति एवं जानन्तो पुरिसो तण्हावसिको अहुत्वा कायसमाचारादीनि पूरेन्तो चरेय्य ।

ओरन्ति ओरिमकोट्टासं पत्त्वा तेन अतित्तरूपो पुन समुद्दपारम्पि पत्थयेथ । एवं तण्हावसिकसत्ता नाम दुप्पूराति

दस्सेति । यावाति अनियामितपरिच्छेदो । अनुस्सरन्ति अनुस्सरन्तो । नाज्झगाति न विन्दति । इदं वुत्तं होति — महाराज, पुरिसो अपरियन्तेपि कामे मनसा अनुस्सरन्तो तित्तिं न विन्दति, पत्तुकामोव होति, एवं कामेसु सत्तानं तण्हा वड्ढतेव । ततो निवत्ताति ततो पन वत्थुकामकिलेसकामतो चित्तेन निवत्तित्वा कायेन पटिक्कम्म जाणेन आदीनवं दिस्वा ये पज्जाय तित्ता परिपुण्णा, ते तित्ता नाम ।

पज्जाय तित्तिनं सेट्ठन्ति पज्जाय तित्तीनं अयं परिपुण्णसेट्ठो, अयमेव वा पाठो । न सो कामेहि तप्पतीति “न ही”तिपि पाठो । यस्मा पज्जाय तित्तो पुरिसो कामेहि न परिडहतीति अत्थो । न कुरुते वसन्ति तादिसज्जि पुरिसं तण्हा वसे वत्तेतुं न सक्कोति, स्वेव पन तण्हाय आदीनवं दिस्वा सरभङ्गमाणवो विय च अट्ठमासकराजा विय च तण्हावसे न पवत्ततीति अत्थो । अपचिनेथेवाति विट्ठंसेथेव । समुद्धमत्तोति महतिया पज्जाय समन्नागतत्ता समुद्धप्पमाणो । सो महन्तेन अग्गिनापि समुद्धो विय किलेसकामेहि न तप्पति न डहति ।

रथकारोति चम्मकारो । परिकन्तन्ति परिकन्तन्तो । इदं वुत्तं होति — यथा चम्मकारो उपाहनं परिकन्तन्तो यं यं चम्मस्स अगय्हूपगट्ठानं होति, तं तं चजित्वा उपाहनं कत्वा उपाहनमूलं लभित्वा सुखितो होति, एवमेव पण्डितो चम्मकारसत्थसदिसाय पज्जाय कन्तन्तो यं यं ओधिं कामानं चजति, तेन तेनस्स कामोधिना रहितं तं तं कायकम्मं वचीकम्मं मनोकम्मञ्च सुखं सम्पज्जति विगतदरथं, सचे पन सब्बम्पि कायकम्मादिसुखं विगतपरिळाहमेव इच्छेय्य, कसिणं भावेत्वा ज्ञानं निब्बत्तेत्वा सब्बे कामे परिच्चजेति ।

बोधिसत्तस्स पन इमं गाथं कथेन्तस्स रज्जो सेतच्छत्तं आरम्मणं कत्वा ओदातकसिणज्झानं उदपादि, राजापि अरोगो अहोसि । सो तुट्ठो सयना वुट्ठित्वा “एत्तका वेज्जा मं तिकिच्छित्तुं नासक्खिंसु, पण्डितमाणवो पन अत्तनो जाणोसधेन मं निरोगं अकासी”ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो दसमं गाथमाह —

४६. “अट्ठ ते भासिता गाथा, सब्बा होन्ति सहस्सिया ।
पटिगण्ह महाब्रह्मे, साधेतं तव भासित”न्ति ॥

तत्थ अट्ठाति दुतियगाथं आदिं कत्वा कामादीनवसंयुत्ता अट्ठ । सहस्सियाति सहस्सारहा । पटिगण्हाति अट्ठ सहस्सानि गण्ह । साधेतं तव भासितन्ति साधु एतं तव वचनं ।

तं सुत्वा महासत्तो एकादसमं गाथमाह —

४७. “न मे अत्थो सहस्सेहि, सतेहि नहुतेहि वा ।
पच्छिमं भासतो गाथं, कामे मे न रतो मनो”ति ॥

तत्थ पच्छिमन्ति “रथकारोव चम्मस्सा”ति गाथं । कामे मे न रतो मनोति इमं गाथं भासमानस्सेव मम वत्थुकामेपि किलेसकामेपि मनो नाभिरमामि । अहज्जि इमं गाथं भासमानो अत्तनोव धम्मदेसनाय ज्ञानं निब्बत्तेसिं, महाराजाति ।

राजा भिय्योसोमत्ताय तुस्सित्वा महासत्तं वण्णेन्तो ओसानगाथमाह —

४८. “भद्रको वतायं माणवको, सब्बलोकविदू मुनि ।

यो इमं तण्हं दुक्खजननिं, परिजानाति पण्डितो’ति ॥

तत्थ दुक्खजननिन्ति सकलवट्टदुक्खजननिं । परिजानातीति परिजानि परिच्छिन्दि, लुञ्चित्वा नीहरीति बोधिसत्तं वण्णेन्तो एवमाह ।

बोधिसत्तोपि “महाराज, अप्पमत्तो हुत्वा धम्मं चरा”ति राजानं ओवदित्वा आकासेन हिमवन्तं गन्त्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा यावतायुक्तं ठत्वा ब्रह्मविहारे भावेत्वा अपरिहीनज्झानो हुत्वा ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, पुब्बेपाहं एतं ब्राह्मणं निस्सोकमकासि”न्ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा एस ब्राह्मणो अहोसि, पण्डितमाणवो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कामजातकवण्णना चतुत्था ।

[४६८] ५. जनसन्धजातकवण्णना

दस खलूति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलरज्जो ओवादत्थाय कथेसि । एकस्मिंश्चि काले राजा इस्सरियमदमत्तो किलेससुखनिस्सितो विनिच्छयम्पि न पट्टपेसि, बुद्धुपट्टानम्पि पमज्जि । सो एकदिवसे दसबलं अनुस्सरित्वा “सत्थारं वन्दिस्सामी”ति भुत्तपातरासो रथवरमारुह्य विहारं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा निसीदि । अथ नं सत्था “किं महाराज चिरं न पज्जायसी”ति वत्वा “बहुकिच्चताय नो भन्ते बुद्धुपट्टानस्स ओकासो न जातो”ति वुत्ते “महाराज, मादिसे नाम ओवाददायके सब्बज्जुबुद्धे धुरविहारे विहरन्ते अयुत्तं तव पमज्जितुं, रज्जा नाम राजकिच्चेसु अप्पमत्तेन भवितब्बं, रट्टवासीनं मातापितुसमेन अगतिगमनं पहाय दस राजधम्मे अकोपेन्तेन रज्जं कारेतुं वट्टति, रज्जो हि धम्मिकभावे सति परिसापिस्स धम्मिका होन्ति, अनच्छरियं खो पनेतं, यं मयि अनुसासन्ते त्वं धम्मेन रज्जं कारेय्यासि, पोराणकपण्डिता अनुसासकआचरिये अविज्जमानेपि अत्तनो मतियाव तिविधसुचरितधम्मे पतिट्ठाय महाजनस्स धम्मं देसेत्वा सगगपथं पूरयमाना अगमंसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अगमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति, “जनसन्धकुमारो”तिस्स नामं करिंसु । अथस्स वयप्पत्तस्स तक्कसिलतो सब्बसिप्पानि उगगण्हित्वा आगतकाले राजा सब्बानि बन्धनागारानि सोधापेत्वा उपरज्जं अदासि । सो अपरभागे पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठाय चतूसु नगरद्वारेसु नगरमज्जे राजद्वारे चाति छ दानसालायो कारापेत्वा दिवसे दिवसे छ सतसहस्सानि परिच्चजित्वा सकलजम्बुदीपं सङ्खोभेत्वा महादानं पवत्तेन्तो बन्धनागारानि निच्चं विवटानि कारापेत्वा धम्मभण्डिकं सोधापेत्वा चतूहि सङ्गहवत्थूहि लोकं सङ्गहन्तो पञ्च सीलानि रक्खन्तो उपोसथवासं वसन्तो धम्मेन रज्जं कारेसि । अन्तरन्तरा च रट्टवासिनो सन्निपातापेत्वा “दानं देथ, सीलं समादियथ, भावनं भावेथ, धम्मेन कम्मन्ते च वोहारे च पयोजेथ, दहरकालेयेव सिप्पानि उगगण्हथ, धनं उप्पादेथ, गामकूटकम्मं वा पिसुणवाचाकम्मं वा मा करित्थ, चण्डा फरुसा मा अहुवत्थ, मातुपट्टानं पितुपट्टानं पूरेथ, कुले जेट्ठापचायिनो भवथा”ति धम्मं देसेत्वा महाजने सुचरितधम्मे पतिट्ठापेसि । सो एकदिवसं पन्नरसीउपोसथे समादिन्नुपोसथो “महाजनस्स भिय्यो हितसुखत्थाय अप्पमादविहारत्थाय धम्मं देसेस्सामी”ति चिन्तेत्वा नगरे भेरिं चरापेत्वा अत्तनो ओरोधे आदिं कत्वा सब्बनगरजनं सन्निपातापेत्वा राजङ्गणे अलङ्करीत्वा अलङ्कतरतनमण्डपमज्जे सुपञ्चत्तवरपल्लङ्के निसीदित्वा “अम्भो, नगरवासिनो तुम्हाकं तपनीये च अतपनीये च धम्मे देसेस्सामि, अप्पमत्ता हुत्वा ओहितसोता सक्कच्चं सुणाथा”ति वत्वा धम्मं देसेसि ।

सत्था सच्चपरिभावितं मुखरतनं विवरित्वा तं धम्मदेसनं मधुरेन सरेन कोसलरज्जो आवि करोन्तो —

४९. “दस खलु इमानि ठानानि, यानि पुब्बे अकरित्वा ।
स पच्छा मनुतप्पति, इच्चेवाह जनसन्धो ॥
५०. “अलद्धा वित्तं तप्पति, पुब्बे असमुदानितं ।
न पुब्बे धनमेसिस्सं, इति पच्छानुतप्पति ॥
५१. “सक्यरूपं पुरे सन्तं, मया सिप्पं न सिक्खितं ।
किच्छा वुत्ति असिप्पस्स, इति पच्छानुतप्पति ॥
५२. “कूटवेदी पुरे आसिं, पिसुणो पिट्ठिमंसिको ।
चण्डो च फरुसो चापि, इति पच्छानुतप्पति ॥
५३. “पाणातिपाती पुरे आसिं, लुद्धो चापि अनारियो ।
भूतानं नापचायिस्सं, इति पच्छानुतप्पति ॥
५४. “बहूसु वत सन्तीसु, अनापादासु इत्थिसु ।
परदारं असेविस्सं, इति पच्छानुतप्पति ॥
५५. “बहुम्हि वत सन्तम्हि, अन्नपाने उपट्ठिते ।
न पुब्बे अददं दानं, इति पच्छानुतप्पति ॥
५६. “मातरं पितरं चापि, जिण्णकं गतयोब्बनं ।
पहु सन्तो न पोसिस्सं, इति पच्छानुतप्पति ॥
५७. “आचरियमनुसत्थारं, सब्बकामरसाहरं ।
पितरं अतिमज्जिस्सं, इति पच्छानुतप्पति ॥
५८. “समणे ब्राह्मणे चापि, सीलवन्ते बहुस्सुते ।
न पुब्बे पयिरुपासिस्सं, इति पच्छानुतप्पति ॥
५९. “साधु होति तपो चिण्णो, सन्तो च पयिरुपासितो ।
न च पुब्बे तपो चिण्णो, इति पच्छानुतप्पति ॥
६०. “यो च एतानि ठानानि, योनिसो पटिपज्जति ।
करं पुरिसकिच्चानि, स पच्छा नानुतप्पती”ति ॥ — इमा गाथा आह ।

तत्थ ठानानीति कारणानि । पुब्बेति पठममेव अकरित्वा । स पच्छा मनुतप्पतीति सो पठमं कत्तब्बानं अकारको पुग्गलो पच्छा इधलोकेपि परलोकेपि तप्पति किलमति । “पच्छा वा अनुतप्पती”तिपि पाठो । इच्चेवाहाति इति एवं आहाति पदच्छेदो, इति एवं राजा जनसन्धो अवोच । इच्चस्सुहातिपि पाठो । तत्थ अस्सु-कारो निपातमत्तं इति अस्सु आहाति पदच्छेदो । इदानि तानि दस तपनीयकारणानि पकासेतुं बोधिसत्तस्स धम्मकथा होति । तत्थ पुब्बेति पठममेव तरुणकाले परक्कमं कत्वा असमुदानितं असम्भतं धनं महल्लककाले अलभित्वा तप्पति सोचति, परे च सुखिते दिस्वा सयं दुक्खं जीवन्तो “पुब्बे धनं न परियेसिस्स”न्ति एवं पच्छा अनुतप्पति, तस्मा महल्लककाले सुखं जीवितुकामा दहरकालेयेव धम्मिकानि कसिकम्मादीनि कत्वा धनं परियेसथाति दस्सेति ।

पुरे सन्तन्ति पुरे दहरकाले आचरिये पयिरुपासित्वा मया कातुं सक्यरूपं समानं हत्थिसिप्पादिकं किञ्चि सिप्पं न सिक्खितं । किच्छाति महल्लककाले असिप्पस्स दुक्खा जीवितवुत्ति, नेव सक्का तदा सिप्पं सिक्खितुं, तस्मा महल्लककाले सुखं जीवितुकामा तरुणकालेयेव सिप्पं सिक्खथाति दस्सेति । कुटवेदीति कूटजाननको गामकूटको वा लोकस्स अनत्थकारको वा तुलाकूटादिकारको वा कूटट्टकारको वाति अत्थो । आसिन्ति एवरूपो अहं पुब्बे अहोसिं । पिसुणोति पेसुञ्जकारणो । पिट्ठिमंसिकोति लज्जं गहेत्वा असामिके सामिके करोन्तो परेसं पिट्ठिमंसखादको । इति पच्छाति एवं मरणमज्जे निपन्नो अनुतप्पति, तस्मा सचे निरये न वसितुकामात्थ, मा एवरूपं पापकम्मं करित्थाति ओवदति ।

लुद्धोति दारुणो । अनारियोति न अरियो नीचसमाचारो । नापचायिस्सन्ति खन्तिमेत्तानुद्दयवसेन नीचवुत्तिको नाहोसिं । सेसं पुरिमनयेनेव योजेतब्बं । अनापादासूति आपादानं आपादो, परिग्गहोति अत्थो । नत्थि आपादो यासं ता अनापादा, अज्जेहि अकतपरिग्गहासूति अत्थो । उपट्ठितेति पच्चुपट्ठिते । न पुब्बेति इतो पुब्बे दानं न अददं । पहु सन्तोति धनबलेनापि कायबलेनापि पोसितुं समत्थो पटिबलो समानो । आचरियन्ति आचारे सिक्खापनतो इध पिता “आचरियो”ति अधिप्पेतो । अनुसत्थारन्ति अनुसासकं । सब्बकामरसाहरन्ति सब्बे वत्थुकामरसे आहरित्वा पोसितारं । अतिमज्जिस्सन्ति तस्स ओवादं अगण्हन्तो अतिक्कमित्वा मज्जिस्सं ।

न पुब्बेति इतो पुब्बे धम्मिकसमणब्राह्मणेपि गिलानागिलानेपि चीवरादीनि दत्वा अप्पटिजग्गनेन न पयिरुपासिस्सं । तपोति सुचरिततपो । सन्तोति तीहि द्वारेहि उपसन्तो सीलवा । इदं वुत्तं होति — तिविधसुचरितसङ्घातो तपो चिण्णो एवरूपो च उपसन्तो पयिरुपासितो नाम साधु सुन्दरो । न पुब्बेति मया दहरकाले एवरूपो तपो न चिण्णो, इति पच्छा जराजिण्णो मरणभयतज्जितो अनुतप्पति सोचति । सचे तुम्हे एवं न सोचितुकामा, तपोकम्मं करोथाति वदति । यो च एतानीति यो पन एतानि दस कारणानि पठममेव उपायेन पटिपज्जति समादाय वत्तति, पुरिसेहि कत्तब्बानि धम्मिककिच्चानि करोन्तो सो अप्पमादविहारी पुरिसो पच्छा नानुतप्पति, सोमनस्सप्पत्तोव होतीति ।

इति महासत्तो अन्वद्धमासं इमिना नियामेन महाजनस्स धम्मं देसेसि । महाजनोपिस्स ओवादे उत्त्वा तानि दस ठानानि पूरेत्वा सग्गपरायणोव अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, महाराज, पोराणकपण्डिता अनाचरियकापि अत्तनो मतियाव धम्मं देसेत्वा महाजनं सग्गपथे पतिट्ठापेसु”न्ति वत्त्वा जातकं समोधानेसि — “तदा परिसा बुद्धपरिसा अहेसुं, जनसन्धराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

जनसन्धजातकवण्णना पञ्चमा ।

[४६९] ६. महाकण्हजातकवण्णना

कण्हो कण्हो चाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो लोकत्थचरियं आरब्भ कथेसि । एकदिवसज्झि भिक्खू धम्मसभायं निसीदित्वा “यावज्जिदं, आवुसो, सत्था बहुजनहिताय पटिपन्नो अत्तनो फासुविहारं पहाय लोकस्सेव अत्थं चरति, परमाभिसम्बोधिं पत्वा सयं पत्तचीवरमादाय अट्टारसयोजनमगं गन्त्वा पञ्चवगियत्थेरां **धम्मचक्कं** (सं० नि० ५.१०८१; महाव० १३ आदयो; पटि० म० २.३०) पवत्तेत्वा पञ्चमिया पक्खस्स **अनत्तलक्खणसुत्तं** (सं० नि० ३.५९; महाव० २० आदयो) कथेत्वा सब्बेसं अरहत्तं अदासि । उरुवेलं गन्त्वा तेभातिकजटिलानं अड्डुड्डानि पाटिहारियसहस्सानि दस्सेत्वा पब्बाजेत्वा गयासीसे **आदित्तपरियायं** (सं० नि० ४.२३५; महाव० ५४) कथेत्वा जटिलसहस्सानं अरहत्तं अदासि, महाकस्सपस्स तीणि गावुतानि पच्चुग्गमनं गन्त्वा तीहि ओवादेहि उपसम्पदं अदासि । एको पच्छाभत्तं पञ्चचत्तालीसयोजनमगं गन्त्वा पुक्कुसातिकुलपुत्तं अनागामिफले पतिट्ठापेसि, महाकप्पिनस्स वीसयोजनसत्तं पच्चुग्गमनं कत्वा अरहत्तं अदासि, एको पच्छाभत्तं तिसयोजनमगं गन्त्वा ताव कक्खळं फरुसं अङ्गुलिमालं अरहत्ते पतिट्ठापेसि, तिसयोजनमगं गन्त्वा आळवकं यक्खं सोतापत्तिफले पतिट्ठापेत्वा कुमारस्स सोत्थिं अकासि । तावतिसभवने तेमासं वसन्तो असीतिया देवताकोटीनं धम्माभिसमयं सम्पादेसि, ब्रह्मलोकं गन्त्वा बकब्रह्मनो दिट्ठिं भिन्दित्वा दसन्नं ब्रह्मसहस्सानं अरहत्तं अदासि, अनुसंवच्छरं तीसु मण्डलेसु चारिकं चरमानो उपनिस्सयसम्पन्नानं मनुस्सानं सरणानि चेव सीलानिच मग्गफलानि च देति, नागसुपण्णादीनम्पि नानप्पकारं अत्थं चरती”ति दसबलस्स लोकत्थचरियगुणं कथयिंसु । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “अनच्छरियं, भिक्खवे, सोहं इदानि अभिसम्बोधिं पत्वा लोकस्स अत्थं चरेय्यं, पुब्बे सरागकालेपि लोकस्स अत्थं अचरि”न्ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते कस्सपसम्मासम्बुद्धकाले बाराणसियं उसीनको नाम राजा रज्जं कारेसि । कस्सपसम्मासम्बुद्धे चतुसच्चदेसनाय महाजनं किलेसबन्धना मोचेत्वा निब्बाननगरं पूरेत्वा परिनिब्बुते दीघस्स अद्भुतो अच्चयेन सासनं ओसक्कि । भिक्खू एकवीसतिया अनेसनाहि जीविकं कप्पेन्ति, भिक्खू गिहिसंसगं करोन्ति, पुत्तधीतादीहि वड्डन्ति । भिक्खुनियोपि गिहिसंसगं करोन्ति, पुत्तधीतादीहि वड्डन्ति । भिक्खू भिक्खुधम्मं, भिक्खुनियो भिक्खुनिधम्मं, उपोसका उपासकधम्मं, उपासिका उपासिकधम्मं, ब्राह्मणा ब्राह्मणधम्मं विस्सज्जेसुं । येभ्य्येन मनुस्सा दस अकुसलकम्मपथे समादाय वत्तिंसु, मतमता अपायेसु परिपूरेसुं । तदा सक्को देवराजा नवे नवे देवे अपस्सन्तो मनुस्सलोकं ओलोकेत्वा मनुस्सानं अपायेसु निब्बत्तितभावं जत्वा सत्थु सासनं ओसक्कितं दिस्वा “किं नु करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा “अत्थेको उपायो, महाजनं तासेत्वा भीतभावं जत्वा पच्छा अस्सासेत्वा धम्मं देसेत्वा ओसक्कितं सासनं पग्गय्हा अपरम्पि वस्ससहस्सं पवत्तनकारणं करिस्सामी”ति सन्निट्ठानं कत्वा मातलिदेवपुत्तं मोचप्पमाणदाठं चतूहि दाठाहि विनिग्गतरस्मिया भयानकं कत्वा गब्भिनीनं दस्सनेनेव गब्भपातनसमत्थं घोररूपं आजानेय्यप्पमाणं काळवण्णं महाकण्हसुनखं मापेत्वा पञ्चबन्धनेन बन्धित्वा रत्तमालं कण्ठे पिळ्ळित्वा रज्जुकोटिकं आदाय सयं द्वे कासायानि निवासेत्वा पच्छामुखे पञ्चधा केसे बन्धित्वा रत्तमालं पिळ्ळित्वा आरोपितपवाळवण्णजियं महाधनुं गहेत्वा वजिरगगनाराचं नखेन परिवट्ठेन्तो वनचरकवेसं गहेत्वा नगरतो योजनमत्ते ठाने ओतरित्वा “नस्सति लोको, नस्सति लोको”ति तिक्खत्तुं सद्धं अनुसावेत्वा मनुस्से उत्तासेत्वा नगरूपचारं पत्वा पुन सद्धमकासि ।

मनुस्सा सुनखं दिस्वा उत्रस्ता नगरं पविसित्वा तं पवत्तिं रज्जो आरोचेसुं । राजा सीधं नगरद्वारानि पिदहापेसि ।

सक्कोपि अट्टारसहत्यं पाकारं उल्लङ्घित्वा सुनखेन सद्धिं अन्तोनगरे पतिद्वहि । मनुस्सा भीततसिता पलायित्वा गेहानि पविसित्वा निलीयिंसु । महाकण्होपि दिद्वदिद्वे मनुस्से उपधावित्वा सन्तासेन्तो राजनिवेसनं अगमासि । राजङ्गणे मनुस्सा भयेन पलायित्वा राजनिवेसनं पविसित्वा द्वारं पिदहिंसु । उसीनकराजापि ओरोधे गहेत्वा पासादं अभिरुहि । महाकण्हो सुनखो पुरिमपादे उक्खिपित्वा वातपाने ठत्वा महाभुस्सितं भुस्सि । तस्स सद्धो हेट्ठा अवीचिं, उपरि भवगं पत्वा सकलचक्कवाळं एकनिन्नादं अहोसि । **विधुरजातके** (जा० २.२२.१३४६ आदयो) हि पुण्णकयक्खरज्जो, **कुसजातके** (जा० २.२०.१ आदयो) कुसरज्जो, **भूरिदत्तजातके** (जा० २.२२.७८४ आदयो) सुदस्सननागरज्जो, इमस्मिं महाकण्हजातके अयं सद्धोति इमे चत्तारो सद्धा जम्बुदिपे महासद्धा नाम अहेसुं ।

नगरवासिनो भीततसिता हुत्वा एकपुरिसोपि सक्केन सद्धिं कथेतुं नासक्खि, राजायेव सतिं उपट्ठापेत्वा वातपानं निस्साय सक्कं आमन्तेत्वा “अम्भो लुद्धक, कस्मा ते सुनखो भुस्सती”ति आह । “छातभावेन, महाराजा”ति । “तेन हि तस्स भत्तं दापेस्सामी”ति अन्तोजनस्स च अत्तनो च पक्कभत्तं सब्बं दापेसि । तं सब्बं सुनखो एककबळं विय कत्वा पुन सद्धमकासि । पुन राजा पुच्छित्वा “इदानिपि मे सुनखो छातोयेवा”ति सुत्वा हत्थिअस्सादीनं पक्कभत्तं सब्बं आहरापेत्वा दापेसि । तस्मिं एकप्पहारेनेव निट्ठापिते सकलनगरस्स पक्कभत्तं दापेसि । तम्पि सो तथेव भुज्जित्वा पुन सद्धमकासि । राजा “न एस सुनखो, निस्संसयं एस यक्खो भविस्सति, आगमनकारणं पुच्छिस्सामी”ति भीततसितो हुत्वा पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

६१. “कण्हो कण्हो च घोरो च, सुक्कदाठो पभासवा ।
बद्धो पञ्चहि रज्जूहि, किं रवि सुनखो तवा”ति ॥

तत्थ कण्हो कण्होति भयवसेन दळ्हीवसेन वा आमेडितं । घोरोति पस्सन्तानं भयजनको । पभासवाति दाठा निक्खन्तरंसिपभासेन पभासवा । किं रवीति किं विरवि । तवेस एवरूपो कक्खळो सुनखो किं करोति, किं मिगे गण्हाति, उदाहु ते अमित्ते, किं ते इमिना, विस्सज्जेहि नन्ति अधिप्पायेनेवमाह ।

तं सुत्वा सक्को दुतियं गाथमाह —

६२. “नायं मिगानमत्थाय, उसीनक भविस्सति ।
मनुस्सानं अनयो हुत्वा, तदा कण्हो पमोक्खती”ति ॥

तस्सत्थो — अयज्जि “मिगमंसं खादिस्सामी”ति इध नागतो, तस्मा मिगानं अत्थो न भविस्सति, मनुस्समंसं पन खादितुं आगतो, तस्मा तेसं अनयो महाविनासकारको हुत्वा यदा अनेन मनुस्सा विनासं पापिता भविस्सन्ति, तदा अयं कण्हो पमोक्खति, मम हत्थतो मुच्चिस्सतीति ।

अथ नं राजा “किं पन ते भो लुद्धक-सुनखो सब्बेसंयेव मनुस्सानं मंसं खादिस्सति, उदाहु तव अमित्तानज्जेवा”ति पुच्छित्वा “अमित्तानज्जेव मे, महाराजा”ति वुत्ते “के पन इध ते अमित्ता”ति पुच्छित्वा “अधम्माभिरता विसमचारिनो, महाराजा”ति वुत्ते “कथेहि ताव ने अम्हाक”न्ति पुच्छि । अथस्स कथेन्तो देवराजा दस गाथा अभसि —

६३. “पत्तहत्था समणका, मुण्डा सङ्घाटिपारुता ।

नङ्गलेहि कसिस्सन्ति, तदा कण्हो पमोक्खति ॥

६४. “तपस्सिनियो पब्बजिता, मुण्डा सङ्घाटिपारुता ।
यदा लोके गमिस्सन्ति, तदा कण्हो पमोक्खति ॥

६५. “दीघोत्तरोट्टा जटिला, पङ्कदन्ता रजस्सिरा ।
इणं चोदाय गच्छन्ति, तदा कण्हो पमोक्खति ॥

६६. “अधिच्च वेदे सावित्तिं, यञ्जतन्तञ्च ब्राह्मणा ।
भतिकाय यजिस्सन्ति, तदा कण्हो पमोक्खति ॥

६७. “मातरं पितरं चापि, जिण्णकं गतयोब्बनं ।
पहू सन्तो न भरन्ति, तदा कण्हो पमोक्खति ॥

६८. “मातरं पितरं चापि, जिण्णकं गतयोब्बनं ।
बाला तुम्हेति वक्खन्ति, तदा कण्हो पमोक्खति ॥

६९. “आचरियभरियं सखिं, मातुलानिं पितुच्छकिं ।
यदा लोके गमिस्सन्ति, तदा कण्हो पमोक्खति ॥

७०. “असिचम्मं गहेत्वान, खगं पग्गह ब्राह्मणा ।
पन्थघातं करिस्सन्ति, तदा कण्हो पमोक्खति ॥

७१. “सुक्कच्छवी वेधवेरा, थूलबाहू अपातुभा ।
मित्तभेदं करिस्सन्ति, तदा कण्हो पमोक्खति ॥

७२. “मायाविनो नेकतिका, असप्पुरिसचिन्तका ।
यदा लोके भविस्सन्ति, तदा कण्हो पमोक्खती’ति ॥

तत्थ **समणका**ति “मयं समणाम्हा’ति पटिञ्जामत्तकेन हीळितवोहारेनेवमाह । **कसिस्सन्ती**ति ते तदापि कसन्तिथेव । अयं पन अजानन्तो विय एवमाह । अयज्झिस्स अधिप्पायो — एते एवरूपा दुस्सीला मम अमिता, यदा मम सुनखेन एते मारेत्वा मंसं खादितं भविस्सति, तदा एस कण्हो इतो पञ्चरज्जुबन्धना पमोक्खतीति । इमिना उपायेन सब्बगाथासु अधिप्पाययोजना वेदितब्बा ।

पब्बजिताति बुद्धसासने पब्बजिता । **गमिस्सन्ती**ति अगारमज्झे पञ्च कामगुणे परिभुञ्जन्तियो विचरिस्सन्ति । **दीघोत्तरोट्टा**ति दाठिकानं वड्ढितत्ता दीघुत्तरोट्टा । **पङ्कदन्ता**ति पङ्केन मलेन समन्नागतदन्ता । **इणं चोदाया**ति भिक्खाचरियाय धनं संहरित्वा वड्ढिया इणं पयोजेत्वा तं चोदेत्वा ततो लद्धेन जीविकं कप्पेन्ता यदा गच्छन्तीति अत्थो ।

सावित्तिन्ति सावित्तिञ्च अधियित्वा । यज्जतन्तज्जाति यज्जविधायकतन्तं, यज्जं अधियित्वाति अत्थो ।
भतिकायाति ते ते राजराजमहामत्ते उपसङ्गमित्वा “तुम्हाकं यज्जं यजिस्साम, धनं देथा”ति एवं भतिअत्थाय यदा यज्जं
यजिस्सन्ति । पहू सन्तोति भरितुं पोसेतुं समत्था समाना । बाला तुम्हेति तुम्हे बाला न किञ्चि जानाथाति यदा वक्खन्ति ।
गमिस्सन्तीति लोकधम्मसेवनवसेन गमिस्सन्ति । पन्थघातन्ति पन्थे ठत्वा मनुस्से मारेत्वा तेसं भण्डगहणं ।

सुक्कच्छवीति कसावचुण्णादिघंसनेन समुट्ठापितसुक्कच्छविवण्णा । वेधवेराति विधवा अपतिका, ताहि विधवाहि
वेरं चरन्तीति वेधवेरा । थूलबाहूति पादपरिमदनादीहि समुट्ठापितमंसताय महाबाहू । अपातुभाति अपातुभावा,
धनुष्पादरहिताति अत्थो । मित्तभेदन्ति मिथुभेदं, अयमेव वा पाठो । इदं वुत्तं होति — यदा एवरूपा इत्थिधुत्ता “इमा अम्हे न
जहिस्सन्ती”ति सहिरज्जा विधवा उपगन्त्वा संवासं कप्पेत्वा तासं सन्तकं खादित्वा ताहि सद्धिं मित्तभेदं करिस्सन्ति,
विस्सासं भिन्दित्वा अज्जं सहिरज्जं गमिस्सन्ति, तदा एस ते चोरे सब्बेव खादित्वा मुच्चिस्सति । असप्पुरिसचिन्तकाति
असप्पुरिसचित्तेहि परदुक्खचिन्तनसीला । तदाति तदा सब्बेपिमे घातेत्वा खादितमंसो कण्हो पमोक्खतीति ।

एवञ्च पन वत्वा “इमे मय्हं, महाराज, अमित्ता”ति ते ते अधम्मकारके पक्खन्दित्वा खादितुकामतं विय कत्वा
दस्सेति । सो ततो महाजनस्स उत्रस्तकाले सुनखं रज्जुया आकट्ठित्वा ठपितं विय कत्वा लुहकवेसं विजहित्वा अत्तनो
आनुभावेन आकासे जलमानो ठत्वा “महाराज, अहं सक्को देवराजा, ‘अयं लोको विनस्सती’ति आगतो, पमत्ता हि
महाजना, अधम्मं वत्तित्वा मतमता सम्पति अपाये पूरेन्ति, देवलोको तुच्छो विय वितो, इतो पट्ठाय अधम्मिकेसु कत्तब्बं
अहं जानिस्सामि, त्वं अप्पमत्तो होहि, महाराजा”ति चतूहि सतारहगाथाहि धम्मं देसेत्वा मनुस्सानं दानसीलेसु पतिट्ठापेत्वा
ओसक्कितसासनं अज्जं वस्ससहस्सं पवत्तनसमत्थं कत्वा मातलिं आदाय सकट्टानमेव गतो । महाजना दानसीलादीनि
पुज्जानि कत्वा देवलोके निब्बत्तिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं भिक्खवे पुब्बेपाहं लोकस्स अत्थमेव चरामी”ति वत्वा जातकं समोधानेसि —
“तदा मातलि आनन्दो अहोसि, सक्को पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

महाकण्हजातकवण्णना छट्ठा ।

[४७०] ७. कोसियजातकवण्णना

७३-९३. कोसियजातकं सुधाभोजनजातके (जा० २.२१.१९२ आदयो) आवि भविस्सति ।

कोसियजातकवण्णना सत्तमा ।

[४७१] ८. मेण्डकपज्जजातकवण्णना

९४-१०५. मेण्डकपज्जजातकं उमङ्गजातके (जा० २.२२.५९० आदयो) आवि भविस्सति ।

मेण्डकपज्जजातकवण्णना अट्ठमा ।

[४७२] ९. महापदुमजातकवण्णना

नादट्ठा परतो दोसन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो चिञ्चमाणविकं आरब्भ कथेसि । पठमबोधियज्झि दसबलस्स
पुथुभूतेसु सावकेसु अपरिमाणेसु देवमनुस्सेसु अरियभूमिं ओक्कन्तेसु पत्थटेसु गुणसमुदयेसु महालाभसक्कारो उदपादि ।

तिथिया सूरियुगमने खज्जोपनकसदिसा अहेसुं हतलाभसक्कारा । ते अन्तरवीथियं ठत्वा “किं समणो गोतमोव बुद्धो, मयम्पि बुद्धा, किं तस्सेव दिन्नं महप्फलं, अम्हाकम्पि दिन्नं महप्फलमेव, अम्हाकम्पि देथ करोथा”ति एवं मनुस्से विज्जापेन्तापि लाभसक्कारं अलभन्ता रहो सन्निपतित्वा “केन नु खो उपायेन समणस्स गोतमस्स मनुस्सानं अन्तरे अवण्णं उप्पादेत्वा लाभसक्कारं नासेय्यामा”ति मन्तयिंसु । तदा सावत्थियं चिज्चमाणविका नामेका परिब्बाजिका उत्तमरूपधरा सोभगपत्ता देवच्छरा विय । तस्सा सरीरतो रस्मियो निच्छरन्ति । अथेको खरमन्ती एवमाह —
 “चिज्चमाणविकं पटिच्च समणस्स गोतमस्स अवण्णं उप्पादेत्वा लाभसक्कारं नासेस्सामा”ति । ते “अत्थेसो उपायो”ति सम्पटिच्छिंसु । अथ सा तिथियारामं गन्त्वा वन्दित्वा अट्ठासि, तिथिया ताय सद्धिं न कथेसुं । सा “को नु खो मे दोसो”ति यावततियं “वन्दामि अय्या”ति वत्वा “अय्या, को नु खो मे दोसो, किं मया सद्धिं न कथेथा”ति आह । “भगिनि, समणं गोतमं अम्हे विहेठेन्तं हतलाभसक्कारे कत्वा विचरन्तं न जानासी”ति । “नाहं जानामि अय्या, मया किं पनेत्थ कत्तब्बन्ति । सचे त्वं भगिनि, अम्हाकं सुखमिच्छसि, अत्तानं पटिच्च समणस्स गोतमस्स अवण्णं उप्पादेत्वा लाभसक्कारं नासेही”ति ।

सा “साधु अय्या, मयमेवेसो भारो, मा चिन्तयित्था”ति वत्वा पक्कमित्वा इत्थिमायासु कुसलताय ततो पट्टाय सावत्थिवासीनं धम्मकथं सुत्वा जेतवना निक्खमनसमये इन्दगोपकवण्णं पटं पारुपित्वा गन्धमालादिहत्था जेतवनाभिमुखी गच्छन्ती “इमाय वेलाय कुहिं गच्छसी”ति वुत्ते “किं तुम्हाकं मम गमनट्ठानेना”ति वत्वा जेतवनसमीपे तिथियारामे वसित्वा पातोव “अगगवन्दनं वन्दिस्सामा”ति नगरा निक्खमन्ते उपासकजने जेतवने वुत्था विय हुत्वा नगरं पविसति । “कुहिं वुत्थासी”ति वुत्ते “किं तुम्हाकं मम वुत्थट्ठानेना”ति वत्वा मासट्ठमासच्चयेन पुच्छियमाना “जेतवने समणेन गोतमेन सद्धिं एकगन्धकुटिया वुत्थाम्ही”ति आह । पुथुज्जनानं “सच्चं नु खो एतं, नो”ति कङ्कं उप्पादेत्वा तेमासचतुमासच्चयेन पिलोतिकाहि उदरं वेठेत्वा गब्भिनिवण्णं दस्सेत्वा उपरि रत्तपटं पारुपित्वा “समणं गोतमं पटिच्च गब्भो मे लद्धो”ति अन्धबाले गाहापेत्वा अट्ठनवमासच्चयेन उदरे दारुमण्डलिकं बन्धित्वा उपरि रत्तपटं पारुपित्वा हत्थपादपिड्डियो गोहनुकेन कोट्टापेत्वा उस्सदे दस्सेत्वा किलन्तिन्द्रिया हुत्वा सायन्हसमये तथागते अलङ्कतधम्मासने निसीदित्वा धम्मं देसेन्ते धम्मसभं गन्त्वा तथागतस्स पुरतो ठत्वा “महासमण, महाजनस्स ताव धम्मं देसेसि, मधुरो ते सद्दो, सुफुसितं दन्तावरणं, अहं पन तं पटिच्च गब्भं लभित्वा परिपुण्णगब्भा जाता, नेव मे सूतिघरं जानासि, न सप्पितेलादीनि, सयं अकरोन्तो उपट्ठाकानम्पि अज्जतरं कोसलराजानं वा अनाथपिण्डिकं वा विसाखं उपासिकं वा “इमिस्सा चिज्चमाणविकाय कत्तब्बयुत्तं करोही”ति न वदसि, अभिरमितुंयेव जानासि, गब्भपरिहारं न जानासी”ति गूथपिण्डं गहेत्वा चन्दमण्डलं दूसेतुं वायमन्ती विय परिसमज्झे तथागतं अक्कोसि । तथागतो धम्मकथं ठपेत्वा सीहो विय अभिनदन्तो “भगिनि, तथा कथितस्स तथभावं वा अतथभावं वा अहज्जेव त्वज्ज जानामा”ति आह । आम, समण, तथा च मया च जातभावेनेतं जातन्ति ।

तस्मिं खणे सक्कस्स भवनं उण्हाकारं दस्सेसि । सो आवज्जमानो “चिज्चमाणविका तथागतं अभूतेन अक्कोसती”ति जत्वा “इमं वत्थुं सोधेस्सामी”ति चतूहि देवपुत्तेहि सद्धिं आगमि । देवपुत्ता मूसिकपोतका हुत्वा दारुमण्डलिकस्स बन्धनरज्जुके एकप्पहारेनेव छिन्दिंसु, पारुतपटं वातो उक्खिपि, दारुमण्डलिकं पतमानं तस्सा पादपिड्डियं पति, उभो अगगपादा छिज्जिंसु । मनुस्सा उट्ठाय “काळकण्णि, सम्मासम्बुद्धं अक्कोससी”ति सीसे खेळं पातेत्वा लेड्डुदण्डादिहत्था जेतवना नीहरिंसु । अथस्सा तथागतस्स चक्खुपथं अतिक्कन्तकाले महापथवी भिज्जित्वा विवरमदासि, अवीचितो अगिजाला उट्ठहि । सा कुलदत्तियं कम्बलं पारुपमाना विय गन्त्वा अवीचिम्हि निब्बत्ति । अज्जतिथियानं लाभसक्कारो परिहायि, दसबलस्स भिय्योसोमत्ताय वड्ढि । पुनदिवसे धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, चिज्चमाणविका एवं उट्ठारगुणं अगगदक्खिणेय्यं सम्मासम्बुद्धं अभूतेन अक्कोसित्वा महाविनासं पत्ता”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानीव,

पुब्बेपि एसा मं अभूतेन अक्कोसित्वा महाविनासं पत्ता”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति,
फुल्लपदुमसस्सिरिकमुखत्ता पनस्स “पदुमकुमारो”त्वेव नामं करिंसु । सो वयप्पत्तो तक्कसिलायं गन्त्वा सब्बसिप्पानि
उग्गण्हित्वा आगमि । अथस्स माता कालमकासि । राजा अज्जं अग्गमहेसिं कत्वा पुत्तस्स उपरज्जं अदासि । अपरभागे
राजा पच्चन्तं कुपितं वूपसमेतुं अग्गमहेसिं आह “भदे, इधेव वस, अहं पच्चन्तं कुपितं वूपसमेतुं गच्छामी”ति वत्वा “नाहं
इधेव वसिस्सामि, अहम्पि गमिस्सामी”ति वुत्ते युद्धभूमिया आदीनवं दस्सेत्वा “याव ममागमना अनुक्कण्ठमाना वस, अहं
पदुमकुमारं यथा तव कत्तब्बकिच्चेसु अप्पमत्तो होति, एवं आणापेत्वा गमिस्सामी”ति वत्वा तथा कत्वा गन्त्वा पच्चामित्ते
पलापेत्वा जनपदं सन्तप्पेत्वा पच्चागन्त्वा बहिनगरे खन्धावारं निवासेसि । बोधिसत्तो पितु आगतभावं जत्वा नगरं
अलङ्कारापेत्वा राजगेहं पटिजग्गापेत्वा एककोव तस्सा सन्तिकं अगमासि ।

सा तस्स रूपसम्पत्तिं दिस्वा पटिबद्धचित्ता अहोसि । बोधिसत्तो तं वन्दित्वा “अम्म, किं अम्हाकं कत्तब्ब”न्ति पुच्छि ।
अथ नं “अम्माति मं वदसी”ति उट्ठाय हत्थे गहेत्वा “सयनं अभिरुहा”ति आह । “किंकारणा”ति? “याव राजा न
आगच्छति, ताव उभोपि किलेसरतिया रमिस्सामी”ति । “अम्म, त्वं मम माता च ससामिका च, मया सपरिग्गहो मातुगामो
नाम किलेसवसेन इन्द्रियानि भिन्दित्वा न ओलोकितपुब्बो, कथं तथा सद्धिं एवरूपं किलिडुकम्मं करिस्सामी”ति । सा द्वे
तयो वारे कथेत्वा तस्मिं अनिच्छमाने “मम वचनं न करोसी”ति आह । “आम, न करोमी”ति । “तेन हि रज्जो कथेत्वा
सीसं ते छिन्दापेस्सामी”ति । महासत्तो “तव रुचिं करोही”ति वत्वा तं लज्जापेत्वा पक्कामि ।

सा भीततसिता चिन्तेसि “सचे अयं पठमं पितु आरोचेस्सति, जीवितं मे नत्थि, अहमेव पुरेतरं कथेस्सामी”ति भत्तं
अभुज्जित्वा किलिडुलोमवत्थं निवासेत्वा सरीरे नखराजियो दस्सेत्वा “कुहिं देवीति रज्जो पुच्छनकाले “गिलाना”ति
कथेय्याथा”ति परिचारिकानं सज्जं दत्वा गिलानालयं कत्वा निपज्जि । राजापि नगरं पदक्खिणं कत्वा निवेसनं आरुह्य तं
अपस्सन्तो “कुहिं देवी”ति पुच्छित्वा “गिलाना”ति सुत्वा सिरिगम्भं पविसित्वा “किं ते देवि, अफासुक”न्ति पुच्छि । सा
तस्स वचनं असुणन्ती विय हुत्वा द्वे तयो वारे पुच्छिता “महाराज, कस्मा कथेसि, तुण्ही होहि, ससामिकइत्थियो नाम
मादिसा न होन्ती”ति वत्वा “केन त्वं विहेठितासि, सीधं मे कथेहि, सीसमस्स छिन्दिस्सामी”ति वुत्ते “कंसि त्वं, महाराज,
नगरे ठपेत्वा गतो”ति वत्वा “पदुमकुमार”न्ति वुत्ते “सो मय्हं वसनट्ठानं आगन्त्वा ‘तात, मा एवं करोहि, अहं तव माता’ति
वुच्चमानोपि ‘ठपेत्वा मं अज्जो राजा नत्थि, अहं तं गेहे करित्वा किलेसरतिया रमिस्सामी’ति मं केसेसु गहेत्वा अपरापरं
लुञ्चित्वा अत्तनो वचनं अकरोन्ति मं पातेत्वा कोट्टेत्वा गतो”ति आह ।

राजा अनुपपरिक्खित्वाव आसीविसो विय कुद्धो पुरिसे आणापेसि “गच्छथ, भणे, पदुमकुमारं बन्धित्वा
आनेथा”ति । ते नगरं अवत्थरन्ता विय तस्स गेहं गन्त्वा तं बन्धित्वा पहरित्वा पच्छाबाहं गाळहबन्धनं बन्धित्वा
रत्तकणवेरमालं गीवायं पटिमुञ्जित्वा वज्झं कत्वा आनयिंसु । सो “देविया इदं कम्म”न्ति जत्वा “भो पुरिसा, नाहं रज्जो
दोसकारको, निप्पराधोहमस्मी”ति विलपन्तो आगच्छति । सकलनगरं संखुब्धित्वा “राजा किर मातुगामस्स वचनं गहेत्वा
महापदुमकुमारं घातापेसी”ति सन्निपतित्वा राजकुमारस्स पादमूले निपतित्वा “इदं ते सामि, अननुच्छविक”न्ति महासद्देन
परिदेवि । अथ नं नेत्वा रज्जो दस्सेसुं । राजा दिस्वाव चित्तं निग्गण्हितुं असक्कोन्तो “अयं अराजाव राजलीळं करोति, मम
पुत्तो हुत्वा अग्गमहेसिया अपरज्जति, गच्छथ नं चोरपपाते पातेत्वा विनासं पापेथा”ति आह । महासत्तो “न मय्हं, तात,
एवरूपो अपराधो अत्थि, मातुगामस्स वचनं गहेत्वा मा मं नासेही”ति पितरं याचि । सो तस्स कथं न गण्हि ।

ततो सोळससहस्सा अन्तेपुरिका “तात महापदुमकुमार, अत्तनो अननुच्छविकं इदं लद्ध”न्ति महाविरवं विरविसु । सब्बे खत्तियमहासालादयोपि अमच्चपरिजनापि “देव, कुमारो सीलाचारगुणसम्पन्नो वंसानुरक्खितो रज्जदायादो, मा नं मातुगामस्स वचनं गहेत्वा अनुपपरिक्खित्वाव विनासेहि, रज्जा नाम निसम्मकारिना भवितब्ब”न्ति वत्वा सत्त गाथा अभसिंसु —

१०६. “नादट्ठा परतो दोसं, अणुं थूलानि सब्बसो ।

इस्सरो पणये दण्डं, सामं अप्पटिवेक्खिय ॥

१०७. “यो च अप्पटिवेक्खित्वा, दण्डं कुब्बति खत्तियो ।

सकण्टकं सो गिलति, जच्चन्धोव समक्खिकं ॥

१०८. “अदण्डियं दण्डयति, दण्डियञ्च अदण्डियं ।

अन्धोव विसमं मग्गं, न जानाति समासमं ॥

१०९. “यो च एतानि ठानानि, अणुं थूलानि सब्बसो ।

सुदिट्ठमनुसासेय्य, स वे वोहरितु मरहति ॥

११०. “नेकन्तमुदुना सक्का, एकन्ततिखिणेन वा ।

अत्तं महन्ते ठपेतुं, तस्मा उभयमाचरे ॥

१११. “परिभूतो मुदु होति, अतितिक्खो च वेरवा ।

एतञ्च उभयं जत्वा, अनुमज्झं समाचरे ॥

११२. “बहुम्पि रत्तो भासेय्य, दुट्ठोपि बहु भासति ।

न इत्थिकारणा राज, पुत्तं घातेतुमरहसी”ति ॥

तत्थ नादट्ठाति न अदिस्वा । परतोति परस्स । सब्बसोति सब्बानि । अणुंथूलानीति खुद्दकमहन्तानि वज्जानि । सामं अप्पटिवेक्खियाति परस्स वचनं गहेत्वा अत्तनो पच्चक्खं अकत्वा पथविस्सरो राजा दण्डं न पणये न पट्टपेय्य । महासम्मतराजकालस्मिहि सततो उत्तरि दण्डो नाम नत्थि, ताळनगरहणपब्बाजनतो उद्धं हत्थपादच्छेदनघातनं नाम नत्थि, पच्छा कक्खळराजूनयेव काले एतं उप्पन्नं, तं सन्धाय ते अमच्चा “एकन्तेनेव परस्स दोसं सामं अदिस्वा कातुं न युत्त”न्ति कथेन्ता एवमाहंसु ।

यो च अप्पटिवेक्खित्वाति महाराज, एवं अप्पटिवेक्खित्वा दोसानुच्छविके दण्डे पणेतब्बे यो राजा अगतिगमने ठितो तं दोसं अप्पटिवेक्खित्वा हत्थच्छेदादिदण्डं करोति, सो अत्तनो दुक्खकारणं करोन्तो सकण्टकं भोजनं गिलति नाम, जच्चन्धो विय च समक्खिकं भुज्जति नाम । अदण्डियन्ति यो अदण्डियं अदण्डपणेतब्बञ्च दण्डेत्वा दण्डियञ्च दण्डपणेतब्बं अदण्डेत्वा अत्तनो रुचिमेव करोति, सो अन्धो विय विसमं मग्गं पटिपन्नो, न जानाति समासमं, ततो पासाणादीसु पक्खलन्तो अन्धो विय चतूसु अपायेसु महादुक्खं पापुणातीति अत्थो । एतानि ठानानीति एतानि

दण्डियादण्डियकारणानि चेव दण्डियकारणेषुपि अणुंथूलानि च सब्बानि सुदिट्ठं दिस्वा अनुसासेय्य, स वे वोहरितुं रज्जमनुसासितुं अरहतीति अत्थो ।

अत्तं महन्ते ठपेतुन्ति एवरूपो अनुप्पन्ने भोगे उप्पादेत्वा उप्पन्ने थावरे कत्वा अत्तानं महन्ते उळारे इस्सरिये ठपेतुं न सक्कोतीति अत्थो । मुदूति मुदुराजा रट्टवासीनं परिभूतो होति अवज्जातो, सो रज्जं निच्चोरं कातुं न सक्कोति । वेरवाति अतितिक्खस्स पन सब्बेपि रट्टवासिनो वेरिनो होन्तीति सो वेरवा नाम होति । अनुमज्झन्ति अनुभूतं मुदुतिखिणभावानं मज्झं समाचरे, अमुदु अतिक्खो हुत्वा रज्जं कारेय्याति अत्थो । न इत्थिकारणाति पापं लामकं मातुगामं निस्साय वंसानुरक्खकं छत्तदायादं पुत्तं घातेतुं नारहसि, महाराजाति ।

एवं नानाकारणेहि कथेन्तापि अमच्चा अत्तनो कथं गाहापेतुं नासक्खिंसु । बोधिसत्तोपि याचन्तो अत्तनो कथं गाहापेतुं नासक्खि । अन्धबालो पन राजा “गच्छथ नं चोरपपाते खिपथा”ति आणापेन्तो अट्ठमं गाथमाह —

११३. “सब्बोव लोको एकतो, इत्थी च अयमेकिका ।

तेनाहं पटिपज्जिस्सं, गच्छथ पक्खिपथेव त”न्ति ॥

तत्थ तेनाहन्ति येन कारणेन सब्बो लोको एकतो कुमारस्सेव पक्खो हुत्वा ठितो, अयञ्च इत्थी एकिकाव, तेन कारणेन अहं इमिस्सा वचनं पटिपज्जिस्सं, गच्छथ तं पब्बतं आरोपेत्वा पपाते खिपथेवाति ।

एवं वुत्ते सोळससहस्सासु राजइत्थीसु एकापि सकभावेन सण्ठातुं नासक्खि, सकलनगरवासिनो बाहा पगग्ह कन्दित्वा केसे विकिरयमाना विलपिंसु । राजा “इमे इमस्स पपाते खिपनं पटिबाहेय्यु”न्ति सपरिवारो गन्त्वा महाजनस्स परिदेवन्तस्सेव नं उळ्ढंपादं अवंसिरं कत्वा गाहापेत्वा पपाते खिपापेसि । अथस्स मेत्तानुभावेन पब्बते अधिवत्था देवता “मा भायि महापदुमा”ति तं समस्सासेत्वा उभोहि हत्थेहि गहेत्वा हृदये ठपेत्वा दिब्बसम्फस्सं फरापेत्वा ओतरित्वा पब्बतपादे पतिट्ठितनागराजस्स फणगब्भे ठपेसि । नागराजा बोधिसत्तं नागभवनं नेत्वा अत्तनो यसं मज्झे भिन्दित्वा अदासि । सो तत्थ एकसंवच्छरं वसित्वा “मनुस्सपथं गमिस्सामी”ति वत्वा “कतरं ठान”न्ति वुत्ते “हिमवन्तं गन्त्वा पब्बजिस्सामी”ति आह । नागराजा “साधू”ति तं गहेत्वा मनुस्सपथे पतिट्ठापेत्वा पब्बजितपरिक्खारे दत्वा सकट्टानमेव गतो । सोपि हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा झानाभिज्जं निब्बत्तेत्वा वनमूलफलाहारो तत्थ पटिवसति ।

अथेको बाराणसिवासी वनचरको तं ठानं पत्तो महासत्तं सज्जानित्वा “ननु त्वं देव, महापदुमकुमारो”ति वत्वा “आम, सम्मा”ति वुत्ते तं वन्दित्वा कतिपाहं तत्थ वसित्वा बाराणसिं गन्त्वा रज्जो आरोचेसि “देव, पुत्तो ते हिमवन्तपदेसे इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा पण्णसालायं वसति, अहं तस्स सन्तिके वसित्वा आगतो”ति । “पच्चक्खतो ते दिट्ठो”ति? “आम देवा”ति । राजा महाबलकायपरिवुतो तत्थ गन्त्वा वनपरियन्ते खन्धावारं बन्धित्वा अमच्चगणपरिवुतो पण्णसालं गन्त्वा कञ्चनरूपसदिसं पण्णसालद्वारे निसिन्नं महासत्तं दिस्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । अमच्चापि वन्दित्वा पटिसन्थारं कत्वा निसीदिंसु । बोधिसत्तोपि राजानं पटिपुच्छित्वा पटिसन्थारमकासि । अथ नं राजा “तात, मया त्वं गम्भीरे पपाते खिपापितो, कथं सजीवितोसी”ति पुच्छन्तो नवमं गाथमाह —

११४. “अनेकताले नरके, गम्भीरे च सुदुत्तरे ।

पातितो गिरिदुग्गस्मिं, केन त्वं तत्थ नामरी”ति ॥

तत्थ अनेकतालेति अनेकतालप्पमाणे । नामरीति न अमरि ।

ततोपरं —

११५. “नागो जातफणो तत्थ, थामवा गिरिसानुजो ।

पच्चग्गहि मं भोगेहि, तेनाहं तत्थ नामरिं ॥

११६. “एहि तं पटिनेस्सामि, राजपुत्त सकं घरं ।

रज्जं कारेहि भदन्ते, किं अरज्जे करिस्ससि ॥

११७. “यथा गिलित्वा बळिसं, उद्धरेय्य सलोहितं ।

उद्धरित्वा सुखी अस्स, एवं पस्सामि अत्तनं ॥

११८. “किं नु त्वं बळिसं ब्रूसि, किं त्वं ब्रूसि सलोहितं ।

किं नु त्वं उब्भतं ब्रूसि, तं मे अक्खाहि पुच्छितो ॥

११९. “कामाहं बळिसं ब्रूमि, हत्थिअस्सं सलोहितं ।

चत्ताहं उब्भतं ब्रूमि, एवं जानाहि खत्तिया”ति ॥ —

इमासु पच्चसु एकन्तरिका तिस्सो गाथा बोधिसत्तस्स, द्वे रज्जो ।

तत्थ पच्चग्गहि मन्ति पब्बतपतनकाले देवताय परिग्गहेत्वा दिब्बसम्फस्सेन समस्सासेत्वा उपनीतं मं पटिग्गण्हि, गहेत्वा च पन नागभवनं आनेत्वा महन्तं यसं दत्त्वा “मनुस्सपथं मं नेही”ति वुत्तो मं मनुस्सपथं आनेसि । अहं इधागन्त्वा पब्बजितो, इति तेन देवताय च नागराजस्स च आनुभावेन अहं तत्थ नामरिन्ति सब्बं आरोचेसि ।

एहीति राजा तस्स वचनं सुत्वा सोमनस्सप्पत्तो हुत्वा “तात, अहं बालभावेन इत्थिया वचनं गहेत्वा एवं सीलाचारसम्पन्ने तयि अपरज्झिं, खमाहि मे दोस”न्ति पादेसु निपतित्वा “उद्धेहि, महाराज, खमाम ते दोसं, इतो परं पुन मा एवं अनिसम्मकारी भवेय्यासी”ति वुत्ते “तात, त्वं अत्तनो कुलसन्तकं सेतच्छत्तं उस्सापेत्वा रज्जं अनुसासन्तो मय्हं खमसि नामा”ति एवमाह ।

उद्धरित्वाति हृदयवक्कादीनि असम्पत्तमेव तं उद्धरित्वा सुखी अस्स । एवं पस्सामि अत्तनन्ति अत्तानं महाराज, एवं अहम्पि पुन सोत्थिभावप्पत्तं गिलितबळिसं पुरिसमिव अत्तानं पस्सामीति । “किं नु त्वं”न्ति इदं राजा तमत्थं वित्थारतो सोतुं पुच्छति । कामाहन्ति पच्च कामगुणे अहं । हत्थिअस्सं सलोहितन्ति एवं हत्थिअस्सरथवाहनं सत्तरतनादिविभवं “सलोहित”न्ति ब्रूमि । चत्ताहन्ति चत्तं अहं, यदा तं सब्बम्पि चत्तं होति परिच्चत्तं, तं दानाहं “उब्भत”न्ति ब्रूमि ।

“इति खो, महाराज, मय्हं रज्जेन किच्चं नत्थि, त्वं पन दस राजधम्मे अकोपेत्वा अगतिगमनं पहाय धम्मेन रज्जं कारेही”ति महासत्तो पितु ओवादं अदासि । सो राजा रोदित्वा परिदेवित्वा नगरं गच्छन्तो अन्तरामग्गे अमच्चे पुच्छि । “अहं कं निस्साय एवरूपेन आचारगुणसम्पन्नेन पुत्तेन वियोगं पत्तो”ति? “अगमहेसिं, देवा”ति । राजा तं उद्धंपादं गाहापेत्वा

चोरपपाते खिपापेत्वा नगरं पविसित्वा धम्मेन रज्जं कारेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, पुब्बेपेसा मं अक्कोसित्वा महाविनासं पत्ता”ति वत्वा —

१२०. “चिञ्चमाणविका माता, देवदत्तो च मे पिता ।
आनन्दो पण्डितो नागो, सारिपुत्तो च देवता ।
राजपुत्तो अहं आसिं, एवं धारेथ जातक”न्ति ॥ —

ओसानगाथाय जातकं समोधानेसि ।

महापदुमजातकवण्णना नवमा ।

[४७३] १०. मित्तामित्तजातकवण्णना

कानि कम्मानीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलरज्जो अत्थचरकं अमच्चं आरब्ध कथेसि । सो किर रज्जो बहूपकारो अहोसि । अथस्स राजा अतिरेकसम्मानं कारेसि । अवसेसा नं असहमाना “देव, असुको नाम अमच्चो तुम्हाकं अनत्थकारको”ति परिभिन्दिसु । राजा तं परिगणहन्तो किञ्चि दोसं अदिस्वा “अहं इमस्स किञ्चि दोसं न पस्सामि, कथं नु खो सक्का मया इमस्स मित्तभावं वा अमित्तभावं वा जानितु”न्ति चिन्तेत्वा “इमं पज्जं ठपेत्वा तथागतं अज्जो जानितुं न सक्खिस्सति, गन्त्वा पुच्छिस्सामी”ति भुत्तपातरासो सत्थारं उपसङ्गमित्वा “भन्ते, कथं नु खो सक्का पुरिसेन अत्तनो मित्तभावं वा अमित्तभावं वा जानितु”न्ति पुच्छि । अथ नं सत्था “पुब्बेपि महाराज, पण्डिता इमं पज्जं चिन्तेत्वा पण्डिते पुच्छित्वा तेहि कथितवसेन जत्वा अमित्ते वज्जेत्वा मित्ते सेविसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अत्थधम्मानुसासको अमच्चो अहोसि । तदा बाराणसिरज्जो एकं अत्थचरकं अमच्चं सेसा परिभिन्दिसु । राजा तस्स दोसं अपस्सन्तो “कथं नु खो सक्का मित्तं वा अमित्तं वा जातु”न्ति महासत्तं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१२१. “कानि कम्मानी कुब्बानं, कथं विज्जू परक्कमे ।
अमित्तं जानेय्य मेधावी, दिस्वा सुत्वा च पण्डितो”ति ॥

तस्सत्थो — कानि कम्मानी करोन्तं मेधावी पण्डितो पुरिसो चक्खुना दिस्वा वा सोतेन सुत्वा वा “अयं मय्हं अमित्तो”ति जानेय्य, तस्स जाननत्थाय कथं विज्जू परक्कमेय्याति ।

अथस्स अमित्तलक्खणं कथेन्तो आह —

१२२. “न नं उम्हयते दिस्वा, न च नं पटिनन्दति ।
चक्खूनि चस्स न ददाति, पटिलोमज्ज वत्तति ॥

१२३. “अमित्ते तस्स भजति, मित्ते तस्स न सेवति ।
वण्णकामे निवारेति, अक्कोसन्ते पसंसति ॥

१२४. “गुह्यञ्च तस्स नक्खाति, तस्स गुहं न गूहति ।
कम्मं तस्स न वण्णेति, पञ्जस्स नप्पसंसति ॥

१२५. “अभवे नन्दति तस्स, भवे तस्स न नन्दति ।
अच्छेरं भोजनं लद्धा, तस्स नुप्पज्जते सति ।
ततो नं नानुकम्पति, अहो सोपि लभेय्यितो ॥

१२६. “इच्चेते सोळसाकारा, अमित्तस्मिं पतिट्ठिता ।
येहि अमित्तं जानेय्य, दिस्वा सुत्वा च पण्डितो”ति ॥

महासत्तो इमा पञ्च गाथा वत्त्वान पुन —

१२७. “कानि कम्मानि कुब्बानं, कथं विज्जू परक्कमे ।
मित्तं जानेय्य मेधावी, दिस्वा सुत्वा च पण्डितो”ति ॥ —

इमाय गाथाय मित्तलक्खणं पुट्ठो सेसगाथा अभासि —

१२८. “पवुत्थं तस्स सरति, आगतं अभिनन्दति ।
ततो केलायितो होति, वाचाय पटिनन्दति ॥

१२९. “मित्ते तस्सेव भजति, अमित्ते तस्स न सेवति ।
अक्कोसन्ते निवारेति, वण्णकामे पसंसति ॥

१३०. “गुह्यञ्च तस्स अक्खाति, तस्स गुह्यञ्च गूहति ।
कम्मञ्च तस्स वण्णेति, पञ्जं तस्स पसंसति ॥

१३१. “भवे च नन्दति तस्स, अभवे तस्स न नन्दति ।
अच्छेरं भोजनं लद्धा, तस्स उप्पज्जते सति ।
ततो नं अनुकम्पति, अहो सोपि लभेय्यितो ॥

१३२. “इच्चेते सोळसाकारा, मित्तस्मिं सुप्पतिट्ठिता ।
येहि मित्तञ्च जानेय्य, दिस्वा सुत्वा च पण्डितो”ति ॥

तत्थ न नं उम्हयते दिस्वाति तं मित्तं मित्तपतिरूपको दिस्वा सितं न करोति, पहट्ठाकारं न दस्सेति । न च नं पटिनन्दतीति तस्स कथं पगणहन्तो न पटिनन्दति न तुस्सति । चक्खूनि चस्स न ददातीति ओलोकेन्तं न ओलोकेति । पटिलोमञ्चाति तस्स कथं पटिप्परति पटिसत्तु होति । वण्णकामेति तस्स वण्णं भणन्ते । नक्खातीति अत्तनो गुहं तस्स न आचिक्खति । कम्मं तस्साति तेन कतकम्मं न वण्णयति । पञ्जस्साति अस्स पञ्जं नप्पसंसति, जाणसम्पदं न पसंसति । अभवेति अवड्ढियं । तस्स नुप्पज्जते सतीति तस्स मित्तपतिरूपकस्स “मम मित्तस्सपि इतो दस्सामी”ति सति न

उष्पज्जति । नानुकम्पतीति मुदुचित्तेन न चिन्तेति । लभेय्यीति लभेय्य इतो । आकाराति कारणानि । पवुत्थन्ति विदेसगतं । केलायितोति केलायति ममायति पत्येति पिहेति इच्छतीति अत्थो । वाचायाति मधुरवचनेन तं समुदाचरन्तो पटिनन्दति तुस्सति । सेसं वुत्तपटिपक्खनयेन वेदितब्बं । राजा महासत्तस्स कथाय अत्तमनो हुत्वा तस्स महन्तं यसं अदासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, महाराज, पुब्बेपेस पज्जो समुद्धि, पण्डिताव नं कथयिंसु, इमेहि द्वित्तिंसाय आकारेहि मित्तामित्तो जानितब्बो”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, पण्डितामच्चो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

मित्तामित्तजातकवण्णना दसमा ।

जातकुदानं —

कुणालं भद्दसालञ्च, समुद्धवाणिज पण्डितं ।
जनसन्धं महाकण्हं, कोसियं सिरिमन्तकं ॥

पदुमं मित्तामित्तञ्च, इच्चेते दस जातके ।
सङ्गायिंसु महाथेरा, द्वादसम्हि निपातके ॥

द्वादसकनिपातवण्णना निड्डिता ।

१३. तेरसकनिपातो

[४७४] १. अम्बजातकवण्णना

अहासि मे अम्बफलानि पुब्बेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि । देवदत्तो हि “अहं बुद्धो भविस्सामि, मय्हं समणो गोतमो नेव आचरियो न उपज्झायो”ति आचरियं पच्चक्खाय ज्ञानपरिहीनो सङ्गं भिन्दित्वा अनुपुब्बेन सावत्थिं आगच्छन्तो बहिजेतवने पथविया विवरे दिन्ने अवीचिं पाविसि । तदा भिक्खू धम्मसभायं कथं समुद्धापेसुं “आवुसो, देवदत्तो आचरियं पच्चक्खाय महाविनासं पत्तो, अवीचिमहानिरये निब्बत्तो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि देवदत्तो आचरियं पच्चक्खाय महाविनासं पत्तोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते तस्स पुरोहितकुलं अहिवातरोगेन विनस्सि । एकोव पुत्तो भित्तिं भिन्दित्वा पलातो । सो तक्कसिलं गन्त्वा दिसापामोक्खस्साचरियस्स सन्तिके तयो वेदे च अवसेससिप्पानि च उग्गहेत्वा आचरियं वन्दित्वा निक्खन्तो “देसचारित्तं जानिस्सामी”ति चरन्तो एकं पच्चन्तनगरं पापुणि । तं निस्साय महाचण्डालगामको अहोसि । तदा बोधिसत्तो तस्मिं गामे पटिवसति, पण्डितो ब्यत्तो अकाले फलं गण्हापनमन्तं जानाति । सो पातोव वुद्धाय काजं आदाय ततो गामा निक्खमित्वा अरज्जे एकं अम्बरुक्खं उपसङ्कमित्वा सत्तपदमत्थके ठितो तं मन्तं परिवत्तेत्वा अम्बरुक्खं एकेन उदकपसतेन पहरति । रुक्खतो तङ्खणज्जेव पुराणपण्णानि पतन्ति, नवानि उद्धहन्ति, पुष्फानि पुष्फित्वा पतन्ति, अम्बफलानि उद्धाय मुहुत्तेनेव पच्चित्वा मधुरानि ओजवन्तानि दिब्बरससदिसानि हुत्वा रुक्खतो पतन्ति । महासत्तो तानि उच्चिनित्वा यावदत्थं खादित्वा काजं पूरापेत्वा गेहं गन्त्वा तानि विक्किणित्वा पुत्तदारं पोसेसि ।

सो ब्राह्मणकुमारो महासत्तं अकाले अम्बपक्कानि आहरित्वा विक्किणन्तं दिस्वा “निस्संसयेन तेहि मन्तबलेन उप्पन्नेहि भवितब्बं, इमं पुरिसं निस्साय इदं अनग्घमन्तं लभिस्सामी”ति चिन्तेत्वा महासत्तस्स अम्बानि आहरणनियामं परिगणहन्तो तथतो जत्वा तस्मिं अरज्जतो अनागतेयेव तस्स गेहं गन्त्वा अजानन्तो विय हुत्वा तस्स भरियं “कुहिं अय्यो, आचरियो”ति पुच्छित्वा “अरज्जं गतो”ति वुत्ते तं आगतं आगमयमानोव ठत्वा आगच्छन्तं दिस्वा हत्थतो पच्छिं गहेत्वा आहरित्वा गेहे ठपेसि। महासत्तो तं ओलोकेत्वा भरियं आह — “भद्दे, अयं माणवो मन्तत्थाय आगतो, तस्स हत्थे मन्तो नस्सति, असप्पुरिसो एसो”ति। माणवोपि “अहं इमं मन्तं आचरियस्स उपकारको हुत्वा लभिस्सामी”ति चिन्तेत्वा ततो पट्टाय तस्स गेहे सब्बकिच्चाणि करोति। दारुणि आहरति, वीहिं कोट्टेति, भत्तं पचति, दन्तकट्टमुखधोवनादीनि देति, पादं धोवति।

एकदिवसं महासत्तेन “तात माणव, मज्जपादानं मे उपधानं देही”ति वुत्ते अज्जं अपस्सित्वा सब्बरत्तिं ऊरुम्हि ठपेत्वा निसीदि। अपरभागे महासत्तस्स भरिया पुत्तं विजायि। तस्सा पसूतिकाले परिकम्मं सब्बमकासि। सा एकदिवसं महासत्तं आह “सामि, अयं माणवो जातिसम्पन्नो हुत्वा मन्तत्थाय अम्हाकं वेय्यावच्चं करोति, एतस्स हत्थे मन्तो तिट्ठतु वा मा वा, देथ तस्स मन्त”न्ति। सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तस्स मन्तं दत्वा एवमाह — “तात, अनग्घोयं मन्तो, तव इमं निस्साय महालाभसक्कारो भविस्सति, रज्जा वा राजमहामत्तेन वा ‘को ते आचरियो’ति पुट्टकाले मा मं निगूहित्थो, सचे हि ‘चण्डालस्स मे सन्तिके मन्तो गहितो’ति लज्जन्तो ‘ब्राह्मणमहासालो मे आचरियो’ति कथेस्ससि, इमस्स मन्तस्स फलं न लभिस्ससी”ति। सो “किं कारणा तं निगूहिस्सामि, केनचि पुट्टकाले तुम्हेयेव कथेस्सामी”ति वत्वा तं वन्दित्वा चण्डालगामतो निक्खमित्वा मन्तं वीमंसित्वा अनुपुब्बेन बाराणासिं पत्वा अम्बानि विक्किणित्वा बहुं धनं लभि।

अथेकदिवसं उय्यानपालो तस्स हत्थतो अम्बं किणित्वा रज्जो अदासि। राजा तं परिभुज्जित्वा “कुतो सम्म, तया एवरूपं अम्बं लद्धं”न्ति पुच्छि। देव, एको माणवो अकालअम्बफलानि आनेत्वा विक्किणाति, ततो मे गहितन्ति। तेन हि “इतो पट्टाय इधेव अम्बानि आहरतू”ति नं वदेहीति। सो तथा अकासि। माणवोपि ततो पट्टाय अम्बानि राजकुलं हरति। अथ रज्जा “उपट्ठह म”न्ति वुत्ते राजानं उपट्ठहन्तो बहुं धनं लभित्वा अनुक्कमेन विस्सासिको जातो। अथ नं एकदिवसं राजा पुच्छि “माणव, कुतो अकाले एवं वण्णगन्धरससम्पन्नानि अम्बानि लभसि, किं ते नागो वा सुपण्णो वा देवो वा कोचि देति, उदाहु मन्तबलं एत”न्ति? “न मे महाराज, कोचि देति, अनग्घो पन मे मन्तो अत्थि, तस्सेव बल”न्ति। “तेन हि मयम्पि ते एकदिवसं मन्तबलं ददुकामा”ति। “साधु, देव, दस्सेस्सामी”ति। राजा पुनदिवसे तेन सद्धिं उय्यानं गन्त्वा “दस्सेही”ति आह। सो “साधू”ति अम्बरुक्खं उपगन्त्वा सत्तपदमत्थके ठितो मन्तं परिवत्तेत्वा रुक्खं उदकेन पहरि। तङ्खणज्जेव अम्बरुक्खो हेट्ठा वुत्तनियामेनेव फलं गहेत्वा महामेघो विय अम्बवस्सं वस्सि। महाजनो साधुकारं अदासि, चेलुक्खेपा पवत्तिंसु।

राजा अम्बफलानि खादित्वा तस्स बहुं धनं दत्वा “माणवक, एवरूपो ते अच्छरियमन्तो कस्स सन्तिके गहितो”ति पुच्छि। माणवो “सचाहं ‘चण्डालस्स सन्तिके’ति वक्खामि, लज्जितब्बकं भविस्सति, मज्ज गरहिस्सन्ति, मन्तो खो पन मे पगुणो, इदानि न नस्सिस्सति, दिसापामोक्खं आचरियं अपदिसामी”ति चिन्तेत्वा मुसावादं कत्वा “तक्कसिलायं दिसापामोक्खाचरियस्स सन्तिके गहितो मे”ति वदन्तो आचरियं पच्चक्खासि। तङ्खणज्जेव मन्तो अन्तरधायि। राजा सोमनस्सजातो तं आदाय नगरं पविसित्वा पुनदिवसे “अम्बानि खादिस्सामी”ति उय्यानं गन्त्वा मङ्गलसिलापट्टे निसीदित्वा माणव, अम्बानि आहराति आह। सो “साधू”ति अम्बं उपगन्त्वा सत्तपदमत्थके ठितो “मन्तं परिवत्तेस्सामी”ति मन्ते अनुपट्ठहन्ते अन्तरहितभावं जत्वा लज्जितो अट्ठासि। राजा “अयं पुब्बे परिसमज्जेयेव अम्बानि आहरित्वा अम्हाकं देति,

घनमेघवस्सं विय अम्बवस्सं वस्सापेति, इदानीं थद्धो विय ठितो, किं नु खो कारणं'न्ति चिन्तेत्वा तं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१. “अहासि मे अम्बफलानि पुब्बे, अणूनि थूलानि च ब्रह्मचारि ।
तेहेव मन्तेहि न दानि तुहं, दुमप्फला पातुभवन्ति ब्रह्मे”ति ॥

तत्थ अहासीति आहरि । दुमप्फलाति रुक्खफलानि ।

तं सुत्वा माणवो “सचे ‘अज्ज अम्बफलं न गणहामी’ति वक्खामि, राजा मे कुज्झिस्सति, मुसावादेन न वज्जेस्सामी”ति दुतियं गाथमाह —

२. “नक्खत्तयोगं पटिमानयामि, खणं मुहुत्तञ्च मन्ते न पस्सं ।
नक्खत्तयोगञ्च खणञ्च लद्धा, अद्धा हरिस्सम्बफलं पहूतं”न्ति ॥

तत्थ अद्धाहरिस्सम्बफलन्ति अद्धा अम्बफलं आहरिस्सामि ।

राजा “अयं अज्जदा नक्खत्तयोगं न वदति, किं नु खो एतं”न्ति पुच्छन्तो द्वे गाथा अभासि —

३. “नक्खत्तयोगं न पुरे अभाणि, खणं मुहुत्तं न पुरे असंसि ।
सयं हरी अम्बफलं पहूतं, वण्णेन गन्धेन रसेनुपेतं ॥
४. “मन्ताभिजप्पेन पुरे हि तुहं, दुमप्फला पातुभवन्ति ब्रह्मे ।
स्वाज्ज न पारेसि जप्पम्पि मन्तं, अयं सो को नाम तवज्ज धम्मो”ति ॥

तत्थ न पारेसीति न सक्कोसि । जप्पम्पीति जप्पन्तोपि परिवत्तेन्तोपि । अयं सोति अयमेव सो तव सभावो अज्ज को नाम जातोति ।

तं सुत्वा माणवो “न सक्का राजानं मुसावादेन वज्जेतुं, सचेपि मे सभावे कथिते आणं करेय्य, करोतु, सभावमेव कथेस्सामी”ति चिन्तेत्वा द्वे गाथा अभासि —

५. “चण्डालपुत्तो मम सम्पदासि, धम्मेन मन्ते पकतिञ्च संसि ।
मा चस्सु मे पुच्छितो नामगोत्तं, गुह्मित्थो अत्थं विजहेय्य मन्तो ॥
६. “सोहं जनिन्देन जनम्हि पुट्ठो, मक्खाभिभूतो अलिकं अभाणि ।
‘मन्ता इमे ब्राह्मणस्सा’ति मिच्छा, पहीनमन्तो कपणो रुदामी”ति ॥

तत्थ धम्मेनाति समेन कारणेन अप्पटिच्छादेत्वाव अदासि । पकतिञ्च संसीति “मा मे पुच्छितो नामगोत्तं गुह्मित्थो, सचे गूहसि, मन्ता ते नस्सिस्सन्ती”ति तेसं नस्सनपकतिञ्च मय्हं संसि । ब्राह्मणस्साति मिच्छाति “ब्राह्मणस्स सन्तिके

मया इमे मन्ता गहिता”ति मिच्छाय अभणिं, तेन मे ते मन्ता नट्ठा, स्वाहं पहीनमन्तो इदानि कपणो रुदामीति ।

तं सुत्वा राजा “अयं पापधम्मो एवरूपं रतनमन्तं न ओलोकेसि, एवरूपस्मिहि उत्तमरतनमन्ते लद्धे जाति किं करिस्सती”ति कुञ्जित्वा तस्स गरहन्तो —

७. “एरण्डा पुचिमन्दा वा, अथ वा पालिभट्टका ।
मधुं मधुत्थिको विन्दे, सो हि तस्स दुमुत्तमो ॥

८. “खत्तिया ब्राह्मणा वेस्सा, सुद्धा चण्डालपुक्कुसा ।
यम्हा धम्मं विजानेय्य, सो हि तस्स नरुत्तमो ॥

९. “इमस्स दण्डञ्च वधञ्च दत्त्वा, गले गहेत्वा खलयाथ जम्मं ।
यो उत्तमत्थं कसिरेन लद्धं, मानातिमानेन विनासयित्था”ति ॥ —

इमा गाथा आह ।

तत्थ **मधुत्थिको**ति मधुअत्थिको पुरिसो अरञ्जे मधुं ओलोकेन्तो एतेसं रुक्खानं यतो मधुं लभति, सोव दुमो तस्स दुमुत्तमो नाम । तथेव खत्तियादीसु यम्हा पुरिसा धम्मं कारणं युत्तं अत्थं विजानेय्य, सोव तस्स उत्तमो नरो नाम । **इमस्स दण्डञ्चा**ति इमस्स पापधम्मस्स सब्बस्सहरणदण्डञ्च वेळुपेसिकादीहि पिट्टिचम्मं उप्पाटेत्वा वधञ्च दत्त्वा इमं जम्मं गले गहेत्वा खलयाथ, खलिकारत्तं पापेत्वा निद्धमथ निक्कट्ठथ, किं इमिना इध वसन्तेनाति ।

राजपुरिसा तथा कत्वा “तवाचरियस्स सन्तिकं गन्त्वा तं आराधेत्वाव सचे पुन मन्ते लभिस्ससि, इध आगच्छेय्यासि, नो चे, इमं दिसं मा ओलोकेय्यासी”ति तं निब्बिसयमकंसु । सो अनाथो हुत्वा “ठपेत्वा आचरियं न मे अञ्जं पटिसरणं अत्थि, तस्सेव सन्तिकं गन्त्वा तं आराधेत्वा पुन मन्तं याचिस्सामी”ति रोदन्तो तं गामं अगमासि । अथ नं आगच्छन्तं दिस्वा महासत्तो भरियं आमन्तेत्वा “भट्टे, पस्स तं पापधम्मं परिहीनमन्तं पुन आगच्छन्तं”न्ति आह । सो महासत्तं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो “किंकारणा आगतोसी”ति पुट्ठो “आचरिय, मुसावादं कत्वा आचरियं पच्चक्खित्वा महाविनासं पत्तोम्ही”ति वत्वा अच्चयं दस्सेत्वा पुन मन्ते याचन्तो —

१०. “यथा समं मज्जमानो पतेय्य, सोब्भं गुहं नरकं पूतिपादं ।
रज्जूति वा अक्कमे कण्हसप्पं, अन्धो यथा जोतिमधिदुहेय्य ।
एवम्पि मं तं खलितं सपञ्ज, पहीनमन्तस्स पुनप्पदाही”ति ॥ — गाथमाह ।

तत्थ **यथा समन्ति** यथा पुरिसो इदं समं ठानन्ति मज्जमानो सोब्भं वा गुहं वा भूमिया फलितट्ठानसङ्घातं नरकं वा पूतिपादं वा पतेय्य । **पूतिपादो**ति हिमवन्तपदेसे महारुक्खे सुस्सित्वा मते तस्स मूलेसु पूतिकेसु जातेसु तस्मिं ठाने महाआवाटो होति, तस्स नामं । **जोतिमधिदुहेय्या**ति अग्निं अक्कमेय्य । **एवम्पी**ति एवं अहम्पि पञ्चाचक्खुनो अभावा अन्धो तुम्हाकं विसेसं अजानन्तो तुम्हेसु खलितो, तं मं खलितं विदित्वा **सपञ्ज** जाणसम्पन्न पहीनमन्तस्स मम पुनपि देथाति ।

अथ नं आचरियो “तात, किं कथेसि, अन्धो हि सज्जाय दिन्नाय सोब्भादीनि परिहरति, मया पठममेव तव कथितं, इदानीं किमत्थं मम सन्निकं आगतोसी”ति वत्वा —

११. “धम्मेन मन्तं तव सम्पदासिं, तुवम्पि धम्मेन पटिग्गहेसि ।
पकतिम्पि ते अत्तमनो असंसिं, धम्मे ठितं तं न जहेय्य मन्तो ॥
१२. “यो बाल-मन्तं कसिरेन लद्धं, यं दुल्लभं अज्ज मनुस्सलोके ।
किञ्चापि लद्धा जीवितुं अप्पपज्जो, विनासयी अलिकं भासमानो ॥
१३. “बालस्स मूळहस्स अकतज्जुनो च, मुसा भणन्तस्स असज्जतस्स ।
मन्ते मयं तादिसके न देम, कुतो मन्ता गच्छ न मय्हं रुच्चसी”ति ॥ —

इमा गाथा आह ।

तत्थ धम्मेनाति अहम्पि तव आचरियभागं हिरज्जं वा सुवण्णं वा अगगहेत्वा धम्मेनेव मन्तं सम्पदासिं, त्वम्पि किञ्चि अदत्त्वा धम्मेन समेनेव पटिग्गहेसि । धम्मे ठितन्ति आचरियपूजकधम्मे ठितं । तादिसकेति तथारूपे अकालफलगणहापके मन्ते न देम, गच्छ न मे रुच्चसीति ।

सो एवं आचरियेन उय्योजितो “किं मय्हं जीवितेना”ति अरज्जं पविसित्वा अनाथमरणं मरि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदनेव, पुब्बेपि देवदत्तो आचरियं पच्चक्खाय महाविनासं पत्तो”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा अकतज्जू माणवो देवदत्तो अहोसि, राजा आनन्दो, चण्डालपुत्तो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

अम्बजातकवण्णना पठमा ।

[४७५] २. फन्दनजातकवण्णना

कुठारिहत्यो पुरिसोति इदं सत्था रोहिणीनदीतीरे विहरन्तो जातकानं कलहं आरब्ध कथेसि । वत्थु पन कुणालजातके (जा० २.२१.कुणालजातक) आवि भविस्सति । तदा पन सत्था जातके आमन्तेत्वा — महाराजा, अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बहिनगरे वड्ढकिगामो अहोसि । तत्रेको ब्राह्मणवड्ढकी अरज्जतो दारुणि आहरित्वा रथं कत्वा जीविकं कप्पेसि । तदा हिमवन्तपदेसे महाफन्दनरुक्खो अहोसि । एको काळसीहो गोचरं परियेसित्वा आगन्त्वा तस्स मूले निपज्जि । अथस्स एकदिवसं वाते पहरन्ते एको सुक्खदण्डको पतित्वा खन्धे अवत्थासि । सो थोकं खन्धेन रुजन्तेन भीततसितो उट्ठाय पक्खन्दित्वा पुन निवत्तो आगतमगं ओलोकेन्तो किञ्चि अदिस्वा “अज्जो मं सीहो वा ब्यग्घो वा अनुबन्धन्तो नत्थि, इमस्मिं पन रुक्खे निब्बत्तदेवता मं एत्थ निपज्जन्तं न सहति मज्जे, होतु जानिस्सामी”ति अट्ठाने कोपं बन्धित्वा रुक्खं पहरित्वा “नेव तव रुक्खस्स पत्तं खादामि, न साखं भज्जामि, इध अज्जे मिगे वसन्ते सहसि, मं न सहसि, को मय्हं दोसो अत्थि, कतिपाहं आगमेहि, समूलं ते रुक्खं उप्पाटेत्वा खण्डाखण्डिकं छेदापेस्सामी”ति रुक्खदेवतं तज्जेत्वा एकं पुरिसं उपधारेन्तो विचरि । तदा सो ब्राह्मणवड्ढकी द्वे तयो मनुस्से आदाय रथदारुनं अत्थाय यानकेन तं पदेसं गन्त्वा एकस्मिं ठाने यानकं ठपेत्वा वासिफरसुहत्थो रुक्खे उपधारेन्तो फन्दनसमीपं अगमासि । काळसीहो तं दिस्वा “अज्ज, मया

पच्चामित्तस्स पिट्ठिं दट्ठुं वट्ठती”ति गन्त्वा रुक्खमूले अट्ठासि । वट्ठकी च इतो चितो ओलोकेत्वा फन्दनसमीपेन पायासि । सो “याव एसो नातिक्कमति, तावदेवस्स कथेस्सामी”ति चिन्तेत्वा पठमं गाथमाह —

१४. “कुठारिहत्यो पुरिसो, वनमोग्ह तिट्ठसि ।
पुट्ठो मे सम्म अक्खाहि, किं दारुं छेतुमिच्छसी”ति ॥

तत्थ पुरिसोति त्वं कुठारिहत्यो एको पुरिसो इमं वनं ओग्ह तिट्ठसीति ।

सो तस्स वचनं सुत्वा “अच्छरियं वत भो, न वत मे इतो पुब्बे मिगो मनुस्सवाचं भासन्तो दिट्ठपुब्बो, एस रथानुच्छविकं दारुं जानिस्सति, पुच्छिस्सामि न”न्ति चिन्तेत्वा दुतियं गाथमाह —

१५. “इस्सो वनानि चरसि, समानि विसमानि च ।
पुट्ठो मे सम्म अक्खाहि, किं दारुं नेमिया दळ्ह”न्ति ॥

तत्थ इस्सोति त्वम्पि एको काळसीहो वनानि चरसि, त्वं रथानुच्छविकं दारुं जानिस्ससीति ।

तं सुत्वा काळसीहो “इदानि मे मनोरथो मत्थकं पापुणिस्सती”ति चिन्तेत्वा ततियं गाथमाह —

१६. “नेव सालो न खदिरो, नास्सकण्णो कुतो धवो ।
रुक्खो च फन्दनो नाम, तं दारुं नेमिया दळ्ह”न्ति ॥

सो तं सुत्वा सोमनस्सजातो “सुदिवसेन वतम्हि अज्ज अरज्जं पविट्ठो, तिरच्छानगतो मे रथानुच्छविकं दारुं आचिक्खति, अहो साधू”ति पुच्छन्तो चतुत्थं गाथमाह —

१७. “कीदिसानिस्स पत्तानि, खन्धो वा पन कीदिसो ।
पुट्ठो मे सम्म अक्खाहि, यथा जानेमु फन्दन”न्ति ॥

अथस्स सो आचिक्खन्तो द्वे गाथा अभसि —

१८. “यस्स साखा पलम्बन्ति, नमन्ति न च भज्जरे ।
सो रुक्खो फन्दनो नाम, यस्स मूले अहं ठितो ॥

१९. “अरानं चक्कनाभीनं, ईसानेमिरथस्स च ।
सब्बस्स ते कम्मनियो, अयं हेस्सति फन्दनो”ति ॥

तत्थ “अरान”न्ति इदं सो “कदाचेस इमं रुक्खं न गण्हेय्य, गुणम्मिस्स कथेस्सामी”ति चिन्तेत्वा एवमाह । तत्थ ईसानेमिरथस्स चाति ईसाय च नेमिया च सेसस्स च रथस्स सब्बस्स ते एस कम्मनियो कम्मक्खमो भविस्सतीति ।

सो एवं आचिक्खित्वा तुट्ठमानसो एकमन्ते विचारि, वट्ठकीपि रुक्खं छिन्दितुं आरभि । रुक्खदेवता चिन्तेसि “मया

एतस्स उपरि न किञ्चि पातितं, अयं अट्टाने आघातं बन्धित्वा मम विमानं नासेति, अहञ्च विनस्सिस्सामि, एकेनुपायेन इमञ्च इस्सं विनासेस्सामी”ति । सा वनकम्मिकपुरिसो विय हुत्वा तस्स सन्तिकं आगन्त्वा पुच्छि “भो पुरिस मनापो ते रुक्खो लद्धो, इमं छिन्दित्वा किं करिस्ससी”ति? “रथनेमिं करिस्सामी”ति । “इमिना रुक्खेन रथो भविस्सती”ति केन ते अक्खातन्ति । “एकेन काळसीहेना”ति । “साधु सुट्ठु तेन अक्खातं, इमिना रुक्खेन रथो सुन्दरो भविस्सति, काळसीहस्स गलचम्मं उप्पाटेत्वा चतुरङ्गुलमत्ते ठाने अयपट्टेन विय नेमिमण्डले परिक्खित्ते नेमि च थिरा भविस्सति, बहुञ्च धनं लभिस्ससी”ति । “काळसीहचम्मं कुतो लच्छामी”ति? “त्वं बालकोसि, अयं तव रुक्खो वने ठितो न पलायति, त्वं येन ते रुक्खो अक्खातो, तस्स सन्तिकं गन्त्वा ‘सामि तया दस्सितरुक्खं कतरट्टाने छिन्दामी’ति वञ्चेत्वा आनेहि, अथ नं निरासङ्कं ‘इध च एत्थ च छिन्दा’ति मुखतुण्डं पसारेत्वा आचिक्खन्तं तिखिणेन महाफरसुना कोट्टेत्वा जीवितक्खयं पापेत्वा चम्मं आदाय वरमंसं खादित्वा रुक्खं छिन्दा”ति वेरं अप्पेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था इमा गाथा आह —

२०. “इति फन्दनरुक्खोपि, तावदे अज्झभासथ ।
मय्हमि वचनं अत्थि, भारद्वाज सुणोहि मे ॥

२१. “इस्सस्स उपक्खन्धम्हा, उक्कच्च चतुरङ्गुलं ।
तेन नेमिं पसारेसि, एवं दळ्हतरं सिया ॥

२२. “इति फन्दनरुक्खोपि, वेरं अप्पेसि तावदे ।
जातानञ्च अजातानं, इस्सानं दुक्खमावही”ति ॥

तत्थ भारद्वाजाति तं गोत्तेन आलपति । उपक्खन्धम्हाति खन्धतो । उक्कच्चाति उक्कन्तित्वा ।

वट्टकी रुक्खदेवताय वचनं सुत्वा “अहो अज्ज मय्हं मङ्गलदिवसो”ति काळसीहं घातेत्वा रुक्खं छेत्वा पक्कामि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२३. “इच्चेवं फन्दनो इस्सं, इस्सो च पन फन्दनं ।
अज्जमज्जं विवादेन, अज्जमज्जमघातयुं ॥

२४. “एवमेव मनुस्सानं, विवादो यत्थ जायति ।
मयूरनच्चं नच्चन्ति, यथा ते इस्सफन्दना ॥

२५. “तं वो वदामि भदं वो, यावन्तेत्थ समागता ।
सम्मोदथ मा विवदथ, मा होथ इस्सफन्दना ॥

२६. “सामगिमेव सिक्खेथ, बुद्धेहेतं पसंसितं ।
सामगिरतो धम्मट्ठो, योगक्खेमा न धंसती”ति ॥

तत्थ अघातयुन्ति घातापेसुं । मयूरनच्चं नच्चन्तीति महाराजा यत्थ हि मनुस्सानं विवादो होति, तत्थ यथा नाम मयूरा

नच्चन्ता पटिच्छादेतब्बं रहस्सङ्गं पाकटं करोन्ति, एवं मनुस्सा अज्जमज्जस्स रन्धं पकासेन्ता मयूरनच्चं नच्चन्ति नाम । यथा ते इस्सफन्दना अज्जमज्जस्स रन्धं पकासेन्ता नच्चिंसु नाम । तं वोति तेन कारणेन तुम्हे वदामि । भदं वोति भदं तुम्हाकं होतु । यावन्तेत्याति यावन्तो एत्थ इस्सफन्दनसदिसा मा अहुवत्थ । सामग्गिमेव सिक्खेथाति समग्गभावमेव तुम्हे सिक्खथ, इदं पज्जावुद्धेहि पण्डितेहि पसंसितं । धम्मट्ठोति सुचरितधम्मे ठितो । योगक्खेमा न धंसतीति योगेहि खेमा निब्बाना न परिहायतीति निब्बानेन देसनाकूटं गण्हि । सक्थराजानो धम्मकथं सुत्वा समग्गा जाता ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि “तदा तं कारणं विदित्वा तस्मिं वनसण्डे निवुत्थदेवता अहमेव अहोसि”न्ति ।

फन्दनजातकवण्णना दुतिया ।

[४७६] ३. जवनहंसजातकवण्णना

इधेव हंस निपताति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो दळ्हधम्मधनुग्गहसुत्तन्तदेसनं (सं० नि० २.२२८) आरब्ध कथेसि । भगवता हि —

“सेय्यथापि, भिक्खवे, चत्तारो दळ्हधम्मा धनुग्गहा सुसिक्खिता कतहत्था कतूपासना चतुद्दिसा ठिता अस्सु, अथ पुरिसो आगच्छेय्य ‘अहं इमेसं चतुन्नं दळ्हधम्मानं धनुग्गहानं सुसिक्खितानं कतहत्थानं कतूपासनानं चतुद्दिसा कण्डे खित्ते अपतिट्ठिते पथवियं गहेत्वा आहरिस्सामी’ति । “तं किं मज्जथ, भिक्खवे, ‘जवनो पुरिसो परमेन जवेन समन्नागतो’ति अलं वचनाया’ति? “एवं भन्ते”ति । यथा च, भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स जवो, यथा च चन्दिमसूरियानं जवो, ततो सीघतरो । यथा च, भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स जवो, यथा च चन्दिमसूरियानं जवो, यथा च या देवता चन्दिमसूरियानं पुरतो धावन्ति, तासं देवतानं जवो, ततो सीघतरं आयुसङ्गारा खीयन्ति, तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं ‘अप्पमत्ता विहरिस्सामा’ति । एवञ्चि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब”न्ति —

इमस्स सुत्तस्स कथितदिवसतो दुतियदिवसे भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, सत्था अत्तनो बुद्धविसये ठत्वा इमेसं सत्तानं आयुसङ्गारे इत्तरे दुब्बले कत्वा परिदीपेन्तो पुथुज्जनभिक्खू अतिविय सन्तासं पापेसि, अहो बुद्धबलं नामा”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “अनच्छरियं, भिक्खवे, स्वाहं इदानि सब्बज्जुतं पत्तो आयुसङ्गारानं इत्तरभावं दस्सेत्वा भिक्खू संवेजेत्वा धम्मं देसेमि, मया हि पुब्बे अहेतुकहंसयोनियं निब्बत्तेनपि आयुसङ्गारानं इत्तरभावं दस्सेत्वा बाराणसिराजानं आदिं कत्वा सकलराजपरिसं संवेजेत्वा धम्मो देसितो”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो जवनहंसयोनियं निब्बत्तित्वा नवुतिहंससहस्सपरिवुतो चित्तकूटे पटिवसति । सो एकदिवसं जम्बुदीपतले एकस्मिं सरे सपरिवारो सयंजातसालिं खादित्वा आकासे सुवण्णकिलज्जं पत्थरन्तो विय महन्तेन परिवारेन बाराणसिनगरस्स मत्थकेन मन्दमन्दाय विलासगतिया चित्तकूटं गच्छति । अथ नं बाराणसिराजा दिस्वा “इमिनापि मादिसेन रज्जा भवितब्ब”न्ति अमच्चानं वत्वा तस्मिं सिनेहं उप्पादेत्वा मालागन्धविलेपनं गहेत्वा महासत्तं ओलोकेत्वा सब्बतूरियानि पग्गण्हापेसि । महासत्तो अत्तनो सक्कारं करोन्तं दिस्वा हंसं पुच्छि “राजा, मम एवरूपं सक्कारं करोन्तो किं पच्चासीसती”ति? “तुम्हेहि सद्धिं मित्तभावं देवा”ति । “तेन हि रज्जो अम्हेहि सद्धिं मित्तभावो होतू”ति रज्जा सद्धिं मित्तभावं कत्वा पक्कामि । अथेकदिवसं रज्जो उय्यानं गतकाले अनोत्तदहं गन्त्वा एकेन पक्खेन

उदकं, एकेन चन्दनचुण्णं आदाय आगन्त्वा राजानं तेन उदकेन न्हापेत्वा चन्दनचुण्णेन ओकिरित्वा महाजनस्स पस्सन्तस्सेव सपरिवारो चित्तकूटं अगमासि । ततो पट्टाय राजा महासत्तं ददुकामो हुत्वा “सहायो मे अज्ज आगमिस्सति, सहायो मे अज्ज आगमिस्सती”ति आगमनमग्गं ओलोकेन्तो अच्छति ।

तदा महासत्तस्स कनिट्ठा द्वे हंसपोतका “सूरियेन सद्धिं जविस्सामा”ति मन्तेत्वा महासत्तस्स आरोचेसुं “मयं सूरियेन सद्धिं जविस्सामा”ति । “ताता, सूरियजवो नाम सीधो, सूरियेन सद्धिं जवितुं न सक्खिस्सथ, अन्तराव विनस्सिस्सथ, मा गमित्था”ति । ते दुतियम्पि ततियम्पि याचिंसु, बोधिसत्तोपि ते यावततियं वारेसियेव । ते मानथद्धा अत्तनो बलं अजानन्ता महासत्तस्स अनाचिक्खित्वाव “सूरियेन सद्धिं जविस्सामा”ति सूरिये अनुग्गतेयेव गन्त्वा युगन्धरमत्थके निसीदिंसु । महासत्तो ते अदिस्वा “कहं नु खो गता”ति पुच्छित्वा तं पवत्तिं सुत्वा चिन्तेसि “ते सूरियेन सद्धिं जवितुं न सक्खिस्सन्ति, अन्तराव विनस्सिस्सन्ति, जीवितं तेसं दस्सामी”ति । सोपि गन्त्वा युगन्धरमत्थकेयेव निसीदि । अथ उग्गते सूरियमण्डले हंसपोतका उप्पतित्वा सूरियेन सद्धिं पक्खन्दिंसु, महासत्तोपि तेहि सद्धिं पक्खन्दि । कनिट्ठभातिको याव पुब्बण्हसमया जवित्वा किलमि, पक्खसन्धीसु अग्गिउट्टानकालो विय अहोसि । सो बोधिसत्तस्स सज्जं अदासि “भातिक, न सक्कोमी”ति । अथ नं महासत्तो “मा भायि, जीवितं ते दस्सामी”ति पक्खपज्जरेन परिक्खपित्वा अस्सासेत्वा चित्तकूटपब्बतं नेत्वा हंसानं मज्झे ठपेत्वा पुन पक्खन्दित्वा सूरियं पत्वा इतरेन सद्धिं पायासि । सोपि याव उपकट्टमज्झन्हिका सूरियेन सद्धिं जवित्वा किलमि, पक्खसन्धीसु अग्गिउट्टानकालो विय अहोसि । तदा बोधिसत्तस्स सज्जं अदासि “भातिक, न सक्कोमी”ति । तम्पि महासत्तो तथेव समस्सासेत्वा पक्खपज्जरेनादाय चित्तकूटमेव अगमासि । तस्मिं खणे सूरियो नभमज्झं पापुणि ।

अथ महासत्तो “मम अज्ज सरीरबलं वीमंसिस्सामी”ति चिन्तेत्वा एकवेगेन पक्खन्दित्वा युगन्धरमत्थके निसीदित्वा ततो उप्पतित्वा एकवेगेन सूरियं पापुणित्वा कालेन पुरतो, कालेन पच्छतो जवित्वा चिन्तेसि “महं सूरियेन सद्धिं जवनं नाम निरत्थकं अयोनिमोमनसिकारसम्भूतं, किं मे इमिना, बाराणसिं गन्त्वा मम सहायकस्स रज्जो अत्थयुत्तं धम्मयुत्तं कथं कथेस्सामी”ति । सो निवत्तित्वा सूरिये नभमज्झं अनतिक्कन्तेयेव सकलचक्कवाळगब्भं अन्तन्तेन अनुसंयायित्वा वेगं परिहापेन्तो सकलजम्बुदीपं अन्तन्तेन अनुसंयायित्वा बाराणसिं पापुणि । द्वादसयोजनिकं सकलनगरं हंसच्छन्नं विय अहोसि, छिद्दं नाम न पज्जायि, अनुक्कमेन वेगे परिहायन्ते आकासे छिद्धानि पज्जायिंसु । महासत्तो वेगं परिहापेत्वा आकासतो ओतरित्वा सीहपज्जरस्स अभिमुखट्टाने अट्ठासि । राजा “आगतो मे सहायो”ति सोमनस्सपत्तो तस्स निसीदनत्थाय कज्चनपीठं पज्जपेत्वा “सम्म, पविस, इध निसीदा”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

२७. “इधेव हंस निपत, पियं मे तव दस्सनं ।

इस्सरोसि अनुप्पत्तो, यमिधत्थि पवेदया”ति ॥

तत्थ “इधा”ति कज्चनपीठं सन्धायाह । निपताति निसीद । इस्सरोसीति त्वं इमस्स ठानस्स इस्सरो सामि हुत्वा आगतोसीति वदति । यमिधत्थि पवेदयाति यं इमस्मिं निवेसने अत्थि, तं अपरिसङ्कन्तो अम्हाकं कथेहीति ।

महासत्तो कज्चनपीठे निसीदि । राजा सतपाकसहस्सपाकेहि तेलेहि तस्स पक्खन्तरानि मक्खेत्वा कज्चनतट्टके मधुलाजे च मधुरोदकज्च सक्खरोदकज्च दापेत्वा मधुरपटिसन्थारं कत्वा “सम्म, त्वं एककोव आगतोसि, कुहिं अगमित्था”ति पुच्छि । सो तं पवत्तिं वित्थारेन कथेसि । अथ नं राजा आह “सम्म, ममपि सूरियेन सद्धिं जवितवेगं दस्सेही”ति । महाराज, न सक्का सो वेगो दस्सेतुन्ति । तेन हि मे सरिक्खकमत्तं दस्सेहीति । साधु, महाराज, सरिक्खकमत्तं

दस्सेस्सामि, अक्खणवेधी धनुग्गहे सन्निपातेहीति । राजा सन्निपातेसि । महासत्तो चत्तारो धनुग्गहे गहेत्वा निवेसना ओरुह राजङ्गणे सिलाथम्भं निखणापेत्वा अत्तनो गीवायं घण्टं बन्धापेत्वा सिलाथम्भमत्थके निसीदित्वा चत्तारो धनुग्गहे थम्भं निस्साय चतुदिसाभिमुखे ठपेत्वा “महाराज, इमे चत्तारो जना एकप्पहारेनेव चतुदिसाभिमुखा चत्तारि कण्डानि खिपन्तु, तानि अहं पथविं अप्पत्तानेव आहरित्वा एतेसं पादमूले पातेस्सामि । मम कण्डगहणत्थाय गतभावं घण्टसद्वसज्जाय जानेय्यासि, मं पन न पस्सिस्ससी”ति वत्वा तेहि एकप्पहारेनेव खित्तकण्डानि आहरित्वा तेसं पादमूले पातेत्वा सिलाथम्भमत्थके निसिन्नमेव अत्तानं दस्सेत्वा “दिट्ठो ते, महाराज, मय्हं वेगो”ति वत्वा “महाराज, अयं वेगो मय्हं नेव उत्तमो, मज्झिमो, परित्तो लामकवेगो एस, एवं सीघो, महाराज, अम्हाकं वेगो”ति आह ।

अथ नं राजा पुच्छि “सम्म, अत्थि पन तुम्हाकं वेगतो अज्जो सीघतरो वेगो”ति? “आम, महाराज, अम्हाकं उत्तमवेगतोपि सतगुणेन सहस्सगुणेन सतसहस्सगुणेन इमेसं सत्तानं आयुसद्धारा सीघतरं खीयन्ति भिज्जन्ति, खयं गच्छन्ती”ति खणिकनिरोधवसेन रूपधम्मानं निरोधं दस्सेति, ततो नामधम्मानं । राजा महासत्तस्स कथं सुत्वा मरणभयभीतो सति पच्चुपट्ठापेतुं असक्कोन्तो भूमियं पति, महाजनो उत्रासं पत्तो अहोसि । रज्जो मुखं उदकेन सिञ्चित्वा सति लभापेसि । अथ नं महासत्तो “महाराज, मा भायि, मरणस्सति भावेहि, धम्मं चराहि, दानादीनि पुज्जानि करोहि, अप्पमत्तो होहि, देवा”ति ओवदि । अथ राजा “सामि, मयं तुम्हादिसेन जाणबलसम्पन्नेन आचरियेन विना वसितुं न सक्खिस्साम, चित्तकूटं अगन्त्वा मय्हं धम्मं देसेन्तो मय्हं ओवादाचरियो हुत्वा इधेव वसाही”ति याचन्तो द्वे गाथा अभसि

२८. “सवनेन एकस्स पिया भवन्ति, दिस्वा पनेकस्स वियेति छन्दो ।

दिस्वा च सुत्वा च पिया भवन्ति, कच्चिन्नु मे पीयसि दस्सनेन ॥

२९. “सवनेन पियो मेसि, भिय्यो चागम्म दस्सनं ।

एवं पियदस्सनो मे, वस हंस ममन्तिके”ति ॥

तासं अत्थो — सम्म हंसराज सवनेन एकस्स एकच्चे पिया होन्ति, “एवं गुणो नामा”ति सुत्वा सवनेन पियायति, एकस्स पन एकच्चे दिस्वाव छन्दो विगच्छति, पेमं अन्तरधायति, खादितुं आगता यक्खा विय उपट्ठहन्ति, एकस्स एकच्चे दिस्वा च सुत्वा चाति उभयथापि पिया होन्ति, तेन तं पुच्छामि । **कच्चिन्नु मे पीयसि दस्सनेनाति** कच्चि नु त्वं मं पियायसि, मय्हं पन त्वं सवनेन पियोव, दस्सनं पनागम्म अतिपियोव । एवं मम पियदस्सनो समानो चित्तकूटं अगन्त्वा इध मम सन्तिके वसाति ।

बोधिसत्तो आह —

३०. “वसेय्याम तवागारे, निच्चं सक्कतपूजिता ।

मत्तो च एकदा वज्जे, हंसराजं पचन्तु मे”ति ॥

तत्थ **मत्तो च एकदाति** महाराज, मयं तव घरे निच्चं पूजिता वसेय्याम, त्वं पन कदाचि सुरामदमत्तो मंसखादनत्थं “हंसराजं पचन्तु मे”ति वदेय्यासि, अथ एवं तव अनुजीविनो मं मारेत्वा पचेय्युं, तदाहं किं करिस्सामीति ।

अथस्स राजा “तेन हि मज्जमेव न पिविस्सामी”ति पटिज्जं दातुं इमं गाथमाह —

३१. “धिरत्थु तं मज्जपानं, यं मे पियतरं तथा ।
न चापि मज्जं पिस्सामि, याव मे वच्छसी घरे”ति ॥

ततो परं बोधिसत्तो छ गाथा आह —

३२. “सुविजानं सिङ्गालानं, सकुणानञ्च वस्सितं ।
मनुस्सवस्सितं राज, दुब्बिजानतरं ततो ॥

३३. “अपि चे मज्जती पोसो, जाति मित्तो सखाति वा ।
यो पुब्बे सुमनो हुत्वा, पच्छा सम्पज्जते दिसो ॥

३४. “यस्मिं मनो निविसति, अविदूरे सहापि सो ।
सन्तिकेपि हि सो दूरे, यस्मिं नाविसते मनो ॥

३५. “अन्तोपि सो होति पसन्नचित्तो, पारं समुद्दस्स पसन्नचित्तो ।
अन्तोपि सो होति पदुद्धचित्तो, पारं समुद्दस्स पदुद्धचित्तो ॥

३६. “संवसन्ता विवसन्ति, ये दिसा ते रथेसभ ।
आरा सन्तो संवसन्ति, मनसा रट्ठवट्ठन ॥

३७. “अतिचिरं निवासेन, पियो भवति अप्पियो ।
आमन्त खो तं गच्छाम, पुरा ते होम अप्पिया”ति ॥

तत्थ **वस्सितन्ति** महाराज, तिरच्छानगता उज्जुहदया, तेन तेसं वस्सितं सुविजानं, मनुस्सा पन कक्खळा, तस्मा तेसं वचनं दुब्बिजानतरन्ति अत्थो । **यो पुब्बे**ति यो पुग्गलो पठममेव अत्तमनो हुत्वा “त्वं मय्हं जातको मित्तो पाणसमो सखा”ति अपि एवं मज्जति, स्वेव पच्छा दिसो वेरी सम्पज्जति, एवं दुब्बिजानं नाम मनुस्सहदयन्ति । **निविसती**ति महाराज, यस्मिं पुग्गले पेमवसेन मनो निविसति, सो दूरे वसन्तोपि अविदूरे सहापि वसतियेव नाम । यस्मिं पन पुग्गले मनो न निविसति अपेति, सो सन्तिके वसन्तोपि दूरेयेव ।

अन्तोपि सो होतीति महाराज, यो सहायो पसन्नचित्तो, सो चित्तेन अल्लीनत्ता पारं समुद्दस्स वसन्तोपि अन्तोयेव होति । यो पन पदुद्धचित्तो, सो चित्तेन अनल्लीनत्ता अन्तो वसन्तोपि पारं समुद्दस्स नाम । **ये दिसा ते**ति ये वेरिनो पच्चत्थिका, ते एकतो वसन्तापि दूरे वसन्तियेव नाम । सन्तो पन पण्डिता आरा ठितापि मेत्ताभावितेन मनसा आवज्जेन्ता संवसन्तियेव । **पुरा ते होमा**ति याव तव अप्पिया न होम, तावदेव तं आमन्तेत्वा गच्छामाति वदति ।

अथ नं राजा आह —

३८. “एवं चे याचमानानं, अज्जलिं नावबुज्झसि ।
परिचारकानं सतं, वचनं न करोसि नो ।
एवं तं अभियाचाम, पुन कयिरासि परियाय”न्ति ॥

तत्थ एवं चेति सचे हंसराज, एवं अज्जलिं पग्गह याचमानानं अम्हाकं इमं अज्जलिं नावबुज्झसि, तव परिचारकानं समानानं वचनं न करोसि, अथ नं एवं याचाम । पुन कयिरासि परियायन्ति कालेन कालं इध आगमनाय वारं करेय्यासीति अत्थो ।

ततो बोधिसत्तो आह —

३९. “एवं चे नो विहरतं, अन्तरायो न हेस्सति ।
तुहं चापि महाराज, मय्हज्ज रट्ठवट्ठुन ।
अप्पेव नाम पस्सेमु, अहोरत्तानमच्चये”ति ॥

तत्थ एवं चे नोति महाराज, मा चिन्तयित्थ, सचे अम्हाकम्पि एवं विहरन्तानं जीवितन्तरायो न भविस्सति, अप्पेव नाम उभो अज्जमज्जं पस्सिस्साम, अपिच त्वं मया दिन्नं ओवादमेव मम ठाने ठपेत्वा एवं इत्तरजीविते लोकसन्निवासे अप्पमतो हुत्वा दानादीनि पुज्जानि करोन्तो दस राजधम्मे अकोपेत्वा धम्मेन रज्जं कारेहि, एवज्झि मे ओवादं करोन्तो मं पस्सिस्सतियेवाति । एवं महासत्तो राजानं ओवदित्वा चित्तकूटपब्बतमेव गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, पुब्बे तिरच्छानयोनियं निब्बत्तेनपि मया आयुसङ्घारानं दुब्बलभावं दस्सेत्वा धम्मो देसितो”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, कनिट्ठो मोग्गल्लानो, मज्झिमो सारिपुत्तो, सेसहंसगणा बुद्धपरिसा, जवनहंसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

जवनहंसजातकवण्णना ततिया ।

[४७७] ४. चूळनारदजातकवण्णना

न ते कट्टानि भिन्नानीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो थुल्लकुमारिकापलोभनं आरब्ध कथेसि । सावत्थिवासिनो किरिकस्स कुलस्स पन्नरससोळसवस्सुद्देसिका धीता अहोसि सोभग्गप्पत्ता, न च नं कोचि वारेसि । अथस्सा माता चिन्तेसि “मम धीता वयप्पत्ता, न च नं कोचि वारेति, आमिसेन मच्छं विय एताय एकं साकियभिक्खुं पलोभेत्वा उप्पब्बाजेत्वा तं निस्साय जीविस्सामी”ति । तदा च सावत्थिवासी एको कुलपुत्तो सासने उरं दत्वा पब्बजित्वा उपसम्पन्नकालतो पट्ठाय सिक्खाकामतं पहाय आलसियो सरीरमण्डनमनुयुत्तो विहासि । महाउपासिका गेहे यागुखादनीयभोजनीयानि सम्पादेत्वा द्वारे ठत्वा अन्तरवीथिया गच्छन्तेसु भिक्खूसु एकं भिक्खुं रसतण्हाय बन्धित्वा गहेतुं सक्कुण्येय्यरूपं उपधारेन्ती तेपिटकआभिधम्मिकविनयधरानं महन्तेन परिवारेण गच्छन्तानं अन्तरे कज्जि गय्हुपगं अदिस्वा तेसं पच्छतो गच्छन्तानं मधुरधम्मकथिकानं अच्छिन्नवलाहकसदिसानं पिण्डपातिकानम्पि अन्तरे कज्जि अदिस्वाव एकं याव बहि अपङ्गा अक्खीनि अज्जेत्वा केसे ओसण्हेत्वा दुकूलन्तरवासकं निवासेत्वा घटितमट्ठं चीवरं पारुपित्वा मणिवण्णपत्तं आदाय मनोरमं छत्तं धारयमानं विस्सट्ठिन्द्रियं कायदळ्हबहुलं आगच्छन्तं दिस्वा “इमं सक्का गण्हितु”न्ति गन्त्वा वन्दित्वा पत्तं गहेत्वा “एथ, भन्ते”ति घरं आनेत्वा निसीदापेत्वा यागुआदीहि परिविसित्वा कतभत्तकिच्चं तं भिक्खुं “भन्ते, इतो पट्ठाय

इधेवागच्छेय्याथा”ति आह । सोपि ततो पट्टाय तत्थेव गन्त्वा अपरभागे विस्सासिको अहोसि ।

अथेकदिवसं महाउपासिका तस्स सवनपथे ठत्वा “इमस्मिं गेहे उपभोगपरिभोगमत्ता अत्थि, तथारूपो पन मे पुत्तो वा जामाता वा गेहं विचारितुं समत्थो नत्थी”ति आह । सो तस्सा वचनं सुत्वा “किमत्थं नु खो कथेती”ति थोकं हृदये विद्धो विय अहोसि । सा धीतरं आह “इमं पलोभेत्वा तव वसे वत्तापेही”ति । सा ततो पट्टाय मण्डितपसाधिता इत्थिकुत्तविलासेहि तं पलोभेसि । थुल्लकुमारिकाति न च थूलसरीरा दट्टब्बा, थूला वा होतु किंसा वा, पञ्चकामगुणिकरागेन पन थूलताय “थुल्लकुमारिका”ति वुच्चति । सो दहरो किलेसवसिको हुत्वा “न दानाहं बुद्धसासने पतिट्ठातुं सक्खिस्सामी”ति चिन्तेत्वा “विहारं गन्त्वा पत्तचीवरं निव्यादेत्वा असुकट्टानं नाम गमिस्सामि, तत्र मे वत्थानि पेसेथा”ति वत्वा विहारं गन्त्वा पत्तचीवरं निव्यादेत्वा “उक्कण्ठितोस्मी”ति आचरियुपज्झाये आह । ते तं आदाय सत्थु सन्तिकं नेत्वा “अयं भिक्खु उक्कण्ठितो”ति आरोचेसुं । सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्खु उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “केन उक्कण्ठापितोसी”ति वत्वा “थुल्लकुमारिकाय, भन्ते”ति वुत्ते “भिक्खु पुब्बेपेसा तव अरज्जे वसन्तस्स ब्रह्मचरियन्तरायं कत्वा महन्तं अनत्थमकासि, पुन त्वं एतमेव निस्साय कस्मा उक्कण्ठितोसी”ति वत्वा भिक्खूहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे महाभोगे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा उग्गहितसिप्पो कुटुम्बं सण्ठपेसि, अथस्स भरिया एकं पुत्तं विजायित्वा कालमकासि । सो “यथेव मे पियभरियाय, एवं मयिपि मरणं आगमिस्सति, किं मे घरावासेन, पब्बजिस्सामी”ति चिन्तेत्वा कामे पहाय पुत्तं आदाय हिमवन्तं पविसित्वा तेन सद्धिं इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा झानाभिज्जा निब्बत्तेत्वा वनमूलफलाहारो अरज्जे विहासि । तदा पच्चन्तवासिनो चोरा जनपदं पविसित्वा गामं पहरित्वा करमरे गहेत्वा भण्डिकं उक्खिपापेत्वा पुन पच्चन्तं पापयिंसु । तेसं अन्तरे एका अभिरूपा कुमारिका केराटिकपज्जाय समन्नागता चिन्तेसि “इमे अम्हे गहेत्वा दासिभोगेन परिभुज्जिस्सन्ति, एकेन उपायेन पलायितुं वट्ठती”ति । सा “सामि, सरीरकिच्चं कातुकामाम्हि, थोकं पटिक्कमित्वा तिट्ठथा”ति वत्वा चोरे वज्जेत्वा पलायित्वा अरज्जं पविसन्ती बोधिसत्तस्स पुत्तं अस्समे ठपेत्वा फलाफलत्थाय गतकाले पुब्बण्हसमये तं अस्समं पापुणित्वा तं तापसकुमारं कामरतिया पलोभेत्वा सीलमस्स भिन्दित्वा अत्तनो वसे वत्तेत्वा “किं ते अरज्जवासेन, एहि गामं गन्त्वा वसिस्साम, तत्र हि रूपादयो कामगुणा सुलभा”ति आह । सोपि “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा “पिता ताव मे अरज्जतो फलाफलं आहरितुं गतो, तं दिस्वा उभोपि एकतोव गमिस्सामा”ति आह ।

सा चिन्तेसि — “अयं तरुणदारको न किञ्चि जानाति, पितरा पनस्स महल्लककाले पब्बजितेन भवितब्बं, सो आगन्त्वा ‘इध किं करोसी’ति मं पोथेत्वा पादे गहेत्वा कट्ठेत्वा अरज्जे खिपिस्सति, तस्मिं अनागतेयेव पलायिस्सामी”ति । अथ नं “अहं पुरतो गच्छामि, त्वं पच्छा आगच्छेय्यासी”ति वत्वा मग्गसज्जं आचिक्खित्वा पक्कामि । सो तस्सा गतकालतो पट्टाय उप्पन्नदोमनस्सो यथा पुरे किञ्चि वत्तं अकत्वा ससीसं पारुपित्वा अन्तोपण्णसालाय पज्झायन्तो निपज्जि । महासत्तो फलाफलं आदाय आगन्त्वा तस्सा पदवलज्जं दिस्वा “अयं मातुगामस्स पदवलज्जो, ‘पुत्तस्स मम सीलं भिन्नं भविस्सती’ति चिन्तेन्तो पण्णसालं पविसित्वा फलाफलं ओतारेत्वा पुत्तं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

४०. “न ते कट्टानि भिन्नानि, न ते उदकमाभतं ।

अग्गीपि ते न हापितो, किं नु मन्दोव झायसी”ति ॥

तत्थ अग्गीपि ते न हापितोति अग्गीपि ते न जालितो । मन्दोवाति निप्पज्जो अन्धबालो विय ।

सो पितु कथं सुत्वा उड्ढाय पितरं वन्दित्वा गारवेनेव अरञ्जवासे अनुस्साहं पवेदेन्तो गाथाद्वयमाह —

४१. “न उस्सहे वने वत्थुं, कस्सपामन्तयामि तं ।
दुक्खो वासो अरञ्जम्हि, रट्ठं इच्छामि गन्तवे ॥

४२. “यथा अहं इतो गन्त्वा, यस्मिं जनपदे वसं ।
आचारं ब्रह्मे सिक्खेय्यं, तं धम्मं अनुसास म’न्ति ॥

तत्थ कस्सपामन्तयामि तन्ति कस्सप आमन्तयामि तं । गन्तवेति गन्तुं । आचारन्ति यस्मिं जनपदे वसामि, तत्थ वसन्तो यथा आचारं जनपदचारित्तं सिक्खेय्यं जानेय्यं, तं धम्मं अनुसास ओवदाहीति वदति ।

महासत्तो “साधु, तात, देसचारित्तं ते कथेस्सामी”ति वत्वा गाथाद्वयमाह —

४३. “सचे अरञ्जं हित्वान, वनमूलफलानि च ।
रट्ठे रोचयसे वासं, तं धम्मं निसामेहि मे ॥

४४. “विसं मा पटिसेवित्थो, पपातं परिवज्जय ।
पङ्के च मा विसीदित्थो, यत्तो चासीविसे चरे”ति ॥

तत्थ धम्मन्ति सचे रट्ठवासं रोचेसि, तेन हि त्वं जनपदचारित्तं धम्मं निसामेहि । यत्तो चासीविसेति आसीविसस्स सन्तिके यत्तो पटियत्तो चरेय्यासि, सक्कोन्तो आसीविसं परिवज्जेय्यासीति अत्थो ।

तापसकुमारो संखित्तेन भासितस्स अत्थं अजानन्तो पुच्छि —

४५. “किं नु विसं पपातो वा, पङ्को वा ब्रह्मचारिनं ।
कं त्वं आसीविसं ब्रूसि, तं मे अक्खाहि पुच्छितो”ति ॥

इतरोपिस्स ब्याकासि —

४६. “आसवो तात लोकस्मिं, सुरा नाम पवुच्चति ।
मनुज्जो सुरभी वग्गु, सादु खुद्धरसूपमो ।
विसं तदाहु अरिया से, ब्रह्मचरियस्स नारद ॥

४७. “इत्थियो तात लोकस्मिं, पमत्तं पमथेन्ति ता ।
हरन्ति युविनो चित्तं, तूलं भट्ठं मालुतो ।
पपातो एसो अक्खातो, ब्रह्मचरियस्स नारद ॥

४८. “लाभो सिलोको सक्कारो, पूजा परकुलेसु च ।

पङ्को एसो च अक्खातो, ब्रह्मचरियस्स नारद ॥

४९. “ससत्था तात राजानो, आवसन्ति महिं इमं ।
ते तादिसे मनुस्सिन्दे, महन्ते तात नारद ॥

५०. “इस्सरानं अधिपतीनं, न तेसं पादतो चरे ।
आसीविसोति अक्खातो, ब्रह्मचरियस्स नारद ॥

५१. “भत्तत्थो भत्तकाले च, यं गेहमुपसङ्कमे ।
यदेत्थ कुसलं जज्जा, तत्थ घासेसनं चरे ॥

५२. “पविसित्वा परकुलं, पानत्थं भोजनाय वा ।
मितं खादे मितं भुज्जे, न च रूपे मनं करे ॥

५३. “गोटुं मज्जं किराटज्ज, सभा निकिरणानि च ।
आरका परिवज्जेहि, यानीव विसमं पथ”न्ति ॥

तत्थ आसवोति पुप्फासवादि । विसं तदाहूति तं आसवसङ्घातं सुरं अरिया “ब्रह्मचरियस्स विस”न्ति वदन्ति । पमत्तन्ति मुट्ठस्सति । तूलं भट्ठ्वाति रुक्खा भस्सित्वा पतिततूलं विय । अक्खातोति बुद्धादीहि कथितो । सिलोकोति कित्तिवण्णो । सक्कारोति अज्जलिकम्मादि । पूजाति गन्धमालादीहि पूजा । पङ्कोति एस ओसीदापनट्ठेन “पङ्को”ति अक्खातो । महन्तेति महन्तभावप्पत्ते । न तेसं पादतो चरेति तेसं सन्तिके न चरे, राजकुलूपको न भवेय्यासीति अत्थो । राजानो हि आसीविसा विय मुहुत्तेनेव कुज्झित्वा अनयव्यसनं पापेन्ति । अपिच अन्तेपुरप्पवेसने वुत्तादीनववसेनपेत्थ अत्थो वेदितब्बो ।

भत्तत्थोति भत्तेन अत्थिको हुत्वा । यदेत्थ कुसलन्ति यं तेसु उपसङ्कमितब्बेसु गेहेसु कुसलं अनवज्जं पज्जअगोचररहितं जानेय्यासि, तत्थ घासेसनं चरेय्यासीति अत्थो । न च रूपे मनं करेति परकुले मत्तज्जू हुत्वा भोजनं भुज्जन्तोपि तत्थ इत्थिरूपे मनं मा करेय्यासि, मा चक्खुं उम्मीलेत्वा इत्थिरूपे निमित्तं गणहेय्यासीति वदति । गोटुं मज्जं किराटन्ति अयं पोत्थकेसु पाठो, अट्ठकथायं पन “गोटुं मज्जं किरासज्जा”ति वत्वा “गोटुन्ति गुन्नं ठितट्ठानं । मज्जन्ति पानागारं । किरासन्ति धुत्तकेराटिकजन”न्ति वुत्तं । सभा निकिरणानि चाति सभायो च हिरज्जसुवण्णानं निकिरणट्ठानानि च । आरकाति एतानि सब्बानि दूरतो परिवज्जेय्यासि । यानीवाति सप्पितेलयानेन गच्छन्तो विसमं मगं विय ।

माणवो पितु कथेन्तस्सेव सति पटिलभित्वा “तात, अलं मे मनुस्सपथेना”ति आह । अथस्स पिता मेत्तादिभावनं आचिक्खि । सो तस्सोवादे ठत्वा न चिरस्सेव झानाभिज्जा निब्बत्तेसि । उभोपि पितापुत्ता अपरिहीनज्झाना कालं कत्वा ब्रह्मलोके निब्बत्तिसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सा कुमारिका अयं कुमारिका अहोसि, तापसकुमारो उक्कण्ठितभिक्खु, पिता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

चूळनारदजातकवण्णना चतुत्था ।

[४७८] ५. दूतजातकवण्णना

दूते ते ब्रह्मे पाहेसिन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अत्तनो पज्जापसंसनं आरब्ध कथेसि । धम्मसभायं भिक्खू कथं समुद्धापेसुं “पस्सथ, आवुसो, दसबलस्स उपायकोसल्लं, नन्दस्स सक्कपुत्तस्स अच्छरागणं दस्सेत्वा अरहत्तं अदासि, चूळपन्थकस्स पिलोतिकं दत्त्वा सह पटिसम्भिदाहि अरहत्तं अदासि, कम्मरपुत्तस्स पदुमं दस्सेत्वा अरहत्तं अदासि, एवं नानाउपायेहि सत्ते विनेती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, तथागतो इदानेव ‘इमिना इदं होती’ति उपायकुसलो, पुब्बेपि उपायकुसलोयेवा”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते जनपदो अहिरज्जो अहोसि । सो हि जनपदं पीळेत्वा धनमेव संकट्टि । तदा बोधिसत्तो कासिगामे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलं गन्त्वा “पच्छा धम्मेन भिक्खं चरित्वा आचरियधनं आहरिस्सामी”ति वत्त्वा सिप्पं पट्टपेत्वा निट्ठितसिप्पो अनुयोगं दत्त्वा “आचरिय, तुम्हाकं धनं आहरिस्सामी”ति आपुच्छित्वा निक्खम्म जनपदे चरन्तो धम्मेन समेन परियेसित्वा सत्त निक्खे लभित्वा “आचरियस्स दस्सामी”ति गच्छन्तो अन्तरामगे गङ्गं ओतरितुं नावं अभिरुहि । तस्स तत्थ नावाय विपरिवत्तमानाय तं सुवण्णं उदके पति । सो चिन्तेसि “दुल्लभं हिरज्जं, जनपदे पुन आचरियधने परियेसियमाने पपज्चो भविस्सति, यंनूनाहं गङ्गातीरेयेव निराहारो निसीदेय्यं, तस्स मे निसिन्नभावं अनुपुब्बेन राजा जानिस्सति, ततो अमच्चे पेसेस्सति, अहं तेहि सद्धिं न मन्तेस्सामि, ततो राजा सयं आगमिस्सति, इमिना उपायेन तस्स सन्निके आचरियधनं लभिस्सामी”ति । सो गङ्गातीरे उत्तरिसाटकं पारुपित्वा यज्जसुत्तं बहि ठपेत्वा रजतपट्टवण्णे वालुकतले सुवण्णपटिमा विय निसीदि । तं निराहारं निसिन्नं दिस्वा महाजनो “कस्मा निसिन्नोसी”ति पुच्छि, कस्सचि न कथेसि । पुनदिवसे द्वारगामवासिनो तस्स तत्थ निसिन्नभावं सुत्वा आगन्त्वा पुच्छिंसु, तेसम्पि न कथेसि । ते तस्स किलमथं दिस्वा परिदेवन्ता पक्कमिंसु । ततियदिवसे नगरवासिनो आगमिंसु, चतुत्थदिवसे नगरतो इस्सरजना, पज्चमदिवसे राजपुरिसा । छट्ठदिवसे राजा अमच्चे पेसेसि, तेहिपि सद्धिं न कथेसि । सत्तमदिवसे राजा भयट्ठितो हुत्वा तस्स सन्निकं गन्त्वा पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

५४. “दूते ते ब्रह्मे पाहेसिं, गङ्गातीरस्मि ज्ञायतो ।

तेसं पुट्ठो न ब्याकासि, दुक्खं गुह्यमतं नु ते”ति ॥

तत्थ दुक्खं गुह्यमतं नु तेति किं नु खो, ब्राह्मण, यं तव दुक्खं उप्पन्नं, तं ते गुह्यमेव मतं, न अज्जस्स आचिक्खितब्बन्ति ।

तं सुत्वा महासत्तो “महाराज, दुक्खं नाम हरितुं समत्थस्सेव आचिक्खितब्बं, न अज्जस्सा”ति वत्त्वा सत्त गाथा अभासि —

५५. “सचे ते दुक्खमुप्पज्जे, कासीनं रट्ठवट्ठन ।

मा खो नं तस्स अक्खाहि, यो तं दुक्खा न मोचये ॥

५६. “यो तस्स दुक्खजातस्स, एकङ्गमपि भागसो ।

विष्णमोचेय्य धम्मेन, कामं तस्स पवेदय ॥

५७. “सुविजानं सिङ्गालानं, सकुणानञ्च वस्सितं ।
मनुस्सवस्सितं राज, दुब्बिजानतरं ततो ॥

५८. “अपि चे मज्जती पोसो, जाति मित्तो सखाति वा ।
यो पुब्बे सुमनो हुत्वा, पच्छा सम्पज्जते दिसो ॥

५९. “यो अत्तनो दुक्खमनानुपुट्ठो, पवेदये जन्तु अकालरूपे ।
आनन्दिनो तस्स भवन्ति मित्ता, हितेसिनो तस्स दुखी भवन्ति ॥

६०. “कालञ्च जत्वान तथाविधस्स, मेधाविनं एकमनं विदित्वा ।
अक्खेय्य तिब्बानि परस्स धीरो, सण्हं गिरं अत्थवतिं पमुञ्चे ॥

६१. “सचे च जज्जा अविसय्हमत्तनो, न ते हि मय्हं सुखागमाय ।
एकोव तिब्बानि सहेय्य धीरो, सच्चं हिरोत्तप्पमपेक्खमानो”ति ॥

तत्थ उप्पज्जेति सचे तव उप्पज्जेय्य । मा अक्खाहीति मा कथेहि । दुब्बिजानतरं ततोति ततो
तिरच्छानगतवस्सिततोपि दुब्बिजानतरं, तस्मा तथतो अजानित्वा हरितुं असमत्थस्स अत्तनो दुक्खं न कथेतब्बमेवाति ।
अपि चेति गाथा वुत्तत्थाव । अनानुपुट्ठोति पुनप्पुनं पुट्ठो । पवेदयेति कथेति । अकालरूपेति अकाले । कालन्ति अत्तनो
गुह्यस्स कथनकालं । तथाविधस्साति पण्डितपुरिसं अत्तना सद्धिं एकमनं विदित्वा तथाविधस्स आचिक्खेय्य । तिब्बानीति
दुक्खानि ।

सचेति यदि अत्तनो दुक्खं अविसय्हं अत्तनो वा परेसं वा पुरिसकारेन अतेकिच्छं जानेय्य । ते हीति ते एव
लोकपवेणिका, अट्टलोकधम्माति अत्थो । इदं वुत्तं होति — अथ अयं लोकपवेणी न मय्हं एव सुखागमाय उप्पन्ना, अट्ठहि
लोकधम्मेहि परिमुत्तो नाम नत्थि, एवं सन्ते सुखमेव पत्थेन्तेन परस्स दुक्खारोपनं नाम न युत्तं, नेतं हिरोत्तप्पसम्पन्नेन
कत्तब्बं, अत्थि च मे हिरी ओत्तप्पन्ति सच्चं संविज्जमानं अत्तनि हिरोत्तप्पं अपेक्खमानोव अज्जस्स अनारोचेत्वा एकोव
तिब्बानि सहेय्य धीरोति ।

एवं महासत्तो सत्तहि गाथाहि रज्जो धम्मं देसेत्वा अत्तनो आचरियधनस्स परियेसितभावं दस्सेन्तो चतस्सो गाथा
अभासि —

६२. “अहं रट्ठे विचरन्तो, निगमे राजधानियो ।
भिक्खमानो महाराज, आचरियस्स धनत्थिको ॥

६३. “गहपती राजपुरिसे, महासाले च ब्राह्मणे ।
अलत्थं सत्त निक्खानि, सुवण्णस्स जनाधिप ।
ते मे नट्ठा महाराज, तस्मा सोचामहं भुसं ॥

६४. “पुरिसा ते महाराज, मनसानुविचिन्तिता ।
नालं दुक्खा पमोचेतुं, तस्मा तेसं न ब्याहरिं ॥

६५. “त्वञ्च खो मे महाराज, मनसानुविचिन्तितो ।
अलं दुक्खा पमोचेतुं, तस्मा तुहं पवेदयि”न्ति ॥

तत्थ भिक्खमानोति एते गहपतिआदयो याचमानो । ते मेति ते सत्त निक्खा मम गङ्गं तरन्तस्स नट्टा, गङ्गायं पतिता ।
पुरिसा तेति महाराज, तव दूतपुरिसा । अनुविचिन्तिताति “नालं इमे मं दुक्खा मोचेतु”न्ति मया जाता । तस्माति तेन
कारणेन तेसं अत्तनो दुक्खं नाचिक्खिं । पवेदयिन्ति कथेसिं ।

राजा तस्स धम्मकथं सुत्वा “मा चिन्तयि, ब्राह्मण, अहं ते आचरियधनं दस्सामी”ति द्विगुणधनमदासि । तमत्थं
पकासेन्तो सत्था ओसानगाथमाह —

६६. “तस्सादासि पसन्नत्तो, कासीनं रट्ठवट्ठनो ।
जातरूपमये निक्खे, सुवण्णस्स चतुद्दसा”ति ॥

तत्थ जातरूपमयेति ते सुवण्णस्स चतुद्दस निक्खे जातरूपमयेयेव अदासि, न यस्स वा तस्स वा सुवण्णस्साति
अत्थो ।

महासत्तो रज्जो ओवादं दत्त्वा आचरियस्स धनं दत्त्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा राजापि तस्सोवादे ठितो धम्मेन रज्जं
कारेत्वा उभोपि यथाकम्मं गता ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि तथागतो उपायकुसलोयेवा”ति वत्त्वा जातकं
समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, आचरियो सारिपुत्तो, ब्राह्मणमाणवो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

दूतजातकवण्णना पञ्चमा ।

[४७९] ६. कालिङ्गबोधिजातकवण्णना

राजा कालिङ्गो चक्कवत्तीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो आनन्दत्थेरेन कतं महाबोधिपूजं आरब्ध कथेसि ।
वेनेय्यसङ्गहत्थाय हि तथागते जनपदचारिकं पक्कन्ते सावत्थिवासिनो गन्धमालादिहत्था जेतवनं गन्त्वा अज्जं पूजनीयद्वानं
अलभित्वा गन्धकुटिद्वारे पातेत्वा गच्छन्ति, ते उळारपामोज्जा न होन्ति । तं कारणं जत्वा अनार्थपिण्डको तथागतस्स
जेतवनं आगतकाले आनन्दत्थेरस्स सन्तिकं गन्त्वा “भन्ते, अयं विहारो तथागते चारिकं पक्कन्ते निपच्चयो होति,
मनुस्सानं गन्धमालादीहि पूजनीयद्वानं न होति, साधु, भन्ते, तथागतस्स इममत्थं आरोचेत्वा एकस्स पूजनीयद्वानस्स
सक्कुणेय्यभावं जानाथा”ति आह । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्त्वा तथागतं पुच्छि “कति नु खो, भन्ते, चेतियानी”ति?
“तीणि आनन्दा”ति । “कतमानि, भन्ते, तीणी”ति? “सारीरिकं पारिभोगिकं उद्दिस्सक”न्ति । “सक्का पन, भन्ते, तुम्हेसु
धरन्तेसुयेव चेतियं कातु”न्ति । “आनन्द, सारीरिकं न सक्का कातुं । तज्जि बुद्धानं परिनिब्बानकाले होति, उद्दिस्सकं
अवत्थुकं ममायनमत्तमेव होति, बुद्धेहि परिभुत्तो महाबोधिरुक्खो बुद्धेसु धरन्तेसुपि चेतियमेवा”ति । “भन्ते, तुम्हेसु
पक्कन्तेसु जेतवनविहारो अप्पटिसरणो होति, महाजनो पूजनीयद्वानं न लभति, महाबोधितो बीजं आहरित्वा जेतवनद्वारे

रोपेस्सामि, भन्ते”ति । “साधु, आनन्द, रोपेहि, एवं सन्ते जेतवने मम निबद्धवासो विय भविस्सती”ति ।

थेरो कोसलनरिन्दस्स अनाथपिण्डिकस्स विसाखादीनञ्च आरोचेत्वा जेतवनद्वारे बोधिरोपनद्वाने आवाटं खणापेत्वा महामोग्गल्लानत्थेरं आह — “भन्ते, अहं जेतवनद्वारे बोधिं रोपेस्सामि, महाबोधितो मे बोधिपक्कं आहरथा”ति । थेरो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा आकासेन बोधिमण्डं गन्त्वा वण्टा परिगलन्तं पक्कं भूमिं असम्पत्तमेव चीवरेण सम्पटिच्छित्वा गहेत्वा आनन्दत्थेरस्स अदासि । आनन्दत्थेरो “अज्ज बोधिं रोपेस्सामी”ति कोसलराजादीनं आरोचेसि । राजा सायन्हसमये महन्तेन परिवारेण सव्वपकरणानि गाहापेत्वा आगमि, तथा अनाथपिण्डिको विसाखा च अज्जो च सद्धो जनो । थेरो महाबोधिरोपनद्वाने महन्तं सुवण्णकटाहं ठपेत्वा हेट्ठा छिदं कारेत्वा गन्धकललस्स पूरेत्वा “इदं बोधिपक्कं रोपेहि, महाराजा”ति रज्जो अदासि । सो चिन्तेसि “रज्जं नाम न सब्बकालं अम्हाकं हत्थे तिट्ठति, इदं मया अनाथपिण्डिकेन रोपापेतुं वट्ठती”ति । सो तं बोधिपक्कं महासेट्ठिस्स हत्थे ठपेसि । अनाथपिण्डिको गन्धकललं वियूहित्वा तत्थ पातेसि । तस्मिं तस्स हत्थतो मुत्तमत्तेयेव सब्बेसं पस्सन्तानज्जेव नङ्गलसीसप्पमाणो बोधिखन्धो पण्णासहत्थुब्बेधो उट्ठहि, चतूसु दिसासु उद्धञ्चाति पञ्च महासाखा पण्णासहत्थाव निक्खमिंसु । इति सो तद्ध्णज्जेव वनप्पतिजेट्ठको हुत्वा अट्ठासि । राजा अट्ठारसमत्ते सुवण्णरजतघटे गन्धोदकेन पूरेत्वा नीलुप्पलहत्थकादिपटिमण्डिते महाबोधिं परिक्खिपित्वा पुण्णघटे पटिपाटिया ठपेसि, सत्तरतनमयं वेदिकं कारेसि, सुवण्णमिस्सकं वालुकं ओकिरि, पाकारपरिक्खेपं कारेसि, सत्तरतनमयं द्वारकोट्टकं कारेसि, सक्कारो महा अहोसि ।

थेरो तथागतं उपसङ्गमित्वा “भन्ते, तुम्हेहि महाबोधिमूले समापन्नसमापत्तिं मया रोपितबोधिमूले निसीदित्वा महाजनस्स हितत्थाय समापज्जथा”ति आह । “आनन्द, किं कथेसि, मयि महाबोधिमूले समापन्नसमापत्तिं समापज्जित्वा निसिन्ने अज्जो पदेसो धारेतुं न सक्कोती”ति । “भन्ते, महाजनस्स हितत्थाय इमस्स भूमिप्पदेसस्स धुवनियामेन समापत्तिसुखेन तं बोधिमूलं परिभुज्जथा”ति । सत्था एकरत्तिं समापत्तिसुखेन परिभुज्जि । थेरो कोसलराजादीनं कथेत्वा बोधिमहं नाम कारेसि । सोपि खो बोधिरुक्खो आनन्दत्थेरेण रोपितत्ता आनन्दबोधियेवाति पञ्जायित्थ । तदा भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो आयस्मा आनन्दो धरन्तेयेव तथागते बोधिं रोपेत्वा महापूजं कारेसि, अहो महागुणो थेरो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपि आनन्दो सपरिवारेसु चतूसु महादीपेसु मनुस्से गहेत्वा बहुगन्धमालादीनि आहरित्वा महाबोधिमण्डे बोधिमहं कारेसियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते कलिङ्गरट्ठे दन्तपुरनगरे कालिङ्गो नाम राजा रज्जं कारेसि । तस्स महाकालिङ्गो, चूळकालिङ्गोति द्वे पुत्ता अहेसुं । नेमित्तका “जेट्ठपुत्तो पितु अच्चयेन रज्जं कारेस्सति, कनिट्ठो पन इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा भिक्खाय चरिस्सति, पुत्तो पनस्स चक्कवत्ती भविस्सती”ति ब्याकरिंसु । अपरभागे जेट्ठपुत्तो पितु अच्चयेन राजा अहोसि, कनिट्ठो पन उपराजा । सो “पुत्तो किर मे चक्कवत्ती भविस्सती”ति पुत्तं निस्साय मानं अकासि । राजा असहन्तो “चूळकालिङ्गं गण्हा”ति एकं अत्थचरकं आणापेसि । सो गन्त्वा “कुमार, राजा तं गण्हापेतुकामो, तव जीवितं रक्खाही”ति आह । सो अत्तनो लज्जनमुदिकञ्च सुखुमकम्बलञ्च खग्गञ्चाति इमानि तीणि अत्थचरकामच्चस्स दस्सेत्वा “इमाय सञ्जाय मम पुत्तस्स रज्जं ददेय्याथा”ति वत्वा अरज्जं पविसित्वा रमणीये भूमिभागे अस्समं कत्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा नदीतीरे वासं कप्पेसि ।

मद्दरट्ठेपि सागलनगरे मद्दरज्जो अग्गमहेसी धीतरं विजायि । तं नेमित्तका “अयं भिक्खं चरित्वा जीविकं कप्पेस्सति,

पुत्तो पनस्सा चक्कवत्ती भविस्सती”ति ब्याकरिंसु। सकलजम्बुदीपे राजानो तं पवत्तिं सुत्वा एकप्पहारेनेव आगन्त्वा सागलनगरं रुन्धिंसु। महाराजा चिन्तेसि “सचाहं इमं एकस्स दस्सामि, सेसराजानो कुज्झिस्सन्ति, मम धीतरं रक्खिस्सामी”ति धीतरञ्च भरियञ्च गहेत्वा अज्जातकवेसेन पलायित्वा अरञ्जं पविसित्वा चूळकालिङ्गकुमारस्स अस्समपदतो उपरिभागे अस्समं कत्वा पब्बजित्वा उज्झाचरियाय जीविकं कप्पेन्तो तत्थ पटिवसति। मातापितरो “धीतरं रक्खिस्सामी”ति तं अस्समपदे कत्वा फलाफलत्थाय गच्छन्ति। सा तेसं गतकाले नानापुप्फानि गहेत्वा पुप्फचुम्बटकं कत्वा गङ्गातीरे ठपितसोपानपन्ति विय जातो एको सुपुप्फितो अम्बरुक्खो अत्थि, तं अभिरुहित्वा कीळित्वा पुप्फचुम्बटकं उदके खिपि। तं एकदिवसं गङ्गायं न्हायन्तस्स चूळकालिङ्गकुमारस्स सीसे लग्गि। सो तं ओलोकेत्वा “इदं एकाय इत्थिया कतं, नो च खो महल्लिकाय, तरुणकुमारिकाय कतकम्मं, वीमंसिस्सामि ताव न”न्ति किलेसवसेन उपरिगङ्गं गन्त्वा तस्सा अम्बरुक्खे निसीदित्वा मधुरेन सरेन गायन्तिया सद्दं सुत्वा रुक्खमूलं गन्त्वा तं दिस्वा “भद्दे, का नाम त्व”न्ति आह। “मनुस्सित्थीहमस्मि सामी”ति। “तेन हि ओतराही”ति। “न सक्का सामि, अहं खत्तिया”ति। “भद्दे, अहम्पि खत्तियोयेव, ओतराही”ति। सामि, न वचनमत्तेनेव खत्तियो होति, यदिसि खत्तियो, खत्तियमायं कथेही”ति। ते उभोपि अज्जमज्जं खत्तियमायं कथयिंसु। राजधीता ओतरि।

ते अज्जमज्जं अज्झाचारं चरिंसु। सा मातापितूसु आगतेसु तस्स कालिङ्गराजपुत्तभावञ्चेव अरञ्जं पविट्ठकारणञ्च वित्थारेन तेसं कथेसि। ते “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तं तस्स अदंसु। तेसं पियसंवासेन वसन्तानं राजधीता गब्भं लभित्वा दसमासच्चयेन धज्जपुज्जलक्खणसम्पन्नं पुत्तं विजायि, “कालिङ्गो”तिस्स नामं अकंसु। सो वयप्पत्तो पितु चेव अय्यकस्स च सन्तिके सब्बसिप्पानं निप्फत्तिं पापुणि। अथस्स पिता नक्खत्तयोगवसेन भातु मतभावं जत्वा “तात, मा त्वं अरञ्जे वस, पेत्तेय्यो ते महाकालिङ्गो कालकतो, त्वं दन्तपुरनगरं गन्त्वा कुलसन्तकं सकलरज्जं गण्हाही”ति वत्वा अत्तना आनीतं मुद्दिकञ्च कम्बलञ्च खगगञ्च दत्वा “तात, दन्तपुरनगरे असुकवीथियं अम्हाकं अत्थचरको अमच्चो अत्थि, तस्स गेहे सयनमज्झे ओतरित्वा इमानि तीणि रतनानि तस्स दस्सेत्वा मम पुत्तभावं आचिक्ख, सो तं रज्जे पतिट्ठापेस्सती”ति उय्योजेसि। सो मातापितरो च अय्यकाय्यिके च वन्दित्वा पुज्जमहिद्धिया आकासेन गन्त्वा अमच्चस्स सयनपिट्टेयेव ओतरित्वा “कोसि त्व”न्ति पुट्ठो “चूळकालिङ्गस्स पुत्तोम्ही”ति आचिक्खित्वा तानि रतनानि दस्सेसि। अमच्चो राजपरिसाय आरोचेसि। अमच्चा नगरं अलङ्कारापेत्वा तस्स सेतच्छत्तं उस्सापयिंसु।

अथस्स कालिङ्गभारद्वाजो नाम पुरोहितो तस्स दस चक्कवत्तिवत्तानि आचिक्खि। सो तं वत्तं पूरेसि। अथस्स पन्नरसउपोसथदिवसे चक्कदहतो चक्करतनं, उपोसथकुलतो हत्थिरतनं, वलाहककुलतो अस्सरतनं, वेपुल्लपब्बततो मणिरतनं आगमि, इत्थिरतनगहपतिरतनपरिणायकरतनानि पातुभवन्ति। सो सकलचक्कवाळगब्भे रज्जं गण्हित्वा एकदिवसञ्च छत्तिसयोजनाय परिसाय परिवुतो सब्बसेतं केलासकूटपटिभागं हत्थिं आरुह्य महन्तेन सिरिविलासेन मातापितूनं सन्तिकं पायासि। अथस्स सब्बबुद्धानं जयपल्लङ्कस्स पथवीनाभिभूतस्स महाबोधिमण्डस्स उपरिभागे नागो गन्तुं नासक्खि। राजा पुनप्पुनं चोदेसि, सो नासक्खियेव। तमत्थं पकासेन्तो सत्था पठमं गाथमाह —

६७. “राजा कालिङ्गो चक्कवत्ति, धम्मेन पथविमनुसासं।

अगमा बोधिसमीपं, नागेन महानुभावेना”ति॥

अथ रज्जो पुरोहितो रज्जा सद्धिं गच्छन्तो “आकासे आवरणं नाम नत्थि, किं नु खो राजा हत्थिं पेसेतुं न सक्कोति, वीमंसिस्सामी”ति आकासतो ओरुह्य सब्बबुद्धानंयेव जयपल्लङ्कं पथवीनाभिभूतं भूमिभागं पस्सि। तदा किर तत्थ

अट्टराजकरीसमत्ते ठाने केसमस्सुमत्तम्पि तिणं नाम नत्थि, रजतपट्टवण्णवालुका विष्पकिण्णा होन्ति, समन्ता तिणलतावनप्पतियो बोधिमण्डं पदक्खिणं कत्वा आवट्टेत्वा बोधिमण्डाभिमुखाव अट्ठंसु । ब्राह्मणो तं भूमिभागं ओलोकेत्वा “इदं हि सब्बबुद्धानं सब्बकिलेसविद्धंसनट्ठानं, इमस्स उपरिभागे सक्कादीहिपि न सक्का गन्तु”न्ति चिन्तेत्वा कालिङ्गरज्जो सन्तिकं गन्त्वा बोधिमण्डस्स वण्णं कथेत्वा राजानं “ओतरा”ति आह । तमत्थं पकासेन्तो सत्था इमा गाथा आह —

६८. “कालिङ्गो भारद्वाजो च, राजानं कालिङ्गं समणकोलज्जं ।
चक्कं वत्तयतो परिग्गहेत्वा, पज्जली इदमवोच ॥

६९. “पच्चोरोह महाराज, भूमिभागो यथा समणुगगतो ।
इध अनधिवरा बुद्धा, अभिसम्बुद्धा विरोचन्ति ॥

७०. “पदक्खिणतो आवट्टा, तिणलता अस्मिं भूमिभागस्मिं ।
पथविया नाभियं मण्डो, इति नो सुतं मन्ते महाराज ॥

७१. “सागरपरियन्ताय, मेदिनिया सब्बभूतधरण्या ।
पथविया अयं मण्डो, ओरोहित्वा नमो करोहि ॥

७२. “ये ते भवन्ति नागा च, अभिजाता च कुज्जरा ।
एत्तावता पदेसं ते, नागा नेव मुपयन्ति ॥

७३. “अभिजातो नागो कामं, पेसेहि कुज्जरं दन्ति ।
एत्तावता पदेसो, सक्का नागेन मुपगन्तुं ॥

७४. “तं सुत्वा राजा कालिङ्गो, वेय्यज्जनिकवचो निसामेत्वा ।
सम्पेसेसि नागं जस्साम, मयं यथिमस्सिदं वचनं ॥

७५. “सम्पेसितो च रज्जा, नागो कोज्जोव अभिनदित्वान ।
पटिसक्कित्वा निसीदि, गरुव भारं असहमानो”ति ॥

तत्थ समणकोलज्जन्ति तापसानं पुत्तं । चक्कं वत्तयतोति चक्कं वत्तयमानं, चक्कवत्तिन्ति अत्थो । परिग्गहेत्वाति भूमिभागं वीमंसित्वा । समणुगगतोति सब्बबुद्धेहि वणिणतो । अनधिवराति अतुल्या अप्पमेय्या । विरोचन्तीति विहतसब्बकिलेसन्धकारा तरुणसूरिया विय इध निसिन्ना विरोचन्ति । तिणलताति तिणानि च लतायो च । मण्डोति चतुनहुताधिकद्वियोजनसतसहस्सबहलाय पथविया मण्डो सारो नाभिभूतो अचलट्ठानं, कप्पे सण्ठहन्ते पठमं सण्ठहति, विनस्सन्ते पच्छा विनस्सति । इति नो सुतन्ति एवं अम्हेहि लक्खणमन्तवसेन सुतं । ओरोहित्वाति आकासतो ओतरित्वा इमस्स सब्बबुद्धानं किलेसविद्धंसनट्ठानस्स नमो करोहि, पूजासक्कारं करोहि ।

ये तेति ये चक्कवत्तिरञ्जो हत्थिरतनसङ्घाता उपोसथकुले निब्बत्तनागा । एत्तावताति सब्बेपि ते एत्तकं पदेसं नेव उपयन्ति, कोट्टियमानापि न उपगच्छन्ति येव । अभिजातोति गोचरियादीनि अट्ट हत्थिकुलानि अभिभवित्वा अतिक्कमित्वा उपोसथकुले जातो । कुञ्जरन्ति उत्तमं । एत्तावताति एत्तको पदेसो सक्का एतेन नागेन उपगन्तुं, इतो उत्तरि न सक्का, अभिक्कन्तो वजिरङ्कुसेन सञ्जं दत्वा पेसेहीति । वेय्यञ्जनिकवचो निसामेत्वाति भिक्खवे, सो राजा तस्स लक्खणपाठकस्स वेय्यञ्जनिकस्स कालिङ्गभारद्वाजस्स वचो निसामेत्वा उपधारेत्वा “अस्साम मयं यथा इमस्स वचनं यदि वा सच्चं यदि वा अलिक”न्ति वीमंसन्तो नागं पेसेसीति अत्थो । कोञ्चोव अभिनदित्वानाति भिक्खवे, सो नागो तेन रञ्जा वजिरङ्कुसेन चोदेत्वा पेसितो कोञ्चसकुणो विय नदित्वा पटिसक्कित्वा सोण्डं उक्खिपित्वा गीवं उन्नामेत्वा गरुं भारं वहितुं असक्कोन्तो विय आकासेयेव निसीदि ।

सो तेन पुनप्पुनं विज्झियमानो वेदनं सहितुं असक्कोन्तो कालमकासि । राजा पनस्स मतभावं अजानन्तो पिट्ठे निसिन्नोव अहोसि । कालिङ्गभारद्वाजो “महाराज, तव नागो निरुद्धो, अञ्जं हत्थिं सङ्कमा”ति आह । तमत्थं पकासेन्तो सत्था दसमं गाथमाह —

७६. “कालिङ्गभारद्वाजो, नागं खीणायुकं विदित्वान ।
राजानं कालिङ्गं, तरमानो अञ्जभासिस्थ ।
अञ्जं सङ्कम नागं, नागो खीणायुको महाराजा”ति ॥

तत्थ नागो खीणायुकोति नागो ते जीवितक्खयं पत्तो, यं किञ्चि करोन्तेन न सक्का पिट्ठे निसिन्नेन बोधिमण्डमत्थकेन गन्तुं । अञ्जं नागं सङ्कमाति रञ्जो पुञ्जिद्धिबलेन अञ्जो नागो उपोसथकुलतो आगन्त्वा पिट्ठि उपनामेसि ।

राजा तस्स पिट्ठियं निसीदि । तस्मिं खणे मतहत्थी भूमियं पति । तमत्थं पकासेन्तो सत्था इतरं गाथमाह —

७७. “तं सुत्वा कालिङ्गो, तरमानो सङ्कमी नागं ।
सङ्कन्तेव रञ्जे नागो, तत्थेव पति भुम्या ।
वेय्यञ्जनिकवचो, यथा तथा अहु नागो”ति ॥

अथ राजा आकासतो ओरुह बोधिमण्डं ओलोकेत्वा पाटिहारियं दिस्वा भारद्वाजस्स थुतिं करोन्तो आह —

७८. “कालिङ्गो राजा कालिङ्गं, ब्राह्मणं एतदवोच ।
त्वमेव असि सम्बुद्धो, सब्बञ्जू सब्बदस्सावी”ति ॥

ब्राह्मणो तं अनधिवासेन्तो अत्तानं नीचट्टाने ठपेत्वा बुद्धेयेव उक्खिपित्वा वण्णेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था इमा गाथा अभसि —

७९. “तं अनधिवासेन्तो कालिङ्ग, ब्राह्मणो इदमवोच ।
वेय्यञ्जनिका हि मयं, बुद्धा सब्बञ्जुनो महाराज ॥

८०. “सब्बञ्जू सब्बविदू च, बुद्धा न लक्खणेन जानन्ति ।
आगमबलसा हि मयं, बुद्धा सब्बं पजानन्ती”ति ॥

तत्थ वेय्यञ्जनिक्काति महाराज, मयं ब्यञ्जनं दिस्वा ब्याकरणसमत्था सुतबुद्धा नाम, बुद्धा पन सब्बञ्जू सब्बविदू ।
बुद्धा हि अतीतादिभेदं सब्बं जानन्ति चेव पस्सन्ति च, सब्बञ्जुतञ्जाणेन ते सब्बं जानन्ति, न लक्खणेन । मयं पन
आगमबलसा अत्तनो सिप्पबलेनेव जानाम, तञ्च एकदेसमेव, बुद्धा पन सब्बं पजानन्तीति ।

राजा बुद्धगुणे सुत्वा सोमनस्सप्पत्तो हुत्वा सकलचक्कवाळवासिकेहि बहुगन्धमालं आहरापेत्वा महाबोधिमण्डे
सत्ताहं वसित्वा महाबोधिपूजं कारेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था इमं गाथाद्वयमाह —

८१. “महयित्वा सम्बोधिं, नानातुरियेहि वज्जमानेहि ।
मालाविलेपनं अभिहरित्वा, अथ राजा मनुपायासि ॥

८२. “सट्ठि वाहसहस्सानि, पुप्फानं सन्निपातयि ।
पूजेसि राजा कालिङ्गो, बोधिमण्डमनुत्तर”न्ति ॥

तत्थ मनुपायासीति मातापितूनं सन्तिकं अगमासि । सो महाबोधिमण्डे अट्टारसहत्थं सुवण्णत्थम्भं उस्सापेसि । तस्स
सत्तरतनमया वेदिका कारेसि, रतनमिस्सकं वालुकं ओकिरापेत्वा पाकारपरिक्खित्तं कारेसि, सत्तरतनमयं द्वारकोट्टकं
कारेसि, देवसिकं पुप्फानं सट्ठिवाहसहस्सानि सन्निपातयि, एवं बोधिमण्डं पूजेसि । पाळियं पन “सट्ठि वाहसहस्सानि
पुप्फान”न्ति एत्तकमेव आगतं ।

एवं महाबोधिपूजं कत्वा मातापितरो अय्यकाय्यिके च आदाय दन्तपुरमेव आनेत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा
तावतिसभवने निब्बत्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदमेव, पुब्बेपि आनन्दो बोधिपूजं कारेसियेवा”ति वत्वा जातकं
समोधानेसि — “तदा माणवककालिङ्गो आनन्दो अहोसि, कालिङ्गभारद्वाजो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कालिङ्गबोधिजातकवण्णना छट्ठा ।

[४८०] ७. अकित्तिजातकवण्णना

अकित्तिं दिस्वा सम्मन्तन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं सावत्थिवासिं दानपतिं उपासकं आरम्भ कथेसि । सो
किर सत्थारं निमन्तेत्वा सत्ताहं बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स महादानं दत्वा परियोसानदिवसे अरियसङ्घस्स सब्बपरिक्खारे
अदासि । अथस्स सत्था परिसमज्झेयेव अनुमोदनं करोन्तो “उपासक, महा ते परिच्चागो, अहो दुक्करं तया कतं, अयञ्चि
दानवंसो नाम पोराणकपण्डितानं वंसो, दानं नाम गिहिनापि पब्बजितेनापि दातव्वमेव । पोराणकपण्डिता पन पब्बजित्वा
अरञ्जे वसन्तापि अलोणकं विधूपनं उदकमत्तसित्तं कारपण्णं खादमानापि सम्पत्तयाचकानं यावदत्थं दत्वा सयं पीतिसुखेन
यापयिंसू”ति वत्वा “भन्ते, इदं ताव सब्बपरिक्खारदानं महाजनस्स पाकटं, तुम्हेहि वुत्तं अपाकटं, तं नो कथेथा”ति तेन
याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो असीतिकोटिविभवस्स ब्राह्मणमहासालस्स कुले निब्बत्ति, “अकित्ती”तिस्स नामं करिंसु। तस्स पदसा गमनकाले भगिनीपि जायि, “यसवती”तिस्सा नामं करिंसु। महासत्तो सोळसवस्सकाले तक्कसिलं गन्त्वा सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा पच्चागमि। अथस्स मातापितरो कालमकंसु। सो तेसं पेतकिच्चाणि कारेत्वा धनविलोकनं करोन्तो “असुको नाम एत्तकं धनं सण्ठपेत्वा अतीतो, असुको एत्तक”न्ति वचनं सुत्वा संविग्गमानसो हुत्वा “इदं धनमेव पज्जायति, न धनस्स संहारका, सब्बे इमं धनं पहायेव गता, अहं पन तं आदाय गमिस्सामी”ति भगिनिं पक्कोसापेत्वा “त्वं इमं धनं पटिपज्जाही”ति आह। “तुम्हाकं पन को अज्झासयो”ति? “पब्बजितुकामोम्ही”ति। “भातिक, अहं तुम्हेहि छड्डितं खेळं न सिरसा सम्पटिच्छामि, न मे इमिना अत्थो, अहम्पि पब्बजिस्सामी”ति। सो राजानं आपुच्छित्वा भेरिं चरापेसि “धनेन अत्थिका अकित्तिपण्डितस्स गेहं आगच्छन्तू”ति।

सो सत्ताहं महादानं पवत्तेत्वा धने अखीयमाने चिन्तेसि “इमे सङ्घारा खीयन्ति, किं मे धनकीळाय, अत्थिका तं गण्हिस्सन्ती”ति निवेसनद्वारं विवरित्वा “दिन्नज्जेव हरन्तू”ति सहिरज्जसुवण्णं गेहं पहाय जातिमण्डलस्स परिदेवन्तस्स भगिनिं गहेत्वा बाराणसितो निक्खमि। येन द्वारेन निक्खमि, तं अकित्तिद्वारं नाम जातं, येन तित्थेन नदिं ओतिण्णो, तम्पि अकित्तितित्थं नाम जातं। सो द्वे तीणि योजनानि गन्त्वा रमणीये ठाने पण्णसालं कत्वा भगिनिया सद्धिं पब्बजि। तस्स पब्बजितकालतो पट्ठाय बहुगामनिगमराजधानिवासिनो पब्बजिंसु। महापरिवारो अहोसि, महालाभसक्कारो निब्बत्ति, बुद्धुप्पादकालो विय पवत्ति। अथ महासत्तो “अयं लाभसक्कारो महा, परिवारोपि महन्तो, मया एककेनेव विहरितुं वट्टती”ति चिन्तेत्वा अवेलाय अन्तमसो भगिनिम्पि अजानापेत्वा एककोव निक्खमित्वा अनुपुब्बेन दमिळरट्ठं पत्वा कावीरपट्टनसमीपे उय्याने विहरन्तो ज्ञानाभिज्जायो निब्बत्तेसि। तत्रापिस्स महालाभसक्कारो उपपज्जि। सो तं जिगुच्छित्वा छड्डेत्वा आकासेन गन्त्वा नागदीपसमीपे कारदीपे ओतरि। तदा कारदीपो अहिदीपो नाम अहोसि। सो तत्थ महन्तं काररुक्खं उपनिस्साय पण्णसालं मापेत्वा वासं कप्पेसि। तत्थ तस्स वसनभावं न कोचि जानाति। अथस्स भगिनी भातरं गवेसमाना अनुपुब्बेन दमिळरट्ठं पत्वा तं अदिस्वा तेन वसितट्टानेयेव वसि, ज्ञानं पन निब्बत्तेतुं नासक्खि।

महासत्तो अप्पिच्छताय कत्थचि अगन्त्वा तस्स रुक्खस्स फलकाले फलानि खादति, पत्तकाले पत्तानि उदकसित्तानि खादति। तस्स सीलतेजेन सक्कस्स पण्डुकम्बलसिलासनं उण्हाकारं दस्सेसि। सक्को “को नु खो मं ठाना चावेतुकामो”ति आवज्जेन्तो अकित्तिपण्डितं दिस्वा “किमत्थं एस तापसो सीलानि रक्खति, सक्कत्तं नु खो पत्थेति, उदाहु अज्जं, वीमिसिस्सामि नं। अयज्हि दुक्खेन जीविकं कप्पेसि, उदकसित्तानि कारपण्णानि खादति, सचे सक्कत्तं पत्थेति, अत्तनो सित्तपत्तानि मय्हं दस्सति, नो चे, न दस्सती”ति ब्राह्मणवण्णेन तस्स सन्तिकं अगमासि। बोधिसत्तो कारपण्णानि सेदेत्वा ओतारेत्वा “सीतलभूतानि खादिस्सामी”ति पण्णसालद्वारे निसीदि। अथस्स पुरतो सक्को भिक्खाय अट्ठासि। महासत्तो तं दिस्वा सोमनस्सप्पत्तो हुत्वा “लाभा वत मे, योहं याचकं पस्सामि, अज्ज मे मनोरथं मत्थकं पापेत्वा दानं दस्सामी”ति पक्कभाजनेनेव आदाय गन्त्वा “इदं मे दानं सब्बज्जुतज्जाणस्स पच्चयो होतू”ति अत्तनो असेसेत्वाव तस्स भाजने पक्खिपि। ब्राह्मणो तं गहेत्वा थोकं गन्त्वा अन्तरधायि। महासत्तोपि तस्स दत्त्वा पुन अपचित्वा पीतिसुखेनेव वीतिनामेत्वा पुनदिवसे पचित्वा तत्थेव पण्णसालद्वारे निसीदि।

सक्को पुन ब्राह्मणवेसेन अगमासि। पुनपिस्स दत्त्वा महासत्तो तथेव वीतिनामेसि। ततियदिवसेपि तथेव दत्त्वा “अहो मे लाभा वत, कारपण्णानि निस्साय महन्तं पुज्जं पसुत”न्ति सोमनस्सप्पत्तो तयो दिवसे अनाहारताय दुब्बलोपि समानो मज्झन्हिकसमये पण्णसालतो निक्खमित्वा दानं आवज्जेन्तो पण्णसालद्वारे निसीदि। सक्कोपि चिन्तेसि “अयं ब्राह्मणो तयो दिवसे निराहारो हुत्वा एवं दुब्बलोपि दानं देन्तो तुट्ठचित्तोव देति, चित्तस्स अज्जथत्तम्पि नत्थि, अहं इमं ‘इदं नाम

पथ्येत्वा देतीति न जानामि, पुच्छित्वा अज्झासयमस्स सुत्वा दानकारणं जानिस्सामीति । सो मज्झन्हिके वीतिवत्ते महन्तेन सिरिसोभग्गेन गगनतले तरुणसूरियो विय जलमानो आगन्त्वा महासत्तस्स पुरतोव ठत्वा “अम्भो तापस, एवं उण्णवाते पहरन्ते एवरूपे लोणजलपरिक्खित्ते अरज्जे किमत्थं तपोकम्मं करोसीति पुच्छि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था पठमं गाथमाह —

८३. “अकित्तिं दिस्वा सम्मन्तं, सक्को भूतपती ब्रवि ।
किं पत्थयं महाब्रह्मे, एको सम्मसि घम्मनीति ॥

तत्थ किं पत्थयन्ति किं मनुस्ससम्पत्तिं पत्थेन्तो, उदाहु सक्कसम्पत्तिआदीनं अज्जतरन्ति ।

महासत्तो तं सुत्वा सक्कभावज्जस्स जत्वा “नाहं एता सम्पत्तियो पत्थेमि, सब्बज्जुतं पन पत्थेन्तो तपोकम्मं करोमीति पकासेतुं दुतियं गाथमाह —

८४. “दुक्खो पुनब्भवो सक्क, सरीरस्स च भेदनं ।
सम्मोहमरणं दुक्खं, तस्मा सम्मामि वासवाति ॥

तत्थ तस्माति यस्मा पुनप्पुनं जाति खन्थानं भेदनं सम्मोहमरणज्ज दुक्खं, तस्मा यत्थेतानि नत्थि, तं निब्बानं पत्थेन्तो इध सम्मामीति एवं अत्तनो निब्बानज्झासयतं दीपेति ।

तं सुत्वा सक्को तुट्ठमानसो “सब्बभवेसु किरायं उक्कण्ठितो निब्बानत्थाय अरज्जे विहरति, वरमस्स दस्सामीति वरेन निमन्तेन्तो ततियं गाथमाह —

८५. “एतस्मिं ते सुलपिते, पतिरूपे सुभासिते ।
वरं कस्सप ते दम्मि, यं किञ्चि मनसिच्छसीति ॥

तत्थ यं किञ्चि मनसिच्छसीति यं मनसा इच्छसि, तं दम्मि, वरं गण्हाहीति ।

महासत्तो वरं गण्हेन्तो चतुत्थं गाथमाह —

८६. “वरज्जे मे अदो सक्क, सब्बभूतानमिस्सर ।
येन पुत्ते च दारे च, धनधज्जं पियानि च ।
लब्धा नरा न तप्पन्ति, सो लोभो न मयी वसेति ॥

तत्थ वरज्जे मे अदोति सचे वरं मय्दं देसि । पियानि चाति अज्जानि च यानि पियभण्डानि । न तप्पन्तीति पुनप्पुनं पुत्तादयो पत्थेन्तियेव, न तित्तिं उपगच्छन्ति । न मयी वसेति मयि मा वसतु मा उप्पज्जतु ।

अथस्स सक्को तुस्सित्वा उत्तरिम्पि वरं देन्तो महासत्तो च वरं गण्हेन्तो इमा गाथा अभासिंसु —

८७. “एतस्मिं ते सुलपिते, पतिरूपे सुभासिते ।
वरं कस्सप ते दम्मि, यं किञ्चि मनसिच्छसि ॥
८८. “वरञ्चे मे अदो सक्क, सब्बभूतानमिस्सर ।
खेत्तं वत्थुं हिरञ्जञ्च, गवास्सं दासपोरिसं ।
येन जातेन जीयन्ति, सो दोसो न मयी वसे ॥
८९. “एतस्मिं ते सुलपिते, पतिरूपे सुभासिते ।
वरं कस्सप ते दम्मि, यं किञ्चि मनसिच्छसि ॥
९०. “वरञ्चे मे अदो सक्क, सब्बभूतानमिस्सर ।
बालं न पस्से न सुणे, न च बालेन संवसे ।
बालेनल्लापसल्लापं, न करे न च रोचये ॥
९१. “किं नु ते अकरं बालो, वद कस्सप कारणं ।
केन कस्सप बालस्स, दस्सनं नाभिकङ्खसि ॥
९२. “अनयं नयति दुम्मेधो, अधुरायं नियुज्जति ।
दुन्नयो सेय्यसो होति, सम्मा वुत्तो पकुप्पति ।
विनयं सो न जानाति, साधु तस्स अदस्सनं ॥
९३. “एतस्मिं ते सुलपिते, पतिरूपे सुभासिते ।
वरं कस्सप ते दम्मि, यं किञ्चि मनसिच्छसि ॥
९४. “वरञ्चे मे अदो सक्क, सब्बभूतानमिस्सर ।
धीरं पस्से सुणे धीरं, धीरेन सह संवसे ।
धीरेनल्लापसल्लापं, तं करे तञ्च रोचये ॥
९५. “किं नु ते अकरं धीरो, वद कस्सप कारणं ।
केन कस्सप धीरस्स, दस्सनं अभिकङ्खसि ॥
९६. “नयं नयति मेधावी, अधुरायं न युज्जति ।
सुनयो सेय्यसो होति, सम्मा वुत्तो न कुप्पति ।
विनयं सो पजानाति, साधु तेन समागमो ॥
९७. “एतस्मिं ते सुलपिते, पतिरूपे सुभासिते ।
वरं कस्सप ते दम्मि, यं किञ्चि मनसिच्छसि ॥

१८. “वरञ्चे मे अदो सक्क, सब्बभूतानमिस्सर ।
ततो रत्या विवसाने, सूरियुग्गमनं पति ।
दिब्बा भक्खा पातुभवेय्यं, सीलवन्तो च याचका ॥

१९. “ददतो मे न खीयेथ, दत्त्वा नानुतपेय्यहं ।
ददं चित्तं पसादेय्यं, एतं सक्क वरं वरे ॥

१००. “एतस्मिं ते सुलपिते, पतिरूपे सुभासिते ।
वरं कस्सप ते दम्मि, यं किञ्चि मनसिच्छसि ॥

१०१. “वरञ्चे मे अदो सक्क, सब्बभूतानमिस्सर ।
न मं पुन उपेय्यासि, एतं सक्क वरं वरे ॥

१०२. “बहूहि वतचरियाहि, नरा च अथ नारियो ।
दस्सनं अभिकङ्खन्ति, किं नु मे दस्सने भयं ॥

१०३. “तं तादिसं देववण्णं, सब्बकामसमिद्धिनं ।
दिस्वा तपो पमज्जेय्यं, एतं ते दस्सने भयं”न्ति ॥

तत्थ येन जातेनाति येन चित्तेन जातेन कुद्धा सत्ता पाणवधादीनं कतत्ता राजदण्डवसेन विसखादनादीहि वा अत्तनो मरणवसेन एतानि खेत्तादीनि जीयन्ति, सो दोसो मयि न वसेय्याति याचति । न सुणेति असुकट्टाने नाम वसतीतिपि इमेहि कारणेहि न सुणेय्यं । किं नु ते अकरन्ति किं नु तव बालेन माता मारिता, उदाहु तव पिता, अज्जं वा पन ते किं नाम अनत्थं बालो अकरं ।

अनयं नयतीति अकारणं “कारण”न्ति गण्हाति, पाणातिपातादीनि कत्वा जीविकं कप्पेस्सामीति एवरूपानि अनत्थकम्मानि चिन्तेति । अधुरायन्ति सद्धाधुरसीलधुरपज्जाधुरेसु अयोजेत्वा अयोगे नियुज्जति । दुन्नयो सेय्यसो होतीति दुन्नयोव तस्स सेय्यो होति । पच्च दुस्सीलकम्मानि समादाय वत्तनमेव सेय्योति गण्हाति, हितपटिपत्तिया वा दुन्नयो होति नेतुं असक्कुण्यो । सम्मा वुत्तोति हेतुना कारणेन वुत्तो कुप्पति । विनयन्ति “एवं अभिक्कमितब्ब”न्तिआदिकं आचारविनयं न जानाति, ओवादञ्च न सम्पटिच्छति । साधु तस्साति एतेहि कारणेहि तस्स अदस्सनमेव साधु ।

सूरियुग्गमनं पतीति सूरियुग्गमनवेलाय । दिब्बा भक्खाति दिब्बभोजनं याचकाति तस्स दिब्बभोजनस्स पटिग्गाहका । वतचरियाहीति दानसीलउपोसथकम्मेहि । दस्सनं अभिकङ्खन्तीति दस्सनं मम अभिकङ्खन्ति । तं तादिसन्ति एवरूपं दिब्बालङ्कारविभूसितं । पमज्जेय्यन्ति पमादं आपज्जेय्यं । तव सिरिसम्पत्तिं पत्थेय्यं, एवं निब्बानत्थाय पवत्तिते तपोकम्मे सक्कट्टानं पत्थेन्तो पमत्तो नाम भवेय्यं, एतं तव दस्सने मय्हं भयन्ति ।

सक्को “साधु, भन्ते, इतो पट्टाय न ते सन्निकं आगमिस्सामा”ति तं वन्दित्वा खमापेत्वा पक्कामि । महासत्तो यावजीवं तत्थेव वसन्तो ब्रह्मविहारे भावेत्वा ब्रह्मलोके निब्बति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सक्को अनुरुद्धो अहोसि, अकित्तिपण्डितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

अकित्तिजातकवण्णना सत्तमा ।

[४८१] ८. तक्कारियजातकवण्णना

अहमेव दुब्भासितं भासि बालोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोकालिकं आरब्ध कथेसि । एकस्मिज्जि अन्तोवस्से द्वे अग्गसावका गणं पहाय विवितावासं वसितुकामा सत्थारं आपुच्छित्वा कोकालिकरट्टे कोकालिकस्स वसनट्ठानं गन्त्वा तं एवमाहं सु “आवुसो कोकालिक, तं निस्साय अम्हाकं, अम्हे च निस्साय तव फासुविहारो भविस्सति, इमं तेमासं इध वसेय्यामा”ति । “को पनावुसो, मं निस्साय तुम्हाकं फासुविहारो”ति । सचे त्वं आवुसो “द्वे अग्गसावका इध विहरन्ती”ति कस्सचि नारोचेय्यासि, मयं सुखं विहरेय्याम, अयं तं निस्साय अम्हाकं फासुविहारोति । “अथ तुम्हे निस्साय मय्हं को फासुविहारो”ति? “मयं तुय्हं अन्तोतेमासं धम्मं वाचेस्साम, धम्मकथं कथेस्साम, एस तुय्हं अम्हे निस्साय फासुविहारो”ति । “वसथावुसो, यथाज्झासयेना”ति । सो तेसं पतिरूपं सेनासनं अदासि । ते फलसमापत्तिसुखेन सुखं वसिंसु । कोचि नेसं तत्थ वसनभावं न जानाति ।

ते वुत्थवस्सा पवारेत्वा “आवुसो, तं निस्साय सुखं वुत्थाम्ह, सत्थारं वन्दितुं गच्छामा”ति तं आपुच्छिंसु । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा ते आदाय धुरगामे पिण्डाय चरि । थेरा कतभत्तकिच्चा गामतो निक्खमिंसु । कोकालिको ते उय्योजेत्वा निवत्तित्वा मनुस्सानं आरोचेसि “उपासका, तुम्हे तिरच्छानसदिसा, द्वे अग्गसावके तेमासं धुरविहारे वसन्ते न जानित्थ, इदानि ते गता”ति । मनुस्सा “कस्मा पन, भन्ते, अम्हाकं नारोचित्था”ति वत्वा बहुं सप्पितेलादिभेसज्जज्जेव वत्थच्छादनज्ज गहेत्वा थेरे उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा “खमथ नो, भन्ते, मयं तुम्हाकं अग्गसावकभावं न जानाम, अज्ज नो कोकालिकभदन्तस्स वचनेन जाता, अम्हाकं अनुकम्पाय इमानि भेसज्जवत्थच्छादनानि गणहथा”ति आहंसु ।

कोकालिको “थेरा अप्पिच्छा सन्तुट्ठा, इमानि वत्थानि अत्तना अग्गहेत्वा मय्हं दस्सन्ती”ति चिन्तेत्वा उपासकेहि सद्धियेव थेरानं सन्तिकं गतो । थेरा भिक्खुपरिपाचितत्ता ततो किज्जि नेव अत्तना गणिंसु, न कोकालिकस्स दापेसुं । उपासका “भन्ते, इदानि अगणहन्ता पुन अम्हाकं अनुकम्पाय इध आगच्छेय्याथा”ति याचिंसु । थेरा अनधिवासेत्वा सत्थु सन्तिकं अगमिंसु । कोकालिको “इमे थेरा अत्तना अगणहन्ता मय्हं न दापेसु”न्ति आघातं बन्धि । थेरापि सत्थु सन्तिके थोकं वसित्वा अत्तनो परिवारे पच्चभिक्खुसते च आदाय भिक्खुसहस्सेन सद्धिं चारिकं चरमाना कोकालिकरट्टं पत्ता । ते उपासका पच्चुग्गमनं कत्वा थेरे आदाय तमेव विहारं नेत्वा देवसिकं महासक्कारं करिंसु । पहुतं भेसज्जवत्थच्छादनं उप्पज्जि, थेरेहि सद्धिं आगतभिक्खू चीवरानि विचारेन्ता सद्धिं आगतानं भिक्खूनज्जेव देन्ति, कोकालिकस्स न देन्ति, थेरापि तस्स न दापेन्ति । कोकालिको चीवरं अलभित्वा “पापिच्छा सारिपुत्तमोग्गल्लाना, पुब्बे दीयमानं लाभं अग्गहेत्वा इदानि गणहन्ति, पूरेतुं न सक्का, अज्जे न ओलोकेन्ती”ति थेरे अक्कोसति परिभासति । थेरा “अयं अम्हे निस्साय अकुसलं पसवती”ति सपरिवारा निक्खमित्वा “अज्जं, भन्ते, कतिपाहं वसथा”ति मनुस्सेहि याचियमानापि निवत्तितुं न इच्छिंसु ।

अथेको दहरो भिक्खु आह — “उपासका, कथं थेरा वसिस्सन्ति, तुम्हाकं कुलूपको थेरो इध इमेसं वासं न सहती”ति । ते तस्स सन्तिकं गन्त्वा “भन्ते, तुम्हे किर थेरानं इध वासं न सहथ, गच्छथ ने खमापेत्वा निवत्तेथ, सचे न निवत्तेथ, पलायित्वा अज्जत्थ वसथा”ति आहंसु । सो उपासकानं भयेन गन्त्वा थेरे याचि । थेरा “गच्छावुसो, न मयं

निवत्तामा'ति पक्कमिंसु । सो थेरे निवत्तेतुं असक्कोन्तो विहारमेव पच्चागतो । अथ नं उपासका पुच्छिंसु “निवत्तिता ते, भन्ते, थेरा”ति । “निवत्तेतुं नासक्खिं आवुसो”ति । अथ नं “इमस्मिं पापधम्मे वसन्ते इध पेसला भिक्खू न वसिस्सन्ति, निक्कङ्कम न”न्ति चिन्तेत्वा “भन्ते, मा त्वं इध वसि, अम्हे निस्साय तुय्हं किञ्चि नत्थी”ति आहंसु । सो तेहि निक्कङ्कितो पत्तचीवरमादाय जेतवनं गन्त्वा सत्थारं उपसङ्कमित्वा “पापिच्छा, भन्ते, सारिपुत्तमोग्गल्लाना, पापिकानं इच्छानं वसं गता”ति आह । अथ नं सत्था “मा हेवं कोकालिक, अवच, मा हेवं कोकालिक अवच, पसादेहि कोकालिक, सारिपुत्तमोग्गल्लानेसु चित्तं, ते पेसला भिक्खू”ति वारेति । वारितोपि कोकालिको “तुम्हे, भन्ते, तुम्हाकं अग्गसावकानं सहहथ, अहं पच्चक्खतो अदसं, पापिच्छा एते पटिच्छन्नकम्मन्ता दुस्सीला”ति वत्वा यावततियं सत्थारा वारितोपि तथेव वत्वा उट्ठायासना पक्कामि । तस्स पक्कन्तमत्तस्सेव सकलसरीरे सासपमत्ता पिळका उट्ठित्वा अनुपुब्बेन वड्ढित्वा बेळुवपक्कमत्ता हुत्वा भिज्जित्वा पुब्बलोहितानि पग्घरिंसु । सो नित्थुनन्तो वेदनाप्पत्तो जेतवनद्वारकोट्टके निपज्जि । “कोकालिकेन द्वे अग्गसावका अक्कुट्ठा”ति याव ब्रह्मलोका एककोलाहलं अहोसि ।

अथस्स उपज्झायो तुरू नाम ब्रह्मा तं कारणं जत्वा “थेरे खमापेस्सामी”ति आगन्त्वा आकासे ठत्वा “कोकालिक, फरुसं ते कम्मं कतं, अग्गसावके पसादेही”ति आह । “को पन त्वं आवुसो”ति? “तुरू ब्रह्मा नामाह”न्ति । “ननु त्वं, आवुसो, भगवता अनागामीति ब्याकतो, अनागामी च अनावत्तिधम्मो अस्मा लोकाति वुत्तं, त्वं सङ्कारद्वाने यक्खो भविस्ससी”ति महाब्रह्मं अपसादेसि । सो तं अत्तनो वचनं गाहापेतुं असक्कोन्तो “तव वाचाय त्वज्जेव पज्जायिस्ससी”ति वत्वा सुद्धावासमेव गतो । कोकालिकोपि कालं कत्वा पदुमनिरये उप्पज्जि । तस्स तत्थ निब्बत्तभावं जत्वा सहम्पतिब्रह्मा तथागतस्स आरोचेसि, सत्था भिक्खूनं आरोचेसि । भिक्खू तस्स अगुणं कथेन्ता धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, कोकालिको किर सारिपुत्तमोग्गल्लाने अक्कोसित्वा अत्तनो मुखं निस्साय पदुमनिरये उप्पन्नो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव कोकालिको वचनेन हतो अत्तनो मुखं निस्साय दुक्खं अनुभोति, पुब्बेपि एस अत्तनो मुखं निस्साय दुक्खं अनुभोसियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते तस्स पुरोहितो पिङ्गलो निक्खन्तदाठो अहोसि । तस्स ब्राह्मणी अज्जेन ब्राह्मणेन सद्धिं अतिचरि, सोपि तादिसोव । पुरोहितो ब्राह्मणिं पुनप्पुनं वारेन्तोपि वारेतुं असक्कोन्तो चिन्तेसि “इमं मम वेरिं सहत्था मारेतुं न सक्का, उपायेन नं मारेस्सामी”ति । सो राजानं उपसङ्कमित्वा आह “महाराज, तव नगरं सकलजम्बुदीपे अगगनगरं, त्वं अगगराजा, एवं अगगरज्जो नाम तव दक्खिणद्वारं द्युत्तं अवमङ्गल”न्ति । “आचरिय, इदानि किं कातब्ब”न्ति? “मङ्गलं कत्वा योजेतब्ब”न्ति । “किं लद्धं वट्ठती”ति । “पुराणद्वारं हारेत्वा मङ्गलयुत्तानि दारूनि गहेत्वा नगरपरिग्गाहकानं भूतानं बलिं दत्वा मङ्गलनक्खत्तेन पतिट्ठापेतुं वट्ठती”ति । “तेन हि एवं करोथा”ति । तदा बोधिसत्तो तक्कारियो नाम माणवो हुत्वा तस्स सन्तिके सिप्यं उग्गण्हाति । पुरोहितो पुराणद्वारं हारेत्वा नवं निट्ठापेत्वा राजानं आह — “निट्ठितं, देव, द्वारं, स्वे भद्दकं नक्खत्तं, तं अनतिक्कमित्वा बलिं कत्वा द्वारं पतिट्ठापेतुं वट्ठती”ति । “आचरिय, बलिकम्मत्थाय किं लद्धं वट्ठती”ति? “देव, महेसक्खं द्वारं महेसक्खाहि देवताहि परिग्गहितं, एकं पिङ्गलं निक्खन्तदाठं उभतोविसुद्धं ब्राह्मणं मारेत्वा तस्स मंसलोहितेन बलिं कत्वा सरीरं हेट्ठा खिपित्वा द्वारं पतिट्ठापेतब्बं, एवं तुम्हाकज्ज नगरस्स च वुट्ठि भविस्सती”ति । “साधु आचरिय, एवरूपं ब्राह्मणं मारेत्वा द्वारं पतिट्ठापेही”ति ।

सो तुट्ठमानसो “स्वे पच्चामित्तस्स पिट्ठिं पस्सिस्सामी”ति उस्साहजातो अत्तनो गेहं गन्त्वा मुखं रक्खितुं असक्कोन्तो तुरिततुरितो भरियं आह — “पापे चण्डालि इतो पट्ठाय केन सद्धिं अभिरमिस्ससि, स्वे ते जारं मारेत्वा बलिकम्मं

करिस्सामी’ति । “निरपराधं किंकारणा मारेस्ससी’ति? राजा “कळारपिङ्गलस्स ब्राह्मणस्स मंसलोहितेन बलिकम्मं कत्वा नगरद्वारं पतिट्ठापेही’ति आह, “जारो च ते कळारपिङ्गलो, तं मारेत्वा बलिकम्मं करिस्सामी’ति । सा जारस्स सन्तिकं सासनं पाहेसि “राजा किर कळारपिङ्गलं ब्राह्मणं मारेत्वा बलिं कातुकामो, सचे जीवितुकामो, अज्जेपि तया सदिसे ब्राह्मणे गहेत्वा कालस्सेव पलायस्सू’ति । सो तथा अकासि । तं नगरे पाकटं अहोसि, सकलनगरतो सब्बे कळारपिङ्गला पलायिंसु ।

पुरोहितो पच्चामित्तस्स पलातभावं अजानित्वा पातोव राजानं उपसङ्कमित्वा “देव, असुकट्टाने कळारपिङ्गलो ब्राह्मणो अत्थि, तं गण्हापेथा’ति आह । राजा अमच्चवे पेसेसि । ते तं अपस्सन्ता आगन्त्वा “पलातो किरा’ति आरोचेसुं । “अज्जत्थ उपधारेथा’ति सकलनगरं उपधारेन्तापि न पस्सिंसु । ततो “अज्जं उपधारेथा’ति वुत्ते “देव, ठपेत्वा पुरोहितं अज्जो एवरूपो नत्थी’ति वदिंसु । पुरोहितं न सक्का मारेतुन्ति । “देव, किं कथेथ, पुरोहितस्स कारणा अज्ज द्वारे अप्पतिट्ठापिते नगरं अगुत्तं भविस्सति, आचरियो कथेन्तो “अज्ज नक्खत्तं अतिक्कमित्वा इतो संवच्छरच्चयेन नक्खत्तं लभिस्सती’ति कथेसि, संवच्छरं नगरे अद्वारके पच्चत्थिकानं ओकासो भविस्सति, इमं मारेत्वा अज्जेन व्यत्तेन ब्राह्मणेन बलिकम्मं कारेत्वा द्वारं पतिट्ठापेस्सामा’ति । “अत्थि पन अज्जो आचरियसदिसो पण्डितो ब्राह्मणो’ति? “अत्थि देव, तस्स अन्तेवासी तक्कारियमाणवो नाम, तस्स पुरोहितद्वानं दत्वा मङ्गलं करोथा’ति ।

राजा तं पक्कोसापेत्वा सम्मानं कारेत्वा पुरोहितद्वानं दत्वा तथा कातुं आणापेसि । सो महन्तेन परिवारेन नगरद्वारं अगमासि । पुरोहितं राजानुभावेन बन्धित्वा आनयिंसु । महासत्तो द्वारद्वपनद्वाने आवाटं खणापेत्वा साणिं परिक्खिपापेत्वा आचरियेन सद्धिं अन्तोसाणियं अट्ठासि । आचरियो आवाटं ओलोकेत्वा अत्तनो पतिट्ठं अलभन्तो “अत्थो ताव मे निष्फादितो अहोसि, बालत्ता पन मुखं रक्खितुं असक्कोन्तो वेगेन पापित्थिया कथेसि, अत्तनाव अत्तनो वधो आभतो’ति महासत्तं आलपन्तो पठमं गाथमाह —

१०४: “अहमेव दुब्भासितं भासि बालो, भेकोवरज्जे अहिमव्हायमानो ।
तक्कारिये सोब्भमिमं पतामि, न किरेव साधु अतिवेलभाणी’ति ॥

तत्थ दुब्भासितं भासीति दुब्भासितं भासिं । भेकोवाति यथा अरज्जे मण्डूको वस्सन्तो अत्तनो खादकं अहिं अव्हायमानो दुब्भासितं भासति नाम, एवं अहमेव दुब्भासितं भासिं । तक्कारियेति तस्स नामं, तक्कारियाति इत्थिलिङ्गं नामं, तेनेव तं आलपन्तो एवमाह ।

तं सुत्वा महासत्तो दुतियं गाथमाह —

१०५: “पप्पोति मच्चो अतिवेलभाणी, बन्धं वधं सोकपरिद्वज्ज ।
अत्तानमेव गरहासि एत्थ, आचेर यं तं निखणन्ति सोब्भे’ति ॥

तत्थ अतिवेलभाणीति वेलातिक्कन्तं पमाणातिक्कन्तं कत्वा कथनं नाम न साधु, अतिवेलभाणी पुरिसो न साधूति अत्थो । सोकपरिद्वज्जाति आचरिय, एवमेव अतिवेलभाणी पुरिसो वधं बन्धज्ज सोकज्ज महन्तेन सद्देन परिदेवज्ज पप्पोति । गरहासीति परं अगरहित्वा अत्तानयेव गरहेय्यासि । एत्थाति एतस्मिं कारणे । आचेर यं तन्ति आचरिय, येन कारणेन तं निखणन्ति सोब्भे, तं तयाव कतं, तस्मा अत्तानमेव गरहेय्यासीति वदति ।

एवञ्च पन वत्वा “आचरिय, वाचं अरक्खित्वा न केवलं त्वमेव दुक्खप्पत्तो, अञ्जोपि दुक्खप्पत्तोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरित्वा दस्सेसि ।

पुब्बे किर बाराणसियं काळी नाम गणिका अहोसि, तस्सा तुण्डिलो नाम भाता । काळी एकदिवसं सहस्सं गण्हाति । तुण्डिलो पन इत्थिधुत्तो सुराधुत्तो अक्खधुत्तो अहोसि । सा तस्स धनं देति, सो लद्धं लद्धं विनासेति । सा तं वारेन्तीपि वारेतुं नासक्खि । सो एकदिवसं जूतपराजितो निवत्थवत्थानि दत्वा कटसारकखण्डं निवासेत्वा तस्सा गेहं आगमि । ताय च दासियो आणत्ता होन्ति “तुण्डिलस्स आगतकाले किञ्चि अदत्वा गीवायं नं गहेत्वा नीहरेय्याथा”ति । ता तथा करिंसु । सो द्वारमूले रोदन्तो अट्ठासि ।

अथेको सेट्ठिपुत्तो निच्चकालं काळिया सहस्सं आहरापेन्तो दिस्वा “कस्मा तुण्डिल रोदसी”ति पुच्छि । “सामि, जूतपराजितो मम भगिनिया सन्तिकं आगतोमि, तं मं दासियो गीवायं गहेत्वा नीहरिंसू”ति । “तेन हि तिट्ठ, भगिनिया ते कथेस्सामी”ति सो गन्त्वा “भाता ते कटसारकखण्डं निवासेत्वा द्वारमूले ठितो, वत्थानिस्स किमत्थं न देसी”ति आह । “अहं ताव न देमि, सचे पन ते सिनेहो अत्थि, त्वं देही”ति । तस्मिं पन गणिकाय घरे इदंचारित्तं — आभतसहस्सतो पञ्चसतानि गणिकाय होन्ति, पञ्चसतानि वत्थगन्धमालमूलानि होन्ति । आगतपुरिसा तस्मिं घरे लद्धवत्थानि निवासेत्वा रत्तिं वसित्वा पुनदिवसे गच्छन्ता आभतवत्थानेव निवासेत्वा गच्छन्ति । तस्मा सो सेट्ठिपुत्तो ताय दिन्नवत्थानि निवासेत्वा अत्तनो साटके तुण्डिलस्स दापेसि । सो निवासेत्वा नदन्तो गज्जन्तो गन्त्वा सुरागेहं पाविसि । काळीपि दासियो आणापेसि “स्वे एतस्स गमनकाले वत्थानि अच्छिन्देय्याथा”ति । ता तस्स निक्खमनकाले इतो चितो च उपधावित्वा विलुम्पमाना साटके गहेत्वा “इदानी याहि कुमारा”ति नग्गं कत्वा विस्सज्जेसुं । सो नग्गोव निक्खमि । जनो परिहासं करोति । सो लज्जित्वा “मयावेतं कतं, अहमेव अत्तनो मुखं रक्खितुं नासक्खि”न्ति परिदेवि । इदं ताव दस्सेतुं ततियं गाथमाह —

१०६. “किमेवहं तुण्डिलमनुपुच्छिं, करेय्य सं भातरं काळिकायं ।

नग्गोवहं वत्थयुगञ्च जीनो, अयम्पि अत्थो बहुतादिसोवा”ति ॥

तत्थ बहुतादिसोवाति सेट्ठिपुत्तो हि अत्तना कतेन दुक्खं पत्तो, त्वम्पि तस्मा अयम्पि तुहं दुक्खप्पत्ति अत्थो । बहूहि कारणेहि तादिसोव ।

अपरोपि बाराणसियं अजपालानं पमादेन गोचरभूमियं द्वीसु मेण्डेसु युज्जन्तेसु एको कुलिङ्गसकुणो “इमे दानि भिन्नेहि सीसेहि मरिस्सन्ति, वारेस्सामि तेति मातुला मा युज्जथा”ति वारेत्वा तेसं कथं अगहेत्वा युज्जन्तानञ्जेव पिट्ठियम्पि सीसेपि निसीदित्वा याचित्वा वारेतुं असक्कोन्तो “तेन हि मं मारेत्वा युज्जथा”ति उभिन्नम्पि सीसन्तरं पाविसि । ते अज्जमज्जं युज्जिंसुयेव । सो सण्हकरणियं पिसितो विव अत्तना कतेनेव विनासं पत्तो । इदम्पि अपरं कारणं दस्सेतुं चतुत्थं गाथमाह —

१०७. “यो युज्जमानानमयुज्जमानो, मेण्डन्तरं अच्चुपती कुलिङ्गो ।

सो पिसितो मेण्डसिरेहि तत्थ, अयम्पि अत्थो बहुतादिसोवा”ति ॥

तत्थ मेण्डन्तरन्ति मेण्डानं अन्तरं । अच्चुपतीति अतिगन्त्वा उप्पति, आकासे सीसानं वेमज्जे अट्ठासीति अत्थो । पिसितोति पीळितो ।

अपरेपि बाराणसिवासिनो गोपालका फलितं तालरुखं दिस्वा एकं तालफलत्थाय रुखं आरोपेसुं। तस्मिं फलानि पातेन्ते एको कण्हसप्पो वम्मिका निक्खमित्वा तालरुखं आरुहि। हेट्ठा पतिट्ठिता दण्डेहि पहरन्ता निवारेतुं नासक्खिंसु। ते “सप्पो तालं अभिरुहती”ति इतरस्स आचिक्खिंसु। सो भीतो महाविरवं विरवि। हेट्ठा ठिता एकं थिरसाटकं चतूसु कण्णेसु गहेत्वा “इमस्मिं साटके पता”ति आहंसु। सो पतन्तो चतुन्नम्पि अन्तरे साटकमज्झे पति। तस्स पन पातनवेगेन ते सन्धारेतुं असक्कोन्ता अज्जमज्जं सीसेहि पहरित्वा भिन्नेहि सीसेहि जीवितक्खयं पत्ता। इदम्पि कारणं दस्सेन्तो पञ्चमं गाथमाह —

१०८. “चतुरो जना पोत्थकमग्गहेसुं, एकञ्च पोसं अनुरक्खमाना।
सब्बेव ते भिन्नसिरा सयिंसु, अयम्पि अत्थो बहुतादिसोवा”ति ॥

तत्थ पोत्थकन्ति साणसाटकं। सब्बेव तेति तेपि चत्तारो जना अत्तना कतेनेव भिन्नसीसा सयिंसु।

अपरेपि बाराणसिवासिनो एळकचोरा रत्तिं एकं अजं थेनेत्वा “दिवा अरज्जे खादिस्सामा”ति तस्सा अवस्सनत्थाय मुखं बन्धित्वा वेळुगुम्बे ठपेसुं। पुनदिवसे तं खादितुं गच्छन्ता आवुधं पमुस्सित्वा अगमंसु। ते “अजं मारेत्वा मंसं पचित्वा खादिस्साम, आहरथावुध”न्ति एकस्सपि हत्थे आवुधं अदिस्वा “विना आवुधेन एतं मारेत्वापि मंसं गहेतुं न सक्का, विस्सज्जेथ नं, पुज्जमस्स अत्थी”ति विस्सज्जेसुं। तदा एको नळकारो वेळुं गहेत्वा “पुनपि आगन्त्वा गहेस्सामी”ति नळकारसत्थं वेळुगुम्बन्तरे ठपेत्वा पक्कामि। अजा “मुत्ताम्ही”ति तुस्सित्वा वेळुमूले कीळमाना पच्छिमपादेहि पहरित्वा तं सत्थं पातेसि। चोरा सत्थसद्वं सुत्वा उपधारेन्ता तं दिस्वा तुट्ठमानसा अजं मारेत्वा मंसं खादिंसु। इति “सापि अजा अत्तना कतेनेव मता”ति दस्सेतुं छट्ठं गाथमाह —

१०९. “अजा यथा वेळुगुम्बस्मिं बद्धा, अवक्खिपन्ती असिमज्झगच्छि।
तेनेव तस्सा गलकावकन्तं, अयम्पि अत्थो बहुतादिसोवा”ति ॥

तत्थ अवक्खिपन्तीति कीळमाना पच्छिमपादे खिपन्ती।

एवञ्च पन वत्वा “अत्तनो वचनं रक्खित्वा मितभाणिनो नाम मरणदुक्खा मुच्चन्ती”ति दस्सेत्वा किन्नरवत्थुं आहरि।

बाराणसिवासी किरको लुद्धको हिमवन्तं गन्त्वा एकेनुपायेन जयम्पतिके द्वे किन्नरे गहेत्वा आनेत्वा रज्जो अदासि। राजा अदिट्ठपुब्बे किन्नरे दिस्वा तुस्सित्वा “लुद्ध, इमेसं को गुणो”ति पुच्छि। “देव, एते मधुरेन सद्देन गायन्ति, मनुज्जं नच्चन्ति, मनुस्सा एवं गायितुञ्च नच्चितुञ्च न जानन्ती”ति। राजा लुद्धस्स बहुं धनं दत्वा किन्नरे “गायथ नच्चथा”ति आह। किन्नरा “सचे मयं गायन्ता ब्यज्जनं परिपुण्णं कातुं न सक्खिस्साम, दुग्गीतं होति, अम्हे गरहिस्सन्ति वधिस्सन्ति, बहुं कथेन्तानञ्च पन मुसावादोपि होती”ति मुसावादभयेन रज्जा पुनप्पुनं वुत्तापि न गायिंसु न नच्चिंसु। राजा कुञ्जित्वा “इमे मारेत्वा मंसं पचित्वा आहरथा”ति आणापेन्तो सत्तमं गाथमाह —

११०. “इमे न देवा न गन्धब्बपुत्ता, मिगा इमे अत्थवसं गता मे।
एकञ्च नं सायमासे पचन्तु, एकं पुनप्पातरासे पचन्तू”ति ॥

तत्थ मिगा इमेति इमे सचे देवा गन्धब्बा वा भवेय्युं, नच्चेय्युञ्चेव गायेय्युञ्च, इमे पन मिगा तिरच्छानगता ।
अत्थवसं गता मेति अत्थं पच्चासीसन्तेन लुद्धेन आनीतत्ता अत्थवसेन मम हत्थं गता । एतेसु एकं सायमासे, एकं पातरासे
पचन्तूति ।

किन्नरी चिन्तेसि “राजा कुद्धो निस्संसयं मारेस्सति, इदानि कथेतुं कालो”ति अट्टमं गाथमाह —

१११. “सतं सहस्सानि दुभासितानि, कलम्पि नाग्घन्ति सुभासितस्स ।
दुब्भासितं सङ्कमानो किलेसो, तस्मा तुण्ही किम्पुरिसा न बाल्या”ति ॥

तत्थ सङ्कमानो किलेसोति कदाचि अहं भासमानो दुब्भासितं भासेय्यं, एवं दुब्भासितं सङ्कमानो किलिस्सति
किलमति । तस्माति तेन कारणेन तुम्हाकं न गायिं, न बालभावेनाति ।

राजा किन्नरिया तुस्सित्वा अनन्तरं गाथमाह —

११२. “या मेसा ब्याहासि पमुञ्चथेतं, गिरिञ्च नं हिमवन्तं नयन्तु ।
इमञ्च खो देन्तु महानसाय, पातोव नं पातरासे पचन्तू”ति ॥

तत्थ या मेसाति या मे एसा । देन्तूति महानसत्थाय देन्तु ।

किन्नरो रज्जो वचनं सुत्वा “अयं मं अकथेन्तं अवस्सं मारेस्सति, इदानि कथेतुं वट्टती”ति इतरं गाथमाह —

११३. “पज्जुन्ननाथा पसवो, पसुनाथा अयं पजा ।
त्वं नाथोसि महाराज, नाथोहं भरियाय मे ।
द्विन्नमज्जतरं जत्वा, मुत्तो गच्छेय्य पब्बत”न्ति ॥

तत्थ पज्जुन्ननाथा पसवोति तिणभक्खा पसवो मेघनाथा नाम । पसुनाथा अयं पजाति अयं पन मनुस्सपजा
पञ्चगोरसेन उपजीवन्ती पसुनाथा पसुपतिट्ठा । त्वं नाथोसीति त्वं मम पतिट्ठा असि । नाथोहन्ति मम भरियाय अहं नाथो,
अहमस्सा पतिट्ठा । द्विन्नमज्जतरं जत्वा, मुत्तो गच्छेय्य पब्बतन्ति अम्हाकं द्विन्नं अन्तरे एको एकं मतं जत्वा सयं
मरणतो मुत्तो हिमवन्तं गच्छेय्य, जीवमाना पन मयं अज्जमज्जं न जहाम, तस्मा सचेपि इमं हिमवन्तं पेसेतुकामो, मं पठमं
मारेत्वा पच्छा पेसेहीति ।

एवञ्च पन वत्वा “महाराज, न मयं तव वचनं अकातुकामताय तुण्ही अहुम्ह, मयं कथाय पन दोसं दिस्वा न
कथयिम्हा”ति दीपेन्तो इमं गाथाद्वयमाह —

११४. “न वे निन्दा सुपरिवज्जयेथ, नाना जना सेवितब्बा जनिन्द ।
येनेव एको लभते पसंसं, तेनेव अज्जो लभते निन्दितारं ॥

११५. “सब्बो लोको परिचित्तो अतिचित्तो, सब्बो लोको चित्तवा सम्हि चित्ते ।

पच्चेकचित्ता पुथु सब्बसत्ता, कस्सीध चित्तस्स वसेन वत्ते”ति ॥

तत्थ सुपरिवज्जयेथाति महाराज, निन्दा नाम सुखेन परिवज्जेतुं न सक्का । नाना जनाति नानाछन्दा जना । येनेवाति येन सीलादिगुणेन एको पसंसं लभति, तेनेव अज्जो निन्दितारं लभति । अम्हाकज्झि किन्नरानं अन्तरे कथनेन पसंसं लभति, मनुस्सानं अन्तरे निन्दं, इति निन्दा नाम दुप्परिवज्जिया, स्वाहं कथं तव सन्निका पसंसं लभिस्सामीति ।

सब्बो लोको परिचित्तेति महाराज, असप्पुरिसो नाम पाणातिपातादिचित्तेन, सप्पुरिसो पाणातिपाता वेरमणि आदिचित्तेन अतिचित्तेति, एवं सब्बो लोको परिचित्ते अतिचित्तेति अत्थो । चित्तवा सम्हि चित्तेति सब्बो पन लोको अत्तनो हीनेन वा पणीतेन वा चित्तेन चित्तवा नाम । पच्चेकचित्ताति पाटियेक्कचित्ता पुथुप्पभेदा सब्बे सत्ता । तेसु कस्सेकस्स तव वा अज्जस्स वा चित्तेन किन्नरी वा मादिसो वा अज्जो वा वत्तेय्य, तस्मा “अयं मम चित्तवसेन न वत्तती”ति, मा मय्हं कुज्झि । सब्बसत्ता हि अत्तनो चित्तवसेन गच्छन्ति, देवाति । किम्पुरिसो रज्जो धम्मं देसेसि ।

राजा “सभावमेव कथेति पण्डितो किन्नरो”ति सोमनस्सप्पत्तो हुत्वा ओसानगाथमाह —

११६. “तुण्ही अहू किम्पुरिसो सभरियो, यो दानि ब्याहासि भयस्स भीतो ।
सो दानि मुत्तो सुखितो अरोगो, वाचाकिरेवत्थवती नरान”न्ति ॥

तत्थ वाचाकिरेवत्थवती नरानन्ति वाचागिरा एव इमेसं सत्तानं अत्थवती हितावहा होतीति अत्थो ।

राजा किन्नरे सुवण्णपज्जरे निसीदापेत्वा तमेव लुदं पक्कोसापेत्वा “गच्छ भणे, गहितट्टानेयेव विस्सज्जेही”ति विस्सज्जापेसि । महासत्तोपि “आचरिय, एवं किन्नरा वाचं रक्खित्वा पत्तकाले कथितेन सुभासितेनेव मुत्ता, त्वं पन दुक्कथितेन महादुक्खं पत्तो”ति इदं उदाहरणं दस्सेत्वा “आचरिय, मा भायि, जीवितं ते अहं दस्सामी”ति अस्सासेसि, “अपिच खो पन तुम्हे मं रक्खेय्याथा”तिवुत्ते “न ताव नक्खत्तयोगो लब्भती”ति दिवसं वीतिनामेत्वा मज्झिमयामसमनन्तरे मतं एळकं आहरापेत्वा “ब्राह्मण, यत्थ कत्थचि गन्त्वा जीवाही”ति कज्जि अजानापेत्वा उय्योजेत्वा एळकमंसेन बलिं कत्वा द्वारं पतिट्ठापेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदनेव, पुब्बेपि कोकालिको वाचाय हतोयेवा”ति वत्त्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कळारपिङ्गलो कोकालिको अहोसि, तक्कारियपण्डितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

तक्कारियजातकवण्णना अट्ठमा ।

[४८२] ९. रुरुमिगराजजातकवण्णना

तस्स गामवरं दम्मीति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि । सो किर भिक्खूहि “बहूपकारो ते आवुसो, देवदत्तसत्था, त्वं तथागतं निस्साय पब्बज्जं लभि, तीणि पिटकानि उग्गण्हि, लाभसक्कारं पापुणी”ति वुत्तो “आवुसो, सत्थारा मम तिणग्गमत्तोपि उपकारो न कतो, अहं सयमेव पब्बज्जि, सयं तीणि पिटकानि उग्गण्हिं, सयं लाभसक्कारं पापुणी”न्ति कथेसि । भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “अकतज्जू आवुसो, देवदत्तो अकतवेदी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, देवदत्तो इदनेव अकतज्जू, पुब्बेपि अकतज्जूयेव, पुब्बेपेस मया जीविते दिन्नेपि मम गुणमतं न जानाती”ति वत्त्वा अतीतं

आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते एको असीतिकोटिविभवो सेट्ठि पुत्तं लभित्वा “महाधनको”तिस्स, नामं कत्वा “सिप्पं उग्गण्हन्तो मम पुत्तो किलमिस्सती”ति न किञ्चि सिप्पं उग्गण्हापेसि । सो गीतनच्चवादितखादनभोजनतो उद्धं न किञ्चि अज्जासि । तं वयप्पत्तं पतिरूपेण दारेण संयोजेत्वा मातापितरो कालमकंसु । सो तेसं अच्चयेन इत्थिधुत्तसुराधुत्तादीहि परिवुतो नानाव्यसनमुखेहि इणं आदाय तं दातुं असक्कोन्तो इणायिकेहि चोदियमानो चिन्तेसि “किं मय्हं जीवितेन, एकेनहि अत्तभावेन अज्जो विय जातो, मतं मे सेय्यो”ति । सो इणायिके आह — “तुम्हाकं इणपण्णानि गहेत्वा आगच्छथ, गङ्गातीरे मे निदहितं कुलसन्तकं धनं अत्थि, तं वो दस्सामी”ति । ते तेन सद्धिं अगमंसु । सो “इध धन”न्ति निधिद्वानं आचिक्खन्तो विय “गङ्गायं पतित्वा मरिस्सामी”ति पलायित्वा गङ्गायं पति । सो चण्डसोतेन वुहन्तो कारुज्जरवं विरवि ।

तदा महासत्तो रुरुमिगयोनियं निब्बत्तित्वा परिवारं छुट्त्वा एककोव गङ्गानिवत्तने रमणीये सालमिस्सके सुपुप्फितअम्बवने वसति उपोसथं उपवुत्थाय । तस्स सरीरच्छवि सुमज्जितकञ्चनपट्टवण्णा अहोसि, हत्थपादा लाखारसपरिकम्मकता विय, नङ्गुट्टं चामरीनङ्गुट्टं विय, सिङ्गानि रजतदामसदिसानि, अक्खीनि सुमज्जितमणिगुळिका विय, मुखं ओदहित्वा ठपितरत्तकम्बलगेण्डुकं विय । एवरूपं तस्स रूपं अहोसि । सो अट्टरत्तसमये तस्स कारुज्जसद्वं सुत्वा “मनुस्ससद्वो सूरयति, मा मयि धरन्ते मरतु, जीवितमस्स दस्सामी”ति चिन्तेत्वा सयनगुम्बा उट्ठाय नदीतीरं गन्त्वा “अम्भो पुरिस, मा भायि, जीवितं ते दस्सामी”ति अस्सासेत्वा सोतं छिन्दन्तो गन्त्वा तं पिट्ठियं आरोपेत्वा तीरं पापेत्वा अत्तनो वसनद्वानं नेत्वा फलाफलानि दत्वा द्वीहतीहच्चयेन “भो पुरिस, अहं तं इतो अरज्जतो नीहरित्वा बाराणसिमग्गे ठपेस्सामि, त्वं सोत्थिना गमिस्ससि, अपिच खो पन त्वं ‘असुकद्वाने नाम कञ्चनमिगो वसती’ति धनकारणा मं रज्जो चेव राजमहामत्तस्स च मा आचिक्खाही”ति आह । सो “साधु सामी”ति सम्पटिच्छि ।

महासत्तो तस्स पटिज्जं गहेत्वा तं अत्तनो पिट्ठियं आरोपेत्वा बाराणसिमग्गे ओतारेत्वा निवत्ति । तस्स बाराणसिपविसनदिवसेयेव खेमा नाम रज्जो अगमहेसी पच्चूसकाले सुपिनन्ते सुवण्णवण्णं मिगं अत्तनो धम्मं देसेन्तं दिस्वा चिन्तेसि “सचे एवरूपो मिगो न भवेय्य, नाहं सुपिने पस्सेय्यं, अद्धा भविस्सति, रज्जो आरोचेस्सामी”ति । सा राजानं उपसङ्कमित्वा “महाराज, अहं सुवण्णवण्णं मिगं पस्सितुं इच्छामि, सुवण्णवण्णमिगस्स धम्मं सोतुकामाहि, लभिस्सामि चे, जीवेय्यं, नो चे, नत्थि मे जीवित”न्ति आह । राजा तं अस्सासेत्वा “सचे मनुस्सलोके अत्थि, लभिस्ससी”ति वत्वा ब्राह्मणे पक्कोसापेत्वा “सुवण्णवण्णा मिगा नाम होन्ती”ति पुच्छित्वा “आम, देव, होन्ती”ति सुत्वा अलङ्कतहत्थिक्खन्धे सुवण्णचङ्कोटके सहस्सथविकं ठपेत्वा यो सुवण्णवण्णं मिगं आचिक्खिस्सति, तस्स सद्धिं सहस्सथविकसुवण्णचङ्कोटकेन तज्ज हत्थिं ततो च उत्तरि दातुकामो हुत्वा सुवण्णपट्टे गाथं लिखापेत्वा एकं अमच्चं पक्कोसापेत्वा “एहि तात, मम वचनेन इमं गाथं नगरवासीनं कथेही”ति इमस्मिं जातके पठमं गाथमाह —

११७. “तस्स गामवरं दम्मि, नारियो च अलङ्कता ।

यो मे तं मिगमक्खाति, मिगानं मिगमुत्तम”न्ति ॥

अमच्चो सुवण्णपट्टं गहेत्वा सकलनगरे वाचापेसि । अथ सो सेट्ठिपुत्तो बाराणसिं पविसन्तोव तं कथं सुत्वा अमच्चस्स सन्तिकं गन्त्वा “अहं रज्जो एवरूपं मिगं आचिक्खिस्सामि, मं रज्जो दस्सेही”ति आह । अमच्चो हत्थिक्खन्धतो ओतरित्वा तं रज्जो सन्तिकं नेत्वा “अयं किर, देव, तं मिगं आचिक्खिस्सती”ति दस्सेसि । राजा “सच्चं अम्भो पुरिसा”ति

पुच्छि । सो “सच्चं महाराज, त्वं एतं यसं मय्हं देही”ति वदन्तो दुतियं गाथमाह —

११८. “मय्हं गामवरं देहि, नारियो च अलङ्कता ।
अहं ते मिगमक्खिस्सं, मिगानं मिगमुत्तमं”न्ति ॥

तं सुत्वा राजा तस्स मित्तदुब्भिस्स तुस्सित्वा “अब्भो कुहिं सो मिगो वसती”ति पुच्छित्वा “असुकट्टाने नाम देवा”ति वुत्ते तमेव मगगदेसकं कत्वा महन्तेन परिवारेन तं ठानं अगमासि । अथ नं सो मित्तदुब्भी “सेनं, देव, सन्निसीदापेही”ति वत्वा सन्निसिन्नाय सेनाय एसो, देव, सुवण्णमिगो एतस्मिं वने वसती”ति हत्थं पसारेत्वा आचिक्खन्तो ततियं गाथमाह —

११९. “एतस्मिं वनसण्डस्मिं, अम्बा साला च पुप्फिता ।
इन्दगोपकसञ्छन्ना, एत्थेसो तिट्ठते मिगो”ति ॥

तत्थ इन्दगोपकसञ्छन्नाति एतस्स वनसण्डस्स भूमि इन्दगोपकवण्णाय रत्ताय सुखसम्फस्साय तिणजातिया सञ्छन्ना, ससकुच्छि विय मुदुका, एत्थ एतस्मिं रमणीये वनसण्डे एसो तिट्ठतीति दस्सेति ।

राजा तस्स वचनं सुत्वा अमच्चे आणापेसि “तस्स मिगस्स पलायितुं अदत्त्वा खिप्पं आवुधहत्थेहि पुरिसेहि सद्धिं वनसण्डं परिवारेथा”ति । ते तथा कत्वा उन्नदिंसु । राजा कतिपयेहि जनेहि सद्धिं एकमन्तं अट्ठासि, सोपिस्स अविदूरे अट्ठासि । महासत्तो तं सद्धं सुत्वा चिन्तेसि “महन्तो बलकायसद्धो, तम्हा मे पुरिसा भयेन उप्पन्नेन भवितब्ब”न्ति । सो उट्ठाय सकलपरिसं ओलोकेत्वा रज्जो ठितट्ठानं दिस्वा “रज्जो ठितट्ठानेयेव मे सोत्थि भविस्सति, एत्थेव मया गन्तुं वट्ठती”ति चिन्तेत्वा राजाभिमुखो पायासि । राजा तं आगच्छन्तं दिस्वा “नागबलो मिगो अवत्थरन्तो विय आगच्छेय्य, सरं सन्नहिक्खित्वा इमं मिगं सन्तासेत्वा सचे पलायति, विज्झित्वा दुब्बलं कत्वा गण्हिस्सामी”ति धनुं आरोपेत्वा बोधिसत्ताभिमुखो अहोसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था इमं गाथाद्वयमाह —

१२०. “धनुं अद्वेज्झं कत्वान, उसुं सन्नय्हुपागमि ।
मिगो च दिस्वा राजानं, दूरतो अज्झभासथ ॥

१२१. “आगमेहि महाराज, मा मं विज्झि रथेसभ ।
को नु ते इदमक्खासि, एत्थेसो तिट्ठते मिगो”ति ॥

तत्थ अद्वेज्झं कत्वानाति जियाय च सरेन च सद्धिं एकमेव कत्वा । सन्नय्हाति सन्नहिक्खित्वा । आगमेहीति “तिट्ठ, महाराज, मा मं विज्झि, जीवग्गाहमेव गण्हाही”ति मधुराय मनुस्सवाचाय अभासि ।

राजा तस्स मधुरकथाय बन्धित्वा धनुं ओतारेत्वा गारवेन अट्ठासि । महासत्तोपि राजानं उपसङ्कमित्वा मधुरपटिसन्थारं कत्वा एकमन्तं अट्ठासि । महाजनोपि सब्बावुधानि छट्ठेत्वा आगन्त्वा राजानं परिवारेसि । तस्मिं खणे महासत्तो सुवण्णकिङ्किणिकं चालेन्तो विय मधुरेन सरेन राजानं पुच्छि “को नु ते इदमक्खासि, एत्थेसो तिट्ठते मिगो”ति? तस्मिं खणे पापपुरिसो थोकं पटिक्कमित्वा सोतपथेव अट्ठासि । राजा “इमिना मे दस्सितो”ति कथेन्तो छट्ठं गाथमाह —

१२२. “एस पापचरो पोसो, सम्म तिट्ठति आरका ।

सोयं मे इदमक्खासि, एत्थेसो तिट्ठते मिगो”ति ॥

तत्थ पापचरोति विस्सट्ठाचारो ।

तं सुत्वा महासत्तो तं मित्तदुब्धिं गरहित्वा रज्जा सद्धिं सल्लपन्तो सत्तमं गाथमाह —

१२३. “सच्चं किरेव माहंसु, नरा एकच्चिया इध ।
कट्ठं निप्लवितं सेय्यो, न त्वेवेकच्चियो नरो”ति ॥

तत्थ निप्लवितन्ति उत्तारितं । एकच्चियोति एकच्चो पन मित्तदुब्धी पापपुग्गलो उदके पतन्तोपि उत्तारितो न त्वेव सेय्यो । कट्ठज्झि नानप्पकारेण उपकाराय संवत्तति, मित्तदुब्धी पन पापपुग्गलो विनासाय, तस्मा ततो कट्ठमेव वरतरन्ति पोराणकपण्डिता कथयिंसु, मया पन तेसं वचनं न कतन्ति ।

तं सुत्वा राजा इतरं गाथमाह —

१२४. “किं नु रुरु गरहसि मिगानं, किं पक्खीनं किं पन मानुसानं ।
भयं हि मं विन्दतिनप्परूपं, सुत्वान तं मानुसिं भासमानं”ति ॥

तत्थ मिगानन्ति मिगानमज्जतरं गरहसि, उदाहु पक्खीनं, मानुसानन्ति पुच्छि । भयज्झि मं विन्दतीति भयं मं पटिलभति, अहं अत्तनि अनिस्सरो भयसन्तको विय होमि । अनप्परूपन्ति महन्तं ।

ततो महासत्तो “महाराज, न मिगं, न पक्खिं गरहामि, मनुस्सं पन गरहामी”ति दस्सेन्तो नवमं गाथमाह —

१२५. “यमुद्धरिं वाहने वुहमानं, महोदके सलिले सीघसोते ।
ततोनिदानं भयमागतं मम, दुक्खो हवे राज असब्धि सङ्गमो”ति ॥

तत्थ वाहनेति पतितपतिते वहितुं समत्थे गङ्गावहे । महोदके सलिलेति महाउदके महासलिलेति अत्थो । उभयेनापि गङ्गावहस्सेव बहुउदकतं दस्सेति । ततोनिदानन्ति महाराज, यो मय्हं तथा दस्सितो पुरिसो, एसो मया गङ्गाय वुहमानो अट्ठरत्तसमये कारुज्जरवं विरवन्तो उद्धरितो, ततोनिदानं मे इदमज्ज भयं आगतं, असप्पुरिसेहि समागमो नाम दुक्खो, महाराजाति ।

तं सुत्वा राजा तस्स कुज्झित्वा “एवं बहूपकारस्स नाम गुणं न जानाति, विज्झित्वा नं जीवितक्खयं पापेस्सामी”ति दसमं गाथमाह —

१२६. “सोहं चतुप्पत्तमिमं विहङ्गमं, तनुच्छिदं हदये ओस्सजामि ।
हनामि तं मित्तदुब्धिं अकिच्चकारिं, यो तादिसं कम्मकतं न जाने”ति ॥

तत्थ चतुप्पत्तन्ति चतूहि वाजपत्तेहि समन्नागतं । विहङ्गमन्ति आकासगामिं । तनुच्छिदन्ति सरीरछिन्दनं ।

ओस्सजामीति एतस्स हदये विस्सज्जेमि ।

ततो महासत्तो “मा एस मं निस्साय नस्सतू”ति चिन्तेत्वा एकादसमं गाथमाह —

१२७. “धीरस्स बालस्स हवे जनिन्द, सन्तो वधं नप्पसंसन्ति जातु ।

कामं घरं गच्छतु पापधम्मो, यञ्चस्स भट्ठं तदेतस्स देहि ।

अहञ्च ते कामकरो भवामी”ति ॥

तत्थ कामन्ति कामेन यथारुचिया अत्तनो घरं गच्छतु । यञ्चस्स भट्ठं तदेतस्स देहीति यञ्च तस्स “इदं नाम ते दस्सामी”ति तया कथितं, तं तस्स देहि । कामकरोति इच्छाकरो, यं इच्छसि, तं करोहि, मंसं वा मे खाद, कीळामिगं वा करोहि, सब्बत्थ ते अनुकूलवत्ती भविस्सामीति अत्थो ।

तं सुत्वा राजा तुट्ठमानसो महासत्तस्स थुतिं करोन्तो अनन्तरं गाथमाह —

१२८. “अद्धा रुरु अञ्जतरो सतं सो, यो दुब्भतो मानुसस्स न दुब्भि ।

कामं घरं गच्छतु पापधम्मो, यञ्चस्स भट्ठं तदेतस्स दम्मि ।

अहञ्च ते कामचारं ददामी”ति ॥

तत्थ सतं सोति अद्धा त्वं सतं पण्डितानं अञ्जतरो । कामचारन्ति अहं तव धम्मकथाय पसीदित्वा तुय्हं कामचारं अभयं ददामि, इतो पट्ठाय तुम्हे निब्भया यथारुचिया विहरथाति महासत्तस्स वरं अदासि ।

अथ नं महासत्तो “महाराज, मनुस्सा नाम अञ्जं मुखेन भासन्ति, अञ्जं कायेन करोन्ती”ति परिगगणहन्तो द्वे गाथा अभसि —

१२९. “सुविजानं सिङ्गालानं, सकुणानञ्च वस्सितं ।

मनुस्सवस्सितं राज, दुब्बिजानतरं ततो ॥

१३०. “अपि चे मज्जती पोसो, जाति मित्तो सखाति वा ।

यो पुब्बे सुमनो हुत्वा, पच्छा सम्पज्जते दिसो”ति ॥

तं सुत्वा राजा “मिगराज, मा मं एवं मज्जि, अहज्जि रज्जं जहन्तोपि न तुय्हं दिन्नवरं जहिस्सं, सद्दहथ, मय्ह”न्ति वरं अदासि । महासत्तो तस्स सन्तिके वरं गणहन्तो अत्तानं आदिं कत्वा सब्बसत्तानं अभयदानं वरं गण्णि । राजापि तं वरं दत्वा बोधिसत्तं नगरं नेत्वा महासत्तञ्च नगरञ्च अलङ्कारापेत्वा देविया धम्मं देसापेसि । महासत्तो देविं आदिं कत्वा रज्जो च राजपरिसाय च मधुराय मनुस्सभासाय धम्मं देसेत्वा राजानं दसहि राजधम्मोहि ओवदित्वा महाजनं अनुसासित्वा अरज्जं पविसित्वा मिगगणपरिवृतो वासं कप्पेसि । राजा “सब्बेसं सत्तानं अभयं दम्मी”ति नगरे भेरिं चरापेसि । ततो पट्ठाय मिगपक्खीनं कोचि हत्थं पसारेतुं समत्थो नाम नाहोसि । मिगगणो मनुस्सानं सस्सानि खादति, कोचि वारेतुं न सक्कोति । महाजनो राजङ्गणं गन्त्वा उपक्कोसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था इमं गाथमाह —

१३१. “समागता जानपदा, नेगमा च समागता ।
मिगा सस्सानि खादन्ति, तं देवो पटिसेधतू”ति ॥

तत्थ तं देवोति तं मिगगणं देवो पटिसेधतूति ।

तं सुत्वा राजा गाथाद्वयमाह —

१३२. “कामं जनपदो मासि, रट्टञ्चापि विनस्सतु ।
न त्वेवाहं रुरुं दुब्भे, दत्त्वा अभयदक्खिणं ॥

१३३. “मा मे जनपदो आसि, रट्टञ्चापि विनस्सतु ।
न त्वेवाहं मिगराजस्स, वरं दत्त्वा मुसा भणे”ति ॥

तत्थ मासीति कामं मय्हं जनपदो मा होतु । रुरुन्ति न त्वेव अहं सुवण्णवण्णस्स रुरुमिगराजस्स अभयदक्खिणं दत्त्वा दुब्भिस्सामीति ।

महाजनो रज्जो वचनं सुत्वा किञ्चि वत्तुं अविसहन्तो पटिक्कमि । सा कथा वित्थारिका अहोसि । तं सुत्वा महासत्तो मिगगणं सन्निपातापेत्वा “इतो पट्ठाय मनुस्सानं सस्सानि मा खादथा”ति ओवदित्वा “अत्तनो खेत्तेसु पण्णसज्जं बन्धन्तू”ति मनुस्सानं घोसापेसि । ते तथा बन्धिंसु, ताय सज्जाय मिगा यावज्जतना सस्सानि न खादन्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपि देवदत्तो अकतज्जूयेवा”ति वत्त्वा जातकं समोधानेसि “तदा सेट्ठिपुत्तो देवदत्तो अहोसि, राजा आनन्दो, रुरुमिगराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

रुरुमिगराजजातकवण्णना नवमा ।

[४८३] १०. सरभमिगजातकवण्णना

आसीसेथेव पुरिसोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अत्तना संखित्तेन पुच्छितपज्हस्स धम्मसेनापतिनो वित्थारेन व्याकरणं आरब्भ कथेसि । कदा पन सत्था थेरं संखित्तेन पज्हं पुच्छीति? देवोरोहने । तत्रायं सङ्घेपतो अनुपुब्बिकथा । राजगहसेट्ठिनो हि सन्तके चन्दनपत्ते आयस्मता पिण्डोलभारद्वाजेन इद्धिया गहिते सत्था भिक्खून् इद्धिपाटिहारियकरणं पटिक्खिपि । तदा तित्थिया “पटिक्खित्तं समणेन गोतमेन इद्धिपाटिहारियकरणं, इदानीं सयम्पि न करिस्सती”ति चिन्तेत्वा मङ्कुभूतेहि अत्तनो सावकेहि “किं, भन्ते, इद्धिया पत्तं न गणहथा”ति वुच्चमाना “नेतं आवुसो, अम्हाकं दुक्करं, छवस्स पन दारुपत्तस्सत्थाय अत्तनो सण्हसुखुमगुणं को गिहीनं पकासेस्सतीति न गण्हिम्ह, समणा पन सक्क्यपुत्तिया लोलताय इद्धिं दस्सेत्वा गण्हिंसु । मा ‘अम्हाकं इद्धिकरणं भारो’ति चिन्तयित्थ, मयज्झि तिट्ठन्तु समणस्स गोतमस्स सावका, आकङ्खमाना पन समणेन गोतमेन सद्धिं इद्धिं दस्सेस्साम, सचे हि समणो गोतमो एकं पाटिहारियं करिस्सति, मयं द्विगुणं करिस्सामा”ति कथयिंसु ।

तं सुत्वा भिक्खू भगवतो आरोचेसुं “भन्ते, तित्थिया किर पाटिहारियं करिस्सन्ती”ति । सत्था “भिक्खवे, करोन्तु, अहम्पि करिस्सामी”ति आह । तं सुत्वा बिम्बिसारो आगन्त्वा भगवन्तं पुच्छि “भन्ते, पाटिहारियं किर करिस्सथा”ति?

“आम, महाराजा”ति । “ननु, भन्ते, सिक्खापदं पञ्जत्त”न्ति । “महाराज, तं मया सावकानं पञ्जत्तं, बुद्धानं पन सिक्खापदं नाम नत्थि । “यथा हि, महाराज, तव उय्याने पुप्फफलं अञ्जेसं वारितं, न तव, एवंसम्पदमिदं दट्ठब्ब”न्ति । “कत्थ पन, भन्ते, पाटिहारियं करिस्सथा”ति? “सावत्थिनगरद्वारे कण्डम्बरुक्खमूले”ति । “अम्हेहि तत्थ किं कत्तब्ब”न्ति? “नत्थि किञ्चि महाराजा”ति । पुनदिवसे सत्था कतभत्तकिच्चो चारिकं पक्कामि । मनुस्सा “कुहिं, भन्ते, सत्था गच्छती”ति पुच्छन्ति । “सावत्थिनगरद्वारे कण्डम्बरुक्खमूले तिथियमद्दं यमकपाटिहारियं कातु”न्ति तेसं भिक्खू कथयन्ति । महाजनो “अच्छरियरूपं किर पाटिहारियं भविस्सति, पस्सिस्साम न”न्ति घरद्वारानि छट्ठेत्वा सत्थारा सद्धियेव अगमासि ।

अञ्जतिथिया “मयम्पि समणस्स गोतमस्स पाटिहारियकरणद्वाने पाटिहारियं करिस्सामा”ति उपट्ठाकेहि सद्धि सत्थारमेव अनुबन्धिंसु । सत्था अनुपुब्बेन सावत्थिं गन्त्वा रज्जा “पाटिहारियं किर, भन्ते, करिस्सथा”ति पुच्छितो “करिस्सामी”ति वत्वा “कदा, भन्ते”ति वुत्ते “इतो सत्तमे दिवसे आसाळ्हिपुण्णमासिय”न्ति आह । “मण्डपं करोमि भन्ते”ति? “अलं महाराज, मम पाटिहारियकरणद्वाने सक्को देवराजा द्वादसयोजनिकं रतनमण्डपं करिस्सती”ति । “एतं कारणं नगरे उग्घोसापेमि, भन्ते”ति? “उग्घोसापेहि महाराजा”ति । राजा धम्मघोसकं अलङ्कतहत्थिपिट्ठिं आरोपेत्वा “भगवा किर सावत्थिनगरद्वारे कण्डम्बरुक्खमूले तिथियमद्दं पाटिहारियं करिस्सति इतो सत्तमे दिवसे”ति याव छट्ठदिवसा देवसिकं घोसनं कारेसि । तिथिया “कण्डम्बरुक्खमूले किर करिस्सती”ति सामिकानं धनं दत्वा सावत्थिसामन्ते अम्बरुक्खे छिन्दापयिंसु । धम्मघोसको पुण्णमीदिवसे पातोव “अज्ज, भगवतो पाटिहारियं भविस्सती”ति उग्घोसेसि । देवतानुभावेन सकलजम्बुदीपे द्वारे ठत्वा उग्घोसितं विय अहोसि । ये ये गन्तुं चित्तं उप्पादेन्ति, ते ते सावत्थिं पत्तमेव अत्तानं पस्सिंसु, द्वादसयोजनिका परिसा अहोसि ।

सत्था पातोव सावत्थिं पिण्डाय पविसितुं निक्खमि । कण्डो नाम उय्यानपालो पिण्डपक्कमेव कुम्भपमाणं महन्तं अम्बपक्कं रज्जो हरन्तो सत्थारं नगरद्वारे दिस्वा “इदं तथागतस्सेव अनुच्छविक”न्ति अदासि । सत्था पटिग्गहेत्वा तत्थेव एकमन्तं निसिन्नो परिभुज्जित्वा “आनन्द, इमं अम्बट्ठिं उय्यानपालकस्स इमस्मिं ठाने रोपनत्थाय देहि, एस कण्डम्बो नाम भविस्सती”ति आह । थेरो तथा अकासि । उय्यानपालो पंसुं वियूहित्वा रोपेसि । तद्ध्वणञ्जेव अट्ठिं भिन्दित्वा मूलानि ओतरिंसु, नङ्गलसीसपमाणो रत्तङ्कुरो उट्ठहि, महाजनस्स ओलोकेन्तस्सेव पण्णासहत्थक्खन्धो पण्णासहत्थसाखो उब्बेधतो च हत्थसतिको अम्बरुक्खो सम्पज्जि, तावदेवस्स पुप्फानि च फलानि च उट्ठहिंसु । सो मधुकरपरिवृतो सुवण्णवण्णफलभरितो नभं पूरेत्वा अट्ठासि, वातप्पहरणकाले मधुरपक्कानि पतिंसु । पच्छा आगच्छन्ता भिक्खू परिभुज्जित्वाव आगमिंसु ।

सायन्हसमये सक्को देवराजा आवज्जेन्तो “सत्थु रतनमण्डपकरणं अम्हाकं भारो”ति जत्वा विस्सकम्मदेवपुत्तं पेसेत्वा द्वादसयोजनिकं नीलुप्पलसञ्छन्नं सत्तरतनमण्डपं कारेसि । एवं दससहस्सचक्कवाळदेवता सन्निपतिंसु । सत्था तिथियमद्दं असाधारणं सावकेहि यमकपाटिहारियं कत्वा बहुजनस्स पसन्नभावं जत्वा ओरुह् बुद्धासने निसिन्नो धम्मं देसेसि । वीसति पाणकोटियो अमतपानं पिविंसु । ततो “पुरिमबुद्धा पन पाटिहारियं कत्वा कत्थ गच्छन्ती”ति आवज्जेन्तो “तावतिसंभवन”न्ति जत्वा बुद्धासना उट्ठाय दक्खिणपादं युगन्धरमुद्धनि ठपेत्वा वामपादेन सिनेरुमत्थकं अक्कमित्वा पारिच्छत्तकमूले पण्डुकम्बलसिलायं वस्सं उपगन्त्वा अन्तोतेमासं देवानं अभिधम्मपिटकं कथेसि । परिसा सत्थु गतद्वानं अजानन्ती “दिस्वाव गमिस्सामा”ति तत्थेव तेमासं वसि । उपकट्ठाय पवारणाय महामोग्गल्लानत्थेरो गन्त्वा भगवतो आरोचेसि । अथ नं सत्था पुच्छि “कहं पन एतरहि सारिपुत्तो”ति? “एसो, भन्ते, पाटिहारिये पसीदित्वा पब्बजितेहि पञ्चहि

भिक्षुसतेहि सद्धिं सङ्कस्सनगरद्वारे वसी'ति । “मोग्गल्लान, अहं इतो सत्तमे दिवसे सङ्कस्सनगरद्वारे ओतरिस्सामि, तथागतं दट्ठुकामा सङ्कस्सनगरे एकतो सन्निपतन्तू'ति । थेरो “साधू'ति पटिस्सुणित्वा आगन्त्वा परिसाय आरोचेत्वा सकलपरिसं सावत्थितो तिसयोजनं सङ्कस्सनगरं एकमुहुत्तेनेव पापेसि ।

सत्था वुत्थवस्सो पवारेत्वा “महाराज, मनुस्सलोकं गमिस्सामी'ति सक्कस्स आरोचेसि । सक्को विस्सकम्मं आमन्तेत्वा “दसबलस्स मनुस्सलोकगमनत्थाय तीणि सोपानानि करोही'ति आह । सो सिनेरुमत्थके सोपानसीसं सङ्कस्सनगरद्वारे धुरसोपानं कत्वा मज्झे मणिमयं, एकस्मिं पस्से रजतमयं, एकस्मिं पस्से सुवण्णमयन्ति तीणि सोपानानि मापेसि, सत्तरतनमया वेदिकापरिक्खेपा । सत्था लोकविवरणं पाटिहारियं कत्वा मज्झे मणिमयेन सोपानेन ओतरि । सक्को पत्तचीवरं अगगहेसि, सुयामो वालबीजनिं, सहम्पति महाब्रह्मा छत्तं धारेसि, दससहस्सचक्कवाळदेवता दिब्बगन्धमालादीहि पूजयिंसु । सत्थारं धुरसोपाने पतिट्ठितं पठममेव सारिपुत्तथेरो वन्दि, पच्छा सेसपरिसा । तस्मिं समागमे सत्था चिन्तेसि “मोग्गल्लानो “इद्धिमा'ति पाकटो, उपालि ‘विनयधरो'ति । सारिपुत्तस्स पन महापज्जगुणो अपाकटो, ठपेत्वा मं अज्जो एतेन सदिसो समपज्जो नाम नत्थि, पज्जागुणमस्स पाकटं करिस्सामी'ति पठमं ताव पुथुज्जनानं विसये पज्हं पुच्छि, तं पुथुज्जनाव कथयिंसु ततो सोतापन्नानं विसये पज्हं पुच्छि, तम्पि सोतापन्नाव कथयिंसु, पुथुज्जना न जानिंसु । एवं सकदागामिविसये अनागामिविसये खीणासवविसये महासावकविसये च पज्हं पुच्छि, तम्पि हेट्ठिमा हेट्ठिमा न जानिंसु, उपरिमा उपरिमाव कथयिंसु । अगगसावकविसये पुट्ठपज्जम्पि अगगसावकाव कथयिंसु, अज्जे न जानिंसु । ततो सारिपुत्तथेरस्स विसये पज्हं पुच्छि, तं थेरोव कथेसि, अज्जे न जानिंसु ।

मनुस्सा “को नाम एस थेरो सत्थारा सद्धिं कथेसी'ति पुच्छित्वा “धम्मसेनापति सारिपुत्तथेरो नामा'ति सुत्वा “अहो महापज्जो'ति वदिंसु । ततो पट्ठाय देवमनुस्सानं अन्तरे थेरस्स महापज्जगुणो पाकटो जातो । अथ नं सत्था —

“ये च सङ्घातधम्मासे, ये च सेखा पुथू इध ।

तेसं मे निपको इरियं, पुट्ठो पब्रूहि मारिसा'ति ॥ (सु० नि० १०४४; चूळनि० अजितमाणवपुच्छा ६३; नेत्ति० १४)

बुद्धविसये पज्हं पुच्छित्वा “इमस्स नु खो सारिपुत्त, संखित्तेन भासितस्स कथं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो'ति आह । थेरो पज्हं ओलोकेत्वा “सत्था मं सेखासेखानं भिक्षून् आगमनपटिपदं पुच्छती'ति पज्हे निक्कङ्खो हुत्वा “आगमनपटिपदा नाम खन्धादिवसेन बहूहि मुखेहि सक्का कथेतुं, कतं नु खो कथेन्तो सत्थु अज्झासयं गण्हितुं सक्खिस्सामी'ति अज्झासये कङ्खि । सत्था “सारिपुत्तो पज्हे निक्कङ्खो, अज्झासये पन मे कङ्खति, मया नये अदिन्ने कथेतुं न सक्खिस्सति, नयमस्स दस्सामी'ति नयं ददन्तो “भूतमिदं सारिपुत्त समनुपस्सा'ति आह । एवं किरस्स अहोसि “सारिपुत्तो मम अज्झासयं गहेत्वा कथेन्तो खन्धवसेन कथेस्सती'ति । थेरस्स सह नयदानेन सो पज्जो नयसतेन नयसहस्सेन उपट्ठसि । सो सत्थारा दिन्ननये ठत्वा बुद्धविसये पज्हं कथेसि ।

सत्था द्वादसयोजनिकाय परिसाय धम्मं देसेसि । तिस पाणकोटियो अमतपानं पिविंसु । सत्था परिसं उय्योजेत्वा चारिकं चरन्तो अनुपुब्बेन सावत्थिं गन्त्वा पुनदिवसे सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पिण्डपातपटिक्कन्तो भिक्षूहि वत्ते दस्सिते गन्धकुटिं पाविसि । सायन्हसमये भिक्षू थेरस्स गुणकथं कथेन्ता धम्मसभायं निसीदिंसु “महापज्जो, आवुसो, सारिपुत्तो पुथुपज्जो जवनपज्जो तिक्खपज्जो निब्बेधिकपज्जो दसबलेन संखित्तेन पुच्छितपज्हं वित्थारेन कथेसी'ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्षवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना'ति पुच्छित्वा “इमाय नामा'ति वुत्ते “न, भिक्षवे, इदानेव,

पुब्बेपि एस संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं कथेसियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सरभमिगयोनियं निब्बत्तित्वा अरज्जे वसति । राजा मिगवित्तको अहोसि थामसम्पन्नो, अज्जं मनुस्सं “मनुस्सो”तिपि न गणेति । सो एकदिवसं मिगवं गन्त्वा अमच्चे आह — “यस्स पस्सेन मिगो पलायति, तेन सो दण्डो दातब्बो”ति । ते चिन्तयिंसु “कदाचि वेमज्जे ठितमिगं विज्झन्ति, कदाचि उड्डितं, कदाचि पलायन्तम्पि, अज्ज पन येन केनचि उपायेन रज्जो ठितद्वानज्जेव आरोपेस्सामा”ति । चिन्तेत्वा च पन कतिकं कत्वा रज्जो धुरमगं अदंसु । ते महन्तं गुम्भं परिक्खपित्वा मुग्गरादीहि भूमिं पोथयिंसु । पठममेव सरभमिगो उड्डाय तिक्खत्तुं गुम्भं अनुपरिगन्त्वा पलायनोकासं ओलोकेन्तो सेसदिसासु मनुस्से बाहाय बाहं धनुना धनुं आहच्च निरन्तरे ठिते दिस्वा रज्जो ठितद्वानेयेव ओकासं अदस । सो उम्मीलितेसु अक्खीसु वालुकं खिपमानो विय राजानं अभिमुखो अगमासि । राजा तं लहुसम्पत्तं दिस्वा सरं उक्खपित्वा विज्झि । सरभमिगा नाम सरं वज्जेतुं छेका होन्ति, सरे अभिमुखं आगच्छन्ते वेगं हापेत्वा तिद्वन्ति, पच्छतो आगच्छन्ते वेगेन पुरतो जवन्ति, उपरिभागेनागच्छन्ते पिड्ढिं नामेन्ति, पस्सेनागच्छन्ते थोकं अपगच्छन्ति, कुच्छिं सन्धायागच्छन्ते परिवत्तित्वा पतन्ति, सरे अतिक्कन्ते वातच्छिन्नवलाहकवेगेन पलायन्ति ।

सोपि राजा तस्मिं परिवत्तित्वा पतिते “सरभमिगो मे विद्धो”ति नादं मुज्जि । सरभो उड्डाय वातवेगेन पलायि । बलमण्डलं भिज्जित्वा उभोसु पस्सेसु ठितअमच्चा सरभं पलायमानं दिस्वा एकतो हुत्वा पुच्छिंसु “मिगो कस्स ठितद्वानं अभिरुही”ति? “रज्जो ठितद्वान”न्ति । “राजा ‘विद्धो मे’ति वदति, कोनेन विद्धो, निब्बिरज्जो भो अम्हाकं राजा, भूमिनेन विद्धा”ति ते नानप्पकारेन रज्जा सद्धिं केळिं करिंसु । राजा चिन्तेसि “इमे मं परिहसन्ति, न मम पमाणं जानन्ती”ति गाळ्हं निवासेत्वा पत्तिकोव खगं आदाय “सरभं गण्हिस्सामी”ति वेगेन पक्खन्दि । अथ नं दिस्वा तीणि योजनानि अनुबन्धि । सरभो अरज्जं पाविसि, राजापि पाविसि । तत्थ सरभमिगस्स गमनमग्गे सड्ढिहत्थमत्तो महापूतिपादनरकावाटो अत्थि, सो तिसहत्थमत्तं उदकेन पुण्णो तिणेहि च पटिच्छन्नो । सरभो उदकगन्धं घायित्वाव आवाटभावं जत्वा थोकं ओसक्कित्वा गतो । राजा पन उजुक्कमेव गच्छन्तो तस्मिं पति ।

सरभो तस्स पदसद्वं असुणन्तो निवत्तित्वा तं अपस्सन्तो “नरकावाटे पतितो भविस्सती”ति जत्वा आगन्त्वा ओलोकेन्तो तं गम्भीरउदके अपतिट्ठं किलमन्तं दिस्वा तेन कतं अपराधं हृदये अकत्वा सज्जातकारुज्जो “मा मयि पस्सन्तेव राजा नस्सतु, इमम्हा दुक्खा नं मोचेस्सामी”ति आवाटतीरे ठितो “मा भायि, महाराज, महन्ता दुक्खा तं मोचेस्सामी”ति वत्वा अत्तनो पियपुत्तं उद्धरितुं उस्साहं करोन्तो विय तस्सुद्धरणत्थाय सिलाय योग्गं कत्वाव “विज्झिस्सामी”ति आगतं राजानं सड्ढिहत्था नरका उद्धरित्वा अस्सासेत्वा पिड्ढिं आरोपेत्वा अरज्जा नीहरित्वा सेनाय अविदूरे ओतारेत्वा ओवादमस्स दत्वा पज्चसु सीलेसु पतिट्ठापेसि । राजा महासत्तं विना वसितुं असक्कोन्तो आह “सामि सरभमिगराज, मया सद्धिं बाराणसिं एहि, द्वादसयोजनिकाय ते बाराणसियं रज्जं दम्मि, तं कारेही”ति । “महाराज, मयं तिरच्छानगता, न मे रज्जेनत्थो, सचे ते मयि सिनेहो अत्थि, मया दिन्नानि सीलानि रक्खन्तो रड्ढवासिनोपि सीलं रक्खापेही”ति तं ओवदित्वा अरज्जमेव पाविसि ।

सो अस्सुपुण्णेहि नेत्तेहि तस्स गुणं सरन्तोव सेनं पापुणित्वा सेनङ्गपरिवुतो नगरं गन्त्वा “इतो पड्डाय सकलनगरवासिनो पज्च सीलानि रक्खन्तू”ति धम्मभेरिं चरापेसि । महासत्तेन पन अत्तनो कतगुणं कस्सचि अकथेत्वा सायन्हे नानगगरसभोजनं भुज्जित्वा अलङ्कृतसयने सयित्वा पच्चूसकाले महासत्तस्स गुणं सरित्वा उड्डाय सयनपिट्ठे पल्लङ्केन निसीदित्वा पीतिपुण्णेन हृदयेन छहि गाथाहि उदानेसि —

१३४. “आसीसेथेव पुरिसो, न निब्बिन्देय्य पण्डितो ।
पस्सामि वोहं अत्तानं, यथा इच्छिं तथा अहु ॥

१३५. “आसीसेथेव पुरिसो, न निब्बिन्देय्य पण्डितो ।
पस्सामि वोहं अत्तानं, उदका थलमुब्भतं ॥

१३६. “वायमेथेव पुरिसो, न निब्बिन्देय्य पण्डितो ।
पस्सामि वोहं अत्तानं, यथा इच्छिं तथा अहु ॥

१३७. “वायमेथेव पुरिसो, न निब्बिन्देय्य पण्डितो ।
पस्सामि वोहं अत्तानं, उदका थलमुब्भतं ॥

१३८. “दुक्खूपनीतोपि नरो सपज्जो, आसं न छिन्देय्य सुखागमाय ।
बहू हि फस्सा अहिता हिता च, अवितक्किता मच्चुमुपब्बजन्ति ॥

१३९. “अचिन्तितम्पि भवति, चिन्तितम्पि विनस्सति ।
न हि चिन्तामया भोगा, इत्थिया पुरिसस्स वा”ति ॥

तत्थ आसीसेथेव पुरिसोति आसच्छेदककम्मं अकत्वा अत्तनो कम्मेसु आसं करोथेव न उक्कण्ठेय्य । यथा इच्छिन्ति अहज्झि सट्ठिहत्था नरका उट्ठानं इच्छिं, सोम्हि तथेव जातो, ततो उट्ठितोयेवाति दीपेति । अहिता हिता चाति दुक्खफस्सा च सुखफस्सा च, “मरणफस्सा जीवितफस्सा चा”तिपि अत्थो, सत्तानज्झि मरणफस्सो अहितो जीवितफस्सो हितो, तेसं अवितक्कितो अचिन्तितोपि मरणफस्सो आगच्छतीति दस्सेति । अचिन्ति तम्पीति मया “आवाटे पतिस्सामी”ति न चिन्तितं, “सरभं मारेस्सामी”ति चिन्तितं, इदानि पन मे चिन्तितं नट्ठं, अचिन्तितमेव जातं । भोगाति यसपरिवारा । एते चिन्तामया न होन्ति, तस्मा जाणवता वीरियमेव कातब्बं । वीरियवतो हि अचिन्तितम्पि होतियेव ।

तस्सेवं उदानं उदानेन्तस्सेव अरुणं उट्ठहि । पुरोहितो च पातोव सुखसेय्यपुच्छनत्थं आगन्त्वा राजद्वारे ठितो तस्स उदानगीतसद्वं सुत्वा चिन्तेसि “राजा हिय्यो मिगवं अगमासि, तत्थ सरभमिगं विरद्धो भविस्सति, ततो अमच्चेहि अवहसियमानो ‘मारेत्वा नं आहरिस्सामी’ति खत्तियमानेन तं अनुबन्धन्तो सट्ठिहत्थे नरके पतितो भविस्सति, दयालुना सरभराजेन रज्जो दोसं अचिन्तेत्वा राजा उद्धरितो भविस्सति, तेन मज्जे उदानं उदानेती”ति । एवं ब्राह्मणस्स रज्जो परिपुण्णब्यज्जनं उदानं सुत्वा सुमज्जिते आदासे मुखं ओलोकेन्तस्स छाया विय रज्जा च सरभेन च कतकारणं पाकटं अहोसि । सो नखगेन द्वारं आकोटेसि । राजा “को एसो”ति पुच्छि । “अहं देव पुरोहितो”ति । अथस्स द्वारं विवरित्वा “इतो एहाचरिया”ति आह । सो पविसित्वा राजानं जयापेत्वा एकमन्तं ठितो “अहं, महाराज, तया अरज्जे कतकारणं जानामि, त्वं एकं सरभमिगं अनुबन्धन्तो नरके पतितो, अथ नं सो सरभो सिलाय योग्गं कत्वा नरकतो उद्धरि, सो त्वं तस्स गुणं अनुस्सरित्वा उदानं उदानेसी”ति वत्वा द्वे गाथा अभ्वासि —

१४०. “सरभं गिरिदुग्गस्मिं, यं त्वं अनुसरी पुरे ।
अलीनचित्तस्स तुवं, विक्कन्तमनुजीवसि ॥

१४१: “यो तं विदुग्गा नरका समुद्धरि, सिलाय योगं सरभो करित्वा ।
दुक्खूपनीतं मच्चुमुखा पमोचयि, अलीनचित्तं त मिंगं वदेसी”ति ॥

तत्थ अनुसरीति अनुबन्धि । विक्कन्तन्ति उद्धरणत्थाय कतपरक्कमं । अनुजीवसीति उपजीवसि, तस्सानुभावेन
तया जीवितं लद्धन्ति अत्थो । समुद्धरीति उद्धरि । त मिंगं वदेसीति तं सुवण्णसरभमिंगं इध सिरिसयने निसिन्नो वण्णेसि ।

तं सुत्वा राजा “अयं मया सद्धिं न मिंगवं गतो, सब्बं पवत्तिं जानाति, कथं नु खो जानाति, पुच्छिस्सामि न”न्ति
चिन्तेत्वा नवमं गाथमाह —

१४२: “किं त्वं नु तत्थेव तदा अहोसि, उदाहु ते कोचि नं एतदक्खा ।
विवटच्छद्दो नुसि सब्बदस्सी, जाणं नु ते ब्राह्मण भिंसरूप”न्ति ॥

तत्थ भिंसरूपन्ति किं नु ते जाणं बलवजातिकं, तेनेतं जानासीति ।

ब्राह्मणो “नाहं सब्बज्जुबुद्धो, ब्यज्जनं अमक्खेत्वा तया कथितगाथानं पन मय्हं अत्थो उपट्ठाती”ति दीपेन्तो दसमं
गाथमाह —

१४३: “न चेवहं तत्थ तदा अहोसिं, न चापि मे कोचि नं एतदक्खा ।
गाथापदानञ्च सुभासितानं, अत्थं तदानेन्ति जनिन्द धीरा”ति ॥

तत्थ सुभासितानन्ति ब्यज्जनं अमक्खेत्वा सुट्ठु भासितानं । अत्थं तदानेन्तीति यो तेसं अत्थो, तं आनेन्ति
उपधारेन्तीति ।

राजा तस्स तुस्सित्वा बहुं धनं अदासि । ततो पट्ठाय दानादिपुज्जाभिरतो अहोसि, मनुस्सापि पुज्जाभिरता हुत्वा
मतमता सग्गमेव पूरयिंसु । अथेकदिवसं राजा “लक्खं विज्झिस्सामी”ति पुरोहितमादाय उय्यानं गतो । तदा सक्को देवराजा
बहू नवे देवे च देवकज्जायो च दिस्वा “किं नु खो कारण”न्ति आवज्जेन्तो सरभमिगेन नरका उद्धरित्वा रज्जो सीलेसु
पतिट्ठापितभावं जत्वा “रज्जो आनुभावेन महाजनो पुज्जानि करोति, तेन देवलोको परिपूरति, इदानी खो पन राजा लक्खं
विज्झितुं उय्यानं गतो, तं वीर्मसित्वा सीहनादं नदापेत्वा सरभमिगस्स गुणं कथापेत्वा अत्तनो च सक्कभावं जानापेत्वा
आकासे ठितो धम्मं देसेत्वा मेत्ताय चेव पज्चन्नं सीलानञ्च गुणं कथेत्वा आगमिस्सामी”ति चिन्तेत्वा उय्यानं अगमासि ।
राजापि “लक्खं विज्झिस्सामी”ति धनुं आरोपेत्वा सरं सन्नहि । तस्मिं खणे सक्को रज्जो च लक्खस्स च अन्तरे अत्तनो
आनुभावेन सरभं दस्सेसि । राजा तं दिस्वा सरं न मुज्जि । अथ नं सक्को पुरोहितस्स सरीरे अधिमुच्चित्वा गाथं अभासि —

१४४: “आदाय पत्तिं परविरियघातिं, चापे सरं किं विचिकिच्छसे तुवं ।
नुन्नो सरो सरभं हन्तु खिप्पं, अन्नज्झि एतं वरपज्ज रज्जो”ति ॥

तत्थ पत्तिन्ति वाजपत्तेहि समन्नागतं । परविरियघातिन्ति परेसं वीरियघातकं । चापे सरन्ति एतं पत्तसहितं सरं चापे
आदाय सन्नहित्वा इदानी त्वं किं विचिकिच्छसि । हन्तूति तया विस्सट्ठो हुत्वा एस सरो खिप्पं इमं सरभं हनतु । अन्नज्झि
एतन्ति वरपज्ज, महाराज, सरभो नाम रज्जो आहारो भक्खोति अत्थो ।

ततो राजा गाथमाह —

१४५:“अद्धा पजानामि अहम्पि एतं, अन्नं मिगो ब्राह्मण खत्तियस्स ।
पुब्बे कतञ्च अपचायमानो, तस्मा मिगं सरभं नो हनामी”ति ॥

तत्थ पुब्बे कतञ्चाति ब्राह्मण, अहमेतं एकंसेन जानामि यथा मिगो खत्तियस्स अन्नं, पुब्बे पन इमिना मय्हं कतगुणं पूजेमि, तस्मा तं न हनामीति ।

ततो सक्को गाथाद्वयमाह —

१४६:“नेसो मिगो महाराज, असुरेसो दिसम्पति ।
एतं हन्त्वा मनुस्सिन्द, भवस्सु अमराधिपो ॥

१४७:“सचे च राजा विचिकिच्छसे तुवं, हन्तुं मिगं सरभं सहायकं ।
सपुत्तदारो नरवीरसेट्ठ, गन्ता तुवं वेतरणिं यमस्सा”ति ॥

तत्थ असुरेसोति असुरो एसो, असुरजेट्ठको सक्को एसोति अधिप्पायेन वदति । अमराधिपोति त्वं एतं सक्कं मारेत्वा सयं सक्को देवराजा होहीति वदति । वेतरणिं यमस्साति “सचे एतं ‘सहायो मे’ति चिन्तेत्वा न मारेस्ससि, सपुत्तदारो यमस्स वेतरणिनिरयं गतो भविस्ससी”ति नं तासेसि ।

ततो राजा द्वे गाथा अभसि —

१४८:“कामं अहं जानपदा च सब्बे, पुत्ता च दारा च सहायसङ्गा ।
गच्छेमु तं वेतरणिं यमस्स, न त्वेव हज्जो मम पाणदो यो ॥

१४९:“अयं मिगो किच्छगतस्स मय्हं, एकस्स कत्ता विवनस्मि घोरे ।
तं तादिसं पुब्बकिच्चं सरन्तो, जानं महाब्रह्मे कथं हनेय्य”न्ति ॥

तत्थ मम पाणदो योति ब्राह्मण, यो मम पाणदो येन मे पियं जीवितं दिन्नं, नरकं पविसन्तेन मया सो न त्वेव हज्जो न हनितब्बो, अवज्झो एसोति वदति । एकस्स कत्ता विवनस्मि घोरेति दारुणे अरज्जे पविट्ठस्स सतो एकस्स असहायकस्स मम कत्ता कारको जीवितस्स दायको, स्वाहं तं इमिना कतं तादिसं पुब्बकिच्चं सरन्तोयेव तं गुणं जानन्तोयेव कथं हनेय्यं ।

अथ सक्को पुरोहितस्स सरीरतो अपगन्त्वा सक्कत्तभावं मापेत्वा आकासे ठत्वा रज्जो गुणं पकासेन्तो गाथाद्वयमाह

१५०:“मित्ताभिराधी चिरमेव जीव, रज्जं इमं धम्मगुणे पसास ।
नारीगणेहि परिचारियन्तो, मोदस्सु रट्ठे तिदिवेव वासवो ॥

१५१. “अक्कोधनो निच्चपसन्नचित्तो, सब्बातिथी याचयोगो भवित्वा ।
दत्त्वा च भुत्वा च यथानुभावं, अनिन्दितो सग्गमुपेहि ठान”न्ति ॥

तत्थ **मिक्ताभिराधी**ति मिक्ते आराधेन्तो तोसेन्तो तेसु अदुब्भमानो । **सब्बातिथी**ति सब्बे धम्मिकसमणब्राह्मणे अतिथी पाहुनकेयेव कत्त्वा परिहरन्तो याचितब्बयुत्तको हुत्वा । **अनिन्दितो**ति दानादीनि पुज्जानि करणेन पमुदितो देवलोकेन अभिनन्दितो हुत्वा सग्गद्धानं उपेहीति ।

एवं वत्त्वा सक्को “अहं महाराजं तं परिग्गण्हितुं आगतो, त्वं अत्तानं परिग्गण्हितुं नादासि, अप्पमत्तो होही”ति तं ओवदित्वा सक्कद्धानमेव गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि सारिपुत्तो संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं जानातियेवा”ति वत्त्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, पुरोहितो सारिपुत्तो, सरभमिगो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सरभमिगजातकवण्णना दसमा ।

जातकुद्धानं —

अम्ब फन्दन जवन, नारद दूत कलिङ्गा ।
अकित्ति तक्कारियं रुरु, सरभं दस तेरसे ॥

तेरसकनिपातवण्णना निड्डिता ।

१४. पकिण्णकनिपातो

[४८४] १. सालिकेदारजातकवण्णना

सम्पन्नं सालिकेदारन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो मातुपोसकभिक्खुं आरब्ध कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु **सामजातके** (जा० २.२२.२९६ आदयो) आवि भविस्सति । सत्था पन तं भिक्खुं पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर त्वं भिक्खु गिही पोसेसी”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “किं ते होन्ती”ति वत्त्वा “मातापितरो मे, भन्ते”ति वुत्ते “साधु भिक्खु, पोराणकपण्डिता तिरच्छाना हुत्वा सुवयोनियं निब्बत्तित्वापि जिण्णे मातापितरो कुलावके निपज्जापेत्वा मुखतुण्डकेन गोचरं आहरित्वा पोसेसु”न्ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते राजगहे मगधराजा नाम रज्जं कारेसि । तदा नगरतो पुब्बुत्तरदिसाय सालिदियो नाम ब्राह्मणगामो अहोसि । तस्स पुब्बुत्तरदिसाय मगधखेत्तं अत्थि, तत्थ कोसियगोत्तो नाम सालिदियवासी ब्राह्मणो सहस्सकरीसमत्तं खेत्तं गहेत्वा सालिं वपापेसि । उड्डिते च पन सस्से वतिं थिरं कारेत्वा कस्सचि पण्णासकरीसमत्तं, कस्सचि सट्टिकरीसमत्तन्ति एवं पञ्चसतकरीसमत्तं खेत्तं अत्तनो पुरिसानयेव आरक्खणत्थाय दत्त्वा सेसं पञ्चसतकरीसमत्तं खेत्तं भतिं कत्वा एकस्स भतकस्स अदासि । सो तत्थ कुटिं कत्वा रत्तिन्दिवं वसति । खेत्तस्स पन पुब्बुत्तरदिसाभागे एकस्मिं सानुपब्बते महन्तं सिम्बलिवनं अत्थि, तत्थ अनेकानि सुवसतानि वसन्ति । तदा बोधिसत्तो तस्मिं सुवसङ्गे सुवरज्जो पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति । सो

वयप्पत्तो अभिरूपो थामसम्पन्नो सकटनाभिपमाणसरीरो अहोसि । अथस्स पिता महल्लककाले “अहं इदानीं दूरं गन्तुं न सक्कोमि, त्वं इमं गणं परिहरा”ति गणं निव्यादेसि । सो पुनदिवसतो पट्टाय मातापितूनं गोचरत्थाय गन्तुं नादासि, सुवगणं परिहरन्तो हिमवन्तं गन्त्वा सयंजातसालिवने यावदत्थं सालिं खादित्वा आगमनकाले मातापितूनं पहोनकं गोचरं आहरित्वा मातापितरो पोसेसि ।

अथस्स एकदिवसं सुवा आरोचेसुं “पुब्बे इमस्मिं काले मगधखेत्ते सालि पच्चति, इदानीं किं नु खो जात”न्ति? “तेन हि जानाथा”ति द्वे सुवे पहिणिसु । ते गन्त्वा मगधखेत्ते ओतरन्ता तस्स भतिया रक्खणपुरिसस्स खेत्ते ओतरित्वा सालिं खादित्वा एकं सालिसीसं आदाय सिम्बलिवनं गन्त्वा सालिसीसं महासत्तस्स पादमूले ठपेत्वा “तत्थ एवरूपो साली”ति वदिंसु । सो पुनदिवसे सुवगणपरिवुतो तत्थ गन्त्वा तस्मिं भतकस्स खेत्ते ओतरि । सो पन पुरिसो सुवे सालिं खादन्ते दिस्वा इतो चितो च धावित्वा वारेन्तोपि वारेतुं न सक्कोति । सेसा सुवा यावदत्थं सालिं खादित्वा तुच्छमुखाव गच्छन्ति । सुवराजा पन बहूनि सालिसीसानि एकतो कत्वा तेहि परिवुतो हुत्वा आहरित्वा मातापितूनं देति । सुवा पुनदिवसतो पट्टाय तत्थेव सालिं खादिंसु । अथ सो पुरिसो “सचे इमे अज्जं कतिपाहं एवं खादिस्सन्ति, किञ्चि न भविस्सति, ब्राह्मणो सालिं अग्घापेत्वा मय्हं इणं करिस्सति, गन्त्वा तस्स आरोचेस्सामी”ति सालिमुट्ठिना सद्धिं तथारूपं पण्णाकारं गहेत्वा सालिद्वियगामं गन्त्वा ब्राह्मणं पस्सित्वा वन्दित्वा पण्णाकारं दत्वा एकमन्तं ठितो “किं, भो पुरिस, सम्पन्नं सालिखेत्त”न्ति पुट्ठो “आम, ब्राह्मण, सम्पन्न”न्ति वत्वा द्वे गाथा अभसि —

१. “सम्पन्नं सालिकेदारं, सुवा भुज्जन्ति कोसिय ।
पटिवेदेमि ते ब्रह्मे, न ने वारेतुमुस्सहे ॥
२. “एको च तत्थ सकुणो, यो नेसं सब्बसुन्दरो ।
भुत्वा सालिं यथाकामं, तुण्डेनादाय गच्छती”ति ॥

तत्थ सम्पन्नन्ति परिपुण्णं अवेकल्लं । सालिकेदारन्ति सालिखेत्तं । सब्बसुन्दरोति सब्बेहि कोट्टासेहि सुन्दरो रत्ततुण्डो जिज्जुकसन्निभअक्खि रत्तपादो तीहि रत्तराजीहि परिक्खित्तगीवो महामयूरपमाणो सो यावदत्थं सालिं खादित्वा अज्जं तुण्डेन गहेत्वा गच्छतीति ।

ब्राह्मणो तस्स कथं सुत्वा सुवराजे सिनेहं उप्पादेत्वा खेत्तपालं पुच्छि “अम्भो पुरिस, पासं ओट्टेतुं जानासी”ति? “आम, जानामी”ति । अथ नं गाथाय अज्झभासि —

३. “ओट्टेन्तु वालपासानि, यथा बज्जेथ सो दिजो ।
जीवज्ज नं गहेत्वान, आनयेहि ममन्तिके”ति ॥

तत्थ ओट्टेन्तूति ओट्टयन्तु । वालपासानीति अस्सवालादिरज्जुमयपासानि । जीवज्ज नन्ति जीवन्तं एव नं । आनयेहीति आनेहि ।

तं सुत्वा खेत्तपालो सालिं अग्घापेत्वा इणस्स अकतभावेन तुट्ठो गन्त्वा अस्सवाले वट्टेत्वा “अज्ज इमस्मिं ठाने ओतरिस्सती”ति सुवरज्जो ओतरणट्ठानं सल्लक्खेत्वा पुनदिवसे पातोव चाटिपमाणं पज्जरं कत्वा पासज्ज ओट्टेत्वा सुवानं

आगमनं ओलोकेन्तो कुटियं निसीदि । सुवराजापि सुवगणपरिवृतो आगन्त्वा अलोलुप्पचारताय हिंय्यो खादितद्वाने ओड्डितपासे पादं पवेसन्तोव ओतरि । सो अत्तनो बद्धभावं जत्वा चिन्तेसि “सचाहं इदनेव बद्धरवं रविस्सामि, जातकामे भयतज्जिता गोचरं अग्गहेत्वाव पलायिस्सन्ति, याव एतेसं गोचरग्गहणं, ताव अधिवासेस्सामी”ति । सो तेसं सुहितभावं जत्वा मरणभयतज्जितो हुत्वा तिक्खत्तुं बद्धरवं रवि । अथ सब्बे ते सुवा पलायिंसु । सुवराजा “एत्तकेसु मे जातकेसु निवत्तित्वा ओलोकेन्तो एकोपि नत्थि, किं नु खो मया पापं कत”न्ति विलपन्तो गाथमाह —

४. “एते भुत्वा पिंवित्वा च, पक्कमन्ति विहङ्गमा ।
एको बद्धोस्मि पासेन, किं पापं पकतं मया”ति ॥

खेत्तपालो सुवराजस्स बद्धरवं सुवानज्ज आकासे पक्खन्दनसदं सुत्वा “किं नु खो”ति कुटिया ओरुह पासाड्डानं गन्त्वा सुवराजानं दिस्वा “यस्सेव मे पासो ओड्डितो, स्वेव बद्धो”ति तुट्टमानसो सुवराजानं पासतो मोचेत्वा द्वे पादे एकतो बन्धित्वा दळ्हं आदाय सालिद्वियगामं गन्त्वा सुवराजं ब्राह्मणस्स अदासि । ब्राह्मणो बलवसिनेहेन महासत्तं उभोहि हत्थेहि दळ्हं गहेत्वा अङ्के निसीदापेत्वा तेन सद्धिं सल्लपन्तो द्वे गाथा अभसि —

५. “उदरं नून अज्जेसं, सुव अच्चोदरं तव ।
भुत्वा सालिं यथाकामं, तुण्डेनादाय गच्छसि ॥
६. “कोट्टं नु तत्थ पूरेसि, सुव वेरं नु ते मया ।
पुट्ठो मे सम्म अक्खाहि, कुहिं सालिं निदाहसी”ति ॥

तत्थ उदरं नूनाति अज्जेसं उदरं उदरमेव मज्जे, तव उदरं पन अतिउदरं । तत्थाति तस्मिं सिम्बलिवने । पूरेसीति वस्सारत्तथाय पूरेसि । निदाहसीति निधानं कत्वा ठपेसि, “निधीयसी”तिपि पाठो ।

तं सुत्वा सुवराजा मधुराय मनुस्सभासाय सत्तमं गाथमाह —

७. “न मे वेरं तथा सद्धिं, कोट्टो मय्हं न विज्जति ।
इणं मुज्जामिणं दम्मि, सम्पत्तो कोटसिम्बलि ।
निधिम्पि तत्थ निदहामि, एवं जानाहि कोसिया”ति ॥

तत्थ इणं मुज्जामिणं दम्मीति तव सालिं हरित्वा इणं मुज्जामि चेव दम्मि चाति वदति । निधिम्पीति एकं तत्थ सिम्बलिवने अनुगामिकनिधिम्पि निदहामि ।

अथ नं ब्राह्मणो पुच्छि —

८. “कीदिसं ते इणदानं, इणमोक्खो च कीदिसो ।
निधिनिधानमक्खाहि, अथ पासा पमोक्खसी”ति ॥

तत्थ इणदानन्ति इणस्स दानं । निधिनिधानन्ति निधिनो निधानं ।

एवं ब्राह्मणेन पुट्टो सुवराजा तस्स व्याकरोन्तो चतस्सो गाथा अभसि —

९. “अजातपक्खा तरुणा, पुत्तका मय्ह कोसिय ।
ते मं भता भरिस्सन्ति, तस्मा तेसं इणं ददे ॥
१०. “माता पिता च मे वुद्धा, जिण्णका गतयोब्बना ।
तेसं तुण्डेन हातून, मुञ्चे पुब्बकतं इणं ॥
११. “अञ्जेपि तत्थ सकुणा, खीणपक्खा सुदुब्बला ।
तेसं पुञ्जत्थिको दम्मि, तं निधिं आहु पण्डिता ॥
१२. “ईदिसं मे इणदानं, इणमोक्खो च ईदिसो ।
निधिनिधानमक्खामि, एवं जानाहि कोसिया”ति ॥

तत्थ हातूनाति हरित्वा । तं निधिन्ति तं पुञ्जकम्मं पण्डिता अनुगामिकनिधिं नाम कथेन्ति । निधिनिधानन्ति निधिनो निधानं, “निधाननिधि”न्तिपि पाठो, अयमेवत्थो ।

ब्राह्मणो महासत्तस्स धम्मकथं सुत्वा पसन्नचित्तो द्वे गाथा अभसि ।

१३. “भद्दको वतयं पक्खी, दिजो परमधम्मिको ।
एकच्चेसु मनुस्सेसु, अयं धम्मो न विज्जति ॥
१४. “भुज्ज सालिं यथाकामं, सह सब्बेहि जातिभि ।
पुनापि सुव पस्सेमु, पियं मे तव दस्सन”न्ति ॥

तत्थ भुज्ज सालिन्ति इतो पट्टाय निब्भयो हुत्वा भुज्जाति करीससहस्सम्पि तस्सेव निय्यादेन्तो एवमाह । पस्सेमूति अत्तनो रुचिया आगतं अञ्जेसुपि दिवसेसु तं पस्सेय्यामाति ।

एवं ब्राह्मणो महासत्तं याचित्वा पियपुत्तं विय मुदुचित्तेन ओलोकेन्तो पादतो बन्धनं मोचेत्वा सतपाकतेलेन पादे मक्खेत्वा भद्दपीठे निसीदापेत्वा कञ्चनतट्टके मधुलाजे खादापेत्वा सक्खरोदकं पायेसि । अथस्स सुवराजा “अप्पमत्तो होहि, ब्राह्मणा”ति वत्वा ओवादं देन्तो आह —

१५. “भुत्तञ्च पीतञ्च तवस्समम्हि, रती च नो कोसिय ते सकासे ।
निक्खित्तदण्डेसु ददाहि दानं, जिण्णे च मातापितरो भरस्सू”ति ॥

तत्थ तवस्समम्हीति तव निवेसने । रतीति अभिरति ।

तं सुत्वा ब्राह्मणो तुट्ठमानसो उदानं उदानेन्तो गाथमाह —

१६. “लक्खी वत मे उदपादि अज्ज, यो अद्दसासिं पवरं दिजानं ।
सुवस्स सुत्वान सुभासितानि, काहामि पुज्जानि अनप्पकानी”ति ॥

तत्थ लक्खीति सिरिपि पुज्जम्पि पज्जापि ।

महासत्तो ब्राह्मणेन अत्तनो दिन्नं करीससहस्समत्तं पटिक्खिपित्वा अट्ठकरीसमेव गण्हि । ब्राह्मणो थम्भे निखनित्वा तस्स खेत्तं निव्यादेत्वा गन्धमालादीहि पूजेत्वा खमापेत्वा “गच्छ सामि, अस्सुमुखे रोदमाने मातापितरो अस्सासेही”ति वत्वा तं उय्योजेसि । सो तुट्ठमानसो सालिसीसं आदाय गन्त्वा मातापितून् पुरतो निक्खिपित्वा “अम्मताता, उट्ठेथा”ति आह । ते अस्सुमुखा रोदमाना उट्ठहिंसु, तावदेव सुवगणा सन्निपतित्वा “कथं मुत्तोसि, देवा”ति पुच्छिंसु । सो तेसं सब्बं वित्थारतो कथेसि । कोसियोपि सुवरज्जो ओवादं सुत्वा ततो पट्टाय धम्मिकसमणब्राह्मणानं महादानं पट्टपेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था ओसानगाथमाह —

१७. “सो कोसियो अत्तमनो उदगगो, अन्नञ्च पानञ्चभिसङ्घुरित्वा ।
अन्नेन पानेन पसन्नचित्तो, सन्तप्पयि समणब्राह्मणे चा”ति ॥

तत्थ सन्तप्पयीति गहितगहितानि भाजनानि पूरेन्तो सन्तप्पेसीति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं भिक्खु मातापितून् पोसनं नाम पण्डितानं वंसो”ति वत्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने सो भिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा सुवगणा बुद्धपरिसा अहेसुं, मातापितरो महाराजकुलानि, खेत्तपालो छन्नो, ब्राह्मणो आनन्दो, सुवराजा पन अहमेव अहोसिन्ति ।

सालिकेदारजातकवण्णना पठमा ।

[४८५] २. चन्दकिन्नरीजातकवण्णना

उपनीयतिदं मज्जेति इदं सत्था कपिलवत्थुपुरं उपनिस्साय निग्रोधारामे विहरन्तो राजनिवेसने राहुलमातरं आरब्ध कथेसि । इदं पन जातकं दूरेनिदानतो पट्टाय कथेतब्बं । सा पनेसा निदानकथा याव लट्ठिवने उरुवेलकस्सपसीहनादा अपण्णकजातके कथिता, ततो परं याव कपिलवत्थुगमना वेस्सन्तरजातके आवि भविस्सति । सत्था पन पितु निवेसने निसीदित्वा अन्तरभत्तसमये महाधम्मपालजातकं (जा० १.१०.९२ आदयो) कथेत्वा कतभत्तकिच्चो “राहुलमातु निवेसने निसीदित्वा तस्सा गुणं वण्णेन्तो चन्दकिन्नरीजातकं (जा० १.१४.१८ आदयो) कथेस्सामी”ति राजानं पत्तं गाहापेत्वा द्वीहि अग्गसावकेहि सद्धिं राहुलमातु निवेसनट्ठानं पायासि । तदा तस्सा सम्मुखा चत्तालीससहस्सनाटकित्थियो वसन्ति तासु खत्तियकज्जानंयेव नवुतिअधिकसहस्सं । सा तथागतस्स आगमनं जत्वा “सब्बा कासावानेव निवासेन्तू”ति तासं आरोचापेसि । ता तथा करिंसु । सत्था आगन्त्वा पज्जत्तासने निसीदि । अथ ता सब्बापि एकप्पहारेनेव विरविंसु, महापरिदेवसट्ठो अहोसि । राहुलमातापि परिदेवित्वा सोकं विनोदेत्वा सत्थारं वन्दित्वा राजगतेन बहुमानेन सगारवेन निसीदि । राजा तस्सा गुणकथं आरभि, “भन्ते, मम सुण्हा ‘तुम्हेहि कासावानि निवत्थानी’ति सुत्वा कासावानेव निवासेसि, ‘मालादीनि परिच्चत्तानी’ति सुत्वा मालादीनि परिच्चजि, ‘भूमियं सयती’ति सुत्वा भूमिसयनाव जाता, तुम्हाकं पब्बजितकाले विधवा हुत्वा अज्जेहि राजूहि पेसितं पण्णाकारं न गण्हि, एवं तुम्हेसु असंहीरचित्ता एसा”ति नानप्पकारेहि तस्सा गुणकथं कथेसि । सत्था “अनच्छरियं, महाराज, यं एसा इदानि मम पच्छिमे अत्तभावे मयि ससिनेहा असंहीरचित्ता

अनञ्जनेय्या भवेय्य । एसा तिरच्छानयोनियं निब्बत्तापि मयि असंहीरचित्ता अनञ्जनेय्या अहोसी’ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते महासत्तो हिमवन्तपदेसे किन्नरयोनियं निब्बत्ति, चन्दा नामस्स भरिया । ते उभोपि चन्दनामके रजतपब्बते वसिंसु । तदा बाराणसिराजा अमच्चानं रज्जं निव्यादेत्वा द्वे कासायानि निवासेत्वा सन्नद्धपञ्चावुधो एककोव हिमवन्तं पाविसि । सो मिगमंसं खादन्तो एकं खुद्दकनदिं अनुसञ्चरन्तो उद्धं अभिरुहि । चन्दपब्बतवासिनो किन्नरा वस्सारत्तसमये अनोतरित्वा पब्बतेयेव वसन्ति, निदाघसमये ओतरन्ति । तदा च सो चन्दकिन्नरो अत्तनो भरियाय सद्धिं ओतरित्वा तेसु तेसु ठानेसु गन्धे विलिम्पन्तो पुष्परेणुं खादन्तो पुष्पपटे निवासेन्तो पारुपन्तो लतादोलाहि कीळन्तो मधुरस्सरेन गायन्तो तं खुद्दकनदिं पत्वा एकस्मिं निवत्तनट्टाने ओतरित्वा उदके पुष्फानि विकिरित्वा उदककीळं कीळित्वा पुष्पपटे निवासेत्वा पारुपित्वा रजतपट्टवण्णाय वालुकाय पुष्फासनं पञ्जपेत्वा एकं वेळु दण्डकं गहेत्वा सयने निसीदि । ततो चन्दकिन्नरो वेळुं वादेन्तो मधुरसद्देन गायि । चन्दकिन्नरी मुदुहत्ये नामेत्वा तस्स अविदूरे ठिता नच्चि चेव गायि च । सो राजा तेसं सद्दं सुत्वा पदसद्दं असावेन्तो सणिकं गन्त्वा पटिच्छन्ने ठत्वा ते किन्नरे दिस्वा किन्नरिया पटिबद्धचित्तो हुत्वा “तं किन्नरं विज्झित्वा जीवितक्खयं पापेत्वा इमाय सद्धिं संवासं कप्पेस्सामी”ति ठत्वा चन्दकिन्नरं विज्झि । सो वेदनाप्पत्तो परिदेवमानो चतस्सो गाथा अभसि —

१८. “उपनीयतिदं मज्जे, चन्दे लोहितमद्दे ।

अज्ज जहामि जीवितं, पाणा मे चन्दे निरुज्झन्ति ॥

१९. “ओसीदि मे दुक्खं हदयं, मे ड्हते नितम्मामि ।

तव चन्दिया सोचन्तिया, न नं अज्जेहि सोकेहि ॥

२०. “तिणमिव वनमिव मिलायामि, नदी अपरिपुण्णाव सुस्सामि ।

तव चन्दिया सोचन्तिया, न नं अज्जेहि सोकेहि ॥

२१. “वस्समिव सरे पादे, इमानि अस्सूनि वत्तरे मय्हं ।

तव चन्दिया सोचन्तिया, न नं अज्जेहि सोकेही’ति ॥

तत्थ उपनीयतीति सन्ततिविच्छेदं उपनीयति । इदन्ति जीवितं । पाणा मेति भद्दे, चन्दे मम जीवितपाणा निरुज्झन्ति । ओसीदि मेति जीवितं मे ओसीदति । नितम्मामीति अतिकिलमामि । तव चन्दियाति इदं मम दुक्खं, न नं अज्जेहि सोकेहि, अथ खो तव चन्दिया सोचन्तिया सोकहेतु यस्मा त्वं मम वियोगेन सोचिस्ससि, तस्माति अत्थो । तिणमिव वनमिव मिलायामीति तत्तपासाणे खित्तिणमिव मूलछिन्नवनमिव मिलायामीति वदति । सरे पादेति यथा नाम पब्बतपादे पतितवस्सं सरित्वा अच्छिन्नधारं वत्तति ।

महासत्तो इमाहि चतूहि गाथाहि परिदेवित्वा पुष्फसयने निपन्नोव सतिं विस्सज्जेत्वा परिवत्ति । राजा पतिट्ठितोव । इतरा महासत्ते परिदेवन्ते अत्तनो रतिया मत्ता हुत्वा तस्स विद्धभावं न जानाति, विसज्जं पन नं परिवत्तित्वा निपन्नं दिस्वा “किं नु खो मे पियसामिकस्स दुक्खं”न्ति उपधारेन्ती पहारमुखतो पग्घरन्तं लोहितं दिस्वा पियसामिके उप्पन्नं बलवसोकं सन्धारेतुं असक्कोन्ती महासद्देन परिदेवि । राजा “किन्नरो मतो भविस्सती”ति निक्खमित्वा अत्तानं दस्सेसि । चन्दा तं दिस्वा

“इमिना मे चोरेन पियसामिको विद्धो भविस्सती”ति कम्पमाना पलायित्वा पब्बतमत्थके ठत्वा राजानं परिभासन्ती पञ्च गाथा अभसि —

२२. “पापो खोसि राजपुत्त, यो मे इच्छितं पतिं वराकिया ।
विज्झसि वनमूलस्मिं, सोयं विद्धो छमा सेति ॥

२३. “इमं मय्हं हदयसोकं, पटिमुज्जतु राजपुत्त तव माता ।
यो मय्हं हदयसोको, किम्पुरिसं अवेक्खमानाय ॥

२४. “इमं मय्हं हदयसोकं, पटिमुज्जतु राजपुत्त तव जाया ।
यो मय्हं हदयसोको, किम्पुरिसं अवेक्खमानाय ॥

२५. “मा च पुत्तं मा च पतिं, अद्विख राजपुत्त तव माता ।
यो किम्पुरिसं अवधि, अदूसकं मय्ह कामा हि ॥

२६. “मा च पुत्तं मा च पतिं, अद्विख राजपुत्त तव जाया ।
यो किम्पुरिसं अवधि, अदूसकं मय्ह कामा ही”ति ॥

तत्थ वराकियाति कपणाय । पटिमुज्जतूति पटिलभतु फुसतु पापुणातु । मय्ह कामा हीति मय्हं कामेन ।

राजा नं पञ्चहि गाथाहि परिभासित्वा पब्बतमत्थके ठितंयेव अस्सासेन्तो गाथमाह —

२७. “मा त्वं चन्दे रोदि मा सोपि, वनतिमिरमत्तविख ।
मम त्वं हेहिसि भरिया, राजकुले पूजिता नारीभी”ति ॥

तत्थ चन्देति महासत्तस्स परिदेवनकाले नामस्स सुतत्ता एवमाह । वनतिमिरमत्तक्खीति वनतिमिरपुप्फसमानअविख । पूजिता नारीभीति सोळसन्नं इत्थिसहस्सानं जेट्टिका अग्गमहेसी हेस्ससि ।

चन्दा तस्स वचनं सुत्वा “त्वं किं मं वदेसी”ति सीहनादं नदन्ती अनन्तरगाथमाह —

२८. “अपि नूनहं मरिस्सं, नाहं राजपुत्त तव हेस्सं ।
यो किम्पुरिसं अवधि, अदूसकं मय्ह कामा ही”ति ॥

तत्थ अपि नूनहन्ति अपि एकंसेनेव अहं मरिस्सं ।

सो तस्सा वचनं सुत्वा निच्छन्दरागो हुत्वा इतरं गाथमाह —

२९. “अपि भीरुके अपि जीवितुकामिके, किम्पुरिसि गच्छ हिमवन्तं ।
तालीसतगरभोजना, अज्जे तं मिगा रमिस्सन्ती”ति ॥

तत्थ अपि भीरुकेति भीरुजातिके । तालीसतगरभोजनाति त्वं तालीसपत्ततगरपत्तभोजना मिगी, तस्मा अज्जे तं मिगा रमिस्सन्ति, न त्वं राजकुलारहा, गच्छाति नं अवच, वत्वा च पन निरपेक्खो हुत्वा पक्कामि ।

सा तस्स गतभावं जत्वा ओरुह महासत्तं आलिङ्गित्वा पब्बतमत्थकं आरोपेत्वा पब्बततले निपज्जापेत्वा सीसमस्स अत्तनो ऊरुसु कत्वा बलवपरिदेवं परिदेवमाना द्वादस गाथा अभसि —

३०. “ते पब्बता ता च कन्दरा, ता च गिरिगुहायो तथेव तिड्ढन्ति ।
तत्थेव तं अपस्सन्ती, किम्पुरिस कथं अहं कस्सं ॥

३१. “ते पण्णसन्थता रमणीया, वाळमिगेहि अनुचिण्णा ।
तत्थेव तं अपस्सन्ती, किम्पुरिस कथं अहं कस्सं ॥

३२. “ते पुप्फसन्थता रमणीया, वाळमिगेहि अनुचिण्णा ।
तत्थेव तं अपस्सन्ती, किम्पुरिस कथं अहं कस्सं ॥

३३. “अच्छा सवन्ति गिरिवननदियो, कुसुमाभिकिण्णसोतायो ।
तत्थेव तं अपस्सन्ती, किम्पुरिस कथं अहं कस्सं ॥

३४. “नीलानि हिमवतो पब्बतस्स, कूटानि दस्सनीयानि ।
तत्थेव तं अपस्सन्ती, किम्पुरिस कथं अहं कस्सं ॥

३५. “पीतानि हिमवतो पब्बतस्स, कूटानि दस्सनीयानि ।
तत्थेव तं अपस्सन्ती, किम्पुरिस कथं अहं कस्सं ॥

३६. “तम्बानि हिमवतो पब्बतस्स, कूटानि दस्सनीयानि ।
तत्थेव तं अपस्सन्ती, किम्पुरिस कथं अहं कस्सं ॥

३७. “तुङ्गानि हिमवतो पब्बतस्स, कूटानि दस्सनीयानि ।
तत्थेव तं अपस्सन्ती, किम्पुरिस कथं अहं कस्सं ॥

३८. “सेतानि हिमवतो पब्बतस्स, कूटानि दस्सनीयानि ।
तत्थेव तं अपस्सन्ती, किम्पुरिस कथं अहं कस्सं ॥

३९. “चित्रानि हिमवतो पब्बतस्स, कूटानि दस्सनीयानि ।
तत्थेव तं अपस्सन्ती, किम्पुरिस कथं अहं कस्सं ॥

४०. “यक्खगणसेविते गन्धमादने, ओसधेभि सञ्छन्ने ।
तत्थेव तं अपस्सन्ती, किम्पुरिस कथं अहं कस्सं ॥

४१. “किम्पुरिससेविते गन्धमादने, ओसधेभि सञ्छन्ने ।
तत्थेव तं अपस्सन्ती, किम्पुरिस कथं अहं कस्स”न्ति ॥

तत्थ ते पब्बताति येसु मयं एकतोव अभिरमिम्ह, इमे ते पब्बता ता च कन्दरा ता च गिरिगुहायो तथेव ठिता । तेसु अहं इदानि तं अपस्सन्ती कथं कस्सं, किं करिस्सामि, तेसु पुप्फफलपल्लवादिसोभं तं अपस्सन्ती कथं अधिवासेतुं सक्खिस्सामीति परिदेवति । पण्णसन्थताति तालीसपत्तादिगन्धपण्णसन्थरा । अच्छाति विप्पसन्नोदका । नीलानीति नीलमणिमयानि । पीतानीति सोवण्णमयानि । तम्बानीति मनोसिलमयानि । तुङ्गानीति उच्चानि तिखिण्णगानि । सेतानीति रजतमयानि । चित्रानीति सत्तरतनमिस्सकानि । यक्खगणसेवितेति भुम्मदेवताहि सेविते ।

इति सा द्वादसहि गाथाहि परिदेवित्वा महासत्तस्स उरे हत्थं ठपेत्वा सन्तापभावं जत्वा “चन्दो जीवतियेव, देवुज्झानकम्मं कत्वा जीवितमस्स दस्सामी”ति चिन्तेत्वा “किं नु खो लोकपाला नाम नत्थि, उदाहु विप्पवुत्था, अदु मता, ते मे पियसामिकं न रक्खन्ती”ति देवुज्झानकम्मं अकासि । तस्सा सोकवेगेन सक्कस्स आसनं उण्हं अहोसि । सक्को आवज्जेन्तो तं कारणं जत्वा ब्राह्मणवण्णेन वेगेनेव आगन्त्वा कुण्डिकतो उदकं गहेत्वा महासत्तं आसिञ्चि । तावदेव विसं अन्तरधायि, वणो रुहि, इमस्मिं ठाने विद्धोतिपि न पज्जायि । महासत्तो सुखितो उट्ठासि । चन्दा पियसामिकं अरोगं दिस्वा सोमनस्सपत्ता सक्कस्स पादे वन्दन्ती अनन्तरगाथमाह —

४२. “वन्दे ते अथिरब्रह्मे, यो मे इच्छितं पतिं वराकिया ।
अमतेन अभिसिञ्चि, समागतास्मि पियतमेना”ति ॥

तत्थ अमतेनाति उदकं “अमत”न्ति मज्जमाना एवमाह । पियतमेनाति पियतरेन, अयमेव वा पाठो ।

सक्को तेसं ओवादमदासि “इतो पट्ठाय चन्दपब्बततो ओरुह मनुस्सपथं मा गमित्थ, इधेव वसथा”ति । एवञ्च पन वत्वा ते ओवदित्वा सकट्टानमेव गतो । चन्दापि “किं नो सामि इमिना परिपन्थट्टानेन, एहि चन्दपब्बतमेव गच्छामा”ति वत्वा ओसानगाथमाह —

४३. “विचराम दानि गिरिवननदियो, कुसुमाभिकिण्णसोतायो ।
नानादुमवसनायो, पियंवदा अज्जमज्जस्सा”ति ॥

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न इदानेव, पुब्बेपेसा मयि असंहीरचित्ता अनज्जनेय्या एवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा देवदत्तो अहोसि, सक्को अनुरुद्धो, चन्दा राहुलमाता, चन्दकिन्नरो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

चन्दकिन्नरीजातकवण्णना दुतिया ।

[४८६] ३. महाउक्कुसजातकवण्णना

उक्का चिलाचा बन्धन्तीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो मित्तबन्धकउपासकं आरब्ध कथेसि । सो किर सावत्थियं परिजिण्णस्स कुलस्स पुत्तो सहायं पेसेत्वा अज्जतरं कुलधीतरं वारापेत्वा “अत्थि पनस्स उप्पन्नकिच्चं नित्थरणसमत्थो मित्तो वा सहायो वा”ति वुत्ते “नत्थी”ति वत्वा “तेन हि मित्ते ताव बन्धतू”ति वुत्ते तस्मिं ओवादे ठत्वा पठमं ताव चतूहि दोवारिकेहि सद्धिं मेत्तिं अकासि, अथानुपुब्बेन नगरगुत्तिकगणकमहामत्तादीहि सद्धिं मेत्तिं कत्वा सेनापतिनापि उपराजेनापि

सद्धिं मेत्तिं अकासि । तेहि पन सद्धिं एकतो हुत्वा रज्जा सद्धिं मेत्तिं अकासि । ततो असीतिया महाथेरेहि सद्धिं आनन्दथेरेनपि सद्धिं एकतो हुत्वा तथागतेन सद्धिं मेत्तिं अकासि । अथ नं सत्था सरणेसु च सीलेसु च पतिट्ठापेसि, राजापिस्स इस्सरियमदासि । सो मित्तबन्धकोयेवाति पाकटो जातो । अथस्स राजा महन्तं गेहं दत्वा आवाहमङ्गलं कारेसि । राजानं आदिं कत्वा महाजनो पण्णाकारे पहिणि । अथस्स भरिया रज्जा पहितं पण्णाकारं उपराजस्स, उपराजेन पहितं पण्णाकारं सेनापतिस्साति एतेन उपायेन सकलनगरवासिनो आबन्धित्वा गणिह । सत्तमे दिवसे महासक्कारं कत्वा दसबलं निमन्तेत्वा पच्चसतस्स बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स महादानं दत्वा भत्तकिच्चावसाने सत्थारा कथितं अनुमोदनं सुत्वा उभोपि जयम्पतिका सोतापत्तिफले पतिट्ठहिंसु ।

भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, मित्तबन्धकउपासको अत्तनो भरियं निस्साय तस्सा वचनं कत्वा सब्बेहि मेत्तिं कत्वा रज्जो सन्निका महन्तं सक्कारं लभि, तथागतेन पन सद्धिं मेत्तिं कत्वा उभोपि जयम्पतिका सोतापत्तिफले पतिट्ठिता”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव सो एतं मातुगामं निस्साय महन्तं यसं सम्पत्तो, पुब्बे तिरच्छानयोनियं निब्बत्तोपि पनेस एतिस्सा वचनेन बहूहि सद्धिं मेत्तिं कत्वा पुत्तसोकतो मुत्तोयेवा”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते एकच्चे पच्चन्तवासिनो यत्थ यत्थ बहुं मंसं लभन्ति, तत्थ तत्थ गामं निवासेत्वा अरज्जे चरित्वा मिगादयो मारेत्वा मंसं आहरित्वा पुत्तदारे पोसेन्ति । तेसं गामतो अविदूरे महाजातस्सरो अत्थि । तस्स दक्खिणपस्से एको सेनसकुणो, पच्छिमपस्से एका सेनसकुणी, उत्तरपस्से सीहो मिगराजा, पाचीनपस्से उक्कुससकुणराजा वसति । जातस्सरमज्झे पन उन्नतट्टाने कच्छपो वसति । तदा सेनो सेनिं “भरिया मे होही”ति वदति । अथ नं सा आह — “अत्थि पन ते कोचि मित्तो”ति? “नत्थि भदे”ति । अम्हाकं उप्पन्नं भयं वा दुक्खं वा हरणसमत्थं मित्तं वा सहायं वा लद्धुं वट्ठति, मित्ते ताव गण्हाहीति । “केहि सद्धिं मेत्तिं करोमि भदे”ति? पाचीनपस्से वसन्तेन उक्कुसराजेन, उत्तरपस्से सीहेन, जातस्सरमज्झे कच्छपेन सद्धिं मेत्तिं करोहीति । सो तस्सा वचनं सम्पटिच्छित्वा तथा अकासि । तदा ते उभोपि संवासं कप्पेत्वा तस्मिंयेव सरे एकस्मिं दीपके कदम्बरुक्खो अत्थि समन्ता उदकेन परिक्खित्तो, तस्मिं कुलावकं कत्वा पटिवसिंसु ।

तेसं अपरभागे द्वे सकुणपोतका जायिंसु । तेसं पक्खेसु असज्जातेसुयेव एकदिवसं ते जानपदा दिवसं अरज्जे चरित्वा किञ्चि अलभित्वा “न सक्का तुच्छहत्थेन घरं गन्तुं, मच्छे वा कच्छपे वा गणिहस्सामा”ति सरं ओतरित्वा तं दीपकं गन्त्वा तस्स कदम्बस्स मूले निपज्जित्वा मकसादीहि खज्जमाना तेसं पलापनत्थाय अरणिं मन्येत्वा अग्निं निब्बत्तेत्वा धूमं करिंसु । धुमो उगगन्त्वा सकुणे पहरि, सकुणपोतका विरविंसु । जानपदा तं सुत्वा “अम्भो, सकुणपोतकानं सूयति सद्दो, उट्ठेथ उक्का बन्धथ, छाता सयितुं न सक्कोम, सकुणमंसं खादित्वाव सयिस्सामा”ति वत्वा अग्निं जालेत्वा उक्का बन्धिंसु । सकुणिका तेसं सद्दं सुत्वा “इमे अम्हाकं पोतके खादितुकामा, मयं एवरूपस्स भयस्स हरणत्थाय मित्ते गणिहम्ह, सामिकं उक्कुसराजस्स सन्निकं पेसेस्सामी”ति चिन्तेत्वा “गच्छ, सामि, पुत्तानं नो उप्पन्नभयं उक्कुसराजस्स आरोचेही”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

४४. “उक्का चिलाचा बन्धन्ति दीपे, पजा ममं खादितुं पत्थयन्ति ।

मित्तं सहायज्च वदेहि सेनक, आचिक्ख जातिव्यसनं दिजान”न्ति ॥

तत्थ चिलाचाति जानपदा । दीपेति दीपकम्हि । पजा ममन्ति मम पुत्तके । सेनकाति सेनकसकुणं नामेनालपति ।

जातिव्यसनन्ति पुत्तानं व्यसनं । दिजानन्ति अम्हाकं जातीनं दिजानं इदं व्यसनं उक्कुसराजस्स सन्तिकं गन्त्वा आचिक्खाहीति वदति ।

सो वेगेन तस्स वसनट्ठानं गन्त्वा वस्सित्वा अत्तनो आगतभावं जानापेत्वा कतोकासो उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा “किंकारणा आगतोसी”ति पुट्ठो आगतकारणं दस्सेन्तो दुतियं गाथमाह —

४५. “दिजो दिजानं पवरोसि पक्खिम, उक्कुसराज सरणं तं उपेम ।
पजा ममं खादितुं पत्थयन्ति, लुद्धा चिलाचा भव मे सुखाया”ति ॥

तत्थ दिजोति त्वं दिजो चेव दिजानं पवरो च ।

उक्कुसराजा “सेनक मा भायी”ति तं अस्सासेत्वा ततियं गाथमाह —

४६. “मित्तं सहायज्च करोन्ति पण्डिता, काले अकाले सुखमेसमाना ।
करोमि ते सेनक एतमत्थं, अरियो हि अरियस्स करोति किच्च”न्ति ॥

तत्थ काले अकालेति दिवा च रत्तिज्च । अरियोति इध आचारअरियो अधिप्पेतो । आचारसम्पन्नो हि आचारसम्पन्नस्स किच्चं करोतेव, किमेत्थ करणीयन्ति वदति ।

अथ नं पुच्छि “किं, सम्म, रुक्खं अभिरुळ्हा चिलाचा”ति? न ताव अभिरुळ्हा, उक्कायेव बन्धन्तीति । तेन हि त्वं सीधं गन्त्वा मम सहायिकं अस्सासेत्वा ममागमनभावं आचिक्खाहीति । सो तथा अकासि । उक्कुसराजापि गन्त्वा कदम्बस्स अविदूरे चिलाचानं अभिरुहनं ओलोकेन्तो एकस्मिं रुक्खगगे निसीदित्वा एकस्स चिलाचस्स अभिरुहनकाले तस्मिं कुलावकस्स अविदूरं अभिरुळ्हे सरे निमुज्जित्वा पक्खेहि च मुखेन च उदकं आहरित्वा उक्काय उपरि आसिज्चि, सा निब्बायि । चिलाचा “इमज्च सेनकसकुणपोतके चस्स खादिस्सामी”ति ओतरित्वा पुन उक्कं जालापेत्वा अभिरुहिंसु । पुन सो उक्कं विज्झापेसि । एतेनुपायेन बद्धं बद्धं विज्झापेन्तस्सेवस्स अट्ठुरत्तो जातो । सो अतिविय किलमि, हेट्ठाउदरे किलोमकं तनुतं गतं, अक्खीनि रत्तानि जातानि । तं दिस्वा सकुणी सामिकं आह — “सामि, अतिविय किलन्तो उक्कुसराजा, एतस्स थोकं विस्समनत्थाय गन्त्वा कच्छपराजस्स कथेही”ति । सो तस्सा वचनं सुत्वा उक्कुसं उपसङ्कमित्वा गाथाय अज्झभासि —

४७. “यं होति किच्चं अनुकम्पकेन, अरियस्स अरियेन कतं तयीदं ।
अत्तानुरक्खी भव मा अड्हि, लच्छाम पुत्ते तयि जीवमाने”ति ॥

तत्थ तयीदन्ति तया इदं, अयमेव वा पाठो ।

सो तस्स वचनं सुत्वा सीहनादं नदन्तो पञ्चमं गाथमाह —

४८. “तवेव रक्खावरणं करोन्तो, सरीरभेदापि न सन्तसामि ।
करोन्ति हेके सखिनं सखारो, पाणं चजन्ता सतमेस धम्मो”ति ॥

छट्ठं पन सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा तस्स गुणं वण्णेन्तो आह —

४९. “सुदुक्करं कम्ममकासि, अण्डजायं विहङ्गमो ।
अत्थाय कुररो पुत्ते, अट्ठरत्ते अनागते”ति ॥

तत्थ कुररोति उक्कुसराजा । पुत्तेति सेनकस्स पुत्ते रक्खन्तो तेसं अत्थाय अट्ठरत्ते अनागते याव दियट्ठयामा वायामं करोन्तो दुक्करं अकासि ।

सेनोपि उक्कुसं “थोकं विस्समाहि, सम्मा”ति वत्वा कच्छपस्स सन्तिकं गन्त्वा तं उट्ठापेत्वा “किं, सम्म, आगतोसी”ति वुत्तो “एवरूपं नाम भयं उप्पन्नं, उक्कुसराजा पठमयामतो पट्ठाय वायमन्तो किलमि, तेनहि तव सन्तिकं आगतो”ति वत्वा सत्तमं गाथमाह —

५०. “चुतापि हेके खलिता सकम्मुना, मित्तानुकम्पाय पतिट्ठहन्ति ।
पुत्ता ममट्ठा गतिमागतोस्मि, अत्थं चरेथो मम वारिचरा”ति ॥

तस्सत्थो — सामि, एकच्चे हि यसतो वा धनतो वा चुतापि सकम्मुना खलितापि मित्तानं अनुकम्पाय पतिट्ठहन्ति, मम च पुत्ता अट्ठा आतुरा, तेनाहं तं गतिं पटिसरणं कत्वा आगतोस्मि, पुत्तानं जीवितदानं ददन्तो अत्थं मे चराहि वारिचराति ।

तं सुत्वा कच्छपो इतरं गाथमाह —

५१. “धनेन धञ्जेन च अत्तना च, मित्तं सहायज्ज करोन्ति पण्डिता ।
करोमि ते सेनक एतमत्थं, अरियो हि अरियस्स करोति किच्च”न्ति ॥

अथस्स पुत्तो अविदूरे निपन्नो पितु वचनं सुत्वा “मा मे पिता किलमतु, अहं पितु किच्चं करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा नवमं गाथमाह —

५२. “अप्पोस्सुक्को तात तुवं निसीद, पुत्तो पितु चरति अत्थचरियं ।
अहं चरिस्सामि तवेतमत्थं, सेनस्स पुत्ते परितायमानो”ति ॥

अथ नं पिता गाथाय अज्झभासि —

५३. “अद्धा हि तात सतमेस धम्मो, पुत्तो पितु यं चरे अत्थचरियं ।
अप्पेव मं दिस्वान पवट्ठकायं, सेनस्स पुत्ता न विहेठयेय्यु”न्ति ॥

तत्थ सतमेस धम्मोति पण्डितानं एस धम्मो । पुत्ताति सेनस्स पुत्ते चिलाचा न हेठयेय्युन्ति ।

एवं वत्वा महाकच्छपो “सम्म, मा भायि, त्वं पुरतो गच्छ, इदानीहं आगमिस्सामी”ति तं उय्योजेत्वा उदके पतित्वा कललज्ज सेवालज्ज संकट्ठित्वा आदाय दीपकं गन्त्वा अग्निं विज्झापेत्वा निपज्जि । चिलाचा “किं नो सेनपोतकेहि, इमं

काळकच्छपं परिवत्तेत्वा मारेस्साम, अयं नो सब्बेसं प्होस्सती”ति वल्लियो उद्धरित्वा जिया गहेत्वा निवत्थपिलोतिकापि मोचेत्वा तेसु तेसु ठानेसु बन्धित्वा कच्छपं परिवत्तेतुं न सक्कोन्ति । कच्छपो ते आकङ्कन्तो गन्त्वा गम्भीरद्वाने उदके पति । तेपि कच्छपलोभेन सद्धियेव पतित्वा उदकपुण्णाय कुच्छिया किलन्ता निक्खमित्वा “भो एकेन नो उक्कुसेन याव अड्ढरत्ता उक्का विज्झापिता, इदानी इमिना कच्छपेन उदके पातेत्वा उदकं पायेत्वा महोदरा कतम्ह, पुन अग्गिं करित्वा अरुणे उग्गतेपि इमे सेनकपोतके खादिस्सामा”ति अग्गिं कातुं आरभिसु । सकुणी तेसं कथं सुत्वा “सामि, इमे याय कायचि वेलाय अम्हाकं पुत्तके खादित्वा गमिस्सन्ति, सहायस्स नो सीहस्स सन्तिकं गच्छाही”ति आह । सो तद्ध्वणज्जेव सीहस्स सन्तिकं गन्त्वा “किं अवेलाय आगतोसी”ति वुत्ते आदितो पट्ठाय तं पवत्तिं आरोचेत्वा एकादसमं गाथमाह —

५४. “पसू मनुस्सा मिगवीरसेट्ठ, भयट्ठिता सेट्ठमुपब्बजन्ति ।

पुत्ता ममट्ठा गतिमागतोस्मि, त्वं नोसि राजा भव मे सुखाया”ति ॥

तत्थ पसूति सब्बतिरच्छाने आह । इदं वुत्तं होति — “सामि, मिगेसु वीरियेन सेट्ठ, सब्बलोकस्मिज्झि सब्बे तिरच्छानापि मनुस्सापि भयट्ठिता हुत्वा सेट्ठं उपगच्छन्ति, मम च पुत्ता अट्ठा आतुरा । तस्माहं तं गतिं कत्वा आगतोस्मि, त्वं अम्हाकं राजा सुखाय मे भवाही”ति ।

तं सुत्वा सीहो गाथमाह —

५५. “करोमि ते सेनक एतमत्थं, आयामि ते तं दिसतं वधाय ।

कथज्झि विज्जू पहु सम्पजानो, न वायमे अत्तजनस्स गुत्तिया”ति ॥

तत्थ तं दिसतन्ति तं दिससमूहं, तं तव पच्चत्थिकगणन्ति अत्थो । प्हूति अमित्ते हन्तुं समत्थो । सम्पजानोति मित्तस्स भयुप्पत्तिं जानन्तो । अत्तजनस्साति अत्तसमस्स अङ्गसमानस्स जनस्स, मित्तस्साति अत्थो ।

एवञ्च पन वत्वा “गच्छ त्वं पुत्ते समस्सासेही”ति तं उय्योजेत्वा मणिवण्णं उदकं मद्दमानो पायासि । चिलाचा तं आगच्छन्तं दिस्वा “कुररेन ताव अम्हाकं उक्का विज्झापिता, तथा कच्छपेन अम्हे निवत्थपिलोतिकानम्पि अस्सामिका कता, इदानी पन नट्टम्हा, सीहो नो जीवितक्खयमेव पापेस्सती”ति मरणभयतज्जिता येन वा तेन वा पलायिसु । सीहो आगन्त्वा रुक्खमूले न किञ्चि अद्दस । अथ नं कुररो च कच्छपो च सेनो च उपसङ्कमित्वा वन्दिंसु । सो तेसं मित्तानिसंसं कथेत्वा “इतो पट्ठाय मित्तधम्मं अभिन्दित्वा अप्पमत्ता होथा”ति ओवदित्वा पक्कामि, तेपि सकठानानि गता । सेनसकुणी अत्तनो पुत्ते ओलोकेत्वा “मित्ते निस्साय अम्हेहि दारका लद्धा”ति सुखनिसिन्नसमये सेनेन सद्धिं सल्लपन्ती मित्तधम्मं पकासमाना छ गाथा अभसि —

५६. “मित्तञ्च कयिराथ सुहदयञ्च, अयिरञ्च कयिराथ सुखागमाय ।

निवत्थकोचोव सरेभिहन्त्वा, मोदाम पुत्तेहि समङ्गिभूता ॥

५७. “सकमित्तस्स कम्मेन, सहायस्सापलायिनो ।

कूजन्तमुपकूजन्ति, लोमसा हदयङ्गमं ॥

५८. “मित्तं सहायं अधिगम्प पण्डितो, सो भुञ्जती पुत्तं पसुं धनं वा ।
अहञ्च पुत्ता च पती च मय्हं, मित्तानुकम्पाय समङ्गिभूता ॥

५९. “राजवता सूरवता च अत्थो, सम्पन्नसखिस्स भवन्ति हेते ।
सो मित्तवा यसवा उग्गतत्तो, अस्मिंधलोके मोदति कामकामी ॥

६०. “करणीयानि मित्तानि, दलिद्देनापि सेनक ।
पस्स मित्तानुकम्पाय, समग्गम्हा सजातके ॥

६१. “सूरेन बलवन्तेन, यो मित्ते कुरुते दिजो ।
एवं सो सुखितो होति, यथाहं त्वञ्च सेनका”ति ॥

तत्थ मित्तञ्चाति यंकिञ्चि अत्तनो मित्तञ्च सुहृदयञ्च सुहृदयसहायञ्च सामिकसङ्घातं अयिरञ्च करोथेव ।
निवत्थकोचोव सरेभिहन्त्वाति एत्थ कोचोति कवचो । यथा नाम पटिमुक्ककवचो सरे अभिहनति निवारेति, एवं मयम्पि
मित्तबलेन पच्चत्थिके अभिहन्त्वा पुत्तेहि सङ्घि मोदामाति वदति । सकमित्तस्स कम्मेनाति सकस्स मित्तस्स परक्कमेन ।
सहायस्सापलायिनोति सहायस्स अपलायिनो मिगराजस्स । लोमसाति पक्खिनो अम्हाकं पुत्तका मञ्च तञ्च कूजन्तं
हृदयङ्गमं मधुरस्सरं निच्छारेत्वा उपकूजन्ति । समङ्गिभूताति एकट्टाने ठिता ।

राजवता सूरवता च अत्थोति यस्स सीहसदिसो राजा उक्कुसकच्छपसदिसा च सूर मित्ता होन्ति, तेन राजवता
सूरवता च अत्थो सक्का पापुणितुं । भवन्ति हेतेति यो च सम्पन्नसखो परिपुण्णमित्तधम्मो, तस्स एते सहाया भवन्ति ।
उग्गतत्तोति सिरिसोभग्गेन उग्गतसभावो । अस्मिंधलोकेति इधलोकसङ्घाते अस्मिं लोके मोदति । कामकामीति सामिकं
आलपति । सो हि कामे कामनतो कामकामी नाम । समग्गम्हाति समग्गा जातम्हा । सजातकेति जातकेहि पुत्तेहि सङ्घि ।

एवं सा छहि गाथाहि मित्तधम्मस्स गुणकथं कथेसि । ते सब्बेपि सहायका मित्तधम्मं अभिन्दित्वा यावतायुकं ठत्वा
यथाकम्मं गता ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानेव सो भरियं निस्साय सुखप्पत्तो, पुब्बेपि सुखप्पत्तोयेवा”ति वत्वा
जातकं समोधानेसि — “तदा सेनो च सेनी च जयम्पतिका अहेसुं, पुत्तकच्छपो राहुलो, पिता महामोग्गल्लानो, उक्कुसो
सारिपुत्तो, सीहो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

महाउक्कुसजातकवण्णना ततिया ।

[४८७] ४. उद्दालकजातकवण्णना

खराजिना जटिला पङ्कदन्ताति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कुहकभिक्खुं आरब्ध कथेसि । सो हि
निय्यानिकसासने पब्बजित्वापि चतुपच्चयत्थाय तिविधं कुहकवत्थुं पूरेसि । अथस्स अगुणं पकासेन्ता भिक्खू धम्मसभायं
कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, असुको नाम भिक्खु एवरूपे निय्यानिकसासने पब्बजित्वा कुहनं निस्साय जीविकं कप्पेती”ति ।
सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे,
इदानेव, पुब्बेपेस कुहकोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स पुरोहितो अहोसि पण्डितो ब्यत्तो । सो एकदिवसं उय्यानकीळं गतो एकं अभिरूपं गणिकं दिस्वा पटिबद्धचित्तो ताय सद्धिं संवासं कप्पेसि । सा तं पटिच्च गम्भं पटिलभि । गम्भस्स पतिट्ठितभावं जत्वा तं आह — “सामि, गम्भो मे पतिट्ठितो, जातकाले नामं करोन्ती अस्स किं नामं करोमी”ति? सो “वण्णदासिया कुच्छिम्हि निब्बत्तत्ता न सक्का कुलनामं कातु”न्ति चिन्तेत्वा “भद्रे, अयं वातघातरुक्खो उद्दालो नाम, इध पटिलद्धत्ता ‘उद्दालको’तिस्स नामं करेय्यासी”ति वत्वा अङ्गुलिमुद्धिकं अदासि । “सचे धीता होति, इमाय नं पोसेय्यासि, सचे पुत्तो, अथ नं वयप्पत्तं मय्हं दस्सेय्यासी”ति आह । सा अपरभागे पुत्तं विजायित्वा “उद्दालको”तिस्स नामं अकासि ।

सो वयप्पत्तो मातरं पुच्छि — “अम्म, को मे पिता”ति? “पुरोहितो ताता”ति । “यदि एवं वेदे उग्गण्हिस्सामी”ति मातु हत्थतो मुद्धिकञ्च आचरियभागञ्च गहेत्वा तक्कसिलं गन्त्वा दिसापामोक्खाचरियस्स सन्तिके सिप्पं उग्गण्हन्तो एकं तापसगणं दिस्वा “इमेसं सन्तिके वरसिप्पं भविस्सति, तं उग्गण्हिस्सामी”ति सिप्पलोभेन पब्बजित्वा तेसं वत्तपटिवत्तं कत्वा “आचरिया मं तुम्हाकं जाननसिप्पं सिक्खापेथा”ति आह । ते अत्तनो अत्तनो जानननियामेनेव तं सिक्खापेसुं । पञ्चन्नं तापससतानं एकोपि तेन अतिरेकपज्जो नाहोसि, स्वेव तेसं पज्जाय अग्गो । अथस्स ते सन्निपतित्वा आचरियद्धानं अदंसु । अथ ने सो आह — “मारिसा, तुम्हे निच्चं वनमूलफलाहारा अरज्जेव वसथ, मनुस्सपथं कस्मा न गच्छथा”ति? “मारिस, मनुस्सा नाम महादानं दत्वा अनुमोदनं कारापेन्ति, धम्मिं कथं भणापेन्ति, पज्हं पुच्छन्ति, मयं तेन भयेन तत्थ न गच्छामा”ति । “मारिसा, सचेपि चक्कवत्तिराजा भविस्सति, मनं गहेत्वा कथनं नाम मय्हं भारो, तुम्हे मा भायथा”ति वत्वा तेहि सद्धिं चारिकं चरमानो अनुपुब्बेन बाराणसिं पत्वा राजुय्याने वसित्वा पुनदिवसे सब्बेहि सद्धिं द्वारगामे भिक्खाय चरि, मनुस्सा महादानं अदंसु । तापसा पुनदिवसे नगरं पविसिंसु मनुस्सा महादानं अदंसु । उद्दालकतापसो दानानुमोदनं करोति, मङ्गलं वदति, पज्हं विस्सज्जेति, मनुस्सा पसीदित्वा बहुपच्चये अदंसु । सकलनगरं “पण्डितो गणसत्था धम्मिकतापसो आगतो”ति सङ्गुभि, तं रज्जोपि कथयिंसु ।

राजा “कुहिं वसती”ति पुच्छित्वा “उय्याने”ति सुत्वा “साधु अज्ज तेसं दस्सनाय गमिस्सामी”ति आह । एको पुरिसो गन्त्वा “राजा किर वो पस्सितुं आगच्छिस्सती”ति उद्दालकस्स कथेसि । सोपि इसिगणं आमन्तेत्वा “मारिसा, राजा किर आगमिस्सति, इस्सरे नाम एकदिवसं आराधेत्वा यावजीवं अलं होती”ति । “किं पन कातब्बं आचरिया”ति? सो एवमाह — “तुम्हेसु एकच्चे वग्गुलिवत्तं चरन्तु, एकच्चे उक्कुटिकप्पधानमनुयुज्जन्तु, एकच्चे कण्टकापस्सयिका भवन्तु, एकच्चे पज्जातपं तपन्तु, एकच्चे उदकोरोहनकम्मं करोन्तु, एकच्चे तत्थ तत्थ मन्ते सज्झायन्तु”ति । ते तथा करिंसु । सयं पन अट्ठ वा दस वा पण्डितवादिनो गहेत्वा मनोरमे आधारके रमणीयं पोत्थकं ठपेत्वा अन्तेवासिकपरिवृतो सुपज्जत्ते सापस्सये आसने निसीदि । तस्मिं खणे राजा पुरोहितं आदाय महन्तेन परिवारेन उय्यानं गन्त्वा ते मिच्छातपं चरन्ते दिस्वा “अपायभयम्हा मुत्ता”ति पसीदित्वा उद्दालकस्स सन्तिकं गन्त्वा पटिसन्थारं कत्वा एकमन्तं निसिन्नो तुट्ठमानसो पुरोहितेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

६२. “खराजिना जटिला पङ्कदन्ता, दुम्मक्खरूपा ये मन्तं जप्पन्ति ।
कच्चिन्नु ते मानुसके पयोगे, इदं विदू परिमुत्ता अपाया”ति ॥

तत्थ खराजिनाति सखुरेहि अजिनचम्मेहि समन्नागता । पङ्कदन्ताति दन्तकट्टस्स अखादनेन मलग्गहितदन्ता । दुम्मक्खरूपाति अनज्जितक्खा अमण्डितरूपा लूखसङ्घाटिधरा । मानुसके पयोगेति मनुस्सेहि कत्तब्बवीरिये । इदं विदूति इदं तपचरणञ्च मन्तसज्झायनञ्च जानन्ता । अपायाति कच्चि आचरिय, इमे चतूहि अपायेहि मुत्ताति पुच्छति ।

तं सुत्वा पुरोहितो “अयं राजा अट्टाने पसन्नो, तुण्ही भवितुं न वट्टती”ति चिन्तेत्वा दुतियं गाथमाह —

६३. “पापानि कम्मानि करेथ राज, बहुस्सुतो चे न चरेय्य धम्मं ।
सहस्सवेदोपि न तं पटिच्च, दुक्खा पमुच्चे चरणं अपत्वा”ति ॥

तत्थ बहुस्सुतो चेति सचे महाराज, “अहं बहुस्सुतोम्ही”ति पगुणवेदोपि दसकुसलकम्मपथधम्मं न चरेय्य, तीहि द्वारेहि पापानेव करेय्य, तिडुन्तु तयो वेदा, सहस्सवेदोपि समानो तं बाहुसच्चं पटिच्च अट्टसमापत्तिसङ्घातं चरणं अपत्वा अपायदुक्खतो न मुच्चेय्याति ।

तस्स वचनं सुत्वा उद्दालको चिन्तेसि “राजा यथा वा तथा वा इसिगणस्स पसीदि, अयं पन ब्राह्मणो चरन्तं गोणं दण्डेन पहरन्तो विय वड्ढितभत्ते कचवरं खिपन्तो विय कथेसि, तेन सद्धिं कथेस्सामी”ति । सो तेन सद्धिं कथेन्तो ततियं गाथमाह —

६४. “सहस्सवेदोपि न तं पटिच्च, दुक्खा पमुच्चे चरणं अपत्वा ।
मज्जामि वेदा अफला भवन्ति, ससंयमं चरणज्जेव सच्चं”न्ति ॥

तत्थ अफलाति तव वादे वेदा च सेससिप्पानि च अफलानि आपज्जन्ति, तानि कस्मा उग्गणहन्ति, सीलसंयमेन सद्धिं चरणज्जेव एकं सच्चं आपज्जतीति ।

ततो पुरोहितो चतुत्थं गाथमाह —

६५. “न हेव वेदा अफला भवन्ति, ससंयमं चरणज्जेव सच्चं ।
किन्तिज्हि पप्पोति अधिच्च वेदे, सन्ति पुणाति चरणेन दन्तो”ति ॥

तत्थ न हेवाति नाहं “वेदा अफला”ति वदामि, अपिच खो पन ससंयमं चरणं सच्चमेव सभावभूतं उत्तमं । तेन हि सक्का दुक्खा मुच्चितुं । सन्ति पुणातीति समापत्तिसङ्घातेन चरणेन दन्तो भयसन्तिकरं निब्बानं पापुणातीति ।

तं सुत्वा उद्दालको “न सक्का इमिना सद्धिं पटिपक्खवसेन ठातुं, ‘पुत्तो तवाह’न्ति वुत्ते सिनेहं अकरोन्तो नाम नत्थि, पुत्तभावमस्स कथेस्सामी”ति चिन्तेत्वा पञ्चमं गाथमाह —

६६. “भच्चा माता पिता बन्धू, येन जातो सयेव सो ।
उद्दालको अहं भोतो, सोत्तियाकुलवंसको”ति ॥

तत्थ भच्चाति माता च पिता च सेसबन्धू च भरितब्बा नाम । येन पन जातो, सोयेव सो होति । अत्तायेव हि अत्तनो जायति, अहञ्च तयाव उद्दालकरुक्खमूले जनितो, तया वुत्तमेव नामं कतं, उद्दालको अहं भोति ।

सो “एकंसेन त्वं उद्दालकोसी”ति वुत्ते “आमा”ति वत्वा “मया ते मातु सज्जाणं दिन्नं, तं कुहि”न्ति वुत्ते “इदं ब्राह्मणा”ति मुद्दिकं तस्स हत्थे ठपेसि । ब्राह्मणो मुद्दिकं सज्जानित्वा निच्छयेन “त्वं ब्राह्मणधम्मं पजानासी”ति वत्वा

ब्राह्मणधम्मं पुच्छन्तो छट्ठं गाथमाह —

६७. “कथं भो ब्राह्मणो होति, कथं भवति केवली ।
कथञ्च परिनिब्बानं, धम्मद्वो किन्ति वुच्चती”ति ॥

उद्दालकोपि तस्स आचिक्खन्तो सत्तमं गाथमाह —

६८. “निरंकत्वा अग्गिमादाय ब्राह्मणो, आपो सिञ्चं यजं उस्सेति यूपं ।
एवंकरो ब्राह्मणो होति खेमी, धम्मे ठितं तेन अमापयिंसू”ति ॥

तत्थ निरंकत्वा अग्गिमादायाति निरन्तरं कत्वा अग्गिं गहेत्वा परिचरति । आपो सिञ्चं यजं उस्सेति यूपन्ति अभिसेचनककम्मं करोन्तो सम्मापासं वा वाजपेय्यं वा निरग्गळं वा यजन्तो सुवण्णयूपं उस्सापेति । खेमीति खेमप्पत्तो । अमापयिंसूति तेनेव च कारणेन धम्मे ठितं कथयिंसु ।

तं सुत्वा पुरोहितो तेन कथितं ब्राह्मणधम्मं गरहन्तो अट्ठमं गाथमाह —

६९. “न सुद्धिं सेचनेनत्थि, नापि केवली ब्राह्मणो ।
न खन्ती नापि सोरच्चं, नापि सो परिनिब्बुतो”ति ॥

तत्थ सेचनेनाति तेन वुत्तेसु ब्राह्मणधम्मेषु एकं दस्सेत्वा सब्बं पटिक्खिपति । इदं वुत्तं होति — “अग्गिपरिचरणेन वा उदकसेचनेन वा पसुघातयज्जेन वा सुद्धिं नाम नत्थि, नापि एतकेन ब्राह्मणो केवलपरिपुण्णो होति, न अधिवासनखन्ति, न सीलसोरच्चं, नापि किलेसपरिनिब्बानेन परिनिब्बुतो नाम होती”ति ।

ततो नं उद्दालको “यदि एवं ब्राह्मणो न होति, अथ कथं होती”ति पुच्छन्तो नवमं गाथमाह —

७०. “कथं सो ब्राह्मणो होति, कथं भवति केवली ।
कथञ्च परिनिब्बानं, धम्मद्वो किन्ति वुच्चती”ति ॥

पुरोहितोपिस्स कथेन्तो इतरं गाथमाह —

७१. “अखेत्तबन्धू अममो निरासो, निल्लोभपापो भवलोभखीणो ।
एवंकरो ब्राह्मणो होति खेमी, धम्मे ठितं तेन अमापयिंसू”ति ॥

तत्थ अखेत्तबन्धूति अक्खेत्तो अबन्धु, खेत्तवत्थुगामनिगमपरिग्गहेन चेव जातिबन्धवगोत्तबन्धवमित्तबन्धवसहायबन्धवसिप्पबन्धवपरिग्गहेन च रहितो । अममोति सत्तसङ्खारेसु तण्हादिट्ठिममायनरहितो । निरासोति लाभधनपुत्तजीवितासाय रहितो । निल्लोभपापोति पापलोभविसमलोभेन रहितो । भवलोभखीणोति खीणभवरागो ।

ततो उद्दालको गाथमाह —

७२. “खत्तिया ब्राह्मणा वेस्सा, सुद्धा चण्डालपुक्कुसा ।
सब्बेव सोरता दन्ता, सब्बेव परिनिब्बुता ।
सब्बेसं सीतिभूतानं, अत्थि सेय्योथ पापियो”ति ॥

तत्थ अत्थि सेय्योथ पापियोति एते खत्तियादयो सब्बेपि सोरच्चादीहि समन्नागता होन्ति, एवं भूतानं पन तेसं अयं सेय्यो, अयं पापियोति एवं हीनुक्कट्टता अत्थि, नत्थीति पुच्छति ।

अथस्स “अरहत्तुप्पत्तितो पट्ठाया हीनुक्कट्टता नाम नत्थी”ति दस्सेतुं ब्राह्मणो गाथमाह —

७३. “खत्तिया ब्राह्मणा वेस्सा, सुद्धा चण्डालपुक्कुसा ।
सब्बेव सोरता दन्ता, सब्बेव परिनिब्बुता ।
सब्बेसं सीतिभूतानं, नत्थि सेय्योथ पापियो”ति ॥

अथ नं गरहन्तो उद्दालको गाथाद्वयमाह —

७४. “खत्तिया ब्राह्मणा वेस्सा, सुद्धा चण्डालपुक्कुसा ।
सब्बेव सोरता दन्ता, सब्बेव परिनिब्बुता ॥
७५. “सब्बेसं सीतिभूतानं, नत्थि सेय्योथ पापियो ।
पनट्ठं चरसि ब्रह्मज्जं, सोत्तियाकुलवंसतं”न्ति ॥

तस्सत्थो — यदि एतेहि गुणेहि समन्नागतानं विसेसो नत्थि, एको वण्णोव होति, एवं सन्ते त्वं उभतो सुजातभावं नासेन्तो पनट्ठं चरसि ब्रह्मज्जं, चण्डालसमो होसि, सोत्तियकुलवंसतं नासेसीति ।

अथ नं पुरोहितो उपमाय सज्जापेन्तो गाथाद्वयमाह —

७६. “नानारत्तेहि वत्थेहि, विमानं भवति छादितं ।
न तेसं छाया वत्थानं, सो रागो अनुपज्जथ ॥

७७. “एवमेव मनुस्सेसु, यदा सुज्झन्ति माणवा ।
ते सजातिं पमुच्चन्ति, धम्ममज्जाय सुब्बता”ति ॥

तत्थ विमानन्ति गेहं वा मण्डपं वा । छायाति तेसं वत्थानं छाया सो नानाविधो रागो न उपेति, सब्बा छाया एकवण्णाव होन्ति । एवमेवाति मनुस्सेसुपि एवमेव एकच्चे अज्जाणब्राह्मणा अकारणेनेव चातुवण्णे सुद्धिं पज्जापेन्ति, एसा अत्थीति मा गण्हि । यदा अरियमग्गेन माणवा सुज्झन्ति, तदा तेहि पटिविद्धं निब्बानधम्मं जानित्वा सुब्बता सीलवन्ता पण्डितपुरिसा ते सजातिं मुच्चन्ति । निब्बानप्पत्तितो पट्ठाया हि जाति नाम निरत्थकाति ।

उद्दालको पन पच्चाहरितुं असक्कोन्तो अप्पटिभानोव निसीदि । अथ ब्राह्मणो राजानं आह — “सब्बे एते, महाराज, कुहका सकलजम्बुदीपे कोहज्जेनेव नासेन्ति, उद्दालकं उप्पब्बाजेत्वा उपपुरोहितं करोथ, सेसे उप्पब्बाजेत्वा फलकावुधानि दत्त्वा सेवके करोथा”ति । “साधु, आचरिया”ति राजा तथा कारेसि । ते राजानं उपट्ठहन्ताव यथाकम्मं गता ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस कुहकोयेवा”ति वत्त्वा जातकं समोधानेसि — “तदा उद्दालको कुहकभिक्खु अहोसि, राजा आनन्दो, पुरोहितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

उद्दालकजातकवण्णना चतुत्था ।

[४८८] ५. भिसजातकवण्णना

अस्सं गवं रजतं जातरूपन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उक्कण्ठितभिक्खुं आरब्भ कथेसि । वत्थु पन कुसजातके (जा० २.२०.१ आदयो) आवि भविस्सति । तदा पन सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्खु उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “किं पटिच्चा”ति वत्त्वा “किलेसं, भन्ते”ति वुत्ते “भिक्खु एवरूपे नित्थानिकसासने पब्बजित्वा कस्मा किलेसं पटिच्च उक्कण्ठितोसि, पोराणकपण्डिता अनुप्पन्ने बुद्धे बाहिरकपब्बज्जं पब्बजित्वा वत्थुकामकिलेसकामे आरब्भ उप्पज्जनकसज्जं सपथं कत्वा विहरिंसू”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो असीतिकोटिविभवस्स ब्राह्मणमहासालकुलस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, “महाकज्जनकुमारो”तिस्स नामं करिंसु । अथस्स पदसा विचरणकाले अपरोपि पुत्तो जायि, “उपकज्जनकुमारो”तिस्स नामं करिंसु । एवं पटिपाटिया सत्त पुत्ता अहेसुं । सब्बकनिट्ठा पनेका धीता, तस्सा “कज्जनदेवी”ति नामं करिंसु । महाकज्जनकुमारो वयप्पत्तो तक्कसिलतो सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा आगच्छि । अथ नं मातापितरो घरावासेन बन्धितुकामा “अत्तना समानजातियकुलतो ते दारिकं आनेस्साम, घरावासं सण्ठपेही”ति वदिंसु । “अम्मताता, न मय्हं घरावासेनत्थो, मय्हज्जि तयो भवा आदित्ता विय सप्पटिभया, बन्धनागारं विय पलिबुद्धा, उक्कारभूमि विय जेगुच्छा हुत्वा उपट्ठहन्ति, मया सुपिनेनपि मेथुनधम्मो न दिट्ठपुब्बो, अज्जे वो पुत्ता अत्थि, ते घरावासेन निमन्तेथा”ति वत्त्वा पुनप्पुनं याचितोपि सहाये पेसेत्वा तेहि याचितोपि न इच्छि ।

अथ नं सहाया “सम्म, किं पन त्वं पत्थेन्तो कामे परिभुज्जितुं न इच्छसी”ति पुच्छिंसु । सो तेसं नेक्खम्मज्झासयतं आरोचेसि । तं सुत्वा मातापितरो सेसपुत्ते निमन्तेसुं, तेपि न इच्छिंसु । कज्जनदेवीपि न इच्छियेव । अपरभागे मातापितरो कालमकंसु । महाकज्जनपण्डितो मातापितूनं कत्तब्बकिच्चं कत्वा असीतिकोटिधनेन कपण्डिकानं महादानं दत्त्वा छ भातरो भगिनिं एकं दासं एकं दासिं एकं सहायकज्ज आदाय महाभिनिक्खमनं निक्खमित्वा हिमवन्तं पाविसि । ते तत्थ एकं पदुमसरं निस्साय रमणीये भूमिभागे अस्समं कत्वा पब्बजित्वा वनमूलफलाहारेहि यापयिंसु । ते अरज्जं गच्छन्ता एकतोव गन्त्वा यत्थ एको फलं वा पत्तं वा पस्सति, तत्थ इतरेपि पक्कोसित्वा दिट्ठसुतादीनि कथेन्ता उच्चिनन्ति, गामस्स कम्मन्तट्ठानं विय होति । अथ आचरियो महाकज्जनतापसो चिन्तेसि “अम्हाकं असीतिकोटिधनं छडुत्वा पब्बजितानं एवं लोलुप्पचारवसेन फलाफलत्थाय विचरणं नाम अप्पतिरूपं, इतो पट्ठाय अहमेव फलाफलं आहरिस्सामी”ति । सो अस्समं पत्त्वा सब्बेपि ते सायन्हसमये सन्निपातेत्वा तमत्थं आरोचेत्वा “तुम्हे इधेव समणधम्मं करोन्ता अच्छथ, अहं फलाफलं आहरिस्सामी”ति आह । अथ नं उपकज्जनादयो “मयं आचरिय, तुम्हे निस्साय पब्बजिता, तुम्हे इधेव समणधम्मं करोथ, भगिनीपि नो इधेव होतु, दासीपि तस्सा सन्तिके अच्छतु, मयं अट्ठ जना वारेन फलाफलं आहरिस्साम, तुम्हे पन तयो वारमुत्ताव होथा”ति वत्त्वा पटिज्जं गण्हिंसु ।

ततो पट्टाय अट्टसुपि जनेसु एकेको वारेनेव फलाफलं आहरति । सेसा अत्तनो अत्तनो पण्णसालायमेव होन्ति, अकारणेन एकतो भवितुं न लभन्ति । वारप्पत्तो फलाफलं आहरित्वा एको माळको अत्थि, तत्थ पासाणफलके एकादस कोट्टासे कत्वा घण्डिसज्जं कत्वा अत्तनो कोट्टासं आदाय वसनट्ठानं पविसति । सेसा घण्डिसज्जाय निक्खमित्वा लोलुपं अकत्वा गारवपरिहारेण गन्त्वा अत्तनो पापुणनकोट्टासं आदाय वसनट्ठानं गन्त्वा परिभुज्जित्वा समणधम्मं करोन्ति । ते अपरभागे भिसानि आहरित्वा खादन्ता तत्ततपा घोरतपा परमाजितिन्द्रिया कसिणपरिकम्मं करोन्ता विहरिंसु । अथ तेसं सीलतेजेन सक्कस्स भवनं कम्पि । सक्कोपि आवज्जेन्तो तं कारणं जत्वा “कामाधिमुत्ता नु खो इमे इसयो, नो”ति आसङ्कं करोतियेव । सो “इमे ताव इसयो परिग्गण्हिस्सामी”ति चिन्तेत्वा अत्तनो आनुभावेन महासत्तस्स कोट्टासं तयो दिवसे अन्तरधापेसि । सो पठमदिवसे कोट्टासं अदिस्वा “मम कोट्टासं पमुट्ठो भविस्सती”ति चिन्तेसि, दुतियदिवसे “मम दोसेन भवितब्बं, पणामनवसेन मम कोट्टासं न ठपेसि मज्जे”ति चिन्तेसि, ततियदिवसे “केन नु खो कारणेन मय्हं कोट्टासं न ठपेन्ति, सचे मे दोसो अत्थि, खमापेस्सामी”ति सायन्हसमये घण्डिसज्जं अदासि ।

सब्बे सन्निपतित्वा “केन घण्डिसज्जा दिन्ना”ति आहंसु । “मया ताता”ति । “किंकारणा आचरिया”ति? “ताता ततियदिवसे केन फलाफलं आभत”न्ति? तेसु एको उट्ठाय “मया आचरिया”ति वन्दित्वा अट्ठासि । कोट्टासे करोन्तेन ते मय्हं कोट्टासो कतोति । “आम, आचरिय, जेट्ठककोट्टासो मे कतो”ति । “हिय्यो केनाभत”न्ति? “मया”ति अपरो उट्ठाय वन्दित्वा अट्ठासि । कोट्टासं करोन्तो मं अनुस्सरीति । “तुम्हाकं मे जेट्ठककोट्टासो ठपितो”ति । “अज्ज केनाभत”न्ति । “मया”ति अपरो उट्ठाय वन्दित्वा अट्ठासि । कोट्टासं करोन्तो मं अनुस्सरीति । “तुम्हाकं मे जेट्ठककोट्टासो कतो”ति । “ताता, अज्ज मय्हं कोट्टासं अलभन्तस्स ततियो दिवसो, पठमदिवसे कोट्टासं अदिस्वा ‘कोट्टासं करोन्तो मं पमुट्ठो भविस्सती’ति चिन्तेसि, दुतियदिवसे “मम कोचि दोसो भविस्सती”ति चिन्तेसि, अज्ज पन “सचे मे दोसो अत्थि, खमापेस्सामी”ति चिन्तेत्वा घण्डिसज्जाय तुम्हे सन्निपातेसि । एते भिसकोट्टासे तुम्हे “करिम्हा”ति वदथ, अहं न लभामि, एतेसं थेनेत्वा खादकं जातुं वट्ठति, कामे पहाय पब्बजितानं भिसमत्तं थेननं नाम अप्पतिरूपन्ति । ते तस्स कथं सुत्वा “अहो साहसिककम्म”न्ति सब्बेव उब्बेगप्पत्ता अहेसुं ।

तस्मिं अस्समपदे वनजेट्ठकरुखे निब्बत्तदेवतापि ओतरित्वा आगन्त्वा तेसंयेव सन्तिके निसीदि । आनेज्जकरणं कारियमानो दुक्खं अधिवासेतुं असक्कोन्तो आळानं भिन्दित्वा पलायित्वा अरज्जं पविट्ठो एको वारणो कालेन कालं इसिगणं वन्दति, सोपि आगन्त्वा एकमन्तं अट्ठासि । सप्पकीळापनको एको वानरो अहितुण्डिकस्स हत्थतो मुच्चित्वा पलायित्वा अरज्जं पविसित्वा तत्थेव अस्समे वसति । सोपि तं दिवसं इसिगणं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । सक्को “इसिगणं परिग्गण्हिस्सामी”ति तेसं सन्तिके अदिस्समानकायो अट्ठासि । तस्मिं खणेव बोधिसत्तस्स कनिट्ठो उपकज्जनतापसो उट्ठायासना बोधिसत्तं वन्दित्वा सेसानं अपचितिं दस्सेत्वा “आचरिय, अहं अज्जे अपट्ठपेत्वा अत्तानज्जेव सोधेतुं लभामी”ति पुच्छि । “आम, लभसी”ति । सो इसिगणमज्जे ठत्वा “सचे ते मया भिसानि खादितानि, एवरूपो नाम होतू”ति सपथं करोन्तो पठमं गाथमाह —

७८. “अस्सं गवं रजतं जातरूपं, भरियज्ज सो इध लभतं मनापं ।

पुत्तेहि दारेहि समङ्गि होतु, भिसानि ते ब्राह्मण यो अहासी”ति ॥

तत्थ “अस्सं गव”न्ति इदं “सो ‘यत्तकानि पियवत्थूनि होन्ति, तेहि विप्पयोगे तत्तकानि सोकदुक्खानि उप्पज्जन्ती”ति वत्थुकामे गरहन्तो अभासी”ति वेदितब्बं ।

तं सुत्वा इसिगणो “मारिस, मा एवं कथेथ, अतिभारियो ते सपथो”ति कण्णे पिदहि । बोधिसत्तोपि नं “तात, अतिभारियो ते सपथो, न त्वं खादसि, तव पत्तासने निसीदा”ति आह । तस्मिं पठमं सपथं कत्वा निसिन्ने दुतियोपि भाता सहसा उट्ठाय महासत्तं वन्दित्वा सपथेन अत्तानं सोधेन्तो दुतियं गाथमाह —

७९. “मालज्ज सो कासिकचन्दनज्ज, धारेतु पुत्तस्स बहू भवन्तु ।
कामेसु तिब्बं कुरुतं अपेक्खं, भिसानि ते ब्राह्मण यो अहासी”ति ॥

तत्थ तिब्बन्ति वत्थुकामकिलेसकामेसु बहलं अपेक्खं करोतूति । इदं सो “यस्सेतेसु तिब्बा अपेक्खा होन्ति, सो तेहि विप्पयोगे महन्तं दुक्खं पापुणाती”ति दुक्खपटिक्खेपवसेनेव आह ।

तस्मिं निसिन्ने सेसापि अत्तनो अत्तनो अज्झासयानुरूपेण तं तं गाथं अभसिंसु —

८०. “पहूतधज्जो कसिमा यसस्सी, पुत्ते गिही धनिमा सब्बकामे ।
वयं अपस्सं घरमावसातु, भिसानि ते ब्राह्मण यो अहासि ॥

८१. “सो खत्तियो होतु पसय्हकारी, राजाभिराजा बलवा यसस्सी ।
स चातुरन्तं महिमावसातु, भिसानि ते ब्राह्मण यो अहासि ॥

८२. “सो ब्राह्मणो होतु अवीतरागो, मुहुत्तनक्खत्तपथेसु युत्तो ।
पूजेतु नं रट्ठपती यसस्सी, भिसानि ते ब्राह्मण यो अहासि ॥

८३. “अज्झायकं सब्बसमन्तवेदं, तपस्सिनं मज्जतु सब्बलोको ।
पूजेन्तु नं जानपदा समेच्च, भिसानि ते ब्राह्मण यो अहासि ॥

८४. “चतुस्सदं गामवरं समिद्धं, दिन्नज्हि सो भुज्जतु वासवेन ।
अवीतरागो मरणं उपेतु, भिसानि ते ब्राह्मण यो अहासि ॥

८५. “सो गामणी होतु सहायमज्झे, नच्चेहि गीतेहि पमोदमानो ।
सो राजतो ब्यसन मालत्थ किज्चि, भिसानि ते ब्राह्मण यो अहासि ॥

८६. “यं एकराजा पथविं विजेत्वा, इत्थीसहस्सान ठपेतु अगं ।
सीमन्तिनीनं पवरा भवातु, भिसानि ते ब्राह्मण या अहासि ॥

८७. “इसीनज्हि सा सब्बसमागतानं, भुज्जेय्य सादुं अविकम्पमाना ।
चरातु लाभेन विकत्थमाना, भिसानि ते ब्राह्मण या अहासि ॥

८८. “आवासिको होतु महाविहारे, नवकम्मिको होतु गजङ्गलायं ।
आलोकसन्धिं दिवसं करोतु, भिसानि ते ब्राह्मण यो अहासि ॥

८९. “सो बज्जतू पाससतेहि छब्भि, रम्मा वना निय्यतु राजधानिं ।
तुत्तेहि सो हज्जतु पाचनेहि, भिसानि ते ब्राह्मण यो अहासि ॥

९०. “अलक्कमाली तिपुकण्णविद्धो, लट्ठीहतो सप्पमुखं उपेतु ।
सकच्छबन्धो विसिखं चरातु, भिसानि ते ब्राह्मण यो अहासी”ति ॥

तत्थ ततियेन वुत्तगाथाय **कसिमा**ति सम्पन्नकसिकम्भो । पुत्ते **गिही धनिमा सब्बकामे**ति पुत्ते लभतु, गिही होतु, सत्तविधेन रतनधनेन धनिमा होतु, रूपादिभेदे सब्बकामे लभतु । वयं अपस्सन्ति महल्लककाले पब्बज्जानुरूपमि अत्तनो वयं अपस्सन्तो पच्चकामगुणसमिद्धं घरमेव आवसतूति । इदं सो “पच्चकामगुणगिद्धो कामगुणविप्पयोगेन महाविनासं पापुणाती”ति दस्सेतुं कथेसि ।

चतुत्थेन वुत्तगाथाय **राजाभिराजा**ति राजूनं अन्तरे अभिराजाति । इदं सो “इस्सरानं नाम इस्सरिये परिगलिते महन्तं दुक्खं उप्पज्जती”ति रज्जे दोसं दस्सेन्तो कथेसि । पच्चमेन वुत्तगाथाय **अवीतरागो**ति पुरोहितद्वानतण्हाय सतण्होति । इदं सो “पुरोहितस्स पुरोहितद्वाने परिगलिते महन्तं दोमनस्सं उप्पज्जती”ति दस्सेतुं कथेसि । छट्ठेन वुत्तगाथाय **तपस्सिन**न्ति तपसीलसम्पन्नोति तं मज्जतु । इदं सो “लाभसक्कारापगमेन महन्तं दोमनस्सं उप्पज्जती”ति लाभसक्कारगरहवसेन कथेसि ।

सहायतापसेन वुत्तगाथाय **चतुस्सद**न्ति आकिण्णमनुस्सताय मनुस्सेहि, पहूतधज्जताय धज्जेन, सुलभदारुताय दारूहि, सम्पन्नोदकताय उदकेनाति चतूहि उस्सन्नं, चतुस्सदसमन्नागतन्ति अत्थो । **वासवे**नाति वासवेन दिन्नं विय अचलं, वासवतो लद्धवरानुभावेन एकं राजानं आराधेत्वा तेन दिन्नन्तिपि अत्थो । **अवीतरागो**ति कदमे सूकरो विय कामपङ्के निमुग्गोव हुत्वा । इति सोपि कामानं आदीनवं कथेन्तो एवमाह ।

दासेन वुत्तगाथाय **गामणी**ति गामजेड्डको । अयमि कामे गरहन्तोयेव एवमाह । कज्जनदेविया वुत्तगाथाय **यन्ति** यं इत्थिन्ति अत्थो । **एकराजा**ति अग्गराजा । **इत्थिसहस्सान**न्ति वचनमट्ठताय वुत्तं, सोळसन्नं इत्थिसहस्सानं अग्गट्ठाने ठपेतूति अत्थो । **सीमन्तिनी**नन्ति सीमन्तधरानं इत्थीनन्ति अत्थो । इति सा इत्थिभावे ठत्वापि दुग्गन्धगूथरासिं विय कामे गरहन्तीयेव एवमाह । दासिया वुत्तगाथाय **सब्बसमागतान**न्ति सब्बेसं सन्निपतितानं मज्झे निसीदित्वा अविकम्पमाना अनोसक्कमाना सादुरसं भुज्जतूति अत्थो । दासीनं किर सामिकस्स सन्तिके निसीदित्वा भुज्जनं नाम अप्पियं । इति सा अत्तनो अप्पियताय एवमाह । **चरातू**ति चरतु । **लाभेन विकत्थमाना**ति लाभहेतु कुहनकम्मं करोन्ती लाभसक्कारं उप्पादेन्ती चरतूति अत्थो । इमिना सा दासिभावे ठितापि किलेसकामवत्थुकामे गरहति ।

देवताय वुत्तगाथाय **आवासिको**ति आवासजग्गनको । **गजङ्गलाय**न्ति एवंनामके नगरे । तत्थ किर दब्बसम्भारा सुलभा । **आलोकसन्धिं दिवस**न्ति एकदिवसेनेव वातपानं करोतु । सो किर देवपुत्तो कस्सपबुद्धकाले गजङ्गलनगरं निस्साय योजनिके जिण्णमहाविहारे आवासिकसङ्घत्थेरो हुत्वा जिण्णविहारे नवकम्मं करोन्तोयेव महादुक्खं अनुभवि । तस्मा तदेव दुक्खं आरब्ध एवमाह । हत्थिना वुत्तगाथाय **पाससतेही**ति बहूहि पासेहि । **छब्भी**ति चतूसु पादेसु गीवाय कटिभागे चाति छसु ठानेसु । **तुत्तेही**ति द्विकण्डकाहि दीघलट्ठीहि । **पाचनेही**ति दसपाचनेहि अङ्कुसेहि वा । सो किर अत्तनो अनुभूतदुक्खज्जेव आरब्ध एवमाह ।

वानरेन वृत्तगाथाय **अलक्कमाली**ति अहितुण्डिकेन कण्ठे परिक्खित्वा ठपिताय अलक्कमालाय समन्नागतो । **तिपुकण्णविद्धो**ति तिपुपिळन्धनेन पिळन्धकण्णो । **लट्ठीहतो**ति सप्पकीळं सिक्खापयमानो लट्ठिया हतो हुत्वा । एसोपि अहितुण्डिकस्स हत्थे अत्तनो अनुभूतदुक्खमेव सन्धाय एवमाह ।

एवं तेहि तेरसहि जनेहि सपथे कते महासत्तो चिन्तेसि “कदाचि इमे ‘अयं अनट्ठमेव नट्टन्ति कथेती’ति मयि आसङ्गं करेय्युं, अहम्पि सपथं करोमी”ति । अथ नं करोन्तो चुट्टसमं गाथमाह —

११. “यो वे अनट्ठं नट्टन्ति चाह, कामेव सो लभतं भुञ्जतञ्च ।
अगारमज्झे मरणं उपेतु, यो वा भोन्तो सङ्कति कञ्चिदेवा”ति ॥

तत्थ **भोन्तो**ति आलपनं । इदं वृत्तं होति — भवन्तो यो अनट्ठे कोट्टासे “नट्ठं मे”ति वदति, यो वा तुम्हेसु कञ्चि आसङ्कति, सो पञ्च कामगुणे लभतु चेव भुञ्जतु च, रमणीयमेव पब्बज्जं अलभित्वा अगारमज्झेयेव मरतूति ।

एवं इसीहि सपथे कते सक्को भायित्वा “अहं इमे वीमंसन्तो भिसानि अन्तरधापेसिं । इमे च छट्ठितखेळपिण्डं विय कामे गरहन्ता सपथं करोन्ति, कामे गरहकारणं ते पुच्छिस्सामी”ति चिन्तेत्वा दिस्समानरूपो बोधिसत्तं वन्दित्वा पुच्छन्तो अनन्तरं गाथमाह —

१२. “यदेसमाना विचरन्ति लोके, इट्ठञ्च कन्तञ्च बहूनमेतं ।
पियं मनुज्जं चिध जीवलोके, कस्मा इसयो नप्पसंसन्ति कामे”ति ॥

तत्थ **यदेसमाना**ति यं वत्थुकामं किलेसकामञ्च कसिगोरक्खादीहि समविसमकम्मोहि परियेसमाना सत्ता लोके विचरन्ति, एतं बहूनं देवमनुस्सानं इट्ठञ्च कन्तञ्च पियञ्च मनुज्जञ्च, कस्मा इसयो नप्पसंसन्ति कामेति अत्थो । “**कामे**”ति इमिना तं वत्थुं सरूपतो दस्सेति ।

अथस्स पज्जं विस्सज्जेन्तो महासत्तो द्वे गाथा अभसि —

१३. “कामेसु वे हज्जरे बज्जरे च, कामेसु दुक्खञ्च भयञ्च जातं ।
कामेसु भूताधिपती पमत्ता, पापानि कम्मनि करोन्ति मोहा ॥

१४. “ते पापधम्मा पसवेत्त्व पापं, कायस्स भेदा निरयं वजन्ति ।
आदीनवं कामगुणेषु दिस्वा, तस्मा इसयो नप्पसंसन्ति कामे”ति ॥

तत्थ **कामेसू**ति कामहेतु, कामे निस्साय कायदुच्चरितादीनि करोन्तीति अत्थो । **हज्जरे**ति दण्डादीहि हज्जन्ति । **बज्जरे**ति रज्जुबन्धनादीहि बज्जन्ति । **दुक्खन्ति** कायिकचेतसिकं असातं दुक्खं । **भयन्ति** अत्तानुवादादिकं सब्बम्पि भयं । **भूताधिपती**ति सक्कं आलपति । **आदीनवन्ति** एवरूपं दोसं । सो पनेस आदीनवो दुक्खक्खन्धादीहि सुत्तेहि (म० नि० १.१६३-१८०) दीपेतब्बो ।

सक्को महासत्तस्स कथं सुत्वा संविग्गमानसो अनन्तरं गाथमाह —

९५. “वीमंसमानो इसिनो भिसानि, तीरे गहेत्वान थले निर्धेसिं ।
सुद्धा अपापा इसयो वसन्ति, एतानि ते ब्रह्मचारी भिसानी”ति ॥

तत्थ **विमंसमानो**ति भन्ते, अहं “इमे इसयो कामाधिमुत्ता वा, नो वा”ति वीमंसन्तो । **इसिनो**ति तव महेसिनो सन्तकानि भिसानि । **तीरे गहेत्वाना**ति तीरे निक्खित्तानि गहेत्वा थले एकमन्ते निर्धेसिं । **सुद्धा**ति इदानी मया तुम्हाकं सपथकिरियाय जातं “इमे इसयो सुद्धा अपापा हुत्वा वसन्ती”ति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो गाथमाह —

९६. “न ते नटा नो पन कीळनेय्या, न बन्धवा नो पन ते सहाया ।
किस्मिं वुपत्थम्भ सहस्सनेत्त, इसीहि त्वं कीळसि देवराजा”ति ॥

तत्थ **न ते नटा नो**ति देवराज, मयं तव नटा वा कीळितब्बयुत्तका वा केचि न होम, नापि तव जातका, न सहाया, अथ त्वं किं वा उपत्थम्भं कत्वा किं निस्साय इसीहि सद्धिं कीळसीति अत्थो ।

अथ नं सक्को खमापेन्तो वीसतिमं गाथमाह —

९७. “आचरियो मेसि पिता च मय्हं, एसा पतिट्ठा खलितस्स ब्रह्मे ।
एकापराधं खम भूरिपज्ज, न पण्डिता कोधबला भवन्ती”ति ॥

तत्थ **एसा पतिट्ठा**ति एसा तव पादच्छाया अज्ज मम खलितस्स अपरद्धस्स पतिट्ठा होतु । **कोधबला**ति पण्डिता नाम खन्तिबला भवन्ति, न कोधबलाति ।

अथ महासत्तो सक्कस्स देवरज्जो खमित्वा सयं इसिगणं खमापेन्तो इतरं गाथमाह —

९८. “सुवासितं इसिनं एकरत्तं, यं वासवं भूतपतिद्वसाम ।
सब्बेव भोन्तो सुमना भवन्तु, यं ब्राह्मणो पच्चुपादी भिसानी”ति ॥

तत्थ **सुवासितं इसिनं एकरत्तं**ति आयस्मन्तानं इसीनं एकरत्तम्पि इमस्मिं अरज्जे वसितं सुवसितमेव । किंकारणा? यं वासवं भूतपतिं अद्वसाम, सचे हि मयं नगरे अवसिम्ह, इमं न अद्वसाम । **भोन्तो**ति भवन्तो सब्बेपि सुमना भवन्तु, तुस्सन्तु, सक्कस्स देवरज्जो खमन्तु । किंकारणा? **यं ब्राह्मणो पच्चुपादी भिसानि**, यस्मा तुम्हाकं आचरियो भिसानि पटिलभीति ।

सक्को इसिगणं वन्दित्वा देवलोकमेव गतो । इसिगणोपि झानाभिज्जायो निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं भिक्खु पोराणकपण्डिता सपथं कत्वा किलेसे पजहिंसू”ति वत्वा सच्चानि पकासेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । जातकं समोधानेन्तो पुन सत्था तिस्सो गाथा अभसि —

१९. “अहञ्च सारिपुत्तो च, मोगल्लानो च कस्सपो ।
अनुरुद्धो पुण्णो आनन्दो, तदासुं सत्त भातरो ॥

१००. “भगिनी उप्पलवण्णा च, दासी खुज्जुत्तरा तदा ।
चित्तो गहपति दासो, यक्खो सातागिरो तदा ॥

१०१. “पालिलेय्यो तदा नागो, मधुदो सेट्ठवानरो ।
काळुदायी तदा सक्को, एवं धारेथ जातक’न्ति ॥

भिसजातकवण्णना पञ्चमा ।

[४८९] ६. सुरुचिजातकवण्णना

महेसी सुरुचिनो भरियाति इदं सत्था सावत्थिं उपनिस्साय मिगारमातुपासादे विहरन्तो विसाखाय महाउपासिकाय लद्धे अट्ट वरे आरब्ध कथेसि । सा हि एकदिवसं जेतवने धम्मकथं सुत्वा भगवन्तं सद्धिं भिक्खुसङ्घेन स्वातनाय निमन्तेत्वा पक्कामि । तस्सा पन रत्तिया अच्चयेन चातुद्दीपिको महामेघो पावस्सि । भगवा भिक्खू आमन्तेत्वा “यथा, भिक्खवे, जेतवने वस्सति, एवं चतूसु दीपेसु वस्सति, ओवस्सापेथ, भिक्खवे, कायं, अयं पच्छिमको चातुद्दीपिको महामेघो”ति वत्वा ओवस्सापितकायेहि भिक्खूहि सद्धिं इद्धिबलेन जेतवने अन्तरहितो विसाखाय कोट्टुके पातुरहोसि । उपासिका “अच्छरियं वत भो, अब्भुतं वत भो, तथागतस्स महिद्धिकता महानुभावता, यत्र हि नाम जाणुकमत्तेसुपि ओघेसु वत्तमानेसु कटिमत्तेसुपि ओघेसु वत्तमानेसु न हि नाम एकभिक्खुस्सपि पादा वा चीवरानि वा अल्लानि भविस्सन्ती”ति हट्ठा उदग्गा बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं परिविसित्वा कतभत्तकिच्चं भगवन्तं एतदवोच “अट्ठाहं, भन्ते, भगवन्तं वरानि याचामी”ति । “अतिक्कन्तवरा खो, विसाखे, तथागता”ति । “यानि च, भन्ते, कप्पियानि यानि च अनवज्जानी”ति । “वदेहि विसाखे”ति । “इच्छामहं, भन्ते, भिक्खुसङ्घस्स यावजीवं वस्सिकसाटिकं दातुं, आगन्तुकभत्तं दातुं, गमिकभत्तं दातुं, गिलानभत्तं दातुं, गिलानुपट्टाकभत्तं दातुं, गिलानभेसज्जं दातुं, धुवयागुं दातुं, भिक्खुनिसङ्घस्स यावजीवं उदकसाटिकं दातु”न्ति ।

सत्था “कं पन त्वं, विसाखे, अत्थवसं सम्पस्समाना तथागतं अट्ट वरानि याचसी”ति पुच्छित्वा ताव वरानिसंसे कथिते “साधु साधु, विसाखे, साधु खो त्वं, विसाखे, इमं आनिसंसं सम्पस्समाना तथागतं अट्ट वरानि याचसी”ति वत्वा “अनुजानामि ते, विसाखे, अट्ट वरानी”ति अट्ट वरे दत्त्वा अनुमोदनं कत्वा पक्कामि । अथेकदिवसं सत्थरि पुब्बारामे विहरन्ते भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, विसाखा महाउपासिका मातुगामत्तभावे ठत्वापि दसबलस्स सन्तिके अट्ट वरे लभि, अहो महागुणा”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, विसाखा इदनेव मम सन्निका वरे लभति, पुब्बेपेसा लभियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते मिथिलायं सुरुचि नाम राजा रज्जं कारेन्तो पुत्तं पटिलभित्वा तस्स “सुरुचिकुमारो”त्वेव नामं अकासि । सो वयप्पत्तो “तक्कसिलायं सिप्पं उग्गण्हिस्सामी”ति गन्त्वा नगरद्वारे सालायं निसीदि । बाराणसिरज्जोपि पुत्तो ब्रह्मदत्तकुमारो नाम तथेव गन्त्वा सुरुचिकुमारस्स निसिन्नफलकेयेव निसीदि । ते अज्जमज्जं पुच्छित्वा विस्सासिका हुत्वा एकतोव आचरियस्स सन्निकं गन्त्वा आचरियभागं दत्त्वा सिप्पं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव निट्ठितसिप्पा आचरियं आपुच्छित्वा थोकं

मगं एकतोव गन्त्वा द्वेधापथे ठिता अज्जमज्जं आलिङ्गित्वा मित्तधम्मनुरक्खणत्थं कतिकं करिंसु “सचे मम पुत्तो जायति, तव धीता, तव पुत्तो, मम धीता, तेसं आवाहविवाहं करिस्सामी”ति । तेसु रज्जं कारेन्तेसु सुरुचिमहाराजस्स पुत्तो जायि, “सुरुचिकुमारो”त्वेवस्स नामं करिंसु । ब्रह्मदत्तस्स धीता जायि, “सुमेधा”तिस्सा नामं करिंसु ।

सुरुचिकुमारो वयप्पत्तो तक्कसिलायं गन्त्वा सिप्पं उग्गण्हित्वा आगच्छि । अथ नं पिता रज्जे अभिसिञ्चितुकामो हुत्वा “सहायस्स किर मे बाराणसिरज्जो धीता अत्थि, तमेवस्स अग्गमहेसिं करिस्सामी”ति तस्सा अत्थाय बहुं पण्णाकारं दत्त्वा अमच्चे पेसेसि । तेसं अनागतकालेयेव बाराणसिराजा देविं पुच्छि “भद्दे, मातुगामस्स नाम किं अतिरेकदुक्खं”न्ति? “सपत्तिरोसदुक्खं देवा”ति । “तेन हि, भद्दे, अम्हाकं एकं धीतरं सुमेधादेविं तम्हा दुक्खा मोचेत्वा यो एतं एकिकमेव गण्हिस्सति, तस्स दस्सामी”ति आह । सो तेहि अमच्चोहि आगन्त्वा तस्सा नामे गहिते “ताता, कामं मया पुब्बे मय्हं सहायस्स पटिज्जा कता, इमं पन मयं इत्थिघटाय अन्तरे न खिपितुकामा, यो एतं एकिकमेव गण्हाति, तस्स दातुकामम्हा”ति आह । ते रज्जो सन्तिकं पहिणिसु । राजा पन “अम्हाकं रज्जं महन्तं, सत्तयोजनिकं मिथिलनगरं, तीणि योजनसतानि रट्टपरिच्छेदो, हेट्ठिमन्तेन सोळस इत्थिसहस्सानि लब्धं वट्ठती”ति वत्त्वा न रोचेसि ।

सुरुचिकुमारो पन सुमेधाय रूपसम्पदं सुत्वा सवनसंसग्गेन बज्झित्वा “अहं तं एकिकमेव गण्हिस्सामि, न मय्हं इत्थिघटाय अत्थो, तमेव आनेन्तू”ति मातापितूनं पेसेसि । ते तस्स मनं अभिन्दित्वा बहुं धनं पेसेत्वा महन्तेन परिवारेन तं आनेत्वा कुमारस्स अग्गमहेसिं कत्वा एकतोव अभिसिञ्चिंसु । सो सुरुचिमहाराजा नाम हुत्वा धम्मेन रज्जं कारेन्तो ताय सद्धिं पियसंवासं वसि । सा पन दस वस्ससहस्सानि तस्स गेहे वसन्ती नेव पुत्तं, न धीतरं लभि । अथ नागरा सन्निपतित्वा राजङ्गणे उपक्कोसित्वा “किमेत”न्ति वुत्ते “रज्जो दोसो नत्थि, वंसानुपालको पन वो पुत्तो न विज्जति, तुम्हाकं एकाव देवी, राजकुले च नाम हेट्ठिमन्तेन सोळसहि इत्थिसहस्सेहि भवितब्बं, इत्थिघटं गण्ह, देव, अद्धा तासु पुज्जवती पुत्तं लभिस्सती”ति वत्त्वा “ताता, किं कथेथ, ‘अहं अज्जं न गण्हिस्सामी’ति पटिज्जं दत्त्वा मया एसा आनीता, न सक्का मुसावादं कातुं, न मय्हं इत्थिघटाय अत्थो”ति रज्जा पटिक्खित्ता पक्कमिंसु ।

सुमेधा तं कथं सुत्वा “राजा ताव सच्चवादिताय अज्जा इत्थियो न आनेसि, अहमेव पनस्स आनेस्सामी”ति रज्जो मातुसमभरियट्टाने ठत्वा अत्तनो रुचियाव खत्तियकज्जानं सहस्सं, अमच्चकज्जानं सहस्सं, गहपतिकज्जानं सहस्सं, सब्बसमयनाटकित्थीनं सहस्सन्ति चत्तारि इत्थिसहस्सानि आनेसि । तापि दस वस्ससहस्सानि राजकुले वसित्वा नेव पुत्तं, न धीतरं लभिंसु । एतेनेवुपायेन अपरानिपि तिक्खतुं चत्तारि चत्तारि सहस्सानि आनेसि । तापि नेव पुत्तं, न धीतरं लभिंसु । एत्तावता सोळस इत्थिसहस्सानि अहेसुं । चत्तालीस वस्ससहस्सानि अतिक्कमिंसु, तानि ताय एकिकाय वुत्थेहि दसहि सहस्सेहि सद्धिं पज्जास वस्ससहस्सानि होन्ति । अथ नागरा सन्निपतित्वा पुन उपक्कोसित्वा “किमेत”न्ति वुत्ते “देव, तुम्हाकं इत्थियो पुत्तं पत्थेतुं आणापेथा”ति वदिंसु । राजा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा “तुम्हे पुत्तं पत्थेथा”ति आह । ता ततो पट्टाय पुत्तं पत्थयमाना नानादेवता नमस्सन्ति, नानावतानि चरन्ति, पुत्तो नुप्पज्जतेव । अथ राजा सुमेधं आह “भद्दे, त्वम्पि पुत्तं पत्थेही”ति । सा “साधू”ति पन्नरसउपोसथदिवसे अट्ठङ्गसमन्नागतं उपोसथं समादाय सिरिगम्भे सीलानि आवज्जमाना कप्पियमज्जके निसीदि । सेसा अजवतगोवता हुत्वा पुत्तं अलभित्वा उय्यानं अगमंसु ।

सुमेधाय सीलतेजेन सक्कस्स भवनं कम्पि । तदा सक्को आवज्जेन्तो “सुमेधा पुत्तं पत्थेति, पुत्तमस्सा दस्सामि, न खो पन सक्का यं वा तं वा दातुं, अनुच्छविकमस्सा पुत्तं उपधारेस्सामी”ति उपधारेन्तो नळकारदेवपुत्तं पस्सि । सो हि पुज्जसम्पन्नो सत्तो पुरिमत्तभावे बाराणसियं वसन्तो वप्पकाले खेतं गच्छन्तो एकं पच्चेकबुद्धं दिस्वा दासकम्मकरे

“वपथा”ति पहिणि । सयं निवत्तित्वा पच्चेकबुद्धं गेहं नेत्वा भोजेत्वा पुन गङ्गातीरं आनेत्वा पुत्तेन सद्धिं एकतो हुत्वा उदुम्बरभित्तिपादं नळभित्तिकं पण्णसालं कत्वा द्वारं योजेत्वा चङ्कमं कत्वा पच्चेकबुद्धं तत्थेव तेमासं वसापेत्वा वुत्थवस्सं द्वे पितापुत्ता तिचीवरेन अच्छादेत्वा उय्योजेसुं । एतेनेव नियामेन सत्तट्ठ पच्चेकबुद्धे ताय पण्णसालाय वसापेत्वा तिचीवरानि अदंसु । “द्वे पितापुत्ता नळकारा हुत्वा गङ्गातीरे वेळुं उपधारेन्ता पच्चेकबुद्धं दिस्वा एवमकंसू”तिपि वदन्तियेव ।

ते कालं कत्वा तावतिसंभवने निब्बत्तित्वा छसु कामावचरसग्गेसु अनुलोमपटिलोमेन महन्तं देविस्सरियं अनुभवन्ता विचरन्ति । ते ततो चवित्वा उपरिदेवलोके निब्बत्तितुकामा होन्ति । सक्को तथा गतभावं जत्वा तेसु एकस्स विमानद्वारं गन्त्वा तं आगन्त्वा वन्दित्वा ठितं आह — “मारिस, तया मनुस्सलोकं गन्तुं वट्ठती”ति । “महाराज, मनुस्सलोको नाम जेगुच्छो पटिकूलो, तत्थ ठिता दानादीनि पुञ्ञानि कत्वा देवलोके पत्थेन्ति, तत्थ गन्त्वा किं करिस्सामी”ति । “मारिस, देवलोके परिभुज्जितव्वसम्पत्तिं मनुस्सलोके परिभुज्जिस्ससि, पञ्चवीसतियोजनुब्बेधे नवयोजनआयामे अट्टयोजनवित्थारे रतनपासादे वसिस्ससि, अधिवासेही”ति । सो अधिवासेसि । सक्को तस्स पटिज्जं गहेत्वा इसिवेसेन राजुय्यानं गन्त्वा तासं इत्थीनं उपरि आकासे चङ्कमन्तो अत्तानं दस्सेत्वा “कस्साहं पुत्तवरं दम्मि, का पुत्तवरं गण्हिस्सती”ति आह । “भन्ते, मय्हं देहि, मय्हं देही”ति सोळस इत्थिसहस्सानि हत्थे उक्खिपिंसु । ततो सक्को आह — “अहं सीलवतीनं पुत्तं दम्मि, तुम्हाकं किं सीलं, को आचारो”ति । ता उक्खित्तहत्थे समज्झित्वा “सचे सीलवतिया दातुकामो, सुमेधाय सन्तिकं गच्छाही”ति वदिंसु । सो आकासेनेव गन्त्वा तस्सा वासागारे सीहपज्जरे अट्ठासि ।

अथस्सा ता इत्थियो आरोचेसुं “एथ, देवि, सक्को देवराजा ‘तुम्हाकं पुत्तवरं दस्सामी’ति आकासेनागन्त्वा सीहपज्जरे ठितो”ति । सा गरुपरिहारेनागन्त्वा सीहपज्जरं उग्घाटेत्वा “सच्चं किर, भन्ते, तुम्हे सीलवतिया पुत्तवरं देथा”ति आह । “आम देवी”ति । “तेन हि मय्हं देथा”ति । “किं पन ते सीलं, कथेहि, सचे मे रुच्चति, दस्सामि ते पुत्तवर”न्ति । सा तस्स वचनं सुत्वा “तेन हि सुणाही”ति वत्वा अत्तनो सीलगुणं कथेन्ती पन्नरस गाथा अभसि —

१०२. “महेसी सुरुचिनो भरिया, आनीता पठमं अहं ।

दस वस्ससहस्सानि, यं मं सुरुचिमानयि ॥

१०३. “साहं ब्राह्मण राजानं, वेदेहं मिथिलगगहं ।

नाभिजानामि कायेन, वाचाय उद चेतसा ।

सुरुचिं अतिमज्जित्थ, आवि वा यदि वा रहो ॥

१०४. “एतेन सच्चवज्जेन, पुत्तो उप्पज्जतं इसे ।

मुसा मे भणमानाय, मुद्धा फलतु सत्तथा ॥

१०५. “भत्तु मम सस्सु माता, पिता चापि च सस्सुरो ।

ते मं ब्रह्मे विनेतारो, याव अट्ठंसु जीवितं ॥

१०६. “साहं अहिंसारतिनी, कामसा धम्मचारिनी ।

सक्कच्चं ते उपट्ठासिं, रत्तिन्दिवमतन्दिता ॥

१०७. “एतेन सच्चवज्जेन, पुत्तो उप्पज्जतं इसे ।
मुसा मे भणमानाय, मुद्धा फलतु सत्तथा ॥

१०८. “सोळसित्थिसहस्सानि, सहभरियानि ब्राह्मण ।
तासु इस्सा वा कोधो वा, नाहु मय्हं कुदाचनं ॥

१०९. “हितेन तासं नन्दामि, न च मे काचि अप्पिया ।
अत्तानंवानुकम्पामि, सदा सब्बा सपत्तियो ॥

११०. “एतेन सच्चवज्जेन, पुत्तो उप्पज्जतं इसे ।
मुसा मे भणमानाय, मुद्धा फलतु सत्तथा ॥

१११. “दासे कम्मकरे पेस्से, ये चज्जे अनुजीविनो ।
पेसेमि सहधम्मेन, सदा पमुदितिन्द्रिया ॥

११२. “एतेन सच्चवज्जेन, पुत्तो उप्पज्जतं इसे ।
मुसा मे भणमानाय, मुद्धा फलतु सत्तथा ॥

११३. “समणे ब्राह्मणे चापि, अज्जे चापि वनिब्बके ।
तप्पेमि अन्नपानेन, सदा पयतपाणिनी ॥

११४. “एतेन सच्चवज्जेन, पुत्तो उप्पज्जतं इसे ।
मुसा मे भणमानाय, मुद्धा फलतु सत्तथा ॥

११५. “चातुद्दसिं पञ्चद्दसिं, या च पक्खस्स अट्ठमी ।
पाटिहारियपक्खज्ज, अट्ठङ्गसुसमागतं ।
उपोसथं उपवसामि, सदा सीलेसु संवुता ॥

११६. “एतेन सच्चवज्जेन, पुत्तो उप्पज्जतं इसे ।
मुसा मे भणमानाय, मुद्धा फलतु सत्तथा”ति ॥

तत्थ महेसीति अगगमहेसी । सुरुचिनोति सुरुचिरज्जो । पठमन्ति सोळसन्नं इत्थिसहस्सानं सब्बपठमं । यं मन्ति यस्मिं काले मं सुरुचि आनयि, ततो पट्ठाय अहं दस वस्ससहस्सानि एकिकाव इमस्मिं गेहे वसिं । अतिमज्जित्थाति मुहुत्तम्पि सम्मुखा वा परम्मुखा वा अतिमज्जिन्ति इदं अतिक्कमित्वा मज्जनं न जानामि न सरामि । इसेति तं आलपति ।

ते मन्ति ससुरो च सस्सु चाति ते उभोपि मं विनेतारो, तेहि विनीता अम्हि, ते मे याव जीविंसु, ताव ओवादमदंसु । अहिंसारतिनीति अहिंसासङ्घाताय रतिया समन्नागता । मया हि कुन्थकिपिल्लिकोपि न हिंसितपुब्बो । कामसाति एकन्तेनेव । धम्मचारिनीति दसकुसलकम्मपथेसु पूरेमि । उपट्ठासिन्ति पादपरिकम्मादीनि किच्चानि करोन्ती उपट्ठहिं ।

सहभरियानीति मया सह एकसामिकस्स भरियभूतानि । **नाहू**ति किलेसं निस्साय इस्साधम्मो वा कोधधम्मो वा मय्हं न भूतपुब्बो । **हितेनाति** यं तासं हितं, तेनेव नन्दामि, उरे वुत्थधीतरो विय ता दिस्वा तुस्सामि । **काची**ति तासु एकापि मय्हं अप्पिया नाम नत्थि, सब्बापि पियकायेव । **अनुकम्पामी**ति मुदुचित्तेन सब्बा सोळससहस्सापि ता अत्तानं विय अनुकम्पामि ।

सहधम्मेनाति नयेन कारणेन यो यं कातुं सक्कोति, तं तस्मिं कम्मे पयोजेमीति अत्थो । **पमुदितिन्द्रियाति** पेसेन्ती च निच्चं पमुदितिन्द्रियाव हुत्वा पेसेमि, “अरे दुट्ठ दास इदं नाम करोही”ति एवं कुञ्जित्वा न मे कोचि कत्थचि पेसितपुब्बो । **पयतपाणिनीति** धोतहत्था पसारितहत्थाव हुत्वा । **पाटिहारियपक्खञ्चाति** अट्टमीचातुहसीपन्नरसीनं पच्चुग्गमनानुग्गमनवसेन चत्तारो दिवसा । **सदाति** निच्चकालं पञ्चसु सीलेसु संवुता, तेहि पिहितगोपितत्तभावाव होमीति ।

एवं तस्सा गाथाय सतेनपि सहस्सेनपि वण्णियमानानं गुणानं पमाणं नाम नत्थि, ताय पन्नरसहि गाथाहि अत्तनो गुणानं वण्णितकालेयेव सक्को अत्तनो बहुकरणीयताय तस्सा कथं अविच्छिन्दित्वा “पहूता अब्भुतायेव ते गुणा”ति तं पसंसन्तो गाथाद्वयमाह —

११७. “सब्बेव ते धम्मगुणा, राजपुत्ति यसस्सिनि ।
संविज्जन्ति तयि भद्दे, ये त्वं कित्तेसि अत्तनि ॥

११८. “खत्तियो जातिसम्पन्नो, अभिजातो यसस्सिमा ।
धम्मराजा विदेहानं, पुत्तो उप्पज्जते तवा”ति ॥

तत्थ **धम्मगुणाति** सभावगुणा भूतगुणा । **संविज्जन्तीति** ये तया वुत्ता, ते सब्बेव तयि उपलब्धन्ति । **अभिजातोति** अतिजातो सुद्धजातो । **यसस्सिमाति** यससम्पन्नेन परिवारसम्पन्नेन समन्नागतो । **उप्पज्जतेति** एवरूपो पुत्तो तव उप्पज्जिस्सति, मा चिन्तयीति ।

सा तस्स वचनं सुत्वा सोमनस्सजाता तं पुच्छन्ती द्वे गाथा अभसि —

११९. “दुम्मी रज्जो जल्लधरो, अघे वेहायसं ठितो ।
मनुज्जं भाससे वाचं, यं मय्हं हृदयङ्गमं ॥

१२०. “देवतानुसि सग्गम्हा, इसि वासि महिद्धिको ।
को वासि त्वं अनुप्पत्तो, अत्तानं मे पवेदया”ति ॥

तत्थ **दुम्मीति** अनज्जितामण्डितो सक्को आगच्छन्तो रमणीयेन तापसवेसेन आगतो, पब्बजितवेसेन आगतत्ता पन सा एवमाह । **अघेति** अप्पटिघे ठाने । **यं मय्हन्ति** यं एतं मनुज्जं वाचं मय्हं भाससि, तं भासमानो त्वं देवतानुसि सग्गम्हा इधागतो । **इसि वासि महिद्धिकोति** यक्खादीसु को वा त्वं असि इधानुप्पत्तो, अत्तानं मे पवेदय, यथाभूतं कथेहीति वदति ।

सक्को तस्सा कथेन्तो छ गाथा अभसि —

१२१. “यं देवसङ्घा वन्दन्ति, सुधम्मयां समागता ।
सोहं सक्को सहस्सक्खो, आगतोस्मि तवन्तिके ॥

१२२. “इत्थियो जीवलोकस्मिं, या होति समचारिनी ।
मेधाविनी सीलवती, सस्सुदेवा पतिब्बता ॥

१२३. “तादिसाय सुमेधाय, सुचिकम्माय नारिया ।
देवा दस्सनमायन्ति, मानुसिया अमानुसा ॥

१२४. “त्वञ्च भद्दे सुचिण्णेन, पुब्बे सुचरितेन च ।
इध राजकुले जाता, सब्बकामसमिद्धिनी ॥

१२५. “अयञ्च ते राजपुत्ति, उभयत्थ कटग्गहो ।
देवलोकूपपत्ती च, कित्ती च इध जीविते ॥

१२६. “चिरं सुमेधे सुखिनी, धम्ममत्तनि पालय ।
एसाहं तिदिवं यामि, पियं मे तव दस्सन’न्ति ॥

तत्थ **सहस्सक्खो**ति अत्थसहस्सस्स तंमुहुत्तं दस्सनवसेन सहस्सक्खो । **इत्थियो**ति इत्थी । **समचारिनी**ति तीहि द्वारेहि समचरियाय समन्नागता । **तादिसाया**ति तथारूपाय । **सुमेधाय**ति सुपञ्जाय । **उभयत्थ कटग्गहो**ति अयं तव इमस्मिञ्च अत्तभावे अनागते च जयग्गहो । तेसु अनागते देवलोकूपत्ति च इध जीविते पवत्तमाने कित्ति चाति अयं उभयत्थ कटग्गहो नाम । **धम्मन्ति** एवं सभावगुणं चिरं अत्तनि पालय । **एसाहन्ति** एसो अहं । **पियं मे**ति मय्हं तव दस्सनं पियं ।

देवलोके पन मे किच्चकरणीयं अत्थि, तस्मा गच्छामि, त्वं अप्पमत्ता होहीति तस्सा ओवादं दत्त्वा पक्कामि । नळकारदेवपुत्तो पन पच्चूसकाले चवित्त्वा तस्सा कुच्छियं पटिसन्धिं गण्हि । सा गब्भस्स पतिट्ठितभावं जत्त्वा रज्जो आरोचेसि, राजा गब्भस्स परिहारं अदासि । सा दसमासच्चयेन पुत्तं विजायि, “महापनादो”तिस्स नामं करिंसु । उभयरट्ठवासिनो “सामिपुत्तस्स नो खीरमूल”न्ति एकेकं कहापणं राजङ्गणे खिपिंसु, महाधनरासि अहोसि । रज्जा पटिक्खित्तापि “सामिपुत्तस्स नो वट्ठितकाले परिब्बयो भविस्सती”ति अग्गहेत्वाव पक्कमिंसु । कुमारो पन महापरिवारेन वट्ठित्वा वयप्पत्तो सोळसवस्सकालेयेव सब्बसिप्पेसु निप्फत्तिं पापुणि । राजा पुत्तस्स वयं ओलोकेत्वा देविं आह — “भद्दे, पुत्तस्स मे रज्जाभिसेककालो, रमणीयमस्स पासादं कारेत्वा अभिसेकं करिस्सामी”ति । सा “साधु देवा”ति सम्पटिच्छि । राजा वत्थुविज्जाचरिये पक्कोसापेत्वा “ताता, वट्ठिकं गहेत्वा अम्हाकं निवेसनतो अविदूरे पुत्तस्स मे पासादं मापेथ, रज्जेन नं अभिसिञ्चिस्सामा”ति आह । ते “साधु, देवा”ति भूमिप्पदेसं वीमंसन्ति ।

तस्मिं खणे सक्कस्स भवनं उण्हाकारं दस्सेसि । सो तं कारणं जत्त्वा विस्सकम्मं आमन्तेत्वा “गच्छ, तात, महापनादकुमारस्स आयामेन नवयोजनिकं, वित्थारतो अट्ठयोजनिकं, उब्बेधेन पञ्चवीसतियोजनिकं, रतनपासादं मापेही”ति पेसेसि । सो वट्ठकीवेसेन वट्ठकीनं सन्तिकं गन्त्वा “तुम्हे पातरासं भुज्जित्वा एथा”ति ते पेसेत्वा दण्डकेन भूमिं पहरि, तावदेव वुत्तप्पकारो सत्तभूमिको पासादो उट्ठहि । महापनादस्स पासादमङ्गलं, छत्तमङ्गलं, आवाहमङ्गलन्ति तीणि

मङ्गलानि एकतोव अहेसुं। मङ्गलद्वाने उभयरद्ववासिनो सन्निपतित्वा मङ्गलच्छणेन सत्त वस्सानि वीतिनामेसुं। नेव ने राजा उय्योजेसि, तेसं वत्थालङ्कारखादनीयभोजनीयादि सब्बं राजकुलसन्तकमेव अहोसि। ते सत्तसंवच्छरच्चयेन उपक्कोसित्वा सुरुचिमहाराजेन “किमेत”न्ति पुट्ठा “महाराज, अम्हाकं मङ्गलं भुञ्जन्तानं सत्त वस्सानि गतानि, कदा मङ्गलस्स ओसानं भविस्सती”ति आहंसु। ततो राजा “ताता, पुत्तेन मे एत्तकं कालं न हसितपुब्बं, यदा सो हसिस्सति, तदा गमिस्सथा”ति आह। अथ महाजनो भेरिं चरापेत्वा नटे सन्निपातेसि। छ नटसहस्सानि सन्निपतित्वा सत्त कोट्टासा हुत्वा नच्चन्ता राजानं हसापेतुं नासक्खिंसु। तस्स किर दीघरत्तं दिब्बनाटकानं दिट्ठत्ता तेसं नच्चं अमनुज्जं अहोसि।

तदा भण्डुकण्डो च पण्डुकण्डो चाति द्वे नाटकजेट्टका “मयं राजानं हसापेस्सामा”ति राजङ्गणं पविसिंसु। तेसु भण्डुकण्डो ताव राजद्वारे महन्तं अतुलं नाम अम्बं मापेत्वा सुत्तगुळं खिपित्वा तस्स साखाय लग्गापेत्वा सुत्तेन अतुलम्बं अभिरुहि। अतुलम्बोति किर वेस्सवणस्स अम्बो। अथ तम्पि वेस्सवणस्स दासा गहेत्वा अङ्गपच्चङ्गानि छिन्दित्वा पातेसुं, सेसनाटका तानि समोधानेत्वा उदकेन अभिसिञ्चिंसु। सो पुप्फपटं निवासेत्वा च पारुपित्वा च नच्चन्तोव उट्ठहि। महापनादो तम्पि दिस्वा नेव हसि। पण्डुकण्डो नटो राजङ्गणे दारुचितकं कारेत्वा अत्तनो परिसाय सद्धिं अग्गिं पाविसि। तस्मिं निब्बुते चितकं उदकेन अभिसिञ्चिंसु। सो सपरिसो पुप्फपटं निवासेत्वा च पारुपित्वा च नच्चन्तोव उट्ठहि। तम्पि दिस्वा राजा नेव हसि। इति तं हसापेतुं असक्कोन्ता मनुस्सा उपहुता अहेसुं।

सक्को तं कारणं जत्वा “गच्छ, तात, महापनादं हसापेत्वा एही”ति देवनटं पेसेसि। सो आगन्त्वा राजङ्गणे आकासे उत्त्वा उपट्ठअङ्गं नाम दस्सेसि, एकोव हत्थो, एकोव पादो, एकं अक्खि, एका दाठा नच्चति चलति फन्दति, सेसं निच्चलमहोसि। तं दिस्वा महापनादो थोकं हसितं अकासि। महाजनो पन हसन्तो हसन्तो हासं सन्धारेतुं सति पच्चुपट्टापेतुं असक्कोन्तो अङ्गानि विस्सज्जेत्वा राजङ्गणेयेव पति, तस्मिं काले मङ्गलं निट्ठितं। सेसमेत्थ “पनादो नाम सो राजा, यस्स यूपो सुवण्णयो”ति महापनादजातकेन वण्णेत्तब्बं। राजा महापनादो दानादीनि पुज्जानि कत्वा आयुपरियोसाने देवलोकमेव गतो।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, विसाखा पुब्बेपि मम सन्तिका वरं लभियेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा महापनादो भद्दिजि अहोसि, सुमेधादेवी विसाखा, विस्सकम्मो आनन्दो, सक्को पन अहमेव अहोसि”न्ति।

सुरुचिजातकवण्णना छट्ठा।

[४९०] ७. पञ्चुपोसथजातकवण्णना

अप्पोस्सुक्को दानि तुवं कपोताति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उपोसथिके पञ्चसते उपासके आरब्भ कथेसि। तदा हि सत्था धम्मसभायं चतुपरिसमज्जे अलङ्कृतबुद्धासने निसीदित्वा मुदुचित्तेन परिसं ओलोकेत्वा “अज्ज उपासकानं कथं पटिच्च देसना समुट्ठहिस्सती”ति जत्वा उपासके आमन्तेत्वा “उपोसथिकत्थ उपासका”ति पुच्छित्वा “आम, भन्ते”ति वुत्ते “साधु वो कतं, उपोसथो नामेस पोरणकपण्डितानं वंसो, पोरणकपण्डिता हि रागादिकिलेसनिग्गहत्थं उपोसथवासं वसिंसू”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि।

अतीते मगधरट्टादीनं तिण्णं रट्ठानं अन्तरे अटवी अहोसि। बोधिसत्तो मगधरट्टे ब्राह्मणमहासालकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कामे पहाय निक्खमित्वा तं अटविं पविसित्वा अस्समं कत्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा वासं कप्पेसि। तस्स पन

अस्समस्स अविदूरे एकस्मिं वेळुगहने अत्तनो भरियाय सद्धिं कपोतसकुणो वसति, एकस्मिं वम्मिके अहि, एकस्मिं वनगुम्बे सिङ्गालो, एकस्मिं वनगुम्बे अच्छो । ते चत्तारोपि कालेन कालं ईसिं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुणन्ति ।

अथेकदिवसं कपोतो भरियाय सद्धिं कुलावका निक्खमित्वा गोचराय पक्कामि । तस्स पच्छतो गच्छन्ति कपोतिं एको सेनो गहेत्वा पलायि । तस्सा विरवसद्धं सुत्वा कपोतो निवत्तित्वा ओलोकेन्तो तं तेन हरियमानं पस्सि । सेनोपि नं विरवन्तिंयेव मारेत्वा खादि । कपोतो ताय वियोगेन रागपरिळाहेन परिडह्मानो चिन्तेसि “अयं रागो मं अतिविय किलमेति, न इदानी इमं अनिग्गहेत्वा गोचराय पक्कमिस्सामी”ति । सो गोचरपथं पच्छिन्दित्वा तापसस्स सन्तिकं गन्त्वा रागनिग्गहाय उपोसथं समादियित्वा एकमन्तं निपज्जि ।

सप्पोपि “गोचरं परियेसिस्सामी”ति वसनट्टाना निक्खमित्वा पच्चन्तगामे गावीनं विचरणट्टाने गोचरं परियेसति । तदा गामभोजकस्स सब्बसेतो मङ्गलउसभो गोचरं गहेत्वा एकस्मिं वम्मिकपादे जण्णुना पतिट्ठाय सिङ्गेहि मत्तिकं गणहन्तो कीळति, सप्पो गावीनं पदसद्धेन भीतो तं वम्मिकं पविसितुं पक्कन्तो । अथ नं उसभो पादेन अक्कमि । सो तं कुज्झित्वा डंसि, उसभो तत्थेव जीवितक्खयं पत्तो । गामवासिनो “उसभो किर मतो”ति सुत्वा सब्बे एकतो आगन्त्वा रोदित्वा कन्दित्वा तं गन्धमालादीहि पूजेत्वा आवाटे निखणित्वा पक्कमिंसु । सप्पो तेसं गतकाले निक्खमित्वा “अहं कोधं निस्साय इमं जीविता वोरपेत्वा महाजनस्स हृदये सोकं पवेसेसिं, न दानि इमं कोधं अनिग्गहेत्वा गोचराय पक्कमिस्सामी”ति चिन्तेत्वा निवत्तित्वा तं अस्समं गन्त्वा कोधनिग्गहाय उपोसथं समादियित्वा एकमन्तं निपज्जि ।

सिङ्गालोपि गोचरं परियेसन्तो एकं मतहत्थिं दिस्वा “महा मे गोचरो लद्धो”ति तुट्ठो गन्त्वा सोण्डायं डंसि, थम्भे दट्ठकालो विय अहोसि । तत्थ अस्सादं अलभित्वा दन्ते डंसि, पासाणे दट्ठकालो विय अहोसि । कुच्छियं डंसि, कुसुले दट्ठकालो विय अहोसि । नङ्कुट्टे डंसि, अयसलाके दट्ठकालो विय अहोसि । वच्चमग्गे डंसि, घतपूवे दट्ठकालो विय अहोसि । सो लोभवसेन खादन्तो अन्तोकुच्छियं पविसि, तत्थ छातकाले मंसं खादति, पिपासितकाले लोहितं पिवति, निपज्जनकाले अन्तानि च पप्फासज्ज अवत्थरित्वा निपज्जि । सो “इधेव मे अन्नपानज्ज सयनज्ज निप्फन्नं, अज्जत्थ किं करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा तत्थेव अभिरतो बहि अनिक्खमित्वा अन्तोकुच्छियंयेव वसि । अपरभागे वातातपेन हत्थिकुणपे सुक्खन्ते करीसमग्गो पिहितो, सिङ्गालो अन्तोकुच्छियं निपज्जमानो अप्पमंसलोहितो पण्डुसरीरो हुत्वा निक्खमनमग्गं न पस्सि । अथेकदिवसं अकालमेधो वस्सि, करीसमग्गो तेमियमानो मुदु हुत्वा विवरं दस्सेसि । सिङ्गालो छिदं दिस्वा “अतिचिरमिह किलन्तो, इमिना छिद्रेन पलायिस्सामी”ति करीसमग्गं सीसेन पहरि । तस्स सम्बाधट्टानेन वेगेन निक्खन्तस्स सिन्नसरीरस्स सब्बानि लोमानि करीसमग्गे लग्गानि, तालकन्दो विय निल्लोमसरीरो हुत्वा निक्खमि । सो “लोभं निस्साय मया इदं दुक्खं अनुभूतं, न दानि इमं अनिग्गहेत्वा गोचरं गण्हिस्सामी”ति चिन्तेत्वा तं अस्समं गन्त्वा लोभनिग्गहत्थाय उपोसथं समादियित्वा एकमन्तं निपज्जि ।

अच्छोपि अरज्जा निक्खमित्वा अत्रिच्छाभिभूतो मल्लरट्टे पच्चन्तगामं गतो । गामवासिनो “अच्छो किर आगतो”ति धनुदण्डादिहत्था निक्खमित्वा तेन पविट्ठं गुम्बं परिवारेसुं । सो महाजनेन परिवारितभावं जत्वा निक्खमित्वा पलायि, पलायन्तमेव तं धनूहि चैव दण्डादीहि च पोथेसुं । सो भिन्नेन सीसेन लोहितेन गलन्तेन अत्तनो वसनट्टानं गन्त्वा “इदं दुक्खं मम अत्रिच्छालोभवसेन उप्पन्नं, न दानि इमं अनिग्गहेत्वा गोचरं गण्हिस्सामी”ति चिन्तेत्वा तं अस्समं गन्त्वा अत्रिच्छानिग्गहाय उपोसथं समादियित्वा एकमन्तं निपज्जि ।

तापसोपि अत्तनो जातिं निस्साय मानवसिको हुत्वा ज्ञानं उप्पादेतुं न सक्कोति । अथेको पच्चेकबुद्धो तस्स

माननिस्सितभावं जत्वा “अयं न लामकसत्तो, बुद्धङ्कुरो एस, इमस्मिंयेव भद्दकप्पे सब्बज्जुतं पापुणिस्सति, इमस्स माननिग्गहं कत्वा समापत्तिनिब्बत्तनाकारं करिस्सामी”ति तस्मिं पण्णसालाय निसिन्नेयेव उत्तरहिमवन्ततो आगन्त्वा तस्स पासाणफलके निसीदि । सो निक्खमित्वा तं अत्तनो आसने निसिन्नं दिस्वा माननिस्सितभावेन अनत्तमनो हुत्वा तं उपसङ्कमित्वा अच्छरं पहरित्वा “नस्स, वसल, काळकण्णि, मुण्डक, समणक, किमत्थं मम निसिन्नफलके निसिन्नोसी”ति आह । अथ नं सो “सप्पुरिस, कस्मा माननिस्सितोसि, अहं पटिविद्धपच्चेकबोधिजाणो, त्वं इमस्मिंयेव भद्दकप्पे सब्बज्जुबुद्धो भविस्ससि, बुद्धङ्कुरोसि, पारमियो पूरेत्वा आगतो अज्जं एत्तकं नाम कालं अतिक्कमित्वा बुद्धो भविस्ससि, बुद्धत्तभावे ठितो सिद्धत्थो नाम भविस्ससी”ति नामज्ज गोत्तज्ज कुलज्ज अग्गसावकादयो च सब्बे आचिक्खित्वा “किमत्थं त्वं माननिस्सितो हुत्वा फरुसो होसि, नयिदं तव अनुच्छविक”न्ति ओवादमदासि । सो तेन एवं वुत्तोपि नेव नं वन्दि, न च “कदाहं बुद्धो भविस्सामी”ति आदीनि पुच्छि । अथ नं पच्चेकबुद्धो “तव जातिया मम गुणानं महन्तभावं जान, सचे सक्कोसि, अहं विय आकासे विचराही”ति वत्वा आकासे उप्पतित्वा अत्तनो पादपंसुं तस्स जटामण्डले विकिरन्तो उत्तरहिमवन्तमेव गतो ।

तापसो तस्स गतकाले संवेगप्पत्तो हुत्वा “अयं समणो एवं गरुसरीरो वातमुखे खित्ततूलपिचु विय आकासे पक्खन्दो, अहं जातिमानेन एवरूपस्स पच्चेकबुद्धस्स नेव पादे वन्दि, न च “कदाहं बुद्धो भविस्सामी”ति पुच्छिं, जाति नामेसा किं करिस्सति, इमस्मिं लोके सीलचरणमेव महन्तं, अयं खो पन मे मानो वड्डन्तो निरयं उपनेस्सति, न इदानी इमं मानं अनिग्गहेत्वा फलाफलत्थाय गमिस्सामी”ति पण्णसालं पविसित्वा माननिग्गहाय उपोसथं समादाय कट्ठत्थरिकाय निसिन्नो महाजाणो कुलपुत्तो मानं निग्गहेत्वा कसिणं वड्डेत्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा निक्खमित्वा चङ्कमनकोटियं पासाणफलके निसीदि । अथ नं कपोतादयो उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदिंसु । महासत्तो कपोतं पुच्छि “त्वं अज्जेसु दिवसेसु न इमाय वेलाय आगच्छसि, गोचरं परियेससि, किं नु खो अज्ज उपोसथिको जातोसी”ति? “आम भन्ते”ति । अथ नं “केन कारणेना”ति पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१२७. “अप्पोस्सुक्को दानि तुवं कपोत, विहङ्गम न तव भोजनत्थो ।

खुदं पिपासं अधिवासयन्तो, कस्मा भवंपोसथिको कपोता”ति ॥

तत्थ अप्पोस्सुक्कोति निरालयो । न तव भोजनत्थोति किं अज्ज तव भोजनेन अत्थो नत्थि ।

तं सुत्वा कपोतो द्वे गाथा अभसि —

१२८. “अहं पुरे गिद्धिगतो कपोतिया, अस्मिं पदेसस्मिमुभो रमाम ।

अथग्गही साकुणिको कपोतिं, अकामको ताय विना अहोसिं ॥

१२९. “नानाभवा विप्पयोगेन तस्सा, मनोमयं वेदन वेदयामि ।

तस्मा अहंपोसथं पालयामि, रागो ममं मा पुनरागमासी”ति ॥

तत्थ रमामाति इमस्मिं भूमिभागे कामरतिया रमाम । साकुणिकोति सेनसकुणो ।

कपोतेन अत्तनो उपोसथकम्मे वणिण्ते महासत्तो सप्पादीसु एकेकं पुच्छि । तेपि यथाभूतं व्याकरिंसु —

१३०. “अनुज्जुगामी उरगा दुजिक्क, दाठावुधो घोरविसोसि सप्प ।
खुदं पिपासं अधिवासयन्तो, कस्मा भवंपोसथिको नु दीघ ॥
१३१. “उसभो अहू बलवा गामिकस्स, चलक्ककू वण्णबलूपपन्नो ।
सो मं अक्कमि तं कुपितो अडंसिं, दुक्खाभितुण्णो मरणं उपागा ॥
१३२. “ततो जना निक्खमित्वान गामा, कन्दित्वा रोदित्वा अपक्कमिंसु ।
तस्मा अहंपोसथं पालयामि, कोधो ममं मा पुनरागमासि ॥
१३३. “मतान मंसानि बहू सुसाने, मनुज्जरूपं तव भोजने तं ।
खुदं पिपासं अधिवासयन्तो, कस्मा भवंपोसथिको सिङ्गाल ॥
१३४. “पविसि कुच्छिं महतो गजस्स, कुणपे रतो हत्थिमंसेसु गिद्धो ।
उण्हो च वातो तिखिणा च रस्मियो, ते सोसयुं तस्स करीसमगं ॥
१३५. “किसो च पण्डू च अहं भदन्ते, न मे अहू निक्खमनाय मग्गो ।
महा च मेघो सहसा पवस्सि, सो तेमयी तस्स करीसमगं ॥
१३६. “ततो अहं निक्खमिसं भदन्ते, चन्दो यथा राहुमुखा पमुत्तो ।
तस्मा अहंपोसथं पालयामि, लोभो ममं मा पुनरागमासि ॥
१३७. “वम्मीकथूपस्मिं किपिल्लिकानि, निप्पोथयन्तो तुवं पुरे चरासि ।
खुदं पिपासं अधिवासयन्तो, कस्मा भवंपोसथिको नु अच्छ ॥
१३८. “सकं निकेतं अतिहीळयानो, अत्रिच्छता मल्लगामं अगच्छिं ।
ततो जना निक्खमित्वान गामा, कोदण्डकेन परिपोथयिंसु मं ॥
१३९. “सो भिन्नसीसो रुहरमक्खितङ्गो, पच्चागमासिं सकं निकेतं ।
तस्मा अहंपोसथं पालयामि, अत्रिच्छता मा पुनरागमासी”ति ॥

तत्थ अनुज्जुगामीति आदीहि तं आलपति । चलक्ककूति चलमानककुधो । दुक्खाभितुण्णोति सो उसभो दुक्खेन अभितुण्णो आतुरो हुत्वा । बहूति बहूनि । पविसीति पाविसिं । रस्मियोति सूरियरस्मियो । निक्खमिसन्ति निक्खमिं । किपिल्लिकानीति उपचिकायो । निप्पोथयन्तोति खादमानो । अतिहीळयानोति अतिमज्जन्तो निन्दन्तो गरहन्तो । कोदण्डकेनाति धनुदण्डकेहि चेव मुग्गरेहि च ।

एवं ते चत्तारोपि अत्तनो उपोसथकम्मं वण्णेत्वा उद्धाय महासत्तं वन्दित्वा “भन्ते, तुम्हे अज्जेसु दिवसेसु इमाय वेलाय फलाफलत्थाय गच्छथ, अज्ज अगन्त्वा कस्मा उपोसथिकत्था”ति पुच्छन्ता गाथमाहंसु —

१४०: “यं नो अपुच्छित्थ तुवं भदन्ते, सब्बेव ब्याकरिम्ह यथापजानं ।
मयम्पि पुच्छाम तुवं भदन्ते, कस्मा भवंपोसथिको नु ब्रह्मे”ति ॥

सोपि नेसं ब्याकासि —

१४१: “अनूपलित्तो मम अस्समम्हि, पच्चेकबुद्धो मुहुत्तं निसीदि ।
सो मं अवेदी गतिमागतिञ्च, नामञ्च गोत्तं चरणञ्च सब्बं ॥

१४२: “एवम्पहं न वन्दि तस्स पादे, न चापि नं मानगतेन पुच्छिं ।
तस्मा अहंपोसथं पालयामि, मानो ममं मा पुनरागमासी”ति ॥

तत्थ यं नोति यं अत्थं त्वं अम्हे अपुच्छि । यथापजानन्ति अत्तनो पजानननियामेन तं मयं ब्याकरिम्ह । अनूपलित्तोति सब्बकिलेसेहि अलित्तो । सो मं अवेदीति सो मम इदानीं गन्तब्बद्वानञ्च गतद्वानञ्च “अनागते त्वं एवंनामो बुद्धो भविस्ससि एवंगोत्तो, एवरूपं ते सीलचरणं भविस्सती”ति एवं नामञ्च गोत्तञ्च चरणञ्च सब्बं मं अवेदि जानापेसि, कथेसीति अत्थो । एवम्पहं न वन्दीति एवं कथेन्तस्सपि तस्स अहं अत्तनो मानं निस्साय पादे न वन्दिन्ति ।

एवं महासत्तो अत्तनो उपोसथकारणं कथेत्वा ते ओवदित्वा उय्योजेत्वा पण्णसालं पाविसि, इतरेपि यथाद्वानानि अगमंसु । महासत्तो अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि, इतरे च तस्सोवादे ठत्वा सग्गपरायणा अहेसुं ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं उपासका, उपोसथो नामेस पोरणकपण्डितानं वंसो, उपवसितब्बो उपोसथवासो”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कपोतो अनुरुद्धो अहोसि, अच्छो कस्सपो, सिङ्गालो मोग्गल्लानो, सप्पो सारिपुत्तो, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

पञ्चुपोसथजातकवण्णना सत्तमा ।

[४९१] ८. महामोरजातकवण्णना

सचे हि त्याहं धनहेतु गाहितोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । तज्झि भिक्षुं सत्था “सच्चं किर त्वं उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “भिक्षु अयं नन्दीरागो तादिसं किं नाम नालोलेस्सति, न हि सिनेरुउब्बाहनकवातो सामन्ते पुराणपण्णस्स लज्जति, पुब्बे सत्त वस्ससतानि अन्तोकिलेससमुदाचारं वारेत्वा विहरन्ते विसुद्धसत्तेपेस आलोलेसियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो पच्चन्तपदेसे मोरसकुणिया कुच्छिम्हि पटिसन्धिं अग्गहेसि । गब्भे परिपाकगते माता गोचरभूमियं अण्डं पातेत्वा पक्कामि । अण्डञ्च नाम मातु अरोगभावे सति अज्जस्मिं दीघजातिकादिपरिपन्थे च अविज्जमाने न नस्सति । तस्मा तं अण्डं कणिकारमकुलं विय सुवण्णवण्णं हुत्वा परिणतकाले अत्तनो धम्मताय भिज्जि, सुवण्णवण्णो मोरच्छापो निक्खमि । तस्स द्वे अक्खीनि जिञ्जुकाफलसदिसानि, तुण्डं पवाळवण्णं, तिस्सो रत्तराजियो गीवं परिक्खपित्वा पिट्ठिमज्झेन अगमंसु । सो वयप्पत्तो भण्डसकटमत्तसरीरो अभिरूपो अहोसि । तं सब्बे नीलमोरा सन्निपतित्वा राजानं कत्वा परिवारयिंसु ।

सो एकदिवसं उदकसोण्डियं पानीयं पिवन्तो अत्तनो रूपसम्पत्तिं दिस्वा चिन्तेसि “अहं सब्बमोरेहि अतिरेकरूपसोभो, सचाहं इमेहि सद्धिं मनुस्सपथे वसिस्सामि, परिपन्थो मे उप्पज्जिस्सति, हिमवन्तं गन्त्वा एककोव फासुकट्टाने वसिस्सामी”ति । सो रत्तिभागे मोरेसु पटिसल्लीनेसु कज्चि अजानापेत्वा उप्पतित्वा हिमवन्तं पविसित्वा तिस्सो पब्बतराजियो अतिक्कम्म चतुत्थाय पब्बतराजिया एकस्मिं अरज्जे पदुमसञ्छन्नो जातस्सरो अत्थि, तस्स अविदूरे एकं पब्बतं निस्साय ठितो महानिग्रोधरुक्खो अत्थि, तस्स साखाय निलीयि । तस्स पन पब्बतस्स वेमज्जे मनापा गुहा अत्थि । सो तत्थ वसितुकामो हुत्वा तस्सा पमुखे पब्बततले निलीयि । तं पन ठानं नेव हेट्ठाभागेन अभिरुहितुं, न उपरिभागेन ओतरितुं सक्का, बिळालदीघजातिकमनुस्सभयेहि विमुत्तं । सो “इदं मे फासुकट्टान”न्ति तं दिवसं तत्थेव वसित्वा पुनदिवसे पब्बतगुहातो उट्ठाय पब्बतमत्थके पुरत्थाभिमुखो निसिन्नो उदेन्तं सूरियमण्डलं दिस्वा अत्तनो दिवारक्खावरणत्थाय “उदेतयं चक्खुमा एकराजा”ति परित्तं कत्वा गोचरभूमियं ओतरित्वा गोचरं गहेत्वा सायं आगन्त्वा पब्बतमत्थके पच्छाभिमुखो निसिन्नो अत्थङ्गतं सूरियमण्डलं दिस्वा अत्तनो रत्तिरक्खावरणत्थाय “अपेतयं चक्खुमा एकराजा”ति परित्तं कत्वा एतेनुपायेन वसति ।

अथ नं एकदिवसं एको लुद्धपुत्तो अरज्जे विचरन्तो पब्बतमत्थके निसिन्नं मोरं दिस्वा अत्तनो निवेसनं आगन्त्वा मरणासन्नकाले पुत्तं आह — “तात, चतुत्थाय पब्बतराजिया अरज्जे सुवण्णवण्णो मोरो अत्थि, सचे राजा पुच्छति, आचिक्खेय्यासी”ति । अथेकस्मिं दिवसे बाराणसिरज्जो खेमा नाम अग्गमहेसी पच्चूसकाले सुपिनं पस्सि । एवरूपो सुपिनो अहोसि — “सुवण्णवण्णो मोरो धम्मं देसेति, सा साधुकारं दत्त्वा धम्मं सुणाति, मोरो धम्मं देसेत्वा उट्ठाय पक्कामि” । सा “मोरराजा गच्छति, गण्हथ न”न्ति वदन्तीयेव पबुज्झि, पबुज्झित्वा च पन सुपिनभावं जत्वा “सुपिनोति वुत्ते राजा न आदरं करिस्सति, ‘दोहळो मे’ति वुत्ते करिस्सती”ति चिन्तेत्वा दोहळिनी विय हुत्वा निपज्जि । अथ नं राजा उपसङ्कमित्वा पुच्छि “भद्दे, किं ते अफासुक”न्ति । “दोहळो मे उप्पन्नो”ति । “किं इच्छसि भद्दे”ति? “सुवण्णवण्णस्स मोरस्स धम्मं सोतुं देवा”ति । “भद्दे, कुतो एवरूपं मोरं लच्छामी”ति? “देव, सचे न लभामि, जीवितं मे नत्थी”ति । “भद्दे, मा चिन्तयि, सचे कत्थचि अत्थि, लभिस्ससी”ति राजा नं अस्सासेत्वा गन्त्वा राजासने निसिन्नो अमच्चे पुच्छि “अम्भो, देवी सुवण्णवण्णस्स मोरस्स धम्मं सोतुकामा, मोरा नाम सुवण्णवण्णा होन्ती”ति? “ब्राह्मणा जानिस्सन्ति देवा”ति ।

राजा ब्राह्मणे पक्कोसापेत्वा पुच्छि । ब्राह्मणा एवमाहंसु “महाराज जलजेसु मच्छकच्छपकक्कटका, थलजेसु मिगा हंसा मोरा तित्तिरा एते तिरच्छानगता च मनुस्सा च सुवण्णवण्णा होन्तीति अम्हाकं लक्खणमन्तेसु आगत”न्ति । राजा अत्तनो विजिते लुद्धपुत्ते सन्निपातेत्वा “सुवण्णवण्णो मोरो वो दिट्ठपुब्बो”ति पुच्छि । सेसा “न दिट्ठपुब्बो”ति आहंसु । यस्स पन पितरा आचिक्खितं, सो आह — “मयापि न दिट्ठपुब्बो, पिता पन मे ‘असुकट्टाने नाम सुवण्णवण्णो मोरो अत्थी’ति कथेसी”ति । अथ नं राजा “सम्म, मय्हज्ज देविया च जीवितं दिन्नं भविस्सति, गन्त्वा तं बन्धित्वा आनेही”ति बहुं धनं दत्त्वा उय्योजेसि । सो पुत्तदारस्स धनं दत्त्वा तत्थ गन्त्वा महासत्तं दिस्वा पासे ओढेत्वा “अज्ज बज्झिस्सति, अज्ज बज्झिस्सती”ति अबज्झित्वाव मतो, देवीपि पत्थनं अलभन्ती मता । राजा “तं मोरं निस्साय पियभरिया मे मता”ति कुज्झित्वा कोधवसिको हुत्वा “हिमवन्ते चतुत्थाय पब्बतराजिया सुवण्णवण्णो मोरो चरति, तस्स मंसं खादित्वा अजरा अमरा होन्ती”ति सुवण्णपट्टे लिखापेत्वा तं पट्टं सारमञ्जूसायं ठपेत्वा कालमकासि ।

अथ अज्जो राजा अहोसि । सो सुवण्णपट्टे अक्खरानि दिस्वा “अजरो अमरो भविस्सामी”ति तस्स गहणत्थाय एकं लुद्धपुत्तं पेसेसि । सोपि तत्थेव मतो । एवं छ राजपरिवट्टा गता, छ लुद्धपुत्ता हिमवन्तेयेव मता । सत्तमेन पन रज्जा पेसितो सत्तमो लुद्धो “अज्ज अज्जेवा”ति सत्त संवच्छरानि बज्झितुं असक्कोन्तो चिन्तेसि “किं नु खो इमस्स मोरराजस्स पादे

पासस्स असञ्चरणकारण”न्ति? अथ नं परिगणहन्तो सायंपातं परित्तं करोन्तं दिस्वा “इमस्मिं ठाने अज्जो मोरो नत्थि, इमिना ब्रह्मचारिना भवितब्बं, ब्रह्मचरियानुभावेन चेव परित्तानुभावेन चस्स पादो पासे न बज्झती”ति नयतो परिगहेत्वा पच्चन्तजनपदं गन्त्वा एकं मोरिं बन्धित्वा यथा सा अच्छराय पहटाय वस्सति, पाणिमि पहटे नच्चति, एवं सिक्खापेत्वा आदाय गन्त्वा बोधिसत्तस्स परित्तकरणतो पुरेतरमेव पासं ओढेत्वा अच्छरं पहरित्वा मोरिं वस्सापेसि । मोरो तस्सा सद्धं सुणि, तावदेवस्स सत्त वस्ससतानि सन्निसिन्नकिलेसो फणं करित्वा दण्डेन पहटासीविसो विय उट्ठहि । सो किलेसातुरो हुत्वा परित्तं कातुं असक्कुणित्वाव वेगेन तस्सा सन्निकं गन्त्वा पासे पादं पवेसेन्तोयेव आकासा ओतरि । सत्त वस्ससतानि असञ्चरणकपासो तद्धणज्जेव सञ्चरित्वा पादं बन्धि ।

अथ नं लुद्धपुत्तो यट्ठिअगगे ओलम्बन्तं दिस्वा चिन्तेसि “इमं मोरराजं छ लुद्धपुत्ता बन्धितुं नासक्खिंसु, अहम्पि सत्त वस्सानि नासक्खिं, अज्ज पनेस इमं मोरिं निस्साय किलेसातुरो हुत्वा परित्तं कातुं असक्कुणित्वा आगम्म पासे बद्धो हेट्ठासीसको ओलम्बति, एवरूपो मे सीलवा किलमितो, एवरूपं रज्जो पण्णाकारत्थाय नेतुं अयुत्तं, किं मे रज्जा दिन्नेन सक्कारेन, विस्सज्जेस्सामि न”न्ति । पुन चिन्तेसि “अयं नागबलो थामसम्पन्नो मयि उपसङ्कमन्ते ‘एस मं मारेतुं आगच्छती’ति मरणभयतज्जितो फन्दमानो पादं वा पक्खं वा भिन्देय्य, अनुपगन्त्वा पन पटिच्छन्ने ठत्वा खुरप्पेनस्स पासं छिन्दिस्सामि, ततो सयमेव यथारुचिया गमिस्सती”ति । सो पटिच्छन्ने ठत्वा धनुं आरोपेत्वा खुरप्पं सन्नयित्वा आकट्ठि । मोरोपि “अयं लुद्धको मं किलेसातुरं कत्वा बद्धभावं जत्वा निरासङ्को आगच्छिस्सति, कहं नु खो सो”ति चिन्तेत्वा इतो चितो च विलोकेत्वा धनुं आरोपेत्वा ठितं दिस्वा “मारेत्वा मं आदाय गन्तुकामो भविस्सती”ति मज्जमानो मरणभयतज्जितो हुत्वा जीवितं याचन्तो पठमं गाथमाह —

१४३: “सचे हि त्याहं धनहेतु गाहितो, मा मं वधी जीवगाहं गहेत्वा ।

रज्जो च मं सम्म उपन्तिकं नेहि, मज्जे धनं लच्छसिनप्परूप”न्ति ॥

तत्थ सचे हि त्याहन्ति सचे हि ते अहं । उपन्तिकं नेहीति उपसन्तिकं नेहि । लच्छसिनप्परूपन्ति लच्छसि अनप्पकरूपं ।

तं सुत्वा लुद्धपुत्तो चिन्तेसि — “मोरराजा, ‘अयं मं विज्झितुकामताय खुरप्पं सन्नयही’ति मज्जति, अस्सासेस्सामि न”न्ति । सो अस्सासेन्तो दुतियं गाथमाह —

१४४: “न मे अयं तुह वधाय अज्ज, समाहितो चापधुरे खुरप्पो ।

पासञ्च त्याहं अधिपातयिस्सं, यथासुखं गच्छतु मोरराजा”ति ॥

तत्थ अधिपातयिस्सन्ति छिन्दयिस्सं ।

ततो मोरराजा द्वे गाथा अभसि —

१४५: “यं सत्त वस्सानि ममानुबन्धि, रत्तिन्दिवं खुप्पिपासं सहन्तो ।

अथ किस्स मं पासवसूपनीतं, पमुत्तवे इच्छसि बन्धनस्मा ॥

१४६.

“पाणातिपाता विरतो नुसज्ज, अभयं नु ते सब्भूतेसु दिन्नं ।
यं मं तुवं पासवसूपनीतं, पमुत्तवे इच्छसि बन्धनस्मा”ति ॥

तत्थ यन्ति यस्मा मं एत्तकं कालं त्वं अनुबन्धि, तस्मा तं पुच्छामि, अथ किस्स मं पासवसं उपनीतं बन्धनस्मा पमोचेतुं इच्छसीति अत्थो । **विरतो नुसज्जाति** विरतो नुसि अज्ज । **सब्भूतेसूति** सब्भसत्तानं ।

इतो परं —

१४७: “पाणातिपाता विरतस्स ब्रूहि, अभयज्च यो सब्भूतेसु देति ।
पुच्छामि तं मोरराजेतमत्थं, इतो चुतो किं लभते सुखं सो ॥

१४८: “पाणातिपाता विरतस्स ब्रूमि, अभयज्च यो सब्भूतेसु देति ।
दिट्ठेव धम्मे लभते पसंसं, सग्गज्च सो याति सरीरभेदा ॥

१४९: “न सन्ति देवा इति आहु एके, इधेव जीवो विभवं उपेति ।
तथा फलं सुकतदुक्कटानं, दत्तुपज्जत्तज्च वदन्ति दानं ।
तेसं वचो अरहतं सद्वहानो, तस्मा अहं सकुणे बाधयामी”ति ॥ —

इमा उत्तानसम्बन्धगाथा पाळिनयेन वेदितव्वा ।

तत्थ इति आहु एकेति एकच्चे समणब्राह्मणा एवं कथेन्ति । तेसं वचो अरहतं सद्वहानोति तस्स किर कुलूपका उच्छेदवादिनो नग्गसमणका । ते तं पच्चेकबोधिजाणस्स उपनिस्सयसम्पन्नम्पि सत्तं उच्छेदवादं गणहापेसुं । सो तेहि संसग्गेन “कुसलाकुसलं नत्थी”ति गहेत्वा सकुणे मारेति । एवं महासावज्जा एसा असप्पुरिससेवना नाम । तेयेव अयं “अरहन्तो”ति मज्जमानो एवमाह ।

तं सुत्वा महासत्तो “तस्सेव परलोकस्स अत्थिभावं कथेस्सामी”ति पासयट्ठियं अधोसिरो ओलम्बमानोव इमं गाथमाह —

१५०: “चन्दो च सुरियो च उभो सुदस्सना, गच्छन्ति ओभासयमन्तलिक्खे ।
इमस्स लोकस्स परस्स वा ते, कथं नु ते आहु मनुस्सलोके”ति ॥

तत्थ इमस्साति किं नु ते इमस्स लोकस्स सन्ति, उदाहु परलोकस्साति । भुम्मत्थे वा एतं सामिवचनं । कथं नु तेति एतेसु विमानेसु चन्दिमसूरियदेवपुत्ते कथं नु कथेन्ति, किं अत्थीति कथेन्ति, उदाहु नत्थीति, किं वा देवा, उदाहु मनुस्साति?

लुहपुत्तो गाथमाह —

१५१: “चन्दो च सुरियो च उभो सुदस्सना, गच्छन्ति ओभासयमन्तलिक्खे ।
परस्स लोकस्स न ते इमस्स, देवाति ते आहु मनुस्सलोके”ति ॥

अथ नं महासत्तो आह —

१५२. “एत्थेव ते नीहता हीनवादा, अहेतुका ये न वदन्ति कम्मं ।
तथा फलं सुकतदुक्कटानं, दत्तुपज्जत्तं ये च वदन्ति दानं” न्ति ॥

तत्थ एत्थेव ते निहता हीनवादाति सचे चन्दिमसूरिया देवलोके ठिता, न मनुस्सलोके, सचे च ते देवा, न मनुस्सा, एत्थेव एत्तके ब्याकरणे ते तव कुलूपका हीनवादा नीहता होन्ति । अहेतुका “विसुद्धिया वा संकिलेसस्स वा हेतुभूतं कम्मं नत्थी” ति एवंवादा । दत्तुपज्जत्तन्ति ये च दानं “बालकेहि पज्जत्त” न्ति वदन्ति ।

सो महासत्ते कथेन्ते सल्लक्खेत्वा गाथाद्वयमाह —

१५३. “अद्धा हि सच्चं वचनं तवेदं, कथञ्चि दानं अफलं भवेय्य ।
तथा फलं सुकतदुक्कटानं, दत्तुपज्जत्तञ्च कथं भवेय्य ॥

१५४. “कथंकरो किन्तिकरो किमाचरं, किं सेवमानो केन तपोगुणेन ।
अक्खाहि मे मोरराजेतमत्थं, यथा अहं नो निरयं पतेय्य” न्ति ॥

तत्थ दत्तुपज्जत्तञ्चाति दानञ्च दत्तुपज्जत्तं नाम कथं भवेय्याति अत्थो । कथंकरोति कतरकम्मं करोन्तो । किन्तिकरोति केन कारणेन करोन्तो अहं निरयं न गच्छेय्यं । इतरानि तस्सेव वेवचनानि ।

तं सुत्वा महासत्तो “सचाहं इमं पज्जं न कथेस्सामि, मनुस्सलोको तुच्छो विय कतो भविस्सति, तथेवस्स धम्मिकानं समणब्राह्मणानं अत्थिभावं कथेस्सामी” ति चिन्तेत्वा द्वे गाथा अभसि —

१५५. “ये केचि अत्थि समणा पथब्बा, कासायवत्था अनगारिया ते ।
पातोव पिण्डाय चरन्ति काले, विकालचरिया विरता हि सन्तो ॥

१५६. “ते तत्थ कालेनुपसङ्गमित्वा, पुच्छाहि यं ते मनसो पियं सिया ।
ते ते पवक्खन्ति यथापजानं, इमस्स लोकस्स परस्स चत्थ” न्ति ॥

तत्थ सन्तोति सन्तपापा पण्डिता पच्चेकबुद्धा । यथापजानन्ति ते तुय्हं अत्तनो पजानननियामेन वक्खन्ति, कङ्खं ते छिन्दित्वा कथेस्सन्ति । इमस्स लोकस्स परस्स चत्थन्ति इमिना नाम कम्मेन मनुस्सलोके निब्बत्तन्ति, इमिना देवलोके, इमिना निरयादीसूति एवं इमस्स च परस्स च लोकस्स अत्थं आचिक्खिस्सन्ति, ते पुच्छाति ।

एवञ्च पन वत्वा निरयभयेन तज्जेसि । सो पन पूरितपारमी पच्चेकबोधिसत्तो सूरियरस्मिसम्फस्सं ओलोकेत्वा ठितं परिणतपदुमं विय परिपाकगतजाणो विचरति । सो तस्स धम्मकथं सुणन्तो ठितपदेनेव ठितो सङ्गारे परिगगणित्वा तिलक्खणं सम्मसन्तो पच्चेकबोधिजाणं पटिविज्झि । तस्स पटिवेधो च महासत्तस्स पासतो मोक्खो च एकक्खणेयेव अहोसि । पच्चेकबुद्धो सब्बकिलेसे पदालेत्वा भवपरियन्ते ठितोव उदानं उदानन्तो गाथमाह —

१५७: “तचं व जिण्णं उरगो पुराणं, पण्डूपलासं हरितो दुमोव ।
एसप्पहीनो मम लुद्धभावो, जहामहं लुद्धकभावमज्जा”ति ॥

तस्सत्थो — यथा जिण्णं पुराणं तचं उरगो जहति, यथा च हरितो सम्पज्जमाननीलपत्तो दुमो कत्थचि ठितं पण्डुपलासं जहति, एवं अहम्पि अज्ज लुद्धभावं दारुणभावं जहित्वा ठितो, सो दानि एस पहीनो मम लुद्धभावो, साधु वत जहामहं लुद्धकभावमज्जाति । **जहामहन्ति** पजहिं अहन्ति अत्थो ।

सो इमं उदानं उदानेत्वा “अहं ताव सब्बकिलेसबन्धनेहि मुत्तो, निवेसने पन मे बन्धित्वा ठपिता बहू सकुणा अत्थि, ते कथं मोचेस्सामी”ति चिन्तेत्वा महासत्तं पुच्छि — “मोरराज, निवेसने मे बहू सकुणा बद्धा अत्थि, ते कथं मोचेस्सामी”ति? पच्चेकबुद्धतोपि सब्बज्जुबोधिसत्तानज्जेव उपायपरिगहजाणं महन्ततरं होति, तेन नं आह “यं वो मग्गेन किलेसे खण्डेत्वा पच्चेकबोधिजाणं पटिविद्धं, तं आरब्भ सच्चकिरियं करोथ, सकलजम्बुदीपे बन्धनगतो सत्तो नाम न भविस्सती”ति । सो बोधिसत्तेन दिन्ननयद्वारे ठत्वा सच्चकिरियं करोन्तो गाथमाह —

१५८: “ये चापि मे सकुणा अत्थि बद्धा, सतानिनेकानि निवेसनस्मिं ।
तेसम्पहं जीवितमज्ज दम्मि, मोक्खज्ज ते पत्ता सकं निकेत”न्ति ॥

तत्थ **मोक्खज्ज ते पत्ता**ति स्वाहं मोक्खं पत्तो पच्चेकबोधिजाणं पटिविज्झित्वा ठितो, ते सत्ते जीवितदानेन अनुकम्पामि, एतेन सच्चेन । **सकं निकेतन्ति** सब्बेपि ते सत्ता अत्तनो अत्तनो वसनट्टानं गच्छन्तूति वदति ।

अथस्स सच्चकिरियासमकालमेव सब्बे बन्धना मुच्चित्वा तुट्ठिरवं रवन्ता सकट्टानमेव अगमिंसु । तस्मिं खणे तेसं तेसं गेहेसु बिळाले आदिं कत्वा सकलजम्बुदीपे बन्धनगतो सत्तो नाम नाहोसि । पच्चेकबुद्धो हत्थं उक्खिपित्वा सीसं परामसि । तावदेव गिहिलिङ्गं अन्तरधायि, पब्बजितलिङ्गं पातुरहोसि । सो सट्ठिवस्सिकत्थेरो विय आकप्पसम्पन्नो अट्ठपरिक्खारधरो हुत्वा “त्वमेव मम पतिट्ठा अहोसी”ति मोरराजस्स अज्जलिं पग्गय्ह पदक्खिणं कत्वा आकासे उप्पतित्वा नन्दमूलकपब्भारं अगमासि । मोरराजापि यट्ठिअगतो उप्पतित्वा गोचरं गहेत्वा अत्तनो वसनट्टानं गतो । इदानी लुद्धस्स सत्त वस्सानि पासहत्थस्स चरित्वापि मोरराजानं निस्साय दुक्खा मुत्तभावं पकासेन्तो सत्था ओसानगाथमाह —

१५९: “लुद्धो चरी पासहत्थो अरज्जे, बाधेतु मोराधिपतिं यसस्सिं ।
बन्धित्वा मोराधिपतिं यसस्सिं, दुक्खा स पमुच्चि यथाहं पमुत्तो”ति ॥

तत्थ **बाधेतू**ति मारेतुं, अयमेव वा पाठो । **बन्धित्वा**ति बन्धित्वा ठितस्स धम्मकथं सुत्वा पटिलद्धसंवेगो हुत्वाति अत्थो । **यथाहन्ति** यथा अहं सयम्भुजाणेन मुत्तो, एवमेव सोपि मुत्तोति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु अरहत्तं पापुणि । तदा मोरराजा अहमेव अहोसिन्ति ।

महामोरजातकवण्णना अट्ठमा ।

[४९२] ९. तच्छसूकरजातकवण्णना

यदेसमाना विचरिम्हाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो द्वे महल्लकत्थेरे आरब्ध कथेसि । महाकोसलो किर रज्जो बिम्बिसारस्स धीतरं देन्तो धीतु न्हाणीयमूलत्थाय कासिगामं अदासि । पसेनदि राजा अजातसत्तुना पितरि मारिते तं गामं अच्छिन्दि । तेसु तस्सत्थाय युज्झन्तेसु पठमं अजातसत्तुस्स जयो अहोसि । कोसलराजा पराजयप्पत्तो अमच्चे पुच्छि “केन नु खो उपायेन अजातसत्तुं गण्हेय्यामा”ति । महाराज, भिक्खू नाम मन्तकुसला होन्ति, चरपुरिसे पेसेत्वा विहारे भिक्खूनं कथं परिगण्हितुं वट्ठतीति । राजा “साधू”ति पटिस्सुणित्वा “एथ, तुम्हे विहारं गन्त्वा पटिच्छन्ना हुत्वा भदन्तानं कथं परिगण्हथा”ति चरपुरिसे पयोजेसि । जेतवनेपि बहू राजपुरिसा पब्बजिता होन्ति । तेसु द्वे महल्लकत्थेरा विहारपच्चन्ते पण्णसालायं वसन्ति, एको धनुग्गहतिस्सत्थेरो नाम, एको मन्तिदत्तत्थेरो नाम । ते सब्बरत्तिं सुपित्वा पच्चूसकाले पबुज्झिंसु ।

तेसु धनुग्गहतिस्सत्थेरो अग्गिं जालेत्वा आह “भन्ते, मन्तिदत्तत्थेरा”ति । “किं भन्ते”ति । “निद्वायथ तुम्हे”ति । “न निद्वायामि, किं कातब्ब”न्ति? “भन्ते, लालको वतायं कोसलराजा चाटिमत्तभोजनमेव भुज्झितुं जानाती”ति । “अथ किं भन्ते”ति । “अत्तनो कुच्छिम्हि पाणकमत्तेन अजातसत्तुना पराजितो राजा”ति । “किन्ति पन भन्ते कातुं वट्ठती”ति? “भन्ते, मन्तिदत्तत्थेर युद्धं नाम सकटब्बूहचक्कब्बूहपदुमब्बूहवसेन तिविधं । तेसु भागिनेय्यं अजातसत्तुं गण्हन्तेन सकटब्बूहं कत्वा गण्हितुं वट्ठति, असुकस्मिं नाम पब्बतकण्णे द्वीसु पस्सेसु सूरपुरिसे ठपेत्वा पुरतो बलं दस्सेत्वा अन्तो पविट्ठभावं जत्वा नदित्वा वग्गित्वा कुमिने पविट्ठमच्छं विय अन्तोमुट्ठियं कत्वाव नं गहेतुं सक्का”ति ।

पयोजितपुरिसा तं कथं सुत्वा रज्जो आरोचेसुं । राजा महतिया सेनाय गन्त्वा तथा कत्वा अजातसत्तुं गहेत्वा सङ्खलिकबन्धनेन बन्धित्वा कतिपाहं निम्मदं कत्वा “पुन एवरूपं मा करी”ति अस्सासेत्वा मोचेत्वा धीतरं वजिरकुमारिं नाम तस्स दत्वा महन्तेन परिवारेन विस्सज्जेसि । “कोसलरज्जा धनुग्गहतिस्सत्थेरस्स संविधानेन अजातसत्तु गहितो”ति भिक्खूनं अन्तरे कथा समुट्ठहि, धम्मसभायम्पि तमेव कथं समुट्ठापेसुं । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि धनुग्गहतिस्सो युद्धसंविधाने छेकोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसिनगरस्स द्वारगामवासी एको वट्ठकी दारुअत्थाय अरज्जं गन्त्वा आवाटे पतितं एकं सूकरपोतकं दिस्वा आनेत्वा “तच्छसूकरो”तिस्स नामं कत्वा पोसेसि । सो तस्स उपकारको अहोसि । तुण्डेन रुक्खे परिवत्तेत्वा देति, दाठाय वेठेत्वा काळसुत्तं कट्ठति, मुखेन डंसित्वा वासिनिखादनमुगरे आहरति । सो वुट्ठिप्पत्तो महाबलो महासरीरो अहोसि । अथ वट्ठकी तस्मिं पुत्तपेमं पच्चुपट्ठापेत्वा “इमं इध वसन्तं कोचिदेव हिंसेय्या”ति अरज्जे विस्सज्जेसि । सो चिन्तेसि “अहं इमस्मिं अरज्जे एककोव वसितुं न सक्खिस्सामि, जातके परियेसित्वा तेहि परिवुतो वसिस्सामी”ति । सो वनघटाय सूकरे परियेसन्तो बहू सूकरे दिस्वा तुस्सित्वा तिस्सो गाथा अभसि —

१६०. “यदेसमाना विचरिम्ह, पब्बतानि वनानि च ।

अन्वेसं विचरिं जाती, तेमे अधिगता मया ॥

१६१. “बहुज्जिदं मूलफलं, भक्खो चायं अनप्पको ।

रम्मा चिमा गिरीनज्जो, फासुवासो भविस्सति ॥

१६२. “इधेवाहं वसिस्सामि, सह सब्बेहि जातिभि ।

अप्पोस्सुक्को निरासङ्की, असोको अकुतोभयो’ति ॥

तत्थ यदेसमानाति यं जातिगणं परियेसन्ता मयं विचरिम्ह । अन्वेसन्ति चिरं वत अन्वेसन्तो विचरिं । तेमेति ते इमे ।
भक्खोति स्वेव वनमूलफलसङ्घातो भक्खो । अप्पोस्सुक्कोति अनुस्सुक्को हुत्वा ।

सूकरा तस्स वचनं सुत्वा चतुत्थं गाथमाहंसु —

१६३. “अज्जम्पि लेणं परियेस, सत्तु नो इध विज्जति ।
सो तच्छ सूकरे हन्ति, इधागन्त्वा वरं वरं’न्ति ॥

तत्थ तच्छाति तं नामेनालपन्ति । वरं वरन्ति सूकरे हनन्तो थूलमंसं वरं वरञ्जेव हनति ।

इतो परं उत्तानसम्बन्धगाथा पाळिनयेन वेदितब्बा —

१६४. “को नुम्हाकं इध सत्तु, को जाती सुसमागते ।
दुप्पधंसे पधंसेति, तं मे अक्खाथ पुच्छिता ॥

१६५. “उद्धग्गराजी मिगराजा, बली दाठावुधो मिगो ।
सो तच्छ सूकरे हन्ति, इधागन्त्वा वरं वरं ॥

१६६. “न नो दाठा न विज्जन्ति, बलं काये समोहितं ।
सब्बे समग्गा हुत्वान, वसं काहाम एककं ॥

१६७. “हृदयङ्गमं कण्णसुखं, वाचं भाससि तच्छक ।
योपि युद्धे पलायेय्य, तम्पि पच्छा हनामसे’ति ॥

तत्थ को नुम्हाकन्ति अहं तुम्हे दिस्वाव “इमे सूकरा अप्पमंसलोहिता, भयेन नेसं भवितब्ब’न्ति चिन्तेसिं, तस्मा मे
आचिक्खथ, को नु अम्हाकं इध सत्तु । उद्धग्गराजीति उद्धग्गाहि सरीरराजीहि समन्नागतो । ब्यग्घं सन्धायेवमाहंसु । योपीति
यो अम्हाकं अन्तरे एकोपि पलायिस्सति, तम्पि मयं पच्छा हनिस्सामाति ।

तच्छसूकरो सब्बे सूकरे एकचित्ते कत्वा पुच्छि “काय वेलाय ब्यग्घो आगमिस्सती’ति । अज्ज पातोव एकं गहेत्वा
गतो, स्वे पातोव आगमिस्सतीति । सो युद्धकुसलो “इमस्मिं ठाने ठितेन सक्का जेतु’न्ति भूमिसीसं पजानाति, तस्मा एकं
पदेसं सल्लक्खेत्वा रत्तिमेव सूकरे गोचरं गाहापेत्वा बलवपच्चूसतो पट्टाय “युद्धं नाम सकटब्यूहादिवसेन तिविधं होती’ति
वत्वा पदुमब्यूहं संविदहति । मज्झे ठाने खीरपिवके सूकरपोतके ठपेसि । ते परिवारेत्वा तेसं मातरो, ता परिवारेत्वा वज्झा
सूकरियो, तासं अनन्तरा सूकरपोतके, तेसं अनन्तरा मकुलदाठे तरुणसूकरे, तेसं अनन्तरा महादाठे, तेसं अनन्तरा
जिण्णसूकरे, ततो तत्थ तत्थ दसवग्गं वीसतिवग्गं तिसवग्गञ्च कत्वा बलगुम्बं ठपेसि । अत्तनो अत्थाय एकं आवाटं,
ब्यग्घस्स पतनत्थाय एकं सुप्पसण्ठानं पब्भारं कत्वा खणापेसि । द्विन्नं आवाटानं अन्तरे अत्तनो वसनत्थाय पीठकं कारेसि ।
सो थामसम्पन्ने योधसूकरे गहेत्वा तस्मिं तस्मिं ठाने सूकरे अस्सासेन्तो विचरि । तस्सेवं करोन्तस्सेव सूरियो उग्गच्छति ।

अथ ब्यगघराजा कूटजटिलस्स अस्समपदा निक्खमित्वा पब्बततले अट्ठासि । तं दिस्वा सूकरा “आगतो नो भन्ते वेरी”ति वदिंसु । मा भायथ, यं यं एस करोति, तं सब्बं सरिक्खा हुत्वा करोथाति । ब्यगघो सरीरं विधुनित्वा ओसक्कन्तो विय पस्सावमकासि, सूकरापि तथेव करिंसु । ब्यगघो सूकरे ओलोकेत्वा महानदं नदि, तेपि तथेव करिंसु । सो तेसं किरियं दिस्वा चिन्तोसि “न इमे पुब्बसदिसा, अज्ज मय्हं पटिसत्तुनो हुत्वा वग्गवग्गा ठिता, संविदहको नेसं सेनानायकोपि अत्थि, अज्ज मया एतेसं सन्तिकं गन्तुं न वट्ठती”ति मरणभयतज्जितो निवत्तित्वा कूटजटिलस्स सन्तिकं गतो । अथ नं सो तुच्छहत्थं दिस्वा नवमं गाथमाह —

१६८. “पाणातिपाता विरतो नु अज्ज, अभयं नु ते सब्बभूतेसु दिन्नं ।
दाठा नु ते मिगवधाय न सन्ति, यो सङ्घपत्तो कपणोव ज्ञायसी”ति ॥

तत्थ सङ्घपत्तोति यो त्वं सूकरसङ्घपत्तो हुत्वा किञ्चि गोचरं अलभित्वा कपणो विय ज्ञायसीति ।

अथ ब्यगघो तिस्सो गाथा अभसि —

१६९. “न मे दाठा न विज्जन्ति, बलं काये समोहितं ।
जाती च दिस्वान सामग्गी एकतो, तस्मा च ज्ञायामि वनम्हि एकको ॥

१७०. “इमस्सुदं यन्ति दिसोदिसं पुरे, भयट्ठिता लेणगवेसिनो पुथु ।
ते दानि सङ्गम्म वसन्ति एकतो, यत्थट्ठिता दुप्पसहज्ज ते मया ॥

१७१. “परिणायकसम्पन्ना, सहिता एकवादिनो ।
ते मं समग्गा हिंसेय्युं, तस्मा नेसं न पत्थये”ति ॥

तत्थ सामग्गी एकतोति सहिता हुत्वा एकतो ठिते । इमस्सुदन्ति इमे सुदं मया अक्खीनि उम्मीलेत्वा ओलोकितमत्ताव पुब्बे दिसोदिसं गच्छन्ति । पुथूति विसुं विसुं । यत्थट्ठिताति यस्मिं भूमिभागे ठिता । परिणायकसम्पन्नाति सेनानायकेन सम्पन्ना । तस्मा नेसं न पत्थयेति तेन कारणेन एतेसं न पत्थेमि ।

तं सुत्वा कूटजटिलो तस्स उस्साहं जनयन्तो गाथमाह —

१७२. “एकोव इन्दो असुरे जिनाति, एकोव सेनो हन्ति दिजे पसय्ह ।
एकोव ब्यगघो मिगसङ्घपत्तो, वरं वरं हन्ति बलज्झि तादिस”न्ति ॥

तत्थ मिगसङ्घपत्तोति मिगगणपत्तो हुत्वा वरं वरं मिगं हन्ति । बलज्झि तादिसन्ति तादिसज्झि तस्स बलं ।

अथ ब्यगघो गाथमाह —

१७३. “न हेव इन्दो न सेनो, नपि ब्यगघो मिगाधिपो ।
समग्गे सहिते जाती, न ब्यगघे कुरुते वसे”ति ॥

तत्थ ब्यग्घेति ब्यग्घसदिसे हुत्वा सरीरविधूननादीनि कत्वा ठिते वसे न कुरुते, अत्तनो वसे वत्तापेतुं न सक्कोतीति अत्थो ।

पुन जटिलो तं उस्साहेन्तो द्वे गाथा अभसि —

१७४: “कुम्भीलका सकुणका, सङ्घिनो गणचारिनो ।
सम्मोदमाना एकज्झं, उप्पतन्ति डयन्ति च ॥

१७५: “तेसज्च डयमानानं, एकेत्थ अपसक्कति ।
तज्च सेनो निताळेति, वेय्यग्घियेव सा गती”ति ॥

तत्थ कुम्भीलकाति एवंनामका खुद्दकसकुणा । उप्पतन्तीति गोचरं चरन्ता उप्पतन्ति । डयन्ति चाति गोचरं गहेत्वा आकासेन गच्छन्ति । एकेत्थ अपसक्कतीति एको एतेसु ओसक्कित्वा वा एकपस्सेन वा विसुं गच्छति । निताळेतीति पहरित्वा गण्हाति । वेय्यग्घियेव सा गतीति ब्यग्घानं एसाति वेय्यग्घि, समग्गानं गच्छन्तानम्मि एसा एवरूपा गति ब्यग्घानं गतियेव नाम होति । न हि सक्का सब्बेहि एकतोव गन्तुं, तस्मा यो एवं तत्थ एको गच्छति, तं गण्हाति ।

एवज्च पन वत्वा “ब्यग्घराज त्वं अत्तनो बलं न जानासि, मा भायि, केवलं त्वं नदित्वा पक्खन्द, द्वे एकतो गच्छन्ता नाम न भविस्सन्ती”ति उस्साहेसि । सो तथा अकासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१७६: “उस्साहितो जटिलेन, लुद्धेनामिसचक्खुना ।
दाठी दाठीसु पक्खन्ति, मज्जमानो यथा पुरे”ति ॥

तत्थ दाठीति सयं दाठावुधो इतरेसु दाठावुधेसु पक्खन्दि । यथा पुरेति यथा पुब्बे मज्जति, तथेव मज्जमानो ।

सो किर गन्त्वा पब्बततले ताव अट्ठासि । सूकरा “पुनागतो सामि, चोरो”ति तच्छस्स आरोचेसुं । सो “मा भायथा”ति ते अस्सासेत्वा उट्ठाय द्विन्नं आवाटानं अन्तरे पीठकाय अट्ठासि । ब्यग्घो वेगं जनेत्वा तच्छसूकरं सन्धाय पक्खन्दि । तच्छसूकरो परिवत्तित्वा पच्छामुखो पुरिमआवाटे पति । ब्यग्घो च वेगं सन्धारेतुं असक्कोन्तो गन्त्वा सुप्पपब्भारे आवाटे पतित्वा पुज्जकितोव अट्ठासि । तच्छसूकरो वेगेन उट्ठाय तस्स अन्तरसत्थिम्हि दाठं ओतारेत्वा याव हृदया फालेत्वा मंसं खादित्वा मुखेन डंसित्वा बहिआवाटे पातेत्वा “गण्हथिमं दास”न्ति आह । पठमागता एकवारमेव तुण्डोतारणमत्तं लभिसु, पच्छा आगता अलभित्वा “ब्यग्घमंसं नाम कीदिस”न्ति वदिसु । तच्छसूकरो आवाटा उत्तरित्वा सूकरे ओलोकेत्वा “किं नु खो न तुस्सथा”ति आह । “सामि, एको ताव ब्यग्घो गहितो, अज्जो पनेको दसब्यग्घघनको अत्थी”ति? “को नामेसो”ति? “ब्यग्घेन आभताभतमंसं खादको कूटजटिलो”ति । “तेन हि एथ, गण्हिस्साम न”न्ति तेहि सङ्घि वेगेन पक्खन्दि ।

जटिलो “ब्यग्घो चिरायती”ति तस्स आगमनमग्गं ओलोकेन्तो बहू सूकरे आगच्छन्ते दिस्वा “इमे ब्यग्घं मारेत्वा मम मारणत्थाय आगच्छन्ति मज्जे”ति पलायित्वा एकं उदुम्बररुक्खं अभिरुहि । सूकरा “एस रुक्खं आरुळ्हो”ति वदिसु । “किं रुक्ख”न्ति । “उदुम्बररुक्ख”न्ति । “तेन हि मा चिन्तयित्थ, इदानी नं गण्हिस्सामा”ति तरुणसूकरे पक्कोसित्वा रुक्खमूलता पंसुं अपब्यूहापेसि, सूकरीहि मुखपूरं उदकं आहरापेसि, महादाठसूकरेहि समन्ता मूलानि छिन्दापेसि । एकं उजुकं ओतिण्णमूलमेव अट्ठासि । ततो सेससूकरे “तुम्हे अपेथा”ति उस्सारेत्वा जण्णुकेहि पतिट्ठित्वा दाठाय मूलं पहरि,

फरसुना पहटं विय छिज्जित्वा गतं । रुक्खो परिवत्तित्वा पति । तं कूटजटिलं पतन्तमेव सम्पटिच्छित्वा मंसं भक्खेसुं । तं अच्छरियं दिस्वा रुक्खदेवता गाथमाह —

१७७: “साधु सम्बहुला जाती, अपि रुक्खा अरञ्जजा ।
सूकरेहि समग्गेहि, ब्यग्घो एकायने हतो”ति ॥

तत्थ एकायने हतोति एकगमनस्मियेव हतो ।

उभिन्नं पन नेसं हतभावं पकासेन्तो सत्था इतरं गाथमाह —

१७८: “ब्राह्मणञ्चेव ब्यग्घञ्च, उभो हन्त्वान सूकरा ।
आनन्दिनो पमुदिता, महानादं पनादिसु”न्ति ॥

पुन तच्छसूकरो ते पुच्छि “अञ्जेपि वो अमित्ता अत्थी”ति? सूकरा “नत्थि, सामी”ति वत्वा “तं अभिसिञ्चित्वा राजानं करिस्सामा”ति उदकं परियेसन्ता जटिलस्स पानीयसङ्घं दिस्वा तं दक्खिणावट्टं सङ्खरतनं पूरेत्वा उदकं अभिहरित्वा तच्छसूकरं उदुम्बररुक्खमूलेयेव अभिसिञ्चिसु । अभिसेकउदकं आसित्तं, सूकरिमेवस्स अगमहेसिं करिंसु । ततो पट्टाय उदुम्बरभट्टपीठे निसीदापेत्वा दक्खिणावट्टसङ्घेन अभिसेककरणं पवत्तं । तम्पि अत्थं पकासेन्तो सत्था ओसानगाथमाह —

१७९: “ते सु उदुम्बरमूलस्मिं, सूकरा सुसमागता ।
तच्छकं अभिसिञ्चिसु, त्वं नो राजासि इस्सरो”ति ॥

तत्थ ते सूति ते सूकरा, सु-कारो निपातमत्तं । उदुम्बरमूलस्मिन्ति उदुम्बरस्स मूले ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपि धनुग्गहतस्सत्थेरो युद्धसंविदहने छेकोयेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कूटजटिलो देवदत्तो अहोसि, तच्छसूकरो धनुग्गहतस्सो, रुक्खदेवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

तच्छसूकरजातकवण्णना नवमा ।
[४९३] १०. महावाणिजजातकवण्णना

वाणिजा समितिं कत्वाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सावत्थिवासिनो वाणिजे आरब्भ कथेसि । ते किर वोहारत्थाय गच्छन्ता सत्थु महादानं दत्वा सरणेसु च सीलेसु च पतिट्ठाय “भन्ते, सचे अरोगा आगमिस्साम, पुन तुम्हाकं पादे वन्दिस्सामा”ति वत्वा पञ्चमत्तेहि सकटसतेहि निक्खमित्वा कन्तारं पत्वा मगं असल्लक्खेत्वा मग्गमूळ्हा निरुदके निराहारे अरञ्जे विचरन्ता एकं नागपरिग्गहितं निग्रोधरुक्खं दिस्वा सकटानि मोचेत्वा रुक्खमूले निसीदिसु । ते तस्स उदकतिन्तानि विय नीलानि सिनिद्धानि पत्तानि उदकपुण्णा विय च साखा दिस्वा चिन्तयिंसु “इमस्मिं रुक्खे उदकं सञ्चरन्तं विय पञ्जायति, इमस्स पुरिमसाखं छिन्दाम, पानीयं नो दस्सती”ति । अथेको रुक्खं अभिरुहित्वा साखं छिन्दि, ततो तालक्खन्धप्पमाणा उदकधारा पवत्ति । ते तत्थ न्हत्वा पिपित्वा च दक्खिणसाखं छिन्दिंसु, ततो नानग्गरसभोजनं निक्खमि । तं भुज्जित्वा पच्छिमसाखं छिन्दिंसु, ततो अलङ्कतइत्थियो निक्खमिंसु । ताहि सद्धिं अभिरमित्वा उत्तरसाखं

छिन्दिंसु, ततो सत्त रतनानि निक्खमिंसु । तानि गहेत्वा पञ्च सकटसतानि पूरेत्वा सावत्थिं पच्चागन्त्वा धनं गोपेत्वा गन्धमालादिहत्था जेतवनं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा पूजेत्वा एकमन्तं निसिन्ना धम्मकथं सुत्वा निमन्तेत्वा पुनरिवसे महादानं दत्त्वा “भन्ते, इमस्मिं दाने अम्हाकं धनदायिकाय रुक्खदेवताय पत्तिं देमा”ति पत्तिं अदंसु । सत्था निट्ठितभत्तकिच्चो “कतररुक्खदेवताय पत्तिं देथा”ति पुच्छि । वाणिजा निग्रोधरुक्खे धनस्स लद्धाकारं तथागतस्सारोचेसुं । सत्था “तुम्हे ताव मत्तञ्जुताय तण्हावसिका अहुत्वा धनं लभित्थ, पुब्बे पन अमत्तञ्जुताय तण्हावसिका धनञ्च जीवितञ्च विजहिंसू”ति वत्त्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसिनगरे तदेव पन कन्तारं स्वेव निग्रोधो । वाणिजा मग्गमूळ्हा हुत्वा तमेव निग्रोधं पस्सिंसु । तमत्थं सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा कथेन्तो इमा गाथा आह —

१८०. “वाणिजा समितिं कत्वा, नानारट्ठतो आगता ।
धनाहरा पक्कमिंसु, एकं कत्वान गामणिं ॥

१८१. “ते तं कन्तारमागम्म, अप्पभक्खं अनोदकं ।
महानिग्रोधमद्वक्खुं, सीतच्छायं मनोरमं ॥

१८२. “ते च तत्थ निसीदित्वा, तस्स रुक्खस्स छायया ।
वाणिजा समचिन्तेसुं, बाला मोहेन पारुता ॥

१८३. “अल्लायते अयं रुक्खो, अपि वारीव सन्दति ।
इङ्गस्स पुरिमं साखं, मयं छिन्दाम वाणिजा ॥

१८४. “सा च छिन्नाव पग्घरि, अच्छं वारिं अनाविलं ।
ते तत्थ न्हत्वा पिवित्वा, यावतिच्छिंसु वाणिजा ॥

१८५. “दुतियं समचिन्तेसुं, बाला मोहेन पारुता ।
इङ्गस्स दक्खिणं साखं, मयं छिन्दाम वाणिजा ॥

१८६. “सा च छिन्नाव पग्घरि, सालिमंसोदनं बहुं ।
अप्पोदवण्णे कुम्मासे, सिङ्गिं विदलसूपियो ॥

१८७. “ते तत्थ भुत्वा खादित्वा, यावतिच्छिंसु वाणिजा ।
ततियं समचिन्तेसुं, बाला मोहेन पारुता ।
इङ्गस्स पच्छिमं साखं, मयं छिन्दाम वाणिजा ॥

१८८. “सा च छिन्नाव पग्घरि, नारियो समलङ्कता ।
विचित्रवत्थाभरणा, आमुत्तमणिकुण्डला ॥

१८९. “अपि सु वाणिजा एका, नारियो पण्णवीसति ।
समन्ता परिवारिंसु, तस्स रुक्खस्स छायाया ।
ते ताहि परिचारेत्वा, यावतिच्छिंसु वाणिजा ॥

१९०. “चतुत्थं समचिन्तेसुं, बाला मोहेन पारुता ।
इङ्गस्स उत्तरं साखं, मयं छिन्दाम वाणिजा ॥

१९१. “सा च छिन्नाव पग्घरि, मुत्ता वेळुरिया बहू ।
रजतं जातरूपञ्च, कुत्तियो पटियानि च ॥

१९२. “कासिकानि च वत्थानि, उद्दियानि च कम्बला ।
ते तत्थ भारे बन्धित्वा, यावतिच्छिंसु वाणिजा ॥

१९३. “पञ्चमं समचिन्तेसुं, बाला मोहेन पारुता ।
इङ्गस्स मूलं छिन्दाम, अपि भिय्यो लभामसे ॥

१९४. “अथुद्धहि सत्थवाहो, याचमानो कतञ्जली ।
निग्रोधो किं परज्झति, वाणिजा भदमत्थु ते ॥

१९५. “वारिदा पुरिमा साखा, अन्नपानञ्च दक्खिणा ।
नारिदा पच्छिमा साखा, सब्बकामे च उत्तरा ।
निग्रोधो किं परज्झति, वाणिजा भदमत्थु ते ॥

१९६. “यस्स रुक्खस्स छायाय, निसीदेय्य सयेय्य वा ।
न तस्स साखं भज्जेय्य, मित्तदुब्भो हि पापको ॥

१९७. “ते च तस्सानादियित्वा, एकस्स वचनं बहू ।
निसिताहि कुठारीहि, मूलतो नं उपक्कमु’न्ति ॥

तत्थ **समितिं कत्वा**ति बाराणसियं समागमं कत्वा, बहू एकतो हुत्वाति अत्थो । **पक्कमिंसू**ति पञ्चहि सकटसतेहि बाराणसेय्यकं भण्डं आदाय पक्कमिंसु । **गामणि**न्ति एकं पञ्चवन्ततरं सत्थवाहं कत्वा । **छायाया**ति छायाय । **अल्लायते**ति उदकभरितो विय अल्लो हुत्वा पञ्चायति । **छिन्नाव पग्घरी**ति एको रुक्खारोहनकुसलो अभिरुहित्वा तं छिन्दि, सा छिन्नमत्ताव पग्घरीति दस्सेति । परतोपि एसेव नयो ।

अप्पोदवण्णे कुम्मासेति अप्पोदकपायाससदिसे कुम्मासे । **सिङ्गि**न्ति सिङ्गिवेरादिकं उत्तरिभङ्गं । **विदलसूपियो**ति मुग्गसूपादयो । **वाणिजा एका**ति एकेकस्स वाणिजस्स यत्तका वाणिजा, तेसु एकेकस्स एकेकाव, सत्थवाहस्स पन सन्तिके पञ्चवीसतीति अत्थो । **परिवारिंसू**ति परिवारेसुं । ताहि पन सद्धियेव नागानुभावेन साणिवितानसयनादीनि

पग्घरिंसु।

कुत्तियोति हत्थत्थरादयो। पटियानिचाति उण्णामयपच्चत्थरणानि। “सेतकम्बलानी”तिपि वदन्तिथेव। उद्दियानि च कम्बलाति उद्दियानि नाम कम्बला अत्थि। ते तत्थ भारे बन्धित्वाति यावतकं इच्छिंसु, तावतकं गहेत्वा पञ्च सकटसतानि पूरेत्वाति अत्थो। वाणिजा भद्मत्थु तेति एकेकं वाणिजं आलपन्तो “भद्दं ते अत्थू”ति आह। अन्नपानञ्चाति अन्नञ्च पानञ्च अदासि। सब्बकामे चाति सब्बकामे च अदासि। मित्तदुब्भो हीति मित्तानं दुब्भनपुरिसो हि पापको लामको नाम। अनादियित्वाति तस्स वचनं अगगहेत्वा। उपक्कमुन्ति मोहाव छिन्दितुं आरभिंसु।

अथ ने छिन्दनत्थाय रुक्खं उपगते दिस्वा नागराजा चिन्तेसि “अहं एतेसं पिपासितानं पानीयं दापेसिं, ततो दिब्बभोजनं, ततो सयनादीनि चेव परिचारिका च नारियो, ततो पञ्चसतसकटपूरं रतनं, इदानि पनिमे “रुक्खं मूलतो छिन्दिस्सामा”ति वदन्ति, अतिविय लुब्धा इमे, ठपेत्वा सत्थवाहं अवसेसे मारेतुं वट्टती”ति। सो “एत्तका सन्नद्धयोधा निक्खमन्तु, एत्तका धनुग्गहा, एत्तका वम्मिनो”ति सेनं विचारेसि। तमत्थं पकासेन्तो सत्था गाथमाह —

१९८. “ततो नागा निक्खमिंसु, सन्नद्धा पण्णवीसति।
धनुग्गहानं तिसता, छसहस्सा च वम्मिनो”ति॥

तत्थ सन्नद्धाति सुवण्णरजतादिवम्मकवचिका। धनुग्गहानं तिसताति मेण्डविसाणधनुग्गहानं तीणि सतानि॥ वम्मिनोति खेटकफलकहत्था छसहस्सा।

१९९. “एते हनथ बन्धथ, मा वो मुञ्चित्थ जीवितं।
ठपेत्वा सत्थवाहं, सब्बे भस्मं करोथ ने”ति॥ — अयं नागराजेन वुत्तगाथा।

तत्थ मा वो मुञ्चित्थ जीवितन्ति कस्सचि एकस्सपि जीवितं मा मुञ्चित्थ।

नागा तथा कत्वा अत्थरणादीनि पञ्चसु सकटसतेसु आरोपेत्वा सत्थवाहं गहेत्वा सयं तानि सकटानि पाजेन्ता बाराणसिं गन्त्वा सब्बं धनं तस्स गेहे पटिसामेत्वा तं आपुच्छित्वा अत्तनो नागभवनमेव गता। तमत्थं विदित्वा सत्था ओवादवसेन गाथाद्वयमाह —

२००. “तस्मा हि पण्डितो पोसो, सम्पस्सं अत्थमत्तनो।
लोभस्स न वसं गच्छे, हनेय्यारिसकं मनं॥

२०१. “एवमादीनवं जत्वा, तण्हा दुक्खस्स सम्भवं।
वीततण्हो अनादानो, सतो भिक्खु परिब्बजे”ति॥

तत्थ तस्माति यस्मा लोभवसिका महाविनासं पत्ता, सत्थवाहो उत्तमसम्पत्तिं, तस्मा। हनेय्यारिसकं मनन्ति अन्तो उप्पज्जमानानं नानाविधानं लोभसत्तूनं सन्तकं मनं, लोभसम्पयुत्तचित्तं हनेय्याति अत्थो। एवमादीनवन्ति एवं लोभे आदीनवं जानित्वा। तण्हा दुक्खस्स सम्भवन्ति जातिआदिदुक्खस्स तण्हा सम्भवो, ततो एतं दुक्खं निब्बत्तति, एवं तण्हाव दुक्खस्स सम्भवं जत्वा वीततण्हो तण्हाआदानेन अनादानो मग्गेन आगताय सतिया सतो हुत्वा भिक्खु परिब्बजे

इरियेथ वत्तेथाति अरहत्तेन देसनाय कूटं गण्हि ।

इमञ्च पन धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं उपासका पुब्बे लोभवसिका वाणिजा महाविनासं पत्ता, तस्मा लोभवसिकेन न भवितव्व”न्ति वत्ता सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने ते वाणिजा सोतापत्तिफले पतिट्ठिता । तदा नागराजा सारिपुत्तो अहोसि, सत्थवाहो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

महावाणिजजातकवण्णना दसमा ।

[४९४] ११. साधिनजातकवण्णना

अब्भुतो वत लोकस्मिन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उपोसथिके उपासके आरम्भ कथेसि । तदा हि सत्था “उपासका पोरणकपण्डिता अत्तनो उपोसथकम्मं निस्साय मनुस्ससरीरेनेव देवलोके गन्त्वा चिरं वसिंसू”ति वत्ता तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते मिथिलायं साधिनो नाम राजा धम्मेन रज्जं कारेसि । सो चतूसु नगरद्वारेसु नगरमज्जे निवेसनद्वारे चाति छ दानसालायो कारेत्वा सकलजम्बुदीपं उन्नङ्गलं कत्वा महादानं पवत्तेसि, देवसिकं छ सतसहस्सानि वयकरणं गच्छन्ति, पञ्च सीलानि रक्खति, उपोसथं उपवसति । रट्ठवासिनोपि तस्स ओवादे ठत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा मतमता देवनगरेयेव निव्वत्तिंसु । सुधम्मदेवसभं पूरेत्वा निसिन्ना देवा रज्जो सीलादिगुणमेव वण्णयन्ति । तं सुत्वा सेसदेवापि राजानं दट्ठुकामा अहेसुं । सक्को देवराजा तेसं मनं विदित्वा आह — “साधिनराजानं दट्ठुकामत्था”ति । “आम देवा”ति । सो मातलिं आणापेसि “गच्छ त्वं वेजयन्तरथं योजेत्वा साधिनराजानं आनेही”ति । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा रथं योजेत्वा विदेहरट्ठं अगमासि, तदा पुण्णमदिवसो होति । मातलि मनुस्सानं सायमासं भुज्जित्वा घरद्वारेसु सुखकथाय निसिन्नकाले चन्दमण्डलेन सद्धिं रथं पेसेसि । मनुस्सा “द्वे चन्दा उट्ठिता”ति वदन्ता पुन चन्दमण्डलं ओहाय रथं आगच्छन्तं दिस्वा “नायं चन्दो, रथो एसो, देवपुत्तो पज्जायति, कस्सेस एतं मनोमयसिन्धवयुत्तं दिव्वरथं आनेति, न अज्जस्स, अम्हाकं रज्जो भविस्सति, राजा हि नो धम्मिको धम्मराजा”ति सोमनस्सजाता हुत्वा अज्जलिं पग्गय्ठिता पठमं गाथमाहंसु —

२०२. “अब्भुतो वत लोकस्मिं, उप्पज्जि लोमहंसनो ।

दिब्बो रथो पातुरहु, वेदेहस्स यसस्सिनो”ति ॥

तस्सत्थो — अब्भुतो वतेस अम्हाकं राजा, लोकस्मिं लोमहंसनो उप्पज्जि, यस्स दिब्बो रथो पातुरहोसि वेदेहस्स यसस्सिनोति ।

मातलिपि एतं रथं आनेत्वा मनुस्सेसु गन्धमालादीहि पूजेन्तेसु तिक्खत्तुं नगरं पदक्खिणं कत्वा रज्जो निवेसनद्वारं गन्त्वा रथं निवत्तेत्वा पच्छाभागेन सीहपज्जरउम्मारे ठपेत्वा आरोहणसज्जं कत्वा अट्ठासि । तं दिवसं राजापि दानसालायो ओलोकेत्वा “इमिना नियामेन दानं देथा”ति आणापेत्वा उपोसथं समादित्वा दिवसं वीतिनामेत्वा अमच्चगणपरिवुत्तो अलङ्कृतमहातले पाचीनसीहपज्जराभिमुखो धम्मयुत्तं कथेन्तो निसिन्नो होति । अथ नं मातलि रथाभिरुहनत्थं निमन्तेत्वा आदाय अगमासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था इमा गाथा अभसि —

२०३. “देवपुत्तो महिद्धिको, मातलि देवसारथि ।

निमन्तयित्थ राजानं, वेदेहं मिथिलगगहं ॥

२०४:“एहिमं रथमारुह, राजसेट्टु दिसम्पति ।
देवा दस्सनकामा ते, तावतिंसा सइन्दका ।
सरमाना हि ते देवा, सुधम्मायं समच्छरे ॥

२०५:“ततो च राजा साधिनो, वेदेहो मिथिलग्गहो ।
सहस्सयुत्तमारुह, अगा देवान सन्तिके ।
तं देवा पटिनन्दिसु, दिस्वा राजानमागतं ॥

२०६:“स्वागतं ते महाराज, अथो ते अदुरागतं ।
निसीद दानि राजीसि, देवराजस्स सन्तिके ॥

२०७:“सक्कोपि पटिनन्दित्थ, वेदेहं मिथिलग्गहं ।
निमन्तयित्थ कामेहि, आसनेन च वासवो ॥

२०८:“साधु खोसि अनुप्पत्तो, आवासं वसवत्तिनं ।
वस देवेसु राजीसि, सब्बकामसमिद्धिसु ।
तावतिंसेसु देवेसु, भुज्ज कामे अमानुसे”ति ॥

तत्थ समच्छरेति अच्छन्ति । अगा देवान सन्तिकेति देवानं सन्तिकं अगमासि । तस्मिंहि रथं अभिरुहित्वा ठिते रथो आकासं पक्खन्दि, सो महाजनस्स ओलोकेन्तस्सेव अन्तरधायि । मातलि राजानं देवलोकं नेसि । तं दिस्वा देवता च सक्को च हट्ठतुट्ठा पच्चुगगमनं कत्वा पटिसन्थारं करिंसु । तमतथं दस्सेतुं “तं देवा”तिआदि वुत्तं । तत्थ पटिनन्दिसूति पुनप्पुनं नन्दिसु । आसनेन चाति राजानं आलिङ्गित्वा “इध निसीदा”ति अत्तनो पण्डुकम्बलसिलासनेन च कामेहि च निमन्तेसि, उपट्ठुरज्जं दत्वा एकासने निसीदापेसीति अत्थो ।

तत्थ सक्केन देवरज्जा दसयोजनसहस्सं देवनगरं अट्ठुतिया च अच्छराकोटियो वेजयन्तपासादञ्च मज्झे भिन्दित्वा दिन्नं सम्पत्तिं अनुभवन्तस्स मनुस्सगणनाय सत्त वस्ससतानि अतिक्कन्तानि । तेनत्तभावेन देवलोकं वसनकं पुज्जं खीणं, अनभिरति उप्पन्ना, तस्मा सक्केन सद्धिं सल्लपन्तो गाथमाह —

२०९:“अहं पुरे सग्गगतो रमामि, नच्चेहि गीतेहि च वादितेहि ।
सो दानि अज्ज न रमामि सग्गे, आयुं नु खीणो मरणं नु सन्तिके ।
उदाहु मूळ्होस्मि जनिन्दसेट्ठा”ति ॥

तत्थ आयुं नु खीणोति किं नु मम सरसेन जीवितिन्द्रियं खीणं, उदाहु उपच्छेदककम्मवसेन मरणं सन्तिके जातन्ति पुच्छति । जनिन्दसेट्ठाति जनिन्दानं देवानं सेट्ठु ।

अथ नं सक्को आह —

२१०:“न तायु खीणं मरणञ्च दूरे, न चापि मूळ्हो नरवीरसेट्ठु ।

तुह्यञ्च पुञ्जानि परित्तकानि, येसं विपाकं इध वेदयित्थो ॥

२११. “वस देवानुभावेन, राजसेट्ठ दिसम्पति ।
तावतिंसेसु देवेसु, भुञ्ज कामे अमानुसे”ति ॥

तत्थ “परित्तकानी”ति इदं तेन अत्तभावेन देवलोके विपाकदायकानि पुञ्जानि सन्धाय वुत्तं, इतरानि पनस्स पुञ्जानि पथवियं पंसु विय अप्पमाणानि । वस देवानुभावेनाति अहं ते अत्तनो पुञ्जानि मज्झे भिन्दित्वा दस्सामि, ममानुभावेन वसाति तं समस्सासेन्तो आह ।

अथ नं पटिक्खिपन्तो महासत्तो आह —

२१२. “यथा याचितकं यानं, यथा याचितकं धनं ।
एवंसम्पदमेवेतं, यं परतो दानपच्चया ॥

२१३. “न चाहमेतमिच्छामि, यं परतो दानपच्चया ।
सयंकतानि पुञ्जानि, तं मे आवेणिकं धनं ॥

२१४. “सोहं गन्त्वा मनुस्सेसु, काहामि कुसलं बहुं ।
दानेन समचरियाय, संयमेन दमेन च ।
यं कत्वा सुखितो होति, न च पच्छानुतप्पती”ति ॥

तत्थ यं परतो दानपच्चयाति यं परेन दिन्नत्ता लब्धति, तं याचितकसदिसमेव होति । याचितकञ्चि तुट्टुकाले देन्ति, अतुट्टुकाले अच्छिन्दित्वा गणहन्तीति वदति । समचरियायाति कायादीहि पापस्स अकरणेन । संयमेनाति सीलसंयमेन । दमेनाति इन्द्रियदमनेन । यं कत्वाति यं करित्वा सुखितो चेव होति न च पच्छानुतप्पति, तथारूपमेव कम्मं करिस्सामीति ।

अथस्स वचनं सुत्वा सक्को मातलिं आणापेसि “गच्छ, तात, साधिनराजानं मिथिलं नेत्वा उय्याने ओतारेही”ति । सो तथा अकासि । राजा उय्याने चङ्कमति । अथ नं उय्यानपालो दिस्वा पुच्छित्वा गन्त्वा नारदरञ्जो आरोचेसि । सो रञ्जो आगतभावं सुत्वा “त्वं पुरतो गन्त्वा उय्यानं सज्जेत्वा तस्स च मय्हञ्च द्वे आसनानि पञ्जापेही”ति उय्यानपालं उय्योजेसि । सो तथा अकासि । अथ नं राजा पुच्छि “कस्स द्वे आसनानि पञ्जापेसी”ति? “एकं तुम्हाकं, एकं अम्हाकं रञ्जो”ति । अथ नं राजा “को अञ्जो सत्तो मम सन्तिके आसने निसीदिस्सती”ति वत्वा एकस्मिं निसीदित्वा एकस्मिं पादे ठपेसि । नारदराजा आगन्त्वा तस्स पादे वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । सो किरस्स सत्तमो पनत्ता । तदा किर वस्ससतायुककालोव होति । महासत्तो पन अत्तनो पुञ्जबलेन एत्तकं कालं वीतिनामेसि । सो नारदं हत्थे गहेत्वा उय्याने विचरन्तो तिस्रो गाथा अभसि —

२१५. “इमानि तानि खेत्तानि, इमं निक्खं सुकुण्डलं ।
इमा ता हरितानूपा, इमा नज्जो सबन्तियो ॥

२१६. “इमा ता पोक्खरणी रम्मा, चक्कवाकपकूजिता ।

मन्दालकेहि सञ्छन्ना, पदुमुप्पलकेहि च ।
यस्सिमानि ममायिसु, किं नु ते दिसतं गता ॥

२१७. “तानीध खेत्तानि सो भूमिभागो, तेयेव आरामवनूपचारा ।
तमेव मय्हं जनतं अपस्सतो, सुज्जंव मे नारद खायते दिसा”ति ॥

तत्थ खेत्तानीति भूमिभागो सन्धायाह । इमं निक्खन्ति इमं तादिसमेव उदकनिद्धमनं । सुकुण्डलन्ति सोभनेन मुसलपवेसनकुण्डलेन समन्नागतं । हरितानूपाति उदकनिद्धमनस्स उभोसु पस्सेसु हरिततिणसञ्छन्ना अनूपभूमियो । यस्सिमानि ममायिसूति तात नारद, ये मम उपट्ठाका च ओरोधा च इमस्मिं उय्याने महन्तेन यसेन मया सद्धिं विचरन्ता इमानि ठानानि ममायिसु पियायिसु, कतरं नु ते दिसतं गता, कत्थ ते पेसिता । तानीध खेत्तानीति इमस्मिं उय्याने तानेव एतानि उपरोपनकविरुहनट्टानानि । तेयेव आरामवनूपचाराति इमे तेयेव आरामवनूपचारा, विहारभूमियोति अत्थो ।

अथ नं नारदो आह — “देव, तुम्हाकं देवलोकगतानं इदानि सत्त वस्ससतानि, अहं वो सत्तमो पनत्ता, तुम्हाकं उपट्ठाका च ओरोधा च मरणमुखं पत्ता, इदं वो अत्तनो सन्तकं रज्जं, अनुभवथ न”न्ति । राजा “तात नारद, नाहं इधागच्छन्तो रज्जत्थाय आगतो, पुज्जकरणत्थायमिह आगतो, अहं पुज्जमेव करिस्सामी”ति वत्वा गाथा आह —

२१८. “दिट्ठा मया विमानानि, ओभासेन्ता चतुद्दिसा ।
सम्मुखा देवराजस्स, तिदसानञ्च सम्मुखा ॥

२१९. “वुत्थं मे भवनं दिव्यं, भुत्ता कामा अमानुसा ।
तावतिंसेसु देवेसु, सब्बकामसमिद्धिसु ॥

२२०. “सोहं एतादिसं हित्वा, पुज्जायमिह इधागतो ।
धम्ममेव चरिस्सामि, नाहं रज्जेन अत्थिको ॥

२२१. “अदण्डावचरं मगं, सम्मासम्बुद्धदेसितं ।
तं मगं पटिपज्जिस्सं, येन गच्छन्ति सुब्बता”ति ॥

तत्थ वुत्थं मे भवनं दिव्यन्ति वेजयन्तं सन्धाय आह । सोहं एतादिसन्ति तात नारद, सोहं बुद्धजाणेन अपरिच्छिन्दनीयं एवरूपं कामगुणसम्पत्तिं पहाय पुज्जकरणत्थाय इधागतो । अदण्डावचरन्ति अदण्डेहि निक्खित्तदण्डहत्येहि अवचरितब्बं सम्मादिट्ठिपुरेक्खारं अट्ठङ्गिकं मगं । सुब्बताति येन मग्गेन सुब्बता सब्बञ्जुबुद्धा गच्छन्ति, अहमि अगतपुब्बं दिसं गन्तुं बोधितले निसीदित्वा तमेव मगं पटिपज्जिस्सामीति ।

एवं बोधिसत्तो इमा गाथायो सब्बञ्जुतज्जाणेन सङ्घिपित्वा कथेसि । नारदो पुनपि आह — “रज्जं, देव, अनुसासा”ति । “तात, न मे रज्जेनत्थो, सत्त वस्ससतानि विगतं दानं सत्ताहेनेव दातुकामम्ही”ति । नारदो “साधू”ति तस्स वचनं सम्पटिच्छित्वा महादानं पटियादेसि । राजा सत्ताहं दानं दत्त्वा सत्तमे दिवसे कालं कत्वा तावतिसंभवेनेयेव निब्बत्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं वसितब्बयुत्तकं उपोसथकम्मं नामा”ति दस्सेत्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं

समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उपोसथिकेसु उपासकेसु केचि सोतापत्तिफले, केचि सकदागामिफले, केचि अनागामिफले पतिट्ठिहंसु । तदा नारदराजा सारिपुत्तो अहोसि, मातलि आनन्दो, सक्को अनुरुद्धो, साधिनराजा पन अहमेव अहोसिन्ति ।

साधिनजातकवण्णना एकादसमा ।

[४९५] १२. दसब्राह्मणजातकवण्णना

राजा अवोच विधुरन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो असदिसदानं आरब्भ कथेसि । तं अट्ठकनिपाते आदित्तजातके (जा० १.८.६९ आदयो) वित्थारितमेव । राजा किर तं दानं ददन्तो सत्थारं जेट्ठकं कत्वा पञ्च भिक्खुसतानि विचिन्तिवा गण्हित्वा महाखीणासवानंयेव अदासि । अथस्स गुणकथं कथेन्ता “आवुसो, राजा असदिसदानं ददन्तो विचिन्तिवा महप्फलद्वाने अदासी”ति धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “अनच्छरियं, भिक्खवे, यं कोसलराजा मादिसस्स बुद्धस्स उपट्ठाको हुत्वा विचेय्यदानं देति, पोराणकपण्डिता अनुप्पन्ने बुद्धेपि विचेय्यदानं अदंसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते कुरुरट्ठे इन्दपत्थनगरे युधिट्ठिलगोत्तो कोरब्बो नाम राजा रज्जं कारेसि । तस्स विधुरो नाम अमच्चो अत्थञ्च धम्मञ्च अनुसासति । राजा सकलजम्बुदीपं खोभेत्वा महादानं देति । तं गहेत्वा भुज्जन्तेसु एकोपि पञ्चसीलमत्तं रक्खन्तो नाम नत्थि, सब्बे दुस्सीलाव, दानं राजानं न तोसेति । राजा “विचेय्यदानं महप्फल”न्ति सीलवन्तानं दातुकामो हुत्वा चिन्तेसि “विधुरपण्डितेन सद्धिं मन्तयिस्सामी”ति । सो तं उपट्ठानं आगतं आसने निसीदापेत्वा पज्झं पुच्छि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था उपट्ठगाथमाह —

२२२. “राजा अवोच विधुरं, धम्मकामो युधिट्ठिलो”ति ।

परतो रज्जो च विधुरस्स च वचनपटिवचनं होति —

“ब्राह्मणे विधुर परियेस, सीलवन्ते बहुस्सुते ॥

२२३. “विरते मेथुना धम्मा, ये मे भुज्जेय्यु भोजनं ।

दक्खिणं सम्म दस्साम, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

२२४. “दुल्लभा ब्राह्मणा देव, सीलवन्तो बहुस्सुता ।

विरता मेथुना धम्मा, ये ते भुज्जेय्यु भोजनं ॥

२२५. “दस खलु महाराज, या ता ब्राह्मणजातियो ।

तेसं विभङ्गं विचयं, वित्थारेन सुणोहि मे ॥

२२६. “पसिब्बके गहेत्वान, पुण्णे मूलस्स संवुते ।

ओसधिकायो गन्थेन्ति, न्हापयन्ति जपन्ति च ॥

२२७. “तिकिच्छकसमा राज, तेपि वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।

अक्खाता ते महाराज, तादिसे निपतामसे ॥

२२८. “अपेता ते च ब्रह्मज्जा, (इति राजा कोरब्बो)
न ते वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अज्जे विधुर परियेस, सीलवन्ते बहुस्सुते ॥

२२९. “विरते मेथुना धम्मा, ये मे भुज्जेय्यु भोजनं ।
दक्खिणं सम्म दस्साम, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

२३०. “किङ्किणिकायो गहेत्वा, घोसेन्ति पुरतोपि ते ।
पेसनानिपि गच्छन्ति, रथचरियासु सिक्खरे ॥

२३१. “परिचारकसमा राज, तेपि वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अक्खाता ते महाराज, तादिसे निपतामसे ॥

२३२. “अपेता ते च ब्रह्मज्जा, (इति राजा कोरब्बो)
न ते वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अज्जे विधुर परियेस, सीलवन्ते बहुस्सुते ॥

२३३. “विरते मेथुना धम्मा, ये मे भुज्जेय्यु भोजनं ।
दक्खिणं सम्म दस्साम, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

२३४. “कमण्डलुं गहेत्वान, वङ्कदण्डज्ज ब्राह्मणा ।
पच्चुपेस्सन्ति राजानो, गामेसु निगमेसु च ।
नादिन्ने वुड्ढिस्साम, गामम्हि वा वनम्हि वा ॥

२३५. “निग्गाहकसमा राज, तेपि वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अक्खाता ते महाराज, तादिसे निपतामसे ॥

२३६. “अपेता ते च ब्रह्मज्जा, (इति राजा कोरब्बो)
न ते वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अज्जे विधुर परियेस, सीलवन्ते बहुस्सुते ॥

२३७. “विरते मेथुना धम्मा, ये मे भुज्जेय्यु भोजनं ।
दक्खिणं सम्म दस्साम, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

२३८. “परूळ्हकच्छनखलोमा, पङ्कदन्ता रजस्सिरा ।
ओकिण्णा रजरेणूहि, याचका विचरन्ति ते ॥

२३९:“खाणुघातसमा राज, तेपि वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अक्खाता ते महाराज, तादिसे निपतामसे ॥

२४०:“अपेता ते च ब्रह्मज्जा, (इति राजा कोरब्बो)
न ते वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अज्जे विधुर परियेस, सीलवन्ते बहुस्सुते ॥

२४१:“विरते मेथुना धम्मा, ये मे भुज्जेय्यु भोजनं ।
दक्खिणं सम्म दस्साम, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

२४२:“हरीतकं आमलकं, अम्बं जम्बुं विभीतकं ।
लबुजं दन्तपोणानि, बेलुवा बदरानि च ॥

२४३:“राजायतनं उच्छुपुटं, धूमनेत्तं मधुअज्जनं ।
उच्चावचानि पणियानि, विपणेन्ति जनाधिप ॥

२४४:“वाणिजकसमा राज, तेपि वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अक्खाता ते महाराज, तादिसे निपतामसे ॥

२४५:“अपेता ते च ब्रह्मज्जा, (इति राजा कोरब्बो)
न ते वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अज्जे विधुर परियेस, सीलवन्ते बहुस्सुते ॥

२४६:“विरते मेथुना धम्मा, ये मे भुज्जेय्यु भोजनं ।
दक्खिणं सम्म दस्साम, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

२४७:“कसिवाणिज्जं कारेन्ति, पोसयन्ति अजेळके ।
कुमारियो पवेच्छन्ति, विवाहन्तावहन्ति च ॥

२४८:“समा अम्बट्टवेस्सेहि, तेपि वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अक्खाता ते महाराज, तादिसे निपतामसे ॥

२४९:“अपेता ते च ब्रह्मज्जा, (इति राजा कोरब्बो)
न ते वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अज्जे विधुर परियेस, सीलवन्ते बहुस्सुते ॥

२५०:“विरते मेथुना धम्मा, ये मे भुज्जेय्यु भोजनं ।
दक्खिणं सम्म दस्साम, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

२५१: “निक्खित्तभिक्षुं भुञ्जन्ति, गामेस्वेके पुरोहिता ।
बहू ते परिपुच्छन्ति, अण्डच्छेदा निलञ्छका ॥

२५२: “पसूपि तत्थ हञ्जन्ति, महिंसा सूकरा अजा ।
गोघातकसमा राज, तेपि वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अक्खाता ते महाराज, तादिसे निपतामसे ॥

२५३: “अपेता ते च ब्रह्मज्जा, (इति राजा कोरब्बो)
न ते वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अज्जे विधुर परियेस, सीलवन्ते बहुस्सुते ॥

२५४: “विरते मेथुना धम्मा, ये मे भुञ्जेय्यु भोजनं ।
दक्खिणं सम्म दस्साम, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

२५५: “असिचम्मं गहेत्वान, खगं पग्गह ब्राह्मणा ।
वेस्सपथेसु तिड्ढन्ति, सत्थं अब्बाहयन्तिपि ॥

२५६: “समा गोपनिसादेहि, तेपि वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अक्खाता ते महाराज, तादिसे निपतामसे ॥

२५७: “अपेता ते च ब्रह्मज्जा, (इति राजा कोरब्बो)
न ते वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अज्जे विधुर परियेस, सीलवन्ते बहुस्सुते ॥

२५८: “विरते मेथुना धम्मा, ये मे भुञ्जेय्यु भोजनं ।
दक्खिणं सम्म दस्साम, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

२५९: “अरज्जे कुटिकं कत्वा, कुटानि कारयन्ति ते ।
ससबिळारे बाधेन्ति, आगोधा मच्छकच्छपं ॥

२६०: “ते लुहकसमा राज, तेपि वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अक्खाता ते महाराज, तादिसे निपतामसे ॥

२६१: “अपेता ते च ब्रह्मज्जा, (इति राजा कोरब्बो)
न ते वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अज्जे विधुर परियेस, सीलवन्ते बहुस्सुते ॥

२६२: “विरते मेथुना धम्मा, ये मे भुञ्जेय्यु भोजनं ।

दक्खिणं सम्म दस्साम, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

२६३: “अज्जे धनस्स कामा हि, हेट्ठामज्जे पसव्विता ।
राजानो उपरि न्हायन्ति, सोमयागे उपट्ठिते ॥

२६४: “मलमज्जकसमा राज, तेपि वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अक्खाता ते महाराज, तादिसे निपतामसे ॥

२६५: “अपेता ते च ब्रह्मज्जा, (इति राजा कोरब्बो)
न ते वुच्चन्ति ब्राह्मणा ।
अज्जे विधुर परियेस, सीलवन्ते बहुस्सुते ॥

२६६: “विरते मेथुना धम्मा, ये मे भुज्जेय्यु भोजनं ।
दक्खिणं सम्म दस्साम, यत्थ दिन्नं महप्फलं”न्ति ॥

तत्थ सीलवन्तेति मग्गेनागतसीले । बहुस्सुतेति पटिवेधबहुस्सुते । दक्खिणन्ति दानं । ये तेति ये धम्मिका समणब्राह्मणा तव दानं भुज्जेय्युं, ते दुल्लभा । ब्राह्मणजातियोति ब्राह्मणकुलानि । तेसं विभङ्गं विचयन्ति तेसं ब्राह्मणानं विभङ्गं मम पज्जाय विचितभावं वित्त्यारेन सुणोहि । संवुतेति बद्धमुखे । ओसधिकायो गन्थेन्तीति “इदं इमस्स रोगस्स भेसज्जं, इदं इमस्स रोगस्स भेसज्जं”न्ति एवं सिलोके बन्धित्वा मनुस्सानं देन्ति । न्हापयन्तीति नहापनं नाम करोन्ति । जपन्ति चाति भूतविज्जं परिवत्तेन्ति । तिकिच्छकसमाति वेज्जसदिसा । तेपि वुच्चन्तीति तेपि “ब्राह्मणा वा मयं, अब्राह्मणा वा”ति अजानित्वा वेज्जकम्मेन जीविकं कप्पेन्ता वोहारेन “ब्राह्मणा”ति वुच्चन्ति । अक्खाता तेति इमे ते मया वेज्जब्राह्मणा नाम अक्खाता । निपतामसेति वदेहि दानि, किं तादिसे ब्राह्मणे निपताम, निमन्तनत्थाय उपसङ्कमाम, अत्थि ते एतेहि अत्थोति पुच्छति । ब्रह्मज्जाति ब्राह्मणधम्मतो । न ते वुच्चन्तीति ते बाहितपापताय ब्राह्मणा नाम न वुच्चन्ति ।

किङ्किणिकायोति महाराज, अपरेपि ब्राह्मणा अत्तनो ब्राह्मणधम्मं छुट्ठेत्वा जीविकत्थाय राजराजमहामत्तानं पुरतो कंसताळे गहेत्वा वादेन्ता गायन्ता गच्छन्ति । पेसनानिपीति दासकम्मकरा विय पेसनानिपि गच्छन्ति । रथचरियासूति रथसिप्यं सिक्खन्ति । परिचारकसमाति दासकम्मकरसदिसा । वड्ढदण्डन्ति वड्ढदण्डकट्टं । पच्चुपेस्सन्ति राजानोति राजराजमहामत्ते पटिच्च आगम्म सन्धाय उपसेवन्ति । गामेसु निगमेसु चाति तेसं निवेसनद्वारे निसीदन्ति । निग्गाहकसमाति निग्गाहकारकेहि बलिसाधकराजपुरिसेहि समा । यथा ते पुरिसा “अग्गहेत्वा न गमिस्सामा”ति निग्गाहं कत्वा गण्हन्ति येव, तथा “गामे वा वने वा अलद्धा मरन्तापि न वुट्ठहिस्सामा”ति उपवसन्ति । तेपीति तेपि बलिसाधकसदिसा पापधम्मा ।

रजरेणूहीति रजेहि च पंसूहि च ओकिण्णा । याचकाति धनयाचका । खाणुघातसमाति मलीनसरीरताय झामखेत्ते खाणुघातकेहि भूमिं खणित्वा झामखाणुकउद्धरणकमनुस्सेहि समाना, “अग्गहेत्वा न गमिस्सामा”ति निच्चलभावेन ठितत्ता निखणित्वा ठपितवतिखाणुका वियातिपि अत्थो । तेपीति तेपि तथा लद्धं धनं वड्ढिया पयोजेत्वा पुन तथेव ठितत्ता दुस्सीला ब्राह्मणा ।

उच्छुपुटन्ति उच्छुज्चेव फाणितपुटञ्च । मधुअञ्जनन्ति मधुज्चेव अञ्जनञ्च । उच्चावचानीति महग्घअप्पग्घानि । पणियानीति भण्डानि । विपणेन्तीति विक्किणन्ति । तेपीति तेषि इमानि एत्तकानि विक्किणित्वा जीविककप्पका वाणिजकब्राह्मणा । पोसयन्तीति गोरसविककयेन जीविककप्पनत्थं पोसेन्ति । पवेच्छन्तीति अत्तनो धीतरो हिरज्जसुवण्णं गहेत्वा परेसं देन्ति । ते एवं परेसं ददमाना विवाहन्ति नाम, अत्तनो पुत्तानं अत्थाय गणहमाना आवाहन्ति नाम । अम्बट्टवेस्सेहीति कुटुम्बिकेहि चैव गहपतीहि च समा, तेषि वोहारवसेन “ब्राह्मणा”ति वुच्चन्ति ।

निक्खित्तभिक्खन्ति गामपुरोहिता हुत्वा अत्तनो अत्थाय निबद्धभिक्खं । बहू तेति बहू जना एते गामपुरोहिते नक्खत्तमुहुत्तमङ्गलानि पुच्छन्ति । अण्डच्छेदा निलज्जकाति भतिं गहेत्वा बलिबद्धानं अण्डच्छेदका चैव तिसूलादिअङ्ककरणेन लज्जका च, लक्खणकारकाति अत्थो । तत्थाति तेसं गामपुरोहितानं गहेसु मंसविक्किणनत्थं एते पसुआदयोपि हज्जन्ति । तेपीति तेषि गोघातकसमा ब्राह्मणाति वुच्चन्ति ।

असिचम्मन्ति असिलट्टिज्चेव कण्डवारणञ्च । वेस्सपथेसूति वाणिजानं गमनमग्गेसु । सत्थं अब्बाहयन्तीति सत्थवाहानं हत्थतो सतम्पि सहस्सम्पि गहेत्वा सत्थे चोराट्ठिं अतिबाहेन्ति । गोपनिसादेहीति गोपालकेहि चैव निसादेहि च गामघातकचोरेहि समाति वुत्तं । तेपीति तेषि एवरूपा ब्राह्मणाति वुच्चन्ति । कुटानि कारयन्ति तेति कूटपासादीनि रोपेन्ति । ससबिळारेति ससे चैव बिळारे च । एतेन थलचरे मिगे दस्सेति । आगोधा मच्छकच्छपन्ति थलजेसु ताव आगोधतो महन्ते च खुद्दके च पाणयो बाधेन्ति मारेन्ति, जलजेसु मच्छकच्छपे । तेपीति तेषि लुद्धकसमा ब्राह्मणाति वुच्चन्ति ।

अज्जे धनस्स कामा हीति अपरे ब्राह्मणा धनं पत्थेन्ता । हेट्टामज्जे पसक्किताति “कलिपवाहकम्मं कारेस्सामा”ति रतनमयं मज्जं कारेत्वा तस्स हेट्टा निपन्ना अच्छन्ति । अथ नेसं सोमयागे उपट्ठिते राजानो उपरि नहायन्ति, ते किर सोमयागे निट्ठिते आगन्त्वा तस्मिं मज्जे निसीदन्ति । अथ ने अज्जे ब्राह्मणा “कलिं पवाहेस्सामा”ति नहापेन्ति । रतनमज्जो चैव रज्जो राजालङ्कारो च सब्बो हेट्टामज्जे निपन्नस्सेव होति । तेपीति तेषि मलमज्जकेहि नहापितेहि सदिसा ब्राह्मणाति वुच्चन्ति ।

एवज्जिमे वोहारमत्तब्राह्मणे दस्सेत्वा इदानि परमत्थब्राह्मणे दस्सेन्तो द्वे गाथा अभसि —

२६७: “अत्थि खो ब्राह्मणा देव, सीलवन्तो बहुस्सुता ।

विरता मेथुना धम्मा, ये ते भुज्जेय्यु भोजनं ॥

२६८: “एकज्ज भत्तं भुज्जन्ति, न च मज्जं पिवन्ति ते ।

अक्खाता ते महाराज, तादिसे निपतामसे”ति ॥

तत्थ सीलवन्तोति अरियसीलेन समन्नागता । बहुस्सुताति पटिवेधबाहुसच्चेन समन्नागता । तादिसेति एवरूपे बाहितपापे पच्चेकबुद्धब्राह्मणे निमन्तनत्थाय उपसङ्कमामाति ।

राजा तस्स कथं सुत्वा पुच्छि “सम्म विधुर, एवरूपा अग्गदक्खिणेय्या ब्राह्मणा कहां वसन्ती”ति? उत्तरहिमवन्ते नन्दमूलकपब्भारे, महाराजाति । “तेन हि, पण्डित, तव बलेन मय्हं ते ब्राह्मणे परियेसा”ति तुट्टमानसो गाथमाह —

२६९: “एते खो ब्राह्मणा विधुर, सीसवन्तो बहुस्सुता ।

एते विधुर परियेस, खिप्पज्ज ने निमन्तया”ति ॥

महासत्तो “साधू”ति तस्स वचनं सम्पटिच्छित्वा “तेन हि, महाराज, नगरं अलङ्कारापेत्वा सब्बे नगरवासिनो दानं दत्त्वा उपोसथं अधिद्वाय समादिन्नसीला होन्तू”ति भेरिं चरापेत्वा “तुम्हेपि सद्धिं परिजनेन उपोसथं समादियथा”ति वत्त्वा सयं पातोव भुज्जित्वा उपोसथं समादाय सायन्हसमये जातिपुप्फपुण्णं सुवण्णसमुग्गं आहरापेत्वा रज्जा सद्धिं पञ्चपतिट्ठितं पतिट्ठित्वा पच्चेकबुद्धानं गुणे अनुस्सरित्वा वन्दित्वा “उत्तरहिमवन्ते नन्दमूलकपम्भारवासिनो पञ्चसता पच्चेकबुद्धा स्वे अम्हाकं भिक्खं गणहन्तू”ति निमन्तेत्वा आकासे अट्ठ पुप्फमुट्ठियो विस्सज्जेसि। तदा तत्थ पञ्चसता पच्चेकबुद्धा वसन्ति, पुप्फानि गन्त्वा तेसं उपरि पतिसु। ते आवज्जेन्ता तं कारणं जत्वा “मारिसा, विधुरपण्डितेन निमन्तितम्ह, न खो पनेस इत्तरसत्तो, बुद्धङ्कुरो एस, इमस्मियेव कप्पे बुद्धो भविस्सति, करिस्सामस्स सङ्गह”न्ति निमन्तनं अधिवासयिंसु। महासत्तो पुप्फानं अनागमनसज्जाय अधिवासितभावं जत्वा “महाराज, स्वे पच्चेकबुद्धा आगमिस्सन्ति, सक्कारसम्मानं करोही”ति आह। राजा पुनदिवसे महासक्कारं कत्वा महातले महारहानि आसनानि पञ्जपेसि। पच्चेकबुद्धा अनोत्तदहे कतसरीरपटिजग्गना वेलं सल्लक्खेत्वा आकासेनागन्त्वा राजङ्गणे ओतरिंसु। राजा च बोधिसत्तो च पसन्नमानसा तेसं हत्थतो पत्तानि गहेत्वा पासादं आरोपेत्वा निसीदापेत्वा दक्खिणोदकं दत्त्वा पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन परिवसिंसु। भत्तकिच्चपरियोसाने च पुनदिवसत्थायाति एवं सत्त दिवसे निमन्तेत्वा महादानं दत्त्वा सत्तमे दिवसे सब्बपरिक्खारे अदंसु। ते अनुमोदनं कत्वा आकासेन तत्थेव गता, परिक्खारापि तेहि सद्धियेव गता।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “अनच्छरियं, भिक्खवे, कोसलरज्जो मम उपट्ठाकस्स सत्तो विचेय्यदानं दातुं, पोरानकपण्डिता अनुप्पन्नेपि बुद्धे दानं अदंसुयेवा”ति वत्त्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, विधुरपण्डितो पन अहमेव अहोसि”न्ति।

दसब्राह्मणजातकवण्णना द्वादसमा।

[४९६] १३. भिक्खापरम्परजातकवण्णना

सुखुमालरूपं दिस्वाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं कुटुम्बिकं आरब्ध कथेसि। सो किर सद्धो अहोसि पसन्नो, तथागतस्स चेव सङ्गस्स च निबद्धं महासक्कारं करोति। अथेकदिवसं चिन्तेसि “अहं बुद्धरतनस्स चेव सङ्गरतनस्स च पणीतानि खादनीयभोजनीयानि चेव सुखुमवत्थानि च देन्तो निच्चं महासक्कारं करोमि, इदानि धम्मरतनस्सपि करिस्सामि, कथं नु खो तस्स सक्कारं करोन्तेन कत्तब्ब”न्ति। सो बहूनि गन्धमालादीनि आदाय जेतवनं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा पुच्छि “अहं, भन्ते, धम्मरतनस्स सक्कारं कत्तुकामोम्हि, कथं नु खो तस्स सक्कारं करोन्तेन कत्तब्ब”न्ति। अथ नं सत्था आह — “सचे धम्मरतनस्स सक्कारं कत्तुकामो, धम्मभण्डागारिकस्स आनन्दस्स सक्कारं करोही”ति। सो “साधू”ति पटिस्सुणित्वा थेरं निमन्तेत्वा पुनदिवसे महन्तेन सक्कारेन अत्तनो गेहं नेत्वा महारहे आसने निसीदापेत्वा गन्धमालादीहि पूजेत्वा नानगरसभोजनं दत्त्वा महग्घे तिचीवरप्पहोनेके साटके अदासि। थेरोपि “अयं सक्कारो धम्मरतनस्स कतो, न मय्हं अनुच्छविको, अग्गसावकस्स धम्मसेनापतिस्स अनुच्छविको”ति चिन्तेत्वा पिण्डपातञ्च वत्थानि च विहारं हरित्वा सारिपुत्तथेरस्स अदासि। सोपि “अयं सक्कारो धम्मरतनस्स कतो, एकन्तेन धम्मस्सामिनो सम्मासम्बुद्धस्सेव अनुच्छविको”ति चिन्तेत्वा दसबलस्स अदासि। सत्था अत्तनो उत्तरितरं अदिस्वा पिण्डपातं परिभुज्जि, चीवरसाटके अग्गहेसि।

भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, असुको नाम कुटुम्बिको ‘धम्मरतनस्स सक्कारं करोमी’ति धम्मभण्डागारिकस्स आनन्दथेरस्स अदासि। थेरो ‘नायं मय्हं अनुच्छविको’ति धम्मसेनापतिनो अदासि, सोपि ‘नायं मय्हं अनुच्छविको’ति तथागतस्स अदासि। तथागतो अज्ज उत्तरितरं अपस्सन्तो अत्तनो धम्मस्सामिताय ‘मय्हमेवेसो

अनुच्छविको'ति तं पिण्डपातं परिभुञ्जि, चीवरसाटकेपि गण्धि, एवं सो पिण्डपातो यथानुच्छविकताय धम्मस्सामिनोव पादमूलं गतो'ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानीव पिण्डपातो परम्परा यथानुच्छविकं गच्छति, पुब्बेपि अनुप्पन्ने बुद्धे अगमासियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्तो अगतिगमनं पहाय दस राजधम्मो अकोपेन्तो धम्मेन रज्जं कारेसि । एवं सन्तेपिस्स विनिच्छयो सुज्जो विय अहोसि । राजा अत्तनो अगुणगवेसको हुत्वा अन्तोनिवेसनादीनि परिगणहन्तो अन्तेपुरे च अन्तोनगरे च द्वारगामेसु च अत्तनो अगुणं कथेन्तं अदिस्वा “जनपदे गवेसिस्सामी”ति अमच्चानं रज्जं निव्यादेत्वा पुरोहितेन सद्धिं अज्जातकवेसेनेव कासिरट्ठे चरन्तो कज्जि अगुणं कथेन्तं अदिस्वा पच्चन्ते एकं निगमं पत्वा बहिद्वारसालायं निसीदि । तस्मिं खणे निगमवासी असीतिकोटिविभवो कुटुम्बिको महन्तेन परिवारेन न्हानतित्थं गच्छन्तो सालायं निसिन्नं सुवण्णवण्णं सुखुमालसरीरं राजानं दिस्वा उप्पन्नसिनेहो सालं पविसित्वा पटिसन्थारं कत्वा “इधेव होथा”ति वत्वा गेहं गन्त्वा नानगरसभोजनं सम्पादेत्वा महन्तेन परिवारेन भत्तभाजनानि गाहापेत्वा अगमासि । तस्मिं खणे हिमवन्तवासी पज्वाभिज्जो तापसो आगन्त्वा तत्थेव निसीदि । नन्दमूलकपब्भारतो पच्चेकबुद्धोपि आगन्त्वा तत्थेव निसीदि ।

कुटुम्बिको रज्जो हत्थधोवनउदकं दत्वा नानगरसेहि सूपव्यज्जनेहि भत्तपातिं सज्जेत्वा रज्जो उपनेसि । राजा नं गहेत्वा पुरोहितस्स ब्राह्मणस्स अदासि । ब्राह्मणो गहेत्वा तापसस्स अदासि । तापसो पच्चेकबुद्धस्स सन्निकं गन्त्वा वामहत्थेन भत्तपातिं, दक्खिणहत्थेन कमण्डलुं गहेत्वा दक्खिणोदकं दत्वा पत्ते भत्तं पक्खिपि । सो कज्जि अनिमन्तेत्वा अनापुच्छित्वा परिभुञ्जि । तस्स भत्तकिच्चपरियोसाने कुटुम्बिको चिन्तेसि “मया रज्जो भत्तं दिन्नं, रज्जा ब्राह्मणस्स, ब्राह्मणेन तापसस्स, तापसेन पच्चेकबुद्धस्स, पच्चेकबुद्धो कज्जि अनापुच्छित्वा परिभुञ्जि, किं नु खो इमेसं एत्तकं दानकारणं, किं इमस्स कज्जि अनापुच्छित्वाव भुज्जनकारणं, अनुपुब्बेन ते पुच्छिस्सामी”ति । सो एकेकं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा पुच्छि । तेपिस्स कथेसुं —

२७०: “सुखुमालरूपं दिस्वा, रट्ठा विवनमागतं ।

कुटागारवरूपेतं, महासयनमुपासितं ॥

२७१: “तस्स ते पेमकेनाहं, अदासिं वड्ढमोदनं ।

सालीनं विचितं भत्तं, सुचिं मंसूपसेचनं ॥

२७२: “तं त्वं भत्तं पटिग्गह्, ब्राह्मणस्स अदासयि ।

अत्तानं अनसित्वान, कोयं धम्मो नमत्थु ते ॥

२७३: “आचरियो ब्राह्मणो मय्हं, किच्चाकिच्चेसु ब्यावटो ।

गरु च आमन्तनीयो च, दातुमरहामि भोजनं ॥

२७४: “ब्राह्मणं दानि पुच्छामि, गोतमं राजपूजितं ।

राजा ते भत्तं पादासि, सुचिं मंसूपसेचनं ॥

२७५:“तं त्वं भत्तं पटिग्गह, इसिस्स भोजनं अदा ।
अखेत्तज्जूसि दानस्स, कोयं धम्मो नमत्थु ते ॥

२७६:“भरामि पुत्तदारे च, घरेसु गधितो अहं ।
भुज्जे मानुसके कामे, अनुसासामि राजिनो ॥

२७७:“आरज्जिकस्स इसिनो, चिररत्तं तपस्सिनो ।
वुट्ठस्स भावितत्तस्स, दातुमरहामि भोजनं ॥

२७८:“इसिज्च दानि पुच्छामि, किसं धमनिसन्थतं ।
परूळ्हकच्छनखलोमं, पङ्कदन्तं रजस्सिरं ॥

२७९:“एको अरज्जे विहरसि, नावकङ्खसि जीवितं ।
भिक्षु केन तया सेय्यो, यस्स त्वं भोजनं अदा ॥

२८०:“खणन्तालुकलम्बानि, बिलालितक्कलानि च ।
धुनं सामाकनीवारं, सङ्घारियं पसारियं ॥

२८१:“साकं भिसं मधुं मंसं, बदरामलकानि च ।
तानि आहरित्वा भुज्जामि, अत्थि मे सो परिग्गहो ॥

२८२:“पचन्तो अपचन्तस्स, अममस्स सकिज्चनो ।
अनादानस्स सादानो, दातुमरहामि भोजनं ॥

२८३:“भिक्षुज्च दानि पुच्छामि, तुण्हीमासीन सुब्बतं ।
इसि ते भत्तं पादासि, सुचिं मंसूपसेचनं ॥

२८४:“तं त्वं भत्तं पटिग्गह, तुण्ही भुज्जसि एक्को ।
नाज्जं कज्चि निमन्तेसि, कोयं धम्मो नमत्थु ते ॥

२८५:“न पचामि न पाचेमि, न छिन्दामि न छेदये ।
तं मं अकिज्चनं जत्वा, सब्बपापेहि आरतं ॥

२८६:“वामेन भिक्षुमादाय, दक्खिणेन कमण्डलुं ।
इसि मे भत्तं पादासि, सुचिं मंसूपसेचनं ॥

२८७:“एते हि दातुमरहन्ति, सममा सपरिग्गहा ।
पच्चनीकमहं मज्जे, यो दातारं निमन्तये’ति ॥

तत्थ विववन्ति निरुदकारज्जसदिसं इमं पच्चन्तं आगतं । कूटागारवरूपेतन्ति कूटागारवरेण उपगतं, एकं वरकूटागारवासिनन्ति अत्थो । महासयनमुपासितन्ति तत्थेव सुपज्जत्तं सिरिसयनं उपासितं । तस्स तेति एवरूपं तं दिस्वा अहं पेममकासिं, तस्स ते पेमकेन । वड्डमोदनन्ति उत्तमोदनं । विचितन्ति अपगतखण्डकाळकेहि विचिततण्डुलेहि कतं । अदासयीति अदासि । अत्तानन्ति अत्तना, अयमेव वा पाठो । अनसित्वानाति अभुज्जित्वा । कोयं धम्मोति महाराज, को एस तुम्हाकं सभावो । नमत्थु तेति नमो तव अत्थु, यो त्वं अत्तना अभुज्जित्वा परस्स अदासि ।

आचरियोति कुटुम्बिक एस मय्हं आचारसिक्खापको आचरियो । व्यावटोति उस्सुको । आमन्तनीयोति आमन्तेतब्बयुत्तको मया दिन्नं भत्तं गहेतुं अनुरूपो । दातुमरहामीति “अहं एवरूपस्स आचरियस्स भोजनं दातुं अरहामी”ति राजा ब्राह्मणस्स गुणं वण्णेसि । अखेत्तज्जूसीति नाहं दानस्स खेत्तं, मयि दिन्नं महप्फलं न होतीति एवं अत्तानं दानस्स अखेत्तं जानासि मज्जेति । अनुसासामीति अत्तनो अत्थं पहाय रज्जो अत्थज्च धम्मज्च अनुसासामि ।

एवं अत्तनो अगुणं कथेत्वा आरज्जिकस्साति इसिनो गुणं कथेसि । इसिनोति सीलादिगुणपरियेसकस्स । तपस्सिनोति तपनिस्सितस्स । वुड्डस्साति पण्डितस्स गुणवुड्डस्स । नावकज्जूसीति सयं दुल्लभभोजनो हुत्वा एवरूपं भोजनं अज्जस्स देसि, किं अत्तनो जीवितं न कज्जसि । भिक्खु केनाति अयं भिक्खु कतरेण गुणेन तया सेट्टतरो ।

खणन्तालुकलम्बानीति खणन्तो आलूनि चेव तालकन्दानि च । बिलालितक्कलानि चाति बिलालिकन्दतक्कलकन्दानि च । धुनं सामाकनीवारन्ति सामाकज्ज नीवारज्ज धुनित्वा । सङ्घारियं पसारियन्ति एते सामाकनीवारे धुनन्तो सङ्घारेत्वा पुन सुक्खापिते पसारेत्वा सुप्पेण पप्फोटेत्वा कोट्टेत्वा तण्डुले आदाय पचित्वा भुज्जामीति वदति । साकन्ति यं किञ्चि सूपेय्यपण्णं । मंसन्ति सीहव्यग्धविधासादिमंसं । तानि आहरित्वाति तानि साकादीनि आहरित्वा । अममस्साति तण्हादिट्टिममत्तरहितस्स । सकिञ्चनोति सपलिबोधो । अनादानस्साति निग्गहणस्स । दातुमरहामीति एवरूपस्स पच्चेकबुद्धस्स अत्तना लद्धभोजनं दातुं अरहामि ।

तुण्हीमासीनन्ति किञ्चि अवत्वा निसिन्नं । अकिञ्चनन्ति रागकिञ्चनादीहि रहितं । आरतन्ति विरतं सब्बपापानि पहाय ठितं । कमण्डलुन्ति कुण्डिकं । एते हीति एते राजादयो तयो जनाति हत्थं पसारेत्वा ते निद्विसन्तो एवमाह । दातुमरहन्तीति मादिसस्स दातुं अरहन्ति । पच्चनीकन्ति पच्चनीकपटिपदं । दायकस्स हि निमन्तनं एकवीसतिया अनेसनासु अज्जतराय पिण्डपातपरियेसनाय जीविककप्पनसङ्घाता मिच्छाजीवपटिपत्ति नाम होति ।

तस्स वचनं सुत्वा कुटुम्बिको अत्तमनो द्वे ओसानगाथा अभसि —

२८८. “अत्थाय वत मे अज्ज, इधागच्छि रथेसभो ।
सोहं अज्ज पजानामि, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

२८९. “रट्ठेसु गिद्धा राजानो, किच्चाकिच्चेसु ब्राह्मणा ।
इसी मूलफले गिद्धा, विप्पमुत्ता च भिक्खवो”ति ॥

तत्थ रथेसभोति राजानं सन्थायाह । किच्चाकिच्चेसूति रज्जो किच्चकरणीयेसु । भिक्खवोति पच्चेकबुद्धा भिक्खवो पन सब्बभवेहि विप्पमुत्ता ।

पच्चेकबुद्धो तस्स धम्मं देसेत्वा सकट्टानमेव गतो, तथा तापसो । राजा पन कतिपाहं तस्स सन्तिके वसित्वा बाराणसिमेव गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानेव पिण्डपातो यथानुच्छविकं गच्छति, पुब्बेपि गतोयेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कुटुम्बिको धम्मरतनस्स सक्कारकारको कुटुम्बिको अहोसि, राजा आनन्दो, पुरोहितो सारिपुत्तो, हिमवन्ततापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

भिक्खापरम्परजातकवण्णना तेरसमा ।

जातकुद्दानं —

केदारं चन्दकिन्नरी, उक्कुसुद्दालभिसकं ।
सुरुचि पञ्चुपोसथं, महामोरञ्च तच्छकं ॥

महावाणिज साधिनं, दसब्राह्मणजातकं ।
भिक्खापरम्परापि च, तेरसानि पकिण्णके ॥

पकिण्णकनिपातवण्णना निट्ठिता ।

१५. वीसतिनिपातो

[४९७] १. मातङ्गजातकवण्णना

कुतो नु आगच्छसि दुम्भवासीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उदेनं नाम वंसराजानं आरब्ध कथेसि । तस्मिञ्चि काले आयस्मा पिण्डोलभारद्वाजो जेतवनतो आकासेन गन्त्वा येभ्य्येन कोसम्बियं उदेनस्स रज्जो उय्यानं दिवाविहाराय गच्छति । थेरो किर पुरिमभवे रज्जं कारेन्तो दीघमद्धानं तस्मिं उय्याने महापरिवारो सम्पत्तिं अनुभवति । सो तेन पुब्बाचिण्णेन येभ्य्येन तत्थेव दिवाविहारं निसीदित्वा फलसमापत्तिसुखेन वीतिनामेति । तस्मिं एकदिवसं तत्थ गन्त्वा सुपुप्फितसालमूले निसिन्ने उदेनो सत्ताहं महापानं पिवित्वा “उय्यानकीळं कीळिस्सामी”ति महन्तेन परिवारेन उय्यानं गन्त्वा मङ्गलसिलापट्टे अज्जतराय इत्थिया अङ्के निपन्नो सुरामदमत्तताय निदं ओक्कमि । गायन्ता निसिन्नित्थियो तूरियानि छट्टेत्वा उय्यानं पविसित्वा पुप्फफलादीनि विचिनन्तियो थेरं दिस्वा गन्त्वा वन्दित्वा निसीदिसु । थेरो तासं धम्मकथं कथेन्तो निसीदि । इतरापि इत्थी अङ्कं चालेत्वा राजानं पबोधेत्वा “कुहिं ता वसलियो गता”ति वुत्ते “एकं समणं परिवारेत्वा निसिन्ना”ति आह । सो कुद्धो गन्त्वा थेरं अक्कोसित्वा परिभासित्वा “हन्दाहं, तं समणं तम्बकिपिल्लकेहि खादापेस्सामी”ति कोधवसेन थेरस्स सरीरे तम्बकिपिल्लकपुटं भिन्दापेसि । थेरो आकासे ठत्वा तस्सोवादं दत्वा जेतवने गन्धकुट्टिद्वारेयेव ओतरित्वा तथागतेन “कुतो आगतोसी”ति पुट्ठो थेरो तमत्थं आरोचेसि । सत्था “न खो, भारद्वाज, उदेनो इदानेव पब्बजिते विहेठेति, पुब्बेपि विहेठेसियेवा”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते तदा महासत्तो बहिनगरे चण्डालयोनियं निब्बत्ति, “मातङ्गो”तिस्स नामं करिंसु । अपरभागे विज्जुतं पत्तो “मातङ्गपण्डितो”ति पाकटो अहोसि । तदा बाराणसिसेट्ठिनो धीता दिट्ठमङ्गलिका नाम एकमासद्वेमासवारेन महापरिवारा उय्यानं कीळितुं गच्छति । अथेकदिवसं महासत्तो केनचि कम्मेन नगरं पविसन्तो

अन्तरद्वारे दिट्ठमङ्गलिकं दिस्वा एकमन्तं अपगन्त्वा अल्लीयित्वा अट्ठासि । दिट्ठमङ्गलिका साणिया अन्तरेन ओलोकेन्ती तं दिस्वा “को एसो”ति पुच्छित्वा “चण्डालो अय्ये”ति वुत्ते “अदिट्ठपुब्बयुत्तकं वत पस्सामी”ति गन्धोदकेन अक्खीनि धोवित्वा ततो निवत्ति । ताय सद्धिं निक्खन्तजनो “अरे, दुट्ठ चण्डाल, अज्ज तं निस्साय अम्हाकं अमूलकं सुराभत्तं नट्ठ”न्ति कोधाभिभूतो मातङ्गपण्डितं हत्थेहि च पादेहि च पोथेत्वा विसज्जिं कत्वा पक्कामि । सो मुहुत्तं वीतिनामेत्वा पटिलद्धसज्जो चिन्तेसि “दिट्ठमङ्गलिकाय परिजनो मं निदोसं अकारणेन पोथेसि, दिट्ठमङ्गलिकं लभित्वाव उट्ठहिस्सामि, नो अलभित्वा”ति अधिद्वाय गन्त्वा तस्सा पितु निवेसनद्वारे निपज्जि । सो “केन कारणेन निपन्नोसी”ति वुत्ते “अज्जं कारणं नत्थि, दिट्ठमङ्गलिकाय मे अत्थो”ति आह । एको दिवसो अतीतो, तथा दुतियो, ततियो, चतुत्थो, पञ्चमो, छट्ठो च । बोधिसत्तानं अधिद्वानं नाम समिज्झति, तस्मा सत्तमे दिवसे दिट्ठमङ्गलिकं नीहरित्वा तस्स अदंसु ।

अथ नं सा “उट्ठेहि, सामि, तुम्हाकं गेहं गच्छामा”ति आह । भदे, तव परिजनेनमिह सुपोथितो दुब्बलो, मं उक्खिपित्वा पिट्ठि आरोपेत्वा आदाय गच्छाहीति । सा तथा कत्वा नगरवासीनं पस्सन्तानज्जेव नगरा निक्खमित्वा चण्डालगामकं गता । अथ नं महासत्तो जातिसम्भेदवीतिक्कमं अकत्वाव कतिपाहं गेहे वसापेत्वा चिन्तेसि “अहमेतं लाभगयसगगप्पत्तं करोन्तो पब्बजित्वाव कातुं सक्खिस्सामि, न इतरथा”ति । अथ नं आमन्तेत्वा “भदे, मयि अरज्जतो किञ्चि अनाहरन्ते अम्हाकं जीविका नप्पवत्ति, याव ममागमना मा उक्कण्ठि, अहं अरज्जं गमिस्सामी”ति वत्वा गेहवासिनोपि “इमं मा पमज्जित्था”ति ओवदित्वा अरज्जं गन्त्वा समणपब्बज्जं पब्बजित्वा अप्पमत्तो सत्तमे दिवसे अट्ठ समापत्तियो च पञ्च अभिज्जायो च उप्पादेत्वा “इदानीं दिट्ठमङ्गलिकाय अवस्सयो भवितुं सक्खिस्सामी”ति इद्धिया गन्त्वा चण्डालगामद्वारे ओतरित्वा दिट्ठमङ्गलिकाय गेहद्वारं अगमासि । सा तस्सागमनं सुत्वा गेहतो निक्खमित्वा “सामि, कस्मा मं अनार्थं कत्वा पब्बजितोसी”ति परिदेवि । अथ नं “भदे, मा चिन्तयि, तव पोराणकयसतो इदानीं महन्ततरं यसं करिस्सामि, अपिच खो पन ‘न मय्हं मातङ्गपण्डितो सामिको, महाब्रह्मा मे सामिको’ति एत्तकं परिसमज्जे वत्तुं सक्खिस्सामी”ति आह । “आम, सामि, सक्खिस्सामी”ति । “तेन हि “इदानीं ते सामिको कुहन्ति पुट्ठा ‘ब्रह्मलोकं गतो’ति वत्वा ‘कदा आगमिस्सती’ति वुत्ते ‘इतो सत्तमे दिवसे पुण्णमायं चन्दं भिन्दित्वा आगमिस्सती’ति वदेय्यासी’ति नं वत्वा महासत्तो हिमवन्तमेव गतो ।

दिट्ठमङ्गलिकापि बाराणसियं महाजनस्स मज्झे तेसु तेसु ठानेसु तथा कथेसि । महाजनो “अहो महाब्रह्मा समानो दिट्ठमङ्गलिकं न गच्छति, एवमेतं भविस्सती”ति सद्दहि । बोधिसत्तोपि पुण्णमदिवसे चन्दस्स गगनमज्जे ठितकाले ब्रह्मभत्ता मापेत्वा सकलं कासिरट्ठं द्वादसयोजनिकं बाराणसिनगरञ्च एकोभासं कत्वा चन्दमण्डलं भिन्दित्वा ओतरित्वा बाराणसिया उपरूपरि तिक्खत्तुं परिब्भमित्वा महाजनेन गन्धमालादीहि पूजयमानो चण्डालगामकाभिमुखो अहोसि । ब्रह्मभत्ता सन्निपतित्वा चण्डालगामकं गन्त्वा दिट्ठमङ्गलिकाय गेहं सुद्धवत्थेहि छादेत्वा भूमिं चतुज्जातियगन्धेहि ओपुज्जित्वा पुष्फानि विकिरित्वा धूमं दत्वा चेलवितानं पसारेत्वा महासयनं पज्जपेत्वा गन्धतेलेहि दीपं जालेत्वा द्वारे रजतपट्टवण्णवालुकं ओकिरित्वा पुष्फानि विकिरित्वा धजे बन्धिंसु । एवं अलङ्कते गेहे महासत्तो ओतरित्वा अन्तो पविसित्वा थोकं सयनपिट्ठे निसीदि ।

तदा दिट्ठमङ्गलिका उतुनी होति । अथस्सा अङ्गुट्ठकेन नाभिं परामसि, कुच्छियं गम्भो पतिट्ठासि । अथ नं महासत्तो आमन्तेत्वा “भदे, गम्भो ते पतिट्ठितो, त्वं पुत्तं विजायिस्ससि, त्वम्पि पुत्तोपि ते लाभगयसगगप्पत्ता भविस्सथ, तव पादधोवनउदकं सकलजम्बुदीपे राजूनं अभिसेकोदकं भविस्सति, नहानोदकं पन ते अमतोसधं भविस्सति, ये तं सीसे आसिञ्चिस्सन्ति, ते सब्बरोगेहि मुच्चिस्सन्ति, काळकण्णिं परिवज्जेस्सन्ति, तव पादपिट्ठे सीसं ठपेत्वा वन्दन्ता सहस्सं दस्सन्ति, सोतपथे ठत्वा वन्दन्ता सत्तं दस्सन्ति, चक्खुपथे ठत्वा वन्दन्ता एकं कहापणं दत्वा वन्दिस्सन्ति, अप्पमत्ता

होही”ति नं ओवदित्वा गेहा निक्खमित्वा महाजनस्स पस्सन्तस्सेव उप्पतित्वा चन्दमण्डलं पाविसि । ब्रह्मभत्ता सन्निपतित्वा ठितकाव रत्तिं वीतिनामेत्वा पातोव दिट्ठमङ्गलिकं सुवण्णसिविकं आरोपेत्वा सीसेन उक्खिपित्वा नगरं पविसिंसु । “महाब्रह्मभरिया”ति तं उपसङ्कमित्वा महाजनो गन्धमालादीहि पूजेसि । पादपिण्डे सीसं ठपेत्वा वन्दितुं लभन्ता सहस्सत्थविकं देन्ति, सोतपथे ठत्वा वन्दितुं लभन्ता सतं देन्ति, चक्खुपथे ठत्वा वन्दितुं लभन्ता एकं कहापणं देन्ति । एवं द्वादसयोजनिकं बाराणासिं तं गहेत्वा विचरन्ता अट्टारसकोटिधनं लभिंसु ।

अथ नं नगरं परिहरित्वा आनेत्वा नगरमज्जे महामण्डपं कारेत्वा साणिं परिक्खिपित्वा महासयनं पज्जपेत्वा महन्तेन सिरिसोभग्गेन तत्थ वसापेसुं । मण्डपसन्निकेयेव सत्तद्वारकोटुं सत्तभूमिकं पासादं कातुं आरभिंसु, महन्तं नवकम्मं अहोसि । दिट्ठमङ्गलिका मण्डपेयेव पुत्तं विजायि । अथस्स नामगगहणादिवसे ब्राह्मणा सन्निपतित्वा मण्डपे जातत्ता “मण्डव्यकुमारो”ति नामं करिंसु । पासादो पन दसहि मासेहि निट्ठितो । ततो पट्टाय सा महन्तेन यसेन तस्मिं वसति, मण्डव्यकुमारोपि महन्तेन परिवारेन वट्ठति । तस्स सत्तद्ववस्सकालेयेव जम्बुदीपतले उत्तमाचरिया सन्निपतिंसु । ते तं तयो वेदे उगगणापेसुं । सो सोळसवस्सकालतो पट्टाय ब्राह्मणानं भत्तं पट्टपेसि, निबद्धं सोळस ब्राह्मणसहस्सानि भुज्जन्ति । चतुत्थे द्वारकोट्टके ब्राह्मणानं दानं देति ।

अथेकस्मिं महामहदिवसे गेहे बहुं पायासं पटियादेसुं । सोळस ब्राह्मणसहस्सानि चतुत्थे द्वारकोट्टके निसीदित्वा सुवण्णरसवण्णेन नवसप्पिना पक्कमधुखण्डसक्खराहि च अभिसङ्कतं पायासं परिभुज्जन्ति । कुमारोपि सब्बालङ्कारपटिमण्डितो सुवण्णपादुका आरुह्य हत्थेन कज्जनदण्डं गहेत्वा “इध सप्पिं देथ, इध मधु”न्ति विचारेन्तो चरति । तस्मिं खणे मातङ्गपण्डितो हिमवन्ते अस्समपदे निसिन्नो “का नु खो दिट्ठमङ्गलिकाय पुत्तस्स पवत्ती”ति ओलोकेन्तो तस्स अतित्थे पक्खन्दभावं दिस्वा “अज्जेव गन्त्वा माणवं दमेत्वा यत्थ दिन्नं महप्फलं होति, तत्थ दानं दापेत्वा आगमिस्सामी”ति चिन्तेत्वा आकासेन अनोतत्तदहं गन्त्वा मुखधोवनादीनि कत्वा मनोसिलातले ठितो रत्तदुपट्टं निवासेत्वा कायबन्धनं बन्धित्वा पंसुकूलसङ्घाटिं पारुपित्वा मत्तिकापत्तं आदाय आकासेनागन्त्वा चतुत्थे द्वारकोट्टके दानगोयेव ओतरित्वा एकमन्तं अट्ठासि । मण्डव्यो कुमारो इतो चितो च ओलोकेन्तो तं दिस्वा “एवंविरूपो सङ्कारयक्खसदिसो अयं पब्बजितो इमं ठानं आगच्छन्तो कुतो नु खो आगच्छती”ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

१. “कुतो नु आगच्छसि दुम्मवासी, ओतल्लको पंसुपिसाचकोव ।
सङ्कारचोळं पटिमुज्ज कण्ठे, को रे तुवं होसि अदक्खिणेय्यो”ति ॥

तत्थ दुम्मवासीति अनज्जितअमण्डितघटितसङ्घाटिकपिलोतिकवसनो । ओतल्लकोति लामको ओलम्बविलम्बनन्तकधरो वा । पंसुपिसाचकोवाति सङ्कारट्टाने पिसाचको विय । सङ्कारचोळन्ति सङ्कारट्टाने लद्धपिलोतिकं । पटिमुज्जाति पटिमुज्जित्वा । अदक्खिणेय्योति त्वं अदक्खिणेय्यो इमेसं परमदक्खिणेय्यानं निसिन्नट्टानं एको हुत्वा कुतो आगतो ।

तं सुत्वा महासत्तो मुदुचित्तेनेव तेन सद्धिं सल्लपन्तो दुतियं गाथमाह —

२. “अन्नं तवेदं पकतं यसस्सि, तं खज्जरे भुज्जरे पिथ्यरे च ।
जानासि मं त्वं परदत्तूपजीविं, उत्तिट्ठपिण्डं लभतं सपाको”ति ॥

तत्थ पकतन्ति पटियत्तं । यसस्सीति परिवारसम्पन्न । तं खज्जरेति तं खज्जन्ति च भुज्जन्ति च पिवन्ति च । किंकारणा मय्हं कुज्जसि? उत्तिट्ठपिण्डन्ति उपतिट्ठित्वा लभितब्बपिण्डं, उट्ठाय ठितेहि वा दीयमानं हेट्ठा ठत्वा लभितब्बपिण्डं । लभतं सपाकोति सपाको चण्डालोपि लभतु । जातिसम्पन्ना हि यत्थ कत्थचि लभन्ति, सपाकचण्डालस्स पन को देति, दुल्लभपिण्डो अहं, तस्मा मे जीवितपवत्तनत्थं भोजनं दापेहि, कुमाराति ।

ततो मण्डब्यो गाथमाह —

३. “अन्नं ममेदं पकतं ब्राह्मणानं, अत्तत्थाय सद्वहतो ममेदं ।
अपेहि एत्तो किमिधट्ठितोसि, न मादिसा तुम्हं ददन्ति जम्मा”ति ॥

तत्थ अत्तत्थायाति अत्तनो वड्ढिअत्थाय । अपेहि एत्तोति इमम्हा ठाना अपगच्छ । न मादिसाति मादिसा जातिसम्पन्नानं उदिच्चब्राह्मणानं दानं देन्ति, न तुय्हं चण्डालस्स, गच्छ, जम्माति ।

ततो महासत्तो गाथमाह —

४. “थले च निन्ने च वपन्ति बीजं, अनूपखेत्ते फलमासमाना ।
एताय सद्भाय ददाहि दानं, अप्पेव आराधये दक्खिण्ये”ति ॥

तस्सत्थो — कुमार, सस्सफलं आसीसमाना तीसुपि खेत्तेसु बीजं वपन्ति । तत्थ अतिवुट्ठिकाले थले सस्सं सम्पज्जति, निन्ने पूतिकं होति, अनूपखेत्ते नदिज्च तळाकज्च निस्साय कतं ओघेन वुहति । मन्दवुट्ठिकाले थले खेत्ते विपज्जति, निन्ने थोकं सम्पज्जति, अनूपखेत्ते सम्पज्जतेव । समवुट्ठिकाले थले खेत्ते थोकं सम्पज्जति, इतरेसु सम्पज्जतेव । तस्मा यथा फलमासीसमाना तीसुपि खेत्तेसु वपन्ति, तथा त्वम्पि एताय फलसद्भाय आगतागतानं सब्बेसंयेव दानं देहि, अप्पेव नाम एवं ददन्तो दक्खिण्ये आराधेय्यासि लभेय्यासीति ।

ततो मण्डब्यो गाथमाह —

५. “खेत्तानि मय्हं विदितानि लोके, येसाहं बीजानि पतिट्ठपेमि ।
ये ब्राह्मणा जातिमन्तूपपन्ना, तानीध खेत्तानि सुपेसलानी”ति ॥

तत्थ येसाहन्ति येसु अहं । जातिमन्तूपपन्नाति जातिया च मन्तेहि च उपपन्ना ।

ततो महासत्तो द्वे गाथा अभसि —

६. “जातिमदो च अतिमानिता च, लोभो च दोसो च मदो च मोहो ।
एते अगुणा येसु च सन्ति सब्बे, तानीध खेत्तानि अपेसलानि ॥
७. “जातिमदो च अतिमानिता च, लोभो च दोसो च मदो च मोहो ।
एते अगुणा येसु न सन्ति सब्बे, तानीध खेत्तानि सुपेसलानी”ति ॥

तत्थ जातिमदोति “अहमस्मि जातिसम्पन्नो”ति एवं उप्पन्नमानो । अतिमानिता चाति “अज्जो मया सद्धिं जातिआदीहि सदिसो नत्थी”ति अतिक्कम्म पवत्तमानो । लोभादयो लुब्धनदुस्सनमज्जनमुह्ननमत्ताव । अपेसलानीति एवरूपा पुग्गला आसीविसभरिता विय वम्मिका अप्पियसीला होन्ति । एवरूपानं दिन्नं न महप्फलं होति, तस्मा मा एतेसं सुपेसलखेत्तभावं मज्जित्थ । न हि जातिमन्ता सग्गदायका । ये पन जातिमानादिरहिता अरिया, तानि खेत्तानि सुपेसलानि, तेसु दिन्नं महप्फलं, ते सग्गदायका होन्तीति ।

इति सो महासत्ते पुनप्पुनं कथेन्ते कुज्झित्वा “अयं अतिविय बहुं विप्पलपति, कुहिं गता इमे दोवारिका, नयिमं चण्डालं नीहरन्ती”ति गाथमाह —

८. “क्वेत्थ गता उपजोतियो च, उपज्झायो अथ वा गण्डकुच्छि ।
इमस्स दण्डज्च वधज्च दत्त्वा, गले गहेत्त्वा खलयाथ जम्म”न्ति ॥

तत्थ क्वेत्थ गताति इमेसु तीसु द्वारेसु ठपिता उपजोतियो च उपज्झायो च गण्डकुच्छि चाति तयो दोवारिका कुहिं गताति अत्थो ।

तेपि तस्स वचनं सुत्वा वेगेनागन्त्वा वन्दित्वा “किं करोम देवा”ति आहंसु । “अयं वो जम्मो चण्डालो दिट्ठो”ति? “न पस्साम देव, कुतोचि आगतभावं न जानामा”ति । “को चेस मायाकारो वा विज्जाधरो वा भविस्सति, इदानि किं तिट्ठथा”ति । “किं करोम देवा”ति? “इमस्स मुखमेव पोथेत्त्वा भिन्दन्ता दण्डवेळुपेसिकाहि पिट्ठिचम्मं उप्पाटेन्ता वधज्च दत्त्वा गले गहेत्त्वा एतं जम्मं खलयाथ, इतो नीहरथा”ति ।

महासत्तो तेसु अत्तनो सन्तिकं अनागतेस्वेव उप्पतित्वा आकासे ठितो गाथमाह —

९. “गिरिं नखेन खणसि, अयो दन्तेहि खादसि ।
जातवेदं पदहसि, यो इसिं परिभाससी”ति ॥

तत्थ जातवेदं पदहसीति अग्निं गिलितुं वायमसि ।

इमज्च पन गाथं वत्त्वा महासत्तो पस्सन्तस्सेव माणवस्स च ब्राह्मणानज्च आकासे पक्खन्दि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१०. “इदं वत्त्वान मातङ्गो, इसि सच्चपरक्कमो ।
अन्तलिक्खस्मिं पक्कामि, ब्राह्मणानं उदिक्खत”न्ति ॥

तत्थ सच्चपरक्कमोति सभावपरक्कमो ।

सो पाचीनदिसाभिमुखो गन्त्वा एकाय वीथिया ओतरित्वा “पदवळ्ळं पज्जायतू”ति अधिट्ठाय पाचीनद्वारसमीपे पिण्डाय चरन्तो मिस्सकभत्तं संकट्ठित्वा एकस्सं सालायं निसीदित्वा मिस्सकभत्तं परिभुज्जि । नगरदेवता “अयं अम्हाकं अव्यं विहेठेत्त्वा कथेती”ति असहमाना आगमिंसु । अथस्स जेडुकयक्खो मण्डब्यस्स गीवं गहेत्त्वा परिवत्तेसि, सेसदेवता

सेसब्राह्मणानं गीवं गण्हित्वा परिवत्तेसुं । बोधिसत्ते मुदुचित्ताय पन “तस्स पुत्तो”ति नं न मारेन्ति, केवलं किलमेन्तियेव । मण्डब्यस्स सीसं परिवत्तित्वा पिट्ठिपस्साभिमुखं जातं, हत्थपादा उजुका थद्धाव अट्ठंसु, अक्खीनि कालकतस्सेव परिवत्तिसु । सो थद्धसरीरोव निपज्जि, सेसब्राह्मणा मुखेन खेळं वमन्ता अपरापरं परिवत्तन्ति । माणवा “अय्ये, पुत्तस्स ते किं जात”न्ति दिट्ठमङ्गलिकाय आरोचयिंसु । सा वेगेन गन्त्वा पुत्तं दिस्वा “किमेत”न्ति वत्वा गाथमाह —

११. “आवेल्लितं पिट्ठितो उत्तमङ्गं, बाहुं पसारेति अकम्मनेय्यं ।
सेतानि अक्खीनि यथा मतस्स, को मे इमं पुत्तमकासि एव”न्ति ॥

तत्थ आवेल्लितन्ति परिवत्तितं ।

अथस्सा तस्मिं ठाने ठितजनो आरोचेतुं गाथमाह —

१२. “इधागमा समणो दुम्मवासी, ओतल्लको पंसुपिसाचकोव ।
सङ्कारचोळं पटिमुज्ज कण्ठे, सो ते इमं पुत्तमकासि एव”न्ति ॥

सा तं सुत्वाव चिन्तेसि “अज्जस्सेतं बलं नत्थि, निस्संसयं मातङ्गपण्डितो भविस्सति, सम्पन्नमेत्ताभावनो खो पन धीरो न एत्तकं जनं किलमेत्वा गमिस्सति, कतरं नु खो दिसं गतो भविस्सती”ति । ततो पुच्छन्ती गाथमाह —

१३. “कतमं दिसं अगमा भूरिपज्जो, अक्खाथ मे माणवा एतमत्थं ।
गन्त्वान तं पटिकरेमु अच्चयं, अप्पेव नं पुत्त लभेमु जीवित”न्ति ॥

तत्थ गन्त्वानाति तस्स सन्तिकं गन्त्वा । तं पटिकरेमु अच्चयन्ति तं अच्चयं पटिकरिस्साम देसेस्साम, खमापेस्साम नन्ति । पुत्त लभेमु जीवितन्ति अप्पेव नाम पुत्तस्स जीवितं लभेय्याम ।

अथस्सा तत्थ ठिता माणवा कथेन्ता गाथमाहंसु —

१४. “वेहायसं अगमा भूरिपज्जो, पथद्धनो पन्नरसेव चन्दो ।
अपि चापि सो पुरिमदिसं अगच्छि, सच्चप्पटिज्जो इसि साधुरूपो”ति ॥

तत्थ पथद्धनोति आकासपथसङ्घातस्स अद्धनो मज्झे ठितो पन्नरसे चन्दो विय । अपि चापि सोति अपिच खो पन सो पुरत्थिमं दिसं गतो ।

सा तेसं वचनं सुत्वा “मम सामिकं उपधारेस्सामी”ति सुवण्णकलससुवण्णसरकानि गाहापेत्वा दासिगणपरिवुता तेन पदवळज्जस्स अधिद्धितट्ठानं पत्वा तेनानुसारेण गच्छन्ती तस्मिं पीठिकाय निसीदित्वा भुज्जमाने तस्स सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा अट्ठासि । सो तं दिस्वा थोकं ओदनं पत्ते ठपेसि । दिट्ठमङ्गलिका सुवण्णकलसेन तस्स उदकं अदासि । सो तत्थेव हत्थं धोवित्वा मुखं विक्खालेसि । अथ नं सा “केन मे पुत्तस्स सो विप्पकारो कतो”ति पुच्छन्ती गाथमाह —

१५. “आवेल्लितं पिडितो उत्तमङ्गं, बाहुं पसारेति अकम्मनेय्यं ।
सेतानि अक्खीनि यथा मतस्स, को मे इमं पुत्तमकासि एव”न्ति ॥

ततो परा तेसं वचनपटिवचनगाथा होन्ति —

१६. “यक्खा हवे सन्ति महानुभावा, अन्वागता इसयो साधुरूपा ।
ते दुट्ठचित्तं कुपितं विदित्वा, यक्खा हि ते पुत्तमकंसु एवं ॥

१७. “यक्खा च मे पुत्तमकंसु एवं, त्वज्जेव मे मा कुद्धो ब्रह्मचारि ।
तुम्हेव पादे सरणं गतास्मि, अन्वागता पुत्तसोकेन भिक्खु ॥

१८. “तदेव हि एतरहि च मय्हं, मनोपदोसो न ममत्थि कोचि ।
पुत्तो च ते वेदमदेन मत्तो, अत्थं न जानाति अधिच्च वेदे ॥

१९. “अद्धा हवे भिक्खु मुहुत्तकेन, सम्मुहतेव पुरिसस्स सज्जा ।
एकापराधं खम भूरिपज्ज, न पण्डिता कोधबला भवन्ती”ति ॥

तत्थ यक्खाति नगरपरिग्गाहकयक्खा । अन्वागताति अनु आगता, इसयो साधुरूपा गुणसम्पन्नाति एवं जानमानाति अत्थो । तेति ते इसीनं गुणं जत्वा तव पुत्तं दुट्ठचित्तं कुपितचित्तं विदित्वा । त्वज्जेव मेति सचे यक्खा कुपिता एवमकंसु, करोन्तु, देवता नाम पानीयउळुङ्कमत्तेन सन्तप्पेतुं सक्का, तस्माहं तेसं न भायामि, केवलं त्वज्जेव मे पुत्तस्स मा कुज्झि । अन्वागताति आगतास्मि । भिक्खूति महासत्तं आलपन्ती पुत्तस्स जीवितदानं याचति । तदेव हीति दिट्ठमङ्गलिके तदा तव पुत्तस्स मं अक्कोसनकाले च मय्हं मनोपदोसो नत्थि, एतरहि च तयि याचमानायपि मम तस्मिं मनोपदोसो नत्थियेव । वेदमदेनाति “तयो वेदा मे उगगहिता”ति मदेन । अधिच्चाति वेदे उगगहेत्वापि अत्थानत्थं न जानाति । मुहुत्तकेनाति यं किञ्चि उगगहेत्वा मुहुत्तकेनेव ।

एवं ताय खमापियमानो महासत्तो “तेन हि एतेसं यक्खानं पलायनत्थाय अमतोसधं दस्सामी”ति वत्वा गाथमाह —

२०. “इदज्ज मय्हं उत्तिट्ठपिण्डं, तव मण्डब्यो भुज्जतु अप्पपज्जो ।
यक्खा च ते नं न विहेठयेय्युं, पुत्तो च ते हेस्सति सो अरोगो”ति ॥

तत्थ उत्तिट्ठपिण्डन्ति उच्छिट्ठकपिण्डं, “उच्छिट्ठपिण्ड”न्तिपि पाठो ।

सा महासत्तस्स वचनं सुत्वा “देथ, सामि, अमतोसध”न्ति सुवण्णसरकं उपनामेसि । महासत्तो उच्छिट्ठककज्जिकं तत्थ आसिञ्चित्वा “पठमज्जेव इतो उपट्ठं तव पुत्तस्स मुखे ओसिञ्चित्वा सेसं चाटियं उदकेन मिस्सेत्वा सेसब्राह्मणानं मुखे ओसिञ्चेहि, सब्बेपि निरोगा भविस्सन्ती”ति वत्वा उप्पतित्वा हिमवन्तमेव गतो । सापि तं सरकं सीसेनादाय “अमतोसधं मे लद्ध”न्ति वदन्ती निवेसनं गन्त्वा पठमं पुत्तस्स मुखे कज्जिकं ओसिञ्चि, यक्खो पलायि । इतरो पंसुं पुञ्छन्तो उट्ठाय “अम्म किमेत”न्ति आह । तया कतं त्वमेव जानिस्ससि । एहि, तात, तव दक्खिण्येय्यानं तेसं विप्पकारं पस्साति । सो ते दिस्वा विप्पटिसारी अहोसि । अथ नं माता “तात मण्डब्य, त्वं बालो दानस्स महप्फलट्ठानं न जानासि,

दक्खिणेय्या नाम एवरूपा न होन्ति, मातङ्गपण्डितसदिसाव होन्ति, इतो पट्ठाय मा एतेसं दुस्सीलानं दानमदासि, सीलवन्तानं देही'ति वत्वा आह —

२१. “मण्डब्य बालोसि परित्तपज्जो, यो पुज्जक्खेत्तानमकोविदोसि ।
महक्कसावेसु ददासि दानं, किलिट्टकम्मेसु असज्जतेसु ॥

२२. “जटा च केसा अजिना निवत्था, जरूदपानं मुखं परूळ्हं ।
पजं इमं पस्सथ दुम्मरूपं, न जटाजिनं तायति अप्पपज्जं ॥

२३. “येसं रागो च दोसो च, अविज्जा च विराजिता ।
खीणासवा अरहन्तो, तेसु दिन्नं महप्फलं'न्ति ॥

तत्थ **महक्कसावेसू**ति महाकसावेसु महन्तेहि रागकसावादीहि समन्नागतेसु । **जटा च केसा**ति तात मण्डब्य, तव दक्खिणेय्येसु एकच्चानं केसा जटा कत्वा बद्धा । **अजिना निवत्था**ति सखुरानि अजिनचम्मनि निवत्था । **जरूदपानं वा**ति तिणगहनेन जिण्णकूपो विय मुखं दीघमस्सुताय परूळ्हं । **पजं इमं**ति इमं एवरूपं अनज्जितामण्डितलूखवेसं पजं पस्सथ । **न जटाजिनं**ति एतं जटाजिनं इमं अप्पपज्जं पजं तायितुं न सक्कोति, सीलपज्जाणतपोकम्मानेव इमेसं सत्तानं पतिट्ठा होन्ति । **येसं**ति यस्मा येसं एते रज्जनदुस्सनमुह्नसभावा रागादयो अट्ठवत्थुका च अविज्जा विराजिता विगता, विगतत्तायेव च एतेसं किलेसानं ये खीणासवा अरहन्तो, तेसु दिन्नं महप्फलं, तस्मा त्वं, तात, इतो पट्ठाय एवरूपानं दुस्सीलानं अदत्वा ये लोके अट्ठसमापत्तिलाभिनो पज्जाभिज्जा धम्मिकसमणब्राह्मणा च पच्चेकबुद्धा च सन्ति, तेसं दानं देहि । एहि, तात, तव कुलूपके अमतोसधं पायेत्वा अरोगे करिस्सामाति वत्वा उच्छिट्ठकज्जिकं गाहापेत्वा उदकचाटियं पक्खिपित्वा सोळसन्नं ब्राह्मणसहस्सानं मुखेसु आसिज्चार्षेसि ।

एकेको पंसुं पुज्जन्तोव उट्ठहि । अथ ने ब्राह्मणा “इमेहि चण्डालुच्छिट्ठकं पीत'न्ति अब्राह्मणे करिंसु । ते लज्जिता बाराणसितो निक्खमित्वा मज्झरट्ठं गन्त्वा मज्झरज्जो सन्तिके वसिंसु, मण्डब्यो पन तत्थेव वसि । तदा वेत्तवतीनगरं उपनिस्साय वेत्तवतीनदीतीरे जातिमन्तो नामेको ब्राह्मणो पब्बजितो जातिं निस्साय महन्तं मानमकासि । महासत्तो “एतस्स मानं भिन्दिस्सामी”ति तं ठानं गन्त्वा तस्स सन्तिके उपरिसोते वासं कर्षेसि । सो एकदिवसं दन्तकट्ठं खादित्वा “इमं दन्तकट्ठं जातिमन्तस्स जटासु लग्गतू”ति अधिट्ठाय नदियं पातेसि । तं तस्स उदकं आचमन्तस्स जटासु लग्गि । सो तं दिस्वाव “नस्स वसला”ति वत्वा “कुतो अयं काळकण्णी आगतो, उपधारेस्सामि न”न्ति उद्धंसोतं गच्छन्तो महासत्तं दिस्वा “किंजातिकोसी”ति पुच्छि । “चण्डालोस्मी”ति । “तया नदिया दन्तकट्ठं पातित'न्ति? “आम, मया”ति । “नस्स, वसल, चण्डाल काळकण्णि मा इध वसि, हेट्ठासोते वसाही”ति वत्वा हेट्ठासोते वसन्तेनपि तेन पातिते दन्तकट्ठे पटिसोतं आगन्त्वा जटासु लग्गन्ते सो “नस्स वसल, सचे इध वसिस्ससि, सत्तमे दिवसे सत्तधा मुद्धा फलिस्सती”ति आह ।

महासत्तो “सचाहं एतस्स कुज्झिस्सामि, सीलं मे अरक्खितं भविस्सति, उपायेनेवस्स मानं भिन्दिस्सामी”ति सत्तमे दिवसे सूरियुगमनं निवारेसि । मनुस्सा उब्बाळ्हा जातिमन्तं तापसं उपसङ्कमित्वा “भन्ते, तुम्हे सूरियुगमनं न देथा”ति पुच्छिंसु । सो आह — “न मे तं कम्मं, नदीतीरे पनेको चण्डालो वसति, तस्सेतं कम्मं भविस्सती”ति । मनुस्सा महासत्तं उपसङ्कमित्वा “तुम्हे, भन्ते, सूरियुगमनं न देथा”ति पुच्छिंसु । “आमावुसो”ति । “किंकारणा”ति । “तुम्हाकं कुलूपको तापसो मं निरपराधं अभिसपि, तस्मिं आगन्त्वा खमापनत्थाय मम पादेसु पतिते सूरियं विस्सज्जेस्सामी”ति । ते गन्त्वा तं

कटुन्ता आनेत्वा महासत्तस्स पादमूले निपज्जापेत्वा खमापेत्वा आहंसु “सूरियं विस्सज्जेथ भन्ते”ति । “न सक्का विस्सज्जेतुं, सचाहं विस्सज्जेस्सामि, इमस्स सत्तथा मुद्धा फलिस्सती”ति । “अथ, भन्ते, किं करोमा”ति? सो “मत्तिकापिण्डं आहरथा”ति आहरापेत्वा “इमं तापसस्स सीसे ठपेत्वा तापसं ओतारेत्वा उदके ठपेथा”ति ठपापेत्वा सूरियं विस्सज्जेसि । सूरियरस्मीहि पहटमत्ते मत्तिकापिण्डो सत्तथा भिज्जि, तापसो उदके निमुज्जि ।

महासत्तो तं दमेत्वा “कहं नु खो दानि सोळस ब्राह्मणसहस्सानि वसन्ती”ति उपधारेन्तो “मज्झरज्जो सन्तिके”ति जत्वा “ते दमेस्सामी”ति इद्धिया गन्त्वा नगरसामन्ते ओतरित्वा पत्तं आदाय नगरे पिण्डाय चरि । ब्राह्मणा तं दिस्वा “अयं इध एकं द्वे दिवसे वसन्तोपि अम्हे अप्पतिट्ठे करिस्सती”ति वेगेन गन्त्वा “महाराज, मायाकारो एको विज्जाधरो चोरो आगतो, गण्हापेथ न”न्ति रज्जो आरोचेसुं । राजा “साधू”ति सम्पटिच्छि । महासत्तोपि मिस्सकभत्तं आदाय अज्जतरं कुट्टं निस्साय पीठिकाय निसिन्नो भुज्जति । अथ नं अज्जविहितकं आहारं परिभुज्जमानमेव रज्ज्वा पहितपुरिसा असिना गीवं पहरित्वा जीवितक्खयं पापेसुं । सो कालं कत्वा ब्रह्मलोके निब्बत्ति । इमस्मिं किर जातके बोधिसत्तो कोण्डदमको अहोसि । सो तेनेव परतन्तियुत्तभावेन जीवितक्खयं पापुणि । देवता कुज्झित्वा सकलमेव मज्झरट्ठं उण्हं कुक्कुळवस्सं वस्सापेत्वा रट्ठं अरट्ठमकंसु । तेन वुत्तं —

“उपहच्च मनं मज्झो, मातङ्गस्मिं यसस्सिने ।

सपारिसज्जो उच्छिन्नो, मज्झारज्जं तदा अहू”ति ॥ (जा० २.१९.९६) ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न इदनेव, पुब्बेपि उदेनो पब्बजिते विहेठेसियेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा मण्डब्यो उदेनो अहोसि, मातङ्गपण्डितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

मातङ्गजातकवण्णना पठमा ।

[४९८] २. चित्तसम्भूतजातकवण्णना

सब्बं नरानं सफलं सुचिण्णन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो आयस्मतो महाकस्सपस्स पियसंवासे द्वे सद्धिविहारिके भिक्खू आरब्भ कथेसि । ते किर अज्जमज्जं अप्पटिविभत्तभोगा परमविस्सासिका अहेसुं, पिण्डाय चरन्तापि एकतोव गच्छन्ति, एकतोव आगच्छन्ति, विना भवितुं न सक्कोन्ति । धम्मसभायं भिक्खू तेसंयेव विस्सासं वण्णयमाना निसीदिसु । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “अनच्छरियं, भिक्खवे, इमेसं एकस्मिं अत्तभावे विस्सासिकत्तं, पोरानकपण्डिता तीणि चत्तारि भवन्तरानि गच्छन्तापि मित्तभावं न विजहिंसुयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते अवन्तिरट्ठे उज्जेनियं अवन्तिमहाराजा नाम रज्जं कारेसि । तदा उज्जेनिया बहि चण्डालगामको अहोसि । महासत्तो तत्थ निब्बत्ति, अपरोपि सत्तो तस्सेव मातुच्छापुत्तो हुत्वा निब्बत्ति । तेसु एको चित्तो नाम अहोसि, एको सम्भूतो नाम । ते उभोपि वयप्पत्ता चण्डालवंसधोवनं नाम सिप्पं उग्गण्हित्वा एकदिवसं “उज्जेनीनगरद्वारे सिप्पं दस्सेस्सामा”ति एको उत्तरद्वारे सिप्पं दस्सेसि, एको पाचीनद्वारे । तस्मिञ्च नगरे द्वे दिट्ठमङ्गलिकायो अहेसुं, एका सेट्ठिधीता, एका पुरोहितधीता । ता बहुखादनीयभोजनीयमालागन्धादीनि गाहापेत्वा “उय्यानकीळं कीळिस्सामा”ति एका उत्तरद्वारेन निक्खमि, एका पाचीनद्वारेन । ता ते चण्डालपुत्ते सिप्पं दस्सेन्ते दिस्वा “के एते”ति पुच्छित्वा “चण्डालपुत्ता”ति सुत्वा “अपस्सितब्बयुत्तकं वत पस्सिम्हा”ति गन्धोदकेन अक्खीनि धोवित्वा निवत्तिसु । महाजनो “अरे दुट्ठचण्डाल, तुम्हे

निस्साय मयं अमूलकानि सुराभत्तादीनि न लभिमहा”ति ते उभोपि भातिके पोथेत्वा अनयव्यसनं पापेसि ।

ते पटिलद्धसज्जा उट्ठाय अज्जमज्जस्स सन्निकं गच्छन्ता एकस्मिं ठाने समागन्त्वा अज्जमज्जस्स तं दुक्खुप्पत्तिं आरोचेत्वा रोदित्वा परिदेवित्वा “किन्ति करिस्सामा”ति मन्तेत्वा “इमं अम्हाकं जातिं निस्साय दुक्खं उप्पन्नं, चण्डालकम्मं कातुं न सक्खिस्साम, जातिं पटिच्छादेत्वा ब्राह्मणमाणववण्णेन तक्कसिलं गन्त्वा सिप्पं उग्गण्हिस्सामा”ति सन्निट्ठानं कत्वा तत्थ गन्त्वा धम्मन्तेवासिका हुत्वा दिसापामोक्खाचरियस्स सन्निके सिप्पं पट्टपेसुं । जम्बुदीपतले “द्वे किर चण्डाला जातिं पटिच्छादेत्वा सिप्पं उग्गण्हन्ती”ति सूयित्थ । तेसु चित्तपण्डितस्स सिप्पं निट्ठितं, सम्भूतस्स न ताव निट्ठाति ।

अथेकदिवसं एको गामवासी “ब्राह्मणवाचनकं करिस्सामी”ति आचरियं निमन्तेसि । तमेव रत्तिं देवो वस्सित्वा मग्गे कन्दरादीनि पूरेसि । आचरियो पातोव चित्तपण्डितं पक्कोसापेत्वा “तात, अहं गन्तुं न सक्खिस्सामि, त्वं माणवेहि सद्धिं गन्ता मङ्गलं वत्वा तुम्हेहि लद्धं भुज्जित्वा अम्हेहि लद्धं आहरा”ति पेसेसि । सो “साधू”ति माणवके गहेत्वा गतो । याव माणवा न्हायन्ति चेव मुखानि च धोवन्ति, ताव मनुस्सा पायासं वट्ठेत्वा निब्बातूति ठपेसुं । माणवा तस्मिं अनिब्बुतेयेव आगन्त्वा निसीदिसु । मनुस्सा दक्खिणोदकं दत्वा तेसं पुरतो पातियो ठपेसुं । सम्भूतो लुद्धधातुको विय हुत्वा “सीतलो”ति सज्जाय पायासपिण्डं उक्खिपित्वा मुखे ठपेसि, सो तस्स आदित्तअयोगुळो विय मुखं दहि । सो कम्पमानो सति अनुपट्ठापेत्वा चित्तपण्डितं ओलोकेत्वा चण्डालभासाय एव “खळु खळू”ति आह । सोपि तथेव सति अनुपट्ठापेत्वा चण्डालभासाय एव “निगल निगला”ति आह । माणवा अज्जमज्जं ओलोकेत्वा “किं भासा नामेसा”ति वदिसु । चित्तपण्डितो मङ्गलं अभासि । माणवा बहि निक्खमित्वा वग्गवग्गा हुत्वा तत्थ तत्थ निसीदित्वा भासं सोधेन्ता “चण्डालभासा”ति जत्वा “अरे दुट्ठचण्डाला, एत्तकं कालं ‘ब्राह्मणाम्हा’ति वत्वा वज्जयित्था”ति उभोपि ते पोथयिसु । अथेको सप्पुरिसो “अपेथा”ति वारेत्वा “अयं तुम्हाकं जातिया दोसो, गच्छथ कत्थचि देसेव पब्बजित्वा जीवथा”ति ते उभो उय्योजेसि । माणवा तेसं चण्डालभावं आचरियस्स आरोचेसुं ।

तेपि अरज्जं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा न चिरस्सेव ततो चवित्वा नेरज्जराय तीरे मिगिया कुच्छिस्मिं निब्बत्तिसु । ते मातुकुच्छितो निक्खन्तकालतो पट्ठाय एकतोव विचरन्ति, विना भवितुं न सक्कोन्ति । ते एकदिवसं गोचरं गहेत्वा एकस्मिं रुक्खमूले सीसेन सीसं, सिङ्गेन सिङ्गं, तुण्डेन तुण्डं अल्लीयापेत्वा रोमन्थयमाने ठिते दिस्वा एको लुद्धको सति खिपित्वा एकप्पहारेनेव जीविता वोरोपेसि । ततो चवित्वा नम्मदानदीतीरे उक्कुसयोनियं निब्बत्तिसु । तत्रापि वुद्धिप्पत्ते गोचरं गहेत्वा सीसेन सीसं, तुण्डेन तुण्डं अल्लीयापेत्वा ठिते दिस्वा एको यट्ठिलुद्धको एकप्पहारेनेव बन्धित्वा वधि । ततो पन चवित्वा चित्तपण्डितो कोसम्बियं पुरोहितस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति । सम्भूतपण्डितो उत्तरपज्वालरज्जो पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति । ते नामग्गहणदिवसतो पट्ठाय अत्तनो जातिं अनुस्सरिसु । तेसु सम्भूतपण्डितो निरन्तरं सरितुं असक्कोन्तो चतुत्थं चण्डालजातिमेव अनुस्सरति, चित्तपण्डितो पटिपाटिया चतस्सोपि जातियो । सो सोळसवस्सकाले निक्खमित्वा हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा झानाभिज्जं निब्बत्तेत्वा झानसुखेन वीतिनामेन्तो वसि । सम्भूतपण्डितोपि पितु अच्चयेन छत्तं उस्सापेत्वा छत्तमङ्गलदिवसेयेव महाजनमज्झे मङ्गलगीतं कत्वा उदानवसेन द्वे गाथा अभासि । तं सुत्वा “अम्हाकं रज्जो मङ्गलगीत”न्ति ओरोधापि गन्धब्बापि तमेव गीतं गायन्ति । अनुक्कमेनेव “रज्जो पियगीत”न्ति सब्बेपि नगरवासिनो मनुस्सा तमेव गायन्ति ।

चित्तपण्डितोपि हिमवन्तपदेसे वसन्तोयेव “किं नु खो मम भातिकेन सम्भूतेन छत्तं लद्धं, उदाहु न वा”ति उपधारेन्तो लद्धभावं जत्वा “नवरज्जं ताव इदानि गन्त्वापि बोधेतुं न सक्खिस्सामि, महल्लककाले नं उपसङ्कमित्वा धम्मं कथेत्वा

पब्बाजेस्सामी”ति चिन्तेत्वा पण्णास वस्सानि अगन्त्वा रज्जो पुत्तधीताहि वड्ढितकाले इद्धिया गन्त्वा उय्याने ओतरित्वा मङ्गलसिलापट्टे सुवण्णपटिमा विय निसीदि । तस्मिं खणे एको दारको तं गीतं गायन्तो दारूनि उद्धरति । चित्तपण्डितो तं पक्कोसि । सो आगन्त्वा वन्दित्वा अट्ठासि । अथ नं आह — “त्वं पातोव पट्टाय इममेव गीतं गायसि, किं अज्जं न जानासी”ति । “भन्ते, अज्जानिपि बहूनि जानामि, इमानि पन द्वे रज्जो पियगीतानि, तस्मा इमानेव गायामी”ति । “अत्थि पन रज्जो गीतस्स पटिगीतं गायन्तो”ति? “नत्थि भन्ते”ति । “सक्खिस्ससि पन त्वं पटिगीतं गायितु”न्ति? “जानन्तो सक्खिस्सामी”ति । “तेन हि त्वं रज्ज्वा द्वीसु गीतेसु गायितेसु इदं ततियं कत्वा गायस्सू”ति गीतंदत्वा “गन्त्वा रज्जो सन्तिके गायिस्ससि, राजा ते पसीदित्वा महन्तं इस्सरियं दस्सती”ति उय्योजेसि ।

सो सीधं मातु सन्निकं गन्त्वा अत्तानं अलङ्कारापेत्वा राजद्वारं गन्त्वा “एको किर दारको तुम्हेहि सद्धि पटिगीतं गायिस्सती”ति रज्जो आरोचापेत्वा “आगच्छतू”ति वुत्ते गन्त्वा वन्दित्वा “त्वं किर, तात, पटिगीतं गायिस्ससी”ति पुट्ठो “आम, देव, सब्बं राजपरिसं सन्निपातेथा”ति सन्निपतिताय परिसाय राजानं आह “तुम्हे ताव, देव, तुम्हाकं गीतं गायथ, अथाहं पटिगीतं गायिस्सामी”ति । राजा गाथाद्वयमाह —

२४. “सब्बं नरानं सफलं सुचिण्णं, न कम्मुना किञ्चन मोघमत्थि ।
पस्सामि सम्भूतं महानुभावं, सकम्मुना पुज्जफलूपपन्नं ॥

२५. “सब्बं नरानं सफलं सुचिण्णं, न कम्मुना किञ्चन मोघमत्थि ।
कच्चिन्नु चित्तस्सपि एवमेवं, इद्धो मनो तस्स यथापि मय्ह”न्ति ॥

तत्थ न कम्मुना किञ्चन मोघमत्थीति सुकतदुक्कटेसु कम्मेसु किञ्चन एककम्ममि मोघं नाम नत्थि, निष्फलं न होति, विपाकं दत्त्वाव नस्सतीति अपरापरियवेदनीयकम्मं सन्धायाह । सम्भूतन्ति अत्तानं वदति, पस्सामहं आयस्मन्तं सम्भूतं सकेन कम्मेन पुज्जफलूपपन्नं, सकम्मं निस्साय पुज्जफलेन उपपन्नं तं पस्सामीति अत्थो । कच्चिन्नु चित्तस्सपीति मयज्झि द्वेपि जना एकतो हुत्वा न चिरं सीलं रक्खिम्ह, अहं ताव तस्स फलेन महन्तं यसं पत्तो, कच्चि नु खो मे भातिकस्स चित्तस्सपि एवमेव मनो इद्धो समिद्धोति ।

तस्स गीतावसाने दारको गायन्तो ततियं गाथमाह —

२६. “सब्बं नरानं सफलं सुचिण्णं, न कम्मुना किञ्चन मोघमत्थि ।
चित्तमि जानाहि तथेव देव, इद्धो मनो तस्स यथापि तुय्ह”न्ति ॥

तं सुत्वा राजा चतुत्थं गाथमाह —

२७. “भवं नु चित्तो सुतमज्जतो ते, उदाहु ते कोचि नं एतदक्खा ।
गाथा सुगीता न ममत्थि कङ्खा, ददामि ते गामवरं सतज्जा”ति ॥

तत्थ सुतमज्जतो तेति अहं सम्भूतस्स भाता चित्तो नामाति वदन्तस्स चित्तस्सेव नु ते सन्निका सुतन्ति अत्थो । कोचि नन्ति उदाहु मया सम्भूतस्स रज्जो भाता चित्तो दिट्ठोति कोचि ते एतमत्थं आचिक्खि । सुगीताति सब्बथापि अयं

गाथा सुगीता, नत्थेत्थ मम कङ्कहा । **गामवरं सतज्जाति** गामवरानं ते सतं ददामीति वदति ।

ततो दारको पञ्चमं गाथमाह —

२८. “न चाहं चित्तो सुतमज्जतो मे, इसी च मे एतमत्थं असंसि ।
गन्त्वान रज्जो पटिगाहि गाथं, अपि ते वरं अत्तमनो ददेय्या”ति ॥

तत्थ **एतमत्थन्ति** तुम्हाकं उय्याने निसिन्नो एको इसि मय्हं एतमत्थं आचिक्खि ।

तं सुत्वा राजा “सो मम भाता चित्तो भविस्सति, इदानीव नं गन्त्वा पस्सिस्सामी”ति पुरिसे आणापेन्तो गाथाद्वयमाह —

२९. “योजेन्तु वे राजरथे, सुकते चित्तसिब्बने ।
कच्छं नागानं बन्धथ, गीवेय्यं पटिमुज्जथ ॥

३०. “आहज्जन्तु भेरिमुदिङ्गसङ्खे, सीघानि यानानि च योजयन्तु ।
अज्जेवहं अस्समं तं गमिस्सं, यत्थेव दक्खिस्समिसिं निसिन्न”न्ति ॥

तत्थ **आहज्जन्तूति** आहनन्तु । **अस्समं** तन्ति तं अस्समं ।

सो एवं वत्वा रथं अभिरुह्य सीघं गन्त्वा उय्यानद्वारे रथं ठपेत्वा चित्तपण्डितं उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो तुट्ठमानसो अट्ठमं गाथमाह —

३१. “सुलद्धलाभो वत मे अहोसि, गाथा सुगीता परिसाय मज्झे ।
स्वाहं इसिं सीलवतूपपन्नं, दिस्वा पतीतो सुमनोहमस्मी”ति ॥

तस्सत्थो — सुलद्धलाभो वत मय्हं छत्तमङ्गलदिवसे परिसाय मज्झे गीतगाथा सुगीताव अहोसि, स्वाहं अज्ज सीलवतसम्पन्नं इसिं दिस्वा पीतिसोमनस्सप्पत्तो जातोति ।

सो चित्तपण्डितस्स दिट्ठकालतो पट्ठाय सोमनस्सप्पत्तो “भातिकस्स मे पल्लङ्कं अत्थरथा”ति आदीनि आणापेन्तो नवमं गाथमाह —

३२. “आसनं उदकं पज्जं, पटिगणहातु नो भवं ।
अग्घे भवन्तं पुच्छाम, अग्घं कुरुतु नो भव”न्ति ॥

तत्थ **अग्घेति** अतिथिनो दातव्वयुत्तकस्मिं अग्घे भवन्तं आपुच्छाम । **कुरुतु नोति** इमं नो अग्घं भवं पटिगणहातु ।

एवं मधुरपटिसन्थारं कत्वा रज्जं मज्झे भिन्दित्वा देन्तो इतरं गाथमाह —

३३. “रम्मज्ज ते आवसथं करोन्तु, नारीगणेहि परिचारयस्सु ।

करोहि ओकासमनुग्गहाय, उभोपिमं इस्सरियं करोमा'ति ॥

तत्थ इमं इस्सरियन्ति कपिलरट्ठे उत्तरपञ्चालनगरे रज्जं मज्झे भिन्दित्वा द्वेपि जना करोम अनुभवाम ।

तस्स तं वचनं सुत्वा चित्तपण्डितो धम्मं देसेन्तो छ गाथा अभसि —

३४. “दिस्वा फलं दुच्चरितस्स राज, अत्थो सुचिण्णस्स महाविपाकं ।
अत्तानमेव पटिसंयमिस्सं, न पत्थये पुत्त पसुं धनं वा ॥

३५. “दसेविमा वस्सदसा, मच्चानं इध जीवितं ।
अपत्तज्जेव तं ओधिं, नळो छिन्नोव सुस्सति ॥

३६. “तत्थ का नन्दि का खिड्ढा, का रती का धनेसना ।
किं मे पुत्तेहि दारेहि, राज मुत्तोस्मि बन्धना ॥

३७. “सोहं एवं पजानामि, मच्चु मे नप्पमज्जति ।
अन्तकेनाधिपन्नस्स, का रती का धनेसना ॥

३८. “जाति नरानं अधमा जनिन्द, चण्डालयोनि द्विपदाकनिट्ठा ।
सकेहि कम्मेहि सुपापकेहि, चण्डालगब्भे अवसिमह पुब्बे ॥

३९. “चण्डालाहुमह अवन्तीसु, मिगा नेरज्जरं पति ।
उक्कुसा नम्मदातीरे, त्यज्ज ब्राह्मणखत्तिया'ति ॥

तत्थ दुच्चरितस्साति महाराज, त्वं सुचरितस्सेव फलं जानासि, अहं पन दुच्चरितस्सपि फलं पस्सामियेव । मयज्झि उभो दुच्चरितस्स फलेन इतो चतुत्थे अत्तभावे चण्डालयोनियं निब्बत्ता । तत्थ न चिरं सीलं रक्खित्वा तस्स फलेन त्वं खत्तियकुले निब्बत्तो, अहं ब्राह्मणकुले, एवाहं दुच्चरितस्स च फलं सुचिण्णस्स च महाविपाकं दिस्वा अत्तानमेव सीलसंयमेन पटिसंयमिस्सं, पुत्तं वा पसुं वा धनं वा न पत्थेमि ।

दसेविमा वस्सदसाति महाराज, मन्ददसकं खिड्ढादसकं वण्णदसकं बलदसकं पज्जादसकं हानिदसकं पब्भारदसकं वड्ढदसकं मोमूहदसकं सयनदसकन्ति इमेसज्झि दसन्नं दसकानं वसेन दसेव वस्सदसा इमेसं मच्चानं इध मनुस्सलोके जीवितं । तयिदं न नियमेन सब्बा एव एता दसा पापुणाति, अथ खो अप्पत्तज्जेव तं ओधिं नळो छिन्नोव सुस्सति । येपि सकलं वस्ससतं जीवन्ति, तेसमि मन्ददसके पवत्ता रूपारूपधम्मा विच्छिन्दित्वा आतपे खित्तनळो विय तत्थेव सुस्सन्ति अन्तरधायन्ति, तं ओधिं अतिक्कमित्वा खिड्ढादसकं न पापुणन्ति, तथा खिड्ढादसकादीसु पवत्ता वण्णदसकादीनि ।

तत्थाति तस्मिं एवं सुस्समाने जीविते का पञ्च कामगुणे निस्साय अभिनन्दी, का कायकीळादिवसेन खिड्ढा, का सोमनस्सवसेन रति, का धनेसना, किं मे पुत्तेहि, किं दारेहि, मुत्तोस्मि तम्हा पुत्तदारबन्धनाति अत्थो ।
अन्तकेनाधिपन्नस्साति जीवितन्तकरेन मच्चुना अभिभूतस्स । द्विपदाकनिट्ठाति द्विपदानं अन्तरे लामका । अवसिमहाति

द्वेपि मयं वसिम्ह ।

चण्डालाहुम्हाति महाराज, इतो पुब्बे चतुत्थं जातिं अवन्तिरट्ठे उज्जेनिनगरे चण्डाला अहुम्ह, ततो चवित्वा नेरञ्जराय नदिया तीरे उभोपि मिगा अहुम्ह । तत्थ द्वेपि अम्हे एकस्मिं रुक्खमूले अज्जमज्जं निस्साय ठिते एको लुद्धको एकेनेव सत्तिपहारेण जीविता वोरोपेसि, ततो चवित्वा नम्मदानदीतीरे कुररा अहुम्ह । तत्रापि नो निस्साय ठिते एको नेसादो एकप्पहारेनेव बन्धित्वा जीवितक्खयं पापेसि, ततो चवित्वा ते मयं अज्ज ब्राह्मणखत्तिया जाता । अहं कोसम्बियं ब्राह्मणकुले निब्बत्तो, त्वं इध राजा जातोति ।

एवमस्स अतीते लामकजातियो पकासेत्वा इदानीं इमिस्सापि जातिया आयुसङ्खारपरित्ततं दस्सेत्वा पुज्जेसु उस्साहं जनेन्तो चतस्सो गाथा अभसि —

४०. “उपनीयति जीवितमप्पमायु, जरूपनीतस्स न सन्ति ताणा ।
करोहि पञ्चाल ममेत वाक्यं, माकासि कम्मानि दुक्खुद्रयानि ॥

४१. “उपनीयति जीवितमप्पमायु, जरूपनीतस्स न सन्ति ताणा ।
करोहि पञ्चाल ममेत वाक्यं, माकासि कम्मानि दुक्खप्फलानि ॥

४२. “उपनीयति जीवितमप्पमायु, जरूपनीतस्स न सन्ति ताणा ।
करोहि पञ्चाल ममेत वाक्यं, माकासि कम्मानि रजस्सिरानि ॥

४३. “उपनीयति जीवितमप्पमायु, वण्णं जरा हन्ति नरस्स जिह्यतो ।
करोहि पञ्चाल ममेत वाक्यं, माकासि कम्मं निरयूपपत्तिया”ति ॥

तत्थ **उपनीयतीति** महाराज, इदं जीवितं मरणं उपगच्छति । इदञ्चि इमेसं सत्तानं अप्पमायु सरसपरित्ततायपि ठितिपरित्ततायपि परित्तकं, सूरियुग्गमने तिणगगे उस्सावबिन्दुसदिसं । **न सन्ति ताणा**ति न हि जराय मरणं उपनीतस्स पुत्तादयो ताणा नाम होन्ति । **ममेत वाक्यन्ति** मम एतं वचनं । **माकासीति** मा रूपादिकामगुणहेतु पमादं आपज्जित्वा निरयादीसु दुक्खवट्ठानि कम्मानि करि । **दुक्खप्फलानीति** दुक्खविपाकानि । **रजस्सिरानीति** किलेसरजेन ओकिण्णसीसानि । **वण्णन्ति** जीरमानस्स नरस्स सरीरवण्णं जरा हन्ति । **निरयूपपत्तियाति** निरस्सादे निरये उप्पज्जनत्थाय ।

एवं महासत्ते कथेन्ते राजा तुस्सित्वा तस्सो गाथा अभसि —

४४. “अद्धा हि सच्चं वचनं तवेतं, यथा इसी भाससि एवमेतं ।
कामा च मे सन्ति अनप्परूपा, ते दुच्चजा मादिसकेन भिक्खु ॥

४५. “नागो यथा पङ्कमज्जे व्यसन्नो, पस्सं थलं नाभिसम्भोति गन्तुं ।
एवम्पहं कामपङ्के व्यसन्नो, न भिक्खुनो मग्गमनुब्बजामि ॥

४६. “यथापि माता च पिता च पुत्तं, अनुसासरे किन्ति सुखी भवेय्य ।
एवम्पि मं त्वं अनुसास भन्ते, यथा चिरं पेच्च सुखी भवेय्य”न्ति ॥

तत्थ अनप्परूपाति अपरित्तजातिका बहू अपरिमिता । ते दुच्चजा मादिसकेनाति भातिक, त्वं किलेसे पहाय ठितो, अहं पन कामपङ्के निमुग्गो, तस्मा मादिसकेन ते कामा दुच्चजा । “नागो यथा”ति इमिना अत्तनो कामपङ्के निमुग्गभावस्स उपमं दस्सेति । तत्थ ब्यसन्नोति विसन्नो अनुपविट्ठो अयमेव वा पाठो । मग्गन्ति तुम्हाकं ओवादानुसासनीमग्गं नानुब्बजामि पब्बजितुं न सक्कोमि, इधेव पन मे ठितस्स ओवादं देथाति । अनुसासरेति अनुसासन्ति ।

अथ नं महासत्तो आह —

४७. “नो चे तुवं उस्सहसे जनिन्द, कामे इमे मानुसके पहातुं ।
धम्मिं बलिं पट्टपयस्सु राज, अधम्मकारो तव माहु रट्ठे ॥

४८. “दूता विधावन्तु दिसा चतस्सो, निमन्तका समणब्राह्मणानं ।
ते अन्नपानेन उपट्ठहस्सु, वत्थेन सेनासनपच्चयेन च ॥

४९. “अन्नेन पानेन पसन्नचित्तो, सन्तप्पय समणब्राह्मणे च ।
दत्त्वा च भुत्वा च यथानुभावं, अनिन्दितो सग्गमुपेहि ठानं ॥

५०. “सचे च तं राज मदो सहेय्य, नारीगणेहि परिचारयन्तं ।
इममेव गाथं मनसी करोहि, भासेसि चेनं परिसाय मज्झे ॥

५१. “अब्भोकाससयो जन्तु, वजन्त्या खीरपायितो ।
परिकिण्णो सुवानेहि, स्वाज्ज राजाति वुच्चती”ति ॥

तत्थ उस्सहसेति उस्सहसि । धम्मिं बलन्ति धम्मेन समेन अनतिरित्तं बलिं गण्हाति अत्थो । अधम्मकारोति पोरणकराजूहि ठपितं विनिच्छयधम्मं भिन्दित्वा पवत्ता अधम्मकिरिया । निमन्तकाति धम्मिकसमणब्राह्मणे निमन्तेत्वा पक्कोसका । यथानुभावन्ति यथाबलं यथासत्तिं । इममेव गाथन्ति इदानी वत्तब्बं सन्धायाह । तत्रायं अधिप्पायो — “महाराज, सचे तं मदो अभिभवेय्य, सचे ते नारीगणपरिवुत्तस्स रूपादयो वा कामगुणे रज्जसुखं वा आरब्भ मानो उपज्जेय्य, अथेवं चिन्तेय्यासि ‘अहं पुरे चण्डालयोनियं निब्बत्तो छन्नस्स तिणकुटिमत्तस्सपि अभावा अब्भोकाससयो अहोसिं, तदा हि मे माता चण्डाली अरज्जं दारुपण्णादीनं अत्थाय गच्छन्ती मं कुक्कुरगणस्स मज्झे अब्भोकासे निपज्जापेत्वा अत्तनो खीरं पायेत्वा गच्छति, सोहं कुक्कुरेहि परिवारितो तेहियेव सद्धिं सुनखिया खीरं पिवित्वा वड्ढितो, एवं नीचजच्चो हुत्वा अज्ज राजा नाम जातो”ति । ‘इति खो, त्वं महाराज, इमिना अत्थेन अत्तानं ओवदन्तो यो सो पुब्बे अब्भोकाससयो जन्तु अरज्जे वजन्तिया चण्डालिया इतो चितो च अनुसज्जरन्तिया सुनखिया च खीरं पायितो सुनखेहि परिकिण्णो वड्ढितो, सो अज्ज राजाति वुच्चती”ति इमं गाथं भासेय्यासी”ति ।

एवं महासत्तो तस्स ओवादं दत्त्वा “दिन्नो ते मया ओवादो, इदानी त्वं पब्बज वा मा वा, अत्तनाव अत्तनो कम्मस्स

विपाकं पटिसेविस्सती”ति वत्वा आकासे उप्पतित्वा तस्स मत्थके पादरजं पातेन्तो हिमवन्तमेव गतो । राजापि तं दिस्वा उप्पन्नसंवेगो जेडुपुत्तस्स रज्जं दत्वा बलकायं निवत्तेत्वा हिमवन्ताभिमुखो पायासि । महासत्तो तस्सागमनं जत्वा इसिगणपरिवृतो आगन्त्वा तं आदाय गन्त्वा पब्बाजेत्वा कसिणपरिकम्मं आचिक्खि । सो झानाभिज्जं निब्बत्तेसि । इति ते उभोपि ब्रह्मलोकूपगा अहेसुं ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, पोराणकपण्डिता तीणि चत्तारि भवन्तरानि गच्छन्तापि दळ्हविस्सासाव अहेसु”न्ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सम्भूतपण्डितो आनन्दो अहोसि, चित्तपण्डितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

चित्तसम्भूतजातकवण्णना दुतिया

[४९९] ३. सिविजातकवण्णना

दूरे अपस्सं थेरोवाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो असदिसदानं आरब्भ कथेसि । तं अट्टकनिपाते सिविजातके वित्थारितमेव । तदा पन राजा सत्तमे दिवसे सब्बपरिक्खारे दत्वा अनुमोदनं याचि, सत्था अकत्वाव पक्कामि । राजा भुत्तपातरासो विहारं गन्त्वा “कस्मा, भन्ते, अनुमोदनं न करित्था”ति आह । सत्था “अपरिसुद्धा, महाराज, परिसा”ति वत्वा “न वे कदरिया देवलोकं वजन्ती”ति (ध० प० १७७) गाथाय धम्मं देसेसि । राजा पसीदित्वा सतसहस्सगघनकेन सीवेय्यकेन उत्तरासङ्गेन तथागतं पूजेत्वा नगरं पाविसि । पुनदिवसे धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, कोसलराजा असदिसदानं दत्वा तादिसेनपि दानेन अतित्तो दसबलेन धम्मे देसिते पुन सतसहस्सगघनकं सीवेय्यकवत्थं अदासि, याव अतित्तो वत आवुसो दानेन राजा”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा ‘इमाय नामा’ति वुत्ते “भिक्खवे, बाहिरभण्डं नाम सुदिन्नं, पोराणकपण्डिता सकलजम्बुदीपं उन्नङ्गलं कत्वा देवसिकं छसतसहस्सपरिच्चागेन दानं ददमानापि बाहिरदानेन अतित्ता ‘पियस्स दाता पियं लभती’ति सम्पत्तयाचकानं अक्खीनि उप्पाटेत्वा अदंसुयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते सिविरट्ठे अरिड्डपुरनगरे सिविमहाराजे रज्जं कारेन्ते महासत्तो तस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, “सिविकुमारो”तिस्स नामं करिंसु । सो वयप्पत्तो तक्कसिलं गन्त्वा उग्गहितसिप्पो आगन्त्वा पितु सिप्पं दस्सेत्वा उपरज्जं लभित्वा अपरभागे पितु अच्चयेन राजा हुत्वा अगातिगमनं पहाय दस राजधम्मे अकोपेत्वा धम्मेन रज्जं कारेत्वा चतूसु द्वारेसु नगरमज्झे निवेसनद्वारे चाति छ दानसालायो कारेत्वा देवसिकं छसतसहस्सपरिच्चागेन महादानं पवत्तेसि । अट्टमियं चातुदिसियं पन्नरसियञ्च निच्चं दानसालं गन्त्वा दानं ओलोकेसि । सो एकदा पुण्णमदिवसे पातोव समुस्सितसेतच्छत्ते राजपल्लङ्के निसिन्नो अत्तना दिन्नदानं आवज्जेन्तो बाहिरवत्थुं अत्तना अदिन्नं नाम अदिस्वा “मया बाहिरवत्थु अदिन्नं नाम नत्थि, न मं बाहिरदानं तोसेति, अहं अज्झत्तिकदानं दातुकामो, अहो वत अज्ज मम दानसालं गतकाले कोचिदेव याचको बाहिरवत्थुं अयाचित्वा अज्झत्तिकस्स नामं गण्हेय्य, सचे हि मे कोचि हृदयमंसस्स नामं गण्हेय्य, कणयेन उरं पहरित्वा पसन्नउदकतो सनाळं पदुमं उद्धरन्तो विय लोहितबिन्दूनि पग्घरन्तं हृदयं नीहरित्वा दस्सामि । सचे सरीरमंसस्स नामं गण्हेय्य, अवलेखनसत्थकेन तेलसिङ्गं लिखन्तो विय सरीरमंसं ओतारेत्वा दस्सामि । सचे लोहितस्स नामं गण्हेय्य, यन्तमुखे पक्खन्दित्वा उपनीतं भाजनं पूरेत्वा लोहितं दस्सामि । सचे वा पन कोचि ‘गेहे मे कम्मं नप्पवत्तति, गेहे मे दासकम्मं करोही’ति वदेय्य, राजवेसं अपनेत्वा बहि ठत्वा अत्तानं सावेत्वा दासकम्मं करिस्सामि । सचे मे कोचि अक्खिनो नामं गण्हेय्य, तालमिज्जं नीहरन्तो विय अक्खीनि उप्पाटेत्वा दस्सामी”ति चिन्तेसि ।

इति सो —

“यंकिञ्चि मानुसं दानं, अदिन्नं मे न विज्जति ।

योपि याचेय्य मं चक्खुं, ददेय्यं अविकम्पितो”ति ॥ (चरिया० १.५२) —

चिन्तेत्वा सोळसहि गन्धोदकघटेहि न्हायित्वा सब्बालङ्कारपटिमण्डितो नानगरसभोजनं भुज्जित्वा अलङ्कृतहत्थिक्खन्धवरगतो दानगगं अगमासि । सक्को तस्स अज्झासयं विदित्वा “सिविराजा ‘अज्ज सम्पत्तयाचकानं चक्खूनि उप्पाटेत्वा दस्सामी”ति चिन्तेसि, सक्खिस्सति नु खो दातुं, उदाहु नो”ति तस्स विमंसनत्थाय जरापत्तो अन्धब्राह्मणो विय हुत्वा रज्जो दानगगमनकाले एकस्मिं उन्नतप्पदेसे हत्थं पसारेत्वा राजानं जयापेत्वा अट्ठासि । राजा तदभिमुखं वारणं पेसेत्वा “ब्राह्मण, किं वदेसी”ति पुच्छि । अथ नं सक्को “महाराज, तव दानज्झासयं निस्साय समुग्गतेन कित्तिघोसेन सकललोकसन्निवासो निरन्तरं फुटो, अहं अन्धो, त्वं द्विचक्खुको”ति वत्वा चक्खुं याचन्तो पठमं गाथमाह —

५२. “दूरे अपस्सं थेरोव, चक्खुं याचितुमागतो ।

एकनेत्ता भविस्साम, चक्खुं मे देहि याचितो”ति ॥

तत्थ दूरेति इतो दूरे वसन्तो । थेरोति जराजिण्णथेरो । एकनेत्ताति एकं नेत्तं मय्हं देहि, एवं द्वेपि एकेकनेत्ता भविस्सामाति ।

तं सुत्वा महासत्तो “इदानीवाहं पासादे निसिन्नो चिन्तेत्वा आगतो, अहो मे लाभो, अज्जेव मे मनोरथो मत्थकं पापुणिस्सति, अदिन्नपुब्बं दानं दस्सामी”ति तुट्ठमानसो दुतियं गाथमाह —

५३. “केनानुसिद्धो इध मागतोसि, वनिब्बक चक्खुपथानि याचितुं ।

सुदुच्चजं याचासि उत्तमङ्गं, यमाहु नेत्तं पुरिसेन ‘दुच्चज’न्ति ॥

तत्थ वनिब्बकाति तं आलपति । चक्खुपथानीति चक्खूनमेतं नामं । यमाहूति यं पण्डिता “दुच्चज”न्ति कथेन्ति ।

इतो परं उत्तानसम्बन्धगाथा पाळिनयेनेव वेदितब्बा —

५४. “यमाहु देवेसु सुजम्पतीति, मघवाति नं आहु मनुस्सलोके ।

तेनानुसिद्धो इध मागतोस्मि, वनिब्बको चक्खुपथानि याचितुं ॥

५५. “वनिब्बतो मय्ह वनिं अनुत्तरं, ददाहि ते चक्खुपथानि याचितो ।

ददाहि मे चक्खुपथं अनुत्तरं, यमाहु नेत्तं पुरिसेन दुच्चजं ॥

५६. “येन अत्थेन आगच्छि, यमत्थमभिपत्थयं ।

ते ते इज्झन्तु सङ्कप्पा, लभ चक्खूनि ब्राह्मण ॥

५७. “एकं ते याचमानस्स, उभयानि ददामहं ।

स चक्खुमा गच्छ जनस्स पेक्खतो, यदिच्छसे त्वं तदते समिज्झतू'ति ॥

तत्थ वनिब्बतोति याचन्तस्स । वनिन्ति याचनं । ते तेति ते तव तस्स अत्थस्स सङ्कप्पा । स चक्खुमाति सो त्वं मम चक्खूहि चक्खुमा हुत्वा । यदिच्छसे त्वं तदते समिज्झतूति यं त्वं मम सन्निका इच्छसि, तं ते समिज्झतूति ।

राजा एत्तकं कथेत्वा “इधेव मया अक्खीनि उप्पाटेत्वा दातुं असारुप्प”न्ति चिन्तेत्वा ब्राह्मणं आदाय अन्तेपुरं गन्त्वा राजासने निसीदित्वा सीविकं नाम वेज्जं पक्कोसापेत्वा “अक्खिं मे सोधेही”ति आह । “अम्हाकं किर राजा अक्खीनि उप्पाटेत्वा ब्राह्मणस्स दातुकामो”ति सकलनगरे एककोलाहलं अहोसि । अथ सेनापतिआदयो राजवल्लभा च नागरा च ओरोधा च सब्बे सन्निपतित्वा राजानं वारेन्ता तिस्सो गाथा अवोचुं —

५८. “मा नो देव अदा चक्खुं, मा नो सब्बे पराकरि ।
धनं देहि महाराज, मुत्ता वेळुरिया बहू ॥

५९. “युत्ते देव रथे देहि, आजानीये चलङ्कते ।
नागे देहि महाराज, हेमकप्पनवाससे ॥

६०. “यथा तं सिवयो सब्बे, सयोग्गा सरथा सदा ।
समन्ता परिकिरेय्युं, एवं देहि रथेसभा”ति ॥

तत्थ पराकरीति परिच्चजि । अक्खीसु हि दिन्नेसु रज्जं त्वं न कारेस्ससि, अज्जो राजा भविस्सति, एवं तथा मयं परिच्चत्ता नाम भविस्सामाति अधिप्पायेनेवमाहंसु । परिकिरेय्युन्ति परिवारेय्युं । एवं देहीति यथा तं अविकलचक्खुं सिवयो परिवारेय्युं, एवं बाहिरधनमेवस्स देहि, मा अक्खीनि । अक्खीसु हि दिन्नेसु न तं सिवयो परिवारेस्सन्तीति ।

अथ राजा तिस्सो गाथा अभासि —

६१. “यो वे दस्सन्ति वत्त्वान, अदाने कुरुते मनो ।
भूम्यं सो पतितं पासं, गीवायं पटिमुज्जति ॥

६२. “यो वे दस्सन्ति वत्त्वानं, अदाने कुरुते मनो ।
पापा पापतरो होति, सम्पत्तो यमसाधनं ॥

६३. “यज्झि याचे तज्झि ददे, यं न याचे न तं ददे ।
स्वाहं तमेव दस्सामि, यं मं याचति ब्राह्मणो”ति ॥

तत्थ पटिमुज्जतीति पवेसेति । पापा पापतरोति लामकापि लामकतरो नाम होति । सम्पत्तो यमसाधनन्ति यमस्स आणापवत्तिट्ठानं उस्सदनिरयं एस पत्तोयेव नाम होति । यज्झि याचेति यं याचको याचेय्य, दायकोपि तमेव ददेय्य, न अयाचितं, अयज्ज ब्राह्मणो मं चक्खुं याचति, न मुत्तादिकं धनं, तदेवस्साहं दस्सामीति वदति ।

अथ नं अमच्चा “किं पत्थेत्वा चक्खूनि देसी”ति पुच्छन्ता गाथमाहंसु —

६४. “आयुं नु वण्णं नु सुखं बलं नु, किं पत्थयानो नु जनिन्द देसि ।
कथञ्चि राजा सिविनं अनुत्तरो, चक्खूनि दज्जा परलोकहेतू”ति ॥

तत्थ परलोकहेतूति महाराज, कथं नाम तुम्हादिसो पण्डितपुरिसो सन्दिट्टिकं इस्सरियं पहाय परलोकहेतु चक्खूनि ददेय्याति ।

अथ नेसं कथेन्तो राजा गाथमाह —

६५. “न वाहमेतं यससा ददामि, न पुत्तमिच्छे न धनं न रट्ठं ।
सतज्ज धम्मो चरितो पुराणो, इच्चेव दाने रमते मनो ममा”ति ॥

तत्थ न वाहन्ति न वे अहं । यससाति दिब्बस्स वा मानुसस्स वा यसस्स कारणा । न पुत्तमिच्छेति इमस्स चक्खुदानस्स फलेन नेवाहं पुत्तं इच्छामि, न धनं न रट्ठं, अपिच सतं पण्डितानं सब्बज्जुबोधिसत्तानं एस आचिण्णो समाचिण्णो पोराणकमग्गो, यदिदं पारमीपूरणं नाम । न हि पारमियो अपूरेत्वा बोधिपल्लङ्के सब्बज्जुतं पापुणितुं समत्थो नाम अत्थि, अहज्ज पारमियो पूरेत्वा बुद्धो भवितुकामो । इच्चेव दाने रमते मनो ममाति इमिना कारणेन मम मनो दानेयेव निरतोति वदति ।

सम्मासम्बुद्धोपि धम्मसेनापतिसारिपुत्तत्थेरस्स चरियापिटकं देसेन्तो “मय्हं द्वीहि चक्खूहिपि सब्बज्जुतज्जाणमेव पियतर”न्ति दीपेतुं आह —

“न मे देस्सा उभो चक्खू, अत्तानं मे न देस्सियं ।
सब्बज्जुतं पियं मय्हं, तस्मा चक्खुं अदासह”न्ति ॥ (चरिया० १.६६) ।

महासत्तस्स पन कथं सुत्वा अमच्चेसु अप्पटिभाणेषु ठितेसु महासत्तो सीविकं वेज्जं गाथाय अज्झभासि —

६६. “सखा च मित्तो च ममासि सीविक, सुसिक्खितो साधु करोहि मे वचो ।
उद्धरित्वा चक्खूनि ममं जिगीसतो, हत्थेसु ठपेहि वनिब्बकस्सा”ति ॥

तस्सत्थो — सम्म सीविक, त्वं मय्हं सहायो च मित्तो च वेज्जसिप्पे चासि सुसिक्खितो, साधु मे वचनं करोहि । मम जिगीसतो उपधारेन्तस्स ओलोकेन्तस्सेव तालमिज्जं विय मे अक्खीनि उद्धरित्वा इमस्स याचकस्स हत्थेसु ठपेहीति ।

अथ नं सीविको आह “चक्खुदानं नाम भारियं, उपधारेहि, देवा”ति । सीविक, उपधारितं मया, त्वं मा पपज्जं करोहि, मा मया सद्धिं बहुं कथेहीति । सो चिन्तेसि “अयुत्तं मादिसस्स सुसिक्खितस्स वेज्जस्स रज्जो अक्खीसु सत्थपातन”न्ति । सो नानाभेसज्जानि घंसित्वा भेसज्जचुण्णेन नीलुप्पलं परिभावेत्वा दक्खिणक्खिं उपसिङ्घापेसि, अक्खिं परिवत्ति, दुक्खवेदना उप्पज्जि । “सल्लक्खेहि, महाराज, पटिपाकतिककरणं मय्हं भारो”ति । “अलज्जि तात मा पपज्जं करी”ति । सो परिभावेत्वा पुन उपसिङ्घापेसि, अक्खिं अक्खिकूपतो मुच्चि, बलवतरा वेदना उदपादि । “सल्लक्खेहि महाराज,

सक्कोमहं पटिपाकतिकं कातुं'न्ति । “मा पपञ्चं करी”ति । सो ततियवारे खरतरं परिभावेत्वा उपनामेसि । अक्खि ओसधबलेन परिब्भमित्वा अक्खिकूपतो निक्खमित्वा न्हारुसुत्तकेन ओलम्बमानं अट्ठासि । सल्लक्खेहि नरिन्द, पुन पाकतिककरणं मय्हं बलन्ति । मा पपञ्चं करीति । अधिमत्ता वेदना उदपादि, लोहितं पग्घरि, निवत्थसाटका लोहितेन तेमिंसु । ओरोधा च अमच्चा च रज्जो पादमूले पतित्वा “देव अक्खीनि मा देही”ति महापरिदेवं परिदेविंसु ।

राजा वेदनं अधिवासेत्वा “तात, मा पपञ्चं करी”ति आह । सो “साधु, देवा”ति वामहत्थेन अक्खिं धारेत्वा दक्खिणहत्थेन सत्थकं आदाय अक्खिसुत्तकं छिन्दित्वा अक्खिं गहेत्वा महासत्तस्स हत्थे ठपेसि । सो वामक्खिना दक्खिणक्खिं ओलोकेत्वा वेदनं अधिवासेत्वा “एहि ब्राह्मणा”ति ब्राह्मणं पक्कोसित्वा “मम इतो अक्खितो सतगुणेन सहस्सगुणेन सतसहस्सगुणेन सब्बज्जुतज्जाणक्खिमेव पियतरं, तस्स मे इदं पच्चयो होतू”ति वत्वा ब्राह्मणस्स अक्खिं अदासि । सो तं उक्खिपित्वा अत्तनो अक्खिम्हि ठपेसि । तं तस्सानुभावेन विकसितनीलुप्पलं विय हुत्वा पतिट्ठासि । महासत्तो वामक्खिना तस्स तं अक्खिं दिस्वा “अहो, सुदिन्नं मया अक्खिदान”न्ति अन्तो समुग्गताय पीतिया निरन्तरं फुटो हुत्वा इतरम्पि अक्खिं अदासि । सक्को तम्पि अत्तनो अक्खिम्हि ठपेत्वा राजनिवेसना निक्खमित्वा महाजनस्स ओलोकेन्तस्सेव नगरा निक्खमित्वा देवलोकमेव गतो । तमत्थं पकासेन्तो सत्था दियड्ढगाथमाह —

६७. “चोदितो सिविराजेन, सीविको वचनं करो ।
रज्जो चक्खूनुद्धरित्वा, ब्राह्मणस्सूपनामयि ।
सचक्खु ब्राह्मणो आसि, अन्धो राजा उपाविसी”ति ॥

रज्जो न चिरस्सेव अक्खीनि रुहिंसु, रुहमानानि च आवाटभावं अप्पत्वा कम्बलगण्डुकेन विय उग्गतेन मंसपिण्डेन पूरेत्वा चित्तकम्मरूपस्स विय अक्खीनि अहेसुं, वेदना पच्छिज्जि । अथ महासत्तो कतिपाहं पासादे वसित्वा “किं अन्धस्स रज्जेन, अमच्चानं रज्जं निय्यादेत्वा उय्यानं गन्त्वा पब्बजित्वा समणधम्मं करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा अमच्चे पक्कोसापेत्वा तेसं तमत्थं आरोचेत्वा “एको मुखधोवनादिदायको कप्पियकारकोव मय्हं सन्तिके भविस्सति, सरीरकिच्चट्टानेसुपि मे रज्जुकं बन्धथा”ति वत्वा सारथिं आमन्तेत्वा “रथं योजेही”ति आह । अमच्चा पनस्स रथेन गन्तुं अदत्वा सुवण्णसिविकाय नं नेत्वा पोक्खरणीतीरे निसीदापेत्वा आरक्खं संविधाय पटिक्कमिंसु । राजा पल्लङ्केन निसिन्नो अत्तनो दानं आवज्जेसि । तस्मिं खणे सक्कस्स आसनं उण्हं अहोसि । सो आवज्जेन्तो तं कारणं दिस्वा “महाराजस्स वरं दत्वा चक्खुं पटिपाकतिकं करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा तत्थ गन्त्वा महासत्तस्स अविदूरे अपरापरं चङ्कमि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था इमा गाथा आह —

६८. “ततो सो कतिपाहस्स, उपरूळ्हेसु चक्खुसु ।
सूतं आमन्तयी राजा, सिवीनं रट्ठवट्ठनो ॥

६९. “योजेहि सारथि यानं, युत्तञ्च पटिवेदय ।
उय्यानभूमिं गच्छाम, पोक्खरज्जो वनानि च ॥

७०. “सो च पोक्खरणीतीरे, पल्लङ्केन उपाविसि ।
तस्स सक्को पातुरहु, देवराजा सुजम्पती”ति ॥

सक्कोपि महासत्तेन पदसदं सुत्वा “को एसो”ति पुट्ठो गाथमाह —

७१. “सक्कोहमस्मि देविन्दो, आगतोस्मि तवन्तिके ।
वरं वरस्सु राजीसि, यं किञ्चि मनसिच्छसी”ति ॥ —

एवं वुत्ते राजा गाथमाह —

७२. “पहूतं मे धनं सक्क, बलं कोसो चनप्पको ।
अन्धस्स मे सतो दानि, मरणज्जेव रुच्चती”ति ॥

तत्थ मरणज्जेव रुच्चतीति देवराज, इदानीं मय्दं अन्धभावेन मरणमेव रुच्चति, तं मे देहीति ।

अथ नं सक्को आह “सिविराज, किं पन त्वं मरितुकामो हुत्वा मरणं रोचेसि, उदाहु अन्धभावेना”ति? “अन्धभावेन देवा”ति । “महाराज, दानं नाम न केवलं सम्परायत्थमेव दीयति, दिट्ठधम्मत्थायपि पच्चयो होति, त्वज्ज एकं चक्खुं याचितो द्वे अदासि, तेन सच्चकिरियं करोही”ति कथं समुट्ठापेत्वा आह —

७३. “यानि सच्चानि द्विपदिन्द, तानि भासस्सु खत्तिय ।
सच्चं ते भणमानस्स, पुन चक्खु भविस्सती”ति ॥

तं सुत्वा महासत्तो “सक्क, सचेसि मम चक्खुं दातुकामो, अज्जं उपायं मा करि, मम दाननिस्सन्देनेव मे चक्खु उपपज्जतू”ति वत्वा सक्केन “महाराज, अहं सक्को देवराजापि न परेसं चक्खुं दातुं सक्कोमि, तथा दिन्नदानस्स फलेनेव ते चक्खु उपपज्जिस्सती”ति वुत्ते “तेन हि मया दानं सुदिन्न”न्ति वत्वा सच्चकिरियं करोन्तो गाथमाह —

७४. “ये मं याचितुमायन्ति, नानागोत्ता वनिब्बका ।
योपि मं याचते तत्थ, सोपि मे मनसो पियो ।
एतेन सच्चवज्जेन, चक्खु मे उपपज्जथा”ति ॥

तत्थ ये मन्ति ये मं याचितुं आगच्छन्ति, तेसु याचकेसु आगच्छन्तेसु योपि मं याचते, सोपि मे मनसो पियो । एतेनाति सचे मम सब्बेपि याचका पिया, सच्चमेवेतं मया वुत्तं, एतेन मे सच्चवचनेन एकं मे चक्खु उपपज्जथ उपपज्जतूति आह ।

अथस्स वचनानन्तरमेव पठमं चक्खु उदपादि । ततो दुतियस्स उपपज्जनत्थाय गाथाद्वयमाह —

७५. “यं मं सो याचितुं आगा, देहि चक्खुन्ति ब्राह्मणो ।
तस्स चक्खूनि पादासिं, ब्राह्मणस्स वनिब्बतो ॥

७६. “भिय्यो मं आविसी पीति, सोमनस्सज्जनप्पकं ।
एतेन सच्चवज्जेन, दुतियं मे उपपज्जथा”ति ॥

तत्थ यं मन्ति यो मं याचति । सोति सो चक्खुविकलो ब्राह्मणो “देहि मे चक्खु”न्ति याचितुं आगतो । वनिब्बतोति याचन्तस्स । भिय्यो मं आविसीति ब्राह्मणस्स चक्खूनि दत्वा अन्धकालतो पट्टाय तस्मिं अन्धकाले तथारूपं वेदनं अगणत्वा “अहो सुदिन्नं मे दान”न्ति पच्चवेक्खन्तं मं भिय्यो अतिरेकतरा पीति आविसि, मम हृदयं पविट्ठा, सोमनस्सज्ज मम अनन्तं अपरिमाणं उप्पज्जि । एतेनाति सचे मम तदा अनप्पकं पीतिसोमनस्सं उप्पन्नं, सच्चमेवेतं मया वुत्तं, एतेन मे सच्चवचनेन दुतियम्पि चक्खु उपपज्जतूति आह ।

तद्धणज्जेव दुतियम्पि चक्खु उदपादि । तानि पनस्स चक्खूनि नेव पाकतिकानि, न दिब्बानि । सक्कब्राह्मणस्स हि दिन्नं चक्खुं पुन पाकतिकं कातुं न सक्का, उपहतवत्थुनो च दिब्बचक्खु नाम न उप्पज्जति, तानि पनस्स सच्चपारमितानुभावेन सम्भूतानि चक्खूनीति वुत्तानि । तेसं उप्पत्तिसमकालमेव सक्कानुभावेन सब्बा राजपरिसा सन्निपतिताव अहेसुं । अथस्स सक्को महाजनमज्झेवेव थुतिं करोन्तो गाथाद्वयमाह —

७७. “धम्मेन भासिता गाथा, सिवीनं रट्ठवट्ठन ।
एतानि तव नेत्तानि, दिब्बानि पटिदिस्सरे ॥

७८. “तिरोकुट्टं तिरोसेलं, समतिग्गह पब्बतं ।
समन्ता योजनसतं, दस्सनं अनुभोन्तु ते”ति ॥

तत्थ धम्मेन भासिताति महाराज, इमा ते गाथा धम्मेन सभावेनेव भासिता । दिब्बानीति दिब्बानुभावयुत्तानि । पटिदिस्सरेति पटिदिस्सन्ति । तिरोकुट्टन्ति महाराज, इमानि ते चक्खूनि देवतानं चक्खूनि विय परकुट्टं परसेलं यंकिज्जि पब्बतम्पि समतिग्गह अतिक्कमित्वा समन्ता दस दिसा योजनसतं रूपदस्सनं अनुभोन्तु साधेन्तूति अत्थो ।

इति सो आकासे ठत्वा महाजनमज्झे इमा गाथा भासित्वा “अप्पमत्तो होही”ति महासत्तं ओवदित्वा देवलोकमेव गतो । महासत्तोपि महाजनपरिवृतो महन्तेन सक्कारेण नगरं पविसित्वा सुचन्दकं पासादं अभिरुहि । तेन चक्खूनं पटिलद्धभावो सकलसिविरट्ठे पाकटो जातो । अथस्स दस्सनत्थं सकलरट्ठवासिनो बहुं पण्णाकारं गहेत्वा आगमिसु । महासत्तो “इमस्मिं महाजनसन्निपाते मम दानं वण्णयिस्सामी”ति राजद्वारे महामण्डपं कारेत्वा समुस्सितसेतच्छत्ते राजपल्लङ्के निसिन्नो नगरे भेरिं चरापेत्वा सब्बसेनियो सन्निपातेत्वा “अम्भो, सिविरट्ठवासिनो इमानि मे दिब्बचक्खूनि दिस्वा इतो पट्टाय दानं अदत्वा मा भुज्जथा”ति धम्मं देसेन्तो चतस्सो गाथा अभासि —

७९. “को नीध वित्तं न ददेय्य याचितो, अपि विसिट्ठं सुपियम्पि अत्तनो ।
तदिद्ध सब्बे सिवयो समागता, दिब्बानि नेत्तानि ममज्ज पस्सथ ॥

८०. “तिरोकुट्टं तिरोसेलं, समतिग्गह पब्बतं ।
समन्ता योजनसतं, दस्सनं अनुभोन्ति मे ॥

८१. “न चागमत्ता परमत्थि किज्जि, मच्चानं इध जीविते ।
दत्वान मानुसं चक्खुं, लद्धं मे चक्खुं अमानुसं ॥

८२. “एतम्पि दिस्वा सिवयो, देथ दानानि भुञ्जथ ।

दत्त्वा च भुत्वा च यथानुभावं, अनिन्दिता सग्गमुपेथ ठान”न्ति ॥

तत्थ कोनीधाति को नु इध । अपि विसिद्दन्ति उत्तमम्पि समानं । चागमत्ताति चागपमाणतो अञ्जं वरं नाम नत्थि । इध जीवितेति इमस्मिं जीवलोके । “इध जीवत”न्तिपि पाठो, इमस्मिं लोके जीवमानानन्ति अत्थो । अमानुसन्ति दिब्बचक्खु मया लब्धं, इमिना कारणेन वेदितब्बमेतं “चागतो उत्तमं नाम नत्थी”ति । एतम्पि दिस्वाति एतं मया लब्धं दिब्बचक्खुं दिस्वापि ।

इति इमाहि चतूहि गाथाहि धम्मं देसेत्वा ततो पट्ठाय अन्वद्धमासं पन्नरसुपोसथेसु महाजनं सन्निपातापेत्वा निच्चं इमाहि गाथाहि धम्मं देसेसि । तं सुत्वा महाजनो दानादीनि पुञ्जानि कत्वा देवलोकं पूरेन्तोव अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, पोराणकपण्डिता बाहिरदानेन असन्तुट्ठा सम्पत्तयाचकानं अत्तनो चक्खूनि उप्पाटेत्वा अदंसू”ति वत्वा सच्चाणि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सीविकवेज्जो आनन्दो अहोसि, सक्को अनुरुद्धो अहोसि, सेसपरिसा बुद्धपरिसा, सिविराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सिविजातकवण्णना ततिया ।

[५००] ४. सिरीमन्तजातकवण्णना

८३-१०३. पञ्जायुपेतं सिरिया विहीनन्ति अयं सिरीमन्तपज्जो महाउमङ्गे (जा० २.२२.५९० आदयो) आवि भविस्सति ।

सिरीमन्तजातकवण्णना चतुत्था ।

[५०१] ५. रोहणमिगजातकवण्णना

एते यूथा पतियन्तीति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो आयस्मतो आनन्दस्स जीवितपरिच्चागं आरब्ध कथेसि । सो पनस्स जीवितपरिच्चागो असीतिनिपाते चूळहंसजातके (जा० २.२१.१ आदयो) धनपालदमने आवि भविस्सति । एवं तेनायस्मता सत्थु अत्थाय जीविते परिच्चत्ते धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, आयस्मा आनन्दो सेक्खपटिसम्भिदप्पत्तो हुत्वा दसबलस्सत्थाय जीवितं परिच्चजी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस ममत्थाय जीवितं परिच्चजियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते खेमा नामस्स अग्गमहेसी अहोसि । तदा बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे मिगयोनियं निब्बत्तित्वा सुवण्णवण्णो अहोसि सोभग्गप्पत्तो । कनिट्ठोपिस्स चित्तमिगो नाम सुवण्णवण्णोव अहोसि, कनिट्ठभगिनीपिस्स सुतना नाम सुवण्णवण्णाव अहोसि । महासत्तो पन रोहणो नाम मिगराजा अहोसि । सो हिमवन्ते द्वे पब्बतराजियो अतिक्कमित्वा ततियाय अन्तरे रोहणं नाम सरं निस्साय असीतिमिगसहस्सपरिवारो वासं कप्पेसि । सो अन्धे जिण्णे मातापितरो पोसेसि । अथेको बाराणसितो अविदूरे नेसादगामवासी नेसादपुत्तो हिमवन्तं पविट्ठो महासत्तं दिस्वा अत्तनो गामं आगन्त्वा अपरभागे कालं करोन्तो पुत्तस्सारोचेसि “तात, अम्हाकं कम्मभूमियं असुकस्मिं नाम ठाने सुवण्णवण्णो मिगो वसति, सचे राजा पुच्छेय्य, कथेय्यासी”ति ।

अथेकदिवसं खेमा देवी पच्चूसकाले सुपिनं अद्वस । एवरूपो सुपिनो अहोसि — सुवण्णवण्णो मिगो आगन्त्वा कञ्चनपीठे निसीदित्वा सुवण्णकिङ्किणिकं आकोटेन्तो विय मधुरस्सरेन देविया धम्मं देसेति, सा साधुकारं दत्वा धम्मं सुणाति । मिगो धम्मकथाय अनिडिताय एव उट्ठाय गच्छति, सा “मिगं गण्हथ गण्हथा”ति वदन्तीयेव पबुज्झि । परिचारिकायो तस्सा सद्धं सुत्वा “पिहितद्वारवातपानं गेहं वातस्सपि ओकासो नत्थि, अय्या, इमाय वेलाय मिगं गण्हापेती”ति अवहंसिं सु । सा तस्मिं खणे “सुपिनो अय”न्ति जत्वा चिन्तेसि “सुपिनोति वुत्ते राजा अनादरो भविस्सति, ‘दोहळो उप्पन्नो’ति वुत्ते पन आदरेन परियेसिस्सति, सुवण्णवण्णस्स मिगस्स धम्मकथं सुणिस्सामी”ति । सा गिलानालयं कत्वा निपज्जि । राजा आगन्त्वा “भद्दे, किं ते अफासुक”न्ति पुच्छि । “देव, अज्जं नत्थि, दोहळो पन मे उप्पन्नो”ति । “किं इच्छसि देवी”ति? “सुवण्णवण्णस्स धम्मिकमिगस्स धम्मं सोतुकामा देवा”ति । “भद्दे, यं नत्थि, तत्थ ते दोहळो उप्पन्नो, सुवण्णवण्णो नाम मिगोयेव नत्थी”ति । सो “सचे न लभामि, इधेव मे मरण”न्ति रज्जो पिट्ठिं दत्वा निपज्जि ।

राजा “सचे अत्थि, लभिस्ससी”ति परिसमज्झे निसीदित्वा **मोरजातके** (जा० १.२.१७ आदयो) वुत्तनयेनेव अमच्चे च ब्राह्मणे च पुच्छित्वा “सुवण्णवण्णा मिगा नाम होन्ती”ति सुत्वा लुद्धके सन्निपातेत्वा “एवरूपो मिगो केन दिट्ठो, केन सुतो”ति पुच्छित्वा तेन नेसादपुत्तेन पितु सन्निका सुतनियामेन कथिते “सम्म, तस्स ते मिगस्स आनीतकाले महन्तं सक्कारं करिस्सामि, गच्छ आनेहि न”न्ति वत्वा परिब्बयं दत्वा तं पेसेसि । सोपि “सचाहं, देव, तं आनेतुं न सक्खिस्सामि, चम्ममस्स आनेस्सामि, तं आनेतुं असक्कोन्तो लोमानिपिस्स आनेस्सामि, तुम्हे मा चिन्तयित्था”ति वत्वा अत्तनो निवेसनं गन्त्वा पुत्तदारस्स परिब्बयं दत्वा तत्थ गन्त्वा तं मिगराजानं दिस्वा “कस्मिं नु खो ठाने पासं ओट्टेत्वा इमं मिगराजानं गण्हितुं सक्खिस्सामी”ति वीमंसन्तो पानीयतित्थे ओकासं पस्सि । सो दळ्ळं चम्मयोत्तं वट्टेत्वा महासत्तस्स पानीयपिवनट्टाने यट्ठिपासं ओट्टेसि ।

पुनदिवसे महासत्तो असीतिया मिगसहस्सेहि सद्धिं गोचरं चरित्वा “पकतितित्थेयेव पानीयं पिविस्सामी”ति तत्थ गन्त्वा ओतरन्तोयेव पासे बज्झि । सो “सचाहं इदानेव बद्धरवं रविस्सामि, जातिगणा पानीयं अपिवित्वाव भीता पलायिस्सन्ती”ति चिन्तेत्वा यट्ठियं अल्लीयित्वा अत्तनो वसे वत्तेत्वा पानीयं पिवन्तो विय अहोसि । अथ असीतिया मिगसहस्सानं पानीयं पिवित्वा उत्तरित्वा ठितकाले “पासं छिन्दिस्सामी”ति तिक्खत्तुं आकट्ठि । पठमवारे चम्मं छिज्जि, दुतियवारे मंसं छिज्जि, ततियवारे न्हारुं छिन्दित्वा पासो अट्ठिं आहच्च अट्ठासि । सो छिन्दितुं असक्कोन्तो बद्धरवं रवि, मिगगणा भायित्वा तीहि घटाहि पलायिंसु । चित्तमिगो तिण्णम्पि घटानं अन्तरे महासत्तं अदिस्वा “इदं भयं उप्पज्जमानं मम भातु उप्पन्नं भविस्सती”ति चिन्तेत्वा तस्स सन्निकं गन्त्वा बद्धं पस्सि । अथ नं महासत्तो दिस्वा “भातिक, मा इध तिट्ठ, सासङ्कं इदं ठान”न्ति वत्वा उय्योजेन्तो पठमं गाथमाह —

१०४: “एते यूथा पतियन्ति, भीता मरणस्स चित्तक ।

गच्छ तुवम्पि माकट्ठि, जीविस्सन्ति तथा सहा”ति ॥

तत्थ एतेति चक्खुपथं अतिक्कमित्वा दूरगते सन्धायाह । **पतियन्तीति** पतिगच्छन्ति, पलायन्तीति अत्थो । **चित्तकाति** तं आलपति । **तथा सहाति** त्वं एतेसं मम ठाने ठत्वा राजा होहि, एते तथा सद्धिं जीविस्सन्तीति ।

ततो उभिन्नम्पि तिस्सो एकन्तरिकगाथायो होन्ति —

१०५: “नाहं रोहण गच्छामि, हृदयं मे अवकस्सति ।

न तं अहं जहिस्सामि, इध हिस्सामि जीवितं ॥

१०६. “ते हि नून मरिस्सन्ति, अन्धा अपरिणायका ।
गच्छ तुवम्पि माकङ्खि, जीविस्सन्ति तया सह ॥

१०७. “नाहं रोहण गच्छामि, हृदयं मे अवकस्सति ।
न तं बद्धं जहिस्सामि, इध हिस्सामि जीवितं”न्ति ॥

तत्थ रोहणाति महासत्तं नामेनालपति । अवकस्सतीति कङ्कयति, सोकेन वा कङ्कयति । ते हि नूनाति ते अम्हाकं मातापितरो एकंसेनेव द्वीसुपि अम्हेसु इध मतेसु अपरिणायका हुत्वा अप्पटिजगियमाना सुस्सित्वा मरिस्सन्ति, तस्मा भातिक चित्तक, गच्छ तुवं, तया सह ते जीविस्सन्तीति अत्थो । इध हिस्सामीति इमस्मिंयेव ठाने जीवितं जहिस्सामीति ।

इति वत्वा बोधिसत्तस्स दक्खिणपस्सं निस्साय तं सन्धारेत्वा अस्सासेन्तो अट्ठासि । सुतनापि मिगपोतिका पलायित्वा मिगानं अन्तरे उभो भातिके अपस्सन्ती “इदं भयं मम भातिकानं उप्पन्नं भविस्सती”ति निवत्तित्वा तेसं सन्तिकं आगता । नं आगच्छन्तिं दिस्वा महासत्तो पञ्चमं गाथमाह —

१०८. “गच्छ भीरु पलायस्सु, कूटे बद्धोस्मि आयसे ।
गच्छ तुवम्पि माकङ्खि, जीविस्सन्ति तया सह”ति ॥

तत्थ भीरूति मातुगामो नाम अप्पमत्तकेनपि भायति, तेन नं एवं आलपति । कूटेति पटिच्छन्नपासे । आयसेति सो हि अन्तोउदके अयक्खन्धं कोट्टेत्वा तत्थ सारदारुं यट्ठिं बन्धित्वा ओड्डितो, तस्मा एवमाह । तया सहाति ते असीतिसहस्सा मिगा तया सद्धिं जीविस्सन्तीति ।

ततो परं पुरिमनयेनेव तिस्सो गाथा होन्ति —

१०९. “नाहं रोहण गच्छामि, हृदयं मे अवकस्सति ।
न तं अहं जहिस्सामि, इध हिस्सामि जीवितं ॥

११०. “ते हि नून मरिस्सन्ति, अन्धा अपरिणायका ।
गच्छ तुवम्पि माकङ्खि, जीविस्सन्ति तया सह ॥

१११. “नाहं रोहण गच्छामि, हृदयं मे अवकस्सति ।
न तं बद्धं जहिस्सामि, इध हिस्सामि जीवितं”न्ति ॥

तत्थ ते हि नूनाति इधापि मातापितरोयेव सन्धायाह ।

सापि तथेव पटिक्खित्वा महासत्तस्स वामपस्सं निस्साय अस्सासयमाना अट्ठासि । लुद्धोपि ते मिगे पलायन्ते दिस्वा बद्धरवञ्च सुत्वा “बद्धो भविस्सति मिगराजा”ति दळ्ळं कच्छं बन्धित्वा मिगमारणसत्तिं आदाय वेगेनागच्छि । महासत्तो तं

आगच्छन्तं दिस्वा नवमं गाथमाह —

११२. “अयं सो लुद्धको एति, लुद्धरूपो सहावुधो ।
यो नो वधिस्सति अज्ज, उसुना सत्तिया अपी”ति ॥

तत्थ लुद्धरूपोति दारुणजातिको । सत्तिया अपीति सत्तियापि नो पहरित्वा वधिस्सति, तस्मा याव सो नागच्छति, ताव पलायथाति ।

तं दिस्वापि चित्तमिगो न पलायि । सुतना पन सकभावेन सण्ठातुं असक्कोन्ती मरणभयभीता थोकं पलायित्वा —
“अहं द्वे भातिके पहाय कुहिं पलायिस्सामी”ति अत्तनो जीवितं जहित्वा नलाटेन मच्चुं आदाय पुनागन्त्वा भातु वामपस्से अट्ठासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था दसमं गाथमाह —

११३. “सा मुहुत्तं पलायित्वा, भयट्ठा भयतज्जिता ।
सुदुक्करं अकरा भीरु, मरणायूपनिवत्तथा”ति ॥

तत्थ मरणायूपनिवत्तथाति मरणत्थाय उपनिवत्ति ।

लुद्धोपि आगन्त्वा ते तयो जने एकतो ठिते दिस्वा मेत्तचित्तं उप्पादेत्वा एककुच्छियं निब्बत्तभातरो विय ते मज्जमानो चिन्तेसि “मिगराजा, ताव पासे बद्धो, इमे पन द्वे जना हिरोत्तप्पबन्धनेन बद्धा, किं नु खो इमे एतस्स होन्ती”ति? अथ नं पुच्छन्तो गाथमाह —

११४. “किं नु तेमे मिगा होन्ति, मुत्ता बद्धं उपासरे ।
न तं चजितुमिच्छन्ति, जीवितस्सपि कारणा”ति ॥

तत्थ किं नु तेमेति किं नु ते इमे । उपासरेति उपासन्ति ।

अथस्स बोधिसत्तो आचिक्खि —

११५. “भातरो होन्ति मे लुद्ध, सोदरिया एकमातुका ।
न मं चजितुमिच्छन्ति, जीवितस्सपि कारणा”ति ॥

सो तस्स वचनं सुत्वा भिय्योसोमत्ताय मुदुचित्तो अहोसि । चित्तमिगराजा तस्स मुदुचित्तभावं जत्वा “सम्म लुद्धक, मा त्वं एतं मिगराजानं ‘मिगमत्तोयेवा’ति मज्जित्थ, अयज्हि असीतिया मिगसहस्सानं राजा सीलाचारसम्पन्नो सब्बसत्तेसु मुदुचित्तो महापज्जो अन्धे जिण्णे मातापितरो पोसेति । सचे त्वं एवरूपं धम्मिकं मिगं मारेसि, एतं मारेन्तो मातापितरो च नो मज्ज भगिनिज्च मेति अम्हे पज्चपि जने मारेसियेव । मय्हं पन भातु जीवितं देन्तो पज्चन्नम्पि जनानं जीवितदायकोसी”ति वत्वा गाथमाह —

११६. “ते हि नून मरिस्सन्ति, अन्धा अपरिणायका ।

पञ्चन्नं जीवितं देहि, भातरं मुञ्च लुद्धका”ति ॥

सो तस्स धम्मकथं सुत्वा पसन्नचित्तो “मा भायि सामी”ति वत्वा अनन्तरं गाथमाह —

११७. “सो वो अहं पमोक्खामि, मातापेत्तिभरं मिगं ।
नन्दन्तु मातापितरो, मुत्तं दिस्वा महामिग”न्ति ॥

तत्थ वोति निपातमत्तं । मुत्तन्ति बन्धना मुत्तं पस्सित्वा ।

एवञ्च पन वत्वा चिन्तेसि “रज्जा दिन्नयसो मय्हं किं करिस्सति, सचाहं इमं मिगराजानं वधिस्सामि, अयं वा मे पथवी भिज्जित्वा विवरं दस्सति, असनि वा मे मत्थके पतिस्सति, विस्सज्जेस्सामि न”न्ति । सो महासत्तं उपसङ्कमित्वा यट्ठिं पातेत्वा चम्मयोत्तं छिन्दित्वा मिगराजानं आलिङ्गित्वा उदकपरियन्ते निपज्जापेत्वा मुदुचित्तेन सणिकं पासा मोचेत्वा न्हारूहि न्हारुं, मंसेन मंसं, चम्मेन चम्मं समोधानेत्वा उदकेन लोहितं धोवित्वा मेत्तचित्तेन पुनप्पुनं परिमज्जि । तस्स मेत्तानुभावेनेव महासत्तस्स पारमितानुभावेन च सब्बानि न्हारुमंसचम्मानि सन्धीयिंसु, पादो सञ्छन्नछवि सञ्छन्नलोमो अहोसि, असुकट्टाने बद्धो अहोसीतिपि न पज्जायि । महासत्तो सुखप्पत्तो हुत्वा अट्टासि । तं दिस्वा चित्तमिगो सोमनस्सजातो लुद्धस्स अनुमोदनं करोन्तो गाथमाह —

११८. “एवं लुद्धक नन्दस्सु, सह सब्बेहि जातिभि ।
यथाहमज्ज नन्दामि, मुत्तं दिस्वा महामिग”न्ति ॥

अथ महासत्तो “किं नु खो एस लुद्धो मं गणहन्तो अत्तनो कामेन गण्हि, उदाहु अज्जस्स आणत्तिया”ति चिन्तेत्वा गहितकारणं पुच्छि । लुद्धपुत्तो आह — “सामि, न मय्हं तुम्हेहि कम्मं अत्थि, रज्जो पन अगमहेसी खेमा नाम तुम्हाकं धम्मकथं सोतुकामा, तदत्थाय रज्जो आणत्तिया त्वं मया गहितो”ति । सम्म, एवं सन्ते मं विस्सज्जेन्तो अतिदुक्करं करोसि, एहि मं नेत्वा रज्जो दस्सेहि, देविया धम्मं कथेस्सामीति । सामि, राजानो नाम कक्खळा, को जानाति, किं भविस्सति, मय्हं रज्जा दिन्नयसेन कम्मं नत्थि, गच्छ त्वं यथासुखन्ति । पुन महासत्तो “इमिना मं विस्सज्जेन्तेन अतिदुक्करं कत्तं, यसपटिलाभस्स उपायमस्स करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा “सम्म, पिट्ठिं ताव मे हत्थेन परिमज्जा”ति आह । “सो परिमज्जि, हत्थो सुवण्णवण्णेहि लोमेहि पूरि” । “सामि, इमेहि लोमेहि किं कारोमी”ति । “सम्म, इमानि हरित्वा रज्जो च देविया च दस्सेत्वा ‘इमानि तस्स सुवण्णवण्णमिगस्स लोमानी’ति वत्वा मम ठाने ठत्वा इमाहि गाथाहि देविया धम्मं देसेहि, तं सुत्वायेव चस्सा दोहळो पटिप्पस्सम्भिस्सती”ति । “धम्मं चर महाराजा”ति दस धम्मचरियगाथा उगगण्हापेत्वा पञ्च सीलानि दत्वा अप्पमादेन ओवदित्वा उय्योजेसि । लुद्धपुत्तो महासत्तं आचरियट्टाने ठपेत्वा तिक्खत्तुं पदक्खिणं कत्वा चतूसु ठानेसु वन्दित्वा लोमानि पदुमिनिपत्तेन गहेत्वा पक्कामि । तेपि तयो जना थोकं अनुगन्त्वा मुखेन गोचरञ्च पानीयञ्च गहेत्वा मातापितूनं सन्तिकं गमिंसु । मातापितरो “तात रोहण, त्वं किर पासे बद्धो कथं मुत्तोसी”ति पुच्छन्ता गाथमाहंसु —

११९. “कथं त्वं पमोक्खो आसि, उपनीतस्मि जीविते ।
कथं पुत्त अमोचेसि, कूटपासम्ह लुद्धको”ति ॥

तत्थ उपनीतस्मीति तव जीविते मरणसन्तिकं उपनीते कथं पमोक्खो आसि ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो तिस्सो गाथा अभसि —

१२०. “भणं कण्णसुखं वाचं, हृदयङ्गं हृदयस्सितं ।
सुभासिताहि वाचाहि, चित्तको मं अमोचयि ॥

१२१. “भणं कण्णसुखं वाचं, हृदयङ्गं हृदयस्सितं ।
सुभासिताहि वाचाहि, सुतना मं अमोचयि ॥

१२२. “सुत्वा कण्णसुखं वाचं, हृदयङ्गं हृदयस्सितं ।
सुभासितानि सुत्वान, लुद्धको मं अमोचयी”ति ॥

तत्थ भणन्ति भणन्तो । हृदयङ्गन्ति हृदयङ्गमं । दुतियगाथाय भणन्ति भणमाना । सुत्वाति सो इमेसं उभिन्नं वाचं सुत्वा ।

अथस्स मातापितरो अनुमोदन्ता आहंसु —

१२३. “एवं आनन्दितो होतु, सह दारेहि लुद्धको ।
यथा मयज्ज नन्दाम, दिस्वा रोहणमागत”न्ति ॥

लुद्धोपि अरज्जा निक्खमित्वा राजकुलं गन्त्वा राजानं वन्दित्वा एकमन्तं अट्ठासि । तं दिस्वा राजा गाथमाह —

१२४. “ननु त्वं अवच लुद्ध, ‘मिगचम्मानि आहरिं’ ।
अथ केन नु वण्णेन, मिगचम्मानि नाहरी”ति ॥

तत्थ मिगचम्मानितीति मिगं वा चम्मं वा । आहरन्ति आहरिस्सामि । इदं वुत्तं होति — अम्भो लुद्ध, ननु त्वं एवं अवच “मिगं आनेतुं असक्कोन्तो चम्मं आहरिस्सामि, तं असक्कोन्तो लोमानी”ति, सो त्वं केन कारणेन नेव मिगं, न मिगचम्मं आहरीति?

तं सुत्वा लुद्धो गाथमाह —

१२५. “आगमा चेव हत्थत्थं, कूटपासज्ज सो मिगो ।
अबज्झि तं मिगराजं, तज्ज मुत्ता उपासरे ॥

१२६. “तस्स मे अहु संवेगो, अब्भुतो लोमहंसनो ।
इमज्चाहं मिगं हज्जे, अज्ज हिस्सामि जीवित”न्ति ॥

तत्थ आगमाति महाराज, सो मिगो मम हत्थत्थं हत्थपासज्जेव मया ओड्डितं कूटपासज्ज आगतो, तस्मिज्ज कूटपासे अबज्झि । तज्ज मुत्ता उपासरेति तज्ज बद्धं अपरे मुत्ता अबद्धाव द्वे मिगा अस्सासेन्ता तं निस्साय अट्ठंसु । अब्भुतोति पुब्बे

अभूतपुब्बो । **इमञ्चाहन्ति** अथ मे संविग्गस्स एतदहोसि “सचे अहं इमं मिगं हनिस्सामि, अज्जेव इमस्मिंयेव ठाने जीवितं जहिस्सामी”ति ।

तं सुत्वा राजा आह —

१२७. “कीदिसा ते मिगा लुद्ध, कीदिसा धम्मिका मिगा ।
कथं वण्णा कथं सीला, बाळ्हं खो ने पसंससी”ति ॥

इदं सो राजा विम्वयवसेन पुनप्पुनं पुच्छति । तं सुत्वा लुद्धो गाथमाह —

१२८. “ओदातसिङ्गा सुचिवाला, जातरूपतचूपमा ।
पादा लोहितका तेसं, अज्जितक्खा मनोरमा”ति ॥

तत्थ **ओदातसिङ्गा**ति रजतदामसदिससिङ्गा । **सुचिवाला**ति चामरिवालसदिसेन सुचिना वालेन समन्नागता । **लोहितका**ति रत्तनखा पवाळसदिसा । **पादा**ति खुरपरियन्ता । **अज्जितक्खा**ति अज्जितेहि विद्य विसुद्धपञ्चपसादेहि अक्खीहि समन्नागता ।

इति सो कथेन्तोव महासत्तस्स सुवण्णवण्णानि लोमानि रज्जो हत्थे ठपेत्वा तेसं मिगानं सरीरवण्णं पकासेन्तो गाथमाह —

१२९. “एदिसा ते मिगा देव, एदिसा धम्मिका मिगा ।
मातापेत्तिभरा देव, न ते सो अभिहारितु”न्ति ॥

तत्थ **मातापेत्तिभरा**ति जिण्णे अन्धे मातापितरो पोसेन्ति, एतादिसा नेसं धम्मिकता । **न ते सो अभिहारितुन्ति** सो मिगराजा न सक्का केनचि तव पण्णाकारत्थाय अभिहारितुन्ति अत्थो । “अभिहारयि”न्तिपि पाठो, सो अहं तं ते पण्णाकारत्थाय नाभिहारयिं न आहरिन्ति अत्थो ।

इति सो महासत्तस्स च चित्तमिगस्स च सुतनाय मिगपोतिकाय च गुणं कथेत्वा “महाराज, अहं तेन मिगरज्जा ‘अत्तनो लोमानि दस्सेत्वा मम ठाने ठत्वा दसहि राजधम्मचरियगाथाहि देविया धम्मं कथेय्यासी”ति उगगण्हापितो आणत्तो”ति आह । तं सुत्वा राजा नं न्हापेत्वा अहतवत्थानि निवासेत्वा सत्तरतनखचिते पल्लङ्के निसीदापेत्वा सयं देविया सद्धिं नीचासने एकमन्तं निसीदित्वा तं अज्जलिं पग्गय्ह याचति । सो धम्मं देसेन्तो आह —

“धम्मं चर महाराज, मातापितूसु खत्तिय ।
इध धम्मं चरित्वान, राज सगं गमिस्ससि ॥

“धम्मं चर महाराज, पुत्तदारेसु खत्तिय ।
इध धम्मं चरित्वान, राज सगं गमिस्ससि ॥

“धम्मं चर महाराज, मित्तामच्चेसु खत्तिय ।
इध धम्मं चरित्वान, राज सगं गमिस्ससि ॥

“धम्मं चर महाराज, वाहनेसु बलेसु च ।
इध धम्मं चरित्वान, राज सगं गमिस्ससि ॥

“धम्मं चर महाराज, गामेसु निगमेसु च ।
इध धम्मं चरित्वान, राज सगं गमिस्ससि ॥

“धम्मं चर महाराज, रट्टेसु जनपदेसु च ।
इध धम्मं चरित्वान, राज सगं गमिस्ससि ॥

“धम्मं चर महाराज, समणब्राह्मणेसु च ।
इध धम्मं चरित्वान, राज सगं गमिस्ससि ॥

“धम्मं चर महाराज, मिगपक्खीसु खत्तिय ।
इध धम्मं चरित्वान, राज सगं गमिस्ससि ॥

“धम्मं चर महाराज, धम्मो चिण्णो सुखावहो ।
इध धम्मं चरित्वान, राज सगं गमिस्ससि ॥

“धम्मं चर महाराज, सइन्दा देवा सब्रह्मका ।
सुचिण्णेन दिवं पत्ता, मा धम्मं राज पामदो’ति ॥ (जा० २.१८.११४-१२३) ।

इति नेसादपुत्तो महासत्तेन देसितनियामेन आकासगङ्गं ओतारेन्तो विय बुद्धलीलाय धम्मं देसेसि । महाजनो साधुकारसहस्सानि पवत्तेसि । धम्मकथं सुत्वायेव देविया दोहळो पटिप्पस्सम्भि । राजा तुस्सित्वा लुद्धपुत्तं महन्तेन यसेन सन्तप्पेन्तो तिस्सो गाथा अभसि —

१३०. “दम्मि निक्खसतं लुद्ध, थूलञ्च मणिकुण्डलं ।
चतुस्सदञ्च पल्लङ्कं, उमापुप्फसरिन्निभं ॥

१३१. “द्वे च सादिसियो भरिया, उसभञ्च गवं सतं ।
धम्मेन रज्जं कारेस्सं, बहुकारो मेसि लुद्धक ॥

१३२. “कसिवाणिज्जा इणदानं, उच्छाचरिया च लुद्धक ।
एतेन दारं पोसेहि, मा पापं अकरी पुना’ति ॥

तत्थ थूलन्ति महग्घं मणिकुण्डलपसाधनञ्च ते दम्मि । चतुस्सदन्ति चतुरुस्सदं, चतुस्सीसकन्ति अत्थो ।

उमापुण्ड्रसरिन्निभन्ति नीलपच्चत्थरणत्ता उमापुण्ड्रसदिसाय निभाय ओभासेन समन्नागतं, काळवण्णदारुसारमयं वा । सादिसियोति अञ्जमञ्जं रूपेण च भोगेण च सदिसा । **उसभञ्च गवं सतन्ति** उसभं जेड्ढकं कत्वा गवं सतञ्च ते दम्पि । **कारेस्सन्ति** दस राजधम्मो अकोपेन्तो धम्मेनेव रज्जं कारेस्सामि । **बहुकारो मेसीति** सुवण्णवण्णस्स मिगरञ्जो ठाने ठत्वा धम्मस्स देसितत्ता त्वं मम बहुपकारो, मिगराजेन वुत्तनियामेनेव ते अहं पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठापितो । **कसिवाणिज्जाति** सम्म लुद्धक, अहम्पि मिगराजानं अदिस्वा तस्स वचनमेव सुत्वा पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठितो, त्वम्पि इतो पट्ठाय सीलवा होहि, यानि तानि कसिवाणिज्जानि इणदानं उञ्छाचरियाति आजीवमुखानि, एतेनेव सम्माआजीवेन तव पुत्तदारं पोसेहि, मा पुन पापं करीति ।

सो रञ्जो कथं सुत्वा “न मे घरावासेनत्थो, पब्बज्जं मे अनुजानाथ देवा”ति अनुजानापेत्वा रञ्जो दिन्नधनं पुत्तदारस्स दत्त्वा हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अट्ठ समापत्तियो निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि । राजापि महासत्तस्स ओवादे ठत्वा सग्गपुरं पूरेसि, तस्स ओवादो वस्ससहस्सं पवत्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं भिक्खवे पुब्बेपि ममत्थाय आनन्देन जीवितं परिच्चत्तमेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा लुद्धो छन्नो अहोसि, राजा सारिपुत्तो, देवी खेमा भिक्खुनी, मातापितरो महाराजकुलानि, सुतना उप्पलवण्णा, चित्तमिगो आनन्दो, असीति मिगसहस्सानि साकियगणो, रोहणो मिगराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

रोहणमिगजातकवण्णना पञ्चमा ।

[५०२] ६. चूळहंसजातकवण्णना

एते हंसा पक्कमन्तीति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो आनन्दथेरस्स जीवितपरिच्चागमेव आरब्ध कथेसि । तदापि हि धम्मसभायं थेरस्स गुणकथं कथेन्तेसु भिक्खूसु सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदनेव, पुब्बेपि आनन्देन ममत्थाय जीवितं परिच्चत्तमेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं बहुपुत्तको नाम राजा रज्जं कारेसि । खेमा नामस्स अग्गमहेसी अहोसि । तदा महासत्तो सुवण्णहंसयोनिं निब्बत्तित्वा नवुत्तिहंससहस्सपरिवुत्तो चित्तकूटे वसि । तदापि देवी वुत्तनयेनेव सुपिणं दिस्वा रञ्जो सुवण्णवण्णहंसस्स धम्मदेसनासवनदोहळं आरोचेसि । राजापि अमच्चे पुच्छित्वा “सुवण्णवण्णहंसा नाम चित्तकूटपब्बते वसन्ती”ति च सुत्वा खेमं नाम सरं कारेत्वा नानप्पकारानि निवापधज्जानि रोपापेत्वा चतूसु कण्णेसु देवसिकं अभयघोसनं घोसापेसि, एकञ्च लुद्धपुत्तं हंसानं गहणत्थाय पयोजेसि । तस्स पयोजिताकारो च, तेन तत्थ सकुणानं उपपरिक्खितभावो च, सुवण्णहंसानं आगतकाले रञ्जो आरोचेत्वा पासानं ओड्डितनियामो च, महासत्तस्स पासे बद्धनियामो च, सुमुखस्स हंससेनापतिनो तीसु हंसघटासु तं अदिस्वा निवत्तनञ्च सब्बं **महाहंसजातके** (जा० २.२१.८९ आदयो) आवि भविस्सति । इथापि महासत्तो यट्ठिपासे बज्झित्वा पासयट्ठियं ओलम्बन्तोयेव गीवं पसारेत्वा हंसानं गतमग्गं ओलोकेन्तो सुमुखं आगच्छन्तं दिस्वा “आगतकाले नं वीमंसिस्सामी”ति चिन्तेत्वा तस्मिं आगते तिस्सो गाथा अभसि —

१३३. “एते हंसा पक्कमन्ति, वक्कङ्गा भयमेरिता ।

हरित्तच हेमवण्ण, कामं सुमुख पक्कम ॥

१३४. “ओहाय मं जातिगणा, एकं पासवसं गतं ।
अनपेक्खमाना गच्छन्ति, किं एको अवहिय्यसि ॥

१३५. “पतेव पततं सेट्ठ, नत्थि बद्धे सहायता ।
मा अनीघाय हापेसि, कामं सुमुख पक्कमा”ति ॥

तत्थ **भयमेरिता**ति भयेरिता भयतज्जिता भयचलिता । **हरित्तच हेमवण्णा**ति द्वीहिपि वचनेहि तमेवालपति । **कामन्ति** सुवण्णत्तच, सुवण्णवण्ण, सुन्दरमुख एकंसेन पक्कमाहियेव, किं ते इधागमनेनाति वदति । **ओहाया**ति मं जहित्वा उप्पतिता । **अनपेक्खमाना**ति ते मम जातका मयि अनपेक्खाव गच्छन्ति । **पतेवा**ति उप्पतेव । **मा अनीघाया**ति इतो गन्त्वा पत्तब्बाय निदुक्खभावाय वीरियं मा हापेसि ।

ततो सुमुखो पङ्कपिट्ठे निसीदित्वा गाथमाह —

१३६. “नाहं दुक्खपरेतोति, धतरट्ठ तुवं जहे ।
जीवितं मरणं वा मे, तथा सद्धि भविस्सती”ति ॥

तत्थ **दुक्खपरेतो**ति महाराज, “त्वं मरणदुक्खपरेतो”ति एतकेनेव नाहं तं जहामि ।

एवं सुमुखेन सीहनादे कथिते धतरट्ठो गाथमाह —

१३७. “एतदरियस्स कल्याणं, यं त्वं सुमुख भाससि ।
तञ्च वीमंसमानोहं, पततेतं अवस्सजि”न्ति ॥

तत्थ **एतदरियस्सा**ति यं त्वं “नाहं तं जहे”ति भाससि, एतं आचारसम्पन्नस्स अरियस्स कल्याणं उत्तमवचनं । **पततेतन्ति** अहञ्च न तं विस्सज्जेतुकामोव एवं अवचं, अथ खो तं वीमंसमानो “पततू”ति एतं वचनं अवस्सजिं, गच्छाति तं अवोचन्ति अत्थो ।

एवं तेसं कथेन्तानञ्जेव लुद्धपुत्तो दण्डमादाय वेगेनागतो । सुमुखो धतरट्ठं अस्सासेत्वा तस्साभिमुखो गन्त्वा अपचितिं दस्सेत्वा हंसरज्जो गुणे कथेसि । तावदेव लुद्धो मुदुचित्तो अहोसि । सो तस्स मुदुचित्तकं जत्वा पुन गन्त्वा हंसराजमेव अस्सासेन्तो अट्ठासि । लुद्धोपि हंसराजानं उपसङ्गमित्वा छट्ठं गाथमाह —

१३८. “अपदेन पदं याति, अन्तलिक्खचरो दिजो ।
आरा पासं न बुज्झि त्वं, हंसानं पवरुत्तमा”ति ॥

तत्थ **अपदेन पदन्ति** महाराज, तुम्हादिसो अन्तलिक्खचरो दिजो अपदे आकासे पदं कत्वा याति । **न बुज्झि त्वन्ति** सो त्वं एवरूपो दूरतोव इमं पासं न बुज्झि न जानीति पुच्छति ।

महासत्तो आह —

१३९. “यदा पराभवो होति, पोसो जीवितसङ्ख्ये ।

अथ जालञ्च पासञ्च, आसज्जापि न बुज्झती”ति ॥

तत्थ यदा पराभवोति सम्म लुद्धपुत्त, यदा पराभवो अवुड्ढि विनासो सम्पत्तो होति, अथ पोसो जीवितसङ्ख्ये पत्ते जालञ्च पासञ्च पत्वापि न जानातीति अत्थो ।

लुद्धो हंसरज्जो कथं अभिनन्दित्वा सुमुखेन सद्धिं सल्लपन्तो तिस्सो गाथा अभासि —

१४०. “एते हंसा पक्कमन्ति, वक्कङ्गा भयमेरिता ।

हरित्तच हेमवण्ण, त्वज्जेव अवहिय्यसि ॥

१४१. “एते भुत्वा च पिवित्वा च, पक्कमन्ति विहङ्गमा ।

अनपेक्खमाना वक्कङ्गा, त्वज्जेवेको उपाससि ॥

१४२. “किं नु त्यायं दिजो होति, मुत्तो बद्धं उपाससि ।

ओहाय सकुणा यन्ति, किं एको अवहिय्यसी”ति ॥

तत्थ त्वज्जेवाति त्वमेव ओहिय्यसीति पुच्छति । उपाससीति पयिरुपाससि ।

सुमुखो आह —

१४३. “राजा मे सो दिजो मित्तो, सखा पाणसमो च मे ।

नेव नं विजहिस्सामि, याव कालस्स परियाय”न्ति ॥

तत्थ याव कालस्स परियायन्ति लुद्धपुत्त, याव जीवितकालस्स परियोसानं अहं एतं न विजहिस्सामियेव ।

तं सुत्वा लुद्धो पसन्नचित्तो हुत्वा “सचाहं एवं सीलसम्पन्नेसु इमेसु अपरज्झिस्सामि, पथवीपि मे विवरं ददेय्य, किं मे रज्जो सन्निका लद्धेन धनेन, विस्सज्जेस्सामि न”न्ति चिन्तेत्वा गाथमाह —

१४४. “यो च त्वं सखिनो हेतु, पाणं चजितुमिच्छसि ।

सो ते सहायं मुञ्चामि, होतु राजा तवानुगो”ति ॥

तत्थ यो च त्वन्ति यो नाम त्वं । सोति सो अहं । तवानुगोति एस हंसराजा तव वसं अनुगतो होतु, तया सद्धिं एकट्ठाने वसतु ।

एवञ्च पन वत्वा धतरट्ठं यट्ठिपासतो ओतारेत्वा सरतीरं नेत्वा पासं मुञ्चित्वा मुदुचित्तेन लोहितं धोवित्वा न्हारुआदीनि पटिपादेसि । तस्स मुदुचित्ताय महासत्तस्स पारमितानुभावेन च तावदेव पादो सच्छवि अहोसि, बद्धट्ठानम्पि न पज्जायि । सुमुखो बोधिसत्तं ओलोकेत्वा तुड्ढचित्तो अनुमोदनं करोन्तो गाथमाह —

१४५:“एवं लुद्धक नन्दस्सु, सह सब्बेहि जातिभि ।
यथाहमज्ज नन्दामि, मुत्तं दिस्वा दिजाधिप”न्ति ॥

तं सुत्वा लुद्धो “गच्छथ, सामी”ति आह । अथ नं महासत्तो “किं पन त्वं सम्म, मं अत्तनो अत्थाय बन्धि, उदाहु अज्जस्स आणत्तिया”ति पुच्छित्वा तेन तस्मिं कारणे आरोचिते “किं नु खो मे इतोव चित्तकूटं गन्तुं सेय्यो, उदाहु नगर”न्ति विमंसन्तो “मयि नगरं गते लुद्धपुत्तो धनं लभिस्सति, देविया दोहळो पटिप्पस्सम्भिस्सति, सुमुखस्स मित्तधम्मो पाकटो भविस्सति, तथा मम जाणबलं, खेमज्ज सरं अभयदक्खिणं कत्वा लभिस्सामि, तस्मा नगरमेव गन्तुं सेय्यो”ति सन्निट्ठानं कत्वा “लुद्ध, त्वं अम्हे काजेनादाय रज्जो सन्तिकं नेहि, सचे नो राजा विस्सज्जेतुकामो भविस्सति, विस्सज्जेस्सती”ति आह । राजानो नाम सामि, कक्खळा, गच्छथ तुम्हेति । मयं तादिसं लुद्धमि मुदुकं करिम्ह, रज्जो आराधने अम्हाकं भारो, नेहियेव नो, सम्माति । सो तथा अकासि । राजा हंसे दिस्वाव सोमनस्सजातो हुत्वा द्वेपि हंसे कज्जनपीठे निसीदापेत्वा मधुलाजे खादापेत्वा मधुरोदकं पायेत्वा अज्जलिं पग्गह धम्मकथं आयाचि । हंसराजा तस्स सोतुकामतं विदित्वा पठमं ताव पटिसन्थारमकासि । तत्रिमा हंसस्स च रज्जो च वचनपटिवचनगाथायो होन्ति —

१४६:“कच्चिन्नु भोतो कुसलं, कच्चि भोतो अनामयं ।
कच्चि रट्टमिदं फीतं, धम्मेन मनुसाससि ॥

१४७:“कुसलं चेव मे हंस, अथो हंस अनामयं ।
अथो रट्टमिदं फीतं, धम्मेन मनुसासहं ॥

१४८:“कच्चि भोतो अमच्चेसु, दोसो कोचि न विज्जति ।
कच्चि आरा अमित्ता ते, छाया दक्खिणतोरेव ॥

१४९:“अथोपि मे अमच्चेसु, दोसो कोचि न विज्जति ।
अथो आरा अमित्ता मे, छाया दक्खिणतोरेव ॥

१५०:“कच्चि ते सादिसी भरिया, अस्सवा पियभाणिनी ।
पुत्तरूपयसूपेता, तव छन्दवसानुगा ॥

१५१:“अथो मे सादिसी भरिया, अस्सवा पियभाणिनी ।
पुत्तरूपयसूपेता, मम छन्दवसानुगा ॥

१५२:“कच्चि ते बहवो पुत्ता, सुजाता रट्टवट्टन ।
पज्जाजवेन सम्पन्ना, सम्मोदन्ति ततो ततो ॥

१५३:“सतमेको च मे पुत्ता, धतरट्ट मया सुता ।
तेसं त्वं किच्चमक्खाहि, नावरुज्झन्ति ते वचो”ति ॥

तत्थ कुसलन्ति आरोग्यं, इतरं तस्सेव वेवचनं । फीतन्ति कच्चि ते इदं रट्ठं फीतं सुभिक्षं, धम्मेन च नं अनुसाससीति पुच्छति । दोसोति अपराधो । छाया दक्खिणतोरिवाति यथा नाम दक्खिणदिसाभिमुखा छाया न वट्ठति, एवं ते कच्चि अमित्ता न वट्ठन्तीति वदति । सादिसीति जातिगोत्तकुलपदेसेहि समाना । एवरूपा हि अतिचारिनी न होति । अस्सवाति वचनपटिग्गाहिका । पुत्तरूपयसूपेताति पुत्तेहि च रूपेन च यसेन च उपेता । पञ्जाजवेनाति पञ्जावेगेन पञ्जं जवापेत्वा तानि तानि किच्चानि परिच्छिन्दितुं समत्थाति पुच्छति । सम्मोदन्ति ततो ततोति यत्थ यत्थ नियुत्ता होन्ति, ततो ततो सम्मोदन्तेव, न विरुज्झन्तीति पुच्छति । मया सुताति मया विस्सुता । मज्झि लोको “बहुपुत्तराजा”ति वदति, इति ते मं निस्साय विस्सुता पाकटा जाताति मया सुता नाम होन्तीति वदति । तेसं त्वं किच्चमक्खाहीति तेसं मम पुत्तानं “इदं नाम करोन्तू”ति त्वं किच्चमक्खाहि, न ते वचनं अवरुज्झन्ति, ओवादं नेसं देहीति अधिप्पायेनेवमाह ।

तं सुत्वा महासत्तो तस्स ओवादं देन्तो पञ्च गाथा अभसि —

१५४: “उपपन्नोपि चे होति, जातिया विनयेन वा ।

अथ पच्छा कुरुते योगं, किच्छे आपासु सीदति ॥

१५५: “तस्स संहारपञ्जस्स, विवरो जायते महा ।

रत्तिमन्धोव रूपानि, थूलानि मनुपस्सति ॥

१५६: “असारे सारयोगञ्जू, मतिं न त्वेव विन्दति ।

सरभोव गिरिदुग्गस्मिं, अन्तरायेव सीदति ॥

१५७: “हीनजच्चोपि चे होति, उट्ठाता धितिमा नरो ।

आचारसीलसम्पन्नो, निसे अग्गीव भासति ॥

१५८: “एतं मे उपमं कत्वा, पुत्ते विज्जासु वाचय ।

संविस्सुहेथ मेधावी, खेत्ते बीजं वुट्ठिया”ति ॥

तत्थ विनयेनाति आचारेन । पच्छा कुरुते योगन्ति यो चे सिक्खितब्बसिक्खासु दहरकाले योगं वीरियं अकत्वा पच्छा महल्लककाले करोति, एवरूपो पच्छा तथारूपे दुक्खे वा आपदासु वा उप्पन्नासु सीदति, अत्तानं उद्धरितुं न सक्कोति । तस्स संहारपञ्जस्साति तस्स असिक्खितत्ता ततो ततो हरितब्बपञ्जस्स निच्चं चलबुद्धिनो । विवरोति भोगादीनं छिद्वं, परिहानीति अत्थो । रत्तिमन्धोति रत्तन्धो । इदं वुत्तं होति — “यथा रत्तन्धो रत्तिकाणो रत्तिं चन्दोभासादीहि थूलरूपानेव पस्सति, सुखुमानि पस्सितुं न सक्कोति, एवं असिक्खितो संहारपञ्जो किस्मिञ्चिदेव भये उप्पन्ने सुखुमानि किच्चानि पस्सितुं न सक्कोति, ओळारिकेयेव पस्सति, तस्मा तव पुत्ते दहरकालेयेव सिक्खापेतुं वट्ठती”ति ।

असारेति निस्सारे लोकायतवेदसमये । सारयोगञ्जूति सारयुत्तो एस समयोति मज्जमानो । मतिं न त्वेव विन्दतीति बहुं सिक्खित्वापि पञ्जं न लभतियेव । गिरिदुग्गस्मिन्ति सो एवरूपो यथा नाम सरभो अत्तनो वसनट्ठानं आगच्छन्तो अन्तरामग्गे विसमम्पि समन्ति मज्जमानो गिरिदुग्गे वेगेनागच्छन्तो नरकपपातं पतित्वा अन्तरायेव सीदति, आवासं न पापुणाति, एवमेतं असारं लोकायतवेदसमयं सारसज्जाय उग्गहेत्वा महाविनासं पापुणाति । तस्मा तव पुत्ते अत्थनिस्सितेसु

वड्ढिआवहेसु किच्चेसु योजेत्वा सिक्खापेहीति । **निसे अग्गीवाति** महाराज, हीनजातिकोपि उट्टानादिगुणसम्पन्नो रत्तिं अग्गिक्खन्थो विय ओभासति । **एतं मेति** एतं मया वुत्तं रत्तन्थञ्च अग्गिक्खन्थञ्च उपमं कत्वा तव पुत्ते विज्जासु वाचय, सिक्खितब्बयुत्तासु सिक्खासु योजेहि । एवं युत्तो हि यथा सुखेत्ते सुवुट्ठिया बीजं संविरूहति, तथेव मेधावी संविरूहति, यसेन च भोगेहि च वड्ढीति ।

एवं महासत्तो सब्बरत्तिं रज्जो धम्मं देसेसि, देविया दोहळो पटिप्पस्सम्भि । महासत्तो अरुणुग्गमनवेलायमेव राजानं पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठपेत्वा अप्पमादेन ओवदित्वा सद्धिं सुमुखेन उत्तरसीहपञ्जरेन निक्खमित्वा चित्तकूटमेव गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, पुब्बेपि इमिना ममत्थाय जीवितं परिच्चत्तमेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा लुट्ठो छन्नो अहोसि, राजा सारिपुत्तो, देवी खेमाभिक्खुनी, हंसपरिसा साकियगणो, सुमुखो आनन्दो, हंसराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

चूळहंसजातकवण्णना छट्ठा ।

[५०३] ७. सत्तिगुम्बजातकवण्णना

मिगलुट्ठो महाराजाति इदं सत्था मद्दकुच्छिस्मिं मिगदाये विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि । देवदत्तेन हि सिलाय पविद्धाय भगवतो पादे सकलिकाय खते बलववेदना उप्पज्जि । तथागतस्स दस्सनत्थाय बहू भिक्खू सन्निपत्तिंसु । अथ भगवा परिसं सन्निपतितं दिस्वा “भिक्खवे, इदं सेनासनं अतिसम्बाधं, सन्निपातो महा भविस्सति, मं मञ्चसिविकाय मद्दकुच्छिं नेथा”ति आह । भिक्खू तथा करिंसु । जीवको तथागतस्स पादं फासुकं अकासि । भिक्खू सत्थु सन्तिके निसिन्नाव कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, देवदत्तो सयम्पि पापो, परिसापिस्स पापा, इति सो पापो पापपरिवारोव विहरती”ति । सत्था “किं कथेथ, भिक्खवे”ति पुच्छित्वा “इदं नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि देवदत्तो पापो पापपरिवारोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते उत्तरपञ्चालनगरे पञ्चालो नाम राजा रज्जं कारेसि । महासत्तो अरज्जायतने एकस्मिं सानुपब्बते सिम्बलिवने एकस्स सुवरज्जो पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, द्वे भातरो अहेसुं । तस्स पन पब्बतस्स उपरिवाते चोरगामको अहोसि पञ्चन्नं चोरसतानं निवासो, अधोवाते अस्समो पञ्चन्नं इसिसतानं निवासो । तेसं सुवपोतकानं पक्खनिक्खमनकाले वातमण्डलिका उदपादि । ताय पहटो एको सुवपोतको चोरगामके चोरानं आवुधन्तरे पतितो, तस्स तत्थ पतितत्ता “सत्तिगुम्बो”त्वेव नामं करिंसु । एको अस्समे वालुकतले पुप्फन्तरे पति, तस्स तत्थ पतितत्ता “पुप्फको”त्वेव नामं करिंसु । सत्तिगुम्बो चोरानं अन्तरे वड्ढितो, पुप्फको इसीनं ।

अथेकदिवसं राजा सब्बालङ्कारपटिमण्डितो रथवरं अभिरुहित्वा महन्तेन परिवारेण मिगवधाय नगरतो नातिदूरे सुपुप्फितफलितं रमणीयं उपगुम्बवनं गन्त्वा “यस्स पस्सेन मिगो पलायति, तस्सेव गीवा”ति वत्वा रथा ओरुह पटिच्छादेत्वा दिन्ने कोट्टके धनुं आदाय अट्ठासि । पुरिसेहि मिगानं उट्ठापनत्थाय वनगुम्बेसु पोथियमानेसु एको एणिमिगो उट्ठाय गमनमगं ओलोकेन्तो रज्जो ठितट्ठानस्सेव विवित्ततं दिस्वा तदभिमुखो पक्खन्दित्वा पलायि । अमच्चा “कस्स पस्सेन मिगो पलायितो”ति पुच्छन्ता “रज्जो पस्सेना”ति जत्वा रज्जा सद्धिं केळिं करिंसु । राजा अस्मिमानेन तेसं केळिं असहन्तो “इदानि तं मिगं गहेस्सामी”ति रथं आरुह “सीधं पेसेही”ति सारथिं आणापेत्वा मिगेन गतमगं पटिपज्जि । रथं वेगेन गच्छन्तं परिसा अनुबन्धितुं नासक्खि । राजा सारथिदुतियो याव मज्झन्हिका गन्त्वा तं मिगं अदिस्वा निवत्तन्तो तस्स

चोरगामस्स सन्तिके रमणीयं कन्दरं दिस्वा रथा ओरुहं न्हत्वा च पिवित्वा च पच्चुत्तरि । अथस्स सारथि रथस्स उत्तरत्थरणं ओतारेत्वा सयनं रुक्खच्छायाय पज्जपेसि, सो तत्थ निपज्जि । सारथिपि तस्स पादे सम्बाहन्तो निसीदि । राजा अन्तरन्तरा निद्वायति चेव पबुज्झति च ।

चोरगामवासिनो चोरापि रज्जो आरक्खणत्थाय अरज्जमेव पविसिंसु । चोरगामके सत्तिगुम्बो चेव भत्तरन्धको पतिकोलम्बो नामेको पुरिसो चाति द्वेव ओहीयिंसु । तस्मिं खणे सत्तिगुम्बो गामका निक्खमित्वा राजानं दिस्वा “इमं निद्वायमानमेव मारेत्वा आभरणानि गहेस्सामा”ति चिन्तेत्वा पतिकोलम्बस्स सन्तिकं गन्त्वा तं कारणं आरोचेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था पज्ज गाथा अभसि —

१५९. “मिगलुद्धो महाराजा, पज्वालानं रथेसभो ।
निक्खन्तो सह सेनाय, ओगणो वनमागमा ॥

१६०. “तत्थद्वसा अरज्जस्मिं, तक्करानं कुटिं कतं ।
तस्सा कुटिया निक्खम्म, सुवो लुद्धानि भासति ॥

१६१. “सम्पन्नवाहनो पोसो, युवा सम्मडुकुण्डलो ।
सोभति लोहितुण्हीसो, दिवा सूरियोव भासति ॥

१६२. “मज्झन्हिके सम्पतिके, सुत्तो राजा ससारथि ।
हन्दस्साभरणं सब्बं, गण्हाम साहसा मयं ॥

१६३. “निसीथेपि रहोदानि, सुत्तो राजा ससारथि ।
आदाय वत्थं मणिकुण्डलज्ज, हन्त्वान साखाहि अवत्थरामा”ति ॥

तत्थ मिगलुद्धोति लुद्धो विय मिगानं गवेसनतो “मिगलुद्धो”ति वुत्तो । ओगणोति गणा ओहीनो परिहीनो हुत्वा । तक्करानं कुटिं कतन्ति सो राजा तत्थ अरज्जे चोरानं वसनत्थाय कतं गामकं अद्वस । तस्साति ततो चोरकुटितो । लुद्धानि भासतीति पतिकोलम्बेन सद्धिं दारुणानि वचनानि कथेति । सम्पन्नवाहनोति सम्पन्नअस्सवाहनो । लोहितुण्हीसोति रत्तेन उण्हीसपट्टेन समन्नागतो । सम्पतिकेति सम्पति इदानि, एवरूपे ठितमज्झन्हिककालेति अत्थो । साहसाति साहसेन पसय्हाकारं कत्वा गण्हामाति वदति । निसीथेपि रहोदानीति निसीथेपि इदानिपि रहो । इदं वदति — यथा निसीथे अट्टरत्तसमये मनुस्सा किलन्ता सयन्ति, रहो नाम होति, इदानि ठितमज्झन्हिकेपि काले तथेवाति । हन्त्वानाति राजानं मारेत्वा वत्थाभरणानिस्स गहेत्वा अथ नं पादे गहेत्वा कड्डित्वा एकमन्ते साखाहि पटिच्छादेमाति ।

इति सो वेगेन सकिं निक्खमति, सकिं पतिकोलम्बस्स सन्तिकं गच्छति । सो तस्स वचनं सुत्वा निक्खमित्वा ओलोकेन्तो राजभावं जत्वा भीतो गाथमाह —

१६४. “किन्नु उम्मत्तरूपोव, सत्तिगुम्ब पभाससि ।
दुरासदा हि राजानो, अग्गि पज्जलितो यथा”ति ॥

अथ नं सुवो गाथाय अज्झभासि —

१६५. “अथ त्वं पतिकोलम्ब, मत्तो थुल्लानि गज्जसि ।
मातरि मय्ह नग्गाय, किन्नु त्वं विजिगुच्छसे”ति ॥

तत्थ अथ त्वन्ति ननु त्वं । मत्तोति चोरानं उच्छिद्दसुरं लभित्वा ताय मत्तो हुत्वा पुब्बे महागज्जितानि गज्जसि ।
मातरीति चोरजेद्दकस्स भरियं सन्धायाह । सा किर तदा साखाभङ्गं निवासेत्वा चरति । विजिगुच्छसेति मम मातरि नग्गाय
किन्नु त्वं इदानि चोरकम्मं जिगुच्छसि, कातुं न इच्छसीति ।

राजा पबुज्झित्वा तस्स तेन सद्धिं मनुस्सभासाय कथेन्तस्स वचनं सुत्वा “सप्पटिभयं इदं ठान”न्ति सारथिं उट्ठापेन्तो
गाथमाह —

१६६. “उट्ठेहि सम्म तरमानो, रथं योजेहि सारथि ।
सकुणो मे न रुच्चति, अज्जं गच्छाम अस्सम”न्ति ॥

सोपि सीघं उट्ठित्वा रथं योजेत्वा गाथमाह —

१६७. “युत्तो रथो महाराज, युत्तो च बलवाहनो ।
अधितिट्ठ महाराज, अज्जं गच्छाम अस्सम”न्ति ॥

तत्थ बलवाहनोति बलववाहनो, महाथामअस्ससम्पन्नोति अत्थो । अधितिट्ठाति अभिरुह ।

अभिरुहमत्तेयेव च तस्मिं सिन्धवा वातवेगेन पक्खन्दिसु । सत्तिगुम्बो रथं गच्छन्तं दिस्वा संवेगप्पत्तो द्वे गाथा
अभासि —

१६८. “को नुमेव गता सब्बे, ये अस्मिं परिचारका ।
एस गच्छति पज्जालो, मुत्तो तेसं अदस्सना ॥

१६९. “कोदण्डकानि गण्हथ, सत्तियो तोमरानि च ।
एस गच्छति पज्जालो, मा वो मुज्जित्थ जीवत”न्ति ॥

तत्थ को नुमेति कुहिं नु इमे । अस्मिन्ति इमस्मिं अस्समे । परिचारकाति चोरा । अदस्सनाति एतेसं चोरानं
अदस्सनेन मुत्तो एस गच्छतीति, एतेसं हत्थतो मुत्तो हुत्वा एस अदस्सनं गच्छतीतिपि अत्थो । कोदण्डकानीति धनूनि ।
जीवतन्ति तुम्हाकं जीवन्तानं मा मुज्जित्थ, आवुधहत्था धावित्वा गण्हथ नन्ति ।

एवं तस्स विरवित्वा अपरापरं धावन्तस्सेव राजा इसीनं अस्समं पत्तो । तस्मिं खणे इसयो फलाफलत्थाय गता । एको
पुप्फकसुवोव अस्समपदे ठितो होति । सो राजानं दिस्वा पच्चुगगमनं कत्वा पटिसन्थारमकासि । तमत्यं पकासेन्तो सत्था
चतस्सो गाथा अभासि —

१७०:“अथापरो पटिनन्दित्थ, सुवो लोहिततुण्डको ।
स्वागतं ते महाराज, अथो ते अदुरागतं ।
इस्सरोसि अनुप्पत्तो, यं इधत्थि पवेदय ॥

१७१:“तिण्डुकानि पियालानि, मधुके कासुमारियो ।
फलानि खुद्वकप्पानि, भुञ्ज राज वरं वरं ॥

१७२:“इदम्पि पानीयं सीतं, आभतं गिरिगम्भरा ।
ततो पिव महाराज, सचे त्वं अभिकङ्खसि ॥

१७३:“अरञ्जं उञ्छाय गता, ये अस्मिं परिचारका ।
सयं उट्ठाय गण्हक्को, हत्था मे नत्थि दातवे”ति ॥

तत्थ पटिनन्दित्थाति राजानं दिस्वाव तुस्सि । लोहिततुण्डकोति रत्ततुण्डो सोभगगप्पत्तो । मधुकेति मधुकफलानि । कासुमारियोति एवंनामकानि फलानि, कारफलानि वा । ततो पिवाति ततो पानीयमाळतो गहेत्वा पानीयं पिव । ये अस्मिं परिचारकाति महाराज, ये इमस्मिं अस्समे विचरणका इसयो, ते अरञ्जं उञ्छाय गता । गण्हक्कोति फलाफलानि गण्हथ । दातवेति दातुं ।

राजा तस्स पटिसन्थारे पसीदित्वा गाथाद्वयमाह —

१७४:“भद्वको वतयं पक्खी, दिजो परमधम्मिको ।
अथेसो इतरो पक्खी, सुवो लुद्धानि भासति ॥

१७५:“एतं हनथ बन्धथ, मा वो मुञ्चित्थ जीवतं ।
इच्चेवं विलपन्तस्स, सोत्थिं पत्तोस्मि अस्सम”न्ति ॥

तत्थ इतरोति चोरकुटियं सुवको । इच्चेवन्ति अहं पन तस्स एवं विलपन्तस्सेव इमं अस्समं सोत्थिना पत्तो ।

रञ्जो कथं सुत्वा पुप्फको द्वे गाथा अभसि —

१७६:“भातरोस्म महाराज, सोदरिया एकमातुका ।
एकरुक्खस्मिं संवट्ठा, नानाखेत्तगता उभो ॥

१७७:“सत्तिगुम्बो च चोरानं, अहञ्च इसिनं इध ।
असतं सो, सतं अहं, तेन धम्मेन नो विना”ति ॥

तत्थ भातरोस्माति महाराज, सो च अहञ्च उभो भातरो होम । चोरानन्ति सो चोरानं सन्तिके संवट्ठो, अहं इसीनं सन्तिके । असतं सो, सतं अहन्ति सो असाधूनं दुस्सीलानं सन्तिकं उपगतो, अहं साधूनं सीलवन्तानं । तेन धम्मेन नो

विनाति महाराज, तं सत्तिगुम्बं चोरा चोरधम्मेन चोरकिरियाय विनेसुं, मं इसयो इसिधम्मेन इसिसीलाचारेन, तस्मा सोपि तेन चोरधम्मेन नो विना होति, अहम्पि इसिधम्मेन नो विना होमीति ।

इदानीं तं धम्मं विभजन्तो गाथाद्वयमाह —

१७८. “तत्थ वधो च बन्धो च, निकती वज्जनानि च ।
आलोपा साहसाकारा, तानि सो तत्थ सिक्खति ॥

१७९. “इध सच्चञ्च धम्मो च, अहिंसा संयमो दमो ।
आसनूदकदायीनं, अङ्गे वद्धोस्मि भारधा”ति ॥

तत्थ निकतीति पतिरूपकेन वज्जना । वज्जनानीति उजुकवज्जनानेव । आलोपाति दिवा गामघाता । साहसाकाराति गेहं पविसित्वा मरणेन तज्जेत्वा साहसिककम्मकरणानि । सच्चन्ति सभावो । धम्मोति सुचरितधम्मो । अहिंसाति मेत्तापुब्बभागो । संयमोति सीलसंयमो । दमोति इन्द्रियदमनं । आसनूदकदायीनन्ति अब्भागतानं आसनञ्च उदकञ्च दानसीलानं । भारधाति राजानं आलपति ।

इदानीं रज्जो धम्मं देसेन्तो इमा गाथा अभसि —

१८०. “यं यज्झि राज भजति, सन्तं वा यदि वा असं ।
सीलवन्तं विसीलं वा, वसं तस्सेव गच्छति ॥

१८१. “यादिसं कुरुते मित्तं, यादिसं चूपसेवति ।
सोपि तादिसको होति, सहवासो हि तादिसो ॥

१८२. “सेवमानो सेवमानं, सम्फुट्ठो सम्फुसं परं ।
सरो दिद्धो कलापंव, अलित्तमुपलिम्पति ।
उपलेपभया धीरो, नेव पापसखा सिया ॥

१८३. “पूतिमच्छं कुसग्गेन, यो नरो उपनय्हति ।
कुसापि पूति वायन्ति, एवं बालूपसेवना ॥

१८४. “तगरञ्च पलासेन, यो नरो उपनय्हति ।
पत्तापि सुरभि वायन्ति, एवं धीरूपसेवना ॥

१८५. “तस्मा पत्तपुटस्सेव, जत्वा सम्पाकमत्तनो ।
असन्ते नोपसेवेय्य, सन्ते सेवेय्य पण्डितो ।
असन्तो निरयं नेन्ति, सन्तो पापेन्ति सुग्गति”न्ति ॥

तत्थ सन्तं वा यदि वा असन्ति सप्पुरिसं वा असप्पुरिसं वा । सेवमानो सेवमानन्ति सेवियमानो आचरियो सेवमानं अन्तेवासिकं । सम्फुट्ठोति अन्तेवासिना वा फुट्ठो आचरियो । सम्फुसं परन्ति परं आचरियं सम्फुसन्तो अन्तेवासी वा । अलित्तन्ति तं अन्तेवासिकं पापधम्मेन अलित्तं सो आचरियो विसदिद्धो सरो सेसं सरकलापं विय लिम्पति । एवं बालूपसेवनाति बालूपसेवी हि पूतिमच्छं उपनय्हनकुसगं विय होति, पापकम्मं अकरोन्तोपि अवण्णं अकित्तिं लभति । धीरूपसेवनाति धीरूपसेवी पुग्गलो तगरादिगन्धजातिपलिवेठनपत्तं विय होति, पण्डितो भवितुं असक्कोन्तोपि कल्याणमित्तसेवी गुणकित्तिं लभति । पत्तपुटस्सेवाति दुग्गन्धसुगन्धपलिवेठनपण्णस्सेव । सम्पाकमत्तनोति कल्याणमित्तसंसग्गवसेन अत्तनो परिपाकं परिभावनं जत्वाति अत्थो । पापेन्ति सुग्गतिन्ति सन्तो सम्मादिट्ठिका अत्तानं निस्सिते सत्ते सग्गमेव पापेन्तीति देसनं यथानुसन्धिमेव पापेसि ।

राजा तस्स धम्मकथाय पसीदि, इसिगणोपि आगतो । राजा इसयो वन्दित्वा “भन्ते, मं अनुकम्पमाना मम वसनट्ठाने वसथा”ति वत्वा तेसं पटिज्जं गहेत्वा नगरं गन्त्वा सुवानं अभयं अदासि । इसयोपि तत्थ अगमंसु । राजा इसिगणं उय्याने वसापेन्तो यावजीवं उपट्ठित्वा सग्गपुरं पूरेसि । अथस्स पुत्तोपि छत्तं उस्सापेन्तो इसिगणं पटिजगियेवाति तस्मिं कुलपरिवट्ठे सत्त राजानो इसिगणस्स दानं पवत्तयिंसु । महासत्तो अरज्जे वसन्तोयेव यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, पुब्बेपि देवदत्तो पापो पापपरिवारोयेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सत्तिगुम्बो देवदत्तो अहोसि, चोरा देवदत्तपरिसा, राजा आनन्दो, इसिगणा बुद्धपरिसा, पुप्फकसुवो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सत्तिगुम्बजातकवण्णना सत्तमा ।

[५०४] ८. भल्लातियजातकवण्णना

भल्लातियो नाम अहोसि राजाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो मल्लिकं देविं आरब्ध कथेसि । तस्सा किर एकदिवसं रज्जा सद्धिं सयनं निस्साय कलहो अहोसि । राजा कुज्झित्वा नं न ओलोकेसि । सा चिन्तेसि “ननु तथागतो रज्जो मयि कुद्धभावं न जानाती”ति । सत्था तं कारणं जत्वा पुनदिवसे भिक्खुसङ्घपरिवुतो सावत्थिं पिण्डाय पविसित्वा रज्जो गेहद्वारं गतो । राजा पच्चुग्गन्त्वा पत्तं गहेत्वा सत्थारं पासादं आरोपेत्वा पटिपाटिया भिक्खुसङ्घं निसीदापेत्वा दक्खिणोदकं दत्वा पणीतेनाहारेन परिविसित्वा भत्तकिच्चावसाने एकमन्तं निसीदि । सत्था “किं नु खो, महाराज, मल्लिका न पज्जायती”ति पुच्छित्वा “अत्तनो सुखमदमत्तताया”ति वुत्ते “ननु, महाराज, त्वं पुब्बे किन्नरयोनियं निब्बत्तित्वा एकरत्तिं किन्नरिया विना हुत्वा सत्त वस्ससतानि परिदेवमानो विचरी”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं भल्लातियो नाम राजा रज्जं कारेन्तो “अङ्गारपक्कमिगमंसं खादिस्सामी”ति रज्जं अमच्चानं निय्यादेत्वा सन्नद्धपञ्चावुधो सुसिक्खितकोलेय्यकसुणखगणपरिवुतो नगरा निक्खमित्वा हिमवन्तं पविसित्वा अनुगङ्गं गन्त्वा उपरि अभिरुहितुं असक्कोन्तो एकं गङ्गं ओतिण्णनदिं दिस्वा तदनुसारेण गच्छन्तो मिगसूकरादयो वधित्वा अङ्गारपक्कमंसं खादन्तो उच्चट्ठानं अभिरुहि । तत्थ रमणीया नदिका परिपुण्णकाले थनपमाणोदका हुत्वा सन्दति, अज्जदा जण्णुकपमाणोदका होति । तत्थ नानप्पकारका मच्छकच्छपा विचरन्ति । उदकपरियन्ते रजतपट्टवण्णवालुका उभोसु तीरेसु नानापुप्फफलभरितविनमिता रुक्खा पुप्फफलरसमत्तेहि नानाविहङ्गमभमरगणेहि सम्परिकिण्णा विविधमिगसङ्घनिसेविता सीतच्छाया । एवं रमणीयाय हेमवतनदिया तीरे द्वे किन्नरा अज्जमज्जं आलिङ्गित्वा परिचुम्बित्वा नानप्पकारेहि परिदेवन्ता रोदन्ति ।

राजा तस्सा नदिया तीरेन गन्धमादनं अभिरुहन्तो ते किन्नरे दिस्वा “किं नु खो एते एवं परिदेवन्ति, पुच्छिस्सामि ने”ति चिन्तेत्वा सुनखे ओलोकेत्वा अच्छरं पहरि । सुसिक्खितकोलेय्यकसुनखा ताय सज्जाय गुम्बं पविसित्वा उरेन निपज्जिंसु । सो तेसं पटिसल्लीनभावं जत्वा धनुकलापज्चेव सेसावुधानि च रुक्खं निस्साय ठपेत्वा पदसद्वं अकरोन्तो सणिकं तेसं सन्तिकं गन्त्वा “किंकारणा तुम्हे रोदथा”ति किन्नरे पुच्छि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था तिस्सो गाथा अभासि —

१८६. “भल्लातियो नाम अहोसि राजा, रट्ठं पहाय मिगवं अचारि सो ।
अगमा गिरिवरं गन्धमादनं, सुपुप्फितं किम्पुरिसानुचिण्णं ॥

१८७. “साळूरसङ्खज्च निसेधयित्वा, धनुं कलापज्च सो निक्खिपित्वा ।
उपागमि वचनं वत्तुकामो, यत्थड्डिता किम्पुरिसा अहेसुं ॥

१८८. “हिमच्चये हेमवताय तीरे, किमिधड्डिता मन्तयव्हो अभिण्हं ।
पुच्छामि वो मानुसदेहवण्णे, कथं वो जानन्ति मनुस्सलोके”ति ॥

तत्थ साळूरसङ्खन्ति सुनखगणं । हिमच्चयेति चतुन्नं हेमन्तमासानं अतिक्कमे । हेमवतायाति इमिस्सा हेमवताय नदिया तीरे ।

रज्जो वचनं सुत्वा किन्नरो तुण्ही अहोसि, किन्नरी पन रज्जा सद्धिं सल्लपि —

१८९. “मल्लं गिरिं पण्डरकं तिकूटं, सीतोदका अनुविचराम नज्जो ।
मिगा मनुस्साव निभासवण्णा, जानन्ति नो किम्पुरिसाति लुद्धा”ति ॥

तत्थ मल्लं गिरिन्ति सम्म लुद्धक, मयं इमं मल्लगिरिज्च पण्डरकज्च तिकूटज्च इमा च नज्जो अनुविचराम । “मालागिरि”न्तिपि पाठो । निभासवण्णाति निभासमानवण्णा, दिस्समानसरीराति अत्थो ।

ततो राजा तिस्सो गाथा अभासि —

१९०. “सुकिच्छरूपं परिदेवयव्हो, आलिङ्गितो चासि पियो पियाय ।
पुच्छामि वो मानुसदेहवण्णे, किमिध वने रोदथ अप्पतीता ॥

१९१. “सुकिच्छरूपं परिदेवयव्हो, आलिङ्गितो चासि पियो पियाय ।
पुच्छामि वो मानुसदेहवण्णे, किमिध वने विलपथ अप्पतीता ॥

१९२. “सुकिच्छरूपं परिदेवयव्हो, आलिङ्गितो चासि पियो पियाय ।
पुच्छामि वो मानुसदेहवण्णे, किमिध वने सोचथ अप्पतीता”ति ॥

तत्थ सुकिच्छरूपन्ति सुट्ठु दुक्खप्पत्ता विय हुत्वा । आलिङ्गितो चासि पियो पियायाति तथा पियाय तव पियो आलिङ्गितो च आसि । “आलिङ्गियो चासी”तिपि पाठो, अयमेवत्थो । किमिध वनेति किंकारणा इध वने अन्तरन्तरा

आलिङ्गित्वा परिचुम्बित्वा पियकथं कथेत्वा पुन अप्पतीता रोदथाति ।

ततो परा उभिन्नम्पि आलापसल्लापगाथा होन्ति —

१९३. “मयेकरत्तं विप्पवसिम्ह लुद्द, अकामका अज्जमज्जं सरन्ता ।
तमेकरत्तं अनुतप्पमाना, सोचाम ‘सा रत्ति पुनं न होस्सति’ ॥

१९४. “यमेकरत्तं अनुतप्पथेतं, धनंव नट्टं पितरंव पेतं ।
पुच्छामि वो मानुसदेहवण्णे, कथं विना वासमकप्पयित्थ ॥

१९५. “यमिमं नदिं पस्ससि सीघसोतं, नानादुमच्छादनं सेलकूलं ।
तं मे पियो उत्तरि वस्सकाले, ममज्ज मज्जं अनुबन्धतीति ॥

१९६. “अहज्ज अङ्गोलकमोचिनामि, अतिमुत्तकं सत्तलियोथिकज्ज ।
‘पियो च मे हेहिति मालभारी, अहज्ज नं मालिनी अज्झुपेस्सं’ ॥

१९७. “अहज्जिदं कुरवकमोचिनामि, उद्दालका पाटलिसिन्धुवारका ।
‘पियो च मे हेहिति मालभारी, अहज्ज नं मालिनी अज्झुपेस्सं’ ॥

१९८. “अहज्ज सालस्स सुपुप्फितस्स, ओचेय्य पुप्फानि करोमि मालं ।
‘पियो च मे हेहिति मालभारी, अहज्ज नं मालिनी अज्झुपेस्सं’ ॥

१९९. “अहज्ज सालस्स सुपुप्फितस्स, ओचेय्य पुप्फानि करोमि भारं ।
इदज्ज नो हेहिति सन्थरत्थं, यत्थज्जिमं विहरिस्साम रत्तिं ॥

२००. “अहज्ज खो अगळुं चन्दनज्ज, सिलाय पिसामि पमत्तरूपा ।
‘पियो च मे हेहिति रोसितङ्गो, अहज्ज नं रोसिता अज्झुपेस्सं’ ॥

२०१. “अथागमा सलिलं सीघसोतं, नुदं साले सलळे कण्णिकारे ।
आपूरथ तेन मुहुत्तकेन, सायं नदी आसि मया सुदुत्तरा ॥

२०२. “उभोसु तीरेसु मयं तदा ठिता, सम्पस्सन्ता उभयो अज्जमज्जं ।
सकिम्पि रोदाम सकिं हसाम, किच्छेन नो आगमा संवरी सा ॥

२०३. “पातोव खो उग्गते सूरियम्हि, चतुक्कं नदिं उत्तरियान लुद्द ।
आलिङ्गिया अज्जमज्जं मयं उभो, सकिम्पि रोदाम सकिं हसाम ॥

२०४. “तीहूनकं सत्त सतानि लुद्द, यमिध मयं विप्पवसिम्ह पुब्बे ।

वस्सेकिमं जीवितं भूमिपाल, को नीध कन्ताय विना वसेय्य ॥

२०५: “आयुञ्च वो कीवतको नु सम्म, सचेपि जानाथ वदेथ आयुं ।
अनुस्सवा वुडुतो आगमा वा, अक्खाथ मेतं अविकम्पमाना ॥

२०६: “आयुञ्च नो वस्ससहस्सं लुद्ध, न चन्तरा पापको अत्थि रोगो ।
अप्पञ्च दुक्खं सुखमेव भिय्यो, अवीतरागा विजहाम जीवितं” न्ति ॥

तत्थ मयेकरत्तन्ति मयं एकरत्तं । विप्पवसिम्हाति विप्पयुत्ता हुत्वा वसिम्ह । अनुत्तप्पमानाति “अनिच्छमानानं नो एकरत्तो अतीतो” ति तं एकरत्तं अनुचिन्तयमाना । पुनं न हेस्सतीति पुन न भविस्सति नागमिस्सतीति सोचाम । धनं न नटुं पितरं पेत्तन्ति धनं वा नटुं पितरं वा मातरं वापेतं कालकतं किं नु खो तुम्हे चिन्तयमाना केन कारणेन तं एकरत्तं विना वासं अकप्पयित्थ, इदं मे आचिक्खत्थाति पुच्छति । यमिमन्ति यं इमं । सेलकूलन्ति द्विन्नं सेलानं अन्तरे सन्दमानं । वस्सकालेति एकस्स मेघस्स उट्ठाय वस्सनकाले । अम्हाकज्झि इमस्मिं वनसण्डे रतिवसेन चरन्तानं एको मेघो उट्ठहि । अथ मे पियसामिको किन्नरोमं “पच्छतो आगच्छती” ति मज्जमानो एतं नदिं उत्तरीति आह ।

अहज्जाति अहं पनेतस्स परतीरं गतभावं अजानन्ती सुपुप्फितानि अङ्गोलकादीनि पुप्फानि ओचिनामि । तत्थ सत्तलियोथिकज्जाति कुन्दालपुप्फञ्च सुवण्णयोथिकञ्च ओचिनन्ती पन “पियो च मे मालभारी भविस्सति, अहज्ज नं मालिनी हुत्वा अज्झुपेस्स” न्ति इमिना कारणेन ओचिनामि । उद्दालका पाटलिसिन्धुवारकाति तेषि मया ओचितायेवाति वदति । ओचेय्याति ओचिनित्वा । अगळुं चन्दनज्जाति काळागळुञ्च रत्तचन्दनञ्च । रोसितङ्गोति विलित्तसरीरो । रोसिताति विलित्ता हुत्वा । अज्झुपेस्सन्ति सयने उपगमिस्सामि । नुदं साले सलळे कण्णिकारेति एतानि मया ओचिनित्वा तीरे ठपितानि पुप्फानि नुदन्तं हरन्तं । सुदुत्तराति तस्सा हि ओरिमतीरे ठितकालेयेव नदिया उदकं आगतं, तङ्गणज्जेव सूरियो अत्थङ्गतो, विज्जुलता निच्छरन्ति, किन्नरा नाम उदकभीरुका होन्ति, इति सा ओतरितुं न विसहि । तेनाह “सायं नदी आसि मया सुदुत्तरा” ति ।

सम्पस्सन्ताति विज्जुलतानिच्छरणकाले पस्सन्ता । रोदामाति अन्धकारकाले अपस्सन्ता रोदाम, विज्जुलतानिच्छरणकाले पस्सन्ता हसाम । संवरीति रत्ति । चतुक्कन्ति तुच्छं । उत्तरियानाति उत्तरित्वा । तीहूनकन्ति तीहि ऊनानि सत्त वस्ससतानि । यमिध मयन्ति यं कालं इध मयं विप्पवसिम्ह, सो इतो तीहि ऊनकानि सत्त वस्ससतानि होन्तीति वदति । वस्सेकिमन्ति वस्सं एकं इमं, तुम्हाकं एकमेव वस्ससतं इमं जीवितन्ति वदति । को नीधाति एवं परित्तके जीविते को नु इध कन्ताय विना भवेय्य, अयुत्तं तव पियभरियाय विना भवितुन्ति दीपेति ।

कीवतको नूति राजा किन्नरिया वचनं सुत्वा “इमेसं आयुप्पमाणं पुच्छिस्सामी” ति चिन्तेत्वा “तुम्हाकं कित्तको आयू” ति पुच्छति । अनुस्सवाति सचे वो कस्सचि वदन्तस्स वा सुतं, मातापितूनं वा वुड्डानं महल्लकानं सन्तिका आगमो अत्थि, अथ मे ततो अनुस्सवा वुड्डतो आगमा वा एतं अविकम्पमाना अक्खाथ । न चन्तराति अम्हाकं वस्ससहस्सं आयु, अन्तरा च नो पापको जीवितन्तरायकरो रोगोपि नत्थि । अवीतरागाति अज्जमज्जं अविगतपेमाव हुत्वा ।

तं सुत्वा राजा “इमे हि नाम तिरच्छानगता हुत्वा एकरत्तिं विप्पयोगेन सत्त वस्ससतानि रोदन्ता विचरन्ति, अहं पन तियोजनसतिके रज्जे महासम्पत्तिं पहाय अरज्जे विचरामि, अहो अकिच्चकारिम्ही” ति ततोव निवत्तो बाराणसिं गन्त्वा

“किं ते, महाराज, हिमवन्ते अच्छरियं दिदु”न्ति अमच्चेहि पुट्टो सब्बं आरोचेत्वा ततो पट्टाय दानानि ददन्तो भोगे भुञ्जि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था —

२०७. “इदञ्च सुत्वान अमानुसानं, भल्लातियो इत्तरं जीवितन्ति ।
निवत्तथ न मिगवं अचरि, अदासि दानानि अभुञ्जि भोगे”न्ति ॥ —

इमं गाथं वत्वा पुन ओवदन्तो द्वे गाथा अभसि —

२०८. “इदञ्च सुत्वान अमानुसानं, सम्मोदथ मा कलहं अकत्थ ।
मा वो तपी अत्तकम्मापराधो, यथापि ते किम्पुरिसेकरत्तं ॥

२०९. “इदञ्च सुत्वान अमानुसानं, सम्मोदथ मा विवादं अकत्थ ।
मा वो तपी अत्तकम्मापराधो, यथापि ते किम्पुरिसेकरत्तं”न्ति ॥

तत्थ अमानुसानन्ति किन्नरानं । अत्तकम्मापराधोति अत्तनो कम्मदोसो । किम्पुरिसेकरत्तन्ति यथा ते किम्पुरिसे एकरत्तिं कतो अत्तनो कम्मदोसो तपि, तथा तुम्हेपि मा तपीति अत्थो ।

मल्लिका देवी तथागतस्स धम्मदेसनं सुत्वा उट्ठायासना अञ्जलिं पगग्ह दसबलस्स थुतिं करोन्ती ओसानगाथमाह

—

२१०. “विविधं अधिमना सुणोमहं, वचनपथं तव अत्थसंहितं ।
मुञ्चं गिरं नुदसेव मे दरं, समण सुखावह जीव मे चिर”न्ति ॥

तत्थ विविधं अधिमना सुणोमहन्ति भन्ते, तुम्हेहि विविधेहि नानाकारणेहि अलङ्कुरित्वा देसितं धम्मदेसनं अहं अधिमना पसन्नचित्ता हुत्वा सुणोमि । वचनपथन्ति तं तुम्हेहि वुत्तं विविधवचनं । मुञ्चं गिरं नुदसेव मे दरन्ति कण्णसुखं मधुरं गिरं मुञ्चन्तो मम हृदये सोकदरथं नुदसियेव हरसियेव । समण सुखावह जीव मे चिरन्ति भन्ते बुद्धसमण, दिब्बमानुसलोकियलोकुत्तरसुखावह मम सामि धम्मराज, चिरं जीवाति ।

कोसलराजा ततो पट्टाय ताय सद्धिं समग्गवासं वसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा किन्नरो कोसलराजा अहोसि, किन्नरी मल्लिका देवी, भल्लातियराजा अहमेव अहोसि”न्ति ।

भल्लातियजातकवण्णना अट्ठमा ।

[५०५] ९. सोमनस्सजातकवण्णना

को तं हिंसति हेठेतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो देवदत्तस्स वधाय परिसक्कनं आरब्ध कथेसि । तदा हि सत्था “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस मम वधाय परिसक्कियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते कुरुरद्वे उत्तरपञ्चालनगरे रेणु नाम राजा रज्जं कारेसि । तदा महारक्खितो नाम तापसो पञ्चसततापसपरिवारो हिमवन्ते चिरं वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय चारिकं चरन्तो उत्तरपञ्चालनगरं पत्वा राजुय्याने वसित्वा सपरिसो पिण्डाय चरन्तो राजद्वारं पापुणि । राजा इसिगणं दिस्वा इरियापथे पसन्नो अलङ्कृतमहातले निसीदापेत्वा पणीतेनाहारेन परिवसित्वा “भन्ते, इमं वस्सारत्तं मम उय्यानेयेव वसथा”ति वत्वा तेहि सद्धिं उय्यानं गन्त्वा वसनद्वानानि कारेत्वा पब्बजितपरिक्खारे दत्वा वन्दित्वा निक्खमि । ततो पट्टाय सब्बेपि ते राजनिवेसने भुञ्जन्ति । राजा पन अपुत्तको पुत्तं पत्थेति, पुत्ता नुप्पज्जन्ति । वस्सारत्तच्चयेन महारक्खितो “इदानीं हिमवन्तो रमणीयो, तत्थेव गमिस्सामा”ति राजानं आपुच्छित्वा रज्जा कतसक्कारसम्मानो निक्खमित्वा अन्तरामगगे मज्झन्हिकसमये मग्गा ओक्कम्म एकस्स सन्दच्छायस्स रुक्खस्स हेट्ठा तरुणतिणपिट्ठे सपरिवारो निसीदि ।

तापसा कथं समुट्ठापेसुं “राजगेहे वंसानुरक्खितो पुत्तो नत्थि, साधु वतस्स सचे राजा पुत्तं लभेय्य, पवेणि घटीयेथा”ति । महारक्खितो तेसं कथं सुत्वा “भविस्सति नु खो रज्जो पुत्तो, उदाहु नो”ति उपधारेन्तो “भविस्सती”ति जत्वा एवमाह “मा भन्तो चिन्तयित्थ, अज्ज पच्चूसकाले एको देवपुत्तो चवित्वा रज्जो अगमहेसिया कुच्छिम्हि पटिसन्धिं गण्हिस्सती”ति । तं सुत्वा एको कूटजटिलो “इदानीं राजकुलूपको भविस्सामी”ति चिन्तेत्वा तापसानं गमनकाले गिलानालयं कत्वा निपज्जित्वा “एहि गच्छामा”ति वुत्तो “न सक्कोमी”ति आह । महारक्खितो तस्स निपन्नकारणं जत्वा “यदा सक्कोसि, तदा आगच्छेय्यासी”ति वत्वा इसिगणं आदाय हिमवन्तमेव गतो । कुहकोपि निवत्तित्वा वेगेनागन्त्वा राजद्वारे ठत्वा “महारक्खितस्स उपट्ठाकतापसो आगतो”ति रज्जो आरोचापेत्वा रज्जा वेगेन पक्कोसापितो पासादं अभिरुह्य पञ्चत्तासने निसीदि । राजा कुहकं तापसं वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो इसीनं आरोग्यं पुच्छित्वा “भन्ते, अतिखिप्पं निवत्तित्थ, वेगेन केनत्थेनागतत्था”ति आह । “आम, महाराज, इसिगणो सुखनिसिन्नो ‘साधु वतस्स, सचे रज्जो पवेणिपालको पुत्तो उप्पज्जेय्या’ति कथं समुट्ठापेसि । अहं कथं सुत्वा “भविस्सति नु खो रज्जो पुत्तो, उदाहु नो”ति दिब्बचक्खुना ओलोकेन्तो “महिद्धिको देवपुत्तो चवित्वा अगमहेसिया सुधम्माय कुच्छिम्हि निब्बत्तिस्सती”ति दिस्वा “अजानन्ता गब्भं नासेय्युं, आचिक्खिस्सामि नेस”न्ति तुम्हाकं कथनत्थाय आगतो । कथितं ते मया, गच्छामहं, महाराजाति । राजा “भन्ते, न सक्का गन्तु”न्ति हट्ठतुट्ठो पसन्नचित्तो कुहकतापसं उय्यानं नेत्वा वसनद्वानं संविदहित्वा अदासि । सो ततो पट्टाय राजकुले भुञ्जन्तो वसति, “दिब्बचक्खुको”त्वेवस्स नामं अहोसि ।

तदा बोधिसत्तो तावतिसंभवना चवित्वा तत्थ पटिसन्धिं गण्हि । जातस्स चस्स नामग्गहणदिवसे “सोमनस्सकुमारो”त्वेव नामं करिंसु । सो कुमारपरिहारेण वड्ढति । कुहकतापसोपि उय्यानस्स एकस्मिं पस्से नानप्पकारं सूपेय्यसाकज्ज वल्लिफलानि च रोपेत्वा पणिकानं हत्थे विक्किणन्तो धनं सण्ठपेसि । बोधिसत्तस्स सत्तवस्सिककाले रज्जो पच्चन्तो कुप्पि । “दिब्बचक्खुतापसं मा पमज्जी”ति कुमारं पटिच्छापेत्वा “पच्चन्तं वूपसमेस्सामी”ति गतो । अथेकदिवसं कुमारो “जटिलं पस्सिस्सामी”ति उय्यानं गन्त्वा कूटजटिलं एकं गण्ठिककासावं निवासेत्वा एकं पारुपित्वा उभोहि हत्थेहि द्वे उदकघटे गहेत्वा साकवत्थुस्मिं उदकं आसिज्चन्तं दिस्वा “अयं कूटजटिलो अत्तनो समणधम्मं अकत्वा पणिककम्मं करोती”ति जत्वा “किं करोसि पणिकगहपतिका”ति तं लज्जापेत्वा अवन्दित्वाव निक्खमि । कूटजटिलो “अयं इदनेव एवरूपो पच्चामित्तो, को जानाति किं करिस्सति, इदनेव नं नासेतुं वड्ढती”ति चिन्तेत्वा रज्जो आगमनकाले पासाणफलकं एकमन्तं खिपित्वा पानीयघटं भिन्दित्वा पण्णसालाय तिणानि विकिरित्वा सरीरं तेलेन मक्खेत्वा पण्णसालं पविसित्वा ससीसं पारुपित्वा महादुक्खप्पत्तो विय मज्जे निपज्जि । राजा आगन्त्वा नगरं पदक्खिणं कत्वा निवेसनं अपविसित्वा “मम सामिकं दिब्बचक्खुं पस्सिस्सामी”ति पण्णसालद्वारं गन्त्वा तं विप्पकारं दिस्वा “किं नु खो एत”न्ति अन्तो पविसित्वा तं निपन्नकं दिस्वा पादे परिमज्जन्तो पठमं गाथमाह —

२११. “को तं हिंसति हेठेति, किं दुम्मनो सोचसि अप्पतीतो ।
कस्सज्ज मातापितरो रुदन्तु, क्वज्ज सेतु निहतो पथब्बा”ति ॥

तत्थ हिंसतीति पहरति । हेठेतीति अक्कोसति । क्वज्ज सेतूति को अज्ज सयतु ।

तं सुत्वा कूटजटिलो नित्थुनन्तो उट्ठाय दुतियं गाथमाह —

२१२. “तुट्ठोस्मि देव तव दस्सनेन, चिरस्सं पस्सामि तं भूमिपाल ।
अहिंसको रेणुमनुप्पविस्स, पुत्तेन ते हेठयितोस्मि देवा”ति ॥

इतो परा उत्तानसम्बन्धगाथा पाळिनयेनेव वेदितब्बा —

२१३. “आयन्तु दोवारिका खग्गबन्धा, कासाविया यन्तु अन्तेपुरन्तं ।
हन्त्वान तं सोमनस्सं कुमारं, छेत्त्वान सीसं वरमाहरन्तु ॥

२१४. “पेसिता राजिनो दूता, कुमारं एतदब्रवुं ।
इस्सरेन वित्तिण्णोसि, वधं पत्तोसि खत्तिय ॥

२१५. “स राजपुत्तो परिदेवयन्तो, दसङ्गुलिं अज्जलिं पगहेत्वा ।
अहम्पि इच्छामि जनिन्द दट्ठुं, जीवं मं नेत्वा पटिदस्सयेथ ॥

२१६. “तस्स तं वचनं सुत्वा, रज्जो पुत्तं अदस्सयुं ।
पुत्तो च पितरं दिस्वा, दूरतोवज्झभासथ ॥

२१७. “आगच्छुं दोवारिका खग्गबन्धा, कासाविया हन्तु ममं जनिन्द ।
अक्खाहि मे पुच्छितो एतमत्थं, अपराधो को निध ममज्ज अत्थी”ति ॥

तत्थ अहिंसकोति अहं कस्सचि अहिंसको सीलाचारसम्पन्नो । रेणुमनुप्पविस्साति महाराज रेणु, अहं तव पुत्तेन महापरिवारेण अनुपविसित्वा “अरे कूटतापस, कस्मा त्वं इध वससी”ति वत्वा पासाणफलकं खिपित्वा घटं भिन्दित्वा हत्थेहि च पादेहि च कोट्टेन्तेन विहेठितोस्मीति एवं सो अभूतमेव भूतं विय कत्वा राजानं सदहापेसि । आयन्तूति गच्छन्तु । “मम सामिम्हि विप्पटिपन्नकालतो पट्ठाय मयिपि सो न लज्जिस्सती”ति कुज्झित्वा तस्स वधं आणापेन्तो एवमाह । कासावियाति चोरघातका । तेपि फरसुहत्था अत्तनो विधानेन गच्छन्तूति वदति । वरन्ति वरं सीसं उत्तमसीसं छिन्दित्वा आहरन्तु ।

राजिनोति भिक्खवे, रज्जो सन्निका दूता रज्जा पेसिता वेगेन गन्त्वा मातरा अलङ्कारित्वा अत्तनो अङ्के निसीदापितं कुमारं परिवारेत्वा एतदवोचुं । इस्सरेनाति रज्जा । वित्तिण्णोसीति परिच्यत्तोसि । स राजपुत्तोति भिक्खवे, तेसं वचनं सुत्वा मरणभयतज्जितो मातु अङ्गतो उट्ठाय सो राजपुत्तो । पटिदस्सयेथाति दस्सेथ । तस्साति भिक्खवे, ते दूता कुमारस्स तं वचनं सुत्वा मारेतुं अविसहन्ता गोणं विय नं रज्जुया परिकट्टन्ता नेत्वा रज्जो दस्सयुं । कुमारे पन नीयमाने दासिगणपरिवृता

सद्धि ओरोधेहि सुधम्मापि देवी नागरापि “मयं निरपराधं कुमारं मारेतुं न दस्सामा”ति तेन सद्धियेव अगमंसु।
आगच्छन्ति तुम्हाकं आणाय मम सन्निकं आगमिंसु। **हन्तुं ममन्ति** मं मारेतुं। **को नीधाति** को नु इध मम अपराधो, येन मं
 त्वं मारेसीति पुच्छि।

राजा “भवगं अतिनीचं, तव दोसो अतिमहन्तो”ति तस्स दोसं कथेन्तो गाथमाह —

२१८. “सायञ्च पातो उदकं सजाति, अग्निं सदा पारिचरतप्पमत्तो।
 तं तादिसं संयतं ब्रह्मचारिं, कस्मा तुवं ब्रूमि गहप्पती”ति॥

तत्थ **उदकं सजातीति** उदकोरोहणकम्मं करोति। **तं तादिसन्ति** तं तथारूपं मम सामिं दिब्बचक्खुतापसं कस्मा त्वं
 गहपतिवादेन समुदाचरसीति वदति।

ततो कुमारो “देव, मय्हं गहपतिञ्जेव ‘गहपती’ति वदन्तस्स को दोसो”ति वत्वा गाथमाह —

२१९. “ताला च मूला च फला च देव, परिग्गहा विविधा सन्तिमस्स।
 ते रक्खति गोपयतप्पमत्तो, तस्मा अहं ब्रूमि गहप्पती”ति॥

तत्थ **मूलाति** मूलकादिमूलानि। **फलाति** नानाविधानि वल्लिफलानि। **ते रक्खति गोपयतप्पमत्तोति** ते एस तव
 कुलूपकतापसो पण्णिककम्मं करोन्तो निसीदित्वा रक्खति, वतिं कत्वा गोपयति अप्पमत्तो, तेन कारणेन सो तव ब्राह्मणो
 गहपति नाम होति।

इति नं अहम्पि “गहपती”ति कथेसिं। सचे न सद्वहसि, चतूसु द्वारेसु पण्णिके पुच्छापेहीति। राजा पुच्छापेसि। ते
 “आम, मयं इमस्स हत्थतो पण्णञ्च फलाफलानि च किणामा”ति आहंसु। पण्णवत्थुम्पि उपधारापेत्वा पच्चक्खमकासि।
 पण्णसालम्पिस्स पविसित्वा कुमारस्स पुरिसा पण्णविककयलद्धं कहापणमासकभण्डिकं नीहरित्वा रज्जो दस्सेसुं। राजा
 महासत्तस्स निदोसभावं जत्वा गाथमाह —

२२०. “सच्चं खो एतं वदसि कुमार, परिग्गहा विविधा सन्तिमस्स।
 ते रक्खति गोपयतप्पमत्तो, स ब्राह्मणो गहपति तेन होती”ति॥

ततो महासत्तो चिन्तेसि “एवरूपस्स बालस्स रज्जो सन्निके वासतो हिमवन्तं पविसित्वा पब्बजितुं वरं,
 परिसमज्जेयेवस्स दोसं आविकत्वा आपुच्छित्वा अज्जेव निक्खमित्वा पब्बजिस्सामी”ति। सो परिसाय नमक्कारं कत्वा
 गाथमाह —

२२१. “सुणन्तु मय्हं परिसा समागता, सनेगमा जानपदा च सब्बे।
 बालायं बालस्स वचो निसम्म, अहेतुना घातयते मं जनिन्दो”ति॥

तत्थ **बालायं बालस्साति** अयं राजा सयं बालो इमस्स बालस्स कूटजटिलस्स वचनं सुत्वा अहेतुनाव मं घातयतेति।

एवञ्च पन वत्वा पितरं वन्दित्वा अत्तानं पब्बज्जाय अनुजानापेन्तो इतरं गाथमाह —

२२२. “दळ्हस्मि मूले विसटे विरूळ्हे, दुन्निक्कयो वेळु पसाखजातो ।
वन्दामि पादानि तव जनिन्द, अनुजान मं पब्बजिस्सामि देवा”ति ॥

तत्थ विसटेति विसाले महन्ते जाते । दुन्निक्कयोति दुन्निक्कड्डियो ।

ततो परा रज्जो च पुत्तस्स च वचनपटिवचनगाथा होन्ति —

२२३. “भुज्जस्सु भोगे विपुले कुमार, सब्बञ्च ते इस्सरियं ददामि ।
अज्जेव त्वं कुरुनं होहि राजा, मा पब्बजी पब्बज्जा हि दुक्खा ॥

२२४. “किन्नुध देव तवमत्थि भोगा, पुब्बेवहं देवलोके रमिस्सं ।
रूपेहि सद्देहि अथो रसेहि, गन्धेहि फस्सेहि मनोरमेहि ॥

२२५. “भुत्ता च मे भोगा तिदिवस्मिं देव, परिवारितो अच्छरानं गणेन ।
तुवञ्च बालं परनेय्यं विदित्वा, न तादिसे राजकुले वसेय्यं ॥

२२६. “सचाहं बालो परनेय्यो अस्मि, एकापराधं खम पुत्त मय्हं ।
पुनपि चे एदिसकं भवेय्य, यथामतिं सोमनस्स करोही”ति ॥

तत्थ दुक्खाति तात, पब्बज्जा नाम परपटिबद्धजीविकत्ता दुक्खा, मा पब्बजि, राजा होहीति तं याचि । किन्नुध देवाति देव, ये तव भोगा, तेसु किं नाम भुज्जितब्बं अत्थि । परिवारितोति परिचारितो, अयमेव वा पाठो । तस्स किर जातिस्सरजाणं उप्पज्जि, तस्मा एवमाह । परनेय्यन्ति अन्धं विय यड्डिया परेन नेतब्बं । तादिसेति तादिसस्स रज्जो सन्तिके न पण्डितेन वसितब्बं, मया अत्तनो जाणबलेन अज्ज जीवितं लद्धं, नाहं तव सन्तिके वसिस्सामीति जापेतुं एवमाह । यथामतिन्ति सचे पुन मय्हं एवरूपो दोसो होति, अथ त्वं यथाअज्झासयं करोहीति पुत्तं खमापेसि ।

महासत्तो राजानं ओवदन्तो अट्ठ गाथा अभासि —

२२७. “अनिसम्म कतं कम्मं, अनवत्थाय चिन्तितं ।
भेसज्जस्सेव वेभङ्गो, विपाको होति पापको ॥

२२८. “निसम्म च कतं कम्मं, सम्मावत्थाय चिन्तितं ।
भेसज्जस्सेव सम्पत्ति, विपाको होति भद्रको ॥

२२९. “अलसो गिही कामभोगी न साधु, असज्जतो पब्बजितो न साधु ।
राजा न साधु अनिसम्मकारी, यो पण्डितो कोधनो तं न साधु ॥

२३०. “निसम्म खत्तियो कयिरा, नानिसम्म दिसम्पति ।
निसम्मकारिनो राज, यसो कित्ति च वड्ढति ॥

२३१. “निसम्म दण्डं पणयेय्य इस्सरो, वेगा कतं तप्पति भूमिपाल ।
सम्मापणीधी च नरस्स अत्था, अनानुतप्पा ते भवन्ति पच्छा ॥

२३२. “अनानुतप्पानि हि ये करोन्ति, विभज्ज कम्मायतनानि लोके ।
विज्जुप्पसत्थानि सुखुद्रयानि, भवन्ति बुद्धानुमतानि तानि ॥

२३३. “आगच्छुं दोवारिका खगबन्धा, कासाविया हन्तु ममं जनिन्द ।
मातुज्च अङ्गस्मिमहं निसिन्नो, आकट्ठितो सहसा तेहि देव ॥

२३४. “कटुकज्झि सम्बाधं सुकिच्छं पत्तो, मधुरम्मि यं जीवितं लद्ध राज ।
किच्छेनहं अज्ज वधा पमुत्तो, पब्बज्जमेवाभिमनोहमस्मी’ति ॥

तत्थ अनिसम्माति अनोलोकेत्वा अनुपधारेत्वा । अनवत्थाय चिन्तितन्ति अनवत्थपेत्वा अतुलेत्वा अतीरेत्वा चिन्तितं । विपाको होति पापकोति तस्स हि यथा नाम भेसज्जस्स वेभङ्गो विपत्ति, एवमेवं विपाको होति पापको । असज्जतोति कायादीहि असज्जतो दुस्सीलो । तं न साधूति तं तस्स कोधनं न साधु । नानिसम्माति अनिसामेत्वा किञ्चि कम्मं न करेय्य । पणयेय्याति पट्टपेय्य पवत्तेय्य । वेगाति वेगेन सहसा । सम्मापणीधी चाति योनिसो ठपितेन चित्तेन कता नरस्स अत्था पच्छा अनानुतप्पा भवन्तीति अत्थो । विभज्जाति “इमानि कातुं युत्तानि, इमानि अयुत्तानी’ति एवं पज्जाय विभजित्वा । कम्मायतनानीति कम्मनि । बुद्धानुमतानीति पण्डितेहि अनुमतानि अनवज्जानि होन्ति । कटुकन्ति देव, कटुकं सम्बाधं सुकिच्छं मरणभयं पत्तोम्हि । लद्धाति अत्तनो जाणबलेन लभित्वा । पब्बज्जमेवाभिमनोहमस्मीति पब्बज्जाभिमुखचित्तोयेवस्मि ।

एवं महासत्तेन धम्मे देसिते राजा देविं आमन्तेत्वा गाथमाह —

२३५. “पुत्तो तवायं तरुणो सुधम्मे, अनुकम्पको सोमनस्सो कुमारो ।
तं याचमानो न लभामि स्वज्ज, अरहसि नं याचितवे तुवम्पी’ति ॥

तत्थ याचितवेति याचितुं ।

सा पब्बज्जायमेव उयोजेन्ती गाथमाह —

२३६. “रमस्सु भिक्खाचरियाय पुत्त, निसम्म धम्मेसु परिब्बजस्सु ।
सब्बेसु भूतेसु निधाय दण्डं, अनिन्दितो ब्रह्ममुपेति ठान’न्ति ॥

तत्थ निसम्माति पब्बजन्तो च निसामेत्वा मिच्छादिट्टिकानं पब्बज्जं पहाय सम्मादिट्टियुत्तं निव्यानिकपब्बज्जं पब्बज ।

अथ राजा गाथमाह —

२३७: “अच्छेररूपं वत यादिसञ्च, दुक्खितं मं दुक्खापयसे सुधम्मे ।
याचस्सु पुत्तं इति वुच्चमाना, भिय्योव उस्साहयसे कुमार”न्ति ॥

तत्थ यादिसञ्चाति यादिसं इदं त्वं वदेसि, तं अच्छरियरूपं वत । दुक्खितन्ति पकतियापि मं दुक्खितं भिय्यो दुक्खापयसि ।

पुन देवी गाथमाह —

२३८: “ये विप्पमुत्ता अनवज्जभोगिनो, परिनिब्बुता लोकमिमं चरन्ति ।
तमरियमगं पटिपज्जमानं, न उस्सहे वारयितुं कुमार”न्ति ॥

तत्थ विप्पमुत्ताति रागादीहि विप्पमुत्ता । परिनिब्बुताति किलेसपरिनिब्बानेन निब्बुता । तमरियमगन्ति तं तेसं बुद्धादीनं अरियानं सन्तकं मगं पटिपज्जमानं मम पुत्तं वारेतुं न उस्सहामि देवाति ।

तस्सा वचनं सुत्वा राजा ओसानगाथमाह —

२३९: “अद्धा हवे सेवितब्बा सपज्जा, बहुस्सुता ये बहुठानचिन्तिनो ।
येसायं सुत्वान सुभासितानि, अप्पोस्सुक्का वीतसोका सुधम्मा”ति ॥

तत्थ बहुठानचिन्तिनोति बहुकारणचिन्तिनो । येसायन्ति येसं अयं । सोमनस्सकुमारस्सेव हि सा सुभासितं सुत्वा अप्पोस्सुक्का जाता, राजापि तदेव सन्धायाह ।

महासत्तो मातापितरो वन्दित्वा “सचे मय्हं दोसो अत्थि, खमथा”ति महाजनस्स अज्जलिं कत्वा हिमवन्ताभिमुखो गन्त्वा मनुस्सेसु निवत्तेसु मनुस्सवण्णेनागन्त्वा देवताहि सत्त पब्बतराजियो अतिक्कमित्वा हिमवन्तं नीतो विस्सकम्मुना निम्मिताय पण्णसालाय इसिपब्बज्जं पब्बजि । तं तत्थ याव सोळसवस्सकाला राजकुलपरिचारिकवेसेन देवतायेव उपट्ठहिंसु । कूटजटिलम्पि महाजनो पोथेत्वा जीवितक्खयं पापेसि । महासत्तो झानाभिज्जं निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, पुब्बेपेस मय्हं वधाय परिसक्कियेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कुहको देवदत्तो अहोसि, माता महामाया, महारक्खितो सारिपुत्तो, सोमनस्सकुमारो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सोमनस्सजातकवण्णना नवमा ।

[५०६] १०. चम्पेय्यजातकवण्णना

का नु विज्जुरिवाभासीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उपोसथकम्मं आरब्भ कथेसि । तदा हि सत्था “साधु वो कतं उपासका उपोसथवासं वसन्तेहि, पोराणकपण्डिता नागसम्पत्तिं पहाय उपोसथवासं वसिंसुयेवा”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते अङ्गरुद्धे अङ्गे च मगधरुद्धे मगधे च रज्जं कारेन्ते अङ्गमगधरुद्धानं अन्तरे चम्पा नाम नदी, तत्थ नागभवनं अहोसि । चम्पेय्यो नाम नागराजा रज्जं कारेसि । कदाचि मगधराजा अङ्गरुद्धं गण्हाति, कदाचि अङ्गराजा मगधरुद्धं । अथेकदिवसं मगधराजा अङ्गेन सद्धिं युज्झित्वा युद्धपराजितो अस्सं आरुह्य पलायन्तो अङ्गरज्जो योधेहि अनुबद्धो पुण्णं चम्पानदिं पत्वा “परहत्ये मरणतो नदिं पविसित्वा मतं सेय्यो”ति अस्सेनेव सद्धिं नदिं ओतरि । तदा चम्पेय्यो नागराजा अन्तोदके रतनमण्डपं निम्मिनित्वा महापरिवारो महापानं पिवति । अस्सो रज्जा सद्धिं उदके निमुज्झित्वा नागरज्जो पुरतो ओतरि । नागराजा अलङ्कृतपटियत्तं राजानं दिस्वा सिनेहं उप्पादेत्वा आसना उट्ठाय “मा भायि, महाराजा”ति राजानं अत्तनो पल्लङ्गे निसीदापेत्वा उदके निमुगगकारणं पुच्छि । राजा यथाभूतं कथेसि । अथ नं “मा भायि, महाराज, अहं तं द्विन्नं रद्धानं सामिकं करिस्सामी”ति अस्सासेत्वा सत्ताहं महन्तं यसं अनुभवित्वा सत्तमे दिवसे मगधराजेन सद्धिं नागभवना निक्खमि । मगधराजा नागराजस्सानुभावेन अङ्गराजानं गहेत्वा जीविता वोरोपेत्वा द्वीसु रुद्धेसु रज्जं कारेसि । ततो पट्टाय रज्जो च नागराजस्स च विस्सासो थिरो अहोसि । राजा अनुसंवच्छरं चम्पानदीतीरे रतनमण्डपं कारेत्वा महन्तेन परिच्चागेन नागरज्जो बलिकम्मं करोति । सोपि महन्तेन परिवारेन नागभवना निक्खमित्वा बलिकम्मं सम्पटिच्छति । महाजनो नागरज्जो सम्पत्तिं ओलोकेति ।

तदा बोधिसत्तो दलिहकुले निब्बत्तो राजपरिसाय सद्धिं नदीतीरं गन्त्वा तं नागराजस्स सम्पत्तिं दिस्वा लोभं उप्पादेत्वा तं पत्थयमानो दानं दत्वा सीलं रक्खित्वा चम्पेय्यनागराजस्स कालकिरियतो सत्तमे दिवसे चवित्वा तस्स वसनपासादे सिरिगम्भे सिरिसयनपिट्ठे निब्बत्ति । सरीरं सुमनदामवण्णं महन्तं अहोसि । सो तं दिस्वा विप्पटिसारी हुत्वा “मया कतकुसलनिस्सन्देन छसु कामसगोसु इस्सरियं कोट्टे पटिसामितं धज्जं विय अहोसि । स्वाहं इमिस्सा तिरच्छानयोनिया पटिसन्धिं गण्हिं, किं मे जीवितेना”ति मरणाय चित्तं उप्पादेसि । अथ नं सुमना नाम नागमाणविका दिस्वा “महानुभावो सत्तो निब्बत्तो भविस्सती”ति सेसनागमाणविकानं सज्जं अदासि, सब्बा नानातूरियहत्था आगन्त्वा तस्स उपहारं करिंसु । तस्स तं नागभवनं सक्कभवनं विय अहोसि, मरणचित्तं पटिप्पस्सम्भि, सप्पसरीरं विजहित्वा सब्बालङ्कारपटिमण्डितो सयनपिट्ठे निसीदि । अथस्स ततो पट्टाय यसो महा अहोसि ।

सो तत्थ नागरज्जं कारेन्तो अपरभागे विप्पटिसारी हुत्वा “किं मे इमाय तिरच्छानयोनिया, उपोसथवासं वसित्वा इतो मुच्चित्वा मनुस्सपथं गन्त्वा सच्चानि पटिविज्झित्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा ततो पट्टाय तस्मिंयेव पासादे उपोसथकम्मं करोति । अलङ्कृतनागमाणविका तस्स सन्तिकं गच्छन्ति, येभुय्येनस्स सीलं भिज्जति । सो ततो पट्टाय पासादा निक्खमित्वा उय्यानं गच्छति । ता तत्रापि गच्छन्ति, उपोसथो भिज्जतेव । सो चिन्तेसि “मया इतो नागभवना निक्खमित्वा मनुस्सलोकं गन्त्वा उपोसथवासं वसितुं वट्टती”ति । सो ततो पट्टाय उपोसथदिवसेसु नागभवना निक्खमित्वा एकस्स पच्चन्तगामस्स अविदूरे महामग्गसमीपे वम्मिकमत्थके “मम चम्मादीहि अत्थिका गणहन्तु, मं कीळासप्यं वा कातुकामा करोन्तू”ति सरीरं दानमुखे विस्सज्जेत्वा भोगे आभुजित्वा निपन्नो उपोसथवासं वसति । महामग्गेन गच्छन्ता च आगच्छन्ता च तं दिस्वा गन्धादीहि पूजेत्वा पक्कमन्ति । पच्चन्तगामवासिनो गन्त्वा “महानुभावो नागराजा”ति तस्स उपरि मण्डपं करित्वा समन्ता वालुकं ओकिरित्वा गन्धादीहि पूजयिंसु । ततो पट्टाय मनुस्सा महासत्ते पसीदित्वा पूजं कत्वा पुत्तं पत्थेन्ति, धीतरं पत्थेन्ति ।

महासत्तोपि उपोसथकम्मं करोन्तो चातुदसीपन्नरसीसु वम्मिकमत्थके निपज्जित्वा पाटिपदे नागभवनं गच्छति । तस्सेवं उपोसथं करोन्तस्स अद्धा वीतित्तो । एकदिवसं सुमना अग्गमहेसी आह “देव, त्वं मनुस्सलोकं गन्त्वा उपोसथं उपवससि, मनुस्सलोको च सासङ्को सप्पटिभयो, सचे ते भयं उप्पज्जेय्य, अथ मयं येन निमित्तेन जानेय्याम, तं नो

आचिक्खाही”ति । अथ नं महासत्तो मङ्गलपोक्खरणिआ तीरं नेत्वा “सचे मं भद्दे, कोचि पहरित्वा किलमेस्सति, इमिस्सा पोक्खरणिआ उदकं आविलं भविस्सति, सचे सुपण्णो गहेस्सति, उदकं पक्कुथिस्सति, सचे अहितुण्डिको गण्हिस्सति, उदकं लोहितवण्णं भविस्सती”ति आह । एवं तस्सा तीणि निमित्तानि आचिक्खित्वा चातुहसीउपोसथं अधिट्ठाय नागभवना निक्खमित्वा तत्थ गन्त्वा वम्मिकमत्थके निपज्जि सरीरसोभाय वम्मिकं सोभयमानो । सरीरज्जिस्स रजतदामं विय सेतं अहोसि मत्थको रत्तकम्बलगेण्डुको विय । इमस्मिं पन जातके बोधिसत्तस्स सरीरं नङ्गलसीसपमाणं अहोसि, **भूरिदत्तजातके** (जा० २.२२.७८४ आदयो) ऊरुप्पमाणं, **सङ्खपालजातके** (जा० २.१७.१४३ आदयो) एकदोणिकनावपमाणं ।

तदा एको बाराणसिवासी माणवो तक्कसिलं गन्त्वा दिसापामोक्खस्स आचरियस्स सन्तिके अलम्पायनमन्तं उग्गण्हित्वा तेन मग्गेन अत्तनो गेहं गच्छन्तो महासत्तं दिस्वा “इमं सप्पं गहेत्वा गामनिगमराजधानीसु कीळापेन्तो धनं उप्पादेस्सामी”ति चिन्तेत्वा दिब्बोसधानि गहेत्वा दिब्बमन्तं परिवत्तेत्वा तस्स सन्तिकं अगमासि । दिब्बमन्तसुतकालतो पट्ठाय महासत्तस्स कण्णेसु अयसलाकपवेसनकालो विय जातो, मत्थको सिखरेन अभिमत्थियमानो विय जातो । सो “को नु खो एसो”ति भोगन्तरतो सीसं उक्खिपित्वा ओलोकेन्तो अहितुण्डिकं दिस्वा चिन्तेसि “मम विसं महन्तं, सचाहं कुज्झित्वा नासवातं विस्सज्जेस्सामि, एतस्स सरीरं भस्ममुट्ठि विय विप्पकिरिस्सति, अथ मे सीलं खण्डं भविस्सति, न दानि तं ओलोकेस्सामी”ति । सो अक्खीनि निम्मीलेत्वा सीसं भोगन्तरे ठपेसि ।

अहितुण्डिको ब्राह्मणो ओसधं खादित्वा मन्तं परिवत्तेत्वा खेळं महासत्तस्स सरीरे ओपि, ओसधानञ्च मन्तस्स चानुभावेन खेळेन फुट्ठफुट्ठाने फोटानं उट्ठानकालो विय जातो । अथ नं सो नङ्गुट्ठे गहेत्वा कट्ठित्वा दीघसो निपज्जापेत्वा अजपदेन दण्डेन उप्पीळेन्तो दुब्बलं कत्वा सीसं दळ्हं गहेत्वा निप्पीळि, महासत्तस्स मुखं विवरि । अथस्स मुखे खेळं ओपित्वा ओसधमन्तं कत्वा दन्ते भिन्दि, मुखं लोहितस्स पूरि । महासत्तो अत्तनो सीलभेदभयेन एवरूपं दुक्खं अधिवासेन्तो अक्खीनि उम्मीलेत्वा ओलोकनमत्तम्पि नाकरि । सोपि “नागराजानं दुब्बलं करिस्सामी”ति नङ्गुट्ठतो पट्ठायस्स अट्ठीनि चुण्णयमानो विय सकलसरीरं मदित्वा पट्टकवेठनं नाम वेठेसि, तन्तमज्जितं नाम मज्जि, नङ्गुट्ठं गहेत्वा दुस्सपोथिमं नाम पोथेसि । महासत्तस्स सकलसरीरं लोहितमक्खितं अहोसि । सो महावेदनं अधिवासेसि ।

अथस्स दुब्बलभावं जत्वा वल्लीहि पेळं करित्वा तत्थ नं पक्खिपित्वा पच्चन्तगामं नेत्वा महाजनमज्जे कीळापेसि । नीलादीसु वण्णेसु वट्टचतुरस्सादीसु सण्ठानेसु अणुंथूलादीसु पमाणेसु यं यं ब्राह्मणो इच्छति, महासत्तो तंतदेव कत्वा नच्चति, फणसतं फणसहस्सम्पि करोतियेव । महाजनो पसीदित्वा बहुं धनं अदासि । एकदिवसमेव कहापणसहस्सञ्चेव सहस्सघनके च परिक्खारे लभि । ब्राह्मणो आदितोव सहस्सं लभित्वा “विस्सज्जेस्सामी”ति चिन्तेसि, तं पन धनं लभित्वा “पच्चन्तगामेयेव ताव मे एत्तकं धनं लद्धं, राजराजमहामच्चानं सन्तिके बहुं धनं लभिस्सामी”ति सकटञ्च सुखयानकञ्च गहेत्वा सकटे परिक्खारे ठपेत्वा सुखयानके निसिन्नो महन्तेन परिवारेन महासत्तं गामनिगमादीसु कीळापेन्तो “बाराणसियं उग्गसेनरज्जो सन्तिके कीळापेत्वा विस्सज्जेस्सामी”ति अगमासि । सो मण्डूके मारेत्वा नागरज्जो देति । नागराजा “पुनप्पुनं एस मं निस्साय मारेस्सती”ति न खादति । अथस्स मधुलाजे अदासि । महासत्तो “सचाहं भोजनं गण्हिस्सामि, अन्तोपेळाय एव मरणं भविस्सती”ति तेपि न खादति । ब्राह्मणो मासमत्तेन बाराणसिं पत्वा द्वारगामेसु कीळापेन्तो बहुं धनं लभि ।

राजापि नं पक्कोसापेत्वा “अम्हाकं कीळापेही”ति आह । “साधु, देव, स्वे पन्नरसे तुम्हाकं कीळापेस्सामी”ति । राजा

“स्वे नागराजा राजङ्गणे नच्चिस्सति, महाजनो सन्निपतित्वा पस्सतू”ति भेरिं चरापेत्वा पुनदिवसे राजङ्गणं अलङ्कारापेत्वा ब्राह्मणं पक्कोसापेसि । सो रतनपेळाय महासत्तं नेत्वा विचित्तत्थरे पेळं ठपेत्वा निसीदि । राजापि पासादा ओरुह महाजनपरिवृतो राजासने निसीदि । ब्राह्मणो महासत्तं नीहरित्वा नच्चापेसि । महाजनो सकभावेन सण्ठातुं असक्कोन्तो चेलुक्खेपसहस्सं पवत्तेति । बोधिसत्तस्स उपरि सत्तरतनवस्सं वस्सति । तस्स गहितस्स मासो सम्पूरि । एत्तकं कालं निराहारोव अहोसि । सुमना “अतिचिरायति मे पियसामिको, इदानिस्स इध अनागच्छन्तस्स मासो सम्पुण्णो, किं नु खो कारण”न्ति गन्त्वा पोक्खरणिं ओलोकेन्ती लोहितवण्णं उदकं दिस्वा “अहितुण्डिकेन गहितो भविस्सती”ति जत्वा नागभवना निक्खमित्वा वम्मिकसन्तिकं गन्त्वा महासत्तस्स गहितट्टानञ्च किलमितट्टानञ्च दिस्वा रोदित्वा कन्दित्वा पच्चन्तगामं गन्त्वा पुच्छित्वा तं पवत्तिं सुत्वा बाराणसिं गन्त्वा राजङ्गणे परिसमज्झे आकासे रोदमाना अट्ठासि । महासत्तो नच्चन्तोव आकासं ओलोकेत्वा तं दिस्वा लज्जितो पेळं पविसित्वा निपज्जि । राजा तस्स पेळं पविट्ठकाले “किं नु खो कारण”न्ति इतो चितो च ओलोकेन्तो तं आकासे ठितं दिस्वा पठमं गाथमाह —

२४०: “का नु विज्जुरिवाभासि, ओसधी विय तारका ।
देवता नुसि गन्धब्बी, न तं मज्जामी मानुसि”न्ति ॥

तत्थ न तं मज्जामि मानुसिन्ति अहं तं मानुसीति न मज्जामि, तथा एकाय देवताय गन्धब्बिया वा भवितुं वट्ठतीति वदति ।

इदानि तेसं वचनपटिवचनगाथा होन्ति —

२४१: “नम्हि देवी न गन्धब्बी, न महाराज मानुसी ।
नागकज्जास्मि भदन्ते, अत्थेनम्हि इधागता ॥

२४२: “विब्भन्तचित्ता कुपितिन्द्रियासि, नेत्तेहि ते वारिगणा सवन्ति ।
किं ते नट्ठं किं पन पत्थयाना, इधागता नारि तदिद्ध ब्रूहि ॥

२४३: “यमुगतेजो उरगोति चाहु, नागोति नं आहु जना जनिन्द ।
तमग्गही पुरिसो जीविकत्थो, तं बन्धना मुञ्च पती ममेसो ॥

२४४: “कथं न्वयं बलविरियूपपन्नो, हत्थत्तमागच्छि वनिब्बकस्स ।
अक्खाहि मे नागकज्जे तमत्थं, कथं विजानेमु गहीतनागं ॥

२४५: “नगरम्पि नागो भस्मं करेय्य, तथा हि सो बलविरियूपपन्नो ।
धम्मज्ज नागो अपचायमानो, तस्मा परक्कम्म तपो करोती”ति ॥

तत्थ अत्थेनम्हीति अहं एकं कारणं पटिच्च इधागता । कुपितिन्द्रियाति किलन्तिन्द्रिया । वारिगणाति अस्सुबिन्दुघटा । उरगोति चाहूति उरगोति चायं महाजनो कथेसि । तमग्गही पुरिसोति अयं पुरिसो तं नागराजानं जीविकत्थाय अग्गहेसि । वनिब्बकस्साति इमस्स वनिब्बकस्स कथं नु एस महानुभावो समानो हत्थत्तं आगतोति पुच्छति ।

धम्मज्जाति पञ्चसीलधम्मं उपोसथवासधम्मञ्च गरुं करोन्तो विहरति, तस्मा इमिना पुरिसेन गहितोपि “सचाहं इमस्स उपरि नासवातं विस्सज्जेस्सामि, भस्ममुट्ठि विय विकिरिस्सति, एवं मे सीलं भिज्जिस्सती”ति सीलभेदभया परक्कम्म तं दुक्खं अधिवासेत्वा तपो करोति, वीरियमेव करोतीति आह ।

राजा “कहं पनेसो इमिना गहितो”ति पुच्छि । अथस्स सा आचिक्खन्ती गाथमाह —

२४६: “चातुद्वसिं पञ्चदसिञ्च राज, चतुप्पथे सम्मति नागराजा ।
तमग्गही पुरिसो जीविकत्थो, तं बन्धना मुञ्च पती ममेसो”ति ॥

तत्थ चतुप्पथेति चतुक्कमग्गस्स आसन्नट्टाने एकस्मिं वम्मिके चतुरङ्गसमन्नागतं अधिद्वानं अधिद्वहित्वा उपोसथवासं वसन्तो निपज्जतीति अत्थो । तं बन्धनाति तं एवं धम्मिकं गुणवन्तं नागराजानं एतस्स धनं दत्वा पेळबन्धना पमुञ्च ।

एवञ्च पन वत्वा पुनपि तं याचन्ती द्वे गाथा अभासि —

२४७: “सोळसित्थिसहस्सानि, आमुत्तमणिकुण्डला ।
वारिगेहसया नारी, तापि तं सरणं गता ॥

२४८: “धम्मेन मोचेहि असाहसेन, गामेन निक्खेन गवं सतेन ।
ओस्सट्टकायो उरगो चरातु, पुञ्जत्थिको मुञ्चतु बन्धनस्मा”ति ॥

तत्थ सोळसित्थिसहस्सानीति मा त्वं एस यो वा सो वा दलिद्वनागोति मज्जित्थ । एतस्स हि एत्तका सब्बालङ्कारपटिमण्डिता इत्थियोव, सेसा सम्पत्ति अपरिमाणाति दस्सेति । वारिगेहसयाति उदकच्छदनं उदकगब्भं कत्वा तत्थ सयनसीला । ओस्सट्टकायोति निस्सट्टकायो हुत्वा । चरातूति चरतु ।

अथ नं राजा तिस्सो गाथा अभासि —

२४९: “धम्मेन मोचेमि असाहसेन, गामेन निक्खेन गवं सतेन ।
ओस्सट्टकायो उरगो चरातु, पुञ्जत्थिको मुञ्चतु बन्धनस्मा ॥

२५०: “दम्मि निक्खसतं लुद्ध, थूलञ्च मणिकुण्डलं ।
चतुस्सदञ्च पल्लङ्कं, उमापुप्फसरिन्निभं ॥

२५१: “द्वे च सादिसियो भरिया, उसभञ्च गवं सतं ।
ओस्सट्टकायो उरगो चरातु, पुञ्जत्थिको मुञ्चतु बन्धनस्मा”ति ॥

तत्थ लुद्धाति राजा उरगं मोचेतुं अहितुण्डिकं आमन्तेत्वा तस्स दातब्बं देय्यधम्मं दस्सेन्तो एवमाह । गाथा पन हेट्ठा वुत्तत्थायेव ।

अथ नं लुद्धो आह —

२५२: “विनापि दाना तव वचनं जनिन्द, मुञ्चेमु नं उरगं बन्धनस्मा ।
ओस्सट्ठकायो उरगो चरातु, पुञ्जत्थिको मुञ्चतु बन्धनस्मा”ति ॥

तत्थ तव वचनन्ति महाराज, विनापि दानेन तव वचनमेव अम्हाकं गरु । मुञ्चेमु नन्ति मुञ्चिस्सामि एतन्ति वदति ।

एवञ्च पन वत्वा महासत्तं पेळतो नीहरि । नागराजा निक्खमित्वा पुप्फन्तरं पविसित्वा तं अत्तभावं विजहित्वा
माणवकवण्णेन अलङ्कृतसरीरो हुत्वा पथविं भिन्दन्तो विय निक्खन्तो अट्ठासि । सुमना आकासतो ओतरित्वा तस्स
सन्तिके ठिता । नागराजा अञ्जलिं पग्गय्ह राजानं नमस्समानो अट्ठासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था द्वे गाथा अभासि —

२५३: “मुत्तो चम्पेय्यको नागो, राजानं एतदब्रवि ।
नमो ते कासिराजत्थु, नमो ते कासिवट्ठुन ।
अञ्जलिं ते पग्गण्हामि, पस्सेय्यं मे निवेसनं ॥

२५४: “अट्ठा हि दुब्बिस्ससमेतमाहु, यं मानुसो विस्ससे अमानुसम्हि ।
सचे च मं याचसि एतमत्थं, दक्खेमु ते नाग निवेसनानी”ति ॥

तत्थ पस्सेय्यं मे निवेसनन्ति मम निवेसनं चम्पेय्यनागभवनं रमणीयं पस्सितब्बयुत्तकं । तं ते अहं दस्सेतुकामो, तं
सबलवाहनो त्वं आगन्त्वा पस्स, नरिन्दाति वदति । दुब्बिस्ससन्ति दुविस्सासनीयं । सचे चाति सचे मं याचसि, पस्सेय्याम
ते निवेसनानि, अपि च खो पन तं न सद्वहामीति वदति ।

अथ नं सद्वहापेतुं सपथं करोन्तो महासत्तो द्वे गाथा अभासि —

२५५: “सचेपि वातो गिरिमावहेय्य, चन्दो च सुरियो च छमा पतेय्युं ।
सब्बा च नज्जो पटिसोतं वजेय्युं, न त्वेवहं राज मुसा भणेय्यं ॥

२५६: “नभं फलेय्य उदधीपि सुस्से, संवट्टये भूतधरा वसुन्धरा ।
सिलुच्चयो मेरु समूलमुप्पते, न त्वेवहं राज मुसा भणेय्य”न्ति ॥

तत्थ संवट्टये भूतधरा वसुन्धराति अयं भूतधराति च वसुन्धराति च सङ्खं गता महापथवी किलज्जं विय संवट्टेय्य ।
समूलमुप्पतेति एवं महासिनेरुपब्बतो समूलो उट्ठाया पुराणपण्णं विय आकासे पक्खन्देय्य ।

सो महासत्तेन एवं वुत्तेपि असद्वहन्तो —

२५७: “अट्ठा हि दुब्बिस्ससमेतमाहु, यं मानुसो विस्ससे अमानुसम्हि ।
सचे च मं याचसि एतमत्थं, दक्खेमु ते नाग निवेसनानी”ति ॥ —

पुनपि तमेव गाथं वत्वा “त्वं मया कतगुणं जानितुं अरहसि, सद्वहितुं पन युत्तभावं वा अयुत्तभावं वा अहं जानिस्सामी”ति पकासेन्तो इतरं गाथमाह —

२५८: “तुम्हे खोत्थ घोरविसा उळारा, महातेजा खिप्पकोपी च होथ ।
मंकारणा बन्धनस्मा पमुत्तो, अरहसि नो जानितुये कतानी”ति ॥

तत्थ उळाराति उळारविसा । जानितुयेति जानितुं ।

अथ नं सद्वहापेतुं पुन सपथं करोन्तो महासत्तो गाथमाह —

२५९: “सो पच्चतं निरये घोररूपे, मा कायिकं सातमलत्थ किञ्चि ।
पेळाय बद्धो मरणं उपेतु, यो तादिसं कम्मकतं न जाने”ति ॥

तत्थ पच्चतन्ति पच्चतु । कम्मकतन्ति कतकम्मं एवं गुणकारकं तुम्हादिसं यो न जानाति, सो एवरूपो होतूति वदति ।

अथस्स राजा सद्वहित्वा थुतिं करोन्तो गाथमाह —

२६०: “सच्चप्पटिज्जा तव मेस होतु, अक्कोधनो होहि अनुपनाही ।
सब्बञ्च ते नागकुलं सुपण्णा, अग्गिंवि गिम्हेसु विवज्जयन्तू”ति ॥

तत्थ तव मेस होतूति तव एसा पटिज्जा सच्चा होतु । अग्गिंवि गिम्हेसु विवज्जयन्तूति यथा मनुस्सा गिम्हकाले सन्तापं अनिच्छन्ता जलमानं अग्गिं विवज्जेन्ति, एवं विवज्जेन्तु दूरतोव परिहरन्तु ।

महासत्तोपि रज्जो थुतिं करोन्तो इतरं गाथमाह —

२६१: “अनुकम्पसी नागकुलं जनिन्द, माता यथा सुप्पियं एकपुत्तं ।
अहञ्च ते नागकुलेन सद्धिं, काहामि वेय्यावटिकं उळार”न्ति ॥

तं सुत्वा राजा नागभवनं गन्तुकामो सेनं गमनसज्जं कातुं आणापेन्तो गाथमाह —

२६२: “योजेन्तु वे राजरथे सुचित्ते, कम्बोजके अस्सतरे सुदन्ते ।
नागे च योजेन्तु सुवण्णकप्पने, दक्खेमु नागस्स निवेसनानी”ति ॥

तत्थ कम्बोजके अस्सतरे सुदन्तेति सुसिखिते कम्बोजरट्टसम्भवे अस्सतरे योजेन्तु ।

इतरा अभिसम्बुद्धगाथा —

२६३: “भेरी मुदिङ्गा पणवा च सङ्घा, अवज्जयिंसु उग्गसेनस्स रज्जो ।
पायासि राजा बहु सोभमानो, पुरक्खतो नारिगणस्स मज्झे”ति ॥

तत्थ बहु सोभमानोति भिक्खवे, बाराणसिराजा सोळसहि नारीसहस्सेहि पुरक्खतो परिवारितो तस्स नारीगणस्स मज्झे बाराणसितो नागभवनं गच्छन्तो अतिविय सोभमानो पायासि ।

तस्स नगरा निक्खन्तकालेयेव महासत्तो अत्तनो आनुभावेन नागभवनं सब्बरतनमयं पाकारञ्च द्वारट्टालके च दिस्समानरूपे कत्वा नागभवनगामिं मगं अलङ्कृतपटियत्तं मापेसि । राजा सपरिसो तेन मग्गेन नागभवनं पविसित्वा रमणीयं भूमिभागञ्च पासादे च अदस । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२६४: “सुवण्णचित्तकं भूमिं, अद्वक्खि कासिवट्ठुनो ।
सोवण्णमयपासादे, वेळुरियफलकत्थते ॥

२६५: “स राजा पाविसि ब्यम्हं, चम्पेय्यस्स निवेसनं ।
आदिच्चवण्णसन्निभं, कंसविज्जुपभस्सरं ॥

२६६: “नानारुक्खेहि सञ्छन्नं, नानागन्धसमीरितं ।
सो पावेक्खि कासिराजा, चम्पेय्यस्स निवेसनं ॥

२६७: “पविट्ठस्मिं कासिरज्जे, चम्पेय्यस्स निवेसनं ।
दिब्बा तूरिया पवज्जिंसु, नागकज्जा च नच्चिसुं ॥

२६८: “तं नागकज्जा चरितं गणेन, अन्वारुही कासिराजा पसन्नो ।
निसीदि सोवण्णमयमि पीठे, सापस्सये चन्दनसारलित्ते”ति ॥

तत्थ सुवण्णचित्तकन्ति सुवण्णवालुकाय सन्थतं । ब्यम्हन्ति अलङ्कृतनागभवनं । चम्पेय्यस्साति नागभवनं पविसित्वा चम्पेय्यनागराजस्स निवेसनं पाविसि । कंसविज्जुपभस्सरन्ति मेघमुखे सञ्चरणसुवण्णविज्जु विय ओभासमानं । नानागन्धसमीरितन्ति नानाविधेहि दिब्बगन्धेहि अनुसञ्चरितं । चरितं गणेनाति तं निवेसनं नागकज्जागणेन चरितं अनुसञ्चरितं । चन्दनसारलित्तेति दिब्बसारचन्दनेन अनुलित्ते ।

तत्थ निसिन्नमत्तस्सेवस्स नानगरसं दिब्बभोजनं उपनामेसुं, तथा सोळसन्नं इत्थिसहस्सानं सेसराजपरिसाय च । सो सत्ताहमत्तं सपरिसो दिब्बन्नपानादीनि परिभुज्जित्वा दिब्बेहि कामगुणेहि अभिरमित्वा सुखसयने निसिन्नो महासत्तस्स यसं वण्णेत्वा “नागराज, त्वं एवरूपं सम्पत्तिं पहाय मनुस्सलोके वम्मिकमत्थके निपज्जित्वा कस्मा उपोसथवासं वसी”ति पुच्छि । सोपिस्स कथेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२६९: “सो तत्थ भुत्वा च अथो रमित्वा, चम्पेय्यकं कासिराजा अवोच ।
विमानसेट्ठानि इमानि तुय्हं, आदिच्चवण्णानि पभस्सरानि ।
नेतादिसं अत्थि मनुस्सलोके, किं पत्थयं नाग तपो करोसि ॥

२७०: “ता कम्बुकायूरधरा सुवत्था, वट्ठुली तम्बतलूपपन्ना ।
पग्गय्ह पायेन्ति अनोमवण्णा, नेतादिसं अत्थि मनुस्सलोके ।

किं पत्थयं नाग तपो करोसि ॥

२७१: “नज्जो च तेमा पुथुलोममच्छा, आटासकुन्ताभिरुदा सुतित्था ।
नेतादिसं अत्थि मनुस्सलोके, किं पत्थयं नाग तपो करोसि ॥

२७२: “कोज्जा मयूरा दिविया च हंसा, वग्गुस्सरा कोकिला सम्पतन्ति ।
नेतादिसं अत्थि मनुस्सलोके, किं पत्थयं नाग तपो करोसि ॥

२७३: “अम्बा च साला तिलका च जम्बुयो, उद्दालका पाटलियो च फुल्ला ।
नेतादिसं अत्थि मनुस्सलोके, किं पत्थयं नाग तपो करोसि ॥

२७४: “इमा च ते पोक्खरज्जो समन्ततो, दिब्बा च गन्धा सततं पवायन्ति ।
नेतादिसं अत्थि मनुस्सलोके, किं पत्थयं नाग तपो करोसि ॥

२७५: “न पुत्तहेतु न धनस्स हेतु, न आयुनो चापि जनिन्द हेतु ।
मनुस्सयोनिं अभिपत्थयानो, तस्मा परक्कम्म तपो करोमी”ति ॥

तत्थ ताति सोळससहस्सनागकज्जायो सन्धायाह । **कम्बुकायूरधरा**ति सुवण्णाभरणधरा । **वट्टङ्गुली**ति पवाळङ्कुरसदिसवट्टङ्गुली । **तम्बतलूपपन्ना**ति अभिरत्तेहि हत्थपादतलेहि समन्नागता । **पायेन्ती**ति दिब्बपानं उक्खिपित्वा तं पायेन्ति । **पुथुलोममच्छा**ति पुथुलपत्तेहि नानामच्छेहि समन्नागता । **आटासकुन्ताभिरुदा**ति आटासङ्घातेहि सकुणेहि अभिरुदा । **सुतित्था**ति सुन्दरतित्था । **दिविया च हंसा**ति दिब्बहंसा च । **सम्पतन्ती**ति मनुज्जरवं रवन्ता रुक्खतो रुक्खं सम्पतन्ति । **दिब्बा च गन्धा**ति तासु पोक्खरणीसु सततं दिब्बगन्धा वायन्ति । **अभिपत्थयानो**ति पत्थयन्तो विचरामि । **तस्मा**ति तेन कारणेन परक्कम्म वीरियं पग्गहेत्वा तपो करोमि, उपोसथं उपवसामीति ।

एवं वुत्ते राजा आह —

२७६: “त्वं लोहितक्खो विहतन्तरंसो, अलङ्कतो कप्पितकेसमस्सु ।
सुरोसितो लोहितचन्दनेन, गन्धब्बराजाव दिसा पभाससि ॥

२७७: “देविद्धिपत्तोसि महानुभावो, सब्बेहि कामेहि समङ्गिभूतो ।
पुच्छामि तं नागराजेतमत्थं, सेय्यो इतो केन मनुस्सलोको”ति ॥

तत्थ **सुरोसितो**ति सुविलित्तो ।

अथस्स आचिक्खन्तो नागराजा आह —

२७८: “जनिन्द नाज्जत्र मनुस्सलोका, सुद्धीव संविज्जति संयमो वा ।
अहज्ज लब्धान मनुस्सयोनिं, काहामि जातिमरणस्स अन्त”न्ति ॥

तत्थ सुद्धी वाति महाराज, अज्जत्र मनुस्सलोका अमतमहानिब्बानसङ्घाता सुद्धि वा सीलसंयमो वा नत्थि । अन्तन्ति मनुस्सयोनिं लद्धा जातिमरणस्स अन्तं करिस्सामीति तपो करोमीति ।

तं सुत्वा राजा आह —

२७९: “अद्धा हवे सेवितब्बा सपज्जा, बहुस्सुता ये बहुठानचिन्तिनो ।
नारियो च दिस्वान तुवज्ज नाग, काहामि पुज्जानि अनप्पकानी”ति ॥

तत्थ नारियो चाति इमा तव नागकज्जायो च तुवज्ज दिस्वा बहूनि पुज्जानि करिस्सामीति वदति ।

अथ नं नागराजा आह —

२८०: “अद्धा हवे सेवितब्बा सपज्जा, बहुस्सुता ये बहुठानचिन्तिनो ।
नारियो च दिस्वान ममज्ज राज, करोहि पुज्जानि अनप्पकानी”ति ॥

तत्थ करोहीति करेय्यासि, महाराजाति ।

एवं वुत्ते उग्गसेनो गन्तुकामो हुत्वा “नागराज, चिरं वसिम्ह, गमिस्सामा”ति आपुच्छि । अथ नं महासत्तो “तेन हि महाराज, यावदिच्छकं धनं गणहाही”ति धनं दस्सेन्तो आह —

२८१: “इदज्ज मे जातरूपं पहूतं, रासी सुवण्णस्स च तालमत्ता ।
इतो हरित्वान सुवण्णघरानि, करस्सु रूपियपाकारं करोन्तु ॥

२८२: “मुत्ता च वाहसहस्सानि पज्ज, वेळुरियमिस्सानि इतो हरित्वा ।
अन्तेपुरे भूमियं सन्थरन्तु, निक्कदमा हेहिति नीरजा च ॥

२८३: “एतादिसं आवस राजसेट्ठ, विमानसेट्ठं बहु सोभमानं ।
बाराणसिं नगरं इद्धं फीतं, रज्जज्ज कारेहि अनोमपज्जा”ति ॥

तत्थ रासीति तेसु तेसु ठानेसु तालपमाणा रासियो । सुवण्णघरानीति सुवण्णगेहानि । निक्कदमाति एवं ते अन्तेपुरे भूमि निक्कदमा च निरजा च भविस्सति । एतादिसन्ति एवरूपं सुवण्णमयं रजतपाकारं मुत्तावेळुरियसन्थतभूमिभागं । फीतन्ति फीतं बाराणसिनगरज्ज आवस । अनोमपज्जाति अलामकपज्जा ।

राजा तस्स कथं सुत्वा अधिवासेसि । अथ महासत्तो नागभवने भेरिं चरापेसि “सब्बा राजपरिसा यावदिच्छकं हिरज्जसुवण्णादिकं धनं गणहन्तू”ति । रज्जो च अनेकेहि सकटसतेहि धनं पेसेसि । राजा महन्तेन यसेन नागभवना निक्खमित्वा बाराणसिमेव गतो । ततो पट्ठाय किर जम्बुदीपतलं सहिरज्जं जातं ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं पोराणकपण्डिता नागसम्पत्तिं पहाय उपोसथवासं वसिंसू”ति वत्वा जातकं

समोधानेसि — “तदा अहितुण्डिको देवदत्तो अहोसि, सुमना राहुलमाता, उग्गसेनो सारिपुत्तो, चम्पेय्यनागराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

चम्पेय्यजातकवण्णना दसमा ।

[५०७] ११. महापलोभनजातकवण्णना

ब्रह्मलोका चवित्त्वानाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो विसुद्धसंकिलेसं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा वित्थारितमेव । इध पन सत्था “भिक्षु मातुगामो नामेस विसुद्धसत्तेपि संकिलिट्ठे करोती”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियन्ति **चूळपलोभने** (जा० १.३.३७ आदयो) वुत्तनयेनेव अतीतवत्थु वित्थारितब्बं । तदा पन महासत्तो ब्रह्मलोका चवित्त्वा कासिरज्जो पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, अनित्थिगन्धकुमारो नाम अहोसि । इत्थीनं हत्थे न सण्ठाति, पुरिसवेसेन नं थज्जं पायेन्ति, झानागारे वसति, इत्थियो न पस्सति । तमत्थं पकासेन्तो सत्था चतस्सो गाथा अभसि —

२८४: “ब्रह्मलोका चवित्त्वान, देवपुत्तो महिद्धिको ।

रज्जो पुत्तो उदपादि, सब्बकामसमिद्धिसु ॥

२८५: “कामा वा कामसज्जा वा, ब्रह्मलोके न विज्जति ।

स्वास्सु तायेव सज्जाय, कामेहि विजिगुच्छथ ॥

२८६: “तस्स चन्तेपुरे आसि, झानागारं सुमापितं ।

सो तत्थ पटिसल्लीनो, एको रहसि झायथ ॥

२८७: “स राजा परिदेवेसि, पुत्तसोकेन अट्ठितो ।

एकपुत्तो चयं मय्हं, न च कामानि भुज्जती”ति ॥

तत्थ **सब्वकामसमिद्धिसूति** सब्वकामानं समिद्धीसु सम्पत्तीसु ठितस्स रज्जो पुत्तो हुत्वा एको देवपुत्तो निब्बत्ति । **स्वास्सूति** सो कुमारो । **तायेवाति** ताय ब्रह्मलोके निब्बत्तिताय झानसज्जाय एव । **सुमापितन्ति** पितरा सुट्ठु मनापं कत्वा मापितं । **रहसि झायथाति** मातुगामं अपस्सन्तो वसि । **परिदेवेसीति** विलपि ।

पञ्चमा रज्जो परिदेवनगाथा —

२८८: “को नु ख्वेत्थ उपायो सो, को वा जानाति किञ्चनं ।

यो मे पुत्तं पलोभेय्य, यथा कामानि पत्थये”ति ॥

तत्थ **को नु ख्वेत्थ उपायोति** को नु खो एत्थ एतस्स कामानं भुज्जनउपायो । “को नु खो इधुपायो सो”तिपि पाठो, अट्ठकथायं पन “को नु खो एतं उपवसित्वा उपलापनकारणं जानाती”ति वुत्तं । **को वा जानाति किञ्चनन्ति** को वा एतस्स पलिबोधकारणं जानातीति अत्थो ।

ततो परं दियङ्गाथा अभिसम्बुद्धगाथा —

२८९. “अहु कुमारी तत्थेव, वण्णरूपसमाहिता ।
कुसला नच्चगीतस्स, वादिते च पदक्खिणा ॥

२९०. “सा तत्थ उपसङ्गम्म, राजानं एतदब्रवी”ति ।
तत्थ अहूति भिक्खवे, तत्थेव अन्तेपुरे चूळनाटकानं अन्तरे एका तरुणकुमारिका अहोसि । पदक्खिणाति
सुसिक्खिता ।

“अहं खो नं पलोभेय्यं, सचे भत्ता भविस्सती”ति ॥ —

उपङ्गाथा कुमारिकाय वुत्ता ।

तत्थ सचे भत्ताति सचे एस मय्हं पति भविस्सतीति ।

२९१. “तं तथावादिनिं राजा, कुमारिं एतदब्रवि ।
त्वज्जेव नं पलोभेहि, तव भत्ता भविस्सतीति ॥

तत्थ तव भत्ताति तवेस पति भविस्सति, त्वज्जेव तस्स अगगमहेसी भविस्ससि, गच्छ नं पलोभेहि, कामरसं
जानापेहीति ।

एवं वत्वा राजा “इमिस्सा किर ओकासं करोन्तू”ति कुमारस्स उपङ्गाकानं पेसेसि । सा पच्चूसकाले वीणं आदाय
गन्त्वा कुमारस्स सयनगब्भस्स बहि अविदूरे ठत्वा अगगनखेहि वीणं वादेन्ती मधुरसरेन गायित्वा तं पलोभेसि । तमत्यं
पकासेन्तो सत्था आह —

२९२. “सा च अन्तेपुरं गन्त्वा, बहुं कामुपसंहितं ।
हृदयङ्गमा पेमनीया, चित्रा गाथा अभासथ ॥

२९३. “तस्सा च गायमानाय, सद्धं सुत्त्वान नारिया ।
कामच्छन्दस्स उप्पज्जि, जनं सो परिपुच्छथ ॥

२९४. “कस्सेसो सद्धो को वा सो, भणति उच्चावचं बहुं ।
हृदयङ्गमं पेमनीयं, अहो कण्णसुखं मम ॥

२९५. “एसा खो पमदा देव, खिड्ढा एसा अनप्पिका ।
सचे त्वं कामे भुज्जेय्य, भिय्यो भिय्यो छादेय्यु तं ॥

२९६. “इङ्ग आगच्छतोरेन, अविदूरमि गायतु ।

अस्समस्स समीपम्हि, सन्तिके मय्ह गायतु ॥

२९७: “तिरोकुट्टम्हि गायित्वा, झानागारम्हि पाविसि ।
बन्धि नं अनुपुब्बेन, आरज्जमिव कुज्जरं ॥

२९८: “तस्स कामरसं जत्वा, इस्साधम्मो अजायथ ।
‘अहमेव कामे भुज्जेय्यं, मा अज्जो पुरिसो अहु’ ॥

२९९: “ततो असिं गहेत्वान, पुरिसे हन्तुं उपक्कमि ।
अहमेवेको भुज्जिस्सं, मा अज्जो पुरिसो सिया ॥

३००: “ततो जानपदा सब्बे, विक्कन्दिंसु समागता ।
पुत्तो त्यायं महाराज, जनं हेठेत्यदूसकं ॥

३०१: “तज्ज राजा विवाहेसि, सम्हा रट्ठा च खत्तियो ।
यावता विजितं मय्हं, न ते वत्थब्ब तावदे ॥

३०२: “ततो सो भरियमादाय, समुद्वं उपसङ्गमि ।
पण्णसालं करित्वान, वनमुज्छाय पाविसि ॥

३०३: “अथेत्य इसि मागच्छि, समुद्वं उपरूपरि ।
सो तस्स गेहं पावेक्खि, भत्तकाले उपट्ठिते ॥

३०४: “तज्ज भरिया पलोभेसि, पस्स याव सुदारुणं ।
चुतो सो ब्रह्मचरियम्हा, इद्धिया परिहायथ ॥

३०५: “राजपुत्तो च उज्छातो, वनमूलफलं बहुं ।
सायं काजेन आदाय, अस्समं उपसङ्गमि ॥

३०६: “इसी च खत्तियं दिस्वा, समुद्वं उपसङ्गमि ।
‘वेहायसं गमिस्स’न्ति, सीदते सो महण्णवे ॥

३०७: “खत्तियो च इसिं दिस्वा, सीदमानं महण्णवे ।
तस्सेव अनुकम्पाय, इमा गाथा अभासथ ॥

३०८: “अभिज्जमाने वारिस्मिं, सयं आगम्म इद्धिया ।
मिस्सीभावित्थिया गन्त्वा, संसीदसि महण्णवे ॥

३०९. “आवट्टनी महामाया, ब्रह्मचरियविकोपना ।
सीदन्ति नं विदित्वान, आरका परिवज्जये ॥

३१०. “अनला मुदुसम्भासा, दुप्पूरा ता नदीसमा ।
सीदन्ति नं विदित्वान, आरका परिवज्जये ॥

३११. “यं एता उपसेवन्ति, छन्दसा वा धनेन वा ।
जातवेदोव सं ठानं, खिप्पं अनुदहन्ति तं ॥

३१२. “खत्तियस्स वचो सुत्वा, इसिस्स निब्बिदा अहु ।
लद्धा पोराणकं मग्गं, गच्छते सो विहायसं ॥

३१३. “खत्तियो च इसिं दिस्वा, गच्छमानं विहायसं ।
संवेगं अलभी धीरो, पब्बज्जं समरोचयि ॥

३१४. “ततो सो पब्बजित्वान, कामरागं विराजयि ।
कामरागं विराजेत्वा, ब्राह्मलोकूपगो अहू’ति ॥

तत्थ अन्तेपुरन्ति कुमारस्स वसनट्टानं । बहुन्ति बहुं नानप्पकारं । कामुपसंहितन्ति कामनिस्सितं गीतं पवत्तयमाना । कामच्छन्दस्साति अस्स अनित्थिगन्धकुमारस्स कामच्छन्दो उप्पज्जि । जनन्ति अत्तनो सन्तिकावचरं परिचारिकजनं । उच्चावचन्ति उगगतञ्च अनुगतञ्च । भुज्जेय्याति सचे भुज्जेय्यासि । छादेय्यु तन्ति एते कामा नाम तव रुच्चेय्युं । सो “पमदा”ति वचनं सुत्वा तुण्ही अहोसि । इतरा पुनदिवसेपि गायि । एवं कुमारो पटिबद्धचित्तो हुत्वा तस्सा आगमनं रोचेन्तो परिचारिके आमन्तेत्वा “इङ्गा”ति गाथमाह ।

तिरोकुट्टम्हीति सयनगम्भकुट्टस्स बहि । मा अज्जोति अज्जो कामे परिभुज्जन्तो पुरिसो नाम मा सिया । हन्तुं उपक्कमीति अन्तरवीथिं ओतरित्वा मारेतुं आरभि । विकन्दिसूति कुमारेन कतिपयेसु पुरिसेसु पहतेसु पुरिसा पलायित्वा गेहानि पविसिंसु । सो पुरिसे अलभन्तो थोकं विस्समि । तस्मिं खणे राजङ्गणे सन्निपतित्वा उपक्कोसिंसु । जनं हेठेत्यदूसकन्ति निरपराधं जनं हेठेति, तं गण्हापेथाति वदिसु । राजा उपायेन कुमारं गण्हापेत्वा “इमस्स किं कत्तब्ब”न्ति पुच्छि । “देव, अज्जं नत्थि, इमं पन कुमारं ताय कुमारिकाय सद्धिं रट्ठा पब्बाजेतुं वट्ठती”ति वुत्ते तथा अकासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था “तज्जा”तिआदिमाह । तत्थ विवाहेसीति पब्बाजेसि । न ते वत्थब्ब तावदेति यत्तकं मय्हं विजितं, तत्तके तथा न वत्थब्बं । उज्जायाति फलाफलत्थाय ।

तस्मिं पन वनं पविट्ठे इतरा यं तत्थ पचितब्बयुत्तकं अत्थि, तं पचित्वा तस्सागमनं ओलोकेन्ती पण्णसालद्वारे निसीदति । एवं काले गच्छन्ते एकदिवसं अन्तरदीपकवासी एको इद्धिमन्ततापसो अस्समपदतो निक्खमित्वा मणिफलकं विय उदकं मद्दमानोव आकासे उप्पतित्वा भिक्खाचारं गच्छन्तो पण्णसालाय उपरिभागं पत्वा धूमं दिस्वा “इमस्मिं ठाने मनुस्सा वसन्ति मज्जे”ति पण्णसालद्वारे ओतरि । सा तं दिस्वा निसीदापेत्वा पटिबद्धचित्ता हुत्वा इत्थिकुत्तं दस्सेत्वा तेन सद्धिं अनाचारं अचरि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था “अथेत्या”तिआदिमाह । तत्थ इसि मागच्छीति इसि आगच्छि । समुद्दं

उपरूपरीति समुद्रस्स मत्थकमत्थकेन । पस्स याव सुदारुणन्ति पस्सथ, भिक्खवे, ताव कुमारिकाय याव सुदारुणं कम्मं कतन्ति अत्थो ।

सायन्ति सायन्हसमये । दिस्वाति तं विजहितुं असक्कोन्तो सकलदिवसं तत्थेव हुत्वा सायन्हसमये राजपुत्तं आगतं दिस्वा पलायितुं “वेहायसं गमिस्स”न्ति उप्पतनाकारं करोन्तो पतित्वा महण्णवे सीदति । इसिं दिस्वाति अनुबन्धमानो गन्त्वा पस्सित्वा । अनुकम्पायाति सचायं भूमिया आगतो अभविस्स, पलायित्वा अरज्जं पविसेय्य, आकासेन आगतो भविस्सति, तस्मा समुद्रे पतितोपि उप्पतनाकारमेव करोतीति अनुकम्मं उप्पादेत्वा तस्सेव अनुकम्पाय अभसथ । तासं पन गाथानं अत्थो तिकनिपाते वुत्तोयेव । निब्बिदा अहूति कामेसु निब्बेदो जातो । पोराणकं मग्गन्ति पुब्बे अधिगतं ज्ञानविसेसं । पब्बजित्वानाति तं इत्थिं मनुस्सावासं नेत्वा निवत्तित्वा अरज्जे इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा कामरागं विराजयि, विराजेत्वा ब्रह्मलोकूपगो अहोसीति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, मातुगामं पटिच्च विसुद्धसत्तापि संकिलिस्सन्ती”ति वत्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्खु अरहत्तं पत्तो । तदा अनित्थिगन्धकुमारो अहमेव अहोसिन्ति ।

महापलोभनजातकवण्णना एकादसमा ।

[५०८] १२. पञ्चपण्डितजातकवण्णना

३१५-३३६. पञ्चपण्डितजातकं महाउमङ्गे आवि भविस्सति ।

पञ्चपण्डितजातकवण्णना द्वादसमा ।

[५०९] १३. हत्थिपालजातकवण्णना

चिरस्सं वत पस्सामाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो महाभिनिक्खमनं आरब्ध कथेसि । तदा हि सत्था “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि तथागतो महाभिनिक्खमनं निक्खन्तोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं एसुकारी नाम राजा अहोसि । तस्स पुरोहितो दहरकालतो पट्टाय पियसहायो । ते उभोपि अपुत्तका अहेसुं । ते एकदिवसं सुखसयने निसिन्ना मन्तयिंसु “अम्हाकं इस्सरियं महन्तं, पुत्तो वा धीता वा नत्थि, किं नु खो कत्तब्ब”न्ति । ततो राजा पुरोहितं आह — “सम्म, सचे तव गेहे पुत्तो जायिस्सति, मम रज्जस्स सामिको भविस्सति, सचे मम पुत्तो जायिस्सति, तव गेहे भोगानं सामिको भविस्सती”ति । एवं उभोपि अज्जमज्जं सङ्करिंसु ।

अथेकदिवसं पुरोहितो भोगगामं गन्त्वा आगमनकाले दक्खिणद्वारेन नगरं पविसन्तो बहिनगरे एकं बहुपुत्तिकं नाम दुग्गतित्थिं पस्सि । तस्सा सत्त पुत्ता सब्बेव अरोगा, एको पचनभाजनकपल्लं गण्हि, एको सयनकटसारकं, एको पुरतो गच्छति, एको पच्छतो, एको अङ्गुलिं गण्हि, एको अङ्गे निसिन्नो, एको खन्धे । अथ नं पुरोहितो पुच्छि “भदे, इमेसं दारकानं पिता कुहि”न्ति? “सामि, इमेसं पिता नाम निबद्धो नत्थी”ति । “एवरूपे सत्त पुत्ते किन्ति कत्वा अलत्था”ति? सा अज्जं गहणं अपस्सन्ती नगरद्वारे ठितं निग्रोधरुक्खं दस्सेत्वा “सामि एतस्मिं निग्रोधे अधिवत्थाय देवताय सन्तिके पत्थेत्वा लभिं, एताय मे पुत्ता दिन्ना”ति आह । पुरोहितो “तेन हि गच्छ त्व”न्ति रथा ओरुह निग्रोधमूलं गन्त्वा साखाय गहेत्वा चालेत्वा “अम्भो देवते, त्वं रज्जो सन्तिका किं नाम न लभसि, राजा ते अनुसंवच्छरं सहस्सं विस्सज्जेत्वा बलिकम्मं करोति, तस्स

पुत्तं न देसि, एताय दुग्गतित्थिया तव को उपकारो कतो, येनस्सा सत्त पुत्ते अदासि । सचे अम्हाकं रज्जो पुत्तं न देसि, इतो तं सत्तमे दिवसे समूलं छिन्दापेत्वा खण्डाखण्डिकं कारेस्सामी”ति रुक्खदेवतं तज्जेत्वा पक्कामि । सो एतेन नियामेनेव पुनदिवसेपीति पटिपाटिया छ दिवसे कथेसि । छट्ठे पन दिवसे साखाय गहेत्वा “रुक्खदेवते अज्जेकरत्तिमत्तकमेव सेसं, सचे मे रज्जो पुत्तं न देसि, स्वे तं निट्ठापेस्सामी”ति आह ।

रुक्खदेवता आवज्जेत्वा तं कारणं तथतो जत्वा “अयं ब्राह्मणो पुत्तं अलभन्तो मम विमानं नासेस्सति, केन नु खो उपायेन तस्स पुत्तं दातुं वट्ठती”ति चतुन्नं महाराजानं सन्तिकं गन्त्वा तमत्थं आरोचेसि । ते “मयं तस्स पुत्तं दातुं न सक्खिस्सामा”ति वदिंसु । अट्ठवीसतियक्खसेनापतीनं सन्तिकं अगमासि, तेपि तथेवाहंसु । सक्कस्स देवरज्जो सन्तिकं गन्त्वा कथेसि । सोपि “लभिस्सति नु खो राजा अनुच्छविके पुत्ते, उदाहु नो”ति उपधारेन्तो पुज्जवन्ते चत्तारो देवपुत्ते पस्सि । ते किर पुरिमभवे बाराणसियं पेसकारा हुत्वा तेन कम्मेन लद्धकं पज्जकोट्टासं कत्वा चत्तारो कोट्टासे परिभुज्जिंसु । पज्जमं गहेत्वा एकतोव दानं अदंसु । ते ततो चुता तावतिसभवने निब्बत्तिंसु, ततो यामभवनेति एवं अनुलोमपटिलोमं छसु देवलोकसु सम्पत्तिं अनुभवन्ता विचरन्ति । तदा पन नेसं तावतिसभवनतो चवित्वा यामभवनं गमनवारो होति । सक्को तेसं सन्तिकं गन्त्वा पक्कोसित्वा “मारिसा, तुम्हेहि मनुस्सलोकं गन्तुं वट्ठति, एसुकारीरज्जो अगमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्तथा”ति आह । ते तस्स वचनं सुत्वा “साधु देव, गमिस्साम, न पनम्हाकं राजकुलेनत्थो, पुरोहितस्स गेहे निब्बत्तित्वा दहरकालेयेव कामे पहाय पब्बजिस्सामा”ति वदिंसु । सक्को “साधू”ति तेसं पटिज्जं गहेत्वा आगन्त्वा रुक्खदेवताय तमत्थं आरोचेसि । सा तुट्ठमानसा सक्कं वन्दित्वा अत्तनो विमानमेव गता ।

पुरोहितोपि पुनदिवसे बलवपुरिसे सन्निपातापेत्वा वासिफरसुआदीनि गाहापेत्वा रुक्खमूलं गन्त्वा रुक्खसाखाय गहेत्वा “अम्भो देवते, अज्ज मय्हं तं याचन्तस्स सत्तमो दिवसो, इदानि ते निट्ठानकालो”ति आह । ततो रुक्खदेवता महन्तेनानुभावेन खन्धविवरतो निक्खमित्वा मधुरसरेन तं आमन्तेत्वा “ब्राह्मण, तिट्ठतु एको पुत्तो, चत्तारो ते पुत्ते दस्सामी”ति आह । “मम पुत्तेनत्थो नत्थि, अम्हाकं रज्जो पुत्तं देही”ति । “तुय्हंयेव देमी”ति । “तेन हि मम द्वे, रज्जो द्वे देही”ति । “रज्जो न देमि, चत्तारोपि तुय्हमेव दम्मि, तथा च लद्धमत्ताव भविस्सन्ति, अगारे पन अट्ठत्वा दहरकालेयेव पब्बजिस्सन्ती”ति । “त्वं मे केवलं पुत्ते देहि, अपब्बजनकारणं पन अम्हाकं भारो”ति । सा तस्स पुत्तवरं दत्वा अत्तनो भवनं पाविसि । ततो पट्ठाय देवताय सक्कारो महा अहोसि ।

जेट्ठकदेवपुत्तो चवित्वा पुरोहितस्स ब्राह्मणिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति । तस्स नामगहणदिवसे “हत्थिपालो”ति नामं कत्वा अपब्बजनत्थाय हत्थिगोपके पटिच्छापेसुं । सो तेसं सन्तिके वट्ठति । तस्स पदसा गमनकाले दुतियो चवित्वा अस्सा कुच्छिम्हि निब्बत्ति, तस्सपि जातकाले “अस्सपालो”ति नामं करिंसु । सो अस्सगोपकानं सन्तिके वट्ठति । ततियस्स जातकाले “गोपालो”ति नामं करिंसु । सो गोपालेहि सद्धिं वट्ठति । चतुत्थस्स जातकाले “अजपालो”ति नामं करिंसु । सो अजपालेहि सद्धिं वट्ठति । ते वुट्ठिमन्वाय सोभगप्पत्ता अहेसुं ।

अथ नेसं पब्बजितभयेन रज्जो विजिता पब्बजिते नीहरिंसु । सकलकासिरट्ठे एकपब्बजितोपि नाहोसि । ते कुमारो अतिफरुसा अहेसुं, याय दिसाय गच्छन्ति, ताय आहरियमानं पण्णाकारं विलुम्पन्ति । हत्थिपालस्स सोळसवस्सकाले कायसम्पत्तिं दिस्वा राजा च पुरोहितो च “कुमारो महल्लका जाता, छत्तुस्सापनसमयो, तेसं किं नु खो कातब्ब”न्ति मन्तेत्वा “एते अभिसित्तकालतो पट्ठाय अतिस्सरा भविस्सन्ति, ततो ततो पब्बजिता आगमिस्सन्ति, ते दिस्वा पब्बजिस्सन्ति, एतेसं पब्बजितकाले जनपदो उल्लोळो भविस्सति, वीमंसिस्साम ताव ने, पच्छा अभिसिज्जिस्सामा”ति

चिन्तेत्वा उभोपि इसिवेसं गहेत्वा भिक्खं चरन्ता हत्थिपालस्स कुमारस्स निवेसनद्वारं अगमंसु। कुमारो ते दिस्वाव तुट्ठो पसन्नो उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा तिस्सो गाथा अभासि —

३३७:“चिरस्सं वत पस्साम, ब्राह्मणं देववण्णिनं ।
महाजटं खारिधरं, पङ्कदन्तं रजस्सिरं ॥

३३८:“चिरस्सं वत पस्साम, इसिं धम्मगुणे रतं ।
कासायवत्थवसनं, वाकचीरं पटिच्छदं ॥

३३९:“आसनं उदकं पज्जं, पटिगण्हातु नो भवं ।
अग्घे भवन्तं पुच्छाम, अग्घं कुरुतु नो भव”न्ति ॥

तत्थ ब्राह्मणान्ति बाहितपापब्राह्मणं । देववण्णिनन्ति सेट्ठवण्णिनं घोरतपं परमतिक्खिन्द्रियं पब्बजितभावं उपगतन्ति अत्थो । खारिधरन्ति खारिभारधरं । इसिन्ति सीलक्खन्धादयो परियेसित्वा ठितं । धम्मगुणे रतन्ति सुचरितकोट्टासे अभिरतं । “आसन”न्ति इदं तेसं निसीदनत्थाय आसनं पज्जपेत्वा गन्धोदकञ्च पादब्भञ्जनञ्च उपनेत्वा आह । अग्घेति इमे सब्बेपि आसनादयो अग्घे भवन्तं पुच्छाम । कुरुतु नोति इमे नो अग्घे भवं पटिगण्हतूति ।

एवं सो तेसु एकेकं वारेनाह । अथ नं पुरोहितो आह — “तात हत्थिपाल त्वं अम्हे ‘के इमे’ति मज्जमानो एवं कथेसी”ति । “हेमवन्तका इसयो”ति । “न मयं, तात, इसयो, एस राजा एसकारी, अहं ते पिता पुरोहितो”ति । “अथ कस्मा इसिवेसं गण्हित्था”ति? “तव वीमंसनत्थाया”ति । “मम किं वीमंसथा”ति? “सचे अम्हे दिस्वा न पब्बजिस्ससि, अथ तं रज्जे अभिसिञ्चितुं आगताम्हा”ति । “तात न मे रज्जेनत्थो, पब्बजिस्सामहन्ति । अथ नं पिता “तात हत्थिपाल, नायं कालो पब्बज्जाया”ति वत्ता यथाज्झासयं अनुसासन्तो चतुत्थगाथमाह —

३४०:“अधिच्च वेदे परियेस वित्तं, पुत्ते गेहे तात पतिट्ठपेत्वा ।
गन्धे रसे पच्चनुभुय्य सब्बं, अरज्जं साधु मुनि सो पसत्थो”ति ॥

तत्थ अधिच्चाति सज्झायित्वा । पुत्तेति छत्तं उस्सापेत्वा नाटके वारेन उपट्ठापेत्वा पुत्तधीताहि वट्ठित्वा ते पुत्ते गेहे पतिट्ठापेत्वाति अत्थो । सब्बन्ति एते च गन्धरसे सेसञ्च सब्बं वत्थुकामं अनुभवित्वा । अरज्जं साधु मुनि सो पसत्थोति पच्छा महल्लककाले पब्बजितस्स अरज्जं साधु लद्धकं होति । यो एवरूपे काले पब्बजति, सो मुनि बुद्धादीहि अरियेहि पसत्थोति वदति ।

ततो हत्थिपालो गाथमाह —

३४१:“वेदा न सच्चा न च वित्तलाभो, न पुत्तलाभेन जरं विहन्ति ।
गन्धे रसे मुच्चनमाहु सन्तो, सकम्मुना होति फलूपपत्ती”ति ॥

तत्थ न सच्चाति यं सगगञ्च मगगञ्च वदन्ति, न तं साधेन्ति, तुच्छा निस्सारा निष्फला । न च वित्तलाभोति धनलाभोपि पञ्चसाधारणत्ता सब्बो एकसभावो न होति । जरन्ति तात, जरं वा ब्याधिमरणं वा न कोचि पुत्तलाभेन

पटिबाहितुं समत्थो नाम अत्थि । दुक्खमूला हेते उपधयो । **गन्धे रसेति** गन्धे च रसे च सेसेसु आरम्मणेषु च मुच्चनं मुत्तिमेव बुद्धादयो पण्डिता कथेन्ति । **सकम्मुनाति** अत्तना कतकम्मेनेव सत्तानं फलूपपत्ति फलनिप्फत्ति होति । कम्मस्सका हि, तात, सत्ताति ।

कुमारस्स वचनं सुत्वा राजा गाथमाह —

३४२: “अद्धा हि सच्चं वचनं तवेतं, सकम्मुना होति फलूपपत्ति ।
जिण्णा च मातापितरो तवीमे, पस्सेय्युं तं वस्ससतं अरोगं” न्ति ॥

तत्थ **वस्ससतं अरोगन्ति** एते वस्ससतं अरोगं तं पस्सेय्युं, त्वम्पि वस्ससतं जीवन्तो मातापितरो पोसस्सूति वदति ।

तं सुत्वा कुमारो “देव, त्वं किं नामेतं वदसी” ति वत्वा द्वे गाथा अभसि —

३४३: “यस्सस्स सक्खी मरणेन राज, जराय मेत्ती नरवीरसेट्ठ ।
यो चापि जज्जा न मरिस्सं कदाचि, पस्सेय्युं तं वस्ससतं अरोगं ॥

३४४: “यथापि नावं पुरिसो दकम्हि, एरेति चे नं उपनेति तीरं ।
एवम्पि ब्याधी सततं जरा च, उपनेति मच्चं वसमन्तकस्सा” ति ॥

तत्थ **सक्खीति** मित्तधम्मो । **मरणेनाति** दत्तो मतो मित्तो मतोति सम्मुतिमरणेन । **जरायाति** पाकटजराय वा सद्धिं यस्स मेत्ती भवेय्य, यस्सेतं मरणञ्च जरा च मित्तभावेन नागच्छेय्याति अत्थो । **एरेति चे नन्ति** महाराज, यथा नाम पुरिसो नदीतित्थे उदकम्हि नावं ठपेत्वा परतीरगामिं जनं आरोपेत्वा सचे अरित्तेन उप्पीळेन्तो फियेन कड्ढन्तो चालेति घट्टेति, अथ नं परतीरं नेति । एवं ब्याधि जरा च निच्चं अन्तकस्स मच्चुनो वसं उपनेतियेवाति ।

एवं इमेसं सत्तानं जीवितसङ्खारस्स परित्तभावं दस्सेत्वा “महाराज, तुम्हे तिट्ठथ, तुम्हेहि सद्धिं कथयन्तमेव मं ब्याधिजरामरणानि उपगच्छन्ति, अप्पमत्ता होथा” ति ओवादं दत्वा राजानञ्च पितरञ्च वन्दित्वा अत्तनो परिचारके गहेत्वा बाराणसियं रज्जं पहाय “पब्बजिस्सामी” ति नगरतो निक्खमि । “पब्बज्जा नामेसा सोभना भविस्सती” ति हत्थिपालकुमारेण सद्धिं महाजनो निक्खमि । योजनिका परिसा अहोसि । सो ताय परिसाय सद्धिं गङ्गाय तीरं पत्वा गङ्गाय उदकं ओलोकेत्वा कसिणपरिकम्मं कत्वा झानानि निब्बत्तेत्वा चिन्तेसि “अयं समागमो महा भविस्सति, मम तयो कनिट्ठभातरो मातापितरो राजा देवीति सब्बे सपरिसा पब्बजिस्सन्ति, बाराणसी सुज्जा भविस्सति, याव एतेसं आगमना इधेव भविस्सामी” ति । सो तत्थेव महाजनस्स ओवादं देन्तो निसीदि ।

पुनदिवसे राजा च पुरोहितो च चिन्तयिंसु “हत्थिपालकुमारो ताव ‘रज्जं पहाय महाजनं आदाय पब्बजिस्सामी’ ति गन्त्वा गङ्गातीरे निसिन्नो, अस्सपालं वीमंसित्वा अभिसिञ्चिस्सामा” ति । ते इसिवेसेनेव तस्सपि गेहद्वारं अगमंसु । सोपि ते दिस्वा पसन्नमानसो उपसङ्कमित्वा “चिरस्सं वत पस्सामा” ति आदीनि वदन्तो तथेव पटिपज्जि । तेपि तं तथेव वत्वा अत्तनो आगतकारणं कथयिंसु । सो “मम भातिके हत्थिपालकुमारे सन्ते कथं पठमतरं मय्हमेव सेतच्छत्तं पापुणाती” ति पुच्छित्वा “तात, भाता, ते ‘न मय्हं रज्जेनत्थो, पब्बजिस्सामी’ ति वत्वा निक्खन्तो” ति वुत्ते “कहं पनेसो इदानी” ति वत्वा “गङ्गातीरे निसिन्नो” ति वुत्ते “तात, मम भातरा छड्डितखेळेन कम्मं नत्थि, बाला हि परित्तकपज्जा सत्ता एतं किलेसं जहितुं न

सक्कोन्ति, अहं पन जहिस्सामी’ति रज्जो च पितु च धम्मं देसेन्तो द्वे गाथा अभसि —

३४५:“पङ्को च कामा पलिपो च कामा, मनोहरा दुत्तरा मच्चुधेय्या ।
एतस्मिं पङ्के पलिपे ब्यसन्ना, हीनत्तरूपा न तरन्ति पारं ॥

३४६:“अयं पुरे लुद्धमकासि कम्मं, स्वायं गहीतो न हि मोक्खितो मे ।
ओरुन्धिया नं परिरक्खिस्सामि, मायं पुन लुद्धमकासि कम्मं’न्ति ॥

तत्थ पङ्कोति यो कोचि कद्दमो । पलिपोति सुखुमवालुकमिस्सो सण्हकद्दमो । तत्थ कामा लग्गापनवसेन पङ्को नाम, ओसीदापनवसेन पलिपो नामाति वुत्ता । दुत्तराति दुरतिक्कमा । मच्चुधेय्याति मच्चुनो अधिद्वाना । एतेसु हि लग्गा चेव अनुपविट्ठा च सत्ता उत्तरितुं असक्कोन्ता दुक्खक्खन्धपरियाये वुत्तप्पकारं दुक्खज्जेव मरणज्ज पापुणन्ति । तेनाह — “एतस्मिं पङ्के पलिपे ब्यसन्ना हीनत्तरूपा न तरन्ति पारं”न्ति । तत्थ ब्यसन्नाति सन्ना । “विसन्ना”तिपि पाठो, अयमेवत्थो । हीनत्तरूपाति हीनचित्तसभावा । न तरन्ति पारन्ति निब्बानपारं गन्तुं न सक्कोन्ति ।

अयन्ति महाराज, अयं ममत्तभावो पुब्बे अस्सगोपकेहि सद्धिं वड्ढन्तो महाजनस्स विलुम्पनविहेठनादिवसेन बहुं लुद्धं साहसिककम्मं अकासि । स्वायं गहीतोति सो अयं तस्स कम्मस्स विपाको मया गहीतो । न हि मोक्खितो मेति संसारवट्टे सति न हि मोक्खो इतो अकुसलफलतो मम अत्थि । ओरुन्धिया नं परिरक्खिस्सामीति इदानीं नं कायवचीमनोद्वारानि पिदहन्तो ओरुन्धित्वा परिरक्खिस्सामि । किंकारणा? मायं पुन लुद्धमकासि कम्मं । अहज्जि इतो पट्ठाय पापं अकत्वा कल्याणमेव करिस्सामि ।

एवं अस्सपालकुमारो द्वीहि गाथाहि धम्मं देसेत्वा “तिट्ठथ तुम्हे, तुम्हेहि सद्धिं कथेन्तमेव मं ब्याधिजरामरणानि उपगच्छन्ती”ति ओवादं दत्वा योजनिकं परिसं गहेत्वा निक्खमित्वा हत्थिपालकुमारस्सेव सन्तिकं गतो । सो तस्स आकासे निसीदित्वा धम्मं देसेत्वा “भातिक, अयं समागमो महा भविस्सति, इधेव ताव होमा”ति आह । इतरोपि “साधू”ति सम्पटिच्छि । पुनदिवसे राजा च पुरोहितो च तेनेवुपायेन गोपालकुमारस्स निवेसनं गत्वा तेनपि तथेव पटिनन्दित्वा अत्तनो आगमनकारणं आचिक्खिंसु । सोपि अस्सपालकुमारो विय पटिक्खपित्वा “अहं चिरतो पट्ठाय पब्बजितुकामो वने नट्टगोणं विय पब्बज्जं उपधारेन्तो विचरामि, तेन मे नट्टगोणस्स पदं विय भातिकानं गतमग्गो दिट्ठो, स्वाहं तेनेव मग्गेन गमिस्सामी”ति वत्वा गाथमाह —

३४७:“गवंव नट्ठं पुरिसो यथा वने, अन्वेसती राज अपस्समानो ।
एवं नट्ठो एसुकारी ममत्थो, सोहं कथं न गवेसेय्यं राजा”ति ॥

तत्थ एसुकारीति राजानं आलपति । ममत्थोति वने गोणो विय मम पब्बज्जासङ्घातो अत्थो नट्ठो । सोहन्ति सो अहं अज्ज पब्बजितानं मग्गं दिस्वा कथं पब्बज्जं न गवेसेय्यं, मम भातिकानं गतमग्गमेव गमिस्सामि नरिन्दाति ।

अथ नं “तात गोपाल, एकाहं द्वीहं आगमेहि, अम्हे समस्सासेत्वा पच्छा पब्बजिस्ससी”ति वदिंसु । सो “महाराज, अज्ज कत्तब्बकम्मं ‘स्वे करिस्सामी’ति न वत्तब्बं, कल्याणकम्मं नाम अज्जेव कत्तब्ब”न्ति वत्वा इतरं गाथमाह —

३४८.

“हिय्योति हिय्यति पोसो, परेति परिहायति ।

अनागतं नेतमत्थीति जत्वा, उप्पन्नच्छन्दं को पनुदेय्य धीरो”ति ॥

तत्थ हिय्योति स्वेति अत्थो । परेति पुनदिवसे । इदं वुत्तं होति — “यो महाराज, अज्ज कत्तब्बं कम्मं ‘स्वे’ति, स्वे कत्तब्बं कम्मं ‘परे’ति वत्वा न करोति, सो ततो परिहायति, न तं कम्मं कातुं सक्कोती”ति । एवं गोपालो भदेकरत्तसुत्तं (म० नि० ३.२७२ आदयो) नाम कथेसि । स्वायमत्थो भदेकरत्तसुत्तेन कथेतब्बो । अनागतं नेतमत्थीति यं अनागतं, तं “नेतं अत्थी”ति जत्वा उप्पन्नं कुसलच्छन्दं को पण्डितो पनुदेय्य हरेय्य ।

एवं गोपालकुमारो द्वीहि गाथाहि धम्मं देसेत्वा “तिट्ठथ तुम्हे, तुम्हेहि सद्धिं कथेन्तमेव मं ब्याधिजरामरणानि उपगच्छन्ती”ति योजनिकं परिसं गहेत्वा निक्खमित्वा द्विन्नं भातिकानं सन्तिकं गतो । हत्थिपालो तस्सपि धम्मं देसेसि । पुनदिवसे राजा च पुरोहितो च तेनेवुपायेन अजपालकुमारस्स निवेसनं गन्त्वा तेनपि तथेव पटिनन्दित्वा अत्तनो आगमनकारणं आचिक्खित्वा “छत्तं ते उस्सापेस्सामा”ति वदिंसु । कुमारो आह — “मय्हं भातिका कुहि”न्ति? ते “अम्हाकं रज्जेनत्थो नत्थी”ति सेतच्छत्तं पहाय तियोजनिकं परिसं गहेत्वा निक्खमित्वा गङ्गातीरे निसिन्नाति । नाहं मम भातिकेहि छट्ठितखेळं सीसेनादाय विचरिस्सामि, अहम्पि पब्बजिस्सामीति । तात, त्वं ताव दहरो, अम्हाकं हत्थभारो, वयप्पत्तकाले पब्बजिस्ससीति । अथ ने कुमारो “किं तुम्हे कथेथ, ननु इमे सत्ता दहरकालेपि महल्लककालेपि मरन्तियेव, ‘अयं दहरकाले मरिस्सति, अयं महल्लककाले’ति कस्सचि हत्थे वा पादे वा निमित्तं नत्थि, अहं मम मरणकालं न जानामि, तस्मा इदानेव पब्बजिस्सामी”ति वत्वा द्वे गाथा अभसि —

३४९: “पस्सामि वोहं दहरं कुमारिं, मत्तूपमं केतकपुप्फनेत्तं ।

अभुत्तभोगे पठमे वयस्मिं, आदाय मच्चु वजते कुमारिं ॥

३५०: “युवा सुजातो सुमुखो सुदस्सनो, सामो कुसुम्भपरिकिण्णमस्सु ।

हित्वान कामे पटिकच्च गेहं, अनुजान मं पब्बजिस्सामि देवा”ति ॥

तत्थ वोति निपातमत्तं, पस्सामिच्चेवाति अत्थो । मत्तूपमन्ति हासभासविलासेहि मत्तं विय चरन्ति । केतकपुप्फनेत्तन्ति केतकपुप्फपत्तं विय पुथुलायतनेत्तं । अभुत्तभोगेति एवं उत्तमरूपधरं कुमारिं पठमवये वत्तमानं अभुत्तभोगमेव मातापितून् उपरि महन्तं सोकं पातेत्वा मच्चु गहेत्वाव गच्छति । सुजातोति सुसण्ठितो । सुमुखोति कञ्चनादासपुण्णचन्दसदिसमुखो । सुदस्सनोति उत्तमरूपधारिताय सम्पन्नदस्सनो । सामोति सुवण्णसामो । कुसुम्भपरिकिण्णमस्सूति सन्निस्सिन्नद्वेन सुखुमद्वेन च तरुणकुसुम्भकेसरसदिसपरिकिण्णमस्सु । इमिना एवरूपोपि कुमारो मच्चुवसं गच्छति । तथाविधम्पि हि सिनेरुं उप्पातेन्तो विय निक्करुणो मच्चु आदाय गच्छतीति दस्सेति । हित्वान कामे पटिकच्च गेहं, अनुजान मं पब्बजिस्सामि देवाति देव, पुत्तदारबन्धनस्मिज्हि उप्पन्ने तं बन्धनं दुच्छेदनीयं होति, तेनाहं पुरेतरज्जेव कामे च गेहज्ज हित्वा इदानेव पब्बजिस्सामि, अनुजान, मन्ति ।

एवज्ज पन वत्वा “तिट्ठथ तुम्हे, तुम्हेहि सद्धिं कथेन्तमेव मं ब्याधिजरामरणानि उपगच्छन्ती”ति ते उभोपि वन्दित्वा योजनिकं परिसं गहेत्वा निक्खमित्वा गङ्गातीरमेव अगमासि । हत्थिपालो तस्सपि आकासे निसीदित्वा धम्मं देसेत्वा “समागमो महा भविस्सती”ति तत्थेव निसीदि । पुनदिवसे पुरोहितो पल्लङ्कवरमज्झगतो निसीदित्वा चिन्तेसि “मम पुत्ता पब्बजिता, इदानाहं एककोव मनुस्सखाणुको जातोम्हि, अहम्पि पब्बजिस्सामी”ति । सो ब्राह्मणिया सद्धिं मन्तेन्तो गाथमाह

३५१: “साखाहि रुक्खो लभते समञ्जं, पहीनसाखं पन खाणुमाहु ।
पहीनपुत्तस्स ममज्ज भोति, वासेट्ठि भिक्खाचरियाय कालो”ति ॥

तत्थ लभते समञ्जन्ति रुक्खोति वोहारं लभति । वासेट्ठिती ब्राह्मणिं आलपति । भिक्खाचरियायाति मय्हम्पि पब्बज्जाय कालो, पुत्तानं सन्तिकमेव गमिस्सामीति ।

सो एवं वत्वा ब्राह्मणे पक्कोसापेसि, सट्ठि ब्राह्मणसहस्सानि सन्निपत्तिं सु । अथ ने आह — “तुम्हे किं करिस्सथा”ति तुम्हे पन आचरियाति । “अहं मम पुत्तस्स सन्तिके पब्बजिस्सामी”ति । “न तुम्हाकमेव निरयो उण्हो, मयम्पि पब्बजिस्सामी”ति । सो असीतिकोटिधनं ब्राह्मणिया निव्यादेत्वा योजनिकं ब्राह्मणपरिसं आदाय निक्खमित्वा पुत्तानं सन्तिकज्जेव गतो । हत्थिपालो तायपि परिसाय आकासे ठत्वा धम्मं देसेसि । पुनदिवसे ब्राह्मणी चिन्तेसि “मम चत्तारो पुत्ता सेतच्छतं पहाय ‘पब्बजिस्सामी’ति गता, ब्राह्मणोपि पुरोहितद्वानेन सट्ठि असीतिकोटिधनं छट्ठेत्वा पुत्तानज्जेव सन्तिकं गतो, अहमेव एका किं करिस्सामि, पुत्तानं गतमग्गेनेव गमिस्सामी”ति । सा अतीतं उदाहरणं आहरन्ती उदानगाथमाह —

३५२: “अघस्मि कोज्जाव यथा हिमच्चये, कतानि जालानि पदालिय हंसा ।
गच्छन्ति पुत्ता च पती च मय्हं, साहं कथं नानुवजे पजान”न्ति ॥

तत्थ अघस्मि कोज्जाव यथाति यथेव आकासे कोज्जसकुणा असज्जमाना गच्छन्ति । हिमच्चयेति वस्सानच्चये । कतानि जालानि पदालिय हंसाति अतीते किर छन्नवुत्तिसहस्सा सुवण्णहंसावस्सारत्तपहोनकं सालिं कञ्चनगुहायं निक्खिपित्वा वस्सभयेन बहि अनिक्खमित्वा चतुमासं तत्थ वसन्ति । अथ नेसं उण्णनाभि नाम मक्कटको गुहाद्वारे जालं बन्धति । हंसा द्विन्नं तरुणहंसानं द्विगुणं वट्टं देन्ति । ते थामसम्पन्नताय तं जालं छिन्दित्वा पुरतो गच्छन्ति, सेसा तेसं गतमग्गेन गच्छन्ति । सा तमत्थं पकासेन्ती एवमाह । इदं वुत्तं होति — यथेव आकासे कोज्जसकुणा असज्जमाना गच्छन्ति, तथा हिमच्चये वस्सानातिक्कमे द्वे तरुणहंसा कतानि जालानि पदालेत्वा गच्छन्ति, अथ नेसं गतमग्गेन इतरे हंसा । इदानि पन मम पुत्ता तरुणहंसा जालं विय कामजालं छिन्दित्वा गता, मयापि तेसं गतमग्गेन गन्तव्वन्ति इमिनाधिप्पायेन “गच्छन्ति पुत्ता च पती च मय्हं, साहं कथं नानुवजे पजान”न्ति आह ।

इति सा “कथं अहं एवं पजानन्ती न पब्बजिस्सामि, पब्बजिस्सामि येवा”ति सन्निट्ठानं कत्वा ब्राह्मणियो पक्कोसापेत्वा एवमाह “तुम्हे किं करिस्सथा”ति? “तुम्हे पन अय्ये”ति । “अहं पब्बजिस्सामी”ति । “मयम्पि पब्बजिस्सामी”ति । सा तं विभवं छट्ठेत्वा योजनिकं परिसं गहेत्वा पुत्तानं सन्तिकमेव गता । हत्थिपालो तायपि परिसाय आकासे निसीदित्वा धम्मं देसेसि । पुनदिवसे राजा “कुहिं पुरोहितो”ति पुच्छि । “देव, पुरोहितो च ब्राह्मणी च सब्बं धनं छट्ठेत्वा द्वियोजनिकं परिसं गहेत्वा पुत्तानं सन्तिकं गता”ति । राजा “असामिकं धनं अम्हाकं पापुणाती”ति तस्स गेहतो धनं आहरापेसि । अथस्स अगमहेसी “राजा किं करोती”ति पुच्छित्वा “पुरोहितस्स गेहतो धनं आहरापेती”ति वुत्ते “पुरोहितो कुहि”न्ति वत्वा “सपजापतिको पब्बज्जत्थाय निक्खन्तो”ति सुत्वा “अयं राजा ब्राह्मणेन च ब्राह्मणिया च चतूहि पुत्तेहि च जहितं उक्कारं मोहेन मूळ्हो अत्तनो घरं आहरापेति, उपमाय नं बोधेस्सामी”ति सूनतो मंसं आहरापेत्वा राजङ्गणे रासिं कारेत्वा उजुमगं विस्सज्जेत्वा जालं परिक्खिपापेसि । गिज्झा दूरतोव दिस्वा तस्सत्थाय ओतरिंसु । तत्थ सप्पज्जा जालं पसारितं जत्वा अतिभारिका हुत्वा “उजुकं उप्पतितुं न सक्खिस्सामी”ति अत्तना खादितमंसं छट्ठेत्वा वमित्वा जालं

अनल्लीयित्वा उजुकमेव उप्पतित्वा गमिंसु । अन्धबाला पन तेहि छड्डितं वमितं खादित्वा भारिया हुत्वा उजुकं उप्पतितुं असक्कोन्ता आगन्त्वा जाले बज्झिंसु । अथेकं गिज्झं आनेत्वा देविया दस्सयिंसु । सा तं आदाय रज्जो सन्निकं गन्त्वा “एथ ताव, महाराज, राजङ्गणे एकं किरियं पस्सिस्सामा”ति सीहपज्जरं विवरित्वा “इमे गिज्झे ओलोकेहि महाराजा”ति वत्वा द्वे गाथा अभसि —

३५३: “एते भुत्वा वमित्वा च, पक्कमन्ति विहङ्गमा ।

ये च भुत्वा न वमिंसु, ते मे हत्थत्तमागता ॥

३५४: “अवमी ब्राह्मणो कामे, सो त्वं पच्चावमिस्ससि ।

वन्तादो पुरिसो राज, न सो होति पसंसियो”ति ॥

तत्थ भुत्वा वमित्वा चाति मंसं खादित्वा वमित्वा च । पच्चावमिस्ससीति पटिभुज्जिस्ससि । वन्तादोति परस्स वमितखादको । न पसंसियोति सो तण्हावसिको बालो बुद्धादीहि पण्डितेहि पसंसितब्बो न होति ।

तं सुत्वा राजा विप्पटिसारी अहोसि, तयो भवा आदिता विय उपट्ठहिंसु । सो “अज्जेव रज्जं पहाय मम पब्बजितुं वट्ठती”ति उप्पन्नसंवेगो देविया थुतिं करोन्तो गाथमाह —

३५५: “पङ्के च पोसं पलिपे ब्यसन्नं, बली यथा दुब्बलमुद्धरेय्य ।

एवम्पि मं त्वं उदतारि भोति, पज्जालि गाथाहि सुभासिताही”ति ॥

तत्थ ब्यसन्नन्ति निमुगं, “विसन्न”न्तिपि पाठो । उद्धरेय्याति केसेसु वा हत्थेसु वा गहेत्वा उक्खिपित्वा थले ठपेय्य । उदतारीति कामपङ्कतो उत्तारयि । “उदतासी”तिपि पाठो, अयमेवत्थो । “उद्धटासी”तिपि पाठो, उद्धरीति अत्थो । पज्जालीति पज्जालराजधीते ।

एवञ्च पन वत्वा तङ्खणज्जेव पब्बजितुकामो हुत्वा अमच्चे पक्कोसापेत्वा आह — “तुम्हे किं करिस्सथा”ति तुम्हे पन, देवाति? “अहं हत्थिपालस्स सन्निके पब्बजिस्सामी”ति । “मयम्पि पब्बजिस्साम, देवा”ति । राजा द्वादसयोजनिके बाराणसिनगरे रज्जं छड्डेत्वा “अत्थिका सेतच्छत्तं उस्सापेन्तू”ति अमच्चपरिवृतो तियोजनिकं परिसं गहेत्वा कुमारस्सेव सन्निकं गतो । हत्थिपालो तस्सापि परिसाय आकासे निसिन्नो धम्मं देसेसि । सत्था रज्जो पब्बजितभावं पकासेन्तो गाथमाह —

३५६: “इदं वत्वा महाराजा, एसुकारी दिसम्पति ।

रट्ठं हित्वान पब्बजि, नागो छेत्वाव बन्धन”न्ति ॥

पुनदिवसे नगरे ओहीनजनो सन्निपतित्वा राजद्वारं गन्त्वा देविया आरोचेत्वा निवेसनं पविसित्वा देविं वन्दित्वा एकमन्तं ठितो गाथमाह ।

३५७: “राजा च पब्बज्जमरोचयित्थ, रट्ठं पहाय नरवीरसेट्ठो ।

तुवम्पि नो होहि यथेव राजा, अम्हेहि गुत्ता अनुसास रज्ज”न्ति ॥

तत्थ अनुसासाति अम्हेहि गुत्ता हुत्वा धम्मेन रज्जं कारेहि ।

सा महाजनस्स कथं सुत्वा सेसगाथा अभसि —

३५८: “राजा च पब्बज्जमरोचयित्थ, रट्ठं पहाय नरवीरसेट्ठो ।

अहम्पि एका चरिस्सामि लोके, हित्वान कामानि मनोरमानि ॥

३५९: “राजा च पब्बज्जमरोचयित्थ, रट्ठं पहाय नरवीरसेट्ठो ।

अहम्पि एका चरिस्सामि लोके, हित्वान कामानि यथोधिकानि ॥

३६०: “अच्चेन्ति काला तरयन्ति रत्तियो, वयोगुणा अनुपुब्बं जहन्ति ।

अहम्पि एका चरिस्सामि लोके, हित्वान कामानि मनोरमानि ॥

३६१: “अच्चेन्ति काला तरयन्ति रत्तियो, वयोगुणा अनुपुब्बं जहन्ति ।

अहम्पि एका चरिस्सामि लोके, हित्वान कामानि यथोधिकानि ॥

३६२: “अच्चेन्ति काला तरयन्ति रत्तियो, वयोगुणा अनुपुब्बं जहन्ति ।

अहम्पि एका चरिस्सामि लोके, सीतिभूता सब्बमतिच्च सङ्गं”न्ति ॥

तत्थ एकाति पुत्तधीतुकिलेससम्बाधेहि मुच्चित्वा इमस्मिं लोके एकिकाव चरिस्सामि । कामानीति रूपादयो कामगुणे । यतोधिकानीति येन येन ओधिना ठितानि, तेन तेन ठितानेव जहिस्सामि, न किञ्चि आमसिस्सामीति अत्थो । अच्चेन्ति कालाति पुब्बण्हादयो काला अतिक्कमन्ति । तरयन्तीति अतुच्छा हुत्वा आयुसङ्घारं खेपयमाना खादयमाना गच्छन्ति । वयोगुणाति पठमवयादयो तयो, मन्ददसकादयो वा दस कोट्टासा । अनुपुब्बं जहन्तीति उपरूपरिकोट्टासं अप्पत्वा तत्थ तत्थेव निरुज्झन्ति । सीतिभूताति उण्हकारके उण्हसभावे किलेसे पहाय सीतला हुत्वा । सब्बमतिच्च सङ्गन्ति रागसङ्गादिकं सब्बसङ्गं अतिक्कमित्वा एका चरिस्सामि, हत्थिपालकुमारस्स सन्तिकं गन्त्वा पब्बजिस्सामीति ।

इति सा इमाहि गाथाहि महाजनस्स धम्मं देसेत्वा अमच्चभरियायो पक्कोसापेत्वा आह — “तुम्हे किं करिस्सथा”ति तुम्हे पन अय्येति? “अहं पब्बजिस्सामी”ति । “मयम्पि पब्बजिस्सामा”ति । सा “साधू”ति राजनिवेसने सुवण्णकोट्टागारादीनि विवरापेत्वा “असुकट्टाने च असुकट्टाने च महानिधि निदहित”न्ति सुवण्णपट्टे लिखापेत्वा “दिन्नञ्जेव, अत्थिका हरन्तू”ति वत्वा सुवण्णपट्टं महातले थम्भे बन्धापेत्वा नगरे भेरिं चरापेत्वा महासम्पत्तिं छट्टेत्वा नगरा निक्खमि । तस्मिं खणे सकलनगरं सङ्गुभि । “राजा च किर देवी च रज्जं पहाय ‘पब्बजिस्सामा’ति निक्खमन्ति, मयं इध किं करिस्सामा”ति ततो ततो मनुस्सा यथापूरितानेव गेहानि छट्टेत्वा पुत्ते हत्थेसु गहेत्वा निक्खमिंसु । सब्बापणा पसारितनियामेनेव ठिता, निवत्तित्वा ओलोकेन्तो नाम नाहोसि । सकलनगरं तुच्छं अहोसि, देवीपि तियोजनिकं परिसं गहेत्वा तत्थेव गता । हत्थिपालो तस्सापि परिसाय आकासे निसिन्नो धम्मं देसेत्वा द्वादसयोजनिकं परिसं गहेत्वा हिमवन्ताभिमुखो पायासि । “हत्थिपालकुमारो किर द्वादसयोजनिकं बाराणसिं तुच्छं कत्वा ‘पब्बजिस्सामी’ति महाजनं आदाय हिमवन्तं गच्छति, किमङ्गं पन मय”न्ति सकलकासिरट्ठं सङ्गुभि । अपरभागे परिसा तिसयोजनिका अहेसुं, सो ताय परिसाय सद्धिं हिमवन्तं पाविसि ।

सक्को आवज्जेन्तो तं पवत्तिं जत्वा “हत्थिपालकुमारो महाभिनिक्खमनं निक्खन्तो, समागमो महा भविस्सति, वसनट्टानं लब्धुं वट्ठती”ति विस्सकम्मं आणापेसि “गच्छ, आयामतो छत्तिसयोजनं, वित्थारतो पन्नरसयोजनं अस्समं मापेत्वा पब्बजितपरिक्खारे सम्पादेही”ति । सो “साधू”ति पटिस्सुणित्वा गङ्गातीरे रमणीये भूमिभागे वुत्तप्पमाणं अस्समपदं मापेत्वा पण्णसालासु कटुत्थरणपण्णत्थरणआसनादीनि पज्जपेत्वा सब्बे पब्बजितपरिक्खारे मापेसि । एकेकिस्सा पण्णसालाय द्वारे एकेको चङ्कमो रत्तिट्टानदिवाट्टानपरिच्छिन्नो कतसुधापरिकम्मो आलम्बनफलको, तेसु तेसु ठानेसु नानावण्णसुरभिकुसुमसञ्छन्ना पुष्पगच्छा, एकेकस्स चङ्कमस्स कोटियं एकेको उदकभरितो कूपो, तस्स सन्तिके एकेको फलरुक्खो, सो एकोव सब्बफलानि फलति । इदं सब्बं देवतानुभावेन अहोसि । विस्सकम्मो अस्समपदं मापेत्वा पण्णसालासु पब्बजितपरिक्खारे ठपेत्वा “ये केचि पब्बजितुकामा इमे परिक्खारे गण्हन्तू”ति जातिहिङ्गुलकेन भित्तिया अक्खरानि लिखित्वा अत्तनो आनुभावेन भेरवसद्दे मिगपक्खी दुद्दसिके अमनुस्से च पटिक्कमापेत्वा सकट्टानमेव गतो ।

हत्थिपालकुमारो एकपदिकमग्गेन सक्कदत्तियं अस्समं पविसित्वा अक्खरानि दिस्वा “सक्केन मम महाभिनिक्खमनं निक्खन्तभावो जातो भविस्सती”ति द्वारं विवरित्वा पण्णसालं पविसित्वा इसिपब्बज्जलिङ्गं गहेत्वा निक्खमित्वा चङ्कमं ओतरित्वा कतिपये वारे अपरापरं चङ्कमित्वा सेसजनकायं पब्बाजेत्वा अस्समपदं विचारेन्तो तरुणपुत्तानं इत्थीनं मज्झट्टाने पण्णसालं अदासि । ततो अनन्तरं महल्लकित्थीनं, ततो अनन्तरं मज्झिमित्थीनं, समन्ता परिक्खिपित्वा पन पुरिसानं अदासि । अथेको राजा “बाराणसियं किर राजा नत्थी”ति आगन्त्वा अलङ्कृतपटियत्तं नगरं ओलोकेत्वा राजनिवेसनं आरुह्य तत्थ तत्थ रतनरासिं दिस्वा “एवरूपं नगरं पहाय पब्बजितकालतो पट्टाय पब्बज्जा नामेसा उळारा भविस्सती”ति सुरासोण्डे मगं पुच्छित्वा हत्थिपालस्स सन्तिकं पायासि । हत्थिपालो तस्स वनन्तरं आगतभावं जत्वा पटिमगं गन्त्वा आकासे निसिन्नो परिसाय धम्मं देसेत्वा अस्समपदं नेत्वा सब्बपरिसं पब्बाजेसि । एतेनुपायेन अज्जेपि छ राजानो पब्बजिंसु । सत्त राजानो भागे छट्ठियंसु, छत्तिसयोजनिको अस्समो निरन्तरो परिपूरि । यो कामवितक्कादीसु अज्जतरं वितक्केति, महापुरिसो तस्स धम्मं देसेत्वा ब्रह्मविहारभावनज्जेव कसिणभावनज्ज आचिक्खति । ते येभ्य्येन ज्ञानाभिज्जा निब्बत्तेत्वा तीसु कोट्टासेसु द्वे कोट्टासा ब्रह्मलोके निब्बत्तिंसु । ततियकोट्टासं तिधा कत्वा एको कोट्टासो ब्रह्मलोके निब्बत्ति, एको छसु कामसग्गेसु, एको इसीनं पारिचरियं कत्वा मनुस्सलोके तीसु कुलसम्पत्तीसु निब्बत्ति । एवं हत्थिपालस्स सासनं अपगतनिरयतिरच्छानयोनिपेत्तिविसयासुरकायं अहोसि ।

इमस्मिं तम्बपण्णिदीपे पथविचालकधम्मगुत्तत्थेरो, कटकन्धकारवासी फुस्सदेवत्थेरो, उपरिमण्डलवासी महासङ्खरक्खित्थेरो, मलयमहादेवत्थेरो, अभयगिरिवासी महादेवत्थेरो, गामन्तपब्भारवासी महासिवत्थेरो, काळवल्लिमण्डपवासी महानागत्थेरो कुदालसमागमे मूगपक्खसमागमे चूळसुतसोमसमागमे अयोधरपण्डितसमागमे हत्थिपालसमागमे च सब्बपच्छा निक्खन्तपुरिसा अहेसुं । तेनेवाह भगवा —

“अभित्थरेथ कल्याणे, पापा चित्तं निवारये ।

दन्धज्झि करोतो पुज्जं, पापस्मिं रमते मनो”ति ॥ (ध० प० ११६) ।

तस्मा कल्याणं तुरिततुरितेनेव कातब्बन्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, पुब्बेपि तथागतो महाभिनिक्खमनं निक्खन्तोयेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा एसुकारी राजा सुद्धोदनमहाराजा अहोसि, देवी महामाया, पुरोहितो कस्सपो, ब्राह्मणी भदकापिलानी, अजपालो अनुरुद्धो, गोपालो मोग्गल्लानो, अस्सपालो सारिपुत्तो, सेसपरिसा बुद्धपरिसा, हत्थिपालो पन अहमेव

अहोसि”न्ति ।

हत्थिपालजातकवण्णना तेरसमा ।

[५१०] १४. अयोधरजातकवण्णना

यमेकरत्तिं पठमन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो महाभिनिक्खमनञ्जेव आरब्भ कथेसि । तदापि हि सो “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि तथागतो महाभिनिक्खमनं निक्खन्तोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते ब्रह्मदत्तस्स रज्जो अग्गमहेसी गब्भं पटिलभित्वा लद्धगब्भपरिहारा परिणतगब्भा पच्चूससमनन्तरे पुत्तं विजायि । तस्सा पुरिमत्तभावे एका सपत्तिका “तव जातं जातं पजं खादितुं लभिस्सामी”ति पत्थनं पट्टपेसि । सा किर सयं वज्झा हुत्वा पुत्तमातुकोधेन तं पत्थनं कत्वा यक्खयोनियं निब्बत्ति । इतरा रज्जो अग्गमहेसी हुत्वा इमं पुत्तं विजायि । सा यक्खिनी तदा ओकासं लभित्वा देविया पस्सन्तियाव बीभच्छरूपा हुत्वा आगन्त्वा तं दारकं गहेत्वा पलायि । देवी “यक्खिनी मे पुत्तं गहेत्वा पलायी”ति महासद्देन विरवि । इतरापि दारकं मूलकन्दं विय मुरुं मुरुं करोन्ती खादित्वा देविया हत्थविकारादीहि भेरवं पकासेत्वा तज्जेत्वा पक्कामि । राजा तं वचनं सुत्वा “किं सक्का यक्खिनिया कातु”न्ति तुण्ही अहोसि । पुन देविया विजायनकाले दळ्हं आरक्खमकासि । देवी पुत्तं पुन विजायि । यक्खिनी आगन्त्वा तम्पि खादित्वा गता । ततियवारे तस्सा कुच्छियं महासत्तो पटिसन्धिं गण्णि । राजा महाजनं सन्निपातेत्वा “देविया जातं जातं पजं एका यक्खिनी खादति, किं नु खो कातब्ब”न्ति पुच्छि । अथेको “यक्खा नाम तालपण्णस्स भायन्ति, देविया हत्थपादेसु तालपण्णं बन्धितुं वट्टती”ति आह । अथेको “अयोधरस्स भायन्ति, अयोधरं कातुं वट्टती”ति आह । राजा “साधू”ति अत्तनो विजिते कम्पारे सन्निपातेत्वा “अयोधरं करोथा”ति आणापेत्वा आयुत्तके अदासि । अन्तो नगरेयेव रमणीये भूमिभागे गेहं पट्टपेसुं, थम्मे आदिं कत्वा सब्बगेहसम्भारा अयोमयाव अहेसुं, नवहि मासेहि अयोमयं महन्तं चतुरस्ससालं निट्ठानं अगमासि । तं निच्चं पज्जलितपदीपमेव होति ।

राजा देविया गब्भपरिपाकं जत्वा अयोधरं अलङ्कारापेत्वा तं आदाय अयोधरं पाविसि । सा तत्थ धञ्जपुञ्जलक्खणसम्पन्नं पुत्तं विजायि, “अयोधरकुमारो”त्वेवस्स नामं करिंसु । तं धातीनं दत्वा महन्तं आरक्खं संविदहित्वा राजा देविं आदाय नगरं पदक्खिणं कत्वा अलङ्कृतपासादतलमेव अभिरुहि । यक्खिनीपि उदकवारं गन्त्वा वेस्सवणस्स उदकं वहन्ती जीवितक्खयं पत्ता । महासत्तो अयोधरेयेव वट्ठित्वा विञ्जुतं पत्तो तत्थेव सब्बसिप्पानि उगण्णि । राजा “को मे पुत्तस्स वयण्णदेसो”ति अमच्चे पुच्छित्वा “सोळसवस्सो, देव, सूरु थामसम्पन्नो यक्खसहस्सम्पि पटिबाहितुं समत्थो”ति सुत्वा “रज्जमस्स दस्सामि, सकलनगरं अलङ्करित्वा अयोधरतो तं नीहरित्वा आनेथा”ति आह । अमच्चा “साधु, देवा”ति द्वादसयोजनिकं बाराणसिं अलङ्करित्वा सब्बालङ्कारविभूसितं मङ्गलवारणं आदाय तत्थ गन्त्वा कुमारं अलङ्कारापेत्वा हत्थिक्खन्धे निसीदापेत्वा “देव, कुलसन्तकं अलङ्कृतनगरं पदक्खिणं कत्वा पितरं कासिराजानं वन्दथ, अज्जेव सेतच्छत्तं लभिस्सथा”ति आहंसु ।

महासत्तो नगरं पदक्खिणं करोन्तो आरामरामण्येयकवनपोक्खरणिभूमिरामण्येयकपासादरामण्येयकादीनि दिस्वा चिन्तेसि “मम पिता मं एत्तकं कालं बन्धनागारे वसापेसि । एवरूपं अलङ्कृतनगरं दट्ठुं नादासि, को नु खो मय्हं दोसो”ति अमच्चे पुच्छि । “देव, नत्थि तुम्हाकं दोसो, तुम्हाकं पन द्वेभातिके एका यक्खिनी खादि, तेन वो पिता अयोधरे वसापेसि, अयोधरेन जीवितं तुम्हाकं लद्ध”न्ति । सो तेसं वचनं सुत्वा चिन्तेसि “अहं दस मासे लोहकुम्भिनिरये विय च गूथनिरये विय च मातुकुच्छिम्हि वसित्वा मातुकुच्छितो निक्खन्तकालतो पट्ठाय सोळस वस्सानि एतस्मिं बन्धनागारे वसिं, बहि

ओलोकेतुम्पि न लभिं, उस्सदनिरये खित्तो विय अहोसिं, यक्खिनिया हत्थतो मुत्तोपि पनाहं नेव अजरो, न अमरो होमि, किं मे रज्जेन, रज्जे ठितकालतो पट्ठाय दुन्निक्खमनं होति, अज्जेव मम पितरं पब्बज्जं अनुजानापेत्वा हिमवन्तं पविसित्वा पब्बजिस्सामी”ति । सो नगरं पदक्खिणं कत्वा राजकुलं पविसित्वा राजानं वन्दित्वा अट्ठासि ।

राजा तस्स सरीरसोभं ओलोकेत्वा बलवसिनेहेन अमच्चे ओलोकेसि । ते “किं करोम, देवा”ति वदिंसु । पुत्तं मे रतनरासिम्हि ठपेत्वा तीहि सद्धेहि अभिसिञ्चित्वा कञ्चनमालं सेतच्छत्तं उस्सापेथाति । महासत्तो पितरं वन्दित्वा “न मय्हं रज्जेनत्थो, अहं पब्बजिस्सामि, पब्बज्जं मे अनुजानाथा”ति आह । तात रज्जं पटिक्खपित्वा किंकारणा पब्बजिस्ससीति । “देव अहं मातुकुच्छिम्हि दस मासे गूथनिरये विय वसित्वा मातुकुच्छितो निक्खन्तो यक्खिनिभयेन सोळस वस्सानि बन्धनागारे वसन्तो बहि ओलोकेतुम्पि न अलभिं, उस्सदनिरये खित्तो विय अहोसिं, यक्खिनिया हत्थतो मुत्तोम्हीतिपि अजरो अमरो न होमि । मच्चु नामेस न सक्का केनचि जिनिंतुं, भवे उक्कण्ठितोम्हि, याव मे ब्याधिजरामरणानि नागच्छन्ति, तावदेव पब्बजित्वा धम्मं चरिस्सामि, अलं मे रज्जेन, अनुजानाथ मं, देवा”ति वत्वा पितु धम्मं देसेन्तो आह —

३६३: “यमेकरत्तिं पठमं, गब्भे वसति माणवो ।

अब्भुट्ठितोव सो याति, स गच्छं न निवत्तति ॥

३६४: “न युज्झमाना न बलेनवस्सिता, नरा न जीरन्ति न चापि मीयरे ।

सब्बं हिदं जातिजरायुपद्दुतं, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३६५: “चतुरङ्गिनिं सेनं सुभिसरूपं, जयन्ति रट्ठाधिपती पसय्ह ।

न मच्चुनो जयितुमुस्सहन्ति, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३६६: “हत्थीहि अस्सेहि रथेहि पत्तिभि, परिवारिता मुच्चरे एकच्चेय्या ।

न मच्चुनो मुच्चितुमुस्सहन्ति, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३६७: “हत्थीहि अस्सेहि रथेहि पत्तिभि, सूरा पभज्जन्ति पधंसयन्ति ।

न मच्चुनो भज्जितुमुस्सहन्ति, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३६८: “मत्ता गजा भिन्नगळा पभिन्ना, नगरानि मद्दन्ति जनं हनन्ति ।

न मच्चुनो मद्दितुमुस्सहन्ति, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३६९: “इस्सासिनो कतहत्थापि वीरा, दूरेपाती अक्खणवेधिनोपि ।

न मच्चुनो विज्झितुमुस्सहन्ति, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३७०: “सरानि खीयन्ति ससेलकानना, सब्बं हिदं खीयति दीघमन्तरं ।

सब्बं हिदं भज्जरे कालपरियायं, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३७१: “सब्बेसमेवज्झि नरान नारिनं, चलाचलं पाणभुनोध जीवितं ।

पटोव धुत्तस्स, दुमोव कूलजो, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३७२: “दुमप्फलानेव पतन्ति माणवा, दहरा च वुद्धा च सरीरभेदा ।
नारियो नरा मज्झिमपोरिसा च, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३७३: “नायं वयो तारकराजसन्निभो, यदब्भतीतं गतमेव दानि तं ।
जिण्णस्स ही नत्थि रती कुतो सुखं, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३७४: “यक्खा पिसाचा अथवापि पेता, कुपिता ते अस्ससन्ति मनुस्से ।
न मच्चुनो अस्ससितुस्सहन्ति, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३७५: “यक्खे पिसाचे अथवापि पेते, कुपितेपि ते निज्झपनं करोन्ति ।
न मच्चुनो निज्झपनं करोन्ति, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३७६: “अपराधके दूस्के हेठके च, राजानो दण्डेन्ति विदित्वान दोसं ।
न मच्चुनो दण्डयितुस्सहन्ति, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३७७: “अपराधका दूस्का हेठका च, लभन्ति ते राजिनो निज्झपेतुं ।
न मच्चुनो निज्झपनं करोन्ति, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३७८: “न खत्तियोति न च ब्राह्मणोति, न अड्डका बलवा तेजवापि ।
न मच्चुराजस्स अपेक्खमत्थि, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३७९: “सीहा च ब्यग्घा च अथोपि दीपियो, पसह्ख खादन्ति विप्फन्दमानं ।
न मच्चुनो खादितुमुस्सहन्ति, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३८०: “मायाकारा रङ्गमज्झे करोन्ता, मोहेन्ति चक्खूनि जनस्स तावदे ।
न मच्चुनो मोहयितुस्सहन्ति, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३८१: “आसीविसा कुपिता उग्गतेजा, डंसन्ति मारेन्तिपि ते मनुस्से ।
न मच्चुनो डंसितुमुस्सहन्ति, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३८२: “आसीविसा कुपिता यं डंसन्ति, तिकिच्छका तेस विसं हनन्ति ।
न मच्चुनो दड्ढविसं हनन्ति, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३८३: “धम्मन्तरी वेत्तरणी च भोजो, विसानि हन्त्वान भुजङ्गमानं ।
सुय्यन्ति ते कालकता तथेव, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३८४:“विज्जाधरा घोरमधीयमाना, अदस्सनं ओसधेहि वजन्ति ।
न मच्चुराजस्स वजन्तदस्सनं, तं मे मती होति चरामि धम्मं ॥

३८५:“धम्मो हवे रक्खति धम्मचारिं, धम्मो सुचिण्णो सुखमावहाति ।
एसानिसंसो धम्मे सुचिण्णे, न दुग्गतिं गच्छति धम्मचारी ॥

३८६:“न हि धम्मो अधम्मो च, उभो समविपाकिनो ।
अधम्मो निरयं नेति, धम्मो पापेति सुग्गतिं”न्ति ॥

तत्थ **यमेकरत्तिन्ति** येभ्य्येन सत्ता मातुकुच्छिम्हि पटिसन्धिं गणहन्ता रत्तियंयेव गणहन्ति, तस्मा एवमाह । अयं पनेत्थ अत्थो — यं एकरत्तिं वा दिवा वा पठममेव पटिसन्धिं गणित्वा मातुकुच्छिसङ्घाते गब्भे वसति । **माणवो**ति सत्तो कललभावेन पतिट्ठाति । **अब्भुट्ठितोव सो यातीति** सो माणवो यथा नाम वलाहकसङ्घातो अब्भो उट्ठितो निब्बत्तो वायुवेगाहतो पटिगच्छति, तथेव —

“पठमं कललं होति, कलला होति अब्बुदं ।
अब्बुदा जायते पेसि, पेसि निब्बत्तती घनो ।
घना पसाखा जायन्ति, केसा लोमा नखापि च ॥

“यञ्चस्स भुञ्जती माता, अन्नं पानञ्च भोजनं ।
तेन सो तत्थ यापेति, मातुकुच्छिगतो नरोति ॥ (सं० नि० १.२३५) ।

इमं मातुकुच्छियं कललादिभावं, मातुकुच्छितो च निक्खन्तो मन्ददसकादिभावं आपज्जमानो सततं समितं गच्छति । **स गच्छं न निवत्ततीति** सचायं एवं गच्छन्तो पुन अब्बुदतो कललभावं, पेसिआदितो वा अब्बुदादिभावं, खिड्ढादसकतो मन्ददसकभावं, वण्णदसकादितो वा खिड्ढादसकादिभावं पापुणितुं न निवत्तति । यथा पन सो वलाहको वातवेगेन संचुण्णियमानो “अहं असुकट्ठाने नाम उट्ठितो पुन निवत्तित्वा तत्थेव गन्त्वा पकतिभावेन ठस्सामी”ति न लभति, यं दिसं गतं, तं गतमेव, यं अन्तरहितं, तं अन्तरहितमेव होति, तथा सोपि कललादिभावेन गच्छमानो गच्छतेव, तस्मिं तस्मिं कोट्ठासे सङ्घारा पुरिमानं पुरिमानं पच्चया हुत्वा पच्छतो अनिवत्तित्वा तत्थ तत्थेव भिज्जन्ति, जराकाले सङ्घारा “अम्हेहि एस पुब्बे युवा थामसम्पन्नो कतो, पुन नं निवत्तित्वा तत्थेव करिस्सामा”ति न लभन्ति, तत्थ तत्थेव अन्तरधायन्तीति दस्सेति ।

न युज्झमानाति उभतो ब्यूळ्हे सङ्गामे युज्झन्ता । **न बलेनवस्सिताति** न कायबलेन वा योधबलेन वा उपगता समन्नागता । **न जीरन्तीति** पुरिम-न-कारं आहरित्वा एवरूपापि नरा न जीरन्ति न चापि न मीयरेति अत्थो वेदितब्बो । **सब्बं हिदन्ति** महाराज, सब्बमेव इदं पाणमण्डलं महायन्तेन पीळियमाना उच्छुघटिका विय जातिया च जराय च उपहुतं निच्चं पीळितं । **तं मे मती होतीति** तेन कारणेन मम “पब्बजित्वा धम्मं चरामी”ति मति होति चित्तं उप्पज्जति ।

चतुरङ्गिनिन्ति हत्थिआदीहि चतुरङ्गेहि समन्नागतं । **सेनं सुभिसरूपन्ति** सुट्ठु भिसनकजातिकं सेनं । **जयन्तीति** कदाचि एकच्चे राजानो अत्तनो सेनाय जयन्ति । **न मच्चुनोति** तेषि राजानो महासेनस्स मच्चुनो सेनं जयितुं न उस्सहन्ति,

न ब्याधिजरामरणानि मद्दितुं सककोन्ति । **मुच्चरे एकच्चेय्या**ति एतेहि हत्थिआदीहि परिवारिता एकच्चे पच्चामित्तानं हत्थतो मुच्चन्ति, मच्चुनो पन सन्तिका मुच्चितुं न सककोन्ति । **पभञ्जन्ती**ति एतेहि हत्थिआदीहि पच्चत्थिकराजूनं नगरानि पभञ्जन्ति । **पधंसयन्ती**ति महाजनं धंसेन्ता पधंसेन्ता जीवितक्खयं पापेन्ति । **न मच्चुनो**ति तेपि मरणकाले पत्ते मच्चुनो भञ्जितुं न सककोन्ति ।

भिन्नगळा पभिन्नाति तीसु ठानेसु पभिन्ना हुत्वा मदं गळन्ता, पग्घरितमदाति अत्थो । **न मच्चुनो**ति तेपि महामच्चुं मद्दितुं न सककोन्ति । **इस्सासिनो**ति इस्सासा धनुग्गहा । **कतहत्था**ति सुसिक्खिता । **दूरेपाती**ति सरं दूरे पातेतुं समत्था । **अक्खणवेधिनो**ति अविरद्धवेधिनो, विज्जुआलोकेन विज्जनसमतथा वा । **सरानी**ति अनोतत्तादीनि महासरानि खीयन्तियेव । **ससेलकानना**ति सपब्बतवनसण्डा महापथवीपि खीयति । **सब्बं हिदन्ति** सब्बमिदं सङ्खारगतं दीघमन्तरं ठत्वा खीयतेव । कप्पुट्टानगिं पत्वा महासिनेरुपि अग्गिमुखे मधुसिस्थकं विय विलीयतेव, अणुमत्तोपि सङ्खारो ठातुं न सककोति । **कालपरियायन्ति** कालपरियायं नस्सनकालवारं पत्वा **सब्बं भञ्जरे**, सब्बं सङ्खारगतं भिञ्जतेव । तस्स पकासनत्थं **सत्तसूरियसुत्तं** (अ० नि० ७.६६) आहरितब्बं ।

चलाचलन्ति चञ्चलं सकभावेन ठातुं असमत्थं नानाभावविनाभावसभावमेव । **पाणभुनो**ध जीवितन्ति इध लोके इमेसं पाणभूतानं जीवितं । **पटोव धुत्तस्स, दुमोव कूलजो**ति सुरधुत्तो हि सुरं दिस्वाव उदरे बद्धं साटकं दत्वा पिवतेव, नदीकूले जातदुमोव कूले लुज्जमाने लुज्जति, यथा एस पटो च दुमो च चञ्चलो, एवं सत्तानं जीवितं, देवाति । **दुमप्फलानेवा**ति यथा पक्कानि फलानि वाताहतानि दुमग्गतो भूमियं पतन्ति, तथेविमे माणवा जरावाताहता जीविता गळित्वा मरणपथवियं पतन्ति । **दहरा**ति अन्तमसो कललभावे ठितापि । **मज्झिमपोरिसा**ति नारीनरानं मज्झे ठिता उभतोव्यञ्जनकनपुंसका ।

तारकराजसन्निभोति यथा तारकराजा काळपक्खे खीणो, पुन जुण्हपक्खे पूरति, न एवं सत्तानं वयो । सत्तानज्हि यं अब्भतीतं, गतमेव दानि तं, न तस्स पुनागमनं अत्थि । **कुतो सुखन्ति** जराजिण्णस्स कामगुणेषु रतिपि नत्थि, ते पटिच्च उप्पज्जनकसुखं कुतोयेव । **यक्खा**ति महिद्धिका यक्खा । **पिसाचा**ति पंसुपिसाचका । **पेता**ति पेत्तिविसयिका । **अस्ससन्ती**ति अस्सासवातेन उपहनन्ति, आविसन्तीति वा अत्थो । **न मच्चुनो**ति मच्चुं पन तेपि अस्सासेन उपहनितुं वा आविसितुं वा न सककोन्ति । **निज्झपनं करोन्ती**ति बलिकम्मवसेन खमापेन्ति पसादेन्ति । **अपराधके**ति राजापराधकारके । **दूसके**ति रज्जदूसके । **हेठके**ति सन्धिच्छेदादीहि लोकविहेठके । **राजानो**ति राजानो । **विदित्वान** दोसन्ति दोसं जानित्वा यथानुरूपेन दण्डेन दण्डेन्तीति अत्थो । **न मच्चुनो**ति तेपि मच्चुं दण्डयितुं न सककोन्ति ।

निज्झपेतुन्ति सकखीहि अत्तनो निरपराधभावं पकासेत्वा पसादेतुं । **न अड्डका बलवा तेजवापी**ति “इमे अड्डा, अयं कायबलजाणबलादीहि बलवा, अयं तेजवा”ति एवम्पि न पच्चुराजस्स अपेक्खं अत्थि, एकस्मिम्पि सत्ते अपेक्खं पेमं सिनेहो नत्थि, सब्बमेव अभिमदतीति दस्सेति । **पसह्हा**ति बलक्कारेन अभिभवित्वा । **न मच्चुनो**ति तेपि मच्चुं खादितुं न सककोन्ति । **करोन्ता**ति मायं करोन्ता । **मोहेन्ती**ति अभूतं भूतं कत्वा दस्सेन्ता मोहेन्ति । **उग्गतेजा**ति उग्गतेन विसतेजेन समन्नागता । **तिकिच्छका**ति विसवेज्जा । **धम्मन्तरी वेत्तरणी च भोजो**ति एते एवंनामका वेज्जा । **घोरमधीयमाना**ति घोरं नाम विज्जं अधीयन्ता । **ओसधेही**ति घोरं वा गन्धारिं वा विज्जं सावेत्वा ओसधं आदाय तेहि ओसधेहि पच्चत्थिकानं अदस्सनं वजन्ति ।

धम्मोति सुचरितधम्मो । **रक्खती**ति येन रक्खितो, तं पटिरक्खति । **सुखन्ति** छसु कामसग्गेषु सुखं आवहति ।

पापेतीति पटिसन्धिवसेन उपनेति ।

एवं महासत्तो चतुर्वीसतिया गाथाहि पितु धम्मं देसेत्वा “महाराज, तुम्हाकं रज्जं तुम्हाकमेव होतु, न मय्हं इमिना अत्थो, तुम्हेहि पन सद्धिं कथेन्तमेव मं ब्याधिजरामरणानि उपगच्छन्ति, तिट्ठथ, तुम्हे”ति वत्वा अयदामं छिन्दित्वा मत्तहत्थी विय कञ्चनपञ्जरं छिन्दित्वा सीहपोतको विय कामे पहाय मातापितरो वन्दित्वा निक्खमि । अथस्स पिता “ममपि रज्जेनत्थो नत्थी”ति रज्जं पहाय तेन सद्धिञ्जेव निक्खमि, तस्मिं निक्खन्ते देवीपि अमच्चापि ब्राह्मणगहपतिकादयोपीति सकलनगरवासिनो गेहानि छुट्टेत्वा निक्खमिंसु । समागमो महा अहोसि, परिसा द्वादसयोजनिका जाता । तं आदाय महासत्तो हिमवन्तं पाविसि । सक्को तस्स निक्खन्तभावं जत्वा विस्सकम्मं पेसेत्वा द्वादसयोजनायामं सत्तयोजनवित्थारं अस्समपदं कारेसि । सब्बे पब्बजितपरिक्खारे पटियादापेसि । इतो परं महासत्तस्स पब्बज्जा च ओवाददानञ्च ब्रह्मलोकपरायणता च परिसाय अनपायगमनीयता च सब्बा हेट्ठा वुत्तनयेनेव वेदितब्बा ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, पुब्बेपि तथागतो महाभिनिक्खमनं निक्खन्तोयेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा मातापितरो महाराजकुलानि अहेसुं, सेसपरिसा बुद्धपरिसा, अयोधरपण्डितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

अयोधरजातकवण्णना चुदसमा ।

जातकुदानं —

मातङ्गो चित्तसम्भूतो, सिवि सिरि च रोहणं ।
हंसो सत्तिगुम्बो भल्ला, सोमनस्सं चम्पेय्यकं ॥

पलोभं पञ्चपण्डितं, हत्थिपालं अयोधरं ।
वीसतियम्हि जातका, चतुदसेव सङ्गिता ॥

वीसतिनिपातवण्णना निड्डिता ।

(चतुत्थो भागो निड्डितो)

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

खुदकनिकाये

जातक-अट्ठकथा

(पञ्चमो भागो)

१६. तिसनिपातो

[१५१] १. किंछन्दजातकवण्णना

किंछन्दो किमधिप्पायोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उपोसथकम्मं आरब्ध कथेसि । एकदिवसहि सत्था बहू उपासके च उपासिकायो च उपोसथिके धम्मस्सवनत्थाय आगन्त्वा धम्मसभायं निसिन्ने “उपोसथिकात्थ उपासका”ति पुच्छित्वा “आम, भन्ते”ति वुत्ते “साधु वो कतं उपोसथं करोन्तोहि, पोराणका उपडूपोसथकम्मस्स निस्सन्देन महन्तं यसं पटिलभिंसू”ति वत्त्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्तो धम्मेन रज्जं कारेन्तो सद्धो अहोसि दानसीलउपोसथकम्मेसु अप्पमत्तो । सो सेसेपि अमच्चादयो दानादीसु समादपेसि । पुरोहितो पनस्स परपिट्ठिमंसिको लज्जखादको कूटविनिच्छयिको अहोसि । राजा उपोसथदिवसे अमच्चादयो पक्कोसापेत्वा “उपोसथिका होथा”ति आह । पुरोहितो उपोसथं न समादियि । अथ नं दिवा लज्जं गहेत्वा कूटडुं कत्वा उपट्ठानं आगतं राजा “तुम्हे उपोसथिका”ति अमच्चे पुच्छन्तो “त्वम्पि आचरिय उपोसथिको”ति पुच्छि । सो “आमा”ति मुसावादं कत्वा पासादा ओतरि । अथ नं एको अमच्चो “ननु तुम्हे न उपोसथिका”ति चोदेसि । सो आह — “अहं वेलायमेव भुज्जिं, गेहं पन गन्त्वा मुखं विक्खालेत्वा उपोसथं अधिद्धाय सायं न भुज्जिस्सामि, रत्तिं सीलं रक्खिस्सामि, एवं मे उपडूपोसथकम्मं भविस्सती”ति? “साधु, आचरिया”ति । सो गेहं गन्त्वा तथा अकासि । पुनेकदिवसं तस्मिं विनिच्छये निसिन्ने अज्जतरा सीलवती इत्थी अडुं करोन्ती घरं गन्तुं अलभमाना “उपोसथकम्मं नातिक्कमिस्सामी”ति उपकट्ठे काले मुखं विक्खालेतुं आरभि । तस्मिं खणे ब्राह्मणस्स सुपक्कानं अम्बफलानं अम्बपिण्डि आहरियित्थ । सो तस्सा उपोसथिकभावं जत्वा “इमानि खादित्वा उपोसथिका होही”ति अदासि । सा तथा अकासि । एत्तकं ब्राह्मणस्स कम्मं ।

सो अपरभागे कालं कत्वा हिमवन्तपदेसे कोसिकिगङ्गाय तीरे तियोजनिके अम्बवने रमणीये भूमिभागे सोभगप्पत्ते कनकविमाने अलङ्कृतसिरिसयने सुत्तप्पबुद्धो विय निब्बत्ति अलङ्कृतपटियत्तो उत्तमरूपधरो सोळससहस्सदेवकज्जापरिवारो । सो रत्तिज्जेव तं सिरिसम्पत्तिं अनुभोति । वेमानिकपेतभावेन हिस्स कम्मसरिक्खको विपाको अहोसि, तस्मा अरुणे उगच्छन्ते अम्बवनं पविसति, पविट्ठक्खणेयेवस्स दिब्बत्तभावो अन्तरधायति, असीतिहत्थतालक्खन्धप्पमाणो अत्तभावो निब्बत्तति, सकलसरीरं ज्ञायति, सुपुप्फितकिंसुको विय होति । द्वीसु हत्थेसु एकेकाव अङ्गुलि, तत्थ महाकुद्दालप्पमाणा नखा होन्ति । तेहि नखेहि अत्तनो पिट्ठिमंसं फालेत्वा उप्पाटेत्वा खादन्तो वेदनाप्पत्तो महारवं रवन्तो दुक्खं अनुभोति । सूरिये अत्थङ्गते तं सरीरं अन्तरधायति, दिब्बसरीरं निब्बत्तति, अलङ्कृतपटियत्ता दिब्बनाटकित्थियो नानातूरियानि गहेत्वा परिवारेन्ति । सो महासम्पत्तिं अनुभवन्तो रमणीये अम्बवने दिब्बपासादं अभिरुहति । इति सो उपोसथिकाय इत्थिया अम्बफलदानस्स निस्सन्देन तियोजनिकं अम्बवनं पटिलभति, लज्जं गहेत्वा कूटडुकरणीस्सन्देन पन पिट्ठिमंसं उप्पाटेत्वा खादति, उपडूपोसथस्स निस्सन्देन रत्तिं सम्पत्तिं अनुभोति, सोळससहस्सनाटकित्थीहि परिवुतो परिचारेसि ।

तस्मिं काले बाराणसिराजा कामेसु दोसं दिस्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अधोगङ्गाय रमणीये भूमिपदेसे पण्णसालं कारेत्वा उज्जाचरियाय यापेन्तो विहासि । अथेकदिवसं तम्हा अम्बवना महाघटप्पमाणं अम्बपक्कं गङ्गाय पतित्वा सोतेन वुह्मानं तस्स तापसस्स परिभोगतित्थाभिमुखं अगमासि । सो मुखं धोवन्तो तं मज्झे नदिया आगच्छन्तं दिस्वा उदकं तरन्तो गन्त्वा आदाय अस्समपदं आहरित्वा अग्यागारे ठपेत्वा सत्थकेन फालेत्वा यापनमत्तं खादित्वा सेसं कदलिपण्णेहि

पटिच्छादेत्वा पुनर्पुनं दिवसे दिवसे याव परिक्रयया खादि । तस्मिं पन खीणे अज्जं फलाफलं खादितुं नासक्खि,
रसतण्हाय बज्झित्वा “तमेव अम्बपक्कं खादिस्सामी”ति नदीतीरं गन्त्वा नदिं ओलोकेन्तो “अम्बं अलभित्वा न
उट्ठहिस्सामी”ति सन्निधानं कत्वा निसीदि । सो तत्थ निराहारो एकम्पि दिवसं, द्वेपि, तीणि, चतु, पञ्च, छ दिवसानि
वातातपेन परिसुस्सन्तो अम्बं ओलोकेन्तो निसीदि । अथ सत्तमे दिवसे नदीदेवता आवज्जमाना तं कारणं जत्वा “अयं
तापसो तण्हावसिको हुत्वा सत्ताहं निराहारो गङ्गं ओलोकेन्तो निसीदि, इमस्स अम्बपक्कं अदातुं न युत्तं, अलभन्तो
मरिस्सति, दस्सामि तस्सा”ति आगन्त्वा गङ्गाय उपरि आकासे ठत्वा तेन सद्धिं सल्लपन्ती पठमं गाथमाह —

१. “किंछन्दो किमधिप्पायो, एको सम्मसि घम्मनि ।
किंपत्थयानो किं एसं, केन अत्थेन ब्राह्मणा”ति ॥

तत्थ छन्दोति अज्झासयो । अधिप्पायोति चित्तं । सम्मसीति अच्छसि । घम्मनीति गिम्हे । एसन्ति एसन्तो ।
ब्राह्मणाति पब्बजितत्ता तापसं आलपति । इदं वुत्तं होति — ब्राह्मण, त्वं किं अधिप्पायो किं चिन्तेन्तो किं पत्थेन्तो किं
गवेसन्तो केनत्थेन इमस्मिं गङ्गातीरे गङ्गं ओलोकेन्तो निसिन्नोति ।

तं सुत्वा तापसो नव गाथा अभसि —

२. “यथा महा वारिधरो, कुम्भो सुपरिणाहवा ।
तथूपमं अम्बपक्कं, वण्णगन्धरसुत्तमं ॥
३. “तं वुहमानं सोतेन, दिस्वानामलमज्झिमे ।
पाणीभि नं गहेत्वान, अग्यायतनमाहरिं ॥
४. “ततो कदलिपत्तेसु, निक्खिपित्वा सयं अहं ।
सत्थेन नं विकप्पेत्वा, खुप्पिपासं अहासि मे ॥
५. “सोहं अपेतदरथो, ब्यन्तीभूतो दुखक्खमो ।
अस्सादं नाधिगच्छामि, फलेस्वज्जेसु केसुचि ॥
६. “सोसेत्वा नून मरणं, तं ममं आवहिस्सति ।
अम्बं यस्स फलं सादु, मधुरग्गं मनोरमं ।
यमुद्धरिं वुहमानं, उदधिस्मा महण्णवे ॥
७. “अक्खातं ते मया सब्बं, यस्मा उपवसामहं ।
रम्मं पति निसिन्नोस्मि, पुथुलोमायुता पुथु ॥
८. “त्वज्ज खो मेव अक्खाहि, अत्तानमपलायिनि ।
का वा त्वमसि कल्याणि, किस्स वा त्वं सुमज्झिमे ॥

९. “रूपपट्टपलिमट्टीव, ब्यग्घीव गिरिसानुजा ।
या सन्ति नारियो देवेसु, देवानं परिचारिका ॥

१०. “या च मनुस्सलोकस्मिं, रूपेनान्वागतित्थियो ।
रूपेन ते सदिसी नत्थि, देवेसु गन्धब्बमनुस्सलोके ।
पुट्ठासि मे चारुपुब्बङ्गि, ब्रूहि नामञ्च बन्धवे”ति ॥

तत्थ वारिधरो कुम्भोति उदकघटो । सुपरिणाहवाति सुसण्ठानो । वण्णगन्धरसुत्तमन्ति वण्णगन्धरसेहि उत्तमं ।
दिस्वानाति दिस्वा । अमलमज्झिमेति निम्मलमज्जे । देवतं आलपन्तो एवमाह । पाणीभीति हत्थेहि ।
अग्यायतनमाहरन्ति अत्तनो अग्निहुतसालं आहरिं । विकप्पेत्वाति विच्छिन्दित्वा । “विकन्तेत्वा”तिपि पाठो ।
“खादि”न्ति पाठसेसो । अहासि मेति तं जिक्खगे ठपितमत्तमेव सत्त रसहरणिसहस्सानि फरित्वा मम खुदञ्च पिपासञ्च
हरि । अपेतदरथोति विगतकायचित्तदरथो । सुधाभोजनं भुत्तस्स विय हि तस्स सब्बदरथं अपहरि । ब्यन्तीभूतोति तस्स
अम्बपक्कस्स विगतन्तो जातो, परिक्खीणअम्बपक्को हुत्वाति अत्थो । दुक्खक्खमोति दुक्खेन असातेन कायक्खमेन चेव
चित्तक्खमेन च समन्नागतो । अज्जेसु पन कदलिपनसादीसु फलेसु परित्तकम्पि अस्सादं नाधिगच्छामि, सब्बानि मे जिक्खाय
ठपितमत्तानि तित्तकानेव सम्पज्जन्तीति दीपेति ।

सोसेत्वाति निराहारताय सोसेत्वा सुक्खापेत्वा । तं ममन्ति तं मम । यस्साति यं अस्स, अहोसीति अत्थो । इदं वुत्तं
होति — यं फलं मम सादु अहोसि, यमहं गम्भीरे पुथुलउदकक्खन्धसङ्घाते महण्णवे वुहमानं ततो उदधिस्मा उद्धरिं, तं
अम्बं मम मरणं आवहिस्सतीति मज्जामि, मय्हं तं अलभन्तस्स जीवितं नप्पवत्तिस्सतीति । उपवसामीति खुप्पिपासाहि
उपगतो वसामि । रम्मं पति निसिन्नोस्मीति रमणीयं नदिं पति अहं निसिन्नो । पुथुलोमायुता पुथूति अयं नदी पुथुलोमेहि
मच्छेहि आयुता पुथु विपुला, अपि नाम मे इतो सोत्थि भवेय्याति अधिप्पायो । अपलायिनीति अपलायित्वा मम सम्मुखे
ठितेति तं देवतं आलपति । “अपलासिनी”तिपि पाठो, पलासरहिते अनवज्जसरीरेति अत्थो । किस्स वाति किस्स वा
कारणा इधागतासीति पुच्छति ।

रूपपट्टपलिमट्टीवाति सुट्ठु परिमज्जितकञ्चनपट्टसदिसी । ब्यग्घीवाति लीलाविलासेन तरुणव्यग्घपोतिका विय ।
देवानन्ति छन्नं कामावचरदेवानं । या च मनुस्सलोकस्मिन्ति या च मनुस्सलोके । रूपेनान्वागतित्थियोति रूपेन
अन्वागता इत्थियो नत्थीति अत्तनो सम्भावनाय एवमाह । तव रूपसदिसाय नाम न भवितव्वन्ति हिस्स अधिप्पायो ।
गन्धब्बमनुस्सलोकेति मूलगन्धादिनिस्सितेसु गन्धब्बेसु च मनुस्सलोके च । चारुपुब्बङ्गीति चारुना पुब्बङ्गेन ऊरुलक्खणेन
समन्नागते । नामञ्च बन्धवेति अत्तनो नामगोत्तञ्च बन्धवे च मय्हं अक्खाहीति वदति ।

ततो देवधीता अट्ठ गाथा अभसि —

११. “यं त्वं पति निसिन्नोसि, रम्मं ब्राह्मण कोसिकिं ।
साहं भुसालयावुत्था, वरवारिवहोघसा ॥

१२. “नानादुमगणाकिण्णा, बहुका गिरिकन्दरा ।
ममेव पमुखा होन्ति, अभिसन्दन्ति पावुसे ॥

१३. “अथो बहू वनतोदा, नीलवारिवहिन्धरा ।
बहुका नागवित्तोदा, अभिसन्दन्ति वारिना ॥
१४. “ता अम्बजम्बुलबुजा, नीपा ताला चुदुम्बरा ।
बहूनि फलजातानि, आवहन्ति अभिण्हसो ॥
१५. “यं किञ्चि उभतो तीरे, फलं पतति अम्बुनि ।
असंसयं तं सोतस्स, फलं होति वसानुगं ॥
१६. “एतदज्जाय मेधावि, पुथुपज्ज सुणोहि मे ।
मा रोचय मभिसङ्गं, पटिसेध जनाधिप ॥
१७. “न वाहं वड्ढवं मज्जे, यं त्वं रट्ठाभिवड्ढन ।
आचेय्यमानो राजिसि, मरणं अभिकङ्खसि ॥
१८. “तस्स जानन्ति पितरो, गन्धब्बा च सदेवका ।
ये चापि इसयो लोके, सज्जतत्ता तपस्सिनो ।
असंसयं तेपि जानन्ति, पट्टभूता यसस्सिनो”ति ॥

तत्थ कोसिकिन्ति यं त्वं, ब्राह्मण, रम्मं कोसिकिं गङ्गं पति निसिन्नो । भुसालयावुत्थाति भुसे चण्डसोते आलयो यस्स विमानस्स, तस्मिं अधिवत्था, गङ्गट्टकविमानवासिनीति अत्थो । वरवारिवहोघसाति वरवारिवहेन ओघेन समन्नागता । पमुखाति ता वुत्तप्पकारा गिरिकन्दरा मं पमुखं करोन्ति, अहं तासं पामोक्खा होमीति दस्सेति । अभिसन्दन्तीति सन्दन्ति पवत्तन्ति, ततो ततो आगन्त्वा मं कोसिकिगङ्गं पविसन्तीति अत्थो । वनतोदाति न केवलं कन्दराव, अथ खो बहू वनतोदा तम्हा तम्हा वनम्हा उदकानिपि मं बहूनि पविसन्ति । नीलवारिवहिन्धराति मणिवण्णेन नीलवारिना युत्ते उदकक्खन्धसङ्घाते वहे धारयन्तियो । नागवित्तोदाति नागानं वित्तिकारेन धनसङ्घातेन वा उदकेन समन्नागता । वारिनाति एवरूपा हि बहू नदियो मं वारिनाव अभिसन्दन्ति पूरेन्तीति दस्सेति ।

ताति ता नदियो । आवहन्तीति एतानि अम्बादीनि आकङ्खन्ति । सब्बानि हि एतानि उपयोगत्थे पच्चत्तवचनानि । अथ वा ताति उपयोगबहुवचनं । आवहन्तीति इमानि अम्बादीनि ता नदियो आगच्छन्ति, उपगच्छन्तीति अत्थो, एवं उपगतानि पन मम सोतं पविसन्तीति अधिप्पायो । सोतस्साति यं उभतो तीरे जातरुक्खेहि फलं मम अम्बुनि पतति, सब्बं तं मम सोतस्सेव वसानुगं होति । नत्थेत्थ संसयोति एवं अम्बपक्कस्स नदीसोतेन आगमनकारणं कथेसि ।

मेधावि पुथुपज्जाति उभयं आलपनमेव । मा रोचयाति एवं तण्हाभिसङ्गं मा रोचय । पटिसेधाति पटिसेधेहि नन्ति राजानं ओवदति । वड्ढवन्ति पज्जावड्ढभावं पण्डितभावं । रट्ठाभिवड्ढनाति रट्ठस्स अभिवड्ढन । आचेय्यमानोति मंसलोहितेहि आचियन्तो वड्ढन्तो, तरुणोव हुत्वाति अत्थो । राजिसीति तं आलपति । इदं वुत्तं होति — यं त्वं निराहारताय सुस्समानो तरुणोव समानो अम्बलोभेन मरणं अभिकङ्खसि, न वे अहं तव इमं पण्डितभावं मज्जामीति ।

तस्साति यो पुग्गलो तण्हावसिको होति, तस्स तण्हावसिकभावं “पितरो”ति सङ्खं गता ब्रह्मानो च सद्धिं कामावचरदेवेहि गन्धब्बा च वुत्तप्पकारा दिब्बचक्खुका इसयो च असंसयं जानन्ति । अनच्छरियञ्चेतं, यं ते इद्धिमन्तो जानेय्युं, “असुको हि नाम तण्हावसिको होती”ति । पुन तेसं भासमानानं वचनं सुत्वा येपि तेसं पट्टभूता यसस्सिनो परिचारका, तेपि जानन्ति । पापकम्मं करोन्तस्स हि रहो नाम नत्थीति तापसस्स संवेगं उप्पादेन्ती एवमाह ।

ततो तापसो चतस्सो गाथा अभसि —

१९. “एवं विदित्वा विदू सब्बधम्मं, विद्धंसनं चवनं जीवितस्स ।
न चीयती तस्स नरस्स पापं, सचे न चेतेति वधाय तस्स ॥

२०. “इसिपूगसमज्जाते, एवं लोक्या विदिता सति ।
अनरियपरिसम्भासे, पापकम्मं जिगीससि ॥

२१. “सचे अहं मरिस्सामि, तीरे ते पुथुसुस्सोणि ।
असंसयं तं असिलोको, मयि पेटे आगमिस्सति ॥

२२. “तस्मा हि पापकं कम्मं, रक्खस्सेव सुमज्झिमे ।
मा तं सब्बो जनो पच्छा, पकुट्ठायि मयि मते”ति ॥

तत्थ एवं विदित्वाति यथा अहं सीलञ्च अनिच्चतञ्च जानामि, एवं जानित्वा ठितस्स । विदूति विदुनो । सब्बधम्मन्ति सब्बं सुचरितधम्मं । तिविधञ्चि सुचरितं इध सब्बधम्मोति अधिप्पेतं । विद्धंसनन्ति भङ्गं । चवनन्ति चुतिं । जीवितस्साति आयुनो । इदं वुत्तं होति — एवं विदित्वा ठितस्स पण्डितस्स सब्बं सुचरितधम्मं जीवितस्स च अनिच्चतं जानन्तस्स एवरूपस्स नरस्स पापं न चीयति न वड्ढति । सचे न चेतेति वधाय तस्साति तस्स सङ्खं गतस्स परपुग्गलस्स वधाय न चेतेति न पक्कप्पेति, नेव परपुग्गलं वधाय चेतेति, नापि परसन्तकं विनासेति, अहञ्च कस्सचि वधाय अचेतेत्वा केवलं अम्बपक्के आसङ्गं कत्वा गङ्गं ओलोकेन्तो निसिन्नो, त्वं मय्हं किं नाम अकुसलं पस्ससीति ।

इसिपूगसमज्जातेति इसिगणेन सुट्ठु अज्जाते इसीनं सम्मते । एवं लोक्याति त्वं नाम पापपवाहनेन लोकस्स हिताति एवं विदिता । सतीति सति सोभने उत्तमेति आलपनमेतं । अनरियपरिसम्भासेति “तस्स जानन्ति पितरो”ति आदिकाय असुन्दराय परिभासाय समन्नागते । जिगीससीति मयि पापे असंविज्जन्तेपि मं एवं परिभासन्ती च परमरणं अज्झुपेक्खन्ती च अत्तनो पापकम्मं गवेससि उप्पादेसि । तीरे तेति तव गङ्गातीरे । पुथुसुस्सोणीति पुथुलाय सुन्दराय सोणिया समन्नागते । पेटेति अम्बपक्कं अलभित्वा परलोकं गते, मतेति अत्थो । पकुट्ठायीति अक्कोसि गरहि निन्दि । “पक्वत्थासी”तिपि पाठो ।

तं सुत्वा देवधीता पञ्च गाथा अभसि —

२३. “अज्जातमेतं अविसय्हसाहि, अत्तानमम्बञ्च ददामि ते तं ।
यो दुब्बजे कामगुणे पहाय, सन्तिञ्च धम्मञ्च अधिद्धितोसि ॥

२४. “यो हित्वा पुब्बसज्जोगं, पच्छासंयोजने ठितो ।

अधम्मञ्चेव चरति, पापञ्चस्स पवड्ढति ॥

२५. “एहि तं पापयिस्सामि, कामं अप्पोस्सुको भव ।
उपनयामि सीतस्मिं, विहराहि अनुस्सुको ॥

२६. “तं पुप्फरसमत्तेभि, वक्कङ्गेहि अरिन्दम ।
कोज्जा मयूरा दिविया, कोलट्टिमधुसाळिका ।
कूजिता हंसपूगेहि, कोकिलेत्थ पबोधरे ॥

२७. “अम्बेत्थ विप्पसाखग्गा, पलालखलसन्निभा ।
कोसम्बसलळा नीपा, पक्कतालविलम्बिनो”ति ॥

तत्थ अज्जातमेतन्ति “गरहा ते भविस्सतीति वदन्तो अम्बपक्कत्थाय वदसी”ति एतं कारणं मया अज्जातं ।
अविसय्हसाहीति राजानो नाम दुस्सहं सहन्ति, तेन नं आलपन्ती एवमाह । अत्तानन्ति तं आलिङ्गित्वा अम्बवनं नयन्ती
अत्तानञ्च ते ददामि तञ्च अम्बं । कामगुणेति कञ्चनमालासेतच्छत्तपटिमण्डिते वत्थुकामे । सन्तिञ्च धम्मञ्चाति
दुस्सील्यवूपसमेन सन्तिसङ्घातं सीलञ्चेव सुचरितधम्मञ्च । अधिट्ठितोसीति यो त्वं इमे गुणे उपगतो, एतेसु वा पटिट्ठितोति
अत्थो ।

पुब्बसञ्जोगन्ति पुरिमबन्धनं । पच्छासंयोजनेति पच्छिमबन्धने । इदं वुत्तं होति — अम्भो तापस यो महन्तं
रज्जसिरिविभवं पहाय अम्बपक्कमत्ते रसतण्हाय बज्झित्वा वातातपं अगणेत्वा नदीतीरे सुस्समानो निसीदति, सो महासमुदं
तरित्वा वेलन्ते संसीदनपुग्गलसदिसो । यो पुग्गलो रसतण्हावसिको अधम्मञ्चेव चरति, रसतण्हावसेन करियमानं
पापञ्चस्स पवड्ढतीति । इति सा तापसं गरहन्ती एवमाह ।

कामं अप्पोस्सुको भवाति एकंसेनेव अम्बपक्के निरालयो होहि । सीतस्मिन्ति सीतले अम्बवने । तन्ति एवं
वदमानाव देवता तापसं आलिङ्गित्वा उरे निपज्जापेत्वा आकासे पक्खन्ता तियोजनिकं दिब्बअम्बवनं दिस्वा सकुणसद्वञ्च
सुत्वा तापसस्स आचिक्खन्ती “त”न्ति एवमाह । पुप्फरसमत्तेभीति पुप्फरसेन मत्तेहि । वक्कङ्गेहीति वड्ढगीवेहि सकुणेहि
अभिनादितन्ति अत्थो । इदानि ते सकुणे आचिक्खन्ती “कोज्जा”तिआदिमाह । तत्थ दिवियाति दिव्या ।
कोलट्टिमधुसाळिकाति कोलट्टिसकुणा च नाम सुवण्णसाळिका सकुणा च । एते दिब्बसकुणा एत्थ वसन्तीति दस्सेति ।
कूजिता हंसपूगेहीति हंसगणेहि उपकूजिता विरवसङ्घट्टिता । कोकिलेत्थ पबोधरेति एत्थ अम्बवने कोकिला वस्सन्तियो
अत्तानं पबोधेन्ति जापेन्ति । अम्बेत्थाति अम्बा एत्थ । विप्पसाखग्गाति फलभारेण ओनमितसाखग्गा ।
पलालखलसन्निभाति पुप्फसन्निचयेन सालिपलालखलसदिसा । पक्कतालविलम्बिनोति पक्कतालफलविलम्बिनो ।
एवरूपा रुक्खा च एत्थ अत्थीति अम्बवनं वण्णेति ।

वण्णयित्वा च पन तापसं तत्थ ओतारेत्वा “इमस्मिं अम्बवने अम्बानि खादन्तो अत्तनो तण्हं पूरेही”ति वत्वा
पक्कामि । तापसो अम्बानि खादित्वा तण्हं पूरेत्वा विस्समित्वा अम्बवने विचरन्तो तं पेतं दुक्खं अनुभवन्तं दिस्वा किञ्चि
वत्तुं नासक्खि । सूरिये पन अत्थङ्गते तं नाटकित्थिपरिवारितं दिब्बसम्पत्तिं अनुभवमानं दिस्वा तिस्सो गाथा अभसि —

२८. “माली किरिटी कायूरी, अङ्गदी चन्दनुस्सदो ।
रत्तिं त्वं परिचारेसि, दिवा वेदेसि वेदनं ॥

२९. “सोळसित्थिसहस्सानि, या तेमा परिचारिका ।
एवं महानुभावोसि, अब्भुतो लोमहंसनो ॥

३०. “किं कम्ममकरी पुब्बे, पापं अत्तदुखावहं ।
यं करित्वा मनुस्सेसु, पिट्ठिमंसानि खादसी”ति ॥

तत्थ मालीति दिब्बमालाधरो । किरिटीति दिब्बवेठनधरो । कायूरीति दिब्बाभरणपटिमण्डितो । अङ्गदीति दिब्बङ्गदसमन्नागतो । चन्दनुस्सदोति दिब्बचन्दनविलितो । परिचारेसीति इन्द्रियाणि दिब्बविसयेसु चारेसि । दिवाति दिवा पन महादुक्खं अनुभोसि । या तेमाति या ते इमा । अब्भुतोति मनुस्सलोके अभूतपुब्बो । लोमहंसनोति ये तं पस्सन्ति, तेसं लोमानि हंसन्ति । पुब्बेति पुरिमभवे । अत्तदुखावहन्ति अत्तनो दुक्खावहं । मनुस्सेसूति यं मनुस्सलोके कत्वा इदानि अत्तनो पिट्ठिमंसानि खादसीति पुच्छति ।

पेतो तं सज्जानित्वा “तुम्हे मं न सज्जानाथ, अहं तुम्हाकं पुरोहितो अहोसिं, इदं मे रत्तिं सुखानुभवनं तुम्हे निस्साय कतस्स उपट्ठूपोसथस्स निस्सन्देन लब्धं, दिवा दुक्खानुभवनं पन मया पकतस्स पापस्सेव निस्सन्देन । अहज्झि तुम्हेहि विनिच्छये ठपितो कूटडुं करित्वा लज्जं गहेत्वा परपिट्ठिमंसिको हुत्वा तस्स दिवा कतस्स कम्मस्स निस्सन्देन इदं दुक्खं अनुभवामी”ति वत्वा गाथाद्वयमाह —

३१. “अज्जेनानि पटिग्गह, कामेसु गधितो अहं ।
अचरिं दीघमद्धानं, परेसं अहितायहं ॥

३२. “यो पिट्ठिमंसिको होति, एवं उक्कच्च खादति ।
यथाहं अज्ज खादामि, पिट्ठिमंसानि अत्तनो”ति ॥

तत्थ अज्जेनानीति वेदे । पटिग्गहाति पटिग्गहेत्वा अधीयित्वा । अचरिन्ति पटिपज्जिं । अहितायहन्ति अहिताय अत्थनासनाय अहं । यो पिट्ठिमंसिकोति यो पुग्गलो परेसं पिट्ठिमंसखादको पिसुणो होति । उक्कच्चाति उक्कन्तित्वा ।

इदञ्च पन वत्वा तापसं पुच्छि — “तुम्हे कथं इधागता”ति । तापसो सब्बं वित्थारेन कथेसि । “इदानि पन, भन्ते, इधेव वसिस्सथ, गमिस्सथा”ति । “न वसिस्सामि, अस्समपदंयेव गमिस्सामी”ति । पेतो “साधु, भन्ते, अहं वो निबद्धं अम्बपक्केन उपट्ठहिस्सामी”ति वत्वा अत्तनो आनुभावेन अस्समपदेयेव ओतारेत्वा “अनुक्कण्ठा इधेव वसथा”ति पटिज्जं गहेत्वा गतो । ततो पट्ठाय निबद्धं अम्बपक्केन उपट्ठहि । तापसो तं परिभुज्जन्तो कसिणपरिकम्मं कत्वा ज्ञानाभिज्जा निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था उपासकानं इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने केचि सोतापन्ना अहेसुं, केचि सकदागामिनो, केचि अनागामिनो । तदा देवधीता उप्पलवण्णा अहोसि, तापसो पन अहमेव

अहोसिन्ति ।

किञ्छन्दजातकवण्णना पठमा ।

[५१२] २. कुम्भजातकवण्णना

को पातुरासीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो विसाखाय सहायिका सुरापीता पञ्चसता इत्थियो आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किर सुराछणे सङ्कुट्टे ता पञ्चसता इत्थियो सामिकानं छणे कीळमानानं तिक्खसुरं पटियादेत्वा “छणं कीळिस्सामा”ति सब्बापि विसाखाय सन्तिकं गन्त्वा “सहायिके छणं कीळिस्सामा”ति वत्वा “अयं सुराछणो, न अहं सुरं पिविस्सामी”ति वुत्ते — “तुम्हे सम्मासम्बुद्धस्स दानं देथ, मयं छणं करिस्सामा”ति आहंसु । सा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा ता उय्योजेत्वा सत्थारं निमन्तापेत्वा महादानं पवत्तेत्वा बहुं गन्धमालं आदाय सायन्हसमये धम्मकथं सोतुं ताहि परिवुता जेतवनं अगमासि । ता पनित्थियो सुरं पिवमानाव ताय सद्धिं गन्त्वा द्वारकोट्टके ठत्वा सुरं पिवित्वाव ताय सद्धिं सत्थु सन्तिकं अगमंसु । विसाखा सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि, इतरासु एकच्चा सत्थु सन्तिकेयेव नच्चिसु, एकच्चा गायिसु, एकच्चा हत्थकुक्कुच्चपादकुक्कुच्चानि, एकच्चा कलहं अकंसु ।

सत्था तासं संवेगजननत्थाय भमुकलोमतो रंसी विस्सज्जेसि, अन्धकारतिमिसा अहोसि । ता भीता अहेसुं मरणभयतज्जिता, तेन तासं सुरा जीरि । सत्था निसिन्नपल्लङ्गे अन्तरहितो सिनेरुमुद्धनि ठत्वा उण्णलोमतो रंसी विस्सज्जेसि, चन्दसूरियसहस्सुग्गमनं विय अहोसि । सत्था तत्थ ठितोव तासं संवेगजननत्थाय —

“को नु हासो किमानन्दो, निच्चं पज्जलिते सति ।

अन्धकारेण ओनद्धा, पदीपं न गवेसथा”ति ॥ (ध० प० १४६) —

इमं गाथमाह । गाथापरियोसाने ता पञ्चसतापि सोतापत्तिफले पतिट्ठिंसु । सत्था आगन्त्वा गन्धकुटिछायाय बुद्धासने निसीदि । अथ नं विसाखा वन्दित्वा, “भन्ते, इदं हिरोत्तप्पभेदकं सुरापानं नाम कदा उप्पन्न”न्ति पुच्छि । सो तस्सा आचिक्खन्तो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते एको कासिरट्ठवासी सुरो नाम वनचरको भण्डपरियेसनत्थाय हिमवन्तं अगमासि । तत्थेको रुक्खो उग्गन्त्वा पोरिसमत्ते ठाने तिधाकप्पो अहोसि । तस्स तिण्णं कप्पानं अन्तरे चाटिप्पमाणो आवाटो अहोसि । सो देवे वस्सन्ते उदकेन पूरितो, तं परिवारेत्वा हरीतकी आमलकी मरिचगच्छो च अहोसि, तेसं पक्कानि फलानि छिज्जित्वा तत्थ पतन्ति । तस्साविदूरे सयंजातसालि जातो, ततो सुवका सालिसीसानि आहरित्वा तस्मिं रुक्खे निसीदित्वा खादन्ति । तेसं खादमानानं सालीपि तण्डुलापि तत्थ पतन्ति । इति तं उदकं सूरियसन्तापेन पच्चमानं रसं लोहितवण्णं अहोसि । निदाघसमये पिपासिता सकुणगणा आगन्त्वा तं पिवित्वा मत्ता परिवत्तित्वा रुक्खमूले पतिसु, तस्मिं थोकं निदायित्वा विकूजमाना पक्कमन्ति । रुक्खसुखमक्कटादीसुपि एसेव नयो । वनचरको तं दिस्वा “सचे इदं विसं भवेय्य, इमे मरेय्युं, इमे पन थोकं निदायित्वा यथासुखं गच्छन्ति, नयिदं विस”न्ति सयं पिवित्वा मत्तो हुत्वा मंसं खादितुकामो अहोसि । ततो अग्गिं कत्वा रुक्खमूले पतिते तित्तिरकुक्कुटादयो मारेत्वा मंसं अङ्गारे पचित्वा एकेन हत्थेन नच्चन्तो एकेन मंसं खादन्तो एकाहद्वीहं तत्थेव अहोसि ।

ततो पन अविदूरे एको वरुणो नाम तापसो वसति । वनचरको अज्जदापि तस्स सन्तिकं गच्छति । अथस्स एतदहोसि

— “इदं पानं तापसेन सद्धिं पिविस्सामी”ति । सो एकं वेळुनाळिकं पूरेत्वा पक्कमंसेन सद्धिं आहरित्वा पण्णसालं गन्त्वा, “भन्ते, इमं पिवथा”ति वत्वा उभोपि मंसं खादन्ता पिविंसु । इति सुरेन च वरुणेन च दिट्ठत्ता तस्स पानस्स “सुरा”ति च “वरुणा”ति च नामं जातं । ते उभोपि “अत्थेसो उपायो”ति वेळुनाळियो पूरेत्वा काजेनादाय पच्चन्तनगरं गन्त्वा “पानकारका नाम आगता”ति रज्जो आरोचापेसुं । राजा ने पक्कोसापेसि, ते तस्स पानं उपनेसुं । राजा द्वे तयो वारे पिवित्वा मज्जि, तस्स तं एकाहद्वीहमत्तमेव अहोसि । अथ ने “अज्जम्पि अत्थी”ति पुच्छि । “अत्थि, देवा”ति । “कुहि”न्ति? “हिमवन्ते देवा”ति । “तेन हि आनेथा”ति । ते गन्त्वा एकद्वे वारे आनेत्वा “निबद्धं गन्तुं न सक्खिस्सामा”ति सम्भारे सल्लक्खेत्वा तस्स रुक्खस्स तचं आदिं कत्वा सब्बसम्भारे पक्खिपित्वा नगरे सुरं करिंसु । नागरा सुरं पिवित्वा पमादं आपन्ना दुग्गता अहेसुं, नगरं सुज्जं विय अहोसि, तेन पानकारका ततो पलायित्वा बाराणसिं गन्त्वा “पानकारका आगता”ति रज्जो आरोचापेसुं । राजा ने पक्कोसापेत्वा परिब्बयं अदासि । ते तत्थापि सुरं अकंसु, तम्पि नगरं तथेव विनस्सि, ततो पलायित्वा साकेतं, साकेततो सावत्थिं अगमंसु ।

तदा सावत्थियं सब्बमित्तो नाम राजा अहोसि । सो तेसं सङ्गहं कत्वा “केन वो अत्थो”ति पुच्छित्वा “सम्भारमूलेन चेव सालिपिट्ठेन च पज्जहि चाटिसतेहि चा”ति वुत्ते सब्बं दापेसि । ते पज्जसु चाटिसतेसु सुरं सण्ठापेत्वा मूसिकभयेन चाटिरक्खणत्थाय एकेकाय चाटिया सन्तिके एकेकं बिळारं बन्धिंसु । ते पच्चित्वा उत्तरणकाले चाटिकुच्छीसु पग्घरन्तं सुरं पिवित्वा मत्ता निद्वायिंसु । मूसिका आगन्त्वा तेसं कण्णनासिकदाठिकनङ्गुटे खादित्वा अगमंसु । “बिळारा सुरं पिवित्वा मत्ता”ति आयुत्तकपुरिसा रज्जो आरोचेसुं । राजा “विसकारका एते भविस्सन्ती”ति तेसं द्विन्नम्पि जनानं सीसानि छिन्दापेसि । ते “सुरं देव, मधुरं देवा”ति विरवन्ताव मरिंसु । राजा ते मारापेत्वा “चाटियो भिन्दथा”ति आणापेसि । बिळारापि सुराय जिण्णाय उट्ठित्वा कीळन्ता विचरिंसु, ते दिस्वा रज्जो आरोचेसुं । राजा “सचे विसं अस्स, एते मरेय्युं, मधुरेनेव भवितब्बं, पिविस्सामि न”न्ति नगरं अलङ्कारापेत्वा राजङ्गणे मण्डपं कारापेत्वा अलङ्कतमण्डपे समुस्सितसेतच्छत्ते राजपल्लङ्के निसीदित्वा अमच्चगणपरिवुतो सुरं पातुं आरभि ।

तदा सक्को देवराजा “के नु खो मातुपट्टानादीसु अप्पमत्ता तीणि सुचरितानि पूरेन्ती”ति लोकं वोलोकेन्तो तं राजानं सुरं पातुं निसिन्नं दिस्वा “सचायं सुरं पिविस्सति, सकलजम्बुदीपो नस्सिस्सति । यथा न पिविस्सति, तथा नं करिस्सामी”ति एकं सुरापुण्णं कुम्भं हत्थतले ठपेत्वा ब्राह्मणवेसेनागन्त्वा रज्जो सम्मुखट्टाने आकासे ठत्वा “इमं कुम्भं किणाथ, इमं कुम्भं किणाथा”ति आह । सब्बमित्तराजा तं तथा वदन्तं आकासे ठितं दिस्वा “कुतो नु खो ब्राह्मणो आगच्छती”ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो तिस्सो गाथा अभसि —

३३. “को पातुरासी तिदिवा नभम्हि, ओभासयं संवरिं चन्दिमाव ।
गत्तेहि ते रस्मियो निच्छरन्ति, सतेरता विज्जुरिवन्तलिक्खे ॥

३४. “सो छिन्नवातं कमसी अघम्हि, वेहायसं गच्छसि तिट्ठसी च ।
इद्धी नु ते वत्थुकता सुभाविता, अनद्धगूनं अपि देवतानं ॥

३५. “वेहायसं गम्ममागम्म तिट्ठसि, कुम्भं किणाथाति यमेतमत्थं ।
को वा तुवं किस्स वा ताय कुम्भो, अक्खाहि मे ब्राह्मण एतमत्थ”न्ति ॥

तत्थ को पातुरासीति कुतो पातुभूतोसि, कुतो आगतोसीति अत्थो । तिदिवा नभम्हीति किं तावतिसभवना

आगन्त्वा इध नभम्हि आकासे पाकटो जातोसीति पुच्छति । संवरिन्ति रत्तिं । सतेरताति एवंनामिका । सोति सो त्वं । छिन्नवातन्ति वलाहकोपि ताव वातेन कमति, तस्स पन सोपि वातो नत्थि, तेनेवमाह । कमसीति पवत्तेसि । अघम्हीति अप्पटिघे आकासे । वत्थुकताति वत्थु विय पतिट्ठा विय कता । अनद्धगूनं अपि देवतानन्ति या पदसा अद्धानं अगमनेन अनद्धगूनं देवतानं इद्धि, सा अपि तव सुभाविताति पुच्छति । वेहायसं गम्ममागम्माति आकासे पवत्तं पदवीतिहारं पटिच्च निस्साय । “तिट्ठसी”ति इमस्स “को वा तुवं”न्ति इमिना सम्बन्धो, एवं तिट्ठमानो को वा त्वन्ति अत्थो । यमेतमत्थन्ति यं एतं वदसि । इमस्स “किस्स वा ताय”न्ति इमिना सम्बन्धो, यं एतं कुम्भं किणाथाति वदसि, किस्स वा ते अयं कुम्भोति अत्थो ।

ततो सक्को “तेन हि सुणाही”ति वत्त्वा सुराय दोसे दस्सेन्तो आह —

३६. “न सप्पिकुम्भो नपि तेलकुम्भो, न फाणितस्स न मधुस्स कुम्भो ।
कुम्भस्स वज्जानि अनप्पकानि, दोसे बहू कुम्भगते सुणाथ ॥
३७. “गळेय्यं यं पित्वा पते पपातं, सोब्भं गुहं चन्दनियोळिगल्लं ।
बहुम्पि भुज्जेय्यं अभोजनेय्यं, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥
३८. “यं पित्वा चित्तिस्मिं अनेसमानो, आहिण्डती गोरिव भक्खसादी ।
अनाथमानो उपगायति नच्चति च, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥
३९. “यं वे पिवित्वा अचेलोव नग्गो, चरेय्य गामे विसिखन्तरानि ।
सम्मूळ्हचित्तो अतिवेलसायी, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥
४०. “यं पित्वा उट्ठाय पवेधमानो, सीसञ्च बाहुञ्च पचालयन्तो ।
सो नच्चती दारुकटल्लकोव, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥
४१. “यं वे पिवित्वा अग्गिदट्ठा सयन्ति, अथो सिगालेहिपि खादितासे ।
बन्धं वधं भोगजानिञ्चुपेन्ति, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥
४२. “यं पित्वा भासेय्यं अभासनेय्यं, सभायमासीनो अपेतवत्थो ।
सम्मक्खितो वन्तगतो ब्यसन्नो, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥
४३. “यं वे पिवित्वा उक्कट्ठो आविलक्खो, ममेव सब्बपथवीति मज्जे ।
न मे समो चातुरन्तोपि राजा, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥
४४. “मानातिमाना कलहानि पेसुणी, दुब्बण्णिनी नगगयिनी पलायिनी ।
चोरान धुत्तान गती निकेतो, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥
४५. “इद्धानि फीतानि कुलानि अस्सु, अनेकसाहस्सधनानि लोके ।

उच्छिन्नदायज्जकतानिमाय, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥

४६. “धज्जं धनं रजतं जातरूपं, खेत्तं गवं यत्थ विनासयन्ति ।

उच्छेदनी वित्तगतं कुलानं, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥

४७. “यं वे पित्वा दित्तरूपोव पोसो, अक्कोसति मातरं पितरञ्च ।

सस्सुम्पि गणहेय्य अथोपि सुण्हं, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥

४८. “यं वे पित्वा दित्तरूपाव नारी, अक्कोसती सस्सुरं सामिकञ्च ।

दासम्पि गणहे परिचारिकम्पि, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥

४९. “यं वे पिवित्वान हनेय्य पोसो, धम्मे ठितं समणं ब्राह्मणं वा ।

गच्छे अपायम्पि ततोनिदानं, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥

५०. “यं वे पिवित्वा दुच्चरितं चरन्ति, कायेन वाचाय च चेतसा च ।

निरयं वजन्ति दुच्चरितं चरित्वा, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥

५१. “यं याचमाना न लभन्ति पुब्बे, बहुं हिरज्जम्पि परिच्चजन्ता ।

सो तं पिवित्वा अलिकं भणाति, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥

५२. “यं वे पित्वा पेसने पेसियन्तो, अच्छायिके करणीयम्हि जाते ।

अत्थम्पि सो नप्पजानाति वुत्तो, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥

५३. “हिरीमनापि अहिरीकभावं, पातुं करोन्ति मदनाय मत्ता ।

धीरापि सन्ता बहुकं भणन्ति, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥

५४. “यं वे पित्वा एकथूपा सयन्ति, अनासका थण्डिलदुक्खसेय्यं ।

दुब्बण्णियं आयसक्यञ्चुपेन्ति, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥

५५. “यं वे पित्वा पत्तखन्धा सयन्ति, गावो कूटहताव न हि वारुणिया ।

वेगो नरेन सुसहोरिव, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥

५६. “यं मनुस्सा विवज्जन्ति, सप्पं घोरविसमिव ।

तं लोके विससमानं, को नरो पातुमरहति ॥

५७. “यं वे पित्वा अन्धकवेण्डपुत्ता, समुद्धतीरे परिचारयन्ता ।

उपक्कमुं मुसलेभि अज्जमज्जं, तस्सा पुण्णं कुम्भमिमं किणाथ ॥

५८. “यं वे पित्वा पुब्बदेवा पमत्ता, तिदिवा चुता सस्सतिया समाया ।
तं तादिसं मज्जमिमं निरत्थकं, जानं महाराज कथं पिवेय्य ॥

५९. “नयिमस्मिं कुम्भस्मिं दधि वा मधु वा, एवं अभिज्जाय किणाहि राज ।
एवज्झिमं कुम्भगता मया ते, अक्खातरूपं तव सब्बमित्ता”ति ॥

तत्थ वज्जानीति आदीनवा । गळेय्याति गच्छन्तो पदे पदे परिवत्तेय्य । यं पित्वा पतेति यं पिवित्वा पतेय्य । सोब्भन्ति आवाटं । चन्दनियोळिगल्लन्ति चन्दनिकज्ज ओळिगल्लज्ज । अभोजनेय्यन्ति भुज्जितुं अयुत्तं । अनेसमानोति अनिस्सरो । गोरिवाति गोणो विय । भक्खसादीति पुराणकसट्खादको, यथा सो तत्थ तत्थ भक्खसं परियेसन्तो आहिण्डति, एवं आहिण्डतीति अत्थो । अनाथमानोति निरवस्सयो अनाथो विय । उपगायतीति अज्जं गायन्तं दिस्वा उपगन्त्वा गायति । अचेलोवाति अचेलको विय । विसिखन्तरानीति अन्तरवीथियो । अतिवेलसायीति अतिचिरम्पि निहं ओक्कमेय्य । “अतिवेलचारी”तिपि पाठो, अतिवेलचारी हुत्वा चरेय्याति अत्थो ।

दारुकटल्लको वाति दारुमययन्तरूपकं विय । भोगजानिज्जुपेन्तीति भोगजानिज्ज उपेन्ति, पाणातिपातादीनि कत्वा दण्डपीळिता धनजानिज्ज अज्जज्ज वधबन्धनादिदुक्खं पापुण्णतीति अत्थो । वन्तगतोति अत्तनो वन्तस्मिं गतो । ब्यसन्नोति ब्यसनापन्नो । “विसन्नो”तिपि पाठो, तस्मिं वन्ते ओसन्नोति अत्थो । उक्कट्टोति अहं महायोधो, को मया सदिसो अत्थीति एवं उक्कंसगतो हुत्वा । आविलक्खोति रत्तक्खो । सब्बपथवीति सब्बा पथवी । “सब्बपुथुवी”तिपि पाठो । चातुरन्तोति चतुसमुद्दपरियन्ताय पथविया इस्सरो । मानातिमानाति मानकारिका । सेसपदेसुपि एसेव नयो । गतीति निब्बत्ति । निकेतोति निवासो । तस्सा पुण्णन्ति या एवरूपा, तस्सा पुण्णं । इद्धानीति समिद्धानि । फीतानीति वत्थालङ्कारकप्पभण्डेहि पुप्फितानि । उच्छिन्नदायज्जकतानीति उच्छिन्नदायादानि निब्धनानि कतानि । यत्थ विनासयन्तीति यं निस्साय यत्थ पतिट्ठिता, एवं बहुम्पि धनधज्जादिसापतेय्यं नासयन्ति, कपणा होन्ति ।

दित्तरूपोति दप्पितरूपो । गण्हेय्याति भरियसज्जाय किलेसवसेन हत्थे गण्हेय्य । दासम्पि गण्हेति अत्तनो दासम्पि किलेसवसेन “सामिको मे”ति गण्हेय्य । पिवित्त्वानाति पिवित्वा । दुच्चरितं चरित्वाति एवं तीहि द्वारेहि दसविधम्पि अकुसलं कत्वा । यं याचमानाति यं पुरिसं पुब्बे सुरं अपिवन्तं बहुं हिरज्जं परिच्चजन्ता मुसावादं करोहीति याचमाना न लभन्ति । पित्वाति पिवित्वा ठितो । नप्पजानाति वुत्तोति “केनडेन आगतोसी”ति वुत्तो सासनस्स दुग्गहितत्ता तं अत्थं न जानाति । हिरीमनापीति हिरीयुत्तचित्तापि । एकथूपाति सूकरपोतका विय हीनजच्चेहिपि सिद्धिं एकरासी हुत्वा । अनासकाति निराहारा । थण्डिलदुक्खसेय्यन्ति भूमियं दुक्खसेय्यं सयन्ति । आयसक्कन्ति गरहं ।

पत्तखन्थाति पतितक्खन्था । कूटहतावाति गीवाय बद्धेन कूटेन हता गावो विय, यथा ता तिणं अखादन्तियो पानीयं अपिवन्तियो सयन्ति, तथा सयन्तीति अत्थो । घोरविसमिवाति घोरविसं विय । विससमानन्ति विससदिसं । अन्धकवेण्डपुत्ताति दस भातिकराजानो । उपक्कमुन्ति पहरिंसु । पुब्बदेवाति असुरा । तिदिवाति तावतिसदेवलोका । सस्सतियाति सस्सता, दीघायुकभावेन निच्चसम्पता देवलोकाति अत्थो । समायाति सिद्धिं असुरमायाहि । जानन्ति एवं “निरत्थकं एत”न्ति जानन्तो तुम्हादिसो पण्डितो पुरिसो कथं पिवेय्य । कुम्भगता मयाति कुम्भगतं मया, अयमेव वा पाठो । अक्खातरूपन्ति सभावतो अक्खातं ।

तं सुत्वा राजा सुराय आदीनवं जत्वा तुट्ठो सक्कस्स थुतिं करोन्तो द्वे गाथा अभसि —

६०. “न मे पिता वा अथवापि माता, एतादिसा यादिसको तुवंसि ।
हितानुकम्पी परमत्थकामो, सोहं करिस्सं वचनं तवज्ज ॥

६१. “ददामि ते गामवरानि पञ्च, दासीसतं सत्त गवंसतानि ।
आज्जयुत्ते च रथे दस इमे, आचरियो होसि ममत्थकामो”ति ॥

तत्थ गामवरानीति, ब्राह्मण, आचरियस्स नाम आचरियभागो इच्छितब्बो, संवच्छरे संवच्छरे सतसहस्सुट्ठानके तुय्हं पञ्च गामे ददामीति वदति । दस इमेति इमे दस पुरतो ठिते कञ्चनविचित्ते रथे दस्सेन्तो एवमाह ।

तं सुत्वा सक्को देवत्तभावं दस्सेत्वा अत्तानं जानापेन्तो आकासे ठत्वा द्वे गाथा अभसि —

६२. “तवेव दासीसतमत्थु राज, गामा च गावो च तवेव होन्तु ।
आज्जयुत्ता च रथा तवेव, सक्कोहमस्मी तिदसानमिन्दो ॥

६३. “मंसोदनं सप्पिपायासं भुज्ज, खादस्सु च त्वं मधुमासपूर्वे ।
एवं तुवं धम्मरतो जनिन्द, अनिन्दितो सग्गमुपेहि ठान”न्ति ॥

तत्थ एवं तुवं धम्मरतोति एवं त्वं नानगरसभोजनं भुज्जन्तो सुरापाना विरतो तीणि दुच्चरितानि पहाय तिविधसुचरितधम्मरतो हुत्वा केनचि अनिन्दितो सग्गट्ठानं उपेहीति ।

इति सक्को तस्स ओवादं दत्वा सकट्टानमेव गतो । सोपि सुरं अपिवित्वा सुराभाजनानि भिन्दापेत्वा सीलं समादाय दानं दत्वा सग्गपरायणो अहोसि । जम्बुदीपेपि अनुक्कमेन सुरापानं वेपुल्लप्पत्तं जातं ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, सक्को पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कुम्भजातकवण्णना दुतिया ।

[५१३] ३. जयद्विसजातकवण्णना

चिरस्सं वत मेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं मातुपोसकभिक्खुं आरब्भ कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु सामजातकसदिसं (जा० २.२२.२९६ आदयो) । तदा पन सत्था “पोराणकपण्डिता कञ्चनमालं सेतच्छत्तं पहाय मातापितरो पोसेसु”न्ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते कपिलरुट्ठे उत्तरपञ्चालनगरे पञ्चालो नाम राजा अहोसि । तस्स अग्गमहेसी गब्भं पटिलभित्वा पुत्तं विजायि । तस्सा पुरिमभवे एका सपत्तिका कुज्झित्वा “तुय्हं जातं जातं पजं खादितुं समत्था भविस्सामी”ति पत्थनं ठपेत्वा यक्खिनी अहोसि । सा तदा ओकासं लभित्वा तस्सा पस्सन्तियाव तं अल्लमंसपेसिवण्णं कुमारकं गहेत्वा मुरुमुरायन्ती खादित्वा पक्कामि । दुतियवारेपि तथेव अकासि । ततियवारे पन तस्सा पसूतिघरं पविट्ठकाले गेहं परिवारेत्वा गाळ्हं आरक्खं अकंसु । विजातदिवसे यक्खिनी आगन्त्वा पुन दारकं अग्गहेसि । देवी “यक्खिनी”ति महासद्धमकासि । आवुधहत्था पुरिसा

आगन्त्वा देविया दिन्नसज्जाय यक्खिनिं अनुबन्धिंसु। सा खादितुं ओकासं अलभन्ती ततो पलायित्वा उदकनिद्धमनं पाविसि। दारको मातुसज्जाय तस्सा थनं मुखेन गण्हि। सा पुत्तसिनेहं उप्पादेत्वा ततो पलायित्वा सुसानं गन्त्वा दारकं पासाणलेणे ठपेत्वा पटिजग्गि। अथस्स अनुक्कमेन वड्डमानस्स मनुस्समंसं आहरित्वा अदासि। उभोपि मनुस्समंसं खादित्वा तत्थ वसिंसु। दारको अत्तनो मनुस्सभावं न जानाति “यक्खिनिपुत्तोस्मी”ति सज्जाय। सो अत्तभावं जहित्वा अन्तरधायितुं न सक्कोति। अथस्स सा अन्तरधानत्थाय एकं मूलं अदासि। सो मूलानुभावेन अन्तरधायित्वा मनुस्समंसं खादन्तो विचरति। यक्खिनी वेस्सवणस्स महाराजस्स वेय्यावच्चत्थाय गता तत्थेव कालमकासि। देवीपि चतुत्थवारे अज्जं पुत्तं विजायि। सो यक्खिनिया मुत्तत्ता अरोगो अहोसि। पच्चामित्तं यक्खिनिं जिनित्वा जातत्ता “जयद्दिसकुमारो”तिस्स नामं अकंसु। सो वयप्पत्तो सब्बसिप्पेसु निप्फत्तिं पत्वा छत्तं उस्सापेत्वा रज्जमनुसासि।

तदा बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति, “अलीनसत्तुकुमारो”तिस्स नामं करिंसु। सो वयप्पत्तो उग्गहितसब्बसिप्पो उपराजा अहोसि। सोपि यक्खिनिपुत्तो अपरभागे पमादेन तं मूलं नासेत्वा अन्तरधायितुं असक्कोन्तो दिस्समानरूपोव सुसाने मनुस्समंसं खादि। मनुस्सा तं दिस्वा भीता आगन्त्वा रज्जो उपक्कोसिंसु “देव एको यक्खो दिस्समानरूपो सुसाने मनुस्समंसं खादति, सो अनुक्कमेन नगरं पविसित्वा मनुस्से मारेत्वा खादिस्सति, तं गाहापेतुं वड्डती”ति। राजा “साधू”ति पटिस्सुणित्वा “गण्हथ न”न्ति आणापेसि। बलकायो गन्त्वा सुसानं परिवारेत्वा अट्ठासि। यक्खिनिपुत्तो नग्गो उब्बिग्गरूपो मरणभयभीतो विरवन्तो मनुस्सानं अन्तरं पक्खन्दि। मनुस्सा “यक्खो”ति मरणभयभीता द्विधा भिज्जिंसु। सोपि ततो पलायित्वा अरज्जं पाविसि, न पुन मनुस्सपथं आगच्छि। सो एकं महावत्तनिअटविं निस्साय मग्गपटिप्पेसु मनुस्सेसु एकेकं गहेत्वा अरज्जं पविसित्वा मारेत्वा खादन्तो एकस्मिं निग्रोधमूले वासं कप्पेसि।

अथेको सत्थवाहब्राह्मणो अटविपालानं सहस्सं दत्त्वा पज्जहि सकटसतेहि तं मग्गं पटिपज्जि। मनुस्सयक्खो विरवन्तो पक्खन्दि, भीता मनुस्सा उरेन निपज्जिंसु। सो ब्राह्मणं गहेत्वा पलायन्तो खाणुना पादे विद्धो अटविपालेसु अनुबन्धन्तेसु ब्राह्मणं छट्टेत्वा अत्तनो वसनट्टानरुक्खमूले निपज्जि। तस्स तत्थ निपन्नस्स सत्तमे दिवसे जयद्दिसराजा मिगवधं आणापेत्वा नगरा निक्खमि। तं नगरा निक्खन्तमत्तमेव तक्कसिलवासी नन्दो नाम मातुपोसकब्राह्मणो चतस्सो सतारहगाथायो आदाय आगन्त्वा राजानं अद्दस। राजा “निवत्तित्वा सुणिस्सामी”ति तस्स निवासगेहं दापेत्वा मिगवं गन्त्वा “यस्स पस्सेन मिगो पलायति, तस्सेव गीवा”ति आह। अथेको पसदमिगो उट्ठित्वा रज्जो अभिमुखो गन्त्वा पलायि। अमच्चा परिहासं करिंसु। राजा खग्गं गहेत्वा तं अनुबन्धित्वा तियोजनमत्थके पत्वा खग्गेन पहरित्वा द्वे खण्डानि करित्वा काजेनादाय आगच्छन्तो मनुस्सयक्खस्स निपन्नट्टानं पत्वा दब्बतिणेसु निसीदित्वा थोकं विस्समित्वा गन्तुं आरभि। अथ नं सो उट्ठाय “तिट्ठ कुहिं गच्छसि, भक्खोसि मे”ति हत्थे गहेत्वा पठमं गाथमाह —

६४. “चिरस्सं वत मे उदपादि अज्ज, भक्खो महा सत्तमिभत्तकाले।

कुतोसि कोवासि तदिद्ध बूहि, आचिक्ख जातिं विदितो यथासी”ति॥

तत्थ भक्खो महाति महाभक्खो। सत्तमिभत्तकालेति पाटिपदतो पट्ठाय निराहारस्स सत्तमियं भत्तकाले। कुतोसीति कुतो आगतोसीति।

राजा यक्खं दिस्वा भीतो ऊरुत्थम्भं पत्वा पलायितुं नासक्खि, सतिं पन पच्चुपट्ठापेत्वा दुतियं गाथमाह —

६५. “पज्वालराजा मिगवं पविट्ठो, जयद्दिसो नाम यदिस्सुतो ते।

चरामि कच्छानि वनानि चाहं, पसदं इमं खाद ममज्ज मुञ्चा’ति ॥

तत्थ **मिगवं पविट्ठो**ति मिगवधाय रट्ठा निक्खन्तो । **कच्छानी**ति पब्बतपस्सानि । **पसदन्ति** पसदमिगं ।

तं सुत्वा यक्खो ततियं गाथमाह —

६६. “सेनेव त्वं पणसि सस्समानो, ममेस भक्खो पसदो यं वदेसि ।
तं खादियान पसदं जिघञ्जं, खादिस्सं पच्छा न विलापकालो’ति ॥

तत्थ **सेनेवा**ति मम सन्तकेनेव । **पणसी**ति वोहरसि अत्तानं विक्किणासि । **सस्समानो**ति विहिंसयमानो । तं **खादियाना**ति तं पठमं खादित्वा । **जिघञ्जन्ति** घसितुकामो । **खादिस्सन्ति** एतं पच्छा खादिस्सामि । **न विलापकालो**ति मा विलपि । नायं विलापकालोति वदति ।

तं सुत्वा राजा नन्दब्राह्मणं सरित्वा चतुत्थं गाथमाह —

६७. “न चत्थि मोक्खो मम निक्कयेन, गन्त्वान पच्छागमनाय पण्हे ।
तं सङ्गरं ब्राह्मणस्सप्पदाय, सच्चानुरक्खी पुनरावजिस्स’न्ति ॥

तत्थ **न चत्थी**ति न चे मय्हं निक्कयेन विमोक्खो अत्थि । **गन्त्वाना**ति एवं सन्ते अज्ज इमं मिगमंसं खादित्वा मम नगरं गन्त्वा । **पण्हे**ति पगेयेव, स्वेव पातरासकाले पच्चागमनत्थाय पटिज्जं गण्हाहीति अधिप्पायो । तं **सङ्गरन्ति** मया “धनं ते दस्सामी’ति ब्राह्मणस्स सङ्गरो कतो, तं तस्स दत्त्वा इमं मया वुत्तं सच्चं अनुरक्खन्तो अहं पुन आगमिस्सामीति अत्थो ।

तं सुत्वा यक्खो पञ्चमं गाथमाह —

६८. “किं कम्मजातं अनुतप्पते त्वं, पत्तं समीपं मरणस्स राज ।
आचिक्ख मे तं अपि सक्कुणेमु, अनुजानितुं आगमनाय पण्हे’ति ॥

तत्थ कम्ममेव **कम्मजातं** । **अनुतप्पते**ति तं अनुतप्पति । **पत्तन्ति** उपगतं । **अपि सक्कुणेमू**ति अपि नाम तं तव सोककारणं सुत्वा पातोव आगमनाय तं अनुजानितुं सक्कुण्येय्यामाति अत्थो ।

राजा तं कारणं कथेन्तो छट्ठं गाथमाह —

६९. “कता मया ब्राह्मणस्स धनासा, तं सङ्गरं पटिमुक्कं न मुत्तं ।
तं सङ्गरं ब्राह्मणस्सप्पदाय, सच्चानुरक्खी पुनरावजिस्स’न्ति ॥

तत्थ **पटिमुक्कं न मुत्तन्ति** चतस्सो सतारहा गाथा सुत्वा “धनं ते दस्सामी’ति पटिज्जाय मया अत्तनि पटिमुञ्चित्वा ठपितं, न पन तं मुत्तं धनस्स अदिन्नत्ता ।

तं सुत्वा यक्खो सत्तमं गाथमाह —

७०. “या ते कता ब्राह्मणस्स धनासा, तं सङ्गरं पटिमुक्कं न मुत्तं ।
तं सङ्गरं ब्राह्मणस्सप्पदाय, सच्चानुरक्खी पुनरावजस्सू”ति ॥

तत्थ पुनरावजस्सूति पुन आगच्छस्सु ।

एवञ्च पन वत्वा राजानं विस्सज्जेसि । सो तेन विस्सट्ठो “त्वं मा चिन्तयि, अहं पातोव आगमिस्सामी”ति वत्वा मग्गनिमित्तानि सल्लक्खेन्तो अत्तनो बलकायं उपगन्त्वा बलकायपरिवुतो नगरं पविसित्वा नन्दब्राह्मणं पक्कोसापेत्वा महारहे आसने निसीदापेत्वा ता गाथा सुत्वा चत्तारि सहस्सानि दत्वा यानं आरोपेत्वा “इमं तक्कसिलमेव नेथा”ति मनुस्से दत्वा ब्राह्मणं उय्योजेत्वा दुतियदिवसे पटिगन्तुकामो हुत्वा पुत्तं आमन्तेत्वा अनुसासि । तमत्थं दीपेन्तो सत्था द्वे गाथा अभासि —

७१. “मुत्तोच सो पोरिसादस्स हत्था, गन्त्वा सकं मन्दिरं कामकामी ।
तं सङ्गरं ब्राह्मणस्सप्पदाय, आमन्तयी पुत्तमलीनसत्तुं ॥

७२. “अज्जेव रज्जं अभिसिञ्चयस्सु, धम्मं चर सेसु परेसु चापि ।
अधम्मकारो च ते माहु रट्ठे, गच्छामहं पोरिसादस्स जत्ते”ति ॥

तत्थ अलीनसत्तुन्ति एवंनामकं कुमारं । पाळियं पन “अरिनसत्तु”न्ति लिखितं । अज्जेव रज्जन्ति पुत्त रज्जं ते दम्मि, त्वं अज्जेव मुद्दनि अभिसेकं अभिसिञ्चयस्सु । जत्तेति अभ्यासे, सन्तिकेति अत्थो ।

तं सुत्वा कुमारो दसमं गाथमाह —

७३. “किं कम्म कुब्बं तव देव पाव, नाराधयी तं तदिच्छामि सोतुं ।
यमज्ज रज्जमिह उदस्सये तुवं, रज्जमि निच्छेय्यं, तथा विनाह”न्ति ॥

तत्थ कुब्बन्ति करोन्तो । यमज्जाति येन अनाराधकम्मेन अज्ज मं रज्जमिह त्वं उदस्सये उस्सापेसि पतिट्ठापेसि, तं मे आचिक्ख, अहज्जि तथा विना रज्जमि न इच्छामीति अत्थो ।

तं सुत्वा राजा अनन्तरं गाथमाह —

७४. “न कम्मुना वा वचसाव तात, अपराधितोहं तुवियं सरामि ।
सन्धिञ्च कत्वा पुरिसादकेन, सच्चानुरक्खी पुनाहं गमिस्स”न्ति ॥

तत्थ अपराधितोति अपराधं इतो । तुवियन्ति तव सन्तकं । इदं वुत्तं होति — तात, अहं इतो तव कम्मतो वा तव वचनतो वा किञ्चि मम अप्पियं अपराधं न सरामीति । सन्धिञ्च कत्वाति मं पन मिगवं गतं एको यक्खो “खादिस्सामी”ति गण्हि । अथाहं ब्राह्मणस्स धम्मकथं सुत्वा तस्स सक्कारं कत्वा “स्वे तव पातरासकाले आगमिस्सामी”ति तेन पुरिसादकेन सन्धिं सच्चं कत्वा आगतो, तस्मा तं सच्चं अनुरक्खन्तो पुन तत्थ गमिस्सामि, त्वं रज्जं कारेहीति वदति ।

तं सुत्वा कुमारो गाथमाह —

७५. “अहं गमिस्सामि इधेव होहि, नत्थि ततो जीवतो विप्पमोक्खो ।
सचे तुवं गच्छसियेव राज, अहम्पि गच्छामि उभो न होमा”ति ॥

तत्थ **इधेवा**ति त्वं इधेव होति । **ततो**ति तस्स सन्तिका जीवन्तस्स मोक्खो नाम नत्थि । **उभो**ति एवं सन्ते उभोपि न भविस्साम ।

तं सुत्वा राजा गाथमाह —

७६. “अद्धा हि तात सतानेस धम्मो, मरणा च मे दुक्खतरं तदस्स ।
कम्मासपादो तं यदा पचित्वा, पसय्ह खादे भिदा रुक्खसूले”ति ॥

तस्सत्थो — **अद्धा** एकंसेन एस, तात, **सतानं** पण्डितानं **धम्मो** सभावो, युत्तं त्वं वदसि, अपि च खो पन मय्हं मरणतोपेतं दुक्खतरं अस्स, यदा तं सो कम्मासपादो । **भिदा रुक्खसूले**ति तिखिणरुक्खसूले भित्वा पचित्वा पसय्ह बलक्कारेन खादेय्याति ।

तं सुत्वा कुमारो गाथमाह —

७७. “पाणेन ते पाणमहं निमिस्सं, मा त्वं अगा पोरिसादस्स जत्ते ।
एवञ्च ते पाणमहं निमिस्सं, तस्मा मतं जीवितस्स वण्णेमी”ति ॥

तत्थ **निमिस्सन्ति** अहं इधेव तव पाणेन मम पाणं परिवत्तेस्सं । **तस्मा**ति यस्मा एतं पाणं तव पाणेनाहं निमिस्सं, तस्मा तव जीवितस्सत्थाय मम मरणं वण्णेमि मरणमेव वरेमि, इच्छामीति अत्थो ।

तं सुत्वा राजा पुत्तस्स बलं जानन्तो “साधु तात, गच्छाही”ति सम्पटिच्छि । सो मातापितरो वन्दित्वा नगरम्हा निक्खमि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था उपड्डगाथमाह —

अत्तो हवे धितिमा राजपुत्तो, वन्दित्वा मातु च पितु च पादे”ति ॥

तत्थ **पादे**ति पादे वन्दित्वा निक्खन्तोति अत्थो ।

अथस्स मातापितरोपि भगिनीपि भरियापि अमच्चपरिजनेहि सद्धियेव निक्खमिंसु । सो नगरा निक्खमित्वा पितरं मगं पुच्छित्वा सुट्ठु ववत्थपेत्वा मातापितरो वन्दित्वा सेसानं ओवादं दत्वा अच्छम्भितो केसरसीहो विय मगं आरुय्ह यक्खावासं पायासि । तं गच्छन्तं दिस्वा माता सकभावेन सण्ठातुं असक्कोन्ती पथवियं पति । पिता बाहा पग्गय्ह महन्तेन सहेन कन्दि । तम्पि अत्थं पकासेन्तो सत्था —

“दुखिनिस्स माता निपता पथब्बा, पितास्स पग्गय्ह भुजानि कन्दती”ति ॥ —

उपडुगाथं वत्वा तस्स पितरा पयुत्तं आसीसवादं अभिवादनवादं मातरा भगिनीभरियाहि च कतं सच्चकिरियं पकासेन्तो अपरापि चतस्सो गाथा अभसि —

७९. “तं गच्छन्तं ताव पिता विदित्वा, परम्मुखो वन्दति पञ्जलीको ।
सोमो च राजा वरुणो च राजा, पजापती चन्दिमा सूरियो च ।
एतेहि गुत्तो पुरिसादकम्हा, अनुज्जातो सोत्थि पच्चेहि तात ॥

८०. “यं दण्डकिरज्जो गतस्स माता, रामस्सकासि सोत्थानं सुगुत्ता ।
तं ते अहं सोत्थानं करोमि, एतेन सच्चेन सरन्तु देवा ।
अनुज्जातो सोत्थि पच्चेहि पुत्त ॥

८१. “आवी रहो वापि मनोपदोसं, नाहं सरे जातु मलीनसत्ते ।
एतेन सच्चेन सरन्तु देवा, अनुज्जातो सोत्थि पच्चेहि भातिक ॥

८२. “यस्मा च मे अनधिमनोसि सामि, न चापि मे मनसा अप्पियोसि ।
एतेन सच्चेन सरन्तु देवा, अनुज्जातो सोत्थि पच्चेहि सामी’ति ॥

तत्थ **परम्मुखो**ति अयं मे पुत्तो परम्मुखो मातापितरो वन्दित्वा गच्छति, इति एतं परम्मुखं गच्छन्तं दिस्वा विदित्वा । **पञ्जलीको**ति तस्मिं काले सिरसि अज्जलिं ठपेत्वा वन्दति देवता नमस्सति । **पुरिसादकम्हा**ति पुरिसादस्स सन्तिका तेन अनुज्जातो सोत्थिना पच्चेहि ।

रामस्सकासीति रामस्स अकासि । एको किर बाराणसिवासी रामो नाम मातुपोसको मातापितरो पटिजगन्तो वोहारत्थाय गतो दण्डकिरज्जो विजिते कुम्भवतीनगरं गन्त्वा नवविधेन वस्सेन सकलरुद्धे विनासियमाने मातापितूनं गुणं सरि । अथ नं मातुपट्टानकम्मस्स फलेन देवता सोत्थिना आनयित्वा मातु अदंसु । तं कारणं सुतवसेनाहरित्वा एवमाह । **सोत्थानन्ति** सोत्थिभावं । तं पन किञ्चापि देवता करिंसु, मातुपट्टानं निस्साय निब्बत्तत्ता पन माता अकासीति वुत्तं । **तं ते अहन्ति** अहम्पि ते तमेव सोत्थानं करोमि, मं निस्साय तथेव तव सोत्थिभावो होतूति अत्थो । अथ वा **करोमी**ति इच्छामि । **एतेन सच्चेना**ति सचे देवताहि तस्स सोत्थिना आनीतभावो सच्चो, एतेन सच्चेन ममपि पुत्तं सरन्तु देवा, रामं विय तम्मि आहरित्वा मम दस्सन्तूति अत्थो । **अनुज्जातो**ति पुरिसादेन “गच्छा”ति अनुज्जातो देवतानं आनुभावेन सोत्थि पटिआगच्छ पुत्ताति वदति ।

जातु मलीनसत्तेति जातु एकंसेन अलीनसत्ते मम भातिके अहं सम्मुखा वा परम्मुखा वा मनोपदोसं न सरामि, न मया तम्हि मनोपदोसो कतपुब्बोति एवमस्स कनिट्ठा सच्चमकासि । **यस्मा च मे अनधिमनोसि, सामी**ति मम, सामि अलीनसत्तु यस्मा त्वं अनधिमनोसि, मं अभिभवित्वा अतिक्कमित्वा अज्जं मनेन न पत्थेसि । **न चापि मे मनसा अप्पियोसी**ति मय्हम्पि च मनसा त्वं अप्पियो न होसि, अज्जमज्जं पियसंवासाव मयन्ति एवमस्स अगमहेसी सच्चमकासि ।

कुमारोपि पितरा अक्खातनयेन रक्खावासमगं पटिपज्जि । यक्खोपि “खत्तिया नाम बहुमाया होन्ति, को जानाति, किं

भविस्सती”ति रुक्खं अभिरुहित्वा रज्जो आगमनं ओलोकेन्तो निसीदि । सो कुमारं आगच्छन्तं दिस्वा “पितरं निवत्तेत्वा पुत्तो आगतो भविस्सति, नत्थि मे भय”न्ति ओतरित्वा तस्स पिट्ठिं दस्सेन्तो निसीदि । सो आगन्त्वा तस्स पुरतो अट्ठासि । अथ यक्खो गाथमाह —

८३. “ब्रहा उजू चारुमुखो कुतोसि, न मं पजानासि वने वसन्तं ।
लुद्धं मं जत्वा ‘पुरिसादको’सि, को सोत्थिमाजानमिधावजेय्या”ति ॥

तत्थ को सोत्थिमाजानमिधावजेय्याति कुमार को नाम पुरिसो अत्तनो सोत्थिभावं जानन्तो इच्छन्तो इधागच्छेय्य, त्वं अजानन्तो आगतो मज्जेति ।

तं सुत्वा कुमारो गाथमाह —

८४. “जानामि लुद्ध पुरिसादको त्वं, न तं न जानामि वने वसन्तं ।
अहञ्च पुत्तोस्मि जयद्विसस्स, ममज्ज खाद पितुनो पमोक्खा”ति ॥

तत्थ पमोक्खाति पमोक्खहेतु अहं पितु जीवितं दत्त्वा इधागतो, तस्मा तं मुञ्च, मं खादाहीति अत्थो ।

ततो यक्खो गाथमाह —

८५. “जानामि पुत्तोति जयद्विसस्स, तथा हि वो मुखवण्णो उभिन्नं ।
सुदुक्करज्जेव कतं तवेदं, यो मत्तुमिच्छे पितुनो पमोक्खा”ति ॥

तत्थ तथा हि वोति तादिसो वो तुम्हाकं । उभिन्नम्पि सदिसोव मुखवण्णो होतीति अत्थो । कतं तवेदन्ति इदं तव कम्मं सुदुक्करं ।

ततो कुमारो गाथमाह —

८६. “न दुक्करं किञ्चि महेत्थ मज्जे, यो मत्तुमिच्छे पितुनो पमोक्खा ।
मातु च हेतु परलोक गन्त्वा, सुखेन सग्गेन च सम्पयुत्तो”ति ॥

तत्थ किञ्चि महेत्थ मज्जेति किञ्चि अहं एत्थ न मज्जामि । इदं वुत्तं होति — यक्ख यो पुग्गलो पितु वा पमोक्खत्थाय मातु वा हेतु परलोकं गन्त्वा सुखेन सग्गे निब्बत्तनकसुखेन सम्पयुत्तो भवितुं मत्तुमिच्छे मरितुं इच्छति, तस्मा अहं एत्थ मातापितूनं अत्थाय जीवितपरिच्चागे किञ्चि दुक्करं न मज्जामीति ।

तं सुत्वा यक्खो “कुमार, मरणस्स अभयानकसत्तो नाम नत्थि, त्वं कस्मा न भायसी”ति पुच्छि । सो तस्स कथेन्तो द्वे गाथा अभासि —

८७. “अहञ्च खो अत्तनो पापकिरियं, आवी रहो वापि सरे न जातु ।

सङ्घातजातीमरणोहमस्मि, यथेव मे इध तथा परत्थ ॥

८८. “खादज्ज मं दानि महानुभाव, करस्सु किच्चानि इमं सरीरं ।
रुक्खस्स वा ते पपतामि अग्गा, छादयमानो मय्हं त्वमदेसि मंसं”न्ति ॥

तत्थ **सरे न जातू**ति एकंसेनेव न सरामि । **सङ्घातजातीमरणोहमस्मी**ति अहं जाणेन सुपरिच्छिन्नजातिमरणो, जातसत्तो अमरणधम्मो नाम नत्थीति जानामि । **यथेव मे इधा**ति यथेव मम इध, तथा परलोके, यथा च परलोके, तथा इधापि मरणतो मुत्ति नाम नत्थीति इदम्पि मम जाणेन सुपरिच्छिन्नं । **करस्सु किच्चानी**ति इमिना सरीरेन कत्तब्बकिच्चानि कर, इमं ते मया निस्सट्ठं सरीरं । **छादयमानो मय्हं त्वमदेसि मंसन्ति** मयि रुक्खग्गा पतित्वा मते मम सरीरतो त्वं छादयमानो रोचयमानो यं यं इच्छसि, तं तं मंसं अदेसि, खादेय्यासीति अत्थो ।

यक्खो तस्स वचनं सुत्वा भीतो हुत्वा “न सक्का इमस्स मंसं खादितुं, उपायेन नं पलापेस्सामी”ति चिन्तेत्वा इमं गाथमाह —

८९. “इदज्ज ते रुच्चति राजपुत्त, चजेसि पाणं पितुनो पमोक्खा ।
तस्मा हि सो त्वं तरमानरूपो, सम्भज्ज कट्ठानि जलेहि अग्गि”न्ति ॥

तत्थ **जलेही**ति अरज्जं पविसित्वा सारदारूनि आहरित्वा अग्गिं जालेत्वा निद्धूमे अङ्गारे कर, तत्थ ते मंसं पचित्वा खादिस्सामीति दीपेति ।

सो तथा कत्वा तस्स सन्तिकं अगमासि । तं कारणं पकासेन्तो सत्था इतरं गाथमाह —

९०. “ततो हवे धितिमा राजपुत्तो, दारुं समाहरित्वा महन्तमग्गिं ।
सन्तीपयित्वा पटिवेदयित्थ, आदीपितो दानि महायमग्गी”ति ॥

यक्खो अग्गिं कत्वा आगतं कुमारं ओलोकेत्वा “अयं पुरिससीहो, मरणापिस्स भयं नत्थि, मया एत्तकं कालं एवं निब्भयो नाम न दिट्ठपुब्बो”ति लोमहंसजातो कुमारं पुनप्पुनं ओलोकेन्तो निसीदि । कुमारो तस्स किरियं दिस्वा गाथमाह —

९१. “खादज्ज मं दानि पसह्कारि, किं मं मुहुं पेक्खसि हट्ठलोमो ।
तथा तथा तुय्हमहं करोमि, यथा यथा मं छादयमानो अदेसी”ति ॥

तत्थ **मुहुन्ति** पुनप्पुनं । **तथा तथा तुय्हमहन्ति** अहं तुय्हं तथा तथा वचनं करोमि, इदानीं किं करिस्सामि, यथा यथा मं छादयमानो रोचयमानो अदेसि खादिस्ससि, तस्मा खादज्ज मन्ति ।

अथस्स वचनं सुत्वा यक्खो गाथमाह —

९२. “को तादिसं अरहति खादिताये, धम्मे ठितं सच्चवादिं वदज्जुं ।
मुद्दापि तस्स विफलेय्य सत्तथा, यो तादिसं सच्चवादिं अदेय्या”ति ॥

तं सुत्वा कुमारो “सचे मं न खादितुकामोसि, अथ कस्मा दारूनि भञ्जापेत्वा अग्निं कारेसी”ति वत्वा “पलायिस्सति नु खो, नोति तव परिग्गण्हनत्थाया”ति वुत्ते “त्वं इदानीं मं कथं परिग्गण्हिस्ससि, योहं तिरच्छानयोनियं निब्बत्तो सक्कस्स देवरज्जो अत्तानं परिग्गण्हितुं नादासि”न्ति वत्वा आह —

९३. “इदज्झि सो ब्राह्मणं मज्जमानो, ससो अवासेसि सके सरीरे ।
तेनेव सो चन्दिमा देवपुत्तो, ससत्थुतो कामदुहज्ज यक्खो”ति ॥

तस्सत्थो — इदज्झि सो ससपण्डितो “ब्राह्मणो एसो”ति ब्राह्मणं मज्जमानो “अज्ज इमं सरीरं खादित्वा इधेव वसा”ति एवं सके सरीरे अत्तनो सरीरं दातुं अवासेसि, वसापेसीति अत्थो । सरीरज्जस्स भक्खत्थाय अदासि । सक्को पब्बतरसं पीळेत्वा आदाय चन्दमण्डले ससलक्खणं अकासि । ततो पट्टाय तेनेव ससलक्खणेन सो चन्दिमा देवपुत्तो “ससी ससी”ति एवं ससत्थुतो लोकस्स कामदुहो पेमवड्डनो अज्ज यक्ख विरोचति । कप्पट्टियज्हेतं पाटिहारियन्ति ।

तं सुत्वा यक्खो कुमारं विस्सज्जेन्तो गाथमाह —

९४. “चन्दो यथा राहुमुखा पमुत्तो, विरोचते पन्नरसेव भाणुमा ।
एवं तुवं पोरिसादा पमुत्तो, विरोच कप्पिले महानुभाव ।
आमोदयं पितरं मातरज्ज, सब्बो च ते नन्दतु जातिपक्खो”ति ॥

तत्थ **भाणुमा**ति सूरियो । इदं वुत्तं होति — यथा पन्नरसे राहुमुखा मुत्तो चन्दो वा भाणुमा वा विरोचति, एवं त्वम्पि मम सन्निका मुत्तो कपिलरट्टे विरोच महानुभावाति । **नन्दतु**ति तुस्सतु ।

गच्छ महावीराति महासत्तं उय्योजेसि । सोपि तं निब्बिसेवनं कत्वा पज्ज सीलानि दत्वा “यक्खो नु खो एस, नो”ति परिग्गण्हन्तो “यक्खानं अक्खीनि रत्तानि होन्ति अनिम्मिसानि च, छाया न पज्जायति, अच्छम्भिता होन्ति । नायं यक्खो, मनुस्सो एसो । मय्हं पितु किर तयो भातरो यक्खिनिया गहिता । तेसु एताय द्वे खादिता भविस्सन्ति, एको पुत्तसिनेहेन पटिजगितो भविस्सति, इमिना तेन भवितब्बं, इमं नेत्वा मय्हं पितु आचिक्खित्वा रज्जे पतिट्ठापेस्सामी”ति चिन्तेत्वा “एहि अम्भो, न त्वं यक्खो, पितु मे जेट्ठभातिकोसि, एहि मया सद्धिं गन्त्वा कुलसन्तके रज्जे छत्तं उस्सापेही”ति वत्वा इतरेन “नाहं मनुस्सो”ति वुत्ते “न त्वं मय्हं सदहसि, अत्थि पन सो, यस्स सदहसी”ति पुच्छित्वा “अत्थि असुकट्टाने दिब्बचक्खुक्तापसो”ति वुत्ते तं आदाय तत्थ अगमासि । तापसो ते दिस्वाव “किं करोन्ता पितापुत्ता अरज्जे चरथा”ति वत्वा तेसं जातिभावं कथेसि । पोरिसादो तस्स सदहत्वा “तात, त्वं गच्छ, अहं एकस्मिज्जेव अत्तभावे द्विधा जातो, न मे रज्जेनत्थो, पब्बजिस्सामह”न्ति तापसस्स सन्निके इसिपब्बज्जं पब्बजि । अथ नं कुमारो वन्दित्वा नगरं अगमासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था —

९५. “ततो हवे धितिमा राजपुत्तो, कतज्जली परियाय पोरिसादं ।
अनुज्जातो सोत्थि सुखी अरोगो, पच्चागमा कपिलमलीनसत्ता”ति ॥ —

गाथं वत्वा तस्स नगरं गतस्स नेगमादीहि कतकिरियं दस्सेन्तो ओसानगाथमाह —

९६.

“तं नेगमा जानपदा च सब्बे, हत्थारोहा रथिका पत्तिका च ।

नमस्समाना पञ्जलिका उपागमुं, नमत्थु ते दुक्करकारकोसी”ति ॥

राजा “कुमारो किर आगतो”ति सुत्वा पच्चुग्गमनं अकासि । कुमारो महाजनपरिवारो गन्त्वा राजानं वन्दि । अथ नं सो पुच्छि — “तात, कथं तादिसा पोरिसादा मुत्तोसी”ति । “तात, नायं यक्खो, तुम्हाकं जेट्ठभातिको, एस मय्हं पेत्तेय्यो”ति सब्बं पवत्तिं आरोचेत्वा “तुम्हेहि मम पेत्तेय्यं दट्ठं वट्ठती”ति आह । राजा तङ्खणज्जेव भेरिं चरापेत्वा महन्तेन परिवारेन तापसानं सन्तिकं अगमासि । महातापसो तस्स यक्खिनिया आनेत्वा अखादित्वा पोसितकारणञ्च यक्खाभावकारणञ्च तेसं जातिभावञ्च सब्बं वित्थारतो कथेसि । राजा “एहि, भातिक, रज्जं कारेही”ति आह । “अलं महाराजा”ति । “तेन हि एथ उय्याने वसिस्सथ, अहं वो चतूहि पच्चयेहि उपट्ठहिस्सामी”ति? “न आगच्छामि महाराजा”ति । राजा तेसं अस्समपदतो अविदूरे एकं पब्बतन्तरं बन्धित्वा महन्तं तळाकं कारेत्वा केदारे सम्पादेत्वा महड्डुकुलसहस्सं आनेत्वा महागामं निवासेत्वा तापसानं भिक्खाचारं पट्टपेसि । सो गामो चूळकम्मासदम्मनिगमो नाम जातो । सुतसोममहासत्तेन पोरिसादस्स दमितपदेसो पन महाकम्मासदम्मनिगमोति वेदितब्बो ।

सत्था इदं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने मातुपोसकत्थेरो सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा मातापितरो महाराजकुलानि अहेसुं, तापसो सारिपुत्तो, पोरिसादो अङ्गुलिमालो, कनिट्ठा उप्पलवण्णा, अग्गमहेसी राहुलमाता, अलीनसत्तुकुमारो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

जयद्विसजातकवण्णना ततिया ।

[५१४] ४. छद्दन्तजातकवण्णना

किं नु सोचसीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं दहरभिक्खुनिं आरब्ध कथेसि । सा किर सावत्थियं कुलधीता घरावासे आदीनवं दिस्वा सासने पब्बजित्वा एकदिवसं भिक्खुनीहि सद्धिं धम्मसवनाय गन्त्वा अलङ्कृतधम्मासने निसीदित्वा धम्मं देसेन्तस्स दसबलस्स अपरिमाणपुञ्जपभावाभिनिब्बत्तं उत्तमरूपसम्पत्तियुत्तं अत्तभावं ओलोकेत्वा “परिचिण्णपुब्बा नु खो मे भवस्मिं विचरन्तिया इमस्स महापुरिसस्स पादपरिचारिका”ति चिन्तेसि । अथस्सा तङ्खणज्जेव जातिस्सरजाणं उप्पज्जि — “छद्दन्तवारणकाले अहं इमस्स महापुरिसस्स पादपरिचारिका भूतपुब्बा”ति । अथस्सा सरन्तिया महन्तं पीतिपामोज्जं उप्पज्जि । सा पीतिवेगेन महाहसितं हसित्वा पुन चिन्तेसि — “पादपरिचारिका नाम सामिकानं हितज्झासया अप्पका, अहितज्झासयाव बहुतरा, हितज्झासया नु खो अहं इमस्स महापुरिसस्स अहोसिं, अहितज्झासया”ति । सा अनुस्सरमाना “अहं अप्पमत्तकं दोसं हदये ठपेत्वा वीसरतनसतिकं छद्दन्तमहागजिस्सरं सोनुत्तरं नाम नेसादं पेसेत्वा विसपीतसल्लेन विज्झापेत्वा जीवितक्खयं पापेसि”न्ति अदस । अथस्सा सोको उदपादि, हदयं उण्हं अहोसि, सोकं सन्धारेतुं असक्कोन्ती अस्ससित्वा पस्ससित्वा महासद्देन परोदि । तं दिस्वा सत्था सितं पातु करित्वा “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो सितस्स पातुकम्माया”ति भिक्खुसङ्घेन पुट्ठो “भिक्खवे, अयं दहरभिक्खुनी पुब्बे मयि कतं अपराधं सरित्वा रोदती”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते हिमवन्तपदेसे छद्दन्तदहं उपनिस्साय अट्ठसहस्सा हत्थिनागा वसिंसु इद्धिमन्ता वेहासङ्गमा । तदा बोधिसत्तो जेट्ठकवारणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, सो सब्बसेतो अहोसि रत्तमुखपादो । सो अपरभागे वुद्धिप्पत्तो अट्ठासीतिहत्थुब्बेधो अहोसि वीसरतनसतायामो । अट्ठपण्णासहत्थाय रजतदामसदिसाय सोण्डाय समन्नागतो । दन्ता पनस्स परिक्रुषेपतो पन्नरसहत्था अहेसुं दीघतो तिसहत्था छब्बण्णरंसीहि समन्नागता । सो अट्ठन्ना नागसहस्सानं जेट्ठको अहोसि, पञ्चसते

पच्चेकबुद्धे पूजेसि । तस्स द्वे अगमहेसियो अहेसुं — चूळसुभद्धा, महासुभद्धा चाति । नागराजा अट्टनागसहस्सपरिवारो कञ्चनगुहायं वसति । सो पन छद्दन्तदहो आयामतो च वित्थारतो च पण्णासयोजनो होति । तस्स मज्झे द्वादसयोजनप्पमाणे ठाने सेवालो वा पणकं वा नत्थि, मणिक्वन्धवण्णउदकमेव सन्तिट्ठति, तदनन्तरं योजनवित्थतं सुद्धं कल्लहारवनं, तं उदकं परिकिखपित्वा ठितं, तदनन्तरं योजनवित्थतमेव सुद्धं नीलुप्पलवनं तं परिकिखपित्वा ठितं, ततो योजनयोजनवित्थतानेव रत्तुप्पलसेतुप्पलरत्तपदुमसेतपदुमकुमुदवनानि पुरिमं पुरिमं परिकिखपित्वा ठितानि । इमेसं पन सत्तन्नं वनानं अनन्तरं सब्बेसम्पि तेसं कल्लहारादिवनानं वसेन ओमिस्सकवनं योजनवित्थतमेव तानि परिकिखपित्वा ठितं । तदनन्तरं नागानं कटिप्पमाणे उदके योजनवित्थतमेव रत्तसालिवनं, तदनन्तरं उदकपरियन्ते योजनवित्थतमेव नीलपीतलोहितओदातसुरभिसुखुमकुसुमसमाकिण्णं खुद्धकगच्छवनं, इति इमानि दस वनानि योजनवित्थतानेव । ततो खुद्धकराजमासमहाराजमासमुग्गवनं, तदनन्तरं तिपुसएलालुकलाबुकुम्भण्डवल्लिवनानि, ततो पूगरुक्खप्पमाणं उच्छुवनं, ततो हत्थिदन्तप्पमाणफलं कदलिवनं, ततो सालवनं, तदनन्तरं चाटिप्पमाणफलं पनसवनं, ततो मधुरफलं चिच्चवनं, ततो अम्बवनं, ततो कपिट्ठवनं, ततो ओमिस्सको महावनसण्डो, ततो वेळुवनं, अयमस्स तस्मिं काले सम्पत्ति । संयुत्तट्ठकथायं पन इदानि पवत्तमानसम्पत्तियेव कथिता ।

वेळुवनं पन परिकिखपित्वा सत्त पब्बता ठिता । तेसं बाहिरन्ततो पट्टाय पठमो चूळकाळपब्बतो नाम, दुतियो महाकाळपब्बतो नाम, ततो उदकपब्बतो नाम, ततो चन्दिमपस्सपब्बतो नाम, ततो सूरियपस्सपब्बतो नाम, ततो मणिपस्सपब्बतो नाम, सत्तमो सुवण्णपस्सपब्बतो नाम । सो उब्बेधतो सत्तयोजनिको छद्दन्तदहं परिकिखपित्वा पत्तस्स मुखवट्ठि विय ठितो । तस्स अब्भन्तरिमं पस्सं सुवण्णवण्णं, ततो निक्खन्तेन ओभासेन छद्दन्तदहो समुगतबालसूरियो विय होति । बाहिरपब्बतेसु पन एको उब्बेधतो छयोजनिको, एको पञ्च, एको चत्तारि, एको तीणि, एको द्वे, एको योजनिको, एवं सत्तपब्बतपरिकिखत्तस्स पन तस्स दहस्स पुब्बुत्तरकण्णे उदकवातप्पहरणोकासे महानिग्रोधरुक्खो अत्थि । तस्स खन्धो परिकखेपतो पञ्चयोजनिको, उब्बेधतो सत्तयोजनिको, चतूसु दिसासु चतस्सो साखा छयोजनिका, उद्धं उग्गतसाखापि छयोजनिकाव, इति सो मूलतो पट्टाय उब्बेधेन तेरसयोजनिको, साखानं ओरिमन्ततो याव पारिमन्ता द्वादसयोजनिको, अट्ठहि पारोहसहस्सेहि पटिमण्डितो मुण्डमणिपब्बतो विय विलासमानो तिट्ठति । छद्दन्तदहस्स पन पच्छिमदिसाभागे सुवण्णपस्सपब्बते द्वादसयोजनिका कञ्चनगुहा तिट्ठति । छद्दन्तो नाम नागराजा वस्सारत्ते हेमन्ते अट्ठसहस्सनागपरिवुतो कञ्चनगुहायं वसति । गिम्हकाले उदकवातं सम्पटिच्छमानो महानिग्रोधमूले पारोहन्तरे तिट्ठती ।

अथस्स एकदिवसं “महासालवनं पुप्फितं”न्ति तरुणनागा आगन्त्वा आरोचयिंसु । सो सपरिवारो “सालकीळं कीळिस्सामी”ति सालवनं गन्त्वा एकं सुपुप्फितं सालरुक्खं कुम्भेन पहरि । तदा चूळसुभद्धा पटिवातपस्से ठिता, तस्सा सरीरे सुक्खदण्डकमिस्सकानि पुराणपण्णानि चेव तम्बकिपिल्लिकानि च पतिंसु । महासुभद्धा अधोवातपस्से ठिता, तस्सा सरीरे पुप्फरेणुकिञ्जक्खपत्तानि पतिंसु । चूळसुभद्धा “अयं नागराजा अत्तनो पियभरियाय उपरि पुप्फरेणुकिञ्जक्खपत्तानि पातेसि, मम सरीरे सुक्खदण्डकमिस्सानि पुराणपण्णानि चेव तम्बकिपिल्लिकानि च पातेसि, होतु, कातब्बं जानिस्सामी”ति महासत्ते वेरं बन्धि ।

अपरम्पि दिवसं नागराजा सपरिवारो न्हानत्थाय छद्दन्तदहं ओतरि । अथ द्वे तरुणनागा सोण्डाहि उसिरकलापे गहेत्वा केलासकूटं मज्जन्ता विय न्हापेसुं । तस्मिं न्हत्वा उत्तिण्णे द्वे करेणुयो न्हापेसुं । तापि उत्तरित्वा महासत्तस्स सन्तिके अट्ठंसु । ततो अट्ठसहस्सनागासरं ओतरित्वा उदककीळं कीळित्वा सरतो नानापुप्फानि आहरित्वा रजतथूपं अलङ्करोन्ता विय महासत्तं अलङ्कुरित्वा पच्छा द्वे करेणुयो अलङ्कुरिंसु । अथेको हत्थी सरे विचरन्तो सत्तुदयं नाम महापदुमं लभित्वा

आहरित्वा महासत्तस्स अदासि । सो तं सोण्डाय गहेत्वा रेणुं कुम्भे ओकिरित्वा जेट्टकाय महासुभद्दाय अदासि । तं दिस्वा इतरा “इदम्पि सत्तुद्दयं महापदुमं अत्तनो पियभरियाय एव अदासि, न मय्ह”न्ति पुनपि तस्मिं वेरं बन्धि ।

अथेकदिवसं बोधिसत्ते मधुरफलानि चेव भिसमुळालानि च पोक्खरमधुना योजेत्वा पञ्चसते पच्चेकबुद्धे भोजेन्ते चूळसुभद्दा अत्तना लद्धफलाफलं पच्चेकबुद्धानं दत्वा “भन्ते, इतो चवित्वा मदराजकुले निब्बत्तित्वा सुभद्दा नाम राजकञ्जा हुत्वा वयप्पत्ता बाराणसिरञ्जो अग्गमहेसिभावं पत्वा तस्स पिया मनापा तं अत्तनो रुचिं कारेतुं समत्था हुत्वा तस्स आचिक्खित्वा एकं लुद्धकं पेसेत्वा इमं हत्थिं विसपीतेन सल्लेन विज्झापेत्वा जीवितक्खयं पापेत्वा छब्बण्णरंसिं विस्सज्जेन्ते यमकदन्ते आहरापेतुं समत्था होमी”ति पत्थनं ठपेसि । सा ततो पट्टाय गोचरं अग्गहेत्वा सुस्सित्वा नचिरस्सेव कालं कत्वा मदरट्ठे राजअग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति, सुभद्दातिस्सा नामं करिंसु । अथ नं वयप्पत्तं बाराणसिरञ्जो अदंसु । सा तस्स पिया अहोसि मनापा, सोळसन्नं इत्थिसहस्सानं जेट्टिका हुत्वा जातिस्सरञ्जाणञ्च पटिलभि । सा चिन्तेसि — “समिद्धा मे पत्थना, इदानि तस्स नागस्स यमकदन्ते आहरापेस्सामी”ति । ततो सरीरं तेलेन मक्खेत्वा किलिद्धवत्थं निवासेत्वा गिलानाकारं दस्सेत्वा सिरिगम्भं पविसित्वा मञ्चके निपज्जि । राजा “कुहिं सुभद्दा”ति वत्वा “गिलाना”ति सुत्वा सिरिगम्भं पविसित्वा मञ्चके निसीदित्वा तस्सा पिट्ठिं परिमज्जन्तो पठमं गाथमाह —

१७. “किं नु सोचसिनुच्चङ्गि, पण्डूसि वरवणिनि ।
मिलायसि विसालक्खि, मालाव परिमद्विता”ति ॥

तत्थ अनुच्चङ्गीति कञ्चनसन्निभसरीरे । मालाव परिमद्विताति हत्थेहि परिमद्विता पदुममाला विय ।

तं सुत्वा सा इतरं गाथमाह —

१८. “दोहळो मे महाराज, सुपिनन्तेनुपज्झगा ।
न सो सुलभरूपोव, यादिसो मम दोहळो”ति ॥

तत्थ न सोति यादिसो मम सुपिनन्तेनुपज्झगा सुपिने पस्सन्तिया मया दिट्ठो दोहळो, सो सुलभरूपो विय न होति, दुल्लभो सो, मय्हं पन तं अलभन्तिया जीवितं नत्थीति अवच ।

तं सुत्वा राजा गाथमाह —

१९. “ये केचि मानुसा कामा, इध लोकम्हि नन्दने ।
सब्बे ते पचुरा मय्हं, अहं ते दम्पि दोहळ”न्ति ॥

तत्थ पचुराति बहू सुलभा ।

तं सुत्वा देवी, “महाराज, दुल्लभो मम दोहळो, न तं इदानि कथेमि, यावत्तका पन ते विजिते लुद्धा, ते सब्बे सन्निपातेथ, तेसं मज्झे कथेस्सामी”ति दीपेन्ती अनन्तरं गाथमाह —

१००. “लुद्धा देव समायन्तु, ये केचि विजिते तव ।

एतेसं अहमक्खिस्सं, यादिसो मम दोहळो”ति ॥

राजा “साधू”ति सिरिगम्भा निक्खमित्वा “यावतिका तियोजनसतिके कासिकरट्टे लुद्धा, तेसं सन्निपातत्थाय भेरिं चरापेथा”ति अमच्चे आणापेसि । ते तथा अकंसु । नचिरस्सेव कासिरट्टवासिनो लुद्धा यथाबलं पण्णाकारं गहेत्वा आगन्त्वा आगतभावं रज्जो आरोचापेसुं । ते सब्बेपि सट्ठिसहस्समत्ता अहेसुं । राजा तेसं आगतभावं जत्वा वातपाने ठितो हत्थं पसारेत्वा तेसं आगतभावं देविया कथेन्तो आह —

१०१. “इमे ते लुद्धका देवि, कतहत्था विसारदा ।

वनज्जू च मिगज्जू च, ममत्थे चत्तजीविता”ति ॥

तत्थ इमे तेति ये त्वं सन्निपातापेसि, इमे ते । कतहत्थाति विज्झनछेदनेसु कतहत्था कुसला सुसिक्खिता । विसारदाति निब्भया । वनज्जू च मिगज्जू चाति वनानि च मिगे च जानन्ति । ममत्थेति सब्बेपि चेते ममत्थे चत्तजीविता, यमहं इच्छामि, तं करोन्तीति ।

तं सुत्वा देवी ते आमन्तेत्वा इतरं गाथमाह —

१०२. “लुद्धपुत्ता निसामेथ, यावन्तेत्थ समागता ।

छब्बिसाणं गजं सेतं, अद्दसं सुपिने अहं ।

तस्स दन्तेहि मे अत्थो, अलाभे नत्थि जीवित”न्ति ॥

तत्थ निसामेथाति सुणाथ । छब्बिसाणन्ति छब्बण्णविसाणं ।

तं सुत्वा लुद्धपुत्ता आहंसु —

१०३. “न नो पितूनं न पितामहानं, दिट्ठो सुतो कुज्जरो छब्बिसाणो ।

यमद्दसा सुपिने राजपुत्ती, अक्खाहि नो यादिसो हत्थिनागो”ति ॥

तत्थ पितूनन्ति करणत्थे सामिवचनं । इदं वुत्तं होति — देवि नेव अम्हाकं पितूहि, न पितामहेहि एवरूपो कुज्जरो दिट्ठपुब्बो, पगेव अम्हेहि, तस्मा अत्तना दिट्ठलक्खणवसेन अक्खाहि नो, यादिसो तथा दिट्ठो हत्थिनागोति ।

अनन्तरगाथापि तेहेव वुत्ता —

१०४. “दिसा चतस्सो विदिसा चतस्सो, उद्धं अधो दस दिसा इमायो ।

कतमं दिसं तिट्ठति नागराजा, यमद्दसा सुपिने छब्बिसाण”न्ति ॥

तत्थ दिसाति दिसासु । कतमन्ति एतासु दिसासु कतमाय दिसायाति ।

एवं वुत्ते सुभद्धा सब्बे लुद्धे ओलोकेत्वा तेसं अन्तरे पत्थटपादं भत्तपुटसदिसजङ्घं महाजाणुकं महाफासुकं

बहलमस्सुतम्बदाठिकं निब्बिद्धपिङ्गलं दुस्सण्ठानं बीभच्छं सब्बेसं मत्थकमत्थकेन पञ्जायमानं महासत्तस्स पुब्बवेरिं सोनुत्तरं नाम नेसादं दिस्वा “एस मम वचनं कातुं सक्खिस्सती”ति राजानं अनुजानापेत्वा तं आदाय सत्तभूमिकपासादस्स उपरिमतलं आरुह्य उत्तरसीहपञ्जरं विवरित्वा उत्तरहिमवन्ताभिमुखं हत्थं पसारेत्वा चतस्सो गाथा अभसि —

१०५. “इतो उजुं उत्तरियं दिसायं, अतिक्कम्म सो सत्त गिरी ब्रह्मन्ते ।
सुवण्णपस्सो नाम गिरी उळारो, सुपुप्फितो किम्पुरिसानुचिण्णो ॥

१०६. “आरुह्य सेलं भवनं किन्नरानं, ओलोकय पब्बतपादमूलं ।
अथ दक्खसी मेघसमानवण्णं, निग्रोधराजं अट्टसहस्सपादं ॥

१०७. “तत्थच्छती कुञ्जरो छब्बिसाणो, सब्बसेतो दुप्पसहो परेभि ।
रक्खन्ति नं अट्टसहस्सनागा, ईसादन्ता वातजवप्पहारिनो ॥

१०८. “तिट्ठन्ति ते तुमूलं पस्ससन्ता, कुप्पन्ति वातस्सपि एरितस्स ।
मनुस्सभूतं पन तत्थ दिस्वा, भस्मं करेय्युं नास्स रजोपि तस्सा”ति ॥

तत्थ इतोति इमम्हा ठाना । उत्तरियन्ति उत्तराय । उळारोति महा इतरेहि छहि पब्बतेहि उच्चतरो । ओलोकयाति आलोकेय्यासि । तत्थच्छतीति तस्मिं निग्रोधमूले गिम्हसमये उदकवातं सम्पटिच्छन्तो तिट्ठति । दुप्पसहोति अज्जे तं उपगन्त्वा पसह्यकारं कातुं समत्था नाम नत्थीति दुप्पसहो परेभि । ईसादन्ताति रथीसाय समानदन्ता । वातजवप्पहारिनोति वातजवेन गन्त्वा पच्चामित्ते पहरणसीला एवरूपा अट्टसहस्सनागा नागराजानं रक्खन्ति । तुमूलन्ति भिसनकं महासद्धानुबन्धं अस्सासं मुञ्चन्ता तिट्ठन्ति । एरितस्साति वातपहरितस्स यं सद्धानुबन्धं एरितं चलनं कम्पनं, तस्सपि कुप्पन्ति, एवंफरुसा ते नागा । नास्साति तस्स नासवातेन विद्धंसेत्वा भस्मं कतस्स तस्स रजोपि न भवेय्याति ।

तं सुत्वा सोनुत्तरो मरणभयभीतो आह —

१०९. “बहू हिमे राजकुलम्हि सन्ति, पिळन्धना जातरूपस्स देवि ।
मुत्ता मणी वेळुरियामया च, किं काहसि दन्तपिळन्धनेन ।
मारेतुकामा कुञ्जरं छब्बिसाणं, उदाहु घातेस्ससि लुद्धपुत्ते”ति ॥

तत्थ पिळन्धनाति आभरणानि । वेळुरियामयाति वेळुरियमयानि । घातेस्ससीति उदाहु पिळन्धनापदेसेन लुद्धपुत्ते घातापेतुकामासीति पुच्छति ।

ततो देवी गाथमाह —

११०. “सा इस्सिता दुक्खिता चस्मि लुद्ध, उद्धञ्च सुस्सामि अनुस्सरन्ती ।
करोहि मे लुद्धक एतमत्थं, दस्सामि ते गामवरानि पञ्चा”ति ॥

तत्थ साति सा अहं । अनुस्सरन्तीति तेन वारणेन पुरे मयि कतं वेरं अनुस्सरमाना । दस्सामि तेति एतस्मिं ते अत्थे

निष्पादिते संवच्छरे सतसहस्रद्वानके पञ्च गामवरे ददामीति ।

एवञ्च पन वत्वा “सम्म लुद्धपुत्त अहं ‘एतं छद्दन्तहत्थिं मारापेत्वा यमकदन्ते आहरापेतुं समत्था होमी’ति पुब्बे पच्चेकबुद्धानं दानं दत्वा पत्थनं पट्टपेसिं, मया सुपिनन्तेन दिट्ठं नाम नत्थि, सा पन मया पत्थितपत्थना समिज्झिस्सति, त्वं गच्छन्तो मा भायी”ति तं समस्सासेत्वा पेसेसि । सो “साधु, अय्ये”ति तस्सा वचनं सम्पटिच्छित्वा “तेन हि मे पाकटं कत्वा तस्स वसनद्वानं कथेही”ति पुच्छन्तो इमं गाथमाह —

१११. “कत्थच्छती कत्थ मुपेति ठानं, वीथिस्स का न्हानगतस्स होति ।

कथञ्चि सो न्हायति नागराजा, कथं विजानेमु गतिं गजस्सा”ति ॥

तत्थ **कत्थच्छती**ति कत्थ वसति । **कत्थ मुपेती**ति कत्थ उपेति, कत्थ तिड्ढतीति अत्थो । **वीथिस्स का**ति तस्स न्हानगतस्स का वीथि होति, कतरमग्गेन सो गच्छति । **कथं विजानेमु गतिन्ति** तथा अकथिते मयं कथं तस्स नागराजस्स गतिं विजानिस्साम, तस्मा कथेहि नोति अत्थो ।

ततो सा जातिस्सरजाणेन पच्चक्खतो दिट्ठद्वानं तस्स आचिक्खन्ती द्वे गाथा अभसि —

११२. “तत्थेव सा पोक्खरणी अदूरे, रम्मा सुतित्था च महोदिका च ।

सम्पुफिता भमरगणानुचिण्णा, एत्थ हि सो न्हायति नागराजा ॥

११३. “सीसं नहातुप्पलमालभारी, सब्बसेतो पुण्डरीकत्तचङ्गी ।

आमोदमानो गच्छति सन्निकेतं, पुरक्खत्वा महेसिं सब्बभद”न्ति ॥

तत्थ **तत्थेवा**ति तस्स वसनद्वानेयेव । **पोक्खरणी**ति छद्दन्तदहं सन्धायाह । **सम्पुफिता**ति दुविधेहि कुमुदेहि तिविधेहि उप्पलेहि पञ्चवण्णेहि च पदुमेहि समन्ततो पुफिता । **एत्थ हि सो**ति सो नागराजा एत्थ छद्दन्तदहे न्हायति । **उप्पलमालभारी**ति उप्पलादीनं जलजथलजानं पुफ्फानं मालं धारेन्तो । **पुण्डरीकत्तचङ्गी**ति पुण्डरीकसदिसतचेन ओदातेन अङ्गेन समन्नागतो । **आमोदमानो**ति आमोदितपमोदितो । **सन्निकेतन्ति** अत्तनो वसनद्वानं । **पुरक्खत्वा**ति सब्बभदं नाम महेसिं पुरतो कत्वा अट्ठहि नागसहस्सेहि परिवुतो अत्तनो वसनद्वानं गच्छतीति ।

तं सुत्वा सोनुत्तरो “साधु अय्ये, अहं तं वारणं मारेत्वा तस्स दन्ते आहरिस्सामी”ति सम्पटिच्छि । अथस्स सा तुट्ठा सहस्सं दत्वा “गेहं ताव गच्छ, इतो सत्ताहच्चयेन तत्थ गमिस्ससी”ति तं उय्योजेत्वा कम्मारे पक्कोसापेत्वा “ताता अम्हाकं वासिफरसु-कुद्दाल-निखादन-मुट्टिकवेळुगुम्बच्छेदन-सत्थ-तिणलायन-असिलोहदण्डककचखाणुक- अयसिङ्घाटकेहि अत्थो, सब्बं सीघं कत्वा आहरथा”ति आणापेत्वा चम्मकारे पक्कोसापेत्वा “ताता अम्हाकं कुम्भभारगाहितं चम्मभस्तं कातुं वट्ठति, चम्मयोत्तवरत्तहत्थिपादउपाहनचम्मछत्तेहिपि नो अत्थो, सब्बं सीघं कत्वा आहरथा”ति आणापेसि । ते उभोपि सब्बानि तानि सीघं कत्वा आहरित्वा अदंसु । सा तस्स पाथेय्यं संविदहित्वा अरणिसहितं आदिं कत्वा सब्बं उपकरणञ्च बद्धसत्तुमादिं कत्वा पाथेय्यञ्च चम्मभस्तायं पक्खिपि, तं सब्बम्पि कुम्भभारमत्तं अहोसि ।

सोनुत्तरोपि अत्तनो परिवच्छं कत्वा सत्तमे दिवसे आगन्त्वा देविं वन्दित्वा अट्ठासि । अथ नं सा “निट्ठितं ते सम्म सब्बूपकरणं, इमं ताव पसिब्बकं गण्हा”ति आह । सो पन महाथामो पञ्चन्नं हत्थीनं बलं धारेति, तस्मा तम्बूलपसिब्बकं

विय उक्खिपित्वा उपकच्छन्तरे ठपेत्वा रिक्तहत्थो विय अट्ठासि । सुभद्दा लुद्धस्स पुत्तदारानं परिब्बयं दत्वा रज्जो आचिक्खित्वा सोनुत्तरं उय्योजेसि । सोपि राजानञ्च देविञ्च वन्दित्वा राजनिवेसना ओरुह्म रथे ठत्वा महन्तेन परिवारेन नगरा निक्खमित्वा गामनिगमजनपदपरम्पराय पच्चन्तं पत्वा जानपदे निवत्तेत्वा पच्चन्तवासीहि सद्धिं अरज्जं पविसित्वा मनुस्सपथं अतिक्कम्म पच्चन्तवासिनोपि निवत्तेत्वा एककोव गच्छन्तो तिसयोजनं पत्वा पठमं दब्बगहनं कासगहनं तिणगहनं तुलसिगहनं सरगहनं तिरिवच्छगहनन्ति छ गहनानि, कण्टकवेळुगुम्बगहनानि वेत्तगहनं ओमिस्सकगहनं नळगहनं सरगहनसदिसं उरगेनपि दुब्बिनिविज्झं घनवनगहनं रुक्खगहनं वेळुगहनं अपरम्पि वेळुगुम्बगहनं कललगहनं उदकगहनं पब्बतगहनन्ति अट्ठारस गहनानि पटिपाटिया पत्वा दब्बगहनादीनि असितेन लायित्वा तुलसिगहनादीनि वेळुगुम्बच्छेदनसत्थेन छिन्दित्वा रुक्खे फरसुना कोट्टेत्वा अतिमहन्ते रुक्खे निखादनेन विज्झित्वा मगं करोन्तो वेळुवने निस्सेणिं कत्वा वेळुगुम्बं आरुह्म वेळुं छिन्दित्वा अपरस्स वेळुगुम्बस्स उपरि पातेत्वा वेळुगुम्बमत्थकेन गन्त्वा कललगहने सुक्खरुक्खपदरं अत्थरित्वा तेन गन्त्वा अपरं अत्थरित्वा इतरं उक्खिपित्वा पुन पुरतो अत्थरन्तो तं अतिक्कमित्वा उदकगहने दोणिं कत्वा ताय उदकगहनं तरित्वा पब्बतपादे ठत्वा अयसिङ्घाटकं योत्तेन बन्धित्वा उद्धं खिपित्वा पब्बते लगापेत्वा योत्तेनारुह्म वजिरगगेन लोहदण्डेन पब्बतं विज्झित्वा खाणुकं कोट्टेत्वा तत्थ ठत्वा सिङ्घाटकं आकट्ठित्वा पुन उपरि लगापेत्वा तत्थ ठितो चम्मयोत्तं ओलम्बेत्वा तं आदाय ओतरित्वा हेट्ठिमखाणुके बन्धित्वा वामहत्थेन योत्तं गहेत्वा दक्खिणहत्थेन मुगरं आदाय योत्तं पहरित्वा खाणुकं नीहरित्वा पुन अभिरुहति । एतेनुपायेन पब्बतमत्थकं अभिरुह्म परतो ओतरन्तो पुरिमनयेनेव पठमं पब्बतमत्थके खाणुकं कोट्टेत्वा चम्मपसिब्बके योत्तं बन्धित्वा खाणुके वेठेत्वा सयं अन्तोपसिब्बके निसीदित्वा मक्कटकानं मक्कटसुत्तविस्सज्जनाकारेन योत्तं विनिवेठेन्तो ओतरति । चम्मछत्तेन वातं गाहापेत्वा सकुणो विय ओतरतीतिपि वदन्तियेव ।

एवं तस्स सुभद्दाय वचनं आदाय नगरा निक्खमित्वा सत्तरस गहनानि अतिक्कमित्वा पब्बतगहनं पत्वा तत्रापि छ पब्बते अतिक्कमित्वा सुवण्णपस्सपब्बतमत्थकं आरुह्मभावं आविकरोन्तो सत्था आह —

११४. “तत्थेव सो उग्गहेत्वान वाक्यं, आदाय तूणिञ्च धनुञ्च लुद्धो ।
वितुरियति सत्त गिरी ब्रह्मन्ते, सुवण्णपस्सं नाम गिरिं उळारं ॥

११५. “आरुह्म सेलं भवनं किन्नरानं, ओलोकयी पब्बतपादमूलं ।
तत्थद्दसा मेघसमानवण्णं, निग्रोधराजं अट्ठसहस्सपादं ॥

११६. “तत्थद्दसा कुज्जरं छब्बिसाणं, सब्बसेतं दुप्पसहं परेभि ।
रक्खन्ति नं अट्ठसहस्सनागा, ईसादन्ता वातजवप्पहारिनो ॥

११७. “तत्थद्दसा पोक्खरणिं अदूरे, रम्मं सुतित्थञ्च महोदिकञ्च ।
सम्पुष्कितं भमरगणानुचिण्णं, यत्थ हि सो न्हायति नागराजा ॥

११८. “दिस्वान नागस्स गतिं ठितिञ्च, वीथिस्सया न्हानगतस्स होति ।
ओपातमागच्छि अनरियरूपो, पयोजितो चित्तवसानुगाया’ति ॥

तत्थ सोति, भिक्खवे, सो लुद्धो तत्थेव सत्तभूमिकपासादतले ठिताय तस्सा सुभद्दाय वचनं उग्गहेत्वा सरतूणिञ्च

महाधनुञ्च आदाय पब्बतगहनं पत्वा “कतरो नु खो सुवण्णपस्सपब्बतो नामा”ति सत्त महापब्बते वितुरियति, तस्मिं काले तुलेति तीरेति । सो एवं तीरेन्तो सुवण्णपस्सं नाम गिरिं उळारं दिस्वा “अयं सो भविस्सती”ति चिन्तेसि ।
ओलोकयीति तं किन्नरानं भवनभूतं पब्बतं आरुह्य सुभद्दाय दिन्नसज्जावसेन हेट्ठा ओलोकेसि । **तत्था**ति तस्मिं पब्बतपादमूले अविदूरेयेव तं निग्रोधं अद्दस ।

तत्थाति तस्मिं निग्रोधरुक्खमूले ठितं । **तत्था**ति तत्थेव अन्तोपब्बते तस्स निग्रोधस्साविदूरे यत्थ सो न्हायति, तं पोक्खरणिं अद्दस । **दिस्वाना**ति सुवण्णपस्सपब्बता ओरुह्य हत्थीनं गतकाले हत्थिपादउपाहनं आरुह्य तस्स नागरज्जो गतट्ठानं निबद्धवसनट्ठानं उपधारेन्तो “इमिना मग्गेन गच्छति, इध न्हायति, न्हत्वा उत्तिण्णो, इध तिट्ठती”ति सब्बं दिस्वा अहिरिकभावेन अनरियरूपो ताय चित्तवसानुगाय पयोजितो, तस्मा ओपातं आगच्छि पटिपज्जि, आवाटं खणीति अत्थो ।

तत्रायं अनुपुब्बिकथा – “सो किर महासत्तस्स वसनोकासं सत्तमासाधिकेहि सत्तहि संवच्छरेहि सत्तहि च दिवसेहि पत्वा वुत्तनयेनेव तस्स वसनोकासं सल्लक्खेत्वा “इध आवाटं खणित्वा तस्मिं ठितो वारणाधिपतिं विसपीतेन सल्लेन विज्झित्वा जीवितक्खयं पापेस्सामी”ति ववत्थपेत्वा अरज्जं पविसित्वा थम्भादीनं अत्थाय रुक्खे छिन्दित्वा दब्बसम्भारे सज्जेत्वा हत्थीसु न्हानत्थाय गतेसु तस्स वसनोकासे महाकुट्टालेन चतुरस्सं आवाटं खणित्वा उद्धतपंसुं बीजं वपन्तो विय उदकेन विकिरित्वा उदुक्खलपासाणानं उपरि थम्भे पतिट्ठपेत्वा तुला च काजे च दत्त्वा पदरानि अत्थरित्वा कण्डप्पमाणं छिदं कत्वा उपरि पंसुञ्च कचवरञ्च पक्खिपित्वा एकेन पस्सेन अत्तनो पविसनट्ठानं कत्वा एवं निट्ठिते आवाटे पच्चूसकालेयेव पतिसीसकं पटिमुज्जित्वा कासायानि परिदहित्वा सद्धिं विसपीतेन सल्लेन धनुं आदाय आवाटं ओतरित्वा अट्ठासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह –

११९. “खणित्वान कासुं फलकेहि छादयि, अत्तानमोधाय धनुञ्च लुद्धो ।
 पस्सागतं पुथुसल्लेन नागं, समप्पयी दुक्कटकम्मकारी ॥

१२०. “विद्धो च नागो कोज्जमनादि घोरं, सब्बे च नागा निन्नदुं घोररूपं ।
 तिणञ्च कट्टञ्च रणं करोन्ता, धाविसु ते अट्ठ दिसा समन्ततो ॥

१२१. “वधिस्समेतन्ति परामसन्तो, कासावमद्विक्खि धजं इसीनं ।
 दुक्खेन फुट्टस्सुदपादि सज्जा, अरहद्धजो सब्भि अवज्झरूपो”ति ॥

तत्थ **ओधाया**ति ओदहित्वा पवेसेत्वा । **पस्सागत**न्ति अत्तनो आवाटस्स पस्सं आगतं । सो किर दुतियदिवसे आगन्त्वा न्हत्वा उत्तिण्णो तस्मिं महाविसालमालके नाम पदेसे अट्ठासि । अथस्स सरीरतो उदकं नाभिपदेसेन ओगलित्वा तेन छिद्रेन लुद्धस्स सरीरे पति । ताय सज्जाय सो महासत्तस्स आगन्त्वा ठितभावं जत्वा तं पस्सागतं पुथुना सल्लेन समप्पयि विज्झि । **दुक्कटकम्मकारी**ति तस्स महासत्तस्स कायिकचेतसिकस्स दुक्खस्स उप्पादनेन दुक्कटस्स कम्मस्स कारको ।

कोज्जमनादीति कोज्जनादं अकरि । तस्स किर तं सल्लं नाभियं पविसित्वा पिहकादीनि सज्जुण्णत्वा अन्तानि छिन्दित्वा पिट्ठिभागं फरसुना पदालेन्तं विय उगगन्त्वा आकासे पक्खन्दि । भिन्नरजतकुम्भतो रजनं विय पहारमुखेन लोहितं पग्घरि, बलववेदना उप्पज्जि । सो वेदनं अधिवासेतुं असक्कोन्तो वेदनाप्पत्तो सकलपब्बतं एकनिन्नादं करोन्तो तिक्खतुं महन्तं कोज्जनादं नदि । **सब्बे चा**ति तेपि सब्बे अट्ठसहस्सनागा तं सद्दं सुत्वा मरणभयभीता घोररूपं निन्नदुं अनुरवं

करिंसु । **रणं करोन्ता**ति तेन सद्देन गन्त्वा छद्दन्तवारणं वेदनाप्पत्तं दिस्वा “पच्चामित्तं गण्हिस्सामा”ति तिणञ्च कट्ठञ्च चुण्णविचुण्णं करोन्ता समन्ता धाविंसु ।

वधिस्समेतन्ति “भिकखवे, सो छद्दन्तवारणो दिसा पक्कन्तेसु नागेसु सुभद्दाय करेणुया पस्से ठत्वा सन्धारेत्वा समस्सासयमानाय वेदनं अधिवासेत्वा कण्डस्स आगतट्ठानं सल्लक्खेन्तो ‘सचे इदं पुरत्थिमदिसादीहि आगतं अभविस्स, कुम्भादीहि पविसित्वा पच्छिमकायीदीहि निक्खमिस्स, इदं पन नाभिया पविसित्वा आकासं पक्खन्दि, तस्मा पथवियं ठितेन विस्सट्ठं भविस्सती”ति उपधारेत्वा ठितट्ठानं उपपरिक्खितुकामो “को जानाति, किं भविस्सति, सुभद्वं अपनेतुं वट्ठती”ति चिन्तेत्वा “भदे, अट्ठसहस्सनागा मम पच्चामित्तं परियेसन्ता दिसा पक्खन्दा, त्वं इध किं करोसी”ति वत्वा, “देव, अहं तुम्हे सन्धारेत्वा समस्सासेन्ती ठिता, खमथ मे”ति तिक्खत्तुं पदक्खिणं कत्वा चतूसु ठानेसु वन्दित्वा ताय आकासं पक्खन्दाय नागराजा भूमिं पादनखेन पहरि, पदरं उप्पतित्वा गतं । सो छिद्देन ओलोकेन्तो सोनुत्तरं दिस्वा “वधिस्सामि न”न्ति चित्तं उप्पादेत्वा रजतदामवण्णसोण्डं पवेसेत्वा परामसन्तो बुद्धानं इसीनं धजं कासावं अद्वक्खि । लुद्धो कासावं महासत्तस्स हत्थे ठपेसि । सो तं उक्खिपित्वा पुरतो ठपेसि । अथस्स तेन तथारूपेनपि दुक्खेन फुट्ठस्स “अरहद्भजो नाम सब्धि पण्डितेहि अवज्झरूपो, अज्जदत्थु सक्कातब्बो गरुकातब्बोयेवा”ति अयं सज्जा उदपादि ।

सो तेन सद्धिं सल्लपन्तो गाथाद्वयमाह —

१२२. “अनिक्कसावो कासावं, यो वत्थं परिदहिस्सति ।

अपेतो दमसच्चेन, न सो कासावमरहति ॥

१२३. “यो च वन्तकसावस्स, सीलेसु सुसमाहितो ।

उपेतो दमसच्चेन, स वे कासावमरहती”ति ॥

तस्सत्थो — सम्म लुद्धपुत्त यो पुरिसो रागादीहि कसावेहि अनिक्कसावो इन्द्रियदमेन चेव वचीसच्चेन च अपेतो अनुपगतो तेहि गुणेहि कसावरसपीतं कासाववत्थं परिदहति, सो तं कासावं नारहति, नानुच्छविको सो तस्स वत्थस्स । यो पन तेसं कसावानं वन्तत्ता वन्तकसावो अस्स सीलेसु सुसमाहितो सुपतिट्ठितो परिपुण्णसीलाचारो, सो तं कासावं अरहति नामाति ।

एवं वत्वा महासत्तो तस्मिं चित्तं निब्बापेत्वा “सम्म किमत्थं त्वं मं विज्झसि, किं अत्तनो अत्थाय, उदाहु अज्जेन पयोजितोसी”ति पुच्छि । तमत्थं आवीकरोन्तो सत्था आह —

१२४. “समप्पितो पुथुसल्लेन नागो, अदुट्ठचित्तो लुद्धकमज्झभासि ।

किमत्थयं किस्स वा सम्म हेतु, ममं वधी कस्स वायं पयोगो”ति ॥

तत्थ **किमत्थयन्ति** आयति किं पत्थेन्तो । **किस्स वाति** किस्स हेतु केन कारणेन, किं नाम तव मया सद्धिं वेरन्ति अधिप्पायो । **कस्स वाति** कस्स वा अज्जस्स अयं पयोगो, केन पयोजितो मं अवधीति अत्थो ।

अथस्स आचिक्खन्तो लुद्धो गाथमाह —

१२५. “कासिस्स रज्जो महेसी भदन्ते, सा पूजिता राजकुले सुभदा ।
तं अद्वसा सा च मम असंसि, दन्तेहि अत्थोति च मं अवोचा”ति ॥

तत्थ पूजिताति अग्गमहेसिद्वाने ठपेत्वा पूजिता । अद्वसाति सा किर तं सुपिनन्ते अद्वस । असंसीति सा च मम सक्कारं कारेत्वा “हिमवन्तपदेसे एवरूपो नाम नागो असुकस्मिं नाम ठाने वसती”ति ममं आचिक्खि । दन्तेहीति तस्स नागस्स छब्बण्णरंसिसमुज्जला दन्ता, तेहि मम अत्थो, पिळन्धनं कारेतुकामाहि, ते मे आहराति मं अवोचाति ।

तं सुत्वा “इदं चूळसुभदाय कम्म”न्ति जत्वा महासत्तो वेदनं अधिवासेत्वा “तस्सा मम दन्तेहि अत्थो नत्थि, मं मारेतुकामताय पन पहिणी”ति दीपेन्तो गाथाद्वयमाह —

१२६. “बहू हिमे दन्तयुगा उळारा, ये मे पितूनञ्च पितामहानं ।
जानाति सा कोधना राजपुत्ती, वधत्थिका वेरमकासि बाला ॥

१२७. “उट्ठेहि त्वं लुद्ध खरं गहेत्वा, दन्ते इमे छिन्द पुरा मरामि ।
वज्जासि तं कोधनं राजपुत्तिं, नागो हतो हन्द इमस्स दन्ता”ति ॥

तत्थ इमेति तस्स किर पितु पितामहानं दन्ता मा विनस्सन्तूति गुहायं सन्निचिता, ते सन्धाय एवमाह । जानातीति बहून् वारणानं इध सन्निचिहे दन्ते जानाति । वधत्थिकाति केवलं पन सा मं मारेतुकामा अप्पमत्तकं दोसं हदये ठपेत्वा अत्तनो वेरं अकासि, एवरूपेन फरुसकम्मेन मत्थकं पापेसि । खरन्ति ककचं । पुरा मरामीति याव न मरामि । वज्जसीति वदेय्यासि । हन्द इमस्स दन्ताति हतो सो मया नागो, मनोरथो ते मत्थकप्पत्तो, गण्ह, इमे तस्स दन्ताति ।

सो तस्स वचनं सुत्वा निसीदनट्टाना वुट्ठाय ककचं आदाय “दन्ते छिन्दिस्सामी”ति तस्स सन्तिकं उपगतो । सो पन उब्बेधतो अट्ठासीतिहत्थो रजतपब्बतो विय ठितो, तेनस्स सो दन्तट्टानं न पापुणि । अथ महासत्तो कायं उपनामेन्तो हेट्ठासीसको निपज्जि । तदा नेसादो महासत्तस्स रजतदामसदिसं सोण्डं मद्दन्तो अभिरुहित्वा केलासकूटे विय कुम्भे ठत्वा मुखकोटिमंसं धनुकेन पहरित्वा अन्तो पक्खिपित्वा कुम्भतो ओरुक्क ककचं अन्तोमुखे पवेसेसि, उभोहि हत्थेहि दळ्हं अपरापरं कट्ठि । महासत्तस्स बलववेदना उप्पज्जि, मुखं लोहितेन पूरि । नेसादो इतो चितो च सञ्चारेन्तो ककचेन छिन्दितुं नासक्खि । अथ नं महासत्तो मुखतो लोहितं छट्ठेत्वा वेदनं अधिवासेत्वा “किं सम्म छिन्दितुं न सक्कोसी”ति पुच्छि । “आम, सामी”ति । महासत्तो सतिं पच्चुपट्ठपेत्वा “तेन हि सम्म मम सोण्डं उक्खिपित्वा ककचकोटिं गण्हापेहि, मम सयं सोण्डं उक्खिपितुं बलं नत्थी”ति आह । नेसादो तथा अकासि ।

महासत्तो सोण्डाय ककचं गहेत्वा अपरापरं चारेसि, दन्ता कळीरा विय छिज्जिंसु । अथ नं ते आहरापेत्वा गण्हित्वा “सम्म लुद्धपुत्त अहं इमे दन्ते तुहं ददमानो नेव ‘मय्हं अप्पिया’ति दम्मि, न सक्कत्तमारत्तब्रह्मत्तानि पत्थेन्तो, इमेहि पन मे दन्तेहि सतगुणेन सहस्सगुणेन सतसहस्सगुणेन सब्बञ्जुतञ्जाणदन्ताव पियतरा, सब्बञ्जुतञ्जाणप्पटिवेधाय मे इदं पुज्जं पच्चयो होतू”ति दन्ते दत्वा “सम्म इदं ठानं कित्तकेन कालेन आगतोसी”ति पुच्छित्वा “सत्तमाससत्तदिवसाधिकेहि सत्तहि संवच्छरेही”ति वुत्ते — “गच्छ इमेसं दन्तानं आनुभावेन सत्तदिवसब्भन्तरेयेव बाराणसिं पापुणिस्ससी”ति वत्वा तस्स परित्तं कत्वा तं उय्योजेसि । उय्योजेत्वा च पन अनागतेसुयेव तेसु नागेषु सुभदाय च अनागताय कालमकासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१२८. “उड्ढाय सो लुद्धो खरं गहेत्वा, छेत्वान दन्तानि गजुत्तमस्स ।
वग्गू सुभे अप्पट्टिमे पथब्बा, आदाय पक्कामि ततो हि खिप्प”न्ति ॥

तत्थ वग्गूति विलासवन्ते । सुभेति सुन्दरे । अप्पट्टिमेति इमिस्सं पथवियं अज्जेहि दन्तेहि असदिसेति ।

तस्मिं पक्कन्ते ते नागा पच्चामित्तं अदिस्वा आगमिंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१२९. “भयट्टिता नागवधेन अट्टा, ये ते नागा अट्ट दिसा विधावुं ।
अदिस्वान पोसं गजपच्चमित्तं, पच्चागमुं येन सो नागराजा”ति ॥

तत्थ भयट्टिताति मरणभयेन उपट्टता । अट्टाति दुक्खिता । गजपच्चमित्तन्ति गजस्स पच्चामित्तं । येन सोति यत्थ विसालमालके सो नागराजा कालं कत्वा केलासपब्बतो विय पतितो, तं ठानं पच्चागमुन्ति अत्थो ।

तेहि पन सद्धिं महासुभद्वापि आगता । ते सब्बेपि अट्टसहस्सनागा तत्थ रोदित्वा कन्दित्वा महासत्तस्स कुलुपकानं पच्चेकबुद्धानं सन्तिकं गन्त्वा, “भन्ते, तुम्हाकं पच्चयदायको विसपीतेन सल्लेन विद्धो कालकतो, सीवथिकदस्सनमस्स आगच्छथा”ति वदिंसु । पच्चसता पच्चेकबुद्धापि आकासेनागन्त्वा विसालमालके ओतरिंसु । तस्मिं खणे द्वे तरुणनागा नागरज्जो सरीरं दन्तेहि उक्खिपित्वा पच्चेकबुद्धे वन्दापेत्वा चित्तं आरोपेत्वा झापयिंसु । पच्चेकबुद्धा सब्बरत्तिं आळाहने धम्मसज्जायमकंसु । अट्टसहस्सनागा आळाहनं निब्बापेत्वा वन्दित्वा न्हत्वा महासुभद्वं पुरतो कत्वा अत्तनो वसनट्टानं अगमंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१३०. “ते तत्थ कन्दित्वा रोदित्वान नागा, सीसे सके पंसुकं ओकिरित्वा ।
अगमंसु ते सब्बे सकं निकेतं, पुरक्खत्वा महेसिं सब्बभद्व”न्ति ॥

तत्थ पंसुकन्ति आळाहनपंसुकं ।

सोनुत्तरोपि अप्पत्तेयेव सत्तमे दिवसे दन्ते आदाय बाराणसिं सम्पापुणि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१३१. “आदाय दन्तानि गजुत्तमस्स, वग्गू सुभे अप्पट्टिमे पथब्बा ।
सुवण्णराजीहि समन्तमोदरे, सो लुद्धको कासिपुरं उपागमि ।
उपनेसि सो राजकज्जाय दन्ते, नागो हतो हन्द इमस्स दन्ता”ति ॥

तत्थ सुवण्णराजीहीति सुवण्णराजिरंसीहि । समन्तमोदरेति समन्ततो ओभासन्ते सकलवनसण्डं सुवण्णवण्णं विय करोन्ते । उपनेसीति अहं छदन्तवारणस्स छब्बण्णरंसिविस्सज्जने यमकदन्ते आदाय आगच्छामि, नगरं अलङ्कारापेथाति देविया सासनं पेसेत्वा ताय रज्जो आरोचापेत्वा देवनगरं विय नगरे अलङ्कारापिते सोनुत्तरोपि नगरं पविसित्वा पासादं आरुहित्वा दन्ते उपनेसि, उपनेत्वा च पन, “अय्ये, यस्स किर तुम्हे अप्पमत्तकं दोसं हदये करित्थ, सो नागो मया हतो मतो, ‘मतभावं मे आरोचेय्यासी’ति आह, तस्स मतभावं तुम्हे जानाथ, गण्हथ, इमे तस्स दन्ता”ति दन्ते अदासि ।

सा महासत्तस्स छब्बण्णरंसिविचित्तदन्ते मणितालवण्टेन गहेत्वा ऊरुसु ठपेत्वा पुरिमभवे अत्तनो पिरसामिकस्स दन्ते

ओलोकेन्ती “एवरूपं सोभगपत्तं वारणं विसपीतेन सल्लेन जीवितक्खयं पापेत्वा इमे दन्ते छिन्दित्वा सोनुत्तरो आगतो”ति महासत्तं अनुस्सरन्ती सोकं उप्पादेत्वा अधिवासेतुं नासक्खि । अथस्सा तत्थेव हृदयं फलि, तं दिवसमेव कालमकासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१३२. “दिस्वान दन्तानि गजुत्तमस्स, भत्तुप्पियस्स पुरिमाय जातिया ।
तत्थेव तस्सा हृदयं अफालि, तेनेव सा कालमकासि बाला”ति ॥

१३३. “सम्बोधिपत्तो स महानुभावो, सितं अकासी परिसाय मज्झे ।
पुच्छिंसु भिक्खू सुविमुत्तचित्ता, नाकारणे पातुकरोन्ति बुद्धा ॥

१३४. “यमदसाथ दहरिं कुमारिं, कासायवत्थं अनगारियं चरन्ति ।
सा खो तदा राजकज्जा अहोसि, अहं तदा नागराजा अहोसि ॥

१३५. “आदाय दन्तानि गजुत्तमस्स, वग्गू सुभे अप्पटिमे पथब्बा ।
यो लुदको कासिपुरं उपागमि, सो खो तदा देवदत्तो अहोसि ॥

१३६. “अनावसूरं चिररत्तसंसितं, उच्चावचं चरितमिदं पुराणं ।
वीतद्वरो वीतसोको विसल्लो, सयं अभिज्जाय अभासि बुद्धो ॥

१३७. “अहं वो तेन कालेन, अहोसिं तत्थ भिक्खवो ।
नागराजा तदा होमि, एवं धारेथ जातक”न्ति ॥ —

इमा गाथा दसबलस्स गुणे वण्णेन्तेहि धम्मसङ्गाहकत्थेरेहि ठपिता ।

तत्थ **सितं अकासी**ति सो सम्बोधिपत्तो सत्था महानुभावो अलङ्कृतधम्मसभायं अलङ्कृतधम्मासने परिसमज्झे निसिन्नो एकदिवसं सितं अकासि । **नाकारणे**ति “भन्ते, बुद्धा नाम अकारणे सितं न करोन्ति, तुम्हेहि च सितं कतं, केन नु खो कारणेन सितं कत”न्ति महाखीणासवा भिक्खू पुच्छिंसु । **यमदसाथा**ति एवं पुट्ठो, आवुसो, सत्था अत्तनो सितकारणं आचिक्खन्तो एकं दहरभिक्खुनिं दस्सेत्वा एवमाह — “भिक्खवे, यं एकं दहरं योब्बनप्पत्तं कुमारिं कासायवत्थं अनगारियं उपेतं पब्बजित्वा इमस्मिं सासने चरन्ति अदसाथ पस्सथ, सा तदा ‘विसपीतेन सल्लेन नागराजं विज्झित्वा वधेही’”ति सोनुत्तरस्स पेसेता राजकज्जा अहोसि । तेन गन्त्वा जीवितक्खयं पापितो अहं तदा सो नागराजा अहोसिन्ति अत्थो । **देवदत्तो**ति, भिक्खवे, इदानीं देवदत्तो तदा सो लुदको अहोसि ।

अनावसूरन्ति न अवसूरं, अनत्थङ्गतसूरियन्ति अत्थो । **चिररत्तसंसितन्ति** इतो चिररत्ते अनेकवस्सकोटिमत्थके संसितं संसरितं अनुचिण्णं । इदं वुत्तं होति — आवुसो, इतो अनेकवस्सकोटिमत्थके संसरितम्पि पुब्बण्हे कतं तं दिवसमेव सायन्हे सरन्तो विय अत्तनो चरितवसेन उच्चत्ता ताय राजधीताय च सोनुत्तरस्स च चरितवसेन नीचत्ता उच्चानीचं चरितं इदं पुराणं रागादीनं दरानं विगतताय वीतद्वरो, जातिधनसोकादीनं अभावेन वीतसोको, रागसल्लादीनं विगतत्ता विसल्लो अत्तनाव जानित्वा बुद्धो अभासीति । **अहं वो**ति एत्थ **वो**ति निपातमत्तं, भिक्खवे, अहं तेन कालेन तत्थ छदन्तदहे

अहोसिन्ति अत्थो । **नागराजाति** होन्तो च पन न अज्जो कोचि तदा होमि, अथ खो नागराजा होमीति अत्थो । **एवं चारेथाति** तुम्हे तं जातकं एवं धारेथ उग्गण्हाथ परियापुणाथाति ।

इमज्च पन धम्मदेसनं सुत्वा बहू सोतापन्नादयो अहेसुं । सा पन भिक्खुनी पच्छा विपस्सित्वा अरहत्तं पत्ताति ।

छद्दन्तजातकवण्णना चतुत्था ।

[५१५] ५. सम्भवजातकवण्णना

रज्जज्च पटिपन्नास्माति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पज्जापारमिं आरब्भ कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु **महाउमङ्गजातके** (जा० २.२२.५९० आदयो) आवि भविस्सति ।

अतीते पन कुरुरट्टे इन्दपत्थनगरे धनज्जयकोरब्बो नाम राजा रज्जं कारेसि । तस्स सुचिरतो नाम ब्राह्मणो पुरोहितो अत्थधम्मानुसासको अहोसि । राजा दानादीनि पुज्जानि करोन्तो धम्मेन रज्जमनुसासि । सो एकदिवसं धम्मयागं नाम पज्जं अभिसङ्खरित्वा सुचिरतं नाम ब्राह्मणं पुरोहितं आसने निसीदापेत्वा सक्कारं कत्वा पज्जं पुच्छन्तो चतस्सो गाथायो अभासि

१३८. “रज्जज्च पटिपन्नास्म, आधिपच्चं सुचीरत ।
महत्तं पत्तुमिच्छामि, विजेतुं पथविं इमं ॥

१३९. “धम्मेन नो अधम्मेन, अधम्मो मे न रुच्चति ।
किच्चोव धम्मो चरितो, रज्जो होति सुचीरत ॥

१४०. “इध चेवानिन्दिता येन, पेच्च येन अनिन्दिता ।
यसं देवमनुस्सेसु, येन पप्पोमु ब्राह्मण ॥

१४१. “योहं अत्थज्च धम्मज्च, कत्तुमिच्छामि ब्राह्मण ।
तं त्वं अत्थज्च धम्मज्च, ब्राह्मणक्खाहि पुच्छितो”ति ॥

तत्थ रज्जन्ति, आचरिय, मयं इमस्मिं सत्तयोजनिके इन्दपत्थनगरे रज्जज्च, तियोजनसतिके कुरुरट्टे इस्सरभावसङ्घातं आधिपच्चज्च । **पटिपन्नास्माति** अधिगता भवाम । **महत्तन्ति** इदानीं महन्तभावं । **पत्तुमिच्छामि विजेतुन्ति** इमं पथविं धम्मेन अभिभवितुं अज्झोत्थरितुं इच्छामि । **किच्चोवाति** अवसेसजनेहि रज्जो चरितो धम्मो किच्चो करणीयतरो । राजानुवत्तको हि लोको, सो तस्मिं धम्मिके सब्बोपि धम्मिको होति । तस्मा एस धम्मो नाम रज्जोव किच्चोति ।

इध चेवानिन्दिताति येन मयं इधलोके परलोके च अनिन्दिता । **येन पप्पोमूति** येन मयं निरयादीसु अनिब्बत्तित्वा देवेसु च मनुस्सेसु च यसं इस्सरियं सोभगं पापुण्य्याम, तं नो कारणं कथेहीति । **योहन्ति**, ब्राह्मण, यो अहं फलविपाकसङ्घातं अत्थज्च तस्स अत्थस्स हेतुभूतं धम्मज्च कत्तुं समादाय वत्तितुं उप्पादेतुज्च इच्छामि । **तं त्वन्ति** तस्स मयं त्वं सुखेनेव निब्बानगामिमगं आरुह अपटिसन्धिकभावं पत्थेन्तस्स तं अत्थज्च धम्मज्च पुच्छितो अक्खाहि, पाकटं कत्वा कथेहीति ब्राह्मणं धम्मयागपज्जं पुच्छि ।

अयं पन पज्जो गम्भीरो बुद्धविसयो, सब्बज्जुबुद्धमेव तं पुच्छितुं युत्तं, तस्मिं असति सब्बज्जुतज्जाणपरियेसकं बोधिसत्तन्ति । सुचिरतो पन अत्तनो अबोधिसत्तताय पज्जं कथेतुं नासक्खि, असक्कोन्तो च पण्डितमानं अकत्वा अत्तनो असमत्थभावं कथेन्तो गाथमाह —

१४२: “नाज्जत्र विधुरा राज, एतदक्खातुमरहति ।

यं त्वं अत्थज्ज धम्मज्ज, कत्तुमिच्छसि खत्तिया”ति ॥

तस्सत्थो — अविस्सयो एस, महाराज, पज्जो मादिसानं । अहज्जि नेवस्स आदिं, न परियोसानं पस्सामि, अन्धकारं पविट्ठो विय होमि । बाराणसिरज्जो पन पुरोहितो विधुरो नाम ब्राह्मणो अत्थि, सो एतं आचिक्खेय्य, तं ठपेत्वा यं त्वं अत्थज्ज धम्मज्ज कत्तुमिच्छसि, एतं अक्खातुं न अज्जो अरहतीति ।

राजा तस्स वचनं सुत्वा “तेन हि, ब्राह्मण, खिप्पं तस्स सन्तिकं गच्छाही”ति पण्णाकारं दत्वा तं पेसेतुकामो हुत्वा गाथमाह —

१४३: “एहि खो पहितो गच्छ, विधुरस्स उपन्तिकं ।

निक्खज्जिमं सुवण्णस्स, हरं गच्छ सुचीरत ।

अभिहारं इमं दज्जा, अत्थधम्मानुसिट्ठिया”ति ॥

तत्थ उपन्तिकन्ति सन्तिकं । निक्खन्ति पच्चसुवण्णो एको निक्खो । अयं पन रत्तसुवण्णस्स निक्खसहस्सं दत्वा एवमाह । इमं दज्जाति तेन इमस्मिं धम्मयागपज्जे कथिते तस्स अत्थधम्मानुसिट्ठिया अभिहारपूजं करोन्तो इमं निक्खसहस्सं ददेय्यासीति ।

एवज्ज पन वत्वा पज्जविस्सज्जनस्स लिखनत्थाय सतसहस्सगघनकं सुवण्णपट्टज्ज गमनत्थाय यानं, परिवारत्थाय बलकायं, तज्ज पण्णाकारं दत्वा तङ्कणज्जेव उय्योजेसि । सो पन इन्दपत्थनगरा निक्खमित्वा उजुकमेव बाराणसिं अगन्त्वा यत्थ यत्थ पण्डिता वसन्ति, सब्बानि तानि ठानानि उपसङ्कमित्वा सकलजम्बुदीपे पज्जस्स विस्सज्जेतारं अलभित्वा अनुपुब्बेन बाराणसिं पत्वा एकस्मिं ठाने निवासं गहेत्वा कतिपयेहि जनेहि सद्धिं पातरासभुज्जनवेलाय विधुरस्स निवेसनं गन्त्वा आगतभावं आरोचापेत्वा तेन पक्कोसापितो तं सके घरे भुज्जमानं अद्दस । तमत्थं आविकरोन्तो सत्था सत्तमं गाथमाह —

१४४: “स्वाधिप्पागा भारद्वाजो, विधुरस्स उपन्तिकं ।

तमद्दस महाब्रह्मा, असमानं सके घरे”ति ॥

तत्थ स्वाधिप्पागाति सो भारद्वाजगोत्तो सुचिरतो अधिप्पागा, गतोति अत्थो । महाब्रह्माति महाब्राह्मणो । असमानन्ति भुज्जमानं ।

सो पन तस्स बालसहायको एकाचरियकुले उग्गहितसिप्पो, तस्मा तेन सद्धिं एकतो भुज्जित्वा भत्तकिच्चपरियोसाने सुखनिसिन्नो “सम्म किमत्थं आगतोसी”ति पुट्ठो आगमनकारणं आचिक्खन्तो अट्ठमं गाथमाह —

१४५: “रज्जोहं पहितो दूतो, कोरब्बस्स यसस्सिनो ।
 ‘अत्थं धम्मञ्च पुच्छेसि’, इच्चब्रवि युधिद्विलो ।
 तं त्वं अत्थञ्च धम्मञ्च, विधुरक्खाहि पुच्छितो”ति ॥

तत्थ रज्जोहन्ति अहं रज्जो कोरब्बस्स यसस्सिनो दूतो । पहितोति तेन पेसितो इधागमिं । पुच्छेसीति सो युधिद्विलगोत्तो धनञ्चयराजा मं धम्मयागपज्हां नाम पुच्छि, अहं कथेतुं असक्कोन्तो “त्वं सक्खिस्ससी”ति जत्वा तस्स आरोचेसिं, सो च पण्णाकारं दत्वा पज्हुपुच्छनत्थाय मं तव सन्निकं पेसेन्तो “विधुरस्स सन्निकं गन्त्वा इमस्स पज्हुस्स अत्थञ्च पाळिधम्मञ्च पुच्छेय्यासी”ति अब्रवि । “तं त्वं इदानीं मया पुच्छितो अक्खाही”ति ।

तदा पन सो ब्राह्मणो “महाजनस्स चित्तं गण्हिस्सामी”ति गङ्गं पिदहन्तो विय विनिच्छयं विचारेति । तस्स पज्हुविस्सज्जने ओकासो नत्थि । सो तमत्थं आचिक्खन्तो नवमं गाथमाह —

१४६: “गङ्गं मे पिदहिस्सन्ति, न तं सक्कोमि ब्राह्मण ।
 अपिधेतुं महासिन्धुं, तं कथं सो भविस्सति ।
 न ते सक्कोमि अक्खातुं, अत्थं धम्मञ्च पुच्छितो”ति ॥

तस्सत्थो — ब्राह्मण, मय्हं “महाजनस्स नानाचित्तगतिसङ्घातं गङ्गं पिदहिस्स”न्ति ब्यापारो उप्पन्नो, तमहं महासिन्धुं अपिधेतुं न सक्कोमि, तस्मा कथं सो ओकासो भविस्सति, यस्मा ते अहं पज्हुं विस्सज्जेय्यं । इति चित्तेकगतञ्चेव ओकासञ्च अलभन्तो न ते सक्कोमि अक्खातुं अत्थं धम्मञ्च पुच्छितोति ।

एवञ्च पन वत्वा “पुत्तो मे पण्डितो मया जाणवन्ततरो, सो ते ब्याकरिस्सति, तस्स सन्निकं गच्छाही”ति वत्वा दसमं गाथमाह —

१४७: “भद्रकारो च मे पुत्तो, ओरसो मम अत्रजो ।
 तं त्वं अत्थञ्च धम्मञ्च, गन्त्वा पुच्छस्सु ब्राह्मणा”ति ॥

तत्थ ओरसोति उरे संवड्ढो । अत्रजोति अत्तना जातोति ।

तं सुत्वा सुचिरतो विधुरस्स घरा निक्खमित्वा भद्रकारस्स भुत्तपातरासस्स अत्तनो परिसमज्झे निसिन्नकाले निवेसनं अगमासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था एकादसमं गाथमाह —

१४८: “स्वाधिप्पागा भारद्वाजो, भद्रकारस्सुपन्निकं ।
 तमदस महाब्रह्मा, निसिन्नं सम्हि वेस्मनी”ति ॥

तत्थ वेस्मनीति घरे ।

सो तत्थ गन्त्वा भद्रकारमाणवेन कतासनाभिहारसक्कारो निसीदित्वा आगमनकारणं पुट्ठो द्वादसमं गाथमाह —

१४९. “रज्जोहं पहितो दूतो, कोरब्बस्स यसस्सिनो ।
 ‘अत्थं धम्मञ्च पुच्छेसि’, इच्चब्रवि युधिठिलो ।
 तं त्वं अत्थञ्च धम्मञ्च, भद्रकार पब्रूहि मे”ति ॥

अथ नं भद्रकारो, “तात, अहं इमेसु दिवसेसु परदारिककम्मे अभिनिविट्ठो, चित्तं मे ब्याकुलं, तेन त्याहं विस्सज्जेतुं न सक्खिस्सामि, मय्हं पन कनिट्ठो सञ्चयकुमारो नाम मया अतिविय जाणवन्ततरो, तं पुच्छ, सो ते पज्हं विस्सज्जेस्सती”ति तस्स सन्तिकं पेसेन्तो द्वे गाथा अभासि —

१५०. “मंसकाजं अवहाय, गोधं अनुपतामहं ।
 न ते सक्कोमि अक्खातुं, अत्थं धम्मञ्च पुच्छितो ॥

१५१. “सञ्चयो नाम मे भाता, कनिट्ठो मे सुचीरत ।
 तं त्वं अत्थञ्च धम्मञ्च, गन्त्वा पुच्छस्सु ब्राह्मणा”ति ॥

तत्थ मंसकाजन्ति यथा नाम पुरिसो थूलमिगमंसं काजेनादाय गच्छन्तो अन्तरामग्गे गोधपोतकं दिस्वा मंसकाजं छट्ठेत्वा तं अनुबन्धेय्य, एवमेव अत्तनो घरे वसवत्तिनिं भरियं छट्ठेत्वा परस्स रक्खितगोपितं इत्थिं अनुबन्धन्तो होमीति दीपेन्तो एवमाहाति ।

सो तस्मिं खणे सञ्चयस्स निवेसनं गन्त्वा तेन कतसक्कारो आगमनकारणं पुट्ठो आचिक्खि । तमतथं पकासेन्तो सत्था द्वे गाथा अभासि —

१५२. “स्वाधिष्णागा भारद्वाजो, सञ्चयस्स उपन्तिकं ।
 तमद्दस महाब्रह्मा, निसिन्नं सम्हि वेस्मनि ॥

१५३. “रज्जोहं पहितो दूतो, कोरब्बस्स यसस्सिनो ।
 ‘अत्थं धम्मञ्च पुच्छेसि’, इच्चब्रवि युधिठिलो ।
 तं त्वं अत्थञ्च धम्मञ्च, सञ्चयक्खाहि पुच्छितो”ति ॥

सञ्चयकुमारो पन तदा परदारमेव सेवति । अथस्स सो “अहं, तात, परदारं सेवामि, सेवन्तो च पन गङ्गं ओतरित्वा परतीरं गच्छामि, तं मं सायञ्च पातो च नदिं तरन्तं मच्चु गिलति नाम, तेन चित्तं मे ब्याकुलं, न त्याहं आचिक्खितुं सक्खिस्सामि, कनिट्ठो पन मे सम्भवकुमारो नाम अत्थि जातिया सत्तवस्सिको, मया सतगुणेन सहस्सगुणेन सतसहस्सगुणेनाधिकजाणतरो, सो ते आचिक्खिस्सति, गच्छ तं पुच्छाही”ति आह । इममतथं पकासेन्तो सत्था द्वे गाथा अभासि —

१५४. “सदा मं गिलते मच्चु, सायं पातो सुचीरत ।
 न ते सक्कोमि अक्खातुं, अत्थं धम्मञ्च पुच्छितो ॥

१५५. “सम्भवो नाम मे भाता, कनिट्ठो मे सुचीरत ।

तं त्वं अत्थञ्च धम्मञ्च, गन्त्वा पुच्छस्सु ब्राह्मणा’ति ॥

तं सुत्वा सुचिरतो “अयं पज्जो इमस्मिं लोके अब्भुतो भविस्सति, इमं पज्जं विस्सज्जेतुं समत्थो नाम नत्थि मज्जे”ति चिन्तेत्वा द्वे गाथा अभसि —

१५६. “अब्भुतो वत भो धम्मो, नायं अस्माक रुच्चति ।
तयो जना पितापुत्ता, ते सु पज्जाय नो विदू ॥

१५७. “न तं सक्कोथ अक्खातुं, अत्थं धम्मञ्च पुच्छिता ।
कथं नु दहरो जज्जा, अत्थं धम्मञ्च पुच्छितो’ति ॥

तत्थ नायन्ति अयं पज्जधम्मो अब्भुतो, इमं कथेतुं समत्थेन नाम न भवितब्बं, तस्मा यं त्वं “कुमारो कथेस्सती”ति वदति, नायं अस्माकं रुच्चति । ते सूति एत्थ सु-कारो निपातमत्तं । पिताति विधुरो पण्डितो, पुत्ता भद्रकारो सञ्चयो चाति तेपि तयो पितापुत्ता पज्जाय इमं धम्मं नो विदू, न विजानन्ति, अज्जो को जानिस्सतीति अत्थो । न तन्ति तुम्हे तयो जना पुच्छिता एतं अक्खातुं न सक्कोथ, दहरो सत्तवस्सिको कुमारो पुच्छितो कथं नु जज्जा, केन कारणेन जानितुं सक्खिस्सतीति अत्थो ।

तं सुत्वा सञ्चयकुमारो, “तात, सम्भवकुमारं ‘दहरो’ति मा उज्जासि, सचेपि पज्जविस्सज्जनेनात्थिको, गच्छ नं पुच्छा”ति अत्थदीपनाहि उपमाहि कुमारस्स वण्णं पकासेन्तो द्वादस गाथा अभसि —

१५८. “मा नं दहरोति उज्जासि, अपुच्छित्वान सम्भवं ।
पुच्छित्वा सम्भवं जज्जा, अत्थं धम्मञ्च ब्राह्मण ॥

१५९. “यथापि चन्दो विमलो, गच्छं आकासधातुया ।
सब्बे तारागणे लोके, आभाय अतिरोचति ॥

१६०. “एवमपि दहरूपेतो, पज्जायोगेन सम्भवो ।
मा नं दहरोति उज्जासि, अपुच्छित्वान सम्भवं ।
पुच्छित्वा सम्भवं जज्जा, अत्थं धम्मञ्च ब्राह्मण ॥

१६१. “यथापि रम्मको मासो, गिम्हानं होति ब्राह्मण ।
अतेवज्जेहि मासेहि, दुमपुप्फेहि सोभति ॥

१६२. “एवमपि दहरूपेतो, पज्जायोगेन सम्भवो ।
मा नं दहरोति उज्जासि, अपुच्छित्वान सम्भवं ।
पुच्छित्वा सम्भवं जज्जा, अत्थं धम्मञ्च ब्राह्मण ॥

१६३. “यथापि हिमवा ब्रह्मे, पब्बतो गन्धमादनो ।

नानारुक्खेहि सञ्छन्नो, महाभूतगणालयो ।
ओसधेहि च दिब्बेहि, दिसा भाति पवाति च ॥

१६४. “एवम्पि दहरूपेतो, पञ्चायोगेन सम्भवो ।
मा नं दहरोति उज्जासि, अपुच्छित्त्वान सम्भवं ।
पुच्छित्त्वा सम्भवं जज्जा, अत्थं धम्मञ्च ब्राह्मण ॥

१६५. “यथापि पावको ब्रह्मे, अच्चिमाली यसस्सिमा ।
जलमानो वने गच्छे, अनलो कण्हवत्तनी ॥

१६६. “घतासनो धूमकेतु, उत्तमाहेवनन्दहो ।
निसीथे पब्बतग्गस्मिं, पहूतेधो विरोचति ॥

१६७. “एवम्पि दहरूपेतो, पञ्चायोगेन सम्भवो ।
मा नं दहरोति उज्जासि, अपुच्छित्त्वान सम्भवं ।
पुच्छित्त्वा सम्भवं जज्जा, अत्थं धम्मञ्च ब्राह्मण ॥

१६८. “जवेन भद्रं जानन्ति, बलिबद्धञ्च वाहिये ।
दोहेन धेनुं जानन्ति, भासमानञ्च पण्डितं ॥

१६९. “एवम्पि दहरूपेतो, पञ्चायोगेन सम्भवो ।
मा नं दहरोति उज्जासि, अपुच्छित्त्वान सम्भवं ।
पुच्छित्त्वा सम्भवं जज्जा, अत्थं धम्मञ्च ब्राह्मणा”ति ॥

तत्थ जज्जाति जानिस्ससि । चन्दोति पुण्णचन्दो । विमलोति अब्भादिमलविरहितो । एवम्पि दहरूपेतोति एवं सम्भवकुमारो दहरभावेन उपेतोपि पञ्चायोगेन सकलजम्बुदीपतले अवसेसे पण्डिते अतिक्कमित्त्वा विरोचति । रम्मकोति चित्तमासो । अतेवज्जेहीति अतिविय अज्जेहि एकादसहि मासेहि । एवन्ति एवं सम्भवोपि पञ्चायोगेन सोभति । हिमवाति हिमपातसमये हिमयुत्तोति हिमवा, गिम्हकाले हिमं वमतीति हिमवा । सम्पत्तं जनं गन्धेन मदयतीति गन्धमादनो । महाभूतगणालयोति देवगणानं निवासो । दिसा भातीति सब्बदिसा एकोभासा विय करोति । पवातीति गन्धेन सब्बदिसा वायति । एवन्ति एवं सम्भवोपि पञ्चायोगेन सब्बदिसा भाति चेव पवाति च ।

यसस्सिमाति तेजसम्पत्तिया यसस्सिमा । अच्चिमालीति अच्छीहि युत्तो । जलमानो वने गच्छेति गच्छसङ्घाते महावने जलन्तो चरति । अनलोति अतित्तो । गतमग्गस्स कण्हभावेन कण्हवत्तनी । यज्जे आहुतिवसेन आहुतं घतं अस्नातीति घतासनो । धूमो केतुकिच्चं अस्स साधेतीति धूमकेतु । उत्तमाहेवनन्दहोति अहेवनं वुच्चति वनसण्डो, उत्तमं वनसण्डं दहतीति अत्थो । निसीथेति रत्तिभागे । पब्बतग्गस्मिन्ति पब्बतसिखरे । पहूतेधोति पहूतइन्धनो । विरोचतीति सब्बदिसासु ओभासति । एवन्ति एवं मम कनिट्ठो सम्भवकुमारो दहरोपि पञ्चायोगेन विरोचति । भद्रन्ति भद्रं अस्साजानीयं जवसम्पत्तिया जानन्ति, न सरीरेन । वाहियेति वहितब्बभारे सति भारवहताय “अहं उत्तमो”ति बलिबद्धं जानन्ति । दोहेनाति

दोहसम्पत्तिया धेनुं “सुखीरा”ति जानन्ति । **भासमानन्ति** एत्थ “नाभासमानं जानन्ति, मिस्सं बालेहि पण्डित”न्ति सुत्तं (सं० नि० २.२४१) आहरितब्बं ।

सुचिरतो एवं तस्मिं सम्भवं वण्णेन्ते “पज्जं पुच्छित्वा जानिस्सामी”ति “कहं पन ते कुमार कनिट्ठो”ति पुच्छि । अथस्स सो सीहपज्जरं विवरित्वा हत्थं पसारेत्वा “यो एस पासादद्वारे अन्तरवीथिया कुमारकेहि सद्धि सुवण्णवण्णो कीळति, अयं मम कनिट्ठो, उपसङ्कमित्वा तं पुच्छ, बुद्धलीळाय ते पज्जं कथेस्सती”ति आह । सुचिरतो तस्स वचनं सुत्वा पासादा ओरुह कुमारस्स सन्निकं अगमासि । काय वेलायाति? कुमारस्स निवत्थसाटकं मोचेत्वा खन्धे खिपित्वा उभोहि हत्थेहि पंसुं गहेत्वा ठितवेलाय । तमत्थं आविकरोन्तो सत्था गाथमाह —

१७०. “स्वाधिप्पागा भारद्वाजो, सम्भवस्स उपन्तिकं ।

तमद्वस महाब्रह्मा, कीळमानं बहीपुरे”ति ॥

तत्थ **बहीपुरे**ति बहिनिवेसने ।

महासत्तोपि ब्राह्मणं आगन्त्वा पुरतो ठितं दिस्वा “तात, केनत्थेनागतोसी”ति पुच्छित्वा, “तात, कुमार अहं जम्बुदीपतले आहिण्डन्तो मया पुच्छितं पज्जं कथेतुं समत्थं अलभित्वा तव सन्निकं आगतोम्ही”ति वुत्ते “सकलजम्बुदीपे किर अविनिच्छितो पज्जो मम सन्निकं आगतो, अहं जाणेन महल्लको”ति हिरोत्तप्पं पटिलभित्वा हत्थगतं पंसुं छट्टेत्वा खन्धतो साटकं आदाय निवासेत्वा “पुच्छ, ब्राह्मण, बुद्धलीळाय ते कथेस्सामी”ति सब्बज्जुपवारणं पवारेसि । ततो ब्राह्मणो —

१७१. “रज्जोहं पहितो दूतो, कोरब्बस्स यसस्सिनो ।

‘अत्थं धम्मज्ज पुच्छेसि’, इच्चब्रवि युधिद्धिलो ।

तं त्वं अत्थज्ज धम्मज्ज, सम्भवक्खाहि पुच्छितो”ति ॥ —

गाथाय पज्जं पुच्छि ।

तस्स अत्थो सम्भवपण्डितस्स गगनमज्झे पुण्णचन्दो विय पाकटो अहोसि ।

अथ नं “तेन हि सुणोही”ति वत्वा धम्मयागपज्जं विस्सज्जेन्तो गाथमाह —

१७२. “तग्घ ते अहमक्खिस्सं, यथापि कुसलो तथा ।

राजा च खो तं जानाति, यदि काहति वा न वा”ति ॥

तस्स अन्तरवीथियं ठत्वा मधुरस्सरेन धम्मं देसेन्तस्स सद्धो द्वादसयोजनिकं सकलबाराणसिनगरं अवत्थरि । अथ राजा च उपराजादयो च सब्बे सन्निपत्तिंसु । महासत्तो महाजनस्स मज्झे धम्मदेसनं पट्टपेसि ।

तत्थ **तग्घाति** एकंसवचनं । **यथापि कुसलो**ति यथा अतिकुसलो सब्बज्जुबुद्धो आचिक्खति, तथा ते एकंसेनेव अहमक्खिस्सन्ति अत्थो । **राजा च खो** तन्ति अहं तं पज्जं यथा तुम्हाकं राजा जानितुं सक्कोति, तथा कथेस्सामि । ततो

उत्तरि राजा एव तं जानाति, यदि करिस्सति वा न वा करिस्सति, करोन्तस्स वा अकरोन्तस्स वा तस्सेवेतं भविस्सति, मय्हं पन दोसो नत्थीति दीपेति ।

एवं इमाय गाथाय पञ्चकथनं पटिजानित्वा इदानि धम्मयागपञ्चं कथेन्तो आह —

१७३: “अज्ज सुवेति संसेय्य, रज्जा पुट्ठो सुचीरत ।
मा कत्वा अवसी राजा, अत्थे जाते युधिट्ठिलो ॥

१७४: “अज्झत्तज्जेव संसेय्य, रज्जा पुट्ठो सुचीरत ।
कुम्मगं न निवेसेय्य, यथा मूळ्हो अचेतसो ॥

१७५: “अत्तानं नातिवत्तेय्य, अधम्मं न समाचरे ।
अतित्थे नप्पतारेय्य, अनत्थे न युतो सिया ॥

१७६: “यो च एतानि ठानानि, कत्तुं जानाति खत्तियो ।
सदा सो वड्ढते राजा, सुक्कपक्खेव चन्दिमा ॥

१७७: “जातीनञ्च पियो होति, मित्तेसु च विरोचति ।
कायस्स भेदा सप्पज्जो, सगं सो उपपज्जती”ति ॥

तत्थ संसेय्याति कथेय्य । इदं वुत्तं होति — तात, सुचिरत सचे तुम्हाकं रज्जा “अज्ज दानं देम, सीलं रक्खाम, उपोसथकम्मं करोमा”ति कोचि पुट्ठो, “महाराज, अज्ज ताव पाणं हनाम, कामे परिभुज्जाम, सुरं पिवाम, कुसलं पन करिस्साम सुवे”ति रज्जो कथेय्य, तस्स अतिमहन्तस्सपि अमच्चस्स वचनं कत्वा तुम्हाकं राजा युधिट्ठिलगोत्तो तथारूपे अत्थे जाते तं दिवसं पमादेन वीतिनामेन्तो मा अवसि, तस्स वचनं अकत्वा उप्पन्नं कुसलचित्तं अपरिहापेत्वा कुसलपटिसंयुत्तं कम्मं करोतुयेव, इदमस्स कथेय्यासीति । एवं महासत्तो इमाय गाथाय —

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे”ति ॥ (म० नि० ३.२७२) —

भद्देकरत्तसुत्तज्जेव,

“अप्पमादो अमतपदं, पमादो मच्चुनो पद”न्ति ॥ (ध० प० २१) —

अप्पमादोवादञ्च कथेसि ।

अज्झत्तज्जेवाति, तात, सुचिरत सम्भवपण्डितो तथा धम्मयागपञ्चे पुच्छिते किं कथेसीति रज्जा पुट्ठो समानो तुम्हाकं रज्जो अज्झत्तज्जेव संसेय्य, नियकज्झत्तसङ्घातं खन्धपञ्चकं हुत्वा अभावतो अनिच्चन्ति कथेय्यासि । एत्तावता महासत्तो

“सब्बे सङ्घारा अनिच्चाति, यदा पञ्जाय पस्सति” ॥ (ध० प० २७७) —

“अनिच्चा वत सङ्घारा, उप्पादवयधम्मिनो”ति ॥ (दी० नि० २.२२१) —

एवं विभावितं अनिच्चतं कथेसीति ।

कुम्मगन्ति, ब्राह्मण, यथा मूळ्हो अचेतनो अन्धबालपुथुज्जनो द्वासट्ठिदिट्ठिगतसङ्घातं कुम्मगं सेवति, एवं तव राजा तं कुम्मगं न सेवेय्य, निव्यानिकं दसकुसलकम्मपथमग्गमेव सेवतु, एवमस्स वदेय्यासीति ।

अत्तानन्ति इमं सुगतियं ठितं अत्तभावं नातिवत्तेय्य, येन कम्मेन तिस्सो कुसलसम्पत्तियो सब्बकामसग्गे अतिक्कमित्वा अपाये निब्बत्तन्ति, तं कम्मं न करेय्याति अत्थो । **अधम्मन्ति** तिविधदुच्चरितसङ्घातं अधम्मं न समाचरेय्य । **अतित्थेति** द्वासट्ठिदिट्ठिसङ्घाते अतित्थे नप्पतारेय्य न ओतारेय्य । “न तारेय्या”तिपि पाठो, अत्तनो दिट्ठानुगतिमापज्जन्तं जनं न ओतारेय्य । **अनत्थेति** अकारणे । **न युतोति** युत्तपयुत्तो न सिया । ब्राह्मण, यदि ते राजा धम्मयागपज्हे वत्तितुकामो, “इमस्मिं ओवादे वत्ततू”ति तस्स कथेय्यासीति अयमेत्थ अधिप्पायो ।

सदाति सततं । इदं वुत्तं होति — “यो खत्तियो एतानि कारणानि कातुं जानाति, सो राजा सुक्कपक्खे चन्दो विय सदा वट्ठती”ति । **विरोचतीति** मित्तामच्चानं मज्झे अत्तनो सीलाचारजाणादीहि गुणेहि सोभति विरोचतीति ।

एवं महासत्तो गगनतले चन्दं उट्ठापेन्तो विय बुद्धलीळाय ब्राह्मणस्स पज्हं कथेसि । महाजनो नदन्तो सेलेन्तो अप्फोटेन्तो साधुकारसहस्सानि अदासि, चेलुक्खेपे च अङ्गुलिफोटे च पवत्तेसि, हत्थपिळ्ळन्धनादीनि खिपि । एवं खित्तधनं कोटिमत्तं अहोसि । राजापिस्स तुट्ठो महन्तं यसं अदासि । सुचिरतोपि निक्खसहस्सेन पूजं कत्वा सुवण्णपट्टे जातिहिङ्गुलकेन पज्हविस्सज्जनं लिखित्वा इन्दपत्थनगरं गन्त्वा रज्जो धम्मयागपज्हं कथेसि । राजा तस्मिं धम्मे वत्तित्वा सग्गपुरं पूरेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि तथागतो महापज्जोयेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि “तदा धनञ्जयराजा आनन्दो अहोसि, सुचिरतो अनुरुद्धो, विधुरो कस्सपो, भद्रकारो मोगल्लानो, सञ्चयमाणवो सारिपुत्तो, सम्भवपण्डितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सम्भवजातकवण्णना पञ्चमा ।

[५१६] ६. महाकपिजातकवण्णना

बाराणस्यं अहू राजाति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तस्स सिलापविज्झनं आरब्ध कथेसि । तेन हि धनुग्गहे पयोजेत्वा अपरभागे सिलाय पविद्धाय भिक्खूहि देवदत्तस्स अवण्णे कथिते सत्था “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि देवदत्तो मय्हं सिलं पविज्झियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते कासिकगामके एको कस्सकब्राह्मणो खेत्तं कसित्वा गोणे विस्सज्जेत्वा कुद्दालकम्मं कातुं आरभि । गोणा एकस्मिं गच्छे पण्णानि खादन्ता अनुक्कमेन अटविं पविसित्वा पलायिंसु । सो वेलं सल्लक्खेत्वा कुद्दालं ठपेत्वा गोणे ओलोकेन्तो अदिस्वा दोमनस्सप्पत्तो ते परियेसन्तो अन्तो अटविं पविसित्वा आहिण्डन्तो हिमवन्तं पाविसि । सो तत्थ दिसामूळ्हो हुत्वा सत्ताहं निराहारो विचरन्तो एकं तिन्दुकुरुक्खं दिस्वा अभिरुह फलानि

खादन्तो तिन्दुरुक्खतो परिगळित्वा सद्धिहत्ये नरकपपाते पति । तत्रस्स दस दिवसा वीतिवत्ता । तदा बोधिसत्तो कपियोनियं निब्बत्तित्वा फलाफलानि खादन्तो तं पुरिसं दिस्वा सिलाय योग्गं कत्वा तं पुरिसं उद्धरित्वा सिलाय मत्थके निसीदापेत्वा एवमाह — “भो ब्राह्मण, अहं किलमामि, मुहुत्तं निद्वायिस्सामि, मं रक्खाही”ति । सो तस्स निद्वायन्तस्स सिलाय मत्थकं पदालेसि । महासत्तो तस्स तं कम्मं जत्वा उप्पतित्वा साखाय निसीदित्वा “भो पुरिस, त्वं भूमिया गच्छ, अहं साखग्गेन तुहं मग्गं आचिक्खन्तो गमिस्सामी”ति तं पुरिसं अरञ्जतो नीहरित्वा मग्गे ठपेत्वा पब्बतपादमेव पाविसि । सो पुरिसो महासत्ते अपरज्झित्वा कुट्टी हुत्वा दिट्ठधम्मेयेव मनुस्सपेतो अहोसि ।

सो सत्त वस्सानि दुक्खपीळितो विचरन्तो बाराणसियं मिगाजिनं नाम उय्यानं पविसित्वा पाकारन्तरे कदलिपण्णं अत्थरित्वा वेदनाप्पत्तो निपज्जि । तदा बाराणसिराजा उय्यानं गन्त्वा तत्थ विचरन्तो तं दिस्वा “कोसि त्वं, किं वा कत्वा इमं दुक्खं पत्तो”ति पुच्छि । सोपिस्स सब्बं वित्थारतो आचिक्खि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

१७८. “बाराणस्यं अहू राजा, कासीनं रट्ठवट्ठनो ।

मित्तामच्चपरिब्यूळ्हो, अगमासि मिगाजिनं ॥

१७९. “तत्थ ब्राह्मणमद्वक्खि, सेतं चित्रं किलासिनं ।

विद्धस्तं कोविळारं, किसं धमनिसन्थतं ॥

१८०. “परमकारुञ्जतं पत्तं, दिस्वा किच्छगतं नरं ।

अवच ब्यम्हितो राजा, यक्खानं कतमो नुसि ॥

१८१. “हत्थपादा च ते सेता, ततो सेततरं सिरा ।

गत्तं कम्मासवण्णं ते, किलासबहुलो चसि ॥

१८२. “वट्ठनावळिसङ्कासा, पिट्ठि ते निन्नतुन्ता ।

काळपब्बाव ते अङ्गा, नाञ्जं पस्सामि एदिसं ॥

१८३. “उग्घट्टपादो तसितो, किसो धमनिसन्थतो ।

छातो आतत्तरूपोसि, कुतोसि कत्थ गच्छति ॥

१८४. “दुट्ठसी अप्पकारोसि, दुब्बण्णो भीमदस्सनो ।

जनेत्ति यापि ते माता, न तं इच्छेय्य पस्सितुं ॥

१८५. “किं कम्ममकरं पुब्बे, कं अवज्झं अघातयि ।

किब्बिसं यं करित्वान, इदं दुक्खं उपागमी”ति ॥

तत्थ बाराणस्यन्ति बाराणसियं । मित्तामच्चपरिब्यूळ्होति मित्तेहि च दळ्हभत्तीहि अमच्चोहि च परिवुतो । मिगाजिनन्ति एवंनामकं उय्यानं । सेतन्ति सेतकुट्टेन सेतं कबरकुट्टेन विचित्रं परिभिन्नेन कण्डूयनकिलासकुट्टेन किलासिनं

वेदनाप्यत्तं कदलिपण्णे निपन्नं अदस । विद्धस्तं कोविळारंवाति वणमुखेहि पग्घरन्तेन मंसेन विद्धस्तं पुप्फितकोविळारसदिसं । **किसन्ति** एकच्चेसु पदेसेसु अट्ठिचम्ममत्तसरीरं सिराजालसन्थतं । **ब्यम्हितो**ति भीतो विम्हयमापन्नो वा । **यक्खानन्ति** यक्खानं अन्तरे त्वं कतरयक्खो नामासि । **वट्टनावळिसङ्कासा**ति पिट्टिकण्टकट्टाने आवुनित्वा ठपितावट्टनावळिसदिसा । **अङ्गा**ति काळपब्बवल्लिसदिसानि ते अङ्गानि । **नाज्जन्ति** अज्जं पुरिसं एदिसं न पस्सामि । **उग्घट्टपादो**ति रजोकिण्णपादो । **आतत्तरूपो**ति सुक्खसरीरो । **दुद्वसी**ति दुक्खेन पस्सितब्बो । **अप्पकारोसी**ति सरीरप्पकाररहितोसि, दुस्सण्ठानोसीति अत्थो । **किं कम्ममकरन्ति** इतो पुब्बे किं कम्मं अकरं, अकासीति अत्थो । **किब्बिसन्ति** दारुणकम्मं ।

ततो परं ब्राह्मणो आह —

१८६. “तग्घ ते अहमक्खिस्सं, यथापि कुसलो तथा ।
सच्चवादिज्झि लोकस्मिं, पसंसन्तीध पण्डिता ॥

१८७. “एको चरं गोगवेसो, मूळ्हो अच्चसरिं वने ।
अरज्जे इरीणे विवने, नानाकुज्जरसेविते ॥

१८८. “वाळमिगानुचरिते, विप्पनट्ठोस्मि कानने ।
अचरिं तत्थ सत्ताहं, खुप्पिपाससमप्पितो ॥

१८९. “तत्थ तिन्दुकमद्वक्खिं, विसमट्ठं बुभुक्खितो ।
पपातमभिलम्बन्तं, सम्पन्नफलधारिनं ॥

१९०. “वातस्सितानि भक्खेसिं, तानि रुच्चिसु मे भुसं ।
अतित्तो रुक्खमारूहिं, तत्थ हेस्सामि आसितो ॥

१९१. “एकं मे भक्खितं आसि, दुतियं अभिपत्थितं ।
ततो सा भज्जथ साखा, छिन्ना फरसुना विय ॥

१९२. “सोहं सहाव साखाहि, उद्धंपादो अवंसिरो ।
अप्पतिट्ठे अनालम्बे, गिरिदुग्गस्मि पापतं ॥

१९३. “यस्मा च वारि गम्भीरं, तस्मा न समपज्जिसं ।
तत्थ सेसिं निरानन्दो, अनूना दस रत्तियो ॥

१९४. “अथेत्थ कपि मागज्झि, गोणङ्गुलो दरीचरो ।
साखाहि साखं विचरन्तो, खादमानो दुमप्फलं ॥

१९५. “सो मं दिस्वा किसं पण्डुं, कारुज्जमकरं मयि ।

अम्भो को नाम सो एत्थ, एवं दुक्खेन अट्ठितो ॥

१९६. “मनुस्सो अमनुस्सो वा, अत्तानं मे पवेदय ।
तस्सज्जलिं पणामेत्वा, इदं वचनमब्रविं ॥

१९७. “मनुस्सोहं ब्यसम्पत्तो, सा मे नत्थि इतो गति ।
तं वो वदामि भद्दं वो, त्वञ्च मे सरणं भव ॥

१९८. “गरुं सिलं गहेत्वान, विचरी पब्बते कपि ।
सिलाय योग्गं कत्वान, निसभो एतदब्रवि ॥

१९९. “एहि मे पिट्ठिमारुह, गीवं गण्हाहि बाहुभि ।
अहं तं उद्धरिस्सामि, गिरिदुग्गत वेगसा ॥

२००. “तस्स तं वचनं सुत्वा, वानरिन्दस्स सिरीमतो ।
पिट्ठिमारुह धीरस्स, गीवं बाहाहि अग्गहिं ॥

२०१. “सो मं ततो समुट्ठासि, तेजस्सी बलवा कपि ।
विहज्जमानो किच्छेन, गिरिदुग्गत वेगसा ॥

२०२. “उद्धरित्वान मं सन्तो, निसभो एतदब्रवि ।
इङ्गं मं सम्म रक्खस्सु, पसुपिस्सं मुहुत्तकं ॥

२०३. “सीहा ब्यग्घा च दीपी च, अच्छकोकतरच्छयो ।
ते मं पमत्तं हिंसेय्युं, ते त्वं दिस्वा निवारय ॥

२०४. “एवं मे परित्तातून, पसुपी सो मुहुत्तकं ।
तदाहं पापिकं दिट्ठिं, पटिलच्छिं अयोनि सो ॥

२०५. “भक्खो अयं मनुस्सानं, यथा चज्जे वने मिगा ।
यं नूनिमं वधित्वान, छातो खादेय्य वानरं ॥

२०६. “असितो च गमिस्सामि, मंसमादाय सम्बलं ।
कन्तारं नित्थरिस्सामि, पाथेय्यं मे भविस्सति ॥

२०७. “ततो सिलं गहेत्वान, मत्थकं सन्निताळयिं ।
मम गत्तकिलन्तस्स, पहारो दुब्बलो अहु ॥

२०८. “सो च वेगेनुदप्पत्तो, कपि रुहिरमक्खितो ।
अस्सुपुण्णेहि नेत्तेहि, रोदन्तो मं उदिक्खति ॥
२०९. “माय्यो मं करि भदन्ते, त्वज्ज नामेदिसं करि ।
त्वज्ज खो नाम दीघावु, अज्जे वारेतुमरहसि ॥
२१०. “अहो वत रे पुरिस, तावदुक्करकारक ।
एदिसा विसमा दुग्गा, पपाता उद्धतो मया ॥
२११. “आनीतो परलोकाव, दुब्भेय्यं मं अमज्जथ ।
तं तेन पापकम्मेन, पापं पापेन चिन्तितं ॥
२१२. “मा हेव त्वं अधम्मट्ठ, वेदनं कटुकं फुसि ।
मा हेव पापकम्मं तं, फलं वेळुवं तं वधि ॥
२१३. “तयि मे नत्थि विस्सासो, पापधम्म असज्जत ।
एहि मे पिड्डितो गच्छ, दिस्समानोव सन्तिके ॥
२१४. “मुत्तोसि हत्था वाळानं, पत्तोसि मानुसिं पदं ।
एस मग्गो अधम्मट्ठ, तेन गच्छ यथासुखं ॥
२१५. “इदं वत्वा गिरिचरो, रहदे पक्खल्य मत्थकं ।
अस्सूनि सम्पमज्जित्वा, ततो पब्बतमारुहि ॥
२१६. “सोहं तेनाभिसत्तोस्मि, परिळाहेन अट्टितो ।
डय्हमानेन गत्तेन, वारिं पातुं उपागमिं ॥
२१७. “अग्गिना विय सन्तत्तो, रहदो रुहिरमक्खितो ।
पुब्बलोहितसङ्कासो, सब्बो मे समपज्जथ ॥
२१८. “यावन्तो उदबिन्दूनि, कायस्मिं निपतिंसु मे ।
तावन्तो गण्ड जायेथ, अद्धबेलुवसादिसा ॥
२१९. “पभिन्ना पग्घरिंसु मे, कुणपा पुब्बलोहिता ।
येन येनेव गच्छामि, गामेसु निगमेसु च ॥
२२०. “दण्डहत्था निवारेन्ति, इत्थियो पुरिसा च मं ।
ओक्किता पूतिगन्धेन, मास्सु ओरेन आगमा ॥

२२१. “एतादिसं इदं दुक्खं, सत्त वस्सानि दानि मे ।
अनुभोमि सकं कम्मं, पुब्बे दुक्कटमत्तनो ॥

२२२. “तं वो वदामि भदन्ते, यावन्तेत्थ समागता ।
मास्सु मित्तान दुब्भित्थो, मित्तदुब्भो हि पापको ॥

२२३. “कुट्टी किलासी भवति, यो मित्तानिध दुब्भति ।
कायस्स भेदा मित्तद्दु, निरयं सोपपज्जती”ति ॥

तत्थ कुसलोति यथा छेको कुसलो कथेति, तथा वो कथेस्सामि । गोगवेसोति नट्टे गोणे गवेसन्तो । अच्चसरिन्ति मनुस्सपथं अतिक्कमित्वा हिमवन्तं पाविसिं । अरञ्जेति अराजके सुञ्जे । इरीणेति सुक्खकन्तारे । विवनेति विवित्ते । विप्पनट्ठोति मग्गमूळो । बुभुक्खितोति सञ्जातबुभुक्खो छातज्झत्तो । पपातमभिलम्बन्तन्ति पपाताभिमुखं ओलम्बन्तं । सम्पन्नफलधारिन्ति मधुरफलधारिनं । वातस्सितानीति पठमं ताव वातपतितानि खादिं । तत्थ हेस्सामीति तस्मिं रुक्खे सुहितो भविस्सामीति आरुळ्होम्हि । ततो सा भज्जथ साखाति तस्स अभिपत्थितस्स अत्थाय हत्थे पसारिते सा मया अभिरुळ्हा साखा फरसुना छिन्ना विय अभज्जथ । अनालम्बेति आलम्बितब्बट्टानरहिते । गिरिदुग्गस्मिन्ति गिरिविसमे । सेसिन्ति सयितोम्हि ।

कपि मागञ्छीति कपि आगञ्छि । गोणङ्गुलोति गुन्नं नङ्गुडुसदिसनङ्गुडो । “गोनङ्गुडो”तिपि पाठो । “गोनङ्गुली”तिपि पठन्ति । अकरं मयीति अकरा मयि । अम्भोति, महाराज, सो कपिराजा तस्मिं नरकपपाते मम उदकपोथनसदं सुत्वा मं “अम्भो”ति आलपित्वा “को नामेसो”ति पुच्छि । ब्यसम्पत्तोति ब्यसनं पत्तो, पपातस्स वसं पत्तोति वा अत्थो । भदं वोति तस्मा तुम्हे वदामि — “भदं तुम्हाकं होतू”ति । गरं सिलन्ति, महाराज, सो कपिराजा मया एवं वुत्ते “मा भायी”ति मं अस्सासेत्वा पठमं ताव गरं सिलं गहेत्वा योगं करोन्तो पब्बते विचरि । निसभोति पुरिसनिसभो उत्तमवानरिन्दो पब्बतपपाते ठत्वा मं एतदब्रवीति ।

बाहुभीति द्वीहि बाहाहि मम गीवं सुग्गहितं गण्ह । वेगसाति वेगेन । सिरीमतोति पुञ्जवन्तस्स । अग्गहिन्ति सट्ठिहत्यं नरकपपातं वातवेगेन ओतरित्वा उदकपिट्ठे ठितस्स अहं वेगेन पिट्ठिमभिरुहित्वा उभोहि बाहाहि गीवं अग्गहेसिं । विहज्जमानोति किलमन्तो । किच्छेनाति दुक्खेन । सन्तोति पण्डितो, अथ वा परिसन्तो किलन्तो । रक्खस्सूति अहं तं उद्धरन्तो किलन्तो मुहुत्तं विस्समन्तो पसुपिस्सं, तस्मा मं रक्खाहि । यथा चञ्जे वने मिगाति सीहादीहि अञ्जेपि ये इमस्मिं वने वाळमिगा । पाळियं पन “अच्छकोकतरच्छयो”ति लिखन्ति । परित्तातूनाति, महाराज, एवं सो कपिराजा मं अत्तनो परित्ताणं कत्वा मुहुत्तं पसुपि । अयोनिसोति अयोनिसोमनसिकारेन । भक्खोति खादितब्बयुत्तको । असितो धातो सुहितो । सम्बलन्ति पाथेय्यं । मत्थकं सन्निताळयिन्ति तस्स वानरिन्दस्स मत्थकं पहरिं । “सन्निताळय”न्तिपि पाठो । दुब्बलो अहूति न बलवा आसि, यथाधिप्पायं न अगमासीति ।

वेगेनाति मया पहटपासाणवेगेन । उदप्पत्तोति उड्डितो । माय्योति तेन मित्तदुब्भिपुरिसेन सिलाय पविट्ठाय महाचम्मं छिन्दित्वा ओलम्बि, रुहरं पग्घरि । महासत्तो वेदनाप्पत्तो चिन्तेसि — “इमस्मिं ठाने अञ्जो नत्थि, इदं भयं इमं पुरिसं निस्साय उप्पन्न”न्ति । सो मरणभयभीतो ओलम्बन्तं चम्मबन्धं हत्थेन गहेत्वा उप्पतित्वा साखं अभिरुक्ख तेन पापपुरिसेन सद्धिं सल्लपन्तो “माय्यो म”न्तिआदिमाह । तत्थ माय्यो मं करि भदन्तेति मा अकरि अय्यो मं भदन्तेति तं निवारेति ।

त्वञ्च खो नामाति त्वं नाम एवं मया पपाता उद्धटो एदिसं फरुसकम्मं मयि करि, अहो ते अयुत्तं कतन्ति । अहो वताति तं गरहन्तो एवमाह । तावदुक्करकारकाति मयि अपरज्झनेन अतिदुक्करकम्मकारक । परलोकावाति परलोकतो विय आनीतो । दुब्भेय्यन्ति दुब्भितब्बं वधितब्बं । वेदनं कटुकन्ति एवं सन्तोपि त्वं अधम्मदु यादिसं वेदनं अहं फुसामि, एदिसं वेदनं कटुकं मा फुसि, तं पापकम्मं फलं वेळुंव तं मा वधि । इति मं, महाराज, सो पियपुत्तकं विय अनुकम्पि ।

अथ नं अहं एतदवोचं — “अय्य, मया कतं दोसं हदये मा करि, मा मं असप्पुरिसं एवरूपे अरज्जे नासय, अहं दिसामूळ्हो मग्गं न जानामि, अत्तना कतं कम्मं मा नासेथ, जीवितदानं मे देथ, अरज्जा नीहरित्वा मनुस्सपथे ठपेथा”ति । एवं वुत्ते सो मया सद्धिं सल्लपन्तो “तयि मे नत्थि विस्सासो”ति आदिमाह । तत्थ तयीति इतो पट्टाय मय्हं तयि विस्सासो नत्थि । एहीति, भो पुरिस, अहं तथा सद्धिं मग्गेन न गमिस्सामि, त्वं पन एहि मम पिट्ठितो अविदूरे दिस्समानसरीरोव गच्छ, अहं रुक्खग्गेहेव गमिस्सामीति । मुत्तोसीति अथ सो मं, महाराज, अरज्जा नीहरित्वा, भो पुरिस, वाळमिगानं हत्था मुत्तोसि । पत्तोसि मानुसिं पदन्ति मनुस्सूपचारं पत्तो आगतोसि, एस ते मग्गो, एतेन गच्छाति आह ।

गिरिचरोति गिरिचारी वानरो । पक्खल्याति धोवित्वा । तेनाभिसत्तोस्मीति सो अहं, महाराज, तेन वानरेन अभिसत्तो, पापकम्मे परिणते तेनाभिसत्तोस्मीति मज्जमानो एवमाह । अट्टितोति उपट्टितो । उपागमिन्ति एकं रहदं उपगतोस्मि । समपज्जथाति जातो, एवरूपो हुत्वा उपट्टासि । यावन्तोति यत्तकानि । गण्ड जायेथाति गण्डा जायिंसु । सो किर पिपासं सन्धारेतुं असक्कोन्तो उदकज्जलिं उक्खिपित्वा थोकं पिवित्वा सेसं सरीरे सिज्जि । अथस्स तावदेव उदकबिन्दुगणनाय अट्टबेलुवपक्कप्पमाणा गण्डा उट्टहिंसु, तस्मा एवमाह । पभिन्नाति ते गण्डा तं दिवसमेव भिज्जित्वा कुणपा पूतिगन्धिका हुत्वा पुब्बलोहितानि पग्घरिंसु । येन येनाति येन येन मग्गेन । ओक्किताति पूतिगन्धेन ओक्किणा परिक्खित्ता परिवारिता । मास्सु ओरेन आगमाति दुट्ठसत्त ओरेन मास्सु आगमा, अम्हाकं सन्तिकं मा आगमीति एवं वदन्ता मं निवारेन्तीति अत्थो । सत्त वस्सानि दानि मेति, महाराज, ततो पट्टाय इदानि सत्त वस्सानि मम एत्तकं कालं सकं कम्मं अनुभोमि ।

इति सो अत्तनो मित्तदुब्भिकम्मं वित्थारेत्वा, “महाराज, मज्जेव ओलोकेत्वा एवरूपं कम्मं न केनचि कत्तब्ब”न्ति वत्वा “तं वो”ति आदिमाह । तत्थ तन्ति तस्मा । यस्मा एवरूपं कम्मं एवं दुक्खविपाकं, तस्माति अत्थो ।

२२३. “कुट्टी किलासी भवति, यो मित्तानिध दुब्भति ।

कायस्स भेदा मित्तदु, निरयं सोपपज्जती”ति ॥ —

अयं अभिसम्बुद्धगाथा । भिक्खवे, यो इध लोके मित्तानि दुब्भति हिंसति, सो एवरूपो होतीति अत्थो ।

तस्सपि पुरिसस्स रज्जा सद्धिं कथेन्तस्सेव पथवी विवरं अदासि । तद्धणज्जेव चवित्वा अवीचिम्हि निब्बत्तो । राजा तस्मिं पथविं पविट्ठे उय्याना निक्खमित्वा नगरं पविट्ठो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि देवदत्तो मय्हं सिलं पटिविज्झियेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा मित्तदुब्भी पुरिसो देवदत्तो अहोसि, कपिराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

महाकपिजातकवण्णना छट्ठा ।

[५१७] ७. दकरक्खसजातकवण्णना

२२४-२५७. सचे वो वुहमानानन्ति दकरक्खसजातकं । तं सब्बं महाउमङ्गजातके आवि भविस्सतीति ।

दकरक्खसजातकवण्णना सत्तमा ।

[५१८] ८. पण्डरनागराजजातकवण्णना

विकिण्णवाचन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो मुसावादं कत्वा देवदत्तस्स पथविप्पवेसनं आरब्ध कथेसि । तदा हि सत्था भिक्खूहि तस्स अवण्णे कथिते “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपि देवदत्तो मुसावादं कत्वा पथविं पविट्ठोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते पञ्चसतवाणिजा नावाय समुदं पक्खन्दित्वा सत्तमे दिवसे अतीरदस्सनिया नावाय समुदपिट्ठे भिन्नाय ठपेत्वा एकं अवसेसा मच्छकच्छपभक्खा अहेसुं, एको पन वातवेगेन करम्पियपट्टनं नाम पापुणि । सो समुदतो उत्तरित्वा नगभोगो तस्मिं पट्टनेयेव भिक्खाय चरि । तमेनं मनुस्सा “अयं समणो अप्पिच्छो सन्तुट्ठो”ति सम्भावेत्वा सक्कारं करिंसु । सो “लद्धो मे जीविकूपायो”ति तेसु निवासनपारुपनं देन्तेसुपि न इच्छि । ते “नत्थि इतो उत्तरि अप्पिच्छो समणो”ति भिय्यो भिय्यो पसीदित्वा तस्स अस्समपदं कत्वा तत्थ नं निवासापेसुं । सो “करम्पियअचेलो”ति पज्जायि । तस्स तत्थ वसन्तस्स महालाभसक्कारो उदपादि ।

एको नागराजापिस्स सुपण्णराजा च उपट्ठानं आगच्छन्ति । तेसु नागराजा नामेन पण्डरो नाम । अथेकदिवसं सुपण्णराजा तस्स सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो एवमाह — “भन्ते, अम्हाकं जातका नागे गणहन्ता बहू विनस्सन्ति, एतेसं नागानं गहणनियामं मयं न जानाम, गुह्यकारणं किर तेसं अत्थि, सक्कुण्येय्याथ नु खो तुम्हे एते पियायमाना विय तं कारणं पुच्छितु”न्ति । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा सुपण्णराजे वन्दित्वा पक्कन्ते नागराजस्स आगतकाले वन्दित्वा निसिन्नं नागराजानं पुच्छि — “नागराज, सुपण्णा किर तुम्हे गणहन्ता बहू विनस्सन्ति, तुम्हे गणहन्ता कथं गण्हितुं न सक्कोन्ती”ति । भन्ते, इदं अम्हाकं गुह्यं रहस्सं, मया इमं कथेन्तेन जातिसङ्घस्स मरणं आहटं होतीति । किं पन त्वं, आवुसो, “अयं अज्जस्स कथेस्सती”ति एवंसज्जी होसि, नाहं अज्जस्स कथेस्सामि, अत्तना पन जानितुकामताय पुच्छामि, त्वं मय्हं सद्वहित्वा निब्भयो हुत्वा कथेहीति । नागराजा “न कथेस्सामि, भन्ते”ति वन्दित्वा पक्कामि । पुनदिवसेपि पुच्छि, तथापिस्स न कथेसि ।

अथ नं ततियदिवसे आगन्त्वा निसिन्नं, “नागराज, अज्ज ततियो दिवसो, मम पुच्छन्तस्स किमत्थं न कथेसी”ति आह । “तुम्हे अज्जस्स आचिक्खिस्सथा”ति भयेन, भन्तेति । कस्सचि न कथेस्सामि, निब्भयो कथेहीति । “तेन हि, भन्ते, अज्जस्स मा कथयित्था”ति पटिज्जं गहेत्वा, “भन्ते, मयं महन्ते महन्ते पासाणे गिलित्वा भारिया हुत्वा निपज्जित्वा सुपण्णानं आगमनकाले मुखं निब्बाहेत्वा दन्ते विवरित्वा सुपण्णे डंसितुं अच्छाम, ते आगन्त्वा अम्हाकं सीसं गणहन्ति, तेसं अम्हे गरुभारे हुत्वा निपन्ने उद्धरितुं वायमन्तानज्जेव उदकं ओत्थरति । ते सीदन्ता अन्तोउदकेयेव मरन्ति, इमिना कारणेन बहू सुपण्णा विनस्सन्ति, तेसं अम्हे गणहन्तानं किं सीसेन गहितेन, बाला नङ्गुट्ठे गहेत्वा अम्हे हेट्ठासीसके कत्वा गहितं गोचरं मुखेन छट्ठापेत्वा लहुके कत्वा गन्तुं सक्कोन्ती”ति सो अत्तनो रहस्सकारणं तस्स दुस्सीलस्स कथेसि ।

अथ तस्मिं पक्कन्ते सुपण्णराजा आगन्त्वा करम्पियअचेलं वन्दित्वा “किं, भन्ते, पुच्छितं ते नागराजस्स गुह्यकारण”न्ति आह । सो “आमावुसो”ति वत्वा सब्बं तेन कथितनियामेनेव कथेसि । तं सुत्वा सुपण्णो “नागराजेन अयुत्तं कतं, जातीनं नाम नस्सनियामो परस्स न कथेतब्बो, होतु, अज्जेव मया सुपण्णवातं कत्वा पठमं एतमेव गहेतुं

वट्टती”ति सुपण्णवातं कत्वा पण्डरनागराजानं नङ्गुट्टे गहेत्वा हेट्टासीसं कत्वा गहितगोचरं छट्ठापेत्वा उप्पतित्वा आकासं पक्खन्दि । पण्डरो आकासे हेट्टासीसकं ओलम्बन्तो “मयाव मम दुक्खं आभत”न्ति परिदेवन्तो आह —

२५८: “विकिण्णवाचं अनिगुहमन्तं, असज्जतं अपरिचक्खितारं ।
भयं तमन्वेति सयं अबोधं, नागं यथा पण्डरकं सुपण्णो ॥

२५९: “यो गुहमन्तं परिरक्खणेय्यं, मोहा नरो संसति हासमानो ।
तं भिन्नमन्तं भयमन्वेति खिप्पं, नागं यथा पण्डरकं सुपण्णो ॥

२६०: “नानुमित्तो गरुं अत्थं, गुहं वेदितुमरहति ।
सुमित्तो च असम्बुद्धं, सम्बुद्धं वा अनत्थवा ॥

२६१: “विस्सासमापज्जिमहं अचेलं, समणो अयं सम्मतो भावित्तो ।
तस्साहमक्खिं विवरिं गुहमत्थं, अतीतमत्थो कपणं रुदामि ॥

२६२: “तस्साहं परमं ब्रह्मे गुहं, वाचं हिमं नासक्खिं संयमेतुं ।
तप्पक्खतो हि भयमागतं ममं, अतीतमत्थो कपणं रुदामि ॥

२६३: “यो वे नरो सुहदं मज्जमानो, गुहमत्थं संसति दुक्कुलीने ।
दोसा भया अथवा रागरत्ता, पल्लत्थितो बालो असंसयं सो ॥

२६४: “तिरोक्खवाचो असतं पविट्ठो, यो सङ्गतीसु मुदीरेति वाक्यं ।
आसीविसो दुम्मुखोत्थाहु तं नरं, आरा आरा संयमे तादिसम्हा ॥

२६५: “अन्नं पानं कासिकचन्दनञ्च, मनापित्थियो मालमुच्छादनञ्च ।
ओहाय गच्छामसे सब्बकामे, सुपण्ण पाणूपगताव त्यम्हा”ति ॥

तत्थ विकिण्णवाचन्ति पत्थटवचनं । अनिगुहमन्तन्ति अप्पटिच्छन्नमन्तं । असज्जतन्ति कायद्वारादीनि रक्खितुं असक्कोन्तं । अपरिचक्खितारन्ति “अयं मया कथितमन्तं रक्खितुं सक्खिस्सति, न सक्खिस्सती”ति पुग्गलं ओलोकेतुं उपपरिक्खितुं असक्कोन्तं । भयं तमन्वेतीति तं इमेहि चतूहि अङ्गेहि समन्नागतं अबोधं दुप्पज्जं पुग्गलं सयंकतमेव भयं अन्वेति, यथा मं पण्डरकनागं सुपण्णो अन्वागतोति । संसति हासमानोति रक्खितुं असमत्थस्स पापपुरिसस्स हासमानो कथेति । नानुमित्तोति अनुवत्तनमत्तेन यो मित्तो, न हदयेन, सो गुहं अत्थं जानितुं नारहतीति परिदेवति । असम्बुद्धन्ति असम्बुद्धन्तो अजानन्तो, अप्पज्जोति अत्थो । सम्बुद्धन्ति सम्बुद्धन्तो जानन्तो, सप्पज्जोति अत्थो । इदं वुत्तं होति — “योपि सुहदयो मित्तो वा अमित्तो वा अप्पज्जो सप्पज्जोपि वा यो अनत्थवा अनत्थचरो, सोपि गुहं वेदितुं नारहते”ति ।

समणो अयन्ति अयं समणोति च लोकसम्मतोति च भावित्तोति च मज्जमानो अहं एतस्मिं विस्सासमापज्जिं । अक्खिन्ति कथेसिं । अतीतमत्थोति अतीतत्थो, अतिक्कन्तत्थो हुत्वा इदानीं कपणं रुदामीति परिदेवति । तस्साति तस्स

अचेलकस्स । ब्रह्मेति सुपण्णं आलपति । **संयमेतु**न्ति इमं गुह्यवाचं रहस्सकारणं रक्खितुं नासक्खिं । **तप्पक्खतो** हीति इदानी इदं भयं मम तस्स अचेलकस्स पक्खतो कोट्टासतो सन्निका आगतं, इति अतीतत्थो कपणं रुदामीति । **सुहदन्ति** “सुहदो मम अय”न्ति मज्जमानो । **दुकुलीनेति** अकुलजे नीचे । **दोसाति** एतेहि दोसादीहि कारणेहि यो एवरूपं गुह्यं संसति, सो बालो असंसयं **पल्लत्थितो** परिवत्तेत्वा पापितो, हतोयेव नामाति अत्थो ।

तिरोक्खवाचोति अत्तनो यं वाचं कथेतुकामो, तस्सा तिरोक्खकतत्ता पटिच्छन्नवाचो । **असतं पविट्ठो**ति असप्पुरिसानं अन्तरं पविट्ठो असप्पुरिसेसु परियापन्नो । **सङ्गतीसु मुदीरेतीति** यो एवरूपो परेसं रहस्सं सुत्वाव परिसमज्जेसु “असुकेन असुकं नाम कतं वा वुत्तं वा”ति वाक्यं उदीरेति, तं नरं “आसीविसो दुम्मुखो पूतिमुखो”ति आहु, तादिसम्हा पुरिसा **आरा आरा संयमे**, दूरतो दूरतोव विरमेय्य, परिवज्जेय्य नन्ति अत्थो । **मालमुच्छादनञ्चाति** मालञ्च दिब्बं चतुज्जातियगन्धञ्च उच्छादनञ्च । **ओहायाति** एते दिब्बअन्नादयो सब्बकामे अज्ज मयं ओहाय छट्टेत्वा गमिस्साम । **सुपण्ण, पाणूपगताव त्यम्हाति**, भो सुपण्ण, पाणेहि उपगताव ते अम्हा, सरणं नो होहीति ।

एवं पण्डरको आकासे हेट्टासीसको ओलम्बन्तो अट्ठहि गाथाहि परिदेवि । सुपण्णो तस्स परिदेवनसदं सुत्वा, “नागराज अत्तनो रहस्सं अचेलकस्स कथेत्वा इदानी किमत्थं परिदेवसी”ति तं गरहित्वा गाथमाह —

२६६: “को नीध तिण्णं गरहं उपेति, अस्मिं लोके पाणभू नागराज ।
समणो सुपण्णो अथवा त्वमेव, किंकारणा पण्डरकगगीतो”ति ॥

तत्थ **को नीधाति** इध अम्हेसु तीसु जनेसु को नु । **अस्मिंथाति** एत्थ **इधाति** निपातमत्तं, अस्मिं लोकेति अत्थो । **पाणभूति** पाणभूतो । **अथवा त्वमेवाति** उदाहु त्वंयेव । तत्थ समणं ताव मा गरह, सो हि उपायेन तं रहस्सं पुच्छि । सुपण्णम्मि मा गरह, अहज्झि तव पच्चत्थिकोव । **पण्डरकगगीतो**ति, सम्म पण्डरक, “अहं किंकारणा सुपण्णेन गहीतो”ति चिन्तेत्वा च पन अत्तानमेव गरह, तथा हि रहस्सं कथेन्तेन अत्तनाव अत्तनो अनत्थो कतोति अयमेत्थ अधिप्पायो ।

तं सुत्वा पण्डरको इतरं गाथमाह —

२६७: “समणोति मे सम्मततो अहोसि, पियो च मे मनसा भाविततो ।
तस्साहमक्खिं विवरिं गुह्यमत्थं, अतीतमत्थो कपणं रुदामी”ति ॥

तत्थ **सम्मततो**ति सो समणो मय्हं “सप्पुरिसो अय”न्ति सम्मतभावो अहोसि । **भाविततो**ति सम्भावितभावो च मे अहोसीति ।

ततो सुपण्णो चतस्सो गाथा अभ्रासि —

२६८: “न चत्थि सत्तो अमरो पथब्बा, पज्जाविधा नत्थि न निन्दितब्बा ।
सच्चेन धम्मेन धितिया दमेन, अलब्भमब्बाहरती नरो इध ॥

२६९: “माता पिता परमा बन्धवानं, नास्स ततियो अनुकम्पकत्थि ।

तेसम्पि गुहं परमं न संसे, मन्तस्स भेदं परिसङ्कमानो ॥

२७०: “माता पिता भगिनी भातरो च, सहाया वा यस्स होन्ति सपक्खा ।

तेसम्पि गुहं परमं न संसे, मन्तस्स भेदं परिसङ्कमानो ॥

२७१: “भरिया चे पुरिसं वज्जा, कोमारी पियभाणिनी ।

पुत्तरूपयसूपेता, जातिसङ्गपुरक्खता ।

तस्सापि गुहं परमं न संसे, मन्तस्स भेदं परिसङ्कमानो’ति ॥

तत्थ अमरोति अमरणसभावो सत्तो नाम नत्थि । पज्जाविधा नत्थीति न-कारो पदसन्धिकरो, पज्जाविधा अत्थीति अत्थो । इदं वुत्तं होति — नागराज, लोके अमरोपि नत्थि, पज्जाविधापि अत्थि, सा अज्जेसं पज्जाकोट्टाससङ्घाता पज्जाविधा अत्तनो जीवितहेतु न निन्दितब्बाति । अथ वा पज्जाविधाति पज्जासदिसा न निन्दितब्बा नाम अज्जा धम्मजाति नत्थि, तं कस्मा निन्दसीति । येसं पन “पज्जाविधानम्पि न निन्दितब्बं”न्तिपि पाठो, तेसं उजुकमेव । सच्चेनाति आदीसु वचीसच्चेन च सुचरितधम्मेन च पज्जासङ्घाताय धितिया च इन्द्रियदमेन च अलब्भं दुल्लभं अट्टसमापत्तिमग्गफलनिब्बानसङ्घातम्पि विसेसं अब्याहरति आवहति तं निष्फादेति नरो इध, तस्मा नारहसि अचेलं निन्दितुं, अत्तानमेव गरह । अचेलेन हि अत्तनो पज्जवन्तताय उपायकुसलताय च वज्जेत्वा त्वं रहस्सं गुहं मन्तं पुच्छीतोति अत्थो ।

परमाति एते उभो बन्धवानं उत्तमबन्धवा नाम । नास्स ततियोति अस्स पुग्गलस्स मातापितूहि अज्जो ततियो सत्तो अनुकम्पको नाम नत्थि, मन्तस्स भेदं परिसङ्कमानो पण्डितो तेसं मातापितूनम्पि परमं गुहं न संसेय्य, त्वं पन मातापितूनम्पि अकथेतब्बं अचेलकस्स कथेसीति अत्थो । सहाया वाति सुहृदयमित्ता वा । सपक्खाति पेत्तेय्यमातुलपितुच्छादयो समानपक्खा जातयो । तेसम्पीति एतेसम्पि जातिमित्तानं न कथेय्य, त्वं पन अचेलकस्स कथेसि, अत्तनोव कुज्झस्सूति दीपेति । भरिया चेति कोमारी पियभाणिनी पुत्तेहि च रूपेन च यसेन च उपेता एवरूपा भरियापि चे “आचिक्खाहि मे तव गुहं”न्ति वदेय्य, तस्सापि न संसेय्य ।

ततो परा —

२७२: “न गुहमत्थं विवरेय्य, रक्खेय्य नं यथा निधिं ।

न हि पातुकतो साधु, गुहो अत्थो पजानता ॥

२७३: “थिया गुहं न संसेय्य, अमित्तस्स च पण्डितो ।

यो चामिसेन संहीरो, हृदयत्थेनो च यो नरो ॥

२७४: “गुहमत्थं असम्बुद्धं, सम्बोधयति यो नरो ।

मन्तभेदभया तस्स, दासभूतो तितिक्खति ॥

२७५: “यावन्तो पुरिसस्सत्थं, गुहं जानन्ति मन्तिनं ।

तावन्तो तस्स उब्बेगा, तस्मा गुहं न विस्सजे ।

२७६:“विविच्च भासेय्य दिवा रहस्सं, रत्तिं गिरं नातिवेलं पमुज्जे ।
उपस्सुतिका हि सुणन्ति मन्तं, तस्मा मन्तो खिप्पमुपेति भेद”न्ति ॥ —

पञ्च गाथा उमङ्गजातके पञ्चपण्डितपञ्चे आवि भविस्सन्ति ।

ततो परासु —

२७७:“यथापि अस्स नगरं महन्तं, अद्वारकं आयसं भद्दसालं ।
समन्तखातापरिखाउपेतं, एवम्पि मे ते इध गुहमन्ता ॥

२७८:“ये गुहमन्ता अविकिण्णवाचा, दळ्हा सदत्थेसु नरा दुजिह्व ।
आरा अमिन्ता ब्यवजन्ति तेहि, आसीविसा वा रिब सत्तुसङ्गा”ति ॥ —

द्वीसु गाथासु **भद्दसालन्ति** आपणादीहि सालाहि सम्पन्नं । **समन्तखातापरिखाउपेतन्ति** समन्तखाताहि तीहि परिखाहि उपगतं । **एवम्पि मेति** एवम्पि मय्दं ते पुरिसा खायन्ति । कतरे? ये इध गुहमन्ता । इदं वुत्तं होति — यथा अद्वारकस्स अयोमयनगरस्स मनुस्सानं उपभोगपरिभोगो अन्तोव होति, न अब्भन्तरिमा बहि निक्खमन्ति, न बाहिरा अन्तो पविसन्ति, अपरापरं सञ्चारो छिज्जति, गुहमन्ता पुरिसा एवरूपा होन्ति, अत्तनो गुहं अत्तनो अन्तोयेव जीरापेन्ति, न अज्जस्स कथेन्तीति । **दळ्हा सदत्थेसूति** अत्तनो अत्थेसु थिरा । **दुजिह्वति** पण्डरकनागं आलपति । **ब्यवजन्तीति** पटिक्कमन्ति । **आसीविसा वा रिब सत्तुसङ्गाति** एत्थ वाति निपातमत्तं, आसीविसा सत्तुसङ्गा रिवाति अत्थो । यथा आसीविसतो सत्तुसङ्गा जीवितुकामा मनुस्सा आरा पटिक्कमन्ति, एवं तेहि गुहमन्तेहि नरेहि आरा अमिन्ता पटिक्कमन्ति, उपगन्तुं ओकासं न लभन्तीति वुत्तं होति ।

एवं सुपण्णेन धम्मे कथिते पण्डरको आह —

२७९:“हित्वा घरं पब्बजितो अचेलो, नग्गो मुण्डो चरति घासहेतु ।
तम्हि नु खो विवरिं गुहमत्थं, अत्था च धम्मा च अपग्गताम्हा ॥

२८०:“कथंकरो होति सुपण्णराज, किंसीलो केन वतेन वत्तं ।
समणो चरं हित्वा ममायितानि, कथंकरो सग्गमुपेति ठान”न्ति ॥

तत्थ **घासहेतूति** निस्सरिको कुच्छिपूरणत्थाय खादनीयभोजनीये परियेसन्तो चरति । **अपग्गताम्हाति** अपगता परिहीनाम्हा । **कथंकरोति** इदं नागराजा तस्स नग्गस्स समणभावं जत्वा समणपटिपत्तिं पुच्छन्तो आह । तत्थ **किंसीलोति** कतरेन आचारेन समन्नागतो । **केन वतेनाति** कतरेन वतसमादानेन वत्तन्तो । **समणो चरन्ति** पब्बज्जाय चरन्तो तण्हाममायितानि हित्वा कथं समितपापसमणो नाम होति । **सग्गन्ति** कथं करोन्तो च सुट्ठु अगं देवनगरं सो समणो उपेतीति ।

सुपण्णो आह —

२८१: “हिरिया तितिक्खाय दमेनुपेतो, अक्कोधनो पेसुणियं पहाय ।
समणो चरं हित्वा ममायितानि, एवंकरो सग्गमुपेति ठान”न्ति ॥

तत्थ हिरियाति, सम्म नागराज, अज्झत्तबहिद्धासमुट्ठानेहि हिरोत्तप्पेहि तितिक्खासङ्घाताय अधिवासनखन्तिया इन्द्रियदमेन च उपेतो अकुज्जनसीलो पिसुणवाचं पहाय तण्हाममायितानि च हित्वा पब्बज्जाय चरन्तो समणो नाम होति, एवंकरोयेव च एतानि हिरीआदीनि कुसलानि करोन्तो सग्गमुपेति ठानन्ति ।

इदं सुपण्णराजस्स धम्मकथं सुत्वा पण्डरको जीवितं याचन्तो गाथमाह —

२८२: “माताव पुत्तं तरुणं तनुज्जं, सम्फस्सता सब्बगतं फरेति ।
एवम्पि मे त्वं पातुरहु दिजिन्द, माताव पुत्तं अनुकम्पमानो”ति ॥

तस्सत्थो — यथा माता तनुजं अत्तनो सरीरजातं तरुणं पुत्तं सम्फस्सतं दिस्वा तं उरे निपज्जापेत्वा थज्जं पायेन्ती पुत्तसम्फस्सेन सब्बं अत्तनो गत्तं फरेति, नपि माता पुत्ततो भायति नपि पुत्तो मातितो, एवम्पि मे त्वं पातुरहु पातुभूतो दिजिन्द दिजराज, तस्मा माताव पुत्तं मुदुकेन हृदयेन अनुकम्पमानो मं पस्स, जीवितं मे देहीति ।

अथस्स सुपण्णो जीवितं देन्तो इतरं गाथमाह —

२८३: “हन्दज्ज त्वं मुच्च वधा दुजिक्क, तयो हि पुत्ता न हि अज्जो अत्थि ।
अन्तेवासी दिन्नको अत्रजो च, रज्जस्सु पुत्तज्जतरो मे अहोसी”ति ॥

तत्थ मुच्चाति मुच्च, अयमेव वा पाठो । दुजिक्काति तं आलपति । अज्जोति अज्जो चतुत्थो पुत्तो नाम नत्थि । अन्तेवासीति सिप्पं वा उग्गण्हमानो पज्जं वा सुणन्तो सन्तिके निवुत्थो । दिन्नकोति “अयं ते पुत्तो होतू”ति परेहि दिन्नो । रज्जस्सूति अभिरमस्सु । अज्जतरोति तीसु पुत्तेसु अज्जतरो अन्तेवासी पुत्तो मे त्वं जातोति दीपेति ।

एवञ्च पन वत्वा आकासा ओतरित्वा तं भूमियं पतिट्ठापेसि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था द्वे गाथा अभासि —

२८४: “इच्चेव वाक्यं विसज्जी सुपण्णो, भुम्यं पतिट्ठाय दिजो दुजिक्कं ।
मुत्तज्ज त्वं सब्बभयातिवत्तो, थलूदके होहि मयाभिगुत्तो ॥

२८५: “आतङ्किनं यथा कुसलो भिसक्को, पिपासितानं रहदोव सीतो ।
वेस्मं यथा हिमसीतट्ठितानं, एवम्पि ते सरणमहं भवामी”ति ॥

तत्थ इच्चेव वाक्यन्ति इति एवं वचनं वत्वा तं नागराजं विस्सज्जि । भुम्यन्ति सो सयम्पि भूमियं पतिट्ठाय दिजो तं दुजिक्कं समस्सासेन्तो मुत्तो अज्ज त्वं इतो पट्ठाय सब्बभयानि अतिवत्तो थले च उदके च मया अभिगुत्तो रक्खितो होहीति आह । आतङ्किनन्ति गिलानानं । एवम्पि तेति एवं अहं तव सरणं भवामि ।

गच्छ त्वन्ति उय्योजेसि । सो नागराजा नागभवनं पाविसि । इतरोपि सुपण्णभवनं गन्त्वा “मया पण्डरकनागो सपथं कत्वा सदहापेत्वा विस्सज्जितो, कीदिसं नु खो मयि तस्स हृदयं, वीमंसिस्सामि न”न्ति नागभवनं गन्त्वा सुपण्णवातं अकासि । तं दिस्वा नागो “सुपण्णराजा मं गहेतुं आगतो भविस्सती”ति मज्जमानो ब्यामसहस्समत्तं अत्तभावं मापेत्वा पासाणे च वालुकञ्च गिलित्वा भारियो हुत्वा नङ्गुडं हेट्ठाकत्वा भोगमत्थके फणं धारयमानो निपज्जित्वा सुपण्णराजानं डंसितुकामो विय अहोसि । तं दिस्वा सुपण्णो इतरं गाथमाह —

२८६: “सन्धिं कत्वा अमित्तेन, अण्डजेन जलाबुज ।
विवरिय दाठं सेसि, कुतो तं भयमागत”न्ति ॥

तं सुत्वा नागराजा तिस्सो गाथा अभ्रासि —

२८७: “सङ्केथेव अमित्तिस्मिं, मित्तिस्मिप्पि न विस्ससे ।
अभया भयमुप्पन्नं, अपि मूलानि कन्तति ॥

२८८: “कथं नु विस्ससे त्यम्हि, येनासि कलहो कतो ।
निच्चयत्तेन ठातब्बं, सो दिसब्धि न रज्जति ॥

२८९: “विस्सासये न च तं विस्सयेय्य, असङ्कितो सङ्कितो च भवेय्य ।
तथा तथा विज्जू परक्कमेय्य, यथा यथा भावं परो न जज्जा”ति ॥

तत्थ **अभया**ति अभयद्वानभूता मित्तम्हा भयं उप्पन्नं जीवितसङ्घातानि मूलानेव कन्तति । **त्यम्ही**ति तस्मिं । **येनासी**ति येन सङ्घि कलहो कतो अहोसि । **निच्चयत्तेना**ति निच्चपटियत्तेन । **सो दिसब्धि न रज्जती**ति यो निच्चयत्तेन अभितिट्ठति, सो अत्तनो सत्तूहि सङ्घि विस्सासवसेन न रज्जति, ततो तेसं यथाकामकरणीयो न होतीति अत्थो । **विस्सासये**ति परं अत्तनि विस्सासये, तं पन सयं न विस्ससेय्य । परेन असङ्कितो अत्तना च सो सङ्कितो भवेय्य । **भावं परो**ति यथा यथा पण्डितो परक्कमति, तथा तथा तस्स परो भावं न जानाति, तस्मा पण्डितेन वीरियं कातब्बमेवाति दीपेति ।

इति ते अज्जमज्जं सल्लपित्वा समग्गा सम्मोदमाना उभोपि अचेलकस्स अस्समं अगमिंसु । तमत्थं पकासेन्तो सत्था आह —

२९०: “ते देववण्णा सुखुमालरूपा, उभो समा सुजया पुज्जखन्धा ।
उपागमुं करम्पियं अचेलं, मिस्सीभूता अस्सवाहाव नागा”ति ॥

तत्थ **समा**ति समानरूपा सदिससण्ठाना हुत्वा । **सुजया**ति सुवया परिसुद्धा, अयमेव वा पाठो । **पुज्जखन्धा**ति कतकुसलताय पुज्जखन्धा विय । **मिस्सीभूता**ति हत्थेन हत्थं गहेत्वा कायमिस्सीभावं उपगता । **अस्सवाहाव नागा**ति धुरे युत्तका रथवाहा द्वे अस्सा विय पुरिसनागा तस्स अस्समं अगमिंसु ।

गन्त्वा च पन सुपण्णराजा चिन्तेसि — “अयं नागराजा अचेलकस्स जीवितं न दस्सति, एतं दुस्सीलं न वन्दिस्सामी”ति । सो बहि ठत्वा नागराजानमेव तस्स सन्तिकं पेसेसि । तं सन्धाय सत्था इतरं गाथमाह ।

२९१. “ततो हवे पण्डरको अचेलं, सयमेवुपागम्म इदं अवोच ।
मुत्तज्जहं सब्भयातिवत्तो, न हि नून तुय्हं मनसो पियम्हा”ति ॥

तत्थ पियम्हाति दुस्सीलनग्गभोग्गमुसावादि नून मयं तव मनसो न पिया अहुम्हाति परिभासि ।

ततो अचेलो इतरं गाथमाह —

२९२. “पियो हि मे आसि सुपण्णराजा, असंसयं पण्डरकेन सच्चं ।
सो रागरत्तोव अकासिमेतं, पापकम्मं सम्पजानो न मोहा”ति ॥

तत्थ पण्डरकेनाति तया पण्डरकेन सो मम पियतरो अहोसि, सच्चमेतं । सोति सो अहं तस्मिं सुपण्णे रागेन रत्तो हुत्वा एतं पापकम्मं जानन्तोव अकासिं, न मोहेन अजानन्तोति ।

तं सुत्वा नागराजा द्वे गाथा अभसि —

२९३. “न मे पियं अप्पियं वापि होति, सम्पस्सतो लोकमिमं परञ्च ।
सुसञ्जतानञ्जि वियञ्जनेन, असञ्जतो लोकमिमं चरासि ॥

२९४. “अरियावकासोसि अनरियोवासि, असञ्जतो सञ्जतसन्निकासो ।
कण्हाभिजातिकोसि अनरियरूपो, पापं बहुं दुच्चरितं अचारी”ति ॥

तत्थ न मेति अम्भो दुस्सीलनग्गमुसावादि पब्बजितस्स हि इमञ्च परञ्च लोकं सम्पस्सतो पियं वा मे अप्पियं वापि मेति न होति, त्वं पन सुसञ्जतानं सीलवन्तानं ब्यञ्जनेन पब्बजितलिङ्गेन असञ्जतो हुत्वा इमं लोकं वञ्चेन्तो चरसि । अरियावकासोसीति अरियपटिरूपकोसि । असञ्जतोति कायादीहि असञ्जतोसि । कण्हाभिजातिकोति काळकसभावो । अनरियरूपोति अहिरिकसभावो । अचारीति अकासि ।

इति तं गरहित्वा इदानि अभिसपन्तो इमं गाथमाह —

२९५. “अदुट्ठस्स तुवं दुब्धि, दुब्धी च पिसुणो चसि ।
एतेन सच्चवज्जेन, मुद्धा ते फलतु सत्तधा”ति ॥

तस्सत्थो — अम्भो दुब्धि त्वं अदुट्ठस्स मित्तस्स दुब्धी चासि, पिसुणो चासि, एतेन सच्चवज्जेन मुद्धा ते सत्तधा फलतूति ।

इति नागराजस्स सपन्तस्सेव अचेलकस्स सीसं सत्तधा फलि । निसिन्नट्टानेयेवस्स भूमि विवरं अदासि । सो पथविं पविसित्वा अवीचिम्हि निब्बत्ति, नागराजसुपण्णराजानोपि अत्तनो भवनमेव अगमिंसु । सत्था तस्स पथविं पविट्ठभावं पकासेन्तो ओसानगाथमाह —

२९६. “तस्मा हि मित्तानं न दुब्भितब्भं, मित्तदुब्भा पापियो नत्थि अज्जो ।
आसित्तसत्तो निहतो पथब्बा, इन्दस्स वाक्येन हि संवरो हतो”ति ॥

तत्थ तस्माति यस्मा मित्तदुब्भिकम्मस्स फरुसो विपाको, तस्मा । आसित्तसत्तोति आसित्तविसेन सत्तो । इन्दस्साति नागिन्दस्स वाक्येन । संवरोति “अहं संवरे ठितोस्मी”ति पटिज्जाय एवं पज्जातो आजीवको हतोति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि देवदत्तो मुसावादं कत्वा पथविं पविट्ठोयेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा अचेलको देवदत्तो अहोसि, नागराजा सारिपुत्तो, सुपण्णराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

पण्डरनागराजजातकवण्णना अट्टमा ।

[५१९] ९. सम्बुलाजातकवण्णना

का वेधमानाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो मल्लिकं देविं आरब्भ कथेसि । वत्थु कुम्मासपिण्डिजातके (जा० १.७.१४२ आदयो) वित्थारितमेव । सा पन तथागतस्स तिण्णं कुम्मासपिण्डिकानं दानानुभावेन तं दिवसज्जेव रज्जो अगमहेसिभावं पत्वा पुब्बुट्ठायितादीहि पच्चहि कल्याणधम्मेहि समन्नागता जाणसम्पन्ना बुद्धुपट्ठायिका पतिदेवता अहोसि । तस्सा पतिदेवताभावो सकलनगरे पाकटो अहोसि । अथेकदिवसं धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, मल्लिका देवी किर वत्तसम्पन्ना जाणसम्पन्ना पतिदेवता”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेसा वत्तसम्पन्ना पतिदेवतायेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्तस्स रज्जो सोत्थिसेनो नाम पुत्तो अहोसि । तं राजा वयप्पत्तं उपरज्जे पतिट्ठपेसि, सम्बुला नामस्स अगमहेसी अहोसि उत्तमरूपधरा सरीरप्पभासम्पन्ना, निवाते जलमाना दीपसिखा विय खायति । अपरभागे सोत्थिसेनस्स सरीरे कुट्टं उप्पज्जति, वेज्जा तिकिच्छित्तुं नासक्खिंसु । सो भिज्जमाने कुट्टे पटिकूलो हुत्वा विप्पटिसारं पत्वा “को मे रज्जेन अत्थो, अरज्जे अनाथमरणं मरिस्सामी”ति रज्जो आरोचापेत्वा इत्थागारं छट्टेत्वा निक्खमि । सम्बुला बहूहि उपायेहि निवत्तियमानापि अनिवत्तित्वाव “अहं तं सामिकं अरज्जे पटिजगिस्सामी”ति वत्वा सद्धिज्जेव निक्खमि । सो अरज्जं पविसित्वा सुलभमूलफलाफले छायूदकसम्पन्ने पदेसे पण्णसालं कत्वा वासं कप्पेसि । राजधीता तं पटिजगि । कथं? सा हि पातो वुट्ठाय अस्समपदं सम्मज्जित्वा पानीयपरिभोजनीयं उपट्ठपेत्वा दन्तकट्टञ्च मुखधोवनञ्च उपनामेत्वा मुखे धोते नानाओसधानि पिसित्वा तस्स वणे मक्खेत्वा मधुरमधुरानि फलाफलानि खादापेत्वा मुखं विक्खालेत्वा हत्थेसु धोतेसु “अप्पमत्तो होहि देवा”ति वत्वा वन्दित्वा पच्छिखणित्तिअङ्कुसके आदाय फलाफलत्थाय अरज्जं पविसित्वा फलाफलानि आहरित्वा एकमन्ते ठपेत्वा घटेन उदकं आहरित्वा नानाचुण्णेहि च मत्तिकाहि च सोत्थिसेनं न्हापेत्वा पुन मधुरफलाफलानि उपनामेति । परिभोगावसाने वासितपानीयं उपनेत्वा सयं फलाफलानि परिभुज्जित्वा पदरसन्थरं संविदहित्वा तस्मिं तत्थ निपन्ने तस्स पादे धोवित्वा सीसपरिकम्मपिट्ठिपरिकम्मपादपरिकम्मनि कत्वा सयनपस्सं उपगन्त्वा निपज्जति । एतेनुपायेन सामिकं पटिजगि ।

सा एकदिवसं अरज्जे फलाफलं आहरन्ती एकं गिरिकन्दरं दिस्वा सीसतो पच्छिं ओतारेत्वा कन्दरतीरे ठपेत्वा “न्हायिस्सामी”ति ओतरित्वा हलिदाय सरीरं उब्बट्टेत्वा न्हात्वा सुधोतसरीरा उत्तरित्वा वाकचीरं निवासेत्वा कन्दरतीरे अट्ठासि । अथस्सा सरीरप्पभाय वनं एकोभासं अहोसि । तस्मिं खणे एको दानवो गोचरत्थाय चरन्तो तं दिस्वा पटिबद्धचित्तो

हुत्वा गाथाद्वयं आह —

२९७. “का वेधमाना गिरिकन्दरायं, एका तुवं तिष्ठसि संहितूरु ।
पुट्टासि मे पाणिपमेय्यमज्झे, अक्खाहि मे नामञ्च बन्धवे च ॥

२९८. “ओभासयं वनं रम्मं, सीहब्यग्घनिसेवितं ।
का वा त्वमसि कल्याणि, कस्स वा त्वं सुमज्झिमे ।
अभिवादेमि तं भद्दे, दानवाहं नमत्थु ते”ति ॥

तत्थ का वेधमानाति न्हानमत्तताय सीतभावेन कम्पमाना । संहितूरूति सम्पिण्डितूरु उत्तमऊरुलक्खणे ।
पाणिपमेय्यमज्झेति हत्थेन मिनितब्बमज्झे । का वा त्वन्ति का नाम वा त्वं भवसि । अभिवादेमीति वन्दामि । दानवाहन्ति
अहं एको दानवो, अयं नमक्कारो तव अत्थु, अज्जलिं ते पगणहामीति अवच ।

सा तस्स वचनं सुत्वा तिस्सो गाथा अभासि —

२९९. “यो पुत्तो कासिराजस्स, सोत्थिसेनोति तं विदू ।
तस्साहं सम्बुला भरिया, एवं जानाहि दानव ।
अभिवादेमि तं भन्ते, सम्बुलाहं नमत्थु ते ॥

३००. “वेदेहपुत्तो भदन्ते, वने वसति आतुरो ।
तमहं रोगसम्मत्तं, एका एकं उपट्ठहं ॥

३०१. “अहञ्च वनमुज्जाय, मधुमंसं मिगाबिलं ।
यदाहरामि तं भक्खो, तस्स नूनज्ज नाधती”ति ॥

तत्थ वेदेहपुत्तोति वेदेहराजधीताय पुत्तो । रोगसम्मत्तन्ति रोगपीळितं । उपट्ठहन्ति उपट्ठहामि पटिजग्गामि ।
“उपट्ठिता”तिपि पाठो । वनमुज्जायाति वनं उज्जेत्वा उज्जाचरियं चरित्वा । मधुमंसन्ति निम्मक्खिकं मधुञ्च
मिगाबिलमंसञ्च सीहब्यग्घमिगेहि खादितमंसतो अतिरित्तकोट्टासं । तं भक्खोति यं अहं आहरामि, तं भक्खोव सो मम
सामिको । तस्स नूनज्जाति तस्स मज्जे अज्ज आहारं अलभमानस्स सरीरं आतपे पक्खित्तपदुमं विय नाधति उपतप्पति
मिलायति ।

ततो परं दानवस्स च तस्सा च वचनपटिवचनगाथायो होन्ति —

३०२. “किं वने राजपुत्तेन, आतुरेन करिस्ससि ।
सम्बुले परिचिण्णेन, अहं भत्ता भवामि ते ॥

३०३. “सोकट्टाय दुरत्ताय, किं रूपं विज्जते मम ।
अज्जं परियेस भदन्ते, अभिरूपतरं मया ॥

३०४: “एहिमं गिरिमारुह, भरिया मे चतुस्सता ।
तासं त्वं पवरा होहि, सब्बकामसमिद्धिनी ॥

३०५: “नून तारकवण्णाभे, यं किञ्चि मनसिच्छसि ।
सब्बं तं पचुरं मय्हं, रमस्स्वज्ज मया सह ॥

३०६: “नो चे तुवं महेसेय्यं, सम्बुले कारयिस्ससि ।
अलं त्वं पातरासाय, पण्हे भक्खा भविस्ससि ॥

३०७: “तज्ज सत्तजटो लुद्धो, कळारो पुरिसादको ।
वने नाथं अपस्सन्तिं, सम्बुलं अग्गही भुजे ॥

३०८: “अधिपन्ना पिसाचेन, लुद्धेनामिसचक्खुना ।
सा च सत्तुवसं पत्ता, पतिमेवानुसोचति ॥

३०९: “न मे इदं तथा दुक्खं, यं मं खादेय्य रक्खसो ।
यज्ज मे अय्यपुत्तस्स, मनो हेस्सति अज्जथा ॥

३१०: “न सन्ति देवा पवसन्ति नून, न हि नून सन्ति इध लोकपाला ।
सहसा करोन्तानमसज्जतानं, न हि नून सन्ति पटिसेधितारो”ति ॥

तत्थ परिचिण्णेनाति तेन आतुरेन परिचिण्णेन किं करिस्ससि । सोकट्ठायाति सोकातुराय । “सोकट्ठाया”तिपि पाठो, सोके ठितायाति अत्थो । दुरत्तायाति दुग्गतकपणभावप्पत्ताय अत्तभावाय । एहिमन्ति मा त्वं दुरत्ताम्हीति चिन्तयि, एतं मम गिरिम्हि दिब्बविमानं, एहि इमं गिरिं आरुह । चतुस्सताति तस्मिं मे विमाने अपरापि चतुस्सता भरियायो अत्थि । सब्बं तन्ति यं किञ्चि उपभोगपरिभोगवत्थाभरणादिकं इच्छसि, सब्बं तं नून मय्हं पचुरं बहुं सुलभं, तस्मा मा कपणाम्हीति चिन्तयि, एहि मया सह रमस्सूति वदति ।

महेसेय्यन्ति, “भद्रे, सम्बुले नो चे मे त्वं महेसिभावं कारेस्ससि, परियत्ता त्वं मम पातरासाय, तेन तं बलक्कारेन विमानं नेस्सामि, तत्र मं असङ्गण्हन्ती मम स्वे पातोव भक्खा भविस्ससी”ति एवं वत्वा सो सत्तहि जटाहि समन्नागतो लुद्धको दारुणो निक्खन्तदन्तो तं तस्मिं वने किञ्चि अत्तनो नाथं अपस्सन्तिं सम्बुलं भुजे अग्गहेसि । अधिपन्नाति अज्झोत्थटा । आमिसचक्खुनाति किलेसलोलने । पतिमेवाति अत्तनो अचिन्तेत्वा पतिमेव अनुसोचति । मनो हेस्सतीति मं चिरायन्तिं विदित्वा अज्जथा चित्तं भविस्सति । न सन्ति देवाति इदं सा दानवेन भुजे गहिता देवतुज्झापनं करोन्ती आह । लोकपालाति एवरूपानं सीलवन्तीनं पतिदेवतानं पालका लोकपाला नून इध लोके न सन्तीति परिदेवति ।

अथस्सा सीलतेजेन सक्कस्स भवनं कम्पि, पण्डुकम्बलसिलासनं उण्हाकारं दस्सेसि । सक्को आवज्जेन्तो तं कारणं जत्वा वजिरं आदाय वेगेन गन्त्वा दानवस्स मत्थके ठत्वा इतरं गाथमाह —

३११.

“इत्थीनमेसा पवरा यसस्सिनी, सन्ता समा अगिरिवुगतेजा ।
तज्जे तुवं रक्खसादेसि कज्जं, मुद्धा च हि सत्तथा ते फलेय्य ।
मा त्वं दही मुज्ज पतिब्बताया”ति ॥

तत्थ सन्ताति उपसन्ता, अथ वा पण्डिता जाणसम्पन्ना । समाति कायविसमादिविरहिता । अदेसीति खादसि ।
फलेय्याति इमिना मे इन्दवजिरेन पहरित्वा मुद्धा भिज्जेथ । मा त्वं दहीति त्वं इमं पतिब्बतं मा तापेय्यासीति ।

तं सुत्वा दानवो सम्बुलं विस्सज्जेसि । सक्को “पुनपि एस एवरूपं करेय्या”ति चिन्तेत्वा दानवं देवसङ्घलिकाय
बन्धित्वा पुन अनागमनाय ततिये पब्बतन्तरे विस्सज्जेसि, राजधीतरं अप्पमादेन ओवदित्वा सकट्टानमेव गतो । राजधीतापि
अत्थङ्गते सूरिये चन्दालोकेन अस्समं पापुणि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था अट्ठ गाथा अभासि —

३१२. “सा च अस्सममागच्छि, पमुत्ता पुरिसादका ।
नीळं पळिनं सकुणीव, गतसिङ्गं आलयं ॥

३१३. “सा तत्थ परिदेवेसि, राजपुत्ती यसस्सिनी ।
सम्बुला उतुमत्तक्खा, वने नाथं अपस्सन्ती ॥

३१४. “समणे ब्राह्मणे वन्दे, सम्पन्नचरणे इसे ।
राजपुत्तं अपस्सन्ती, तुम्हंमि सरणं गता ॥

३१५. “वन्दे सीहे च ब्यग्घे च, ये च अज्जे वने मिगा ।
राजपुत्तं अपस्सन्ती, तुम्हंमि सरणं गता ॥

३१६. “तिणा लतानि ओसझो, पब्बतानि वनानि च ।
राजपुत्तं अपस्सन्ती, तुम्हंमि सरणं गता ॥

३१७. “वन्दे इन्दीवरीसामं, रत्तिं नक्खत्तमालिनिं ।
राजपुत्तं अपस्सन्ती, तुम्हंमि सरणं गता ॥

३१८. “वन्दे भागीरथिं गङ्गं, सवन्तीनं पटिगहं ।
राजपुत्तं अपस्सन्ती, तुम्हंमि सरणं गता ॥

३१९. “वन्दे अहं पब्बतराजसेट्ठं, हिमवन्तं सिलुच्चयं ।
राजपुत्तं अपस्सन्ती, तुम्हंमि सरणं गता”ति ॥

तत्थ नीळं पळिनं सकुणीवाति यथा सकुणिका मुखतुण्डकेन गोचरं गहेत्वा केनचि उपद्वेन सकुणपोतकानं
पळिनत्ता पळिनं सकुणिनीळं आगच्छेय्य, यथा वा गतसिङ्गं निक्खन्तवच्छकं आलयं सुज्जं वच्छकसालं वच्छगिद्धिनी धेनु
आगच्छेय्य, एवं सुज्जं अस्समं आगच्छीति अत्थो । तदा हि सोत्थिसेनो सम्बुलाय चिरमानाय “इत्थियो नाम लोला,

पच्चामित्तमि मे गहेत्वा आगच्छेय्या”ति परिसङ्कन्तो पण्णसालतो निक्खमित्वा गच्छन्तरं पविसित्वा निसीदि । तेनेतं वुत्तं । **उतुमत्तक्खा**ति सोकवेगसज्जातेन उण्हेन उतुना मन्दलोचना । **अपस्सन्ती**ति तस्मिं वने नाथं अत्तनो पतिं अपस्सन्ती इतो चितो च सन्धावमाना परिदेवेसि ।

तत्थ **समणे ब्राह्मणे**ति समितपापबाहितपापे समणे ब्राह्मणे । **सम्पन्नचरणे**ति सह सीलेन अट्टन्नं समापत्तीनं वसेन च सम्पन्नचरणे इसे वन्देति एवं वत्वा राजपुत्तं अपस्सन्ती तुम्हाकं सरणं गता अम्हि । सचे मे सामिकस्स निसिन्नट्ठानं जानाथ, आचिक्खथाति परिदेवेसीति अत्थो । सेसगाथासुपि एसेव नयो । **तिणा लतानि ओसझो**ति अन्तोफेग्गुबहिसारतिणानि च लतानि च अन्तोसारओसधियो च । इमं गाथं तिणादीसु निब्बत्तदेवता सन्धायाह । **इन्दीवरीसामन्ति** इन्दीवरीपुप्फसमानवण्णं । **नक्खत्तमालिनि**न्ति नक्खत्तपटिपाटिसमन्नागतं । **तुम्हंम्ही**ति रत्तिं सन्धाय तम्मि अम्हीति आह । **भागीरथिं गङ्गन्ति** एवंपरियायनामिकं गङ्गं । **सवन्ती**नन्ति अज्जासं बहूनां नदीनां पटिग्गाहिकं । गङ्गाय निब्बत्तदेवतं सन्धायेवमाह । हिमवन्तेपि एसेव नयो ।

तं एवं परिदेवमानं दिस्वा सोत्थिसेनो चिन्तेसि — “अयं अतिविय परिदेवति, न खो पनस्सा भावं जानामि, सचे मयि सिनेहेन एवं करोति, हृदयम्मिस्सा फलेय्य, परिग्गणिहस्सामि ताव न”न्ति गन्त्वा पण्णसालद्वारे निसीदि । सापि परिदेवमानाव पण्णसालद्वारं गन्त्वा तस्स पादे वन्दित्वा “कुहिं गतोसि, देवा”ति आह । अथ नं सो, “भद्दे, त्वं अज्जेसु दिवसेसु न इमाय वेलाय आगच्छसि, अज्ज अतिसायं आगतासी”ति पुच्छन्तो गाथमाह —

३२०. “अतिसायं वतागच्छि, राजपुत्ति यसस्सिनि ।

केन नुज्ज समागच्छि, को ते पियतरो मया”ति ॥

अथ नं सा “अहं, अय्यपुत्त, फलाफलानि आदाय आगच्छन्ती एकं दानवं पस्सिं, सो मयि पटिबद्धचित्तो हुत्वा मं हत्थे गणिहत्वा ‘सचे मम वचनं न करोसि, खादिस्सामि त’न्ति आह, अहं ताव वेलाय तज्जेव अनुसोचन्ती एवं परिदेवि”न्ति वत्वा गाथमाह —

३२१. “इदं खोहं तदावोचं, गहिता तेन सत्तुना ।

न मे इदं तथा दुक्खं, यं मं खादेय्य रक्खसो ।

यज्ज मे अय्यपुत्तस्स, मनो हेस्सति अज्जथा”ति ॥

अथस्स सेसम्मि पवत्तिं आरोचेन्ती “तेन पनाहं, देव, दानवेन गहिता अत्तानं विस्सज्जापेतुं असक्कोन्ती देवतुज्झापनकम्मं अकासिं, अथ सक्को वजिरहत्थो आगन्त्वा आकासे ठितो दानवं सन्तज्जेत्वा मं विस्सज्जापेत्वा तं देवसङ्खलिकाय बन्धित्वा ततिये पब्बतन्तरे खिपित्वा पक्कामि, एवाहं सक्कं निस्साय जीवितं लभि”न्ति आह । तं सुत्वा सोत्थिसेनो, “भद्दे, होतु, मातुगामस्स अन्तरे सच्चं नाम दुल्लभं, हिमवन्ते हि बहू वनचरकतापसविज्जाधरादयो सन्ति, को तुय्हं सद्विस्सती”ति वत्वा गाथमाह —

३२२. “चोरीनं बहुबुद्धीनं, यासु सच्चं सुदुल्लभं ।

थीनं भावो दुराजानो, मच्छस्सेवोदके गत”न्ति ॥

सा तस्स वचनं सुत्वा, “अय्यपुत्त, अहं तं असद्वहन्तं मम सच्चबलेनेव तिकिच्छिस्सामी”ति उदकस्स कलसं पूरेत्वा सच्चकिरियं कत्वा तस्स सीसे उदकं आसिञ्चन्ती गाथमाह —

३२३: “तथा मं सच्चं पालेतु, पालयिस्सति चे ममं ।

यथाहं नाभिजानामि, अञ्जं पियतरं तथा ।

एतेन सच्चवज्जेन, ब्याधि ते वूपसम्मतू”ति ॥

तत्थ तथा-सद्वो “चे मम”न्ति इमिना सद्धिं योजेतब्बो । इदं वुत्तं होति — यथाहं वदामि, तथा चे मम वचनं सच्चं, अथ मं इदानीपि पालेतु, आयतिम्पि पालेस्सति, इदानी मे वचनं सुणाथ “यथाहं नाभिजानामी”ति । पोत्थकेसु पन “तथा मं सच्चं पालेती”ति लिखितं, तं अट्ठकथायं नत्थि ।

एवं तां सच्चकिरियं कत्वा उदके आसित्तमत्तेयेव सोत्थिसेनस्स कुट्टं अम्बिलेन धोतं विय तम्बमलं तावदेव अपगच्छि । ते कतिपाहं तत्थ वसित्वा अरञ्जा निक्खम्म बाराणसिं पत्वा उय्यानं पविसिंसु । राजा तेसं आगतभावं जत्वा उय्यानं गन्त्वा तत्थेव सोत्थिसेनस्स छत्तं उस्सापेत्वा सम्बुलं अगमहेसिद्वाने अभिसिञ्चापेत्वा नगरं पवेसेत्वा सयं इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा उय्याने वासं कप्पेसि, राजनिवेसनेयेव च निबद्धं भुज्जि । सोत्थिसेनोपि सम्बुलाय अगमहेसिद्वानमत्तमेव अदासि, न पुनस्सा कोचि सक्कारो अहोसि, अत्थिभावम्पिस्सा न अञ्जासि, अञ्जाहेव इत्थीहि सद्धिं अभिरमि । सम्बुला सपत्तिदोसवसेन किस्सा अहोसि उपण्डुपण्डुकजाता धमनीसन्थतगत्ता । सा एकदिवसं सोकविनोदनत्थं भुज्जितुं आगतस्स ससुरतापसस्स सन्तिकं गन्त्वा तं कतभत्तकिच्चं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । सो तं मिलातिन्द्रियं दिस्वा गाथमाह —

३२४: “ये कुञ्जरा सत्तसता उळारा, रक्खन्ति रत्तिन्दिवमुय्युतावुधा ।

धनुग्गहानञ्च सतानि सोळस, कथंविधे पस्ससि भदे सत्तवो”ति ॥

तस्सत्थो — भदे, सम्बुले ये अम्हाकं सत्तसता कुञ्जरा, तेसञ्जेव खन्धगतानं योधानं वसेन उय्युत्तावुधा, अपरानि च सोळसधनुग्गहसतानि रत्तिन्दिवं बाराणसिं रक्खन्ति । एवं सुरक्खिते नगरे कथंविधे त्वं सत्तवो पस्ससि । भदे, यस्सा तव सासङ्का सप्पटिभया अरञ्जा आगतकालेपि पभासम्पन्नं सरीरं, इदानी पन मिलाता पण्डुपलासवण्णा अतिविय किलन्तिन्द्रियासि, कस्स नाम त्वं भायसी”ति पुच्छि ।

सा तस्स वचनं सुत्वा “पुत्तो ते, देव, मयि न पुरिमसदिसो”ति वत्वा पञ्च गाथा अभसि —

३२५: “अलङ्कतायो पदुमुत्तरत्तचा, विरागिता पस्सति हंसगगारा ।

तासं सुणित्वा मितगीतवादितं, न दानि मे तात तथा यथा पुरे ॥

३२६: “सुवण्णसंकच्चधरा सुविग्गहा, अलङ्कता मानुसियच्छरूपमा ।

सेनोपिया तात अनिन्दितङ्गियो, खत्तियकञ्जा पटिलोभयन्ति नं ॥

३२७: “सचे अहं तात तथा यथा पुरे, पतिं तमुज्जाय पुना वने भरे ।

सम्मानये मं न च मं विमानये, इतोपि मे तात ततो वरं सिया ॥

३२८. “यमन्नपाने विपुलस्मि ओहिते, नारी विमट्टाभरणा अलङ्कृता ।
सब्बङ्गुपेता पतिनो च अप्पिया, अबज्झ तस्सा मरणं ततो वरं ॥

३२९. “अपि चे दलिद्वा कपणा अनाळ्हिया, कटादुतीया पतिनो च सा पिया ।
सब्बङ्गुपेतायपि अप्पियाय, अयमेव सेय्या कपणापि या पिया”ति ॥

तत्थ पदुमुत्तरत्तचाति पदुमगब्भसदिसउत्तरत्तचा । सब्बासं सरीरतो सुवण्णपभा निच्छरन्तीति दीपेति । विरागिताति विलग्गसरीरा, तनुमज्झाति अत्थो । हंसगगगराति एवरूपा हंसा विय मधुरस्सरा नारियो पस्सति । तासन्ति सो तव पुत्तो तासं नारीनं मितगीतवादितादीनि सुणित्वा इदानि मे, तात, यथा पुरे, तथा न पवत्ततीति वदति । सुवण्णसंकच्चधराति सुवण्णमयसंकच्चालङ्कारधरा । अलङ्कृताति नानालङ्कारपटिमण्डिता । मानुसियच्छरूपमाति मानुसियो अच्छरूपमा । सेनोपियाति सोत्थिसेनस्स पिया । पटिलोभयन्ति नन्ति नं तव पुत्तं पटिलोभयन्ति ।

सचे अहन्ति, तात, यथा पुरे सचे अहं पुनपि तं पतिं तथेव कुट्टरोगेन वनं पविट्ठं उज्झाय तस्मिं वने भरेय्यं, पुनपि मं सो सम्मानेय्य न विमानेय्य, ततो मे इतोपि बाराणसिरज्जतो तं अरज्जमेव वरं सिया सपत्तिदोसेन सुस्सन्तियाति दीपेति । यमन्नपानेति यं अन्नपाने । ओहितेति ठपिते पटियत्ते । इमिना बहुन्नपानधरं दस्सेति । अयं किरस्सा अधिप्पायो — या नारी विपुलन्नपाने घरे एकिकाव असपत्ति समाना विमट्टाभरणा नानालङ्कारेहि अलङ्कृता सब्बेहि गुणङ्गेहि उपेता पतिनो च अप्पिया होति, अबज्झ गीवाय वल्लिया वा रज्जुया वा बन्धित्वा तस्सा ततो घरावासतो मरणमेव वरतरन्ति । अनाळ्हियाति अनाळ्हा । कटादुतीयाति निपज्जनकटसारकदुतिया । सेय्याति कपणापि समाना या पतिनो पिया, अयमेव उत्तमाति ।

एवं ताय अत्तनो परिसुस्सनकारणे तापसस्स कथिते तापसो राजानं पक्कोसापेत्वा “तात, सोत्थिसेन तयि कुट्टरोगाभिभूते अरज्जं पविसन्ते तया सद्धिं पविसित्वा तं उपट्ठहन्ती अत्तनो सच्चबलेन तव रोगं वूपसमेत्वा या ते रज्जे पटिद्धानकारणमकासि, तस्सा नाम त्वं नेव ठितद्धानं, न निसिन्नद्धानं जानासि, अयुत्तं ते कतं, मित्तदुब्भिकम्मं नामेतं पापक”न्ति वत्वा पुत्तं ओवदन्तो गाथमाह —

३३०. “सुदुल्लभित्थी पुरिसस्स या हिता, भत्तित्थिया दुल्लभो यो हितो च ।
हिता च ते सीलवती च भरिया, जनिन्द धम्मं चर सम्बुलाया”ति ॥

तस्सत्थो — तात, या पुरिसस्स हिता मुदुचित्ता अनुकम्पिका इत्थी, यो च भत्ता इत्थिया हितो कतगुणं जानाति, उभोपेते सुदुल्लभा । अयज्ज सम्बुला तुहं हिता चेव सीलसम्पन्ना च, तस्मा एतिस्सा धम्मं चर, कतगुणं जानित्वा मुदुचित्तो होहि, चित्तमस्सा परितोसेहीति ।

एवं सो पुत्तस्स ओवादं दत्वा उट्ठायासना पक्कामि । राजा पितरि गते सम्बुलं पक्कोसापेत्वा, “भद्दे, एत्तकं कालं मया कतं दोसं खम, इतो पट्टाय सब्बिस्सरियं तुहमेव दम्मी”ति वत्वा ओसानगाथमाह —

३३१.

“सचे तुवं विपुले लद्धभोगे, इस्सावतिण्णा मरणं उपेसि ।
अहञ्च ते भदे इमा राजकज्जा, सब्बे ते वचनकरा भवामा”ति ॥

तस्सत्थो — भदे, सम्बुले सचे त्वं रतनरासिम्हि ठपेत्वा अभिसित्ता अग्गमहेसिट्ठानवसेन विपुले भोगे लभित्वापि इस्साय ओतिण्णा मरणं उपेसि, अहञ्च इमा च राजकज्जा सब्बे तव वचनकरा भवाम, त्वं यथाधिप्पायं इमं रज्जं विचारेहीति सब्बिस्सरियं तस्सा अदासि ।

ततो पट्टाय उभो समग्गवासं वसन्ता दानादीनि पुज्जानि करित्वा यथाकम्मं गमिंसु । तापसो झानाभिज्जायो निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपि मल्लिका पतिदेवतायेवा”ति वत्वा जातकं समोधानेसि “तदा सम्बुला मल्लिका अहोसि, सोत्थिसेनो कोसलराजा, पिता तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सम्बुलाजातकवण्णना नवमा ।

[५२०] १०. गन्धतिन्दुकजातकवण्णना

अप्पमादोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो राजोवादं आरब्ध कथेसि । राजोवादो हेट्ठा वित्थारितोव । अतीते पन कपिलरट्टे उत्तरपञ्चालनगरे पञ्चालो नाम राजा अगतिगमने ठितो अधम्मेन पमत्तो रज्जं कारेसि । अथस्स अमच्चादयो सब्बेपि अधम्मिकाव जाता । बलिपीळिता रट्टवासिनो पुत्तदारो आदाय अरज्जे मिगा विय चरिंसु, गामट्टाने गामो नाम नाहोसि । मनुस्सा राजपुरिसानं भयेन दिवा गेहे वसितुं असक्कोन्ता गेहानि कण्टकसाखाहि परिक्खिपित्वा गेहे रत्तिं वसित्वा अरुणे उग्गच्छन्तेयेव अरज्जं पविसन्ति । दिवा राजपुरिसा विलुम्पन्ति, रत्तिं चोरा । तदा बोधिसत्तो बहिनगरे गन्धतिन्दुकुरुक्खे देवता हुत्वा निब्बत्ति, अनुसंवच्छरं रज्जो सन्तिका सहस्सगघनकं बलिकम्मं लभति । सो चिन्तेसि — “अयं राजा पमत्तो रज्जं कारेति, सकलरट्टं विनस्सति, ठपेत्वा मं अज्जो राजानं पतिरूपे निवेसेतुं समत्थो नाम नत्थि, उपकारको चापि मे अनुसंवच्छरं सहस्सगघनकबलिना पूजेति, ओवदिस्सामि न”न्ति ।

सो रत्तिभागे रज्जो सिरिगब्भं पविसित्वा उस्सीसकपस्से ठत्वा ओभासं विस्सज्जेत्वा आकासे अट्ठासि । राजा तं बालसूरियं विय जलमानं दिस्वा “कोसि त्वं, केन वा कारणेन इधागतोसी”ति पुच्छि । सो तस्स वचनं सुत्वा, “महाराज, अहं गन्धतिन्दुकदेवता, ‘तुय्हं ओवादं दस्सामी’ति आगतोम्ही”ति आह । “किं नाम ओवादं दस्ससी”ति एवं वुत्ते महासत्तो, “महाराज, त्वं पमत्तो हुत्वा रज्जं कारेसि, तेन ते सकलरट्टं हतविलुत्तं विय विनट्टं, राजानो नाम पमादेन रज्जं कारेन्ता सकलरट्टस्स सामिनो न होन्ति, दिट्ठेव धम्मे विनासं पत्वा सम्पराये पुन महानिरये निब्बत्तन्ति । तेसु च पमादं आपन्नेसु अन्तोजना बहिजनापिस्स पमत्ताव होन्ति, तस्मा रज्जा अतिरेकेन अप्पमत्तेन भवितब्ब”न्ति वत्वा धम्मदेसनं पट्टपेन्तो इमा एकादस गाथा आह —

३३२. “अप्पमादो अमतपदं, पमादो मच्चुनो पदं ।
अप्पमत्ता न मीयन्ति, ये पमत्ता यथा मत्ता ॥

३३३. “मदा पमादो जायेथ, पमादा जायते खयो ।
खया पदोसा जायन्ति, मा मदो भरतूसभ ॥

३३४: “बहू हि खत्तिया जीना, अत्थं रट्ठं पमादिनो ।
अथोपि गामिनो गामा, अनगारा अगारिनो ॥

३३५: “खत्तियस्स पमत्तस्स, रट्ठस्मिं रट्ठवट्ठन ।
सब्बे भोगा विनस्सन्ति, रज्जो तं वुच्चते अघं ॥

३३६: “नेस धम्मो महाराज, अतिवेलं पमज्जसि ।
इद्धं फीतं जनपदं, चोरा विद्धंसयन्ति नं ॥

३३७: “न ते पुत्ता भविस्सन्ति, न हिरज्जं न धानियं ।
रट्ठे विलुप्पमानम्हि, सब्बभोगेहि जीयसि ॥

३३८: “सब्बभोगा परिजिण्णं, राजानं वापि खत्तियं ।
जातिमिक्खा सुहज्जा च, न तं मज्जन्ति मानियं ॥

३३९: “हत्थारोहा अनीकट्ठा, रथिका पत्तिकारका ।
तमेवमुपजीवन्ता, न तं मज्जन्ति मानियं ॥

३४०: “असंविहितकम्मन्तं, बालं दुम्मन्तिमन्तिनं ।
सिरी जहति दुम्मेधं, जिण्णं व उरगो तचं ॥

३४१: “सुसंविहितकम्मन्तं, कालुड्ढायिं अतन्दितं ।
सब्बे भोगाभिवट्ठन्ति, गावो सउसभामिव ॥

३४२: “उपस्सुतिं महाराज, रट्ठे जनपदे चर ।
तत्थ दिस्वा च सुत्वा च, ततो तं पटिपज्जसी”ति ॥

तत्थ अप्पमादोति सतिया अविप्पवासो । अमतपदन्ति अमतस्स निब्बानस्स पदं अधिगमकारणं । मच्चुनो पदन्ति मरणस्स कारणं । पमत्ता हि विपस्सनं अवट्ठत्वा अप्पटिसन्धिकभावं पत्तुं असक्कोन्ता पुनप्पुनं संसारे जायन्ति चेव मीयन्ति च, तस्मा पमादो मच्चुनो पदं नाम । न मीयन्तीति विपस्सनं वट्ठत्वा अप्पटिसन्धिकभावं पत्ता पुन संसारे अनिब्बत्तता न मीयन्ति नाम । ये पमत्ताति, महाराज, ये पुग्गला पमत्ता, ते यथा मता, तथेव दट्ठब्बा । कस्मा? अकिच्चसाधनताय । मतस्सपि हि “अहं दानं दस्सामि, सीलं रक्खिस्सामि, उपोसथकम्मं करिस्सामि, कल्याणकम्मं पूरेस्सामी”ति आभोगो वा पत्थना वा परियुट्ठानं वा नत्थि अपगतविज्जाणत्ता, पमत्तस्सपि अप्पमादाभावाति तस्मा उभोपेते एकसदिसाव ।

मदाति, महाराज, आरोग्ययोब्बनजीवितमदसङ्घाता तिविधा मदा पमादो नाम जायति । सो मदप्पत्तो पमादापन्नो पाणातिपातादीनि पापकम्मानी करोति । अथ नं राजानो छिन्दापेन्ति वा हनापेन्ति वा, सब्बं वा धनमस्स हरन्ति, एवमस्स पमादा जातिधनजीवितकखयो जायति । पुन सो धनकखयं वा यसकखयं वा पत्तो जीवितुं असक्कोन्तो जीवितवुत्तत्थाय

कायदुच्चरितादीनि करोति, इच्चस्स खया पदोसा जायन्ति, तेन तं वदामि **मा मदो भरतूसभाति**, रट्टभारकजेडुक भरतूसभ मा पमादमापज्जीति अत्थो । **अत्थं रट्टन्ति** जनपदवासीनं वुद्धिञ्चेव सकलरट्टञ्च बहू पमादिनो जीना । तेसं आविभावत्थाय खन्तिवादिजातक-मातङ्गजातक-भरुजातक-सरभङ्गजातक-चेतियजातकानि कथेतब्बानि । **गामिनोति** गामभोजकापि ते गामापि बहू पमाददोसेन जीना परिहीना विनट्ठा । **अनगारा अगारिनोति** पब्बजितापि पब्बजितपटिपत्तितो, गिहीपि घरावासतो चेव धनधञ्जादीहि च बहू जीना परिहीनाति वदति । **तं वुच्चते अघन्ति**, महाराज, यसभोगपरिहानि नामेतं रज्जो दुक्खं वुच्चति । भोगाभावेन हि निद्धनस्स यसो हायति, हीनयसो महन्तं कायिकचेतसिकदुक्खं पापुणाति ।

नेस धम्मोति, महाराज, एस पोराणकराजूनं धम्मो न होति । **इद्धं फीतन्ति** अन्नपानादिना समिद्धं हिरञ्जसुवण्णादिना फीतं पुष्फितं । **न ते पुत्ताति**, महाराज, पवेणिपालका ते पुत्ता न भविस्सन्ति । रट्टवासिनो हि “अधम्मिकरज्जो एस पुत्तो, किं अम्हाकं वुद्धिं करिस्सति, नास्स छत्तं दस्सामा”ति छत्तं न देन्ति । एवमेतेसं पवेणिपालका पुत्ता न होन्ति नाम । **परिजिण्णन्ति** परिहीनं । **राजानं वापीति** सचेपि सो राजा होति, अथ नं राजानं समानम्पि । **मानियन्ति** “अयं राजा”ति गरुचित्तेन सम्मानेतब्बं कत्वा न मज्जन्ति । **उपजीवन्ताति** उपनिस्साय जीवन्तापि एते एतका जना गरुचित्तेन मज्जितब्बं न मज्जन्ति । किंकारणा? अधम्मिकभावेन ।

सिरीति यसविभवो । **तचन्ति** यथा उरगो जिण्णतचं जिगुच्छन्तो जहति, न पुन ओलोकेति, एवं तादिसं राजानं सिरी जहति । **सुसंविहितकम्मन्तन्ति** कायद्वारादीहि पापकम्मं अकरोन्तं । **अभिवड्ढन्तीति** अभिमुखं गच्छन्ता वड्ढन्ति । **सउसभामिवाति** सउसभा इव । अप्पमत्तस्स हि सउसभजेडुको गोगणो विय भोगा वड्ढन्ति । **उपस्सुतिन्ति** जनपदचारित्तसवनाय चारिकं अत्तनो सकलरट्टे च जनपदे च चर । **तत्थाति** तस्मिं रट्टे चरन्तो दट्टब्बं दिस्वा सोतब्बं सुत्वा अत्तनो गुणागुणं पच्चक्खं कत्वा ततो अत्तनो हितपटिपत्तिं पटिपज्जिस्ससीति ।

इति महासत्तो एकादसहि गाथाहि राजानं ओवदित्वा “गच्छ पपञ्चं अकत्वा परिग्गण्ह रट्टं, मा नासयी”ति वत्वा सकट्टानमेव गतो । राजापि तस्स वचनं सुत्वा संवेगप्पत्तो पुनदिवसे रज्जं अमच्चे पटिच्छापेत्वा पुरोहितेन सद्धिं कालस्सेव पाचीनद्वारेन नगरा निक्खमित्वा योजनमत्तं गतो । तत्थेको गामवासी महल्लको अटवितो कण्टकसाखं आहरित्वा गेहद्वारं परिक्रिषित्वा पिदहित्वा पुत्तदारं आदाय अरञ्जं पविसित्वा सायं राजपुरिसेसु पक्कन्तेसु अत्तनो घरं आगच्छन्तो गेहद्वारे पादे कण्टकेन विद्धो उक्कुटिकं निसीदित्वा कण्टकं नीहरन्तो —

३४३: “एवं वेदेतु पञ्चालो, सङ्गामे सरमप्पितो ।

यथाहमज्ज वेदेमि, कण्टकेन समप्पितो”ति ॥ —

इमाय गाथाय राजानं अक्कोसि । तं पनस्स अक्कोसनं बोधिसत्तानुभावेन अहोसि । बोधिसत्तेन अधिग्गहितोव सो अक्कोसीति वेदितब्बो । तस्मिं पन समये राजा च पुरोहितो च अज्जातकवेसेन तस्स सन्तिकेव अट्टंसु । अथस्स वचनं सुत्वा पुरोहितो इतरं गाथमाह —

३४४: “जिण्णो दुब्बलचक्खूसि, न रूपं साधु पस्ससि ।

किं तत्थ ब्रह्मदत्तस्स, यं तं मग्गेय्य कण्टको”ति ॥

तत्थ **मग्गेय्याति** विज्झेय्य । इदं वुत्तं होति — यदि त्वं अत्तनो अब्यत्तताय कण्टकेन विद्धो, को एत्थ रज्जो दोसो । येन

राजानं अक्कोसि, किं ते रज्जा कण्टको ओलोकेत्वाव आचिक्खितब्बोति ।

तं सुत्वा महल्लको तिस्सो गाथा अभसि —

३४५:“बह्वेत्थ ब्रह्मदत्तस्स, सोहं मग्गस्मि ब्राह्मण ।

अरक्खिता जानपदा, अधम्मबलिना हता ॥

३४६:“रत्तिज्झि चोरा खादन्ति, दिवा खादन्ति तुण्डिया ।

रट्ठस्मिं कूटराजस्स, बहु अधम्मिको जनो ॥

३४७:“एतादिसे भये जाते, भयट्ठा तात माणवा ।

निल्लेनकानि कुब्बन्ति, वने आहत्व कण्टक’न्ति ॥

तत्थ **बह्वेत्था**ति, ब्राह्मण, सोहं सकण्टके मग्गे पतितो सन्निसिन्नो, बहु एत्थ ब्रह्मदत्तस्स दोसो, त्वं एत्तकं कालं रज्जो दोसेन मम सकण्टके मग्गे विचरणभावं न जानासि । तस्स हि अरक्खिता जानपदा...पे०... कण्टकन्ति । तत्थ **खादन्ती**ति विलुम्पन्ति । **तुण्डिया**ति वधबन्धादीहि पीळेत्वा अधम्मेन बलिसाधका । **कूटराजस्सा**ति पापरज्जो । **अधम्मिको**ति पटिच्छन्नकम्मन्तो । **ताता**ति पुरोहितं आलपति । **माणवा**ति मनुस्सा । **निल्लेनकानी**ति निलीयनट्टानानि । **वने आहत्व कण्टकन्ति** कण्टकं आहरित्वा द्वारानि पिदहित्वा घरं छुट्टेत्वा पुत्तदारं आदाय वनं पविसित्वा तस्मिं वने अत्तनो निलीयनट्टानानि करोन्ति । अथ वा वने यो कण्टको, तं आहरित्वा घरानि परिक्खपन्ति । इति रज्जो दोसेनेवम्हि कण्टकेन विद्धो, मा एवरूपस्स रज्जो उपत्थम्भो होहीति ।

तं सुत्वा राजा पुरोहितं आमन्तेत्वा, “आचरिय, महल्लको युत्तं भणति, अम्हाकमेव दोसो, एहि निवत्ताम, धम्मेन रज्जं कारेस्सामा”ति आह । बोधिसत्तो पुरोहितस्स सरीरे अधिमुच्चित्वा पुरतो गन्त्वा “परिग्गणिहस्साम ताव, महाराजा”ति आह । ते तम्हा गामा अज्जं गामं गच्छन्ता अन्तरामग्गे एकस्सा महल्लिकाय सद्धं अस्सोसुं । सा किरेका दलिट्ठित्थी द्वे धीतरो वयप्पत्ता रक्खमाना तासं अरज्जं गन्तुं न देति । सयं अरज्जतो दारुनि चेव साकज्ज आहरित्वा धीतरो पटिजग्गति । सा तं दिवसं एकं गुम्बं आरुह साकं गणहन्ती पवट्टमाना भूमियं पतित्वा राजानं मरणेन अक्कोसन्ती गाथमाह —

३४८:“कदास्सु नामयं राजा, ब्रह्मदत्तो मरिस्सति ।

यस्स रट्ठम्हि जीयन्ति, अप्पतिका कुमारिका”ति ॥

तत्थ **अप्पतिका**ति अस्सामिका । सचे हि तासं सामिका अस्सु, मं पोसेय्युं । पापरज्जो पन रज्जे अहं दुक्खं अनुभोमि, कदा नु खो एस मरिस्सतीति ।

एवं बोधिसत्तानुभावेनेव सा अक्कोसि । अथ नं पुरोहितो पटिसेधेन्तो गाथमाह —

३४९:“दुब्भासितज्झि ते जम्मि, अनत्थपदकोविदे ।

कुहिं राजा कुमारीनं, भत्तारं परियेसती”ति ॥

तं सुत्वा महल्लिका द्वे गाथा अभासि —

३५०: “न मे दुब्भासितं ब्रह्मे, कोविदत्थपदा अहं ।
अरक्खिता जानपदा, अधम्मबलिना हता ॥

३५१: “रत्तिञ्चि चोरा खादन्ति, दिवा खादन्ति तुण्डिया ।
रट्ठस्मिं कूटराजस्स, बहु अधम्मिको जनो ।
दुज्जीवे दुब्भरे दारे, कुतो भत्ता कुमारियो”ति ॥

तत्थ कोविदत्थपदाति अहं अत्थपदे कारणपदे कोविदा छेका, मा त्वं एतं पापराजानं पसंसि । दुज्जीवेति दुज्जीवे रट्ठे दुब्भरे दारे जाते मनुस्सेसु भीततसितेसु अरज्जे वसन्तेसु कुतो भत्ता कुमारियो, कुतो कुमारियो भत्तारं लभिस्सन्तीति अत्थो ।

ते तस्सा वचनं सुत्वा “युत्तं सा कथेती”ति ततो परं गच्छन्ता एकस्स कस्सकस्स सद्दं अस्सोसुं । तस्स किर कसन्तस्स सालियो नाम बलिबद्धो फालेन पहटो सयि । सो राजानं अक्कोसन्तो गाथमाह —

३५२: “एवं सयतु पञ्चालो, सङ्गामे सत्तिया हतो ।
यथायं कपणो सेति, हतो फालेन सालियो”ति ॥

तत्थ यथाति यथा अयं वेदनाप्पत्तो सालियबलिबद्धो सेति, एवं सयतूति अत्थो ।

अथ नं पुरोहितो पटिसेधेन्तो गाथमाह —

३५३: “अधम्मेन तुवं जम्म, ब्रह्मदत्तस्स कुज्झसि ।
यो त्वं सपसि राजानं, अपरज्झित्वान अत्तनो”ति ॥

तत्थ अधम्मेनाति अकारणेन असभावेन ।

तं सुत्वा सो तिस्सो गाथा अभासि —

३५४: “धम्मेन ब्रह्मदत्तस्स, अहं कुज्झामि ब्राह्मण ।
अरक्खिता जानपदा अधम्मबलिना हता ॥

३५५: “रत्तिञ्चि चोरा खादन्ति, दिवा खादन्ति तुण्डिया ।
रट्ठस्मिं कूटराजस्स, बहु अधम्मिको जनो ॥

३५६: “सा नून पुन रे पक्का, विकाले भत्तमाहरि ।
भत्तहारिं अपेक्खन्तो, हतो फालेन सालियो”ति ॥

तत्थ धम्मेनाति कारणेनेव, अकारणेन अवकोसतीति सज्जं मा करि। सा नून पुन रे पक्का, विकाले भत्तमाहरीति, ब्राह्मण, सा भत्तहारिका इत्थी पातोव मम भत्तं पचित्वा आहरन्ती अधम्मबलिसाधकेहि ब्रह्मदत्तस्स दासेहि पलिबुद्धा भविस्सति, ते परिविसित्वा पुन मय्हं भत्तं पक्कं भविस्सति, तेन कारणेन विकाले भत्तं आहरि, “अज्ज विकाले भत्तं आहरी”ति चिन्तेत्वा छातज्झत्तो अहं तं भत्तहारिं ओलोकेन्तो गोणं अट्टाने पतोदेन विज्झिं, तेनेस पादं उक्खिपित्वा फालं पहरन्तो हतो फालेन सालियो। तस्मा “एस मया हतो”ति सज्जं मा करि, पापरज्जोयेव हतो नामेस, मा तस्स वण्णं भणीति।

ते पुरतो गन्त्वा एकस्मिं गामे वसिंसु। पुनदिवसे पातोव एका कूटधेनु गोदोहकं पादेन पहरित्वा सद्धिं खीरेन पवट्टेसि। सो ब्रह्मदत्तं अवकोसन्तो गाथमाह —

३५७: “एवं हज्जतु पज्वाल्लो, सङ्गामे असिना हतो।
यथाहमज्ज पहतो, खीरज्ज मे पवट्टित”न्ति॥

तं सुत्वा पुरोहितो पटिसेधेन्तो गाथमाह —

३५८: “यं पसु खीरं छट्टेति, पसुपालं विहिंसति।
किं तत्थ ब्रह्मदत्तस्स, यं नो गरहते भव”न्ति॥

ब्राह्मणेन गाथाय वुत्ताय पुन सो तिस्सो गाथा अभासि —

३५९: “गारहो ब्रह्मे पज्वाल्लो, ब्रह्मदत्तस्स राजिनो।
अरक्खिता जानपदा, अधम्मबलिना हता॥

३६०: “रत्तिज्झि चोरा खादन्ति, दिवा खादन्ति तुण्डिया।
रट्ठस्मिं कूटराजस्स, बहु अधम्मिको जनो॥

३६१: “चण्डा अटनका गावी, यं पुरे न दुहामसे।
तं दानि अज्ज दोहाम, खीरकामेहुपट्टता”ति॥

तत्थ चण्डाति फरुसा। अटनकाति पलायनसीला। खीरकामेहीति अधम्मिकरज्जो पुरिसेहि बहुं खीरं आहरापेन्तेहि उपट्टता दुहाम। सचे हि सो धम्मेन रज्जं कारेय्य, न नो एवरूपं भयं आगच्छेय्याति।

ते “सो युत्तं कथेती”ति तम्हा गामा निक्खम्म महामगं आरुह नगराभिमुखा गमिंसु। एकस्मिज्ज गामे बलिसाधका असिकोसत्थाय एकं तरुणं कबरवच्छकं मारेत्वा चम्मं गण्हिंसु। वच्छकमाता धेनु पुत्तसोकेन तिणं न खादति पानीयं न पिवति, परिदेवमाना आहिण्डति। तं दिस्वा गामदारका राजानं अवकोसन्ता गाथमाहंसु —

३६२: “एवं कन्दतु पज्वाल्लो, विपुत्तो विप्पसुक्खतु।
यथायं कपणा गावी, विपुत्ता परिधावती”ति॥

तत्थ परिधावतीति परिदेवमानो धावति ।

ततो पुरोहितो इतरं गाथमाह —

३६३: “यं पसु पसुपालस्स, सम्भमेय्य रवेय्य वा ।
कोनीध अपराधत्थि, ब्रह्मदत्तस्स राजिनो”ति ॥

तत्थ सम्भमेय्य रवेय्य वाति भमेय्य वा विरवेय्य वा । इदं वुत्तं होति — ताता, पसु नाम पसुपालस्स रक्खन्तस्सेव धावतिपि विरवतिपि, तिणम्मि न खादति पानीयम्मि न पिवति, इध रज्जो को नु अपराधोति ।

ततो गामदारका द्वे गाथा अभसिंसु —

३६४: “अपराधो महाब्रह्मे, ब्रह्मदत्तस्स राजिनो ।
अरक्खिता जानपदा, अधम्मबलिना हता ॥

३६५: “रत्तिज्झि चोरा खादन्ति, दिवा खादन्ति तुण्डिया ।
रट्ठस्मिं कूटराजस्स, बहु अधम्मिको जनो ।
कथं नो असिकोसत्था, खीरपा हज्जते पजा”ति ॥

तत्थ महाब्रह्मेति महाब्राह्मण । राजिनोति रज्जो । कथं नोति कथं नु केन नाम कारणेन । खीरपा हज्जते पजाति पापराजस्स सेवकेहि खीरपको वच्छको हज्जति, इदानीं सा धेनु पुत्तसोकेन परिदेवति, सोपि राजा अयं धेनु विय परिदेवतूति राजानं अक्कोसिंसुयेव ।

ते “साधु वो कारणं वदथा”ति वत्वा पक्कमिंसु । अथन्तरामगो एकस्सा सुक्खपोक्खरणिया काका तुण्डेहि विज्झित्वा मण्डूके खादन्ति । बोधिसत्तो तेसु तं ठानं सम्पत्तेसु अत्तनो आनुभावेन मण्डूकेन —

३६६: “एवं खज्जतु पञ्चालो, हतो युद्धे सपुत्तको ।
यथाहमज्ज खज्जामि, गामिकेहि अरज्जजो”ति ॥ —

राजानं अक्कोसापेसि ।

तत्थ गामिकेहीति गामवासीहि ।

तं सुत्वा पुरोहितो मण्डूकेन सद्धिं सल्लपन्तो गाथमाह —

३६७: “न सब्बभूतेसु विधेन्ति रक्खं, राजानो मण्डूक मनुस्सलोके ।
नेत्तावता राजा अधम्मचारी, यं तादिसं जीवमदेय्यु धङ्का”ति ॥

तत्थ जीवन्ति जीवन्तं । अदेय्युन्ति खादेय्युं । धङ्काति काका । एत्तावता राजा अधम्मिको नाम न होति, किं सक्का

अरञ्जं पविसित्वा रज्जा तं रक्खन्तेन चरितुन्ति ।

तं सुत्वा मण्डूको द्वे गाथा अभसि —

३६८. “अधम्मरूपो वत ब्रह्मचारी, अनुप्पियं भाससि खत्तियस्स ।

विलुप्पमानाय पुथुप्पजाय, पूजेसि राजं परमप्पमादं ॥

३६९. “सचे इदं ब्रह्मे सुरज्जकं सिया, फीतं रट्ठं मुदितं विप्पसन्नं ।

भुत्वा बलिं अग्गपिण्डज्ज काका, न मादिसं जीवमदेय्यु धङ्का”ति ॥

तत्थ ब्रह्मचारीति पुरोहितं गरहन्तो आह । खत्तियस्साति एवरूपस्स पापरज्जो । विलुप्पमानायाति विलुप्पमानाय, अयमेव वा पाठो । पुथुप्पजायाति विपुलाय पजाय विनासियमानाय । पूजेसीति पसंसि । सुरज्जकन्ति छन्दादिवसेन अगन्त्वा दस राजधम्मे अकोपेन्तेन अप्पमत्तेन रज्जा रक्खियमानं सचे इदं सुरज्जकं भवेय्य । फीतन्ति देवेसु सम्माधारं अनुप्पवेच्छन्तेसु सम्पन्नसस्सं । न मादिसन्ति एवं सन्ते मादिसं जीवमानज्जेव काका न खादेय्युं ।

एवं छसुपि ठानेसु अक्कोसनं बोधिसत्तस्सेव आनुभावेन अहोसि ।

तं सुत्वा राजा च पुरोहितो च “अरज्जवासिं तिरच्छानगतं मण्डूकं उपादाय सब्बे अम्हेयेव अक्कोसन्ती”ति वत्त्वा ततो नगरं गन्त्वा धम्मेन रज्जं कारेत्वा महासत्तस्सोवादे ठिता दानादीनि पुज्जानि करिंसु ।

सत्था कोसलरज्जो इमं धम्मदेसनं आहरित्वा, “महाराज, रज्जा नाम अगतिगमनं पहाय धम्मेन रज्जं कारेतब्ब”न्ति वत्त्वा जातकं समोधानेसि “तदा गन्धतिन्दुकदेवता अहमेव अहोसि”न्ति ।

गन्धतिन्दुकजातकवण्णना दसमा ।

जातकुद्धानं

किंछन्द कुम्भ जयदिसि छदन्त, अथ पण्डितसम्भव सिरकपि ।

दकरक्खस पण्डरनागवरो, अथ सम्बुल तिन्दुकदेवसुतोति ॥

तिसिनिपातवण्णना निट्ठिता ।